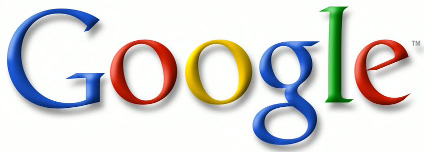

GROOT NEDERLAND

1906.

I.

GROOT NEDERLAND

LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT VOOR DEN NEDERLANDSCHEN STAM

VIERDE JAARGANG

ONDER REDACTIE VAN

CYRIEL BUYSSE, LOUIS COUPERUS

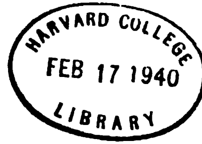
EN

W. G. VAN NOUHUYS.

EERSTE DEEL.

AMSTERDAM
VAN HOLKEMA & WARENDORF
1906.

TYP. ZUID-HOLLANDSCHE BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ.

INHOUD.

REGISTER

VAN IN DIT DEEL BEHANDELDE WERKEN.

TOM EN ZIJN DORP

DOOR

TRABADOELI.

Tom was een groote kaffer en zwaar gebouwd was hij ook, maar een mooie kerel kon hij niet genoemd worden. Noch de witmenschen noch de kaffers vonden aan zijn korpus iets bewonderenswaardigs, behalve misschien den forschen breeden nek en de sterk ontwikkelde spieren op den bovenarm. De kleur van zijn huid was niet zwart, maar dofbruin en het was of in zijn gelaat de vuil-matgele tint doorschemerde, die een hottentot zoo leelijk maakt; daarbij had Tom een stompen, zeer breeden neus en dikke vooruitstekende omgekrulde lippen.

Zijn oogen echter konden soms wel eene zekere aantrekking uitoefenen; dat wil zeggen, wanneer Tom eens een oogenblik zijn onverschilligheid varen liet en ze behoorlijk opende, 't zij dan omdat hij kwaad was, 't zij om een andere reden. Maar de aantrekkingskracht van die oogen was een gevolg van den gevaarlijken hartstocht, die er uit loeren kon. Als Tom woest was en hij keek je aan, dan moest je ook naar hem kijken of je wilde of niet en met angstige bewondering bleef je dan staren in die groote, vlammende loeroogen, welke eenige sekonden later weer zoo dof en onverschillig voor zich uitkeken, alsof er in Tom's ziel nooit iets meer omging dan in die van zoo'n bedaarden eet-drink-werk-slaap-kaffer van den één of anderen boer.

Van welken stam was Tom en waar stond de kaja [1]), die hem tot eerste woning diende? Geen blanke wist het en 't zou ver-

---

1) Hut.

geefsche moeite geweest zijn, hem er naar te vragen, want hij zou of niet geantwoord hebben of met leugens getracht hebben je nog beet te nemen op den koop toe.

Was Tom een Swasie? Neen, daarvoor was hij niet zwart genoeg. Een Sjangaan dan, een Matabele of Makatees? Geen witmensch kon het zeggen en het was de vraag of de kaffers het wisten. Maar, al bezat Tom zekere eigenschappen die hem van de anderen onderscheidden, zeker is het, dat hij toch één ding met hen gemeen had, namelijk het geheimzinnig doen tegenover de blanken, het zorgvuldig zwijgen over bijzondere kaffergewoonten, over kafferkennis en -godsdienst.

Zijn zij bang om bespot te worden, die donkere Chamskinderen? Vreezen zij zonder die geheimzinnigheid soms nog meer in de macht der witmenschen te geraken, of bestaan er zeden, misschien zelfs godsdienstige gebruiken, die hen verhinderen op de vragen van een weetgierigen „meloeng" [1]) te antwoorden? Hun arbeid geven aan de witmenschen, ja, dat willen de meeste kaffers wel; hun lichaam kan je krijgen, met genoegen. Wil je van tijd tot tijd eens de „kats" gebruiken, om het aan den gang te houden en te laten voelen dat je de meerdere bent, ook goed hoor, daar hebben ze weinig tegen; zachtheid en toegevendheid straffen ze met verachting en ondank. Maar hun ziel — neen, die krijg je niet; wat daarin omgaat bewaren ze zorgvuldig in het binnenste van hun ikheid en de blanke, die het vertrouwen van zijn boy geniet, zal wel zeldzaam zijn.

Tom was misschien nog meer gesloten dan een ander; zelden sprak hij tot de witmenschen en indien hij het deed, gebeurde dat alleen, omdat het moest, omdat ze hem iets gelastten of vroegen wat betrekking had op zijn werk.

Zijn eerste baantje bij de blanken was dat van mijnkaffer. Vóór dien tijd had hij er eigenlijk weinig besef van gehad, wat het beteekende, om in de mijnen te moeten werken. Hij was natuurlijk op dezelfde wijze verhandeld geworden als duizenden van zijn rasgenooten, die door blanke mannen worden aangeworven en daarna bij troepjes van honderd of tweehonderd op den trein gezet en naar Johannesburg verzonden.

Zoo had Tom gezwoegd in de mijnen, een jaar lang wellicht;

1) Blanke.

zijn lange ledematen hadden ronding gekregen en dikke spieren lagen op kuiten en armen. En kennis had hij er ook opgedaan, heel veel zelfs; de Boertaal verstond hij al vrij goed en sprak die ook een beetje, maar in het Engelsch muntte hij uit. Ook had hij steeds goed geld verdiend.

't Was echter heusch zijn plan niet, om zoo maar kalmpjes door te blijven werken, onafgebroken, daar in de diepte. Wat kon het hem schelen, meende hij, of hij nu al pondjes in zijn zakken had en hij kon er niet van genieten; wat had hij er aan of de andere kaffers bang voor hem waren en deden wat hij wilde en of hij al een soort van heerschappij uitoefende in de „compound" waar zij sliepen en mielies kookten?

„Neen daar had hij gauw genoeg van; hij wist nu wel, wat voor volk het was, dat hem hier aan 't werk hield. Het waren zwakke akelige kereltjes, die Engelschen, Duitschers en Hollanders, menschen zonder moed en zonder kracht. Ze waren te talrijk en bovendien waarvoor zou je het doen, maar anders... wat zou het beteekenen om zoo'n bleeksnoet tegen den grond te loopen? Als ze met een koffertje liepen te sjouwen, dan moesten ze het iedere tien passen even neerzetten om te rusten en dan riepen ze ten slotte toch een „ricksha" aan, waarvoor een kaffer draafde, die man en koffertje nog wel een half uur lang achter zich meetrok."

Met minachting ging hij ook steeds het opzichtertje van zijn ploeg voorbij. „Bah wat een vent!" dacht Tom. En wanneer zijn geheime haat tegen de blanken in hem begon te woeden en hij keek dan van zijn werk op en even nijdig naar dat witte mannetje, dan ging dat al dadelijk een paar passen achteruit, onrustige beweginkjes makende met zijn stok, waarmee hij niet eens dorst te slaan.

Neen, dan de Boeren! Het was het eenige volk waarvoor hij respect had gekregen. Tom wist het wel: Een Boer deed niet zooveel moeite als de uitlander om kaffertaal te leeren; de kaffers, die hem dienden, leerden wel Boertaal. Als een Boer aan een boy, die iets misdaan had, commandeerde: „Leg plat", dan ging de boy heel gauw liggen, plat op zijn buik en als hij er dan twaalf beet had met den „stiegriem" op zijn rug of op zijn achterste, dan voelde hij wel, dat zijn meester toch meer in de melk te brokkelen had dan hij en vergat niet vóórdat hij opstond te zeggen: „Dankie baas." Dat hoort ook zoo.

Tom had wel eens een troepje Burgers gezien, die op commando gingen, omdat er kafferstammen waren, die het verdraaiden om hun hutbelasting te betalen. Daar liep dan soms zoo'n los Engelschmannetje tusschen, dien ze voor de aardigheid meenamen, omdat hij Burger was geworden met het oog op zijn stemrecht en den verkoop van zijn krenten en koffie of waar hij in deed, en die er natuurlijk heelemaal niet op gerekend had, dat een Burger ook nog zekere plichten kan hebben te vervullen.

Zoo'n Burgertje liet zijn geweer door een boy achter zich aandragen en op het station hing hij het pas aan zijn schouder, om het echter weer gauw op zijn bagage neer te leggen, als hij soms een kwartiertje op den trein moest wachten. Maar de Boeren deden heel anders. Als die met hun groote ruwe grijphanden zoo'n geweertje omvat hielden, scheen het niet meer te wegen, dan een kippeveer. Wanneer ze ten slotte voor het vertrek nog eens zongen van „Dat vrije volk zijn wij," waarbij ze soms ineens zoo kwaadaardig keken of ze bang waren, dat hun iets zou worden afgenomen, dan knepen ze het wapen wat sterker en je werd haast bevreesd, dat het zou doorbreken onder hun greep.

Voor Boeren gevoelde Tom angst: er was van hen niets te halen; hij zou wel zorgen, dat hij uit hun vingers bleef.

De Uitlanders en vooral de Engelschen, die moest je hebben, meende hij; die lieten de kaffers veel geld verdienen en spraken bovendien met hen over alle mogelijke dingen, waardoor het ten slotte niet moeilijk was om achter al hun gewoonten en eigenaardigheden te komen. Als een Engelschman een zwarte meid had, dan blufte hij daar nog op tegen de kaffers en maakte allerlei grapjes en verbeeldde zich zeker, dat het nooit in de hersens van een kaffer zou opkomen, om ook eens een witte vrouw te willen hebben. Dikwijls stoeiden ze met kaffers en gaven hun sopies; bah, wat een malkoppen! Zoo dacht Tom en hij had geen ongelijk. 't Was werkelijk geen wonder, dat er in Johannesburg des Zondags rijtuigjes rondreden met een kafferkoetsier op den bok en een kafferdandy met zijn uitverkorene, beiden in Europeesche kleeren, er achterin.

De Engelschen wisten zoo juist de manier om de ondeugden van de kaffers te vergrooten en hunne slechte neigingen tot ondeugden te maken.

Tom had dan ook nog niet zoo lang bij de Goudstad gewerkt

of hij was al in het bezit van een moderne uitrusting en in zijn vrije uren kon men hem door het Joubertspark en hoogerop langs de villa-rijen zien kuieren, gekleed in een pak van gestreept flanel, vuurroode sokken en gele schoenen, zijn broekspijpen omgeslagen. In zijn rechterhand droeg hij bij die gelegenheden een dikke wandelstok, terwijl een fatterig stroohoedje met kleurig lint nu en dan van zijn leelijken kop werd genomen om quasi eerbiedig dezen of genen witmensch te begroeten, die er dikwijls nog om lachte, alsof Tom iets heel grappigs deed.

Maar als er een Boer aankwam over de „sidewalk", dan maakte Tom een wandelkringetje om hem heen, want Boeren schenen zijn pakje nu juist niet zoo erg mooi te vinden; hij had tenminste eens heel onverwacht den zwaren druk van een met spijkers beslagen veldschoen op zijn teenen gevoeld. Dit gebeurde toen hij de eerste maal zijn gele schoeisel droeg en niet vlug genoeg uitweek. Ook hoorde hij wel eens iets mopperen over „die verflukste skepsels" of „die zwarte goed, die zoo danig parmantig werd".

Tom raakte ten slotte echter al te best bekend met de middeltjes om even zoo te kunnen leven als de witmenschen deden.

Er mocht wel geen drank aan kaffers worden verkocht, maar dat verbod scheen alleen gemaakt, om de overtreders handen vol geld te bezorgen, want waar de blanke vijf shilling betaalde, moest de kaffer een pond geven voor een flesch whiskey, tenminste als hij een leepe kaffer was en wist waar hij terecht kon en hoe hij het moest aanleggen om niet gesnapt te worden.

Tom was evenwel volkomen op de hoogte van dergelijke dingen; ja, hij had zelfs al gauw een paar sigarenwinkeltjes ontdekt, waar eenige blanke, vrouwelijke „subjects of the queen" in 't openbaar sigaren verkochten en er in 't geheim nog surrogaatliefde bij leverden tegen „cash" betaling in goud. Behalve whiskey had Tom ook wel sigaren en imitatie-liefkoozingen gekocht.

Op een avond echter had hij te veel vuurwater gedronken, waardoor hij erg rumoerig en lastig werd, zoodat zijn blanke schatje hem op zeker oogenblik toevoegde: „Go to hell, you dammed, bloody nigger." Door die onvriendelijke woorden een beetje geprikkeld geworden, had hij toen een leege flesch stukgeslagen op het hoogblonde hoofdje van de lieve Engelsche Dolly. Daarna was er een vreeselijk spektakel ontstaan, waarvan Tom het einde niet had afgewacht.

Hij vond het beter zich bijtijds uit de voeten te maken.

Den volgenden morgen nam hij voorgoed afscheid van de mijnen en wandelde zonder verlofpas, maar toch welgemoed langs het ossenpad naar een ander, misschien beter oord, waar de menschen niet wisten wat hij had uitgevoerd en hem dus ook niet in de tronk zouden zetten.

Zijn tocht duurde een dag of vijf. Overdag liep hij en 's nachts zocht hij meestal een boerderij op, waar hij sliep in de kafferkraal, terwijl hij er dan zeker van was, nog bovendien uit den gemeenschappelijken pot met mieliepap te kunnen meeëten.

Eindelijk echter meende hij ver genoeg van zijn vroegere blanke vriendinnetje verwijderd te zijn, om niet meer door den één of anderen „policeman" aangehouden te worden.

Den laatsten nacht had hij geslapen in de kaja van een kaffer, die de boy was van een uitlander. Deze boy scheen het bijzonder goed te hebben; rondom zijn ruime hut had hij een vloer gemaakt van klei en koemest en zijn gebied tegen indringers afgesloten door een cirkelvormigen klipmuur. Op het pleintje voor de hut had Longone, de gastheer, des avonds voor Tom een reeks eentonige kafferdeuntjes ten beste gegeven en zij hadden samen de overschotjes opgegeten van den maaltijd van Longone's meester, die ploegbaas was en een aardig steenen huisje bewoonde vlak bij de spoorbaan.

In de kaja had de gastheer later een paar kaarsen aangestoken en Tom zag er tot zijn verbazing allerlei vreemde dingen, die andere kaffers bijna nooit in hun hut hebben. Zoo sliep Longone niet alleen op een gewone „stretcher", maar hij hield er zelfs een mooi geverfd kastje op na, waarin hij zijn baatjes opborg. Maar het gekste waren wel de fotografieën tegen de wanden tusschen het stroo gestoken. Waarschijnlijk had de baas ze afgedankt, omdat ze zoo geel zagen en bespikkeld waren door de vliegen. Longone vond ze echter nog mooi genoeg om zijn hut mee te versieren, en dat er een paar ten ondersteboven hingen, scheen hem niet in 't minst te hinderen. De foto's stelden grootendeels landschappen voor en hij was bijzonder blij er enkele van te kunnen herkennen. Eén ervan gaf een aardig klein dorpje te zien in een dal: een vijftigtal huisjes hier en daar verspreid, de meeste door tuintjes van elkaar gescheiden.

Longone vertelde, dat dit dorpje slechts een uur loopen van zijn

hut verwijderd was en dat Tom het vóór zich zou zien liggen, zoodra hij het hoogste punt van de eerstvolgende kopjesrij zou hebben bereikt. Tom voelde iets van een aangename verrassing bij die mededeeling; hij bedacht, dat die weinige menschen in zoo'n klein plaatsje toch wel niet zoo leep zouden zijn en zoo gevaarlijk, als die beroerde groote troep met hun boerenpolitie in Johannesburg; hij veronderstelde, dat wanneer hij zich dáár nu eens trachtte in te werken, hij in ieder geval toch meer te beteekenen zou hebben, dan tusschen die duizenden ginds in de goudstad.

Nauwelijks brak de dag aan of Tom begaf zich op weg.

Van noord naar zuid verhieven zich, zoo ver hij zien kon, de kopjes, aanééngeschakeld tot een lange steile bergketen, waarvan de rug diepe gleuven en inzinkingen vertoonde en bezaaid was met talrijke, grillig gevormde klipsteenen, die scherp omlijnd werden tegen het gele uitspansel in het oosten. Op sommige punten geleken het troepen zwarte monsters, die zich tusschen Tom en de stijgende zon hadden geplaatst. Maar hij wist wel beter. Daar vóór hem, waar het licht gloorde, was zijn doel, dat hij zoo spoedig mogelijk wilde bereiken; hij verhaastte zijn tred, vlug springende van klip tot klip en dan weer een eind voortstappende langs een kafferpaadje, dat de jongens uit het dorp of van de nabij wonende Boeren hadden gevormd, wanneer ze hout gingen halen in de kloven langs den bergwand.

Eindelijk had hij den bergrug bereikt en overzag hij de vallei, waarin het dorpje lag.

Nette steenen huisjes stonden er met helderroode daken; hier en daar vormden groepjes blauwgomboomen donkere plekken tegen den bruingelen klipgrond. Langs den voet der kopjes in het noorden stroomde de rivier, maar slechts op enkele plaatsen was deze niet diep genoeg tusschen de hooge oevers ingesloten om haar aan het gezicht te onttrekken; daar schitterde het water tusschen de rotsen door, als lagen er brokken kristal. Aan dien kant stonden ook de leelijke ijzeren huizen, blauwig-grijs; enkele kleuriger, grasgroen of bruin, waarvan de eigenaars niet tegen de moeite van het verven hadden opgezien. Voorts zag Tom op verschillende plekken buiten het dorp de hutten van de boy's, echte kaja's, zooals ze in de kafferkralen stonden, aan de buitenzijde bekleed met lang gras en die den vorm hadden van een halven klapperdop; maar ook meer moderne hutten, opgebouwd van oude parafineblikken met recht-

opstaande wanden en een dakje, als kleine witmenschenhuisjes.

Er scheen een magnetische kracht uit te gaan van dat stille vriendelijke dorpje, een kracht die Tom voort deed spoeden, zoo vlug, dat zijn bruinzwarte vel begon te parelen van zweet en zijn longen de lucht uitbliezen met korte snuifstooten op een manier, waartoe alleen kafferlongen in staat schijnen te zijn.

Tom had zijn zin. Zooals het dorp er uitzag aan den buitenkant, zoo was het ook van binnen: rustig.

Geen andere machines verbraken er de stilte, dan die der voorbijtrekkende treinen en er was geen gevloek en gejaag en gedraaf. De blanken hadden er den tijd en als de witmenschen den tijd hebben, dan hebben de kaffers dien ook.

Den dag na zijn komst werd Tom's meerderheid reeds door de dorpskaffers erkend. Hij begon met zich een huis te koopen. Voor drie-pond-tien nam hij een groote kaja over van een boy, die genoeg geld verdiend had en nu terugkeerde naar den stam waartoe hij behoorde.

Met een kennersblik zocht Tom een goede plek uit voor zijn woning, een stukje grond in het oosten tegen stofwinden beschut door den hoogen klipmuur van een verlaten kraal.

Zooals dat de gewoonte is bij het verplaatsen van een kaja, gingen een tiental boy's binnen in de hut staan, lichtten die op, zich vasthoudende aan het geraamte ervan en droegen haar zoo naar de plaats die door Tom was aangewezen. Alle andere kaffers waren erbij tegenwoordig, met hun geschreeuw de dragers aansporende, die hijgend enkele woorden bromden, welke steeds in dezelfde cadans door hen werden herhaald. Dit deden ze om in den pas te blijven, zich zelf aan te vuren, maar vooral ook om te laten blijken, hoe hard ze zwoegden, ofschoon hun last inderdaad zeer licht was. Doch dat behoort zoo; als je er maar veel leven bij maakt, denkt de kaffer, gelooft een ander wel, dat je zwaar werk doet. Er waren zelfs eenige blanke mannen en vrouwen op het rumoer afgekomen; ze vertelden later aan hunne kennissen, dat ze een huis op pootjes hadden zien wegloopen.

Na afloop van het werk gaf Tom aan ieder van de dragers een shilling en dit gevoegd bij het feit, dat hij reeds nu zoo'n groote hut had kunnen koopen, maakte, dat hij voor rijk werd aangezien.

Doch 't was niet alleen eerbied voor zijn rijkdom, dien Tom

aan de andere kaffers wist in te boezemen; ze leerden spoedig ook zijn kracht en vlugheid bewonderen.

Zondagsmiddags werd er door de kaffersjongens niet gewerkt en zooals ze dat meer deden, gaven ze ook den eersten Zondag, toen Tom bij hen was, een soort van voorstelling. Dit gebeurde altijd op een pleintje tusschen de kaja's, waar de bodem vlak en hard was.

De kaffers gingen daarbij in een kring op den grond zitten, ieder met een instrument. De meesten hadden niet anders dan een stok en een leeg parafineblik, dat zoo ongeveer de grootte heeft van een emmer en ook gewoonlijk als zoodanig dienst doet. Sommigen waren voorzien van mondharmonica's, anderen tokkelden op een instrument met slechts één snaar, gespannen op een houten boog, waaraan een groote uitgeholde kalabas is vastgemaakt, om het geluid te versterken.

De weinige kaffereega's en een paar hottentotvrouwen, die in de kraal huisden, mochten als ondergeschikte wezens, op eenigen afstand achter de mannen staande, de uitvoering bijwonen.

Zoodra alle kaffers gezeten waren, begon één hunner met hooge, heldere stem een korte melodie te zingen. Daarop namen alle anderen de melodie over en herhaalden deze, eerst langzaam en zacht, toen levendiger, sneller en luider.

De muzikanten begonnen te spelen; altijd denzelfden korten deun, zonder verpoozing, steeds wilder en krachtiger. Onmeedoogend ranselden de stokken de maat op de ledige blikken. De mondharmonica's zongen mede, met kleine schokjes telkens weer het oude weggetje afleggend tusschen de dikke lippen der bespelers, die met groote, ernstige oogen onafgebroken voor zich uit op den grond tuurden. Het doffe, melancholische getingtong van de snaarinstrumenten begeleidde hunne muziek.

Plotseling gaf één der kaffers een gil, sprong op en plaatste zich midden in den kring; nauwelijks had zijn schreeuw geklonken of het was doodstil. Aller blikken werden met zekere dankbaarheid op den zwarten man gericht, die door de zoo even beëindigde ouverture verkeerde in het juiste stadium van geestvervoering, dat noodig is voor het ten beste geven van een goeden kafferdans.

Dan klonk er weer een stem, die een andere melodie hooren deed, één zangregel maar, welke terstond door allen werd herhaald. En de kaffer begon te dansen, dat wil zeggen: te bewegen zonder

van plaats te veranderen. Zijn voeten tilde hij beurtelings hoog op en zette ze dan weer met kracht op den grond neder, terwijl hij een knopkierie hanteerde als een tamboermajoor zijn staf. De slagen op de bliktrommels, die de maat aangaven, begonnen elkander sneller op te volgen. Met kletsend geluid sloeg de kaffer zijn voeten tegen den grond; als een trappelend jong paard, dat ingehouden wordt, zoo trok hij de dijbeenen in de hoogte, soms met zijn handen op 't bloote vleesch klappend, de kierie tusschen de tanden geklemd.

Eindelijk kreeg de melodie een tempo, zoo vlug, dat de beweging der beenen niet meer te volgen was en de muzikanten in een soort van razernij schenen te zijn gekomen. Het zweet liep den danser langs rug en borst; zijn longen hijgden als blaasbalgen; zijn voeten ratelden op de harde aarde; hij deed den zwaren knop van de kierie als een meteoor door de lucht suizen; zijn bovenlijf bewoog schokkend voor en achterover en schrille geluiden stiet hij uit om zichzelf aan te vuren, totdat hij plotseling achteruit sprong en zich weer neervallen liet op de plaats, waar hij in den kring gezeten had.

Dan zweeg ook de muziek, maar de blanke toeschouwers hadden nog eenige oogenblikken noodig om zich aan de stilte te gewennen, uit de hypnose te geraken van dien éénen korten wild uitgeraasden deun, die nog voortdreunde in hunne hoofden.

Maar nauwelijks hadden ze enkele woorden gewisseld of weer ving een stem aan en dadelijk zongen de andere kafferstemmen zachtjes mee.

En daar opeens gaf Tom een schreeuw en sprong midden in den kring. Aanvankelijk danste hij, zooals zijn voorganger was begonnen, statig en bedaard stappend op dezelfde plaats, maar onverwachts gilde hij eenige woorden, die zeker een vraag beduidden, want allen antwoordden hem tegelijkertijd, zonder zich te bedenken dezelfde woorden bezigend, ze uitroepend met plechtig-eentonige stemmen.

Van het spel, dat toen volgde, konden de witmenschen tenminste iets begrijpen.

Eerst richtte Tom zich op, strekte den rechterarm in de hoogte en maakte met de hand een gebaar, dat „stilte" beteekende; toen zwegen allen stil. Daarop boog hij zich ver voorover, bijna tot den grond en scheen met gespannen aandacht te luisteren;

zijn wijd geopende oogen, speurend in eene denkbeeldige verte, glommen van genot. Plotseling scheen hij te ontdekken, wat hij zocht, sprong vlug vooruit en maakte eene beweging als van een man, die een assagaai werpt. Zijn groot forsch lichaam boog zich achterover, de spieren van zijn rechterbovenarm deed hij opzwellen; toen ineens, vloog met een ruk het bovenlichaam naar voren, strekte de sterke arm zich weer en zoo natuurlijk wierp hij zijn verondersteld wapen, dat de toeschouwers op de plaats, waar het terechtgekomen zou zijn, achteruit weken.

Nu zette hij zijn jacht voort; hij worstelde met het wild; hij overwon; hij juichte en riep met scherp fluiten zijn makkers op om van de overwinning getuige te zijn.

En als hij juichte, dan raasden de bliktrommels; als hij om zijn strijdmakkers riep, dan antwoordde de kring, maar niet verward, steeds in denzelfden toon en met gelijke woorden, als ware geen ander antwoord mogelijk.

Hij eindigde ten slotte in een wilden vreugdedans, uitgevoerd op de maat van een door hem aangegeven dreun en alle instrumenten dreunden mee. De kafferstemmen tierden méé dien éénen dreun. De vrouwen bij de kaja's, dol van opwinding, vuurden den danser aan met lang uitgehaalde, gierende gillen, die ze tusschen de opeengesloten tandenrijen doorpersten.

De toeschouwers stonden als standbeelden, de oogen angstig op dien grooten kaffer gericht; totdat ook hij zonder voorbereiding, ineens achteruitsprong en neerhurkte in den kring. Weer zweeg alles stil, zoo plotseling, alsof tevoren het geluid had geklonken van een machtig-trillende reuzensnaar, die nu met een bijlslag werd doorgekapt.

Tom's reputatie was gevestigd.

Hein Bamboe woonde in de derde kamer van blok E, maar er was bijna niemand op het dorp, die den officieelen naam van zijn woning kende. Men noemde dat blok „de Trekpleister." Op de breede veranda, die door het grenadellengroen was dichtgegroeid tot een groot prieel, was het steeds koel en deze plek had een deel der vrijgezellen zich uitgekozen om de nieuwtjes te bepraten of nieuwtjes uit te vinden. Na kantoortijd vereenigde Hein Bamboe er de jongelui om zijn bittertafel en wat in de societeit en in de bar niet vrijelijk kon worden besproken om het gemengde publiek

uit de Wolvenbuurt, waar conducteurs en stokers woonden, dat werd hier haarfijn uitgeplozen. Hier werd de maatschappelijke waarde bepaald van nieuwbenoemde ambtenaren en de graad van deugdzaamheid toegekend aan de weinige blanke vrouwen, die in het dorp woonden en wier mannen hier slechts nu en dan, als gasten, enkele aan het echtelijk leven ontpingelde kwartiertjes mochten doorbrengen.

Bamboe was er de gastheer, in zooverre tenminste, dat men voor zijn kamer ging zitten en zijn meubels gebruikte; voor 't overige bracht ieder op zijn beurt een kruik ouwe klare mee of men betaalde gezamenlijk een geheele kist, die dan onder Hein's berusting kwam.

Bamboe was, althans voor Afrika, een bijzonder man. Hij had het uiterlijk en de eigenschappen van een diplomaat. Hij maakte zich niet gauw driftig, sprak gewoonlijk zeer juist en nooit zonder eerst na te denken; ook lachte hij zelden hardop of liet hoogstens een aan de controle ontsnapt „hihi" hooren, wanneer er een buitengewoon goeje mop werd verteld. Hij was steeds keurig gekleed, zelfs bij Januarihitte. „Tiptop-gentleman" noemden hem zijn vrienden en wanneer bij bijzonder feestelijke gelegenheden de halve bevolking van het dorp „aan de spree" raakte, wist hij het decorum te bewaren. Toen de eerste Hollandsche vrouw „uitkwam," was Bamboe de eerste man, die het racehemd verwisselde voor een stijf, glanzend overhemd en krakend staande boord; hij was ook de eerste, die met behulp van eenige Takhaarnooitjes [1]) in de eetkamer van het koeliehotel een klein bal tot stand wist te brengen.

Hij danste onberispelijk, sprak Hoog-Hollandsch tegen de Hollanders, Boertaal tegen de ou-ooms en tantes en Engelsch tegen die noois, die zich schaamden het Afrikaansch, haar moedertaal, voor den vreemdeling te uiten.

Hij was ook één der weinige vrijgezellen, dien men op ieder uur van den dag in het huis van een gehuwd man kon toelaten zonder dat men bevreesd hoefde te zijn, dat hij zijn pijp op zijn schoen zou uitkloppen, een lucifer op het tapijt werpen of

1) Boerenmeisjes. De Hollanders worden door de Boeren voor „kaaskoppen" uitgemaakt; de „kaaskop" heeft de benaming „Takhaar" aan den Boer geschonken.

aan den maaltijd een afgekloven botje uit het venster zou gooien, zooals de jongelui dat in hunne kamers gewend waren.

Zijn Engelsch had Bamboe in Amerika opgepikt, waar hij zijn loopbaan was aangevangen als particulier secretaris van een turksche-trom-politicus.

In diens „platform" bleken echter zooveel vermolmde planken te zijn, dat hij er met secretaris en al doorheen was gezakt, hetgeen Hein's vertrek naar Pretoria ten gevolge had.

In New-York had Bamboe dikwijls met groote vindingrijkheid de ontwerpen geteekend voor de caricaturen, die bestemd waren om de tegenpartij belachelijk te maken en die dan 's avonds als lichtbeelden werden geworpen op een muurvlakte van het één of ander bekend theater, waarvan de directeur tot de partij behoorde. Dit teekentalent bezorgde hem eene betrekking in Afrika. Doch hij had hooger idealen, dan het staan achter de teekenplank en een salaris van vijfentwintig pond per maand. Van goede Hollandsche familie, was hij niet zonder kruiwagens en van één dezer voertuigen hoopte hij zich te bedienen om een gouvernementsbetrekking machtig te worden en zich zoo op een steviger platform te plaatsen. De gemakkelijkheid waarmede hij met de Boeren wist om te gaan, ondanks het groote verschil, zoowel uiterlijk als innerlijk, zijn taalkennis en zijn godsdienstige gezindheid zouden hem helpen dat ideaal te bereiken.

Wat Hein's godsdienst betrof; dezen had hij laten schieten, zoodra hij zijn vaderland den rug had toegekeerd en op eigen wieken ging drijven. Mocht dit later tegenover de Boeren noodig blijken, dan kon hij altijd nog het „Paris vaut bien une messe" in praktijk brengen. Toch was er iets achtergebleven van de lessen zijner conservatieve ouders en hoe ruw het soms toeging in de groene schemering achter de grenadellen, nooit duldde hij er laf gevloek; scherpe spotternijen of onbenullige scherts voor zoover het geloofszaken betrof stond hij niet toe. En wanneer hij ronduit de waarheid zou hebben gezegd, iets wat hem niet dikwijls overkwam, dan zou hij hebben moeten erkennen, dat het zelfs den meest ongeloovigen zoon zeer doet om te hooren spotten met denkbeelden, die een eenvoudige, geloovige moeder met al de kracht van haar onaantastbare vrouwenovertuiging hem heeft trachten in te prenten.

Voor 't overige kon ieder op de „Trekpleister" praten en

zingen, zooals hij gebekt was. Niemand had er zich over de gastvrijheid te beklagen.

Als een Boer uit den omtrek op zijn trippelend paardje door het dorp trok, verzuimde hij niet even af te stappen voor Bamboe's woning. Met naijverige blikken zagen dan de andere Hollanders toe, hoe Hein zijn bezoeker ontving. Met de zelfbewuste gratie van een Spaanschen Hidalgo zoo stond hij dan, minzaam lachend, tusschen de afhangende ranken voor de veranda, beide armen uitgestrekt, gereed tot het geven van handjes en vriendschappelijke schouderklapjes.

„Mastig, oom Andries, hoe gaat nog? Hoe maak die beeste? En hoe maak tante; het zij altemet nog nie die baby gekry nie?" Met iets dergelijks ving hij gewoonlijk aan, de Boerenetikette niet uit het oog verliezend; en hij zei het dan zoo familiaar en eenvoudig-verheugd, dat een pas uitgekomen Hollander heusch zou meenen, dat Hein's grootma een zoon had, die Andries heette, en een dochter, die op punt stond hét grootmoederschap te verveelvuldigen. Wanneer Hein dan gevraagd had of oom niet een sopie zou vatten en deze had geantwoord met een: „Ah nee neef, gee nie om nie", wat „alsjeblieft" beteekent, dan begonnen zij over politiek te geselsen. [1])

En hieruit bleek alweer, hoe ver Hein boven zijn landgenooten stond, want met den gewonen middelmaat-Boer over politiek te moeten praten is voor de meeste Hollanders een verschrikkelijke bezoeking. De Boer praat graag, praat veel, praat langzaam en omdat de ander een „kaaskop" is en dus geen gelijk mag hebben, praat hij tegen. Hij brengt iemand tot wanhoop door zijn onlogica en zijn eigen gefabriceerde axioma's, die kant noch wal raken en waaraan hij zelf niet gelooft; of hij vermoeit zijn tegenstanders met lang uitgesponnen gelijkenissen, die echter altijd zekere waarde aan dichterlijkheid bezitten, omdat zij oorspronkelijk zijn en ontleend aan zijn onmiddellijke omgeving.

Maar Hein wist zijn Boeren-vrienden in te palmen. Hij voelde steeds waar hij tegenspreken mocht en waar hij zich in zijn hoedanigheid van onwetenden Hollander verbaasd moest toonen over het een of ander gewichtig argument van een kwaai [2]) ou-oom.

1) Babbelen.
2) Slim.

Ook de dorpelingen wisten Bamboe's talenten te schatten.

Als er een feestcommissie werd samengesteld, dan sprak het vanzelf, dat hij tot president of secretaris werd benoemd; werd er een tennis-, turn- of schermclub opgericht, dan was hij één van de grondvesters. Op vergaderingen, die gehouden werden zonder hem, liep de boel gewoonlijk in 't honderd. Dan brachten de leden lastige honden mee en als er gestemd moest worden, waren bijna alle stembriefjes van onwaarde, omdat de één op de koeliewaschvrouw, een tweede op Jocko, den aap, en een derde op de baker gestemd had.

Maar Bamboe wist dergelijke dingen te voorkomen: hij, met zijn imponeerende voornaamheid, wist de leden onder den duim te houden. Gedurende zijn Europeesche model-vergaring-speeches, die aanvingen met: „Geachte Heeren, ik heet u allen welkom; in 't bijzonder.... enz." en eindigden met „Ik heb gezegd." onthield ieder zich van oneerbiedige interrupties.

Ook stond Bamboe als solide bekend. Hij zorgde ervoor nooit gekke dingen te doen, die ruchtbaar konden worden; hij had geen ruzietjes met zijn chefs, was nooit dronken en maakte geen werk van getrouwde vrouwen. Er viel dus niets op hem te zeggen en de meest geniepige kwaadspreeksters zouden hare scherpe tongen hebben bot gestooten op het harnas van Hein's bekende onkreukbaarheid.

Overigens was in 't dorp nog aanleiding tot kwaadspreken genoeg. Want hier woonden menschen, die bij elkaar gekomen waren uit alle deelen der wereld; er waren „gesettelde" avonturiers, die hun verleden zooveel mogelijk met den sluier der vergetelheid trachtten te bedekken en daar waren ook menschen, die hardnekkige pogingen aanwendden, om dat geheimzinnige bedeksel op te lichten of er doorheen te kijken. En als het verleden geen stof meer leverde, dan vonden ze in het heden nog wel iets van hunne gading.

De vrouwen raakten b.v. nooit uitgesproken over de reisjes, die sommige vrijgezellen maakten naar Johannesburg.

De arme kerels, waarvan de meesten nooit geïntroduceerd werden in de weinige familiekringen, sleepten hun eentonig bestaan voort, verstoken van alles wat teeder en vrouwelijk was. Wanneer dan een groot verlangen hun ziel beroerde, vroegen ze een vrij-ticket aan, betaalden in verband daarmede de verplichte shilling

voor het weduwen- en weezenfonds en togen ter goudstad om hun overkropt gemoed uit te storten aan den jonkvrouwelijken boezem van miss Polly, mademoiselle Mimi of fräulein Kätchen.

De vrouw van den storekeeper van 't dorp vond het: „a bloody shame", die van den Vlaamschen bakker zei: „'n ieder zijn goesting zulle", en de zuster van den schoolmeester beweerde, dat zij dergelijke dingen uit moreele beweegredenen ten zeerste moest afkeuren, aan welk schoon gezegde de opgetogen meester in stilte een „acht" toekende. Maar niemand scheen bij zijn oordeel te denken aan 't welzijn der weduwen en weezen.

Wanneer Hein Bamboe verlof nam, dan was het om een jachtpartij te kunnen meemaken in 't Lage-Veld of een picnic bij de watervallen van Elandshoek.

De avonden, die Hein niet aan zijn clubs behoefde te geven, bracht hij gewoonlijk lezende in zijn kamer door. Het urenlange gelummel in een vervelende Engelsche bar, staande achter een hooge toonbank, daar hield hij niet van.

Aan het kijken gaan naar de reizigers van den voorbij komenden personentrein, het eenigste dagelijksche nieuwtje voor de dorpelingen, deed hij niet mee.

Bij nieuwe maan en op avonden, dat vrouw Luna zich eerst laat ging vertoonen, dan zag men tegen het tijdstip, dat de trein zou aankomen hier en daar in 't dorp kleine lantaarntjes bewegen in de richting van het station. Maar zoodra de trein vertrokken was, verspreidden zich die lichtjes weer en verdwenen in de huizen.

Dan had men soms nog laat geschuifel kunnen hooren van voorzichtig zoekende voetjes op den hobbeligen weg naar de „Trekpleister." Maar niemand zou ooit iets verdachts hebben kunnen opmerken, want als de eigenaresse van die voetjes achter de grenadellen was verdwenen en aan Bamboe's kamer had aangeklopt, dan deed deze heel kalm zijn deur open en het licht van zijn groote lamp bescheen dan een alleraardigst Tranvaalsch nooitje met een bundeltje waschgoed in de hand: een keurig waschmeisje, gekleed in een zijden dressje met blauwe lintjes, een helderwitte babykap op het hoofd, een strijkstertje, zooals die in Holland alleen maar op het tooneel te zien zijn, maar die in Transvaal, waar haar arbeid goed betaald werd, niet kunstmatig behoefden geschapen te worden.

Dan ging ze Hein's kamer binnen, bedaard en vlug, met het

ernstige gezicht van iemand, die in functie is, en telde er hem zijn boordjes voor. Den volgenden morgen, zeer vroeg, nog vóór de nieuwsgierige zon boven de kliprandjes kwam uitkijken, verdween ze weer met een nieuw bundeltje in de hand.

John, de gewezen kaffer van Bamboe, had zijn heer goed gediend; hij had dan ook zooveel geld kunnen oversparen om een ticket te koopen naar het station, vanwaar hij zijn kaja kon bereiken en dan hield hij nog verscheidene pondjes over, die hij heel solide wilde beleggen, door er zich een vrouw voor aan te schaffen. Hij had nu lang genoeg gewerkt om recht te hebben op rust en hij zou nu voor zijn hut de daga gaan rooken, die zijn vrouw verbouwde, de gwala (kafferbier) drinken, die zij hem bereidde en 'mpoepoe eten van de milies, die zij oogstte. Een witman krijgt zijn vrouw cadeau, maar moet dan ook voor twee gaan werken; een kaffer koopt zich een „tweede ik", maar mag daarna rusten. John was nu weg en Bamboe moest een anderen boy zoeken. Hij had al een paar jongens uit de buurt gewaarschuwd en hen gezegd, dat zij in de kafferlocatie's bij het dorp eens moesten rondkijken, wie er naar werk zocht.

Zoo hoorde Tom, dat er een baas was, die hem misschien wel in dienst wilde nemen en 's avonds toen Bamboe terug kwam uit het hotel, waar hij zijn „dinner" gebruikte, stond Tom hem bij de veranda op te wachten. Voor deze gelegenheid had de kaffer zich weer geheel op zijn Engelsch gekleed. Hij droeg zijn lage gele schoenen en roode sokken, zijn flanellen flodderbroek en nauw jasje en op zijn leelijken kop schommelde het witte stroohoedje met gekleurd lint.

Toen Bamboe de verandatrap opkwam, nam Tom zijn hoed af en groette, zooals witmenschen doen; daarop vroeg hij in Boerenhollandsch of hij voor den baas mocht werken.

Hein antwoordde hierop niet dadelijk, maar beval hem, ook in 't Hollandsch, om in de kamer te komen. Nadat hij zijn lamp had aangestoken, nam hij eerst den kafferheer nog eens goed op.

Er kwamen veel „jongens" in Hein's dorp; sommigen werkten er in dienst der spoorwegmaatschappij en anderen voor particulieren, maar onder al die boy's was er zelden één, die Boertaal sprak en nooit één, die Europeesche kleeding droeg. Wel zag men des Zondags soms troepjes kaffers door het dorp trekken, die

allerlei oude baatjes van blanken droegen, maar die kleine optochten schenen meer ten doel te hebben de Europeesche mode belachelijk te maken, dan wel om die ingang te doen vinden bij de onbezorgde boy's. Door de week droegen zij een enkelen doek, vastgeknoopt om het middel en werd het koud, dan sloegen zij een deken om of trokken een racehemd aan. Maar als hun rustdag was aangebroken, dan maakten zij zich mooi met alles, wat zij vangen of grijpen konden. Dan zag men jongens paradeeren met manchetten om hunne enkels en boven den heupdoek een oud damescorset. Sommigen liepen met afgedankte parasols, anderen hadden een damesblouse weten machtig te worden of een rok, die ze heel koket opnamen, zooals ze dit de blanke vrouwen zagen doen; maar in plaats van de heldere kanten strook van een aardig onderrokje lieten ze dan een paar bruine, naakte beenen kijken.

Dat waren allemaal maar grapjes, al keken die boy's er ook heel deftig bij; doch Tom droeg zijn uitrusting met al den ernst van een man, die zich van zijn waarde bewust is en zich hoog genoeg boven zijn zwarte broeders verheven gevoelt, om bijna naast zijn blanken heer te kunnen staan.

Bamboe begreep, dat Tom niet uit een kraal kwam en deze vertelde hem dan ook dadelijk, dat hij in Johannesburg was geweest, waar hij „groote heeren" had gediend. Hij zorgde er voor zich zoo nu en dan eens een woordje Engelsch te laten ontvallen en trok een verontwaardigd gezicht, toen Bamboe hem iets in 't Kitchenkaffersch vroeg.

Hein vond hem eigenlijk wel een vreemden vent, maar er was toch veel in Tom, wat hem aantrok. Hij, die zelf zoo op uiterlijke dingen gesteld was, kon er met een zeker genot aan denken een boy te hebben, die hem luister zou bijzetten; een jongen, die hij door de week in een soort livrei zou kunnen steken en die Engelsch spreken zou, wanneer hij boodschappen voor hem ging doen bij zijn vrienden en vriendinnen in het dorp.

„Waar is je pasje?" vroeg hij. Tom herinnerde zich ineens de eigenaardige omstandigheden, waaronder hij Johannesburg verlaten had en hij loog zonder aarzelen, dat hij zijn pasje aan zijn mamma te bewaren had gegeven en dat hij het later wel aan den baas zou toonen.

„Waar woont je mamma?" vroeg Bamboe.

„Maar vier uur met den trein en dan nog twee dagen loopen", zei Tom.

Hein begreep hem. De nieuwe boy was slim, dat beviel hem, daarvan kon misschien nog wel eens gebruik gemaakt worden. Hij drong niet verder aan; bovendien als een kaffer geen pasje had, was dit een politiezaak, die niet op den meester neerkwam; als de policeman het land had aan Tom, dan zou hij het als voorwendsel kunnen aangrijpen om hem er eens „tien met de kats" te geven; maar de policeman op het dorp had aan niemand het land, rooineks uitgezonderd, en vroeg veel liever naar een „gin and bitters" dan naar een pasje.

Er moest nog iets anders besproken worden.

„Ken je baas Aseloetoe?" vroeg Hein. De ander antwoordde, dat hij hem niet kende. „Je zult ook voor hem moeten werken; hij is mijn vriend", vervolgde de meester.

„Eikone (neen) baas", riep Tom, van schrik opeens Kaffersch sprekend. „Eikone" herhaalde hij, de o zoo lang aanhoudend, dat het leek of hij 't woord zong, wat verbazing en onwil aanduidt.

Bamboe stond op, kwam een pasje nader en keek Tom strak in de halfgesloten oogen, terwijl hij zijn rechterarm achteruit strekte, als wilde hij zijn vuist ruimte geven om deze, wanneer 't noodig was, met kracht op Tom's hoofd te laten neerkomen.

„Wil je voor mijn vriend werken?" schreeuwde hij nu.

Tom was rustig blijven staan, zijn nijdig gezicht klaarde op, hij keek vriendelijker.

„Moesle ingkoos, miene foene sebenze kallo baas Aseloetoe" (mooi heer, ik wil werken voor baas Aseloetoe) was het antwoord.

Bamboe ging zitten, hij was tevreden. Tom ook. Een baas, die hem aandurfde, moest een goede baas zijn. Zoo'n optreden, als van daar even, stemde hem tot kalmte, gaf hem rust.

Deze blanke man, kleiner dan hijzelf, minder zwaar gebouwd, had dadelijk de vuist klaar om zijn redeneeringen kracht bij te zetten. Hij lachte wel om dat vuistje, dat zich kneuzen zou op zijn harde hersenpan, maar hij wilde den man dienen, die den moed bezat, zich zijn meester te toonen; hij wilde hem dienen en zijn vriend.

Over 't loon werden zij het spoedig eens en het werk leek Tom ook niet te zwaar, toen hij hoorde, dat de bazen in het hotel

aten en hij dus met de „skaft" niets te maken had. Hij zou de schoenen poetsen voor zijn meesters, hunne bedden opmaken, kleederen afborstelen, de kamers in orde houden en boodschappen doen. Dat beteekende allemaal niets, vond Tom, als die andere baas maar geen lafbek was of een praatjesmaker, want veel praten met witmenschen, dat deed hij niet graag.

Baas Aseloetoe was geen praatjesmaker, integendeel, hij sprak zelden en weinig achter elkaar. Wel nam hij aan alle fuifjes deel; geen bitteruurtje sloeg hij over, maar zijn nietig persoontje verborg zich gewoonlijk in een grooten luier-stoel en daar lag hij dan heel stil de verhalen van zijn kennissen aan te hooren. Hij had een bleek, fijn jongensgezicht, waaruit een paar blauwgrijze oogen weemoedig de wereld inkeken. Vijanden bezat hij niet, want hij was het nooit oneens met iemand en beweerde nooit iets, wat een ander boos kon maken. Hij was een vriend van Bamboe, waarom wist hij niet en Bamboe wist het ook niet, maar deze zou voor Globus (Aseloetoe was de kaffernaam) gevochten hebben als 't noodig was geweest. Wat er ook gebeurde, Globus bleef steeds dezelfde, nooit opgewonden, nooit driftig en nooit dronken.

De grootste bitterpartij bracht hem niet uit de plooi. Als sommigen druk aan 't redetwisten waren over het een of ander onbenullig onderwerp, zoo heftig, dat ze mekaar haast aanvlogen, als er één hoogstanden op de bittertafel poogde te maken en een ander een schuin-komiek liedje stond voor te dragen, het eenige dat hij kende, dan zat Globus onbewogen in zijn grooten stoel en schonk zich nog eens langzaam in. Wel is waar begonnen dan zijn oogen een beetje te zwemmen, wat hem er diep melankoliek en weltschmerzerig deed uitzien, maar dat was dan ook het eenige blijk van meefuiven wat hij gaf; zelfs zijn gewone bleekheid behield hij.

Toch zou het dorp zonder Globus inkompleet geweest zijn, want hij was er de eerste muzikale kracht en de eenige, die goed en goedig viool speelde. Goedig vooral! Wat hem gevraagd werd dat deed hij; waar hij noodig was, daar kwam hij met zijn instrument en speelde er de dansmuziek of hetgeen de omstandigheden meebrachten, dat gespeeld moest worden, b.v. „Het Vrije Volk;" het boerenliedje: „En op dien berg en daar staat een blom;" het „Io Vivat" en „'t Oude Wilhelmus." Dat deed hij voor 't pleizier van een ander. Er waren echter altijd enkele dagen in

de maand, dan sprak hij 's middags aan tafel geen woord, at nauwlijks en zat voortdurend in denkbeeldige verten te staren. Dan was hij later op den dag met geen stok de deur meer uit te krijgen. Maar 's avonds als de groote, gouden maan boven de kopjes was komen stijgen en langzaam inkromp tot haar ware gedaante van witblinkende nachtmaan; als ze zich ontdaan had van haar gulden opschik en zij het dal ging vullen met koel maneblauw, zoodat de spoorrails lange, zilveren staven geleken uit sprookjesboeken, dan klonk, klagend door de stilte, het geluid van Globus' viool.

„Nou heit Globus de rets weer, 't is weer volle maan" zeiden ze dan in de Wolvenbuurt, maar ze gingen toch ook stilletjes zitten luisteren net als de anderen.

De viool was Globus' biechtvader, haar klaagde hij zijn leed, haar alleen dorst hij alles toe te vertrouwen wat er in hem omging. Zij was de veiligheidsklep op zijn van weltschmerz overvloeiende ziel, door haar gaf hij zijn overkropt gemoed lucht.... bij volle maan!

Als Globus geen gefantaseerde klachten deed hooren, dan speelde hij opera-aria's, volksliedjes, straatdeuntjes zelfs. Maar op welk een manier! Wat overdag, bij zonneschijn en vlug gespeeld, een jolige, vroolijke mop was, dat vervormde hij in den nacht, door weemoedig, plechtig spel en hartroerende, teedre vibraties tot een klaaglied.

Thans klaagt de viool niet meer; de veiligheidsklep zal niet meer lichten; de biechtvader heeft den biechteling niet lang overleefd. Het instrument van Globus werd gebruikt om het vuur aan te maken, dat van de vioolkist werd gestookt door Tommies, die honger hadden en 'mpoepoe kookten in oorlogstijd. Alleen de zilveren G-snaar, die zoo roerend meezong in de dubbeltonen en zich bijna nooit encanailleerde met wereldsche staccato's of wufte pizzicato's, ontkwam aan de vernieling en werd gebruikt om den buikriem te repareeren van een afgejakkerde Engelsche merrie.

Maar dat heeft de eigenaar van de viool niet meer gezien, hij was toen al begraven in Natal. Bij zijn graf staat een grootsch monument. Het heet Spioenkop.

Als Globus speelde kwam Tom uit zijn kaja en stapte naar het huis, van waar de muziek zich hooren deed; dan kroop hij dicht tegen de ruwe klipsteenen opzij van de verandatrap en bleef in-

eengehurkt, z'n handen om z'n knieën gevouwen, zitten luisteren, droomerig turend naar de kopjes aan de overzijde van het dorp.

Tom had nu reeds een paar maanden voor zijn meesters gewerkt en deze wenschten zich geen anderen kaffer. Hij begreep alles gemakkelijker, dan één der boy's in het dorp.

Als president van de schermclub liet Bamboe convocatiebiljetten door Tom rondbrengen. Bamboe noemde hem de kaffernamen der verschillende leden en nooit werd een biljet verkeerd bezorgd. Ook was hij in staat vier of vijf brieven aan verschillende adressen te brengen, zonder dat er verwisseling plaats had.

Zijn meester gaf hem de namen op in een bepaalde volgorde en legde de brieven in dezelfde volgorde op elkaar.

Behalve het gewone huiswerk verrichtte Tom bezigheden, die zijn baas aan den vorigen boy nooit had durven toevertrouwen.

Foto's en schilderijen nam hij van den wand, stofte ze zorgvuldig af en wist altijd de oude plaatsen terug te vinden, waar ze gehangen of gestaan hadden. Hij poetste den grendel van Bamboe's geweer en pompte den loop uit zonder iets te beschadigen. Een versch bokkevel, dat na droging in de zon zoo hard wordt als een plank, maakte hij soepel en zacht; met een steentje wreef hij uren lang op het stugge leer aan den binnenkant, dat hij telkens nat maakte en stukje voor stukje behandelde, zoodat ieder weerspannig vezeltje lenig en buigzaam werd. Dan wiesch en kamde hij de haren van de vacht zoo lang tot ze glansden als zijde.

Als belooning kreeg hij voor iedere vacht, die hij prepareerde, een shilling en een sopie. Om de shilling gaf hij weinig, om het sopie zoo veel te meer. Hem prijzen, als hij iets bijzonder goed had gedaan, was verkeerd en werkte zelfs op zijn lachspieren. Hij gevoelde er zich niet door verhoogd, maar meende, dat de ander zich verlaagde door het loven van kafferdaden.

Een sopie was hem belooning genoeg. Vóór hij het glaasje opnam, dat men hem had ingeschonken, stak hij de rechterhand in de hoogte, mompelde even „Ingkoos" (groote heer) om zijn dank en eerbied te betuigen en ledigde het in één teug.

Voor dat branden in zijn keel, die gloeiende naar de oogen opstijgende prikkeling, daarvoor wilde hij uren arbeids in ruil geven. Daarvoor droeg hij zelfs eens een zwaren koffer, die aan een vreemden baas toebehoorde van het station naar diens huis,

een koffer, dien twee boy's met moeite op zijn hoofd hadden geplaatst en die een witman den schedel zou hebben ingedrukt.

Overigens waren het gewoonlijk alleen de Zondagen, die eenige verandering brachten in Tom's eentonig boy'sbestaan. Door sommige blanken werden dan lange wandeltochten gemaakt. Langs de steile kafferpaadjes daalden ze af in de diepe kloof van de Vierheuvelspruit en klauterden over de groote klippen, waartusschen het stroompje voortschoot tot bij den waterval.

Daar was een heerlijk plekje voor picnicgasten. Van hoog boven hunne hoofden kwam hier het water langs tientallen onregelmatige trapjes over de gladgeschuurde klipsteenen naar omlaag vallen, alsof het aanvankelijk bang was, een grooten sprong in eens te doen, totdat het dien toch eindelijk waagde en zich in het bekken stortte, waaruit de spruit gevoed werd. Ter weerszijden van de kom bogen zich de hooge verweerde rotswanden voorover, als moede reuzeninvalieden; uit alle barsten en spleetjes siepelde en droop hier het heldere water. Van de lange, spitse varenbladen drupte het en langs de hangplanten, die er voor hare zaadjes een altijd vruchtbren bodem vonden in de vochtige humus tusschen de scheuren der oude rotsen.

Het was er steeds koel, want de zonnestralen konden op geen enkel uur van den dag dat plekje bereiken. Ook de droge, dorre winter had er bijna geen macht, omdat diep verborgen onder de kopjes in het zuiden geheimzinnige waterbekkens schenen te bestaan, waar nijvre gnomen arbeidden, die als voorzienige bijen haren honing, des zomers het kostbare water verzamelden, teneinde in den regenloozen winter voldoenden voorraad te hebben om het stroompje te kunnen blijven voeden.

Als Globus en Bamboe hier picnicten, dan brachten ze altijd eenige gasten mee, waaronder meestal enkele dames, die, vertrouwende op Bamboe's ridderlijke hulpvaardigheid en terreinkennis, niet vreesden om langs de ruwe, verborgen paadjes te klauteren, die naar de kloof voerden.

Bij zoo'n gelegenheid ging Tom mede om de picnicmand te dragen en een camera. Soms waren er dan witmenschen, die een praatje met hem wilden maken, omdat ze altijd zoo het gevoel hadden van eens een vriendelijkheid te moeten zeggen tegen dien stillen zwarten man, die niet meeging als één der hunnen, maar als lastdier. Doch van deze meening genazen ze meestal heel gauw,

want Tom 'was nooit tot eenige mededeelzaamheid te verlokken en geen enkele aardigheid werd ooit met een lach ontvangen. De dapperste vrouwen zeiden in 't begin nog wel eens iets tegen hem, vroegen hem waar de kaja stond van zijn moeder, van welken stam hij was en of hij al geld had bespaard om een kaffermeisje te koopen. Doch antwoorden deed Tom niet, hij bromde dan maar wat en loerde onderwijl stil en wreed-begeerig van tusschen de halfgesloten oogleden naar die blanke vrouwengezichten. En menige witte Mistress zou het minder erg gevonden hebben tusschen de „kafferwachteenbietje" [1]) door een steil kopje te moeten beklimmen, dan voor de tweede maal en gesprek aan te knoopen met dien norschen boy in zijn knechtspakje.

Niet iederen Zondag echter werden picnics gehouden en wanneer Tom op dien dag vrijaf had, dan waren er andere en gewichtiger dingen voor hem te doen.

Anderhalf uur loopen van Tom's dorp lag aan de spoorbaan een klein plaatsje, waar zich sedert eenige maanden een kafferdominee gevestigd had. Hij was van de een of andere zendelingenstatie gekomen, vanwaar men hem had uitgezonden om zijn zwarte broeders onderricht te geven in wereldsche en niet wereldsche zaken. En deze kaffer scheen werkelijk een ernstige opvatting van zijn taak te hebben.

Die hem ontmoette vroeg onwillekeurig: „Wat is dat voor een man?" en in die vraag lag reeds opgesloten, dat men voelde hoeveel hij verschilde van de onbezorgde, levenslustige kaffers, die van handenarbeid leefden en „jongens" genoemd werden. Ja, 't was waar, een ernstig man was hij met een paar nadenkende oogen in zijn hoofd, die echter zelden vroolijk keken.

Hij droeg geen kafferbaatjes, maar een zwarte broek en jas en hij was geschoend als een blanke. De witmenschen hadden hem „beschaafd" gemaakt; lezen en schrijven kende hij en hij droeg bij zich den bijbel van de Christenen, vertaald in het Zoeloesch. Toen hij genoeg geleerd en begrepen had, zeiden de blanken „Vertrek nu maar. Onderwijs uwe broeders, zoodat ze zullen kunnen lezen en hun brein grooter getallen zal kunnen omvatten, dan sjoema (tien) en zij niet alles wat daarboven is „meningkie skat sjoema" (veel keer tien) noemen. En vertel hun vooral ook van de groote

1) Doornige struik.

dingen uit het boek, dat wij u schonken." Zoo hadden die witmannen een levensplicht meegegeven aan den kafferdominee.

Deze betrachtte zijn plicht met waardigheid.

Wanneer hij wandelde van kraal tot kraal, dan sprong hij niet van links naar rechts als de kafferboy's, maar liep in één richting voort net als witmenschen doen; hij zong onder 't loopen niet met eentonig, hoog geluid allerlei wijsjes, zooals zijn stambroeders deden op hunne tochten; hij zwaaide niet overmoedig met de knopkierie in 't rond, noch sleepte een mager kafferhondje mee aan een lang touw, bestaande uit verschillende, aanééngeknoopte stukken. Hij danste geen woeste krijgsdansen op het pleintje in de kraal en hij schooierde niet om sopies.

's Avonds als het onderwijs was afgeloopen, dan zat hij met zijn boek bij het vuur, waarop de miliepap kookte en beproefde nog wat te lezen; soms ook haalde hij zijn eensnarig muziekinstrument uit de hut en tokkelde, zachtjes meeneurieënd, de oude deuntjes uit den tijd toen hij nog een boy was en niet zoo knap en zoo ernstig.

Van dezen man leerde Tom veel nieuwe dingen.

's Zondags ging Tom luisteren als de kafferdominee kerk hield en 's avonds wandelde hij graag anderhalf uur ver om de cijfers te kunnen leeren, die vreemde teekens, welke door hun vorm te kennen gaven hoeveel shilling je in je zak had of hoeveel knoopen er waren aan een jas.

De ijzeren keukentjes, waar de kaffers kookten voor de vrijgezellen, die „eigen menage deden", waren voorzien van groote deuren van ongeschilderd hout. Zij dienden Tom als schoolborden; hij krabbelde er met een stuk krijt de cijfers en letters op, die hij onthouden had en de weinige kaffers, die, als hij, leerlingen van den dominee waren, kwamen hier naar toe om blijken te geven van hun pas verworven kennis.

Tom leerde zonder moeite en hij deed het met toewijding, omdat die vreemde zaken behoorden bij het bestaan der witmenschen en hij wenschte al hunne groote geheimen te doorgronden. Vooral, wat de dominee des Zondagsmorgens vertelde, vond hij erg belangrijk, want op dien zelfden morgen kwamen velen van de blanken bijeen in het schoolgebouw en daar sprak dan de onderwijzer of de timmerman over dezelfde zaken, die hier door een kaffer werden behandeld. En dat te weten was Tom een genot,

ook al maakte het gesprokene op hem niet den minsten indruk. Eenmaal zelfs voer hij wild uit tegen den zwarten spreker, die verteld had, dat jenever drinken slecht was, vechten ook en nog veel meer; en hoe men moest leven, om goed te zijn en hoe men er later mooi voor beloond zou worden. Woest werd Tom, toen de dominee daarover sprak. „Je bent een erge leugenaar", schreeuwde hij, „je bent een malkop, je krijgt geld van de witmenschen, om ons te bedriegen! De witmenschen willen boy's hebben, die veel werken, maar ze willen ze weinig geld geven en geen jenever en geen vrouwen. Je zegt alles alleen maar om te maken, dat de blanke bazen tevreden zullen zijn."

De dominee was er zeer neerslachtig van geworden en het was hem niet gelukt Tom tot eene andere overtuiging te brengen. Dat deze in 't vervolg zijn drift bedwong, was alleen, omdat hij vreesde anders niet genoeg te weten te komen. Zijn verlangen om al het wonderlijke uit het intieme leven der blanken te kunnen verklaren, sproot grootendeels voort uit zijn eerzucht.

Nadat hij uit Johannesburg was weggeloopen en voor het eerst het kleine dorpje, waarin hij nu leefde, aan zijn voeten had zien liggen, was hij zeer verheugd geweest, want hij meende, dat iemand met zijn moed, zijn kracht en zijn kennis onder deze veraf wonende kaffers en witmenschen één der eersten zou worden.

Daarom was hij in het begin zoo trotsch geweest op de macht, die hij reeds zoo spoedig uitoefende in de kraal waar de boy's huisden. Daar was het echter bij gebleven.

In het leven der witmenschen had hij niet de minste verandering gebracht en hij zocht nog steeds naar de middelen, die hij zou moeten aanwenden om ook onder hen de meerdere te worden, de gevreesde, de mekoele (groote) baas.

Over deze dingen was het dat Tom nadacht, wanneer hij 's avonds met de handen om de knieën geslagen nedergehurkt zat tegen de steenen trap van Aseloetoe's woning, luisterend naar de vreemde vioolgeluiden boven zijn hoofd. Dan zag hij in het maanlicht tegen de berghellingen aan de andere zijde van het dorp groote donkere kringen. Dat waren de klipmuren rondom de oude kafferkralen. Overal tegen de kopjes waren die cirkels verspreid; omlaag bij de spruit die naar de rivier stroomde en heel in de hoogte boven langs den rug van de bergketen, waar ze op som-

mige plaatsen grillige kartelingen maakten in de flauw deinende lijn, die deze begrensde.

„Waar waren de impies (kapiteins), die hier geregeerd hadden? Ze waren verjaagd of gedood of ze dienden bij de boeren. De witmenschen hadden alles genomen: het land, het vee en de wapens." Dan dacht Tom of het misschien niet mogelijk zou zijn om de blanken weer alles af te nemen en over hen de baas te worden. „Als er maar veel kaffers waren om hem te helpen, dan zou het wel gaan. En als het gelukte, dan zou hij impie zijn; dan wilde hij gaan wonen in het groote steenen huis van baas Singapansi; dan zou hij twee of drie witte vrouwen nemen; de beste zou hij uitzoeken .... die mooie, vlugge, witte Mistress van baas Umpoesle.... ja, die nam hij zeker; en hij zou ze leeren werken: milies zaaien en daga verbouwen en kafferbier maken.... als ze dat maar wilden, dan zouden het goede vrouwen worden en niet zulke slechte schepsels als nu, die hunne mannen lieten zwoegen en geen paard of os verzorgden."

„Maar dan zou hij ook goed zijn en ze op haar tijd jenever geven tot belooning."

„Baas Aseloetoe zou bij hem blijven, dan kon die muziek voor hem maken. De andere mannen echter zou hij eerst flink met de kats laten slaan en ze dan het dorp uitjagen."

Tom gloeide van innerlijk genoegen, als hij dat alles bedacht. Maar den volgenden dag, als de zon weer zoo onmeedoogend fel in het dorp scheen en iedereen heel bedaard zijn gang ging, er niemand op hem lette en hij geen vioolgeluiden hoorde boven zijn hoofd, dan voelde hij wel, dat het nooit gebeuren zou wat hij den vorigen avond bepeinsd had.

De herhaalde teleurstellingen maakten hem steeds norscher en somberder; alles liep hem tegen. Dikwijls gebeurde het, dat hij erg verlangde naar een sopie en er nergens één krijgen kon. In Johannesburg kostte hem dit geen moeite; hier pasten de blanken ervoor op om hun vingers te branden, hoe verlokkend de groote winsten ook waren, die er bij den verkoop van jenever aan kaffers te behalen vielen.

Soms dacht Tom er aan om weg te loopen, maar de hoop dat hij misschien nog eens te weten zou komen, hoe hij het aan moest leggen om alles te krijgen wat hij wenschte, hield hem telkens weer terug.

Eenmaal was hij er toe gekomen om inbreuk te maken op het gewone, eentonige, regelmatige verloop der dingen in zijn afgebakend boy'sbestaan. Maar baas Bamboe had hem op krachtige manier overtuigd van het verkeerde van dergelijke buitensporigheden.

'tGebeurde op een Zaterdagmiddag. Tom had als gewoonlijk met veel zorg Bamboe's kamer in orde gebracht. Wanneer hij hiermede gereed was, dan ging hij niet altijd dadelijk weg, maar bleef soms nog wat rondkijken naar de platen langs de wanden en de portretten op den schoorsteenmantel. Daar hij deze dingen echter iederen dag zag, waren ze hem ten slotte gaan vervelen en daarom had hij het wel eens gewaagd om stiekum de portefeuille van het leesgezelschap open te maken en prentjes te gaan kijken. De baas merkte er nooit iets van, zoodat Tom op 't laatst niet eens bang meer was, dat hij verrast zou worden, maar rustig in de slaapkamer met zijn illustraties op den vloer bleef zitten, tot kort voor het tijdstip, waarop hij wist, dat zijn meester van het kantoor naar huis zou gaan.

Hiermede hield hij zich op dien middag weer bezig. Wat hem het meeste aantrok, waren altijd de afbeeldingen van de witmenschen-vrouwen. Het bevreemdde hem vooral, dat de vrouwen in zijn dorp allemaal tot den hals toe waren aangekleed en op vele platen (juist die, welke hij zocht) daar stonden ze afgebeeld in kostuums zooals de kaffervrouwen uit de kraal droegen, dikwijls zelfs bijna zonder eenige bedekking.

In 't begin dacht hij er wel over of die vrouwen werkelijk zoo rondliepen in dat verre geheimzinnige land, waar de witmenschen vandaan kwamen, maar lang had hij zijn brein met een dergelijk vraagstuk niet vermoeid, want hij zocht die afbeeldingen bijna uitsluitend om het genieten van het onbedekte en hij vond in de verschillende tijdschriften genotstof in overvloed.

Toen hij pas in Johannesburg kwam, maakte een witmensch op hem den indruk van een wezen dat niet compleet is. De afwezigheid der zwarte kleur scheen hem een gebrek en bij het zien van eene blanke vrouw dacht hij aanvankelijk aan een vederloozen vogel of aan een armen zieken hond, die een deel van zijn haren verloren heeft. Maar langzamerhand begon hij aan 't blanke te wennen en daarna was hij het gaan bewonderen. Hij vond nu ook een witmensch, die zuiver blank was, veel mooier dan een

met geel of bruin gezicht, zooals omgekeerd de uitlanders, die eenigen tijd in Afrika zijn, gaan begrijpen, dat een zwarte kaffer volmaakter is, dan een lichtgetinte.

Zoo zat Tom dan weer op den grond met zijn tijdschriften, zoekend naar iets van zijn gading en deed nu en dan met vervaarlijke blaasstooten de bladen uiteenfladderen, waar zijn dikke vingers vergeefsche pogingen aanwendden om deze om te slaan.

Daar had hij al iets moois te pakken, iets heel zeldzaams! 't Was een groote prent, die twee bladzijden besloeg. In hoekige letters, waarvan Tom er geen enkele herkende, stond er onder: „Die Beute des Meeres."

't Stelde voor een onstuimige zee, haar stormgolven tot schuim slaande tegen den romp van een gestrand schip. In de nabijheid van het wrak dreef een mast met een stuk van de mars eraan. Tusschen het overschot van het want was een jonge zeeman vastgebonden, wiens gesloten oogen moesten aanduiden, dat hij dood was. Maar vóór zijn sterven scheen hij er nog aan gedacht te hebben zijn lichaam een hoogst schilderachtige houding te geven, opdat later zelfs de meest ongevoelige illustratie-kijkende mistress getroffen zou worden bij den aanblik van zijn welgevormde mannelijke gestalte, zijn breede ontbloote borst en zijn mooien, een weinig terzijde gebogen tooneelkop.

Voor dien màn voelde Tom niets. Daar waren andere wezens in die zee, die zijn onverdeelde aandacht vergden. Vrouwen waren het, die lustig zwommen en dartelden in het roerige water rondom het brokstuk van den mast, prachtige naakte vrouwen met lange, loshangende haren, wapperend in den stormwind.

Toch blonk uit Tom's oogen iets anders dan lust alleen: 't was verbazing. Werktuigelijk bewogen zich zijn dikke lippen verder van elkaar, zoodat zijn groote witte tanden zichtbaar werden; zijn half geopende mond en een paar rimpels op zijn voorhoofd toonden aan, dat hij hier voor een raar geval stond.

't Was dan ook heel vreemd. De mooie dames hadden staarten; visschenstaarten hadden ze, die bij sommigen in sierlijke bochten boven het water uitkrulden.

Tom had al veel gekke prenten gezien, maar zoo iets kwam hem toch erg bijzonder voor. Hij bepeinsde wat dat wel voor een land was waar zulke wezens woonden en waarom of er nooit eens één van hen naar Transvaal was gekomen. Dat kwam zeker,

omdat er in Afrika geen groot water was en dus geen behoorlijke gelegenheid om vrij rond te zwemmen. Hij dacht eraan, voor het geval ze toch nog komen mochten, of hij aan die witte „mistress" met staarten ook langzamerhand zou kunnen gaan wennen en ze zelfs mooi gaan vinden, zooals dit gebeurd was met de vrouwen in het dorp, die heelemaal aangekleed uit den vreemde waren gekomen en op twee beenen liepen. Tom meende van wel. En met groeiende begeerigheid keek hij naar één der schoonen op de plaat, die dichter bij hem scheen dan de anderen en die, dwars tegen Archimedes' wetten in, haar geheele lichaam boven het water uit verhief, terwijl ze het schoone lijf vol wulpsche dartelheid verleidelijk achterover kromde. De ronde armen, waaromheen de lange, blonde haren zwierden, hield ze wijd geopend.

Tom keek toen alleen naar die ééne en die ééne lachte en keek naar hem. Hij boog naar links, ze keek nog naar hem en lachte hem steeds toe; hij boog naar rechts en achterover, maar hoe hij zich ook bewoog, ze bleef hem lachend aanstaren. Dat was nu toch zoo heel iets anders dan het stijve, preutsche gedoe van die koude, aangekleede vrouwen in het dorp, die altijd de hoofden omdraaiden, als hij ze in 't voorbijgaan stilletjes beloeren wilde.

Een oogenblik werd het hem te machtig. Voorzichtig strekte hij den rechterwijsvinger uit naar dat wonderlijke gestaarte wezen om even de rondingen te voelen, het welvend, blanke vleesch, van 't lokkend vrouwenlijf.... en ineens beroerde zijn vingertop het stugge, platte papieroppervlak.

Met een gebrom van boosheid sloeg hij ruw het boek dicht, beleedigd als hij zich voelde door zijn eigen domheid. Mistroostiger dan ooit wilde hij Bamboe's kamer verlaten, toen hij onder den kapstok, waaraan achter een laken zijn meester's kleeren hingen, de kist met Hulstkamp zag staan.

Dat was tenminste geen bedriegelijk prentje, dat was echt.

Hij draalde en bedacht hoe troosteloos en ontevreden hij zich zou gevoelen als hij nu naar zijn kaja ging zonder gehandeld te hebben, zonder iets verkregen te hebben waarnaar hij verlangde, zonder ook maar éénmaal de proef te hebben genomen of het niet mogelijk zou zijn zich voor een oogenblik van de knellende boy'sverplichtingen ontslagen te rekenen en vrij te zijn als een „impie."

Hij knielde neer en zocht tusschen de leege hulzen; hij vond

wel volle kruiken, maar geen enkele, die reeds aangetrokken was. Natuurlijk, die stonden in de kast, dacht hij, anders zouden de kaffers er aan kunnen komen, zonder dat het gemerkt werd.... Het moest dan maar gemerkt worden. Hij nam één der kruiken en sloeg behendig den korten hals er af tegen een poot van het ijzeren ledikant. Dat kunstje kende hij. Daarop nam hij een groot glas van de nachttafel, vulde het half en dronk het leeg in een paar lange teugen, de oogen verheerlijkt van blijdschap om zijn overwinning.

Plotseling klonken er stappen op de veranda. Bamboe kwam thuis. Die gestaarte dame en de jenever hadden gemaakt, dat Tom langer dan anders was gebleven; hij had heelemaal vergeten naar de zon te kijken, die nu juist boven den „Bavianenkop" stond, een teeken, dat het vijf uur was.

„Brutaal zijn!" dacht Tom. Hij gooide 't leege glas op het bed en wilde door de voorkamer naar buiten stappen, maar Bamboe had al begrepen, wat er gebeurd was. Door de geopende slaapkamerdeur zag hij de kist met eenige hulzen en ontmantelde kruiken er om heen op den vloer.

Tom's trotsche gewild-onverschillige houding, zijn opgetrokken bovenlip, als van een gesarden hond, die gereed staat iemand aan te vliegen, waren schuldbewijzen genoeg.

Bamboe greep een stevige shambock van nijlpaardenhuid, die als curiositeit tusschen de asagaaien en schilden aan den muur hing. Meteen liep hij op Tom af en gaf hem een flinke striem over zijn beenen.

Die slag maakte Tom razend. Hij sprong op en vloog op zijn meester toe, maar deze had het voorzien en week vlug uit, zoodat de kaffer hem voorbij stoof. En voor de tweede maal, maar nu veel heviger zwiepte de shambock door de lucht en daalde neder op Tom's rug. Geweldig was die slag. Op de plaats waar het taaie leer het baatje geraakt had, pluisde in een lange streep het wollige goed omhoog, maar op den naakten bruinen hals liep die streep vuurrood verder met grijzige randen tegen de donkere huid.

Die tweede slag, die een plotselinge, nijpende, neerkrommende pijn gaf, temde Tom ineens.

„Zeg dankje", schreeuwde Bamboe, „of...." en weer ging de kats omhoog. Maar Tom richtte zich nu niet meer op om terug te kunnen slaan: hij was al weer overtuigd van zijn minderheid.

„Dankie baas", zeide hij half huilend.

Daarop liep hij de kamer uit en slofte naar zijn kaja.

Den volgenden dag deed hij weer bedaard zijn werk. Heel netjes. Nog nooit hadden Bamboe's schoenen zoo geglommen, als dien morgen. Tom had zijn best gedaan, want Bamboe was groot en sterk; Bamboe was de meester — altijd de meester en Tom had gevoeld, dat hijzelf niets anders was dan de knecht.

Globus, die kort na zijn vriend diens kamer binnentrad, was getuige geweest van de strafoefening. Hij was er door van streek geraakt en zag bleek van ontroering. Ondanks zijn vriendschap, die maakte, dat hij Bamboe's daden gewoonlijk beoordeelde met een „als Bamboe het doet, zal 't wel in orde zijn", was hij nu toch even in opstand gekomen. „Daar heb je 't recht niet toe, om dien jongen zoo te slaan", zeide hij.

Bamboe deed eerst of hij het niet hoorde. Hij ging bedaard naar zijn slaapkamer, waschte zijn handen, bracht een paar stoelen naar buiten, zette twee glaasjes op de vensterbank en schonk toen, opzettelijk-langzaam, het klare lichtgele vocht in de kleine tumblertjes. Met geheim genoegen bemerkte hij, dat zijn hand niet in 't minst meer trilde en geen enkele druppel van het regelmatig-gulpend jeneverstraaltje over den rand van het glas spatte.

Daarna nam hij plaats en zei: „als ik sla, doe ik dat niet uit pure pleizier, maar omdat dit noodig is."

„Dat zit nog", merkte Globus op.

„Wàt zit nog? Meen je misschien, dat het niet noodig zou zijn? Dan kan ik je verzekeren van wel. Je moet het zwarte goed zoo min mogelijk slaan, maar je moet het niet laten uit een ziekelijke zucht tot gelijkstelling van zwart en wit. Wil ik je eens wat zeggen? De gelukkigste, zindelijkste en meest werkzame kaffers zijn de boerenkaffers. Bij een boer is een boy in zekeren zin beter bezorgd dan in zijn eigen kraal onder zijn vrije stamgenooten, omdat zijn eigen luidjes ieder oogenblik in oorlog zijn met naburige stammen en hij op die manier altijd groote kans loopt om beroofd, mishandeld of vermoord te worden."

„Bij een boer is een kaffer zijn leven zeker. Als hij niet al te lui is, heeft hij er zijn kaja, zijn eigen miliesakkertje en soms een paar bokken en een vrouw. Maar als hij zoo brutaal is om jenever te gappen en hij gaat zich eraan te buiten, dan zijn de gezamenlijke matigheidsgenootschappen van Europa niet in 't staat hem

door hun redeneeringen, beloften of smeekingen weer op 't goede pad te brengen. Nou in zoo'n geval vat de Boer den stiegriem en die overtuigt den kaffer in vijf minuten van 't verkeerde van zijn daad. Als hij dan later aanvechtingen krijgt om weer te stelen en te zuipen, dan is de lucht van 't leer soms al voldoende om hem op 't smalle pad der deugd te houden."

„Die is bijna rijp", zei Globus droomerig. Hij had languit in zijn gemakkelijken stoel liggen luisteren naar het betoog van Bamboe; toen hij er tien woorden van gehoord had, begreep hij de rest die komen zou en zijn oogen waren de grenadellen gaan zoeken tusschen 't loover vóór de veranda.

Eén hing er vlak bij den rand van 't dak — een paarsbruine.

„Ik denk, dat die wel haast goed zal zijn", voegde hij er aan toe.

Bamboe zuchtte en zweeg. Een oogenblik later stond hij op, klom vlug op de houten balustrade, hield zich met één hand vast aan een stut, die het dak hielp dragen, griste met de andere hand de grenadelle weg en wierp die zijn vriend toe.

Globus haalde een mesje te voorschijn, sneed het vruchtje in tweeën en slobberde den weeken rinschen inhoud uit de halve doppen.

Bamboe ging weer zitten, zei niets meer, maar peinsde door over witmenschen en kaffers.

't Was een heete Zondagmorgen in December. Een deel van den noordelijken hemel was gevuld met oogverblindend, wit licht, waaruit de starre zon haar scherpe stralen zond, die door geen enkel wolkje onderschept werden en met ongetemperden tropischen gloed op de daken der huizen brandden.

De metalen dakplaten, plotseling verwarmd na de nachtkoelte, knapten soms met korte slagen boven de hoofden der witmenschen, werden zoo heet, dat troepjes onbeholpen sprinkhanen, die rondfladderden als kleine vogeltjes, er hunne purpergetinte vleugels schroeiden. Een flauwe oostenwind droeg telkens grootere zwermen aan, die tegen het blauw van den hemel van verre op grauwbruine wolken geleken; maar, als ze langzaam nadergedreven waren, zag men het wriemelend bewegen van die duizenden dieren afzonderlijk. En in 't voorbijtrekken deden ze denken aan een door de

zon beschenen, Maartsche sneeuwbui in Holland; zoo schitterde het licht op al die glanzende insektenvleugels.

Afgedwaalde troepjes vielen hier en daar in de tuinen neer, gereed, om hun niets ontziende vraatzucht te stillen aan bloemen en groen. Maar de kaffers waren op hun post; zij sloegen op bliktrommels en stookten de grasvuurtjes op, totdat de gekwelde dieren hunne logge lichamen weer van den bodem verhieven en moeizaam fladderend verder vlogen, maar nauwlijks gedragen door de te teere vlerkjes.

Tom had zijn kaja verlaten en zorgde bij de woning van Bamboe, dat er geen sprinkhanen neerstreken in één der bloemperken voor het blok of in het grenadellengroen. Soms staakte hij zijn getrommel, om met den stok naar zoo'n beestje te kunnen slaan, dat dom genoeg was om onder zijn bereik komen. Meestal raakte hij het diertje, dat dan met verscheurde vleugels tegen den grond smakte. En dat veroorzaakte altijd een groote beweging onder een troepje kippen, die dicht bij Tom zulke momenten stonden af te wachten. Zelfs de haan vergat zijn deftigheid bij 't zien der dolle dingen, die ze deden om zijn zieltogende naamgenooten te bemachtigen.

De aanvoer van nieuwe zwermen hield echter spoedig op en het duurde niet lang of de Zondagmorgenrust was weer in het dorp teruggekeerd. Er klonk geen getrommel meer; het kaffergejoel verstomde en al wat de wind nog mee voerde naar de „Trekpleister" was zoo nu en dan een zwakke galm van het psalmgezang in de school, waar de timmerman voor een veertigtal geloovige witmenschen de godsdienstoefening leidde.

Bamboe had lang geslapen; oogknippend tegen het felle zonnelicht stond hij bij de verandatrap naar de verdwijnende insektenwolken te kijken, toen riep hij Tom om de slaapkamer in orde te brengen en hem te helpen, tafels en stoelen naar buiten te dragen, omdat er dien morgen veel bezoek zou komen.

Ditmaal zou het niet 't gewone clubje zijn, dat anders des Zondags tegen twaalven bij Bamboe kwam en na afloop van het bitteruurtje afdaalde naar het hotel om te gaan eten. Bamboe was nù geen clubspresident, maar gastheer, want binnen een paar weken zou hij het dorp verlaten, omdat hij de begeerde gouvernementsbetrekking gekregen had en voor 't laatst wilde hij thans zijn vrienden van zijn gastvrijheid laten genieten.

Tegen elf uur waren ze aanwezig, werden voor 't eerst de glazen gevuld en sigaren gepresenteerd.

Globus had zijn oude plaatsje weer ingenomen; zijn glas stond als altijd in dezelfde deuk van den grooten ruwen klipsteen, die de vensterbank vormde voor het raam van Bamboe's kamer. Hij was nog minder spraakzaam dan anders. Naast hem zat Klipper, een opzichter-machinist, iemand met een kort robust werkmanslichaam, wiens harige polsen en vereelte handen vreemd uit de mouwen van zijn zwarte heerenjas te voorschijn kwamen. Hij was een man van de praktijk, bang voor alles, wat met administratie in verband stond. Zijn loco's kende hij beter dan zijn vrienden; hij sprak er over of het bezielde wezens waren; een machinist, die zijn machine niet verzorgde, was in zijn oogen nog erger dan een kaffer, die 't paard van zijn meester mishandelde. Hij kende van zijn ijzeren vrienden alle deugden en gebreken. 't Was een genot voor hem en hij voelde een bijna vaderlijken trots, wanneer hij zijn beste loco, waarmede hij eens zelf den President gereden had, na een volbrachten rit zag terugkeeren in de loods.

Maar van rapporten opmaken had hij geen begrip; dáárvoor moest zijn klerk gewoonlijk maar zorgen. Vele Engelsche woorden schreef hij, zooals hij ze had hooren uitspreken; andere daarentegen sprak hij uit zooals hij ze geschreven had gezien. Hoewel hij reeds verscheidene jaren in Transvaal was en veel kaffers onder zijn personeel had, verstond hij van hun taal nog zeer weinig. Iedere boy wist, wat hij te doen had; was er iets bijzonders, dan deed Klipper voor hoe het in orde gebracht moest worden. De kaffers noemden hem baas Frot, omdat dit aanvankelijk het eenige woord was dat hij zeide, wanneer ze hem in 't Zoeloesch vragen deden of iets kwamen vertellen. Hij snapte er dan niets van, werd nijdig en verwenschte ze, waarbij hij altijd dat ééne woordje gebruikte; iets wat klonk als: „och — frrrot!"

De bureaumannen zagen hem graag in de „Trekpleister," want hij had gewoonlijk veel te vertellen, maar hij sprong van den hak op den tak, mishandelde daarbij, zonder eenige vrees van zich belachelijk te maken, alle vreemde woorden en wanneer hij iets bewijzen ging, kwam hij, na het aanvoeren van een menigte allerzonderlingste bewijsgronden, meestal tot de conclusie van het tegenovergestelde, wat hem echter niet belette te eindigen met een triomfantelijk „zie je nou wel!" Als altijd zat hij ook nu weer

tusschen een paar bureaului in. Een ervan was Hoogkerk, Bamboe's rechterhand op alle vergaderingen, een vroolijke, zorgelooze jongen, wiens levenslust, behalve door zijn schuldeischers, door niets getemperd werd.

Hij stond bekend als een goed turner en wanneer hij zijn natuurlijke bescheidenheid had weggedronken, liet hij nooit na, dit te toonen. Zoo gebeurde het dikwijls, dat hij tegen het einde van een bitterpartijtje met zijn hoofd op de tafel ging staan, een leege kruik tusschen zijn voeten geklemd, wat Klipper een mooie toer vond.

Dan was er Barnsen, een jongmensch van een jaar of achttien, zoo pas uit Holland aangekomen, wien de moederkussen nog op zijn blozende wangen lagen en die gemaakt-nonchalant bittertjes dronk, alle mogelijke moeite doende om toch een volwassen man te schijnen. Hij was de zoon van een Amsterdamschen smid, sprak Hoog-Hollandsch en gebruikte de deftige woorden, die mannen tegenover elkaar bezigen, wanneer ze over hun zaken praten en waarmee ze van hun gewichtigheid willen doen blijken.

Maar soms, als hij een beetje opgewonden werd, vergat hij dit en kwam de Amsterdamsche straatjongen weer boven. Toen dien morgen bij één van Hoogkerk's kunstverrichtingen plotseling de pooten van een ijzeren tuintafeltje bezweken, uitte Barnsen zijn schrik door een: „Chot sè je lóazere!" hetgeen op Bamboe een indruk maakte als het huiveringwekkend gepiep van een griffel, die loodrecht over een leioppervlak getrokken wordt.

Bamboe's opmerking, dat dit gezegde „zeer zuiver Jordaansch" was, deed den ander besluiten in het vervolg voorzichtiger te zijn.

Een leerling-machinist, die vroeger zonder succes in Delft had gestudeerd, een bedaarde weinig spraakzame boekhouder en een aan malaria lijdende stationsklerk voltooiden het gezelschap.

Tom zat buiten op den grond bij de trap en probeerde met een scherpen steen cijfers te krabben in den harden bodem.

Van de veranda konden ze hem niet zien zitten. Verwarde gesprekken drongen van achter het groen tot hem door. Tusschenbeiden ving één der witmenschen aan een brokstuk van een liedje te zingen; dan gingen ze allen meedoen; totdat het ten slotte verliep in een joelen en lachen, waaruit geen enkel woord wat hij begrijpen kon hem bereikte. Werd het daarna stiller, dan luisterde Tom met meer aandacht, liet zijn cijfers rusten en was

blij als hij woorden opving, die hij meer had gehoord en waarvan hij de beteekenis kende. Dan trachtte hij die losse woorden met elkaar in verband te brengen en voelde overwinnaarsgenot, wanneer hij hierdoor den inhoud van het gesprek kon raden.

Daar kwam echter een oogenblik, dat het gesprek plotseling staakte. Er was iets dat de aandacht scheen te trekken. Tom keek langs den weg, die naar het station afdaalde, maar hij bespeurde niets bijzonders; daarop zochten zijn blikken langs het zijpad, dat dicht bij Bamboe's huis op den grooten weg uitkwam. Toen begreep hij waarom de anderen zwegen.

Door het open zijvak der veranda keken ze naar de „Mistress kallo baas Umpoesle" die langzaam naderde.

Zij was de vrouw van een machinist, een Duitscher, die „Umpoesle" door de kaffers genoemd werd, omdat hij zoo dik en opgeblazen was; maar zij zelf was niet „Umpoesle", integendeel zij had een slank figuurtje, en een zacht, vriendelijk, matbleek gezichtje, waarin een paar groote, bruine oogen glansden.

Natuurlijk keken nu de witmannen; dat begreep Tom en zij deed, of ze niets bemerkte; maar ze wist het toch heel goed, dat zag hij wel, want toen zij den grooten weg opging in de richting van haar woning, draaide ze haar parasol naar links, zoodat de mannen haar gezicht niet meer zien konden.

Zoodra ze verdwenen was, ving het gesprek weer aan. Tom begreep wel waarover zij het nu hadden, maar hoe hij ook verlangde om te weten wat zij zeiden, het was hem niet mogelijk, uit den stemmenchaos iets op te vangen en zoo hun oordeel over Mistress Umpoesle te weten te komen. Dat hinderde hem erg, vooral omdat ze telkens zoo lachten, wat toch bewees, dat er grappige dingen over haar gezegd werden.

Eens echter hoorde hij de bromstem van baas Frot, heel duidelijk en apart; 't was zeker van gewicht, hetgeen hij beweerde, omdat ze allen zwegen zoolang hij sprak, maar wat hij zeide begreep Tom weer niet. Iets over „vrouwen" dat hoorde hij wel, want dat woord kende hij. Toen baas Frot uitgesproken had, proesten de anderen in eens van pleizier en toch was het maar een enkel zinnetje geweest wat deze gezegd had.

Bamboe had hem zijn oordeel gevraagd over iets en Klipper had wijsgeerig en op overtuigenden toon geantwoord: „Alle vrouwen zijn een beetje historisch, daar kun je op an."

En daar over was nu die pret, waarvoor Tom maar geen verklaring kon vinden. Zachtjes zeide hij dat gekke woord na; 't leek iets op Kaffersch, dacht hij, maar hij kon het niet thuis brengen.

Geduldig bleef hij wachten of er misschien nog iets gezegd zou worden wat verstaanbaar was en begrijpelijk.

Eindelijk werd dan toch zijn weetgierigheid bevredigd, hoorde hij dingen, die hem in verrukking brachten. Hij luisterde scherp toe, vol inspanning nadenkend over de beteekenis van ieder nieuw bekend woord, dat hij opving; zijn groote tanden groefden diep in de onderlip, zijn oogen staarden doelloos in de ruimte.

Nu was het Hoogkerk, die sprak, en dat het belangrijk was hetgeen hij zeide, bleek wel uit het zwijgen der anderen. Hij deed het verhaal hoe Luchard, zoo heette baas Umpoesle bij de witmenschen, zoo'n aardig, elegant dametje tot vrouw had gekregen, terwijl hij toch zelf een ruwe, weinig gemanierde machinist was.

Een echt Afrikaansche Uitlander-storie was het, die Hoogkerk opdischte.

Toen de lijn nog in aanleg was, hadden Luchard en hij een paar kamers bewoond in een ijzeren huisje bij één der stations. Zij deden er broederlijk samen menage en dronken Hulstkamp uit één kruik, wat wel een bewijs van wederzijdsch vertrouwen is. Het lezen van een modern boek had hen echter doen begrijpen, dat er verandering komen moest in hun leven. Hoogkerk had in Pretoria een Duitschen roman gekocht, waarin, als van een bijzondere nieuwe vinding, werd verteld, dat liefde het eenige noodige is voor de vrouw en voor den man, dat huwelijken uit geldbejag e. d. niet deugen, dat vrije liefde dan nog hooger staat en meer van die belangrijke dingen. De twee vrienden waren er zeer door getroffen geworden en Luchard, die een zwarte huishoudster hield, begon zelfs eenige wroeging en angst te gevoelen, want uit het boek werd het hem heel duidelijk, dat zijn leven eigenlijk dom, slecht en doelloos was. Hoogkerk en hij bespraken het gelezene nog eens uitvoerig en zij kwamen tot de slotsom, dat zij moesten gaan trouwen.

Behalve de huishoudster was er echter mijlen ver in den omtrek geen enkele vrouw. Rondom de kleine nederzetting was niets te zien dan klipgrond met wat mager gras en hier en daar een klein kopje; zelfs geen kafferkraal stoffeerde de eenzame woestenij.

Daarom besloten zij advertenties te plaatsen in een paar kranten. Wel meende Luchard, dat, wanneer je op zoo'n manier een vrouw kreeg, er iets aan de voorgeschreven echtheid van de liefde kon haperen, maar Hoogkerk overtuigde hem, dat de schrijver van het boek, die niet gerekend had op buitengewone omstandigheden, als waarin zij verkeerden, hun plan zeker goed zou hebben gevonden, indien ze hem zijn oordeel hadden kunnen vragen. Bovendien, zeide hij, moest je toch al een erg rare kerel zijn, wanneer je niet verliefd werd op een aardig, blank vrouwtje, dat je hier in de wildernis kwam opzoeken. Een groot schrijver, wiens naam hij zich op het oogenblik niet goed kon herinneren, had immers gezegd: „de mensch is geen puthaak", en daarmee was hij het volkomen eens.

Hoogkerk zond zijn advertentie naar een Hollandsch nieuwsblad, Luchard naar een Duitsche courant. Na een paar maanden bracht de mail hun een stapel brieven; echter geen enkele uit Holland. „De Hollandsche meisjes wilden niet", dacht Hoogkerk of zijn brief was zoek geraakt, maar Luchard was gelukkiger. Een twintigtal brieven met portretten erin had hij ontvangen, brieven met volledige karakter- en levensbeschrijvingen, een zeldzame, genoegelijke lectuur, die een geheelen, anders zoo vervelenden Zondag deed omvliegen. Hoogkerk wilde geen moffin, zeide hij en besloot dus voorloopig nog maar wat doelloos voort te leven. Luchard echter was verrukt; hij had niet gedacht, dat zijn persoon en de veertig pond maandsalaris, waarvan in de advertentie melding was gemaakt, zulk een aantrekkingskracht zouden uitoefenen. Na lang zoeken en overwegen hadden zij een zestal brieven op zij gelegd en zouden nu uit de bijbehoorende portretten een keuze doen. Maar hoe moeilijk was dat! „Het waren allemaal zulke lieve kopjes", vond Luchard en hij mocht er toch maar één uitkiezen. Hij peinsde zich suf en werd er zelfs kregelig van. Een heele week dacht hij erover na; als hij op de loco stond, poogde hij de zes vrouwengezichten in zijn geheugen te roepen, om de keuze te kunnen bepalen. Zijn kolenpremie was die maand minder, door het onzuinig stoken. Wat een herrie en moeite toch, eer je kon gaan trouwen!

Maar zijn vriend vond het jammer om nu met wachten een mooie kans te laten voorbijgaan.

„Ik weet wat," zei hij, „je moet maar tossen of zoo iets, dan

is het gezanik ineens uit. Wacht eens, ik heb een goed idee".

Daarop nam hij de portretten en spijkerde ze in twee rijen van drie boven elkaar tegen het houten kamerbeschot.

„Nou moet je een goed eind weg gaan staan en er met je dolkmes naar gooien. Mikken kan je niet, 't is luk raak waar het mes terecht komt; maar het portret waar het in zitten blijft, — daar neem je de juffrouw van."

Luchard vond het best.

Hij ging aan het andere einde van de kamer staan en wierp naar het portrettenplakkaat aan den wand; eerst kwam het mes er een paar malen buiten, toen plat er tegen aan, zoodat het op den grond viel, maar eindelijk daar vloog het met de punt naar voren recht op de foto's aan en bleef trillend steken in het beeld van Luchard's toekomstige gade.

„Prachtig" schreeuwde Hoogkerk „midden in 't hart, die neem je!"

En die werd genomen.

Dit was de geschiedenis, die zulk een diepen indruk op Tom maakte. Van het begin had hij niet veel begrepen, maar later hoorde hij spreken over geld, over de veertig pond, die baas Umpoesle verdiende. Dit had hij goed verstaan, evenals de meeste korte zinnetjes, waarmede de anderen zoo nu en dan Hoogkerk's verhaal onderbraken.

Toen er verteld werd, dat de dame van het doorstoken portret had toegestemd, nadat Luchard haar een brief met een foto van hem er in had gezonden, riep er één: „Geen wonder, bij zooveel pondjes kon ze zijn leelijken snuit gerust op den koop toe nemen!"

En hierdoor was Tom een geheim geopenbaard wat hij voor geen tien sopies had willen missen. Het was het groote geheim, dat hij altijd zoo graag had willen kennen, namelijk de manier, waarop de blanke mannen hunne vrouwen krijgen.

Nu wist hij het, meende hij: die deftige, schuwe, luie, witte vrouwen in het dorp waren dus ook gekocht, tenminste ze trouwden toch om het goud, kwamen ervoor naar Afrika. Er was dus niet zooveel verschil tusschen hen en die schreeuwerige, brutale Dolly, waarvoor hij Johannesburg had verlaten. Malie, meningkie malie (geld, veel geld), dat was het voornaamste! Wat een mooie ontdekking had hij gedaan!

Tom sprong op en liep vlug naar zijn kaja; van onder zijn

stretcher haalde hij een dichtgeknoopten doek te voorschijn, waarin hij zijn overgespaarde goudstukken bewaarde. Hij gooide ze uit op zijn deken, liet ze rollen en schitteren en dacht aan Mistress Umpoesle.

Dicht bij de Wolvenbuurt stond, tegen de steile helling van een met klippen bezaaid kopje, het huisje van Luchard. Om aan de achterzijde de keuken te kunnen bereiken was er een hooge trap gebouwd, terwijl men aan den voorkant zoo vanuit het kleine bloementuintje in huis kon stappen. Hier aan de zuidzijde was ook de koele veranda, waar de vrouw des huizes een groot deel harer middagen doorbracht. Ze geselsde er met Mistress Weinmann, de eenige vrouw in het dorp die haar landstaal sprak en ze las er de Duitsche romans, die deze voor haar meebracht of die Luchard bij zijn kennissen had weten op te schommelen.

Die romans waren haar hier bijna tot een levensbehoefte geworden. Ze ging er geheel in op en vergat al lezende haar omgeving; niet omdat ze zoo bijzonder veel gevoelde voor de gepolijste karakters van de helden en heldinnen of omdat ze met spanning de ontwarring van den knoop tegemoet zag, maar wel, omdat die mannen en vrouwen Duitsch spraken, omdat hun lijden en lieven plaats vond in haar geboorteland. Want ze hield niet van Transvaal, voor zoover ze dit kende uit de streek waar zij woonde. Ze vond er de natuur te hard en te ruw, dikwijls grootsch, maar nooit lief, ontzagwekkend, maar niet zacht.

Als ze van haar huis langs het kafferpaadje naar het oosten wandelde, voerde haar weg door een streek, waar slechts enkele kleine, wanstaltige boompjes groeiden en waar het harde gras tusschen de steenen des zomers maar even groen kleurde, om daarna op te schieten tot lange, geelbruine stengels. Als ze dan verder liep langs ruwe kliprandjes en groepen reuzekeien, waartusschen de doornige kaffer-wacht-een-bietje nestelde en hier en daar een stekelige cactus boomhoog opschoot, dan ineens stond ze aan den rand van de hoogvlakte en overzag ze een geheel nieuw landschap, dat weinig gemeen had met de streek, die achter haar lag. Komende van uit het dorre Hooge-Veld moest de overweldigende pracht van het panorama haar wel treffen.

Maar wat zij zocht, ontbrak ook daar. Aan de andere zijde van het dal zag zij tegenover zich de ongenaakbare loodrechte berg-

wanden oprijzen, sommige roestkleurig of bruinrood, andere grauw, en naar rechts zag ze groen begroeide hellingen, die op verschillende plaatsen reusachtige rotsmassa's droegen of enkele losse steenblokken, grooter dan het huis waarin zij woonde; daartusschen struikengroepen van donkerder groen en wangedrochtelijke, kromstammige boomen, die hunne wortels om de rotsen wrongen.

Bloemen waren er ook. Vlammend rood brandden de bloemen der bloeiende aloë's boven langs de klipkranzen der bergen of hingen over de sombere kloven heen, waarboven ze in de felle zonneschijn als vuurbollen schenen te lichten.

En vogels waren er. Vooral bij den grooten waterval had ze er gezien. Daar fladderden ze onrustig rond, nu en dan opstijgend uit de schemering der waterwolk in de diepte naar het volle daglicht, om even hunne schitterende kleuren te toonen, goudglanzend azuur soms tegen het voortschietend schuimwit water van den val.

Dat alles kende ze. En wat haar hinderde was dat de bloemen hier geen geuren gaven, dat zij geen vogels hoorde zingen zooals in haar geboorteland. De geheele atmosfeer scheen steeds doortrokken met denzelfden specerijachtigen reuk, die iets scherps en onmeedoogends had. Toen ze nog niet lang in haar dorp woonde, was ze rozen gaan kweeken in het tuintje vóór haar huis; die bloeiden er nu, groote zware bloemen met brutale kleuren, maar ze waren niet welriekender dan de papieren roos onder aan de lamp in haar huiskamer.

Ze zuchtte soms van „sehnsucht" wanneer ze dacht aan de bloemen in haar vaderland: aan het teere aroma van een bleeke theeroos of den vluchtigen amandelgeur van een bescheiden heliotroop, die opgroeide in het bloemenrekje voor haar raam.

Ze kreeg tranen in haar oogen, als ze in haar ziel de echo's weervond der parelreine zilverklanken, waarin daarginds de grauwe nachtegaal voor haar van lenteweelde-en-weemoed had gefloten.

Zij had zich alles geheel anders voorgesteld, toen ze naar Afrika kwam. Luchard had geschreven, dat het dorp zoo mooi was, het klimaat zoo uitstekend en allerlei andere dingen, die maakten dat ze werkelijk verlangde naar dat vreemde land.

Ze was maar een gewoon naaistertje geweest. In de stad, waar ze samen woonde met een jongere zuster, had ze zelf haar brood moeten verdienen. Het weinige, dat ze overspaarden, gaven ze weer uit voor hare genoegens; daarvoor gingen ze de zomer-

zondagen buiten doorbrengen of namen des winters enkele malen een paar goedkoope plaatsen in een volksschouwburg. Zoo vloten kalm haar beider levens voort, zonder heftige strubbelingen of schokkende gebeurtenissen.

Ze hadden natuurlijk ook de gewone alledaagsche kibbelpartijtjes van een klein burgerhuishoudentje; ruzietjes over een te duren hoed, over 't breken van iets, dat nog „van moeder" geweest was of over het te kiezen genot.

Tot opeens daar kwam „de man" en scheidde hen.

Ze vond Luchard volgens het portret met zijn ruigen, grooten, gebaarden kop, heel knap. Hij leek op de houtvesters van „Marlitt" en ze vond het wonderlijk poëtisch dien sterken man daar ginds in dat mooie, vrije land te mogen verzorgen. Zij dacht ook wel aan hetgeen hij verdiende, zette het pondental om in marken en schrok bijna van de groote som. Geen geploeter meer, dacht ze, haar heele leven niet, — een mooie toekomst ging ze tegemoet en met Kerstmis zou ze schitterende geschenken kunnen sturen aan de arme zus in Duitschland.

Het was niet alles zoo uitgekomen als ze gemeend had.

Ook verbeeldde ze zich soms, dat de witmenschen in het dorp minder vriendelijk tegen haar waren, omdat ze wellicht wisten hoe ze haar man had gekregen. Het maakte, dat ze zich terugtrok en zich bijna niet bemoeide met de Hollandsche vrouwen, die haar taal niet spraken en ook niet op een advertentie waren „uitgekomen" zooals zij.

Het was de Zaterdag na den morgen, waarop Bamboe zijn bitterpartijtje had gegeven. Mistress Luchard had haar man naar de loco-loods gebracht en ze keerde nu naar huis terug. Ze haastte zich, want het was bijzonder warm geweest, zoo stil warm, zonder een enkel windezuchtje, en ze zag dat er onweer komen zou. Nog blakerde de zon ongestoord de door droogte gespleten aardkorst, maar boven de kopjes in het oosten kwamen paarsgrauwe, rossiggerande donderwolken opzetten, waartegen zoo nu en dan een geel schijnsel beefde van het bliksemlicht onder den horizon.

Tusschenbeiden brak een windvlaag los, tilde massa's roodbruin stof van den bodem en spiraalde ze in snel voortschietende hoozen door het dorp.

De kaffers liepen opgewonden heen en weer; ze maakten angstige gebaren tegen de witmenschen en zeiden: „O, O, meningkie

lo kamkam" (veel regen). Ze joegen de kippen op stok, haalden waschgoed en al het tuingereedschap, dat achtergebleven was, naar binnen en waren zelfs hier en daar bezig om de kleine greppeltjes uit te diepen voor de tuinen der woningen.

Het eerste dondergerommel deed zich hooren; de wolkentroepen joegen snel nader; nu trokken ze voorbij de zon en plotseling scheen het dorpje levenloos neer te liggen in een atmosfeer van koud, grijsblauw licht. Naar het westen kon men het zonneschijnsel zien wegvagen van de bergglooiingen. Nog even was er een diepe stilte, toen kwam uit het oosten de regen, als een loodrechte muur van waterstralen, ruischend aanstormen, in één enkele seconde de vallei doorsnellend, waarin het kleine dorp lag.

Nog voor het losbreken der bui had Mistress Luchard haar woning bereikt. Vanuit het raam van de huiskamer ging ze zitten kijken naar het lichten van den bliksem; ze was niet bevreesd, want ze wist, dat de hooge kopjes rondom het dorp als afleiders dienst deden. Ze vond er zelfs zeker genoegen in om na te gaan, of een naar de aarde schietende lichtstraal achter den bergrand verdween, dan wel er vóór ergens in den grond sloeg. Ze raadpleegde dan haar geheugen, of er ongeveer op die plaats ook een bekende kafferkraal stond of een groepje boomen waarheen ze den weg wist.

Ze wilde er dan later met Luchard eens naar toe wandelen, om te zien of daar eenige verwoesting was aangericht.

Toen het donker werd, ging het onweer langzamerhand verminderen, maar de wind was intusschen gaan liggen, zoodat de wolken zich over het geheele uitspansel hadden saamgeklompt tot één grijs floers, waaruit zonder ophouden de regen bleef meevallen. Van de berghellingen daalde het troebele water af in honderden kleine stroompjes. Langs de lager gelegen glooiingen, waar de verweerde rotsaarde zich in den loop der tijden had opgehoopt, vraten onstuimige beken diepe donga's in den harden, verdroogden bodem. En de rivier, die anders zoo rustigjes kabbelde langs de groote, afgesleten klipsteenen, waarop de kaffers het waschgoed sloegen, schoot nu met vervaarlijk geweld tusschen haar steile rotsoevers voort, snelde dof brommend verder, tot ze zich als een loeiende waterval in den afgrond stortte.

Om tien uur kwam Luchard's boy aan de kamerdeur tikken om, zooals hij iederen avond deed, verlof te vragen naar zijn kaja

te mogen gaan. Niet lang daarna had ook de Mistress zich naar bed begeven.

Maar slapen kon ze niet. Onverpoosd raasde de regen op het ijzeren dak boven haar hoofd. Het gaf haar een geestelijke moeheid; in het begin had ze het gedruisch nog gehoord als het duidelijk gemarkeerd neervallen van duizenden waterdroppels, maar nu kwam er een verdoovende tegensuizing in haar hoofd, die het denken moeilijk maakte en haar niets anders deed waarnemen dan één onafgebroken klankloos bruisen, dat geleek op het sissen van langzaam ontsnappenden stoom uit een machine.

Ze lag maar stil te staren naar de flauwe weerschijnen van het licht uit het kleine nachtlampje in het glimmende vernis van de cealing-boards boven haar hoofd.

Door een plotselingen schrik schokte ze eensklaps op; een angstprikkeling voer door haar lichaam en ze voelde haar adem verdrogend langs haar tong strijken. Duidelijk had ze gehoord, dat het raam van de slaapkamer heen en weer klapperde in de sponningen. Daarna vernam ze een oogenblik niets dan het monotoon regengeruisch, maar toen scheen het gestremde bloed opeens zijn loop weer te hervatten en klonken in haar rechteroor, dat tegen het kussen lag, de tjokkende bonzingen ervan, als nam het wraak over het korte oponthoud.

Ze poogde zich rekenschap te geven van 't geen er eigenlijk gebeurd was. Ze was wel meer zoo ineens geschrokken, bedacht ze, en het was nooit iets van beteekenis geweest, wat bij haar dien plotselingen schrik verwekt had. Eén keer was Jocko, de aap, van zijn ketting losgebroken en had aan de deur gemorreld, een ander maal had de wind een bloemenstandaard omgeworpen.

Wel ja, de wind was het geweest.... Neen, dat kon toch niet, want het woei niet en bovendien zou ze dan het geluid wel eerder hebben gehoord, maar misschien was Jocko weer losgekomen en nu op de vensterbank geklommen.

Doch, om dat te weten moest ze gaan zien, wat er gebeurd was of... neen, ze kon wel rustig blijven liggen; 't was te gek om op te gaan staan, waarschijnlijk voor niets; ze kon immers van uit haar bed wel even kijken!

Ze richtte zich op en steunende op een elleboog keek ze over het hoofdeinde van het ledikant naar het raam, dat tusschen de gaping der beide overgordijnen door nog voor een deel zichtbaar

was. Er was niets, meende zij, ja toch, iets bruins bewoog zich achter het licht beslagen glas der ruitjes.... Jocko zeker.... neen niet Jocko, dat kon niet, 't was geen harige huid, die ze zag...., maar wat dan? Er bleef nog maar één mogelijkheid over...., het moest wel, het kon niet anders zijn, dan een mensch.... een kaffer was het!

De angst omknelde haar opnieuw; ze dorst zich niet bewegen. Ze lag ongemakkelijk zoo, steunend op één arm, maar ze durfde geen andere houding aannemen en ze bleef maar naar 't raam turen. Nu wrong de bruine man een dun mesje tusschen het onder- en bovenraam.

Waarvoor was dat? Kijk, nu duwde hij het naar rechts, totdat het stuitte tegen den knop aan den binnenkant.

Ze hoorde een tik en het knipje, dat het opschuiven van het raam belette, sprong open.

De kaffer had dit blijkbaar te voren berekend. Nu zette hij de handpalmen onder tegen de uitstekende omlijsting van één der ruitjes en drukte zoo het raam op. Daarna stak hij vlug zijn beenen door de opening, boog het lichaam ver achterover en trok zich, de handen om het kozijn geklemd, naar binnen.

Ineens stond hij midden in de kamer, ietwat hijgend van inspanning, maar overigens volkomen kalm; zijn oogen, niet somber en half geloken, maar flink geopend, lachten van geluk en trots.

En nog altijd zat de vrouw in het bed hem aan te staren, als begreep ze niet wat er gebeurde. Een paar malen vergat ze om adem te halen, totdat de aangroeiende benauwdheid haar dan plotseling werktuigelijk zenuwachtig slikken deed.

De kaffer, die voor haar stond, droeg geen Europeesche kleeding; zijn eenigste bedeksel was de heupdoek. Daarom herkende ze hem niet terstond, maar toen hij spreken ging, wist ze wie hij was: Tom, de boy van Bamboe.

„Mistress, miene niege wenne meningkie lo malie", (ik geef je veel geld) zeide hij zachtjes en toen herhaalde hij het luider om het regengerucht op het dak te kunnen overspreken.

En het was vreemd; toen zij zijn stem hoorde, zoo bedaard en klaar, de gewone vergenoegde stem van een kafferboy, van een wezen, zooals er dagelijks een vóór haar stond en tot haar sprak, toen voelde ze de macht om te handelen terugkeeren, kon ze weer rustiger ademhalen. Nu voelde ze zich weer de blanke

meesteres, die nooit te genaken kàn zijn voor een kaffer. De jongen moest zich vergist hebben, dat kon niet anders. „Hamba" schreeuwde zij, „hamba ketjieme" (ga weg, ga vlug weg) riep ze nogeens, zooals ze dat deed tegen haar talmenden boy, als ze hem naar den slager of de store zond.

Maar Tom ging niet, integendeel hij kwam dichter bij en haalde met zijn wijsvinger een paar gouden pondjes uit zijn mond, waar hij die tusschen wang en kiezen had opgeborgen. [1] Hij toonde haar, tevreden lachend, de geldstukken en keek haar vragend aan.

Ze begreep hem nu heel goed; dat een kaffer zooiets durfde wagen deed haar hijgen van drift; ze richtte zich plotseling op en greep naar de revolver, die steeds onder haar bereik aan een spijker tegen den muur naast het ledikant hing.

Tom lachte niet meer, keek haar verschrikt aan. Met een vluggen sprong kwam ze het bed uit en richtte het wapen op hem en haalde met een ruk den trekker over.

Kort, afgebeten en nijdig klonk de knal, alle naklank oogenblikkelijk gesmoord door het verdoovende regengeruisch. Maar de hand, schokkend nog van zenuwtrekkingen, had de revolver niet goed kunnen richten. Tom was ongedeerd.

Hij vloog op haar af, pakte haar rechterpols beet en kneep dien zoo forsch, dat ze het wapen wel moest laten vallen en zijn vrijen arm sloeg hij om haar lenden, haar linkerhand tusschen hun beider lichamen vastknellend.

Ze voelde, dat ze bijna werd opgetild en teruggedrongen naar het bed, zij zag zijn groote glimmende lustoogen vlak bij de hare, ze rook de eigenaardige, sterke, afkeerwekkende lucht, die de huid van een zwarte verspreidt. Ze wist dat ze overwonnen zou worden. Deze zekerheid deed haar spieren een oogenblik verlammen, haar hoofd zakte voorover, haar lippen raakten Tom's naakten schouder aan — en toen begreep ze ineens, dat haar nog een verdedigingsmiddel restte.

Bijna met genot sloeg ze haar kleine tandjes in het kaffervleesch, drukte ze diep door.

Tom schokte van pijn; onwillekeurig bracht hij zijn linkerhand naar den gewonden schouder, vergat een oogenblik de Mistress,

---

1) Bij gebrek aan beurs bewaren sommige kaffers dikwijls het geld tijdelijk in hun mond.

die, zich vrij voelende, dadelijk naar een wapen zocht om opnieuw te kunnen treffen. Ze greep wat het dichtst onder haar bereik was, pakte de zware gevulde lampetkan beet en rukte die van de waschtafel.

Haar hand omklemde het oor en terwijl ze Tom strak bleef aankijken, zwaaide ze, al haar krachten inspannend, de kan met groote vaart achteruit, in de rondte en zoo weer naar voren, waarna haar vreemde wapen met een doffen bons op Tom's hoofd in stukken sloeg. Op die manier, had Luchard haar geleerd, kon ze juister en met meer kracht de steenen werpen. als er vreemde honden naar de kippen kwamen jagen in den achtertuin. „Overhands" noemde hij dat met een sportterm.

Tom wankelde, de scherven vlogen in 't rond, een paar schampten langs het gezicht van de Mistress, maar ze bemerkte het niet en voelde geen pijn. Ze dacht nu alleen maar aan hetgeen ze had gedaan; haar blikken zochten Tom. Zij zag hem bij de waschtafel op zijn knieën liggen; boven het regensuizen uit klonk zijn gekreun; zijn snelgaande adem blies kleine spuugblaasjes sputterend tusschen zijn lippen door, zijn grauwbruin gelaat leek een doodenmasker, nu het leventeekenende bloed van achter de huid was weggetrokken.

En boven op zijn hoofd was een lange snede, waaruit zwakgulpend het bloed opwelde, in kleine donkere stroompjes vloeiende langs den glimmenden schedel in de ruimten tusschen de kleine, zwarte, op astrakan gelijkende haarkrulletjes. Maar het vreeselijkst waren haar zijn oogen, in groote smart wijd opengespalkt, vol angst en afschuw haar stil aanstarend, alsof ze een vreeselijk monster was, dat nader zou komen om hem te verpletteren.

Eindelijk stond hij moeizaam op en strompelde zoo vlug hij kon naar het raam, nog een paar maal huiverend omkijkend of het gevaarlijke wezen hem niet in den rug zou komen aanvallen. Nadat hij zekerheid had, dat het niet volgde, kroop hij weer door het geopende venster naar buiten in de duisternis.

De zondagmorgen was aangebroken. Uit een wolkenloozen hemel blonk weer de zon boven het verjongde landschap. De boomen en bloemen, die den vorigen dag, bepoederd met grauwbruin stof, stil stonden te suffen in de zomerhitte, waren opgeleefd na den regennacht. De leerachtige harde bladeren van de kleine „bloechems"

langs den weg, nu weer smetteloos glazig-blauw, als de emailglanzen van rijpe druiven, tikkelden tegen elkaar, licht bewogen door een vochtdragenden, frisschen morgenwind. In de tuinen bloeide hier en daar, bladerloos nog, een perzikboom, één boeket van rose bloesems. Maar de kalmte en rust, die weergekeerd waren in de natuur, schenen geen invloed uitteoefenen op de dorpsbewoners. Op sommige veranda's zaten zij in clubjes bijeen, de zondagmorgenstilte verbrekend met hunne opgewonden gesprekken, waarbij ze zulke heftige gebaren maakten, dat de weinige langslapers, die nu eerst hun kamers verlieten, al vanuit de verte zagen dat er iets bijzonders gebeurd was. Luchard wandelde met zijn geweer aan den schouder door het dorp. Telkens werd hij staande gehouden en dan begon hij zijn verhaal weer opnieuw. Hij toonde zich vreeselijk beleedigd. Zoodra er maar iemand in zijn nabijheid kwam, begon hij al te razen en te zweren. Dan vloekte hij zijn heele repertoire van Duitsche verwenschingen af en als hij er niet meer wist, of wanneer er ondanks zijn opgewondenheid in zijn binnenste een klein angstje kwam, dat hij door Onslievenheer soms eens aan zijn woord mocht worden gehouden, begon hij zijn Engelsche, Hollandsche en kaffervloeken te luchten. Die hinderden hem nooit, omdat hij er de kracht niet van voelde en van de meeste nauwlijks de beteekenis kende.

Maar door al zijn kwaadheid heen schemerde toch één troostrijke aandoening, namelijk het bewustzijn van zijn gewichtigheid en dat hij nu de man van den dag was.

Alle dorpelingen gloeiden van verontwaardiging. De blanke vrouwen zeiden, dat ze 's nachts geen oog meer zouden toedoen, zoolang ze niet wisten, dat Tom goed en wel in de tronk zat. De zuster van den meester, Juffrouw Bertha, die echter in de wandeling gewoonlijk Rossinante werd genoemd, omdat ze in uiterlijk en manieren zooveel geleek op het paard van Don Quichotte, beweerde met een schichtige kopschudding, dat de eer van een vrouw haar dierbaarste goed is en dat ze onverbreekbare raamgrendels zou koopen, al zou ze er voor naar Pretoria moeten gaan.

Allemaal waren ze het er over eens, dat men trachten moest Tom zoo spoedig mogelijk te pakken te krijgen. En om hem de kans te benemen, dat hij nog voor zijn veroordeeling uit de tronk zou ontsnappen, iets wat in verband met de eigenaardige

opvattingen van de Boeren omtrent waakzaamheid niet onmogelijk zou zijn, waren de meesten er voor den gevaarlijken boy dadelijk dood te schieten.

In alle richtingen togen mannen in troepjes van twee of drie het dorp uit om Tom op te sporen. Sommigen namen hunne honden mee; zelfs kalme huishonden waren erbij, die niet wisten wat jagen was, van de bijzondere drukte niets begrepen en maar voortdurend zenuwachtig blaffend heen en weer liepen.

Kerk werd er dien morgen niet gehouden; de timmerman had nu ander werk te doen. Een paar Boeren uit den omtrek, die hij anders onder zijn gehoor telde, vergezelden hem. Ernstig en verontwaardigd stonden de gezichten der Transvalers toen ze hoorden, wat er gebeurd was en met bijna instinctmatigen afschuw dachten ze aan 't kwaad, dat Tom had willen bedrijven. En daar hunne begrippen omtrent de afscheiding tusschen zwart en wit veel strenger waren dan die der uitlanders, maakte het gebeurde op hen des te meer indruk.

't Was al stil in het dorp geworden, toen ook Bamboe en Globus zich op weg begaven. Hein vond het eigenlijk een raar baantje om op de kafferjacht te moeten gaan, bovendien had hij het druk met het pakken van koffers voor zijn aanstaand vertrek, doch omdat het zijn boy was, die gezocht werd, kon hij moeilijk anders doen dan meezoeken. Bij de verdeeling van den arbeid hadden hij en zijn vriend zich belast met het bewaken der kloven dicht bij het dorp, want ze kenden die goed door hunne picnics. Bamboe droeg zijn Martini-Henri aan den schouder, Globus was zonder geweer.

Even vóor zij den grooten weg verlieten ontmoetten ze twee vrouwen, die langzaam kwamen aanwandelen. De één was Mistress Weinmann, de ander Luchard's vrouw, wier wasachtig-bleek gezichtje ontsierd werd door een paar groote donkere streepen, daar, waar de scherven haar verwond hadden.

„Wat ziet ze er uit," fluisterde Globus.

„Zooiets gaat je ook niet in je kouwe kleeren zitten", zei Bamboe. „Maar 't is een kranig wijf hoor, dat moet ik zeggen .... en dan tegen Tom, den sterksten kaffer van 't dorp!"

Ze groetten de twee machinistenvrouwen met meer eerbied dan ze het anders deden.

Een oogenblik later kwamen ze voorbij het huisje van Luchard.

De ramen en deuren waren gesloten, binnen- en buitenshuis scheen alles uitgestorven, maar toen ze naderden klonk in eens een krijschend, kwaadaardig geschreeuw. Het was Jocko, de aap, die op het dak van zijn huisje, dat boven op een paal in den tuin stond, allerlei grimmassen zat te maken, telkens woest aan zijn ketting rukkend, om daardoor de aandacht te trekken, nu iedereen hem aan zijn lot overliet. Binnen een kwartier hadden de vrienden de eerste kloof bereikt, die als een kleine donga haar aanvang nemend in één der berghellingen, steeds breeder en dieper werd tot ze uitkwam op de grootsche vallei, waardoor de rivier stroomde. Zoo waren er drie opéénvolgende kloven, waarvan de laatste, die der Vierheuvelspruit, de grootste en meest ongenaakbare was. De smalle strooken hoogvlakte tusschen die diepten, slechts van de bergzijde gemakkelijk te bereiken, stonden als vreemdsoortige schiereilanden in de luchtzee.

Bamboe vond, dat het een „onbegonnen" werk zou zijn om de ravijnen nauwkeurig te doorzoeken. Als Tom er werkelijk een schuilplaats had gezocht, zeide hij, zou één van de honden hem wel ontdekt hebben, toen Luchard met zijn mannetjes voorbij trok. Zoo wandelden zij bedaard langs de smalle kafferpaadjes voort. Bamboe had er schik in om nu en dan een harden gil uit te stooten om te beproeven of er ook een echo was. En eens rolde hij een grooten steen naar den rand van den afgrond op een plaats waar de kloofwand voorover helde. Hij duwde het gevaarte de diepte in, terwijl hij zelf vlug op den grond ging liggen met zijn hoofd over den rotskant om te kunnen zien, waar of de klip beneden zou terecht komen. Globus, angstig en bezorgd, hield hem daarbij achter aan zijn jas vast.

Nadat ze hun wandeling nog een uurtje hadden voortgezet, zochten ze, warm en moe, een schaduwplekje op achter den hoogen klipmuur van een verlaten kafferkraal en gingen daar stil zitten soezen, genoegelijk uitrustend, in de volle overtuiging, hun plicht gedaan te hebben.

Maar hun rust duurde niet lang. Er viel plotseling een schot, een felle knal in de stilte, met kwabbend geluid echoënd langs de bergen. Ze sprongen vlug op, om te ontdekken wie er geschoten had. Toen ze een oogenblik getuurd hadden in de richting van den weg, dien Luchard 's morgens gevolgd was, bemerkte Bamboe iets.

„Kijk," zei hij „daar", en hij wees Globus in de verte op een donkere stip, die nu en dan in een terreinplooi verdween en dan weer een oogenblik te zien was, snel van plaats veranderend met kittige, kort-golvende beweginkjes.

„Dat's een hond! dat is zeker de pointer van Weinmann, die kan zoo geweldig loopen; kijk hem nou 's vooruitschieten" riep Bamboe opgewonden. „Nou is ie weer weg!"

Gedurende enkele sekonden zagen zij het dier niet meer, maar wel hoorden ze duidelijk zijn ongeduldig geblaf. En opeens kwam de donkere gedaante van een mensch boven den kliprand uit, vlug aanloopen naar de plaats, waar de beide blanken stonden.

„Tom!" zeide Bamboe.... „Ze hebben hem ontdekt en op hem geschoten, toen heeft ie zich waarschijnlijk verstopt en Prins heeft hem weer uit zijn hoekje gejaagd."

Tom kwam nader; ze onderscheidden nu reeks gemakkelijk het bewegen van armen en beenen; de hond, die hem had ingehaald, blafte zonder ophouden, vloog voortdurend om hem heen en poogde telkens hem te bijten, maar sprong altijd juist bijtijds terug, wanneer een been, schoppend naar hem werd uitgestrekt.

Heel in de verte werden weer een paar mannen zichtbaar, die naderden.

Tom liep voort. Bamboe nam voorzichtig een patroon uit zijn jaszak, laadde zijn geweer en bracht het in den aanslag. Maar Globus trok opeens het wapen naar beneden. „Nee, schiet nou niet," zei hij met een zenuwachtige beving in zijn stem, „dat vind ik zoo beroerd, hij komt toch wel dood, als ie dood moet."

Bamboe keek hem verbaasd en kregelig aan. „Ik waarschuw je.... Tom zal vechten als een razende en wegloopen voor hem doe ik niet. Als ik dus niet schiet....", toen zweeg hij, want hij zag Tom stilstaan; deze had blijkbaar nu eerst zijn meesters ontdekt.

De kaffer scheen zich even te bedenken, plotseling sloeg hij rechtsaf en liep snel voort, de hoogvlakte op tusschen de beide laatste kloven, in de richting van de Vierheuvelspruit.

„Zoo loopt ie vast", zei Globus.

„Dat dacht je maar; zoo dom zal ie wel niet zijn; hij weet wel een plek om naar beneden te komen", gaf de ander ten antwoord.

Tom vervolgde zijn weg, maar het was duidelijk te zien, dat

hij erg vermoeid was, want telkens wisselde hij van gang; nu eens voortsukkelende in een hortend drafje, dan weer stappend met korte vlugge passen. Een paar maal wierp hij een steen naar den heftig blaffenden hond, die steeds om hem heen bleef springen, doch, zoodra Tom zich bukte om een klipje op te rapen, achteruit stoof om niet geraakt te worden, hierdoor echter zijn vijand gelegenheid gevend weer enkele oogenblikken ongehinderd verder te gaan.

Bamboe en Globus volgden op eenigen afstand.

Weer veranderde Tom van richting en liep naar den rand van de kloof.

„Hij gaat er af," hijgde Bamboe en versnelde zijn pas, zoodat Globus hem ternauwernood volgen kon, „bij het Geitenhol, kijk!"

Zij zagen nu, dat Tom zich bukte en verdween. Weldra hadden zij ook den kloofrand bereikt. De helling was er zeer steil, vol ruwe klipsteenen, waartusschen hier en daar bosjes lang gras oppiekten. Ver beneden in de diepte ruischte zachtjes het water van de spruit. Van daaruit naar boven te klauteren ging wel, al was het ook een afmattend werk. Bamboe had het éénmaal gedaan, om het Geitenhol, dat dicht bij den bovenrand lag, te kunnen bereiken. Maar van boven naar de spruit af te dalen was een waagstuk, dat hij niet graag beproeven zou.

Tom echter moest het beproeven — en hij deed het.

Toen de beide witmannen den rand bereikt hadden, was hij reeds enkele tientallen meters van hen af. Zij zagen hoe hij het lichaam plat tegen de helling had aangedrukt en telkens langzaam een been uitstrekte om een lager gelegen steunpunt voor zijn voet te kunnen vinden. Zij handen omklemden daarbij een vooruitstekend stuk rots, een bundeltje gras of de takken van een struikje. Voorzichtig drukte hij dan met zijn voet op den steen, die tot steunpunt dienen moest en dien hij zelf niet zien kon. Soms bleek het een los klipje te zijn, dat omkantelde of weggleed; dan trok hij haastig zijn been weer op en begon op nieuw te tasten om een andere, zekerder plaats te vinden.

Toen hij zijn beide meesters zag en het zongeschitter op Bamboe's geweer, groeide zijn angst en hij trachtte sneller naar beneden te komen. Zijn bewegingen werden gejaagder, hij onderzocht niet meer zoo nauwkeurig of een klip wel vast lag of een blootliggende wortel van een doornstruik het gewicht van zijn lichaam wel zou

kunnen dragen. Hij vorderde veel vlugger, maar ten koste van de weinige kracht, die er in zijn gemarteld lichaam nog over was. Eens stapte hij mis en gleed op zijn knieën voort, maar wist zich nog te grijpen. Eindelijk echter toen hij een steunpunt zocht op een grooten steen, die slechts schijnbaar diep in de berghelling lag ingezonken, kantelde het logge gevaarte en smakte het zijn last een eind verder naar beneden tegen den klipgrond aan. Nog eens poogde Tom zich vast te klampen, maar zijn vaart was te groot en hij bleef voortrollen.

De twee vrienden boven aan den rand hadden hem zien vallen. Ze zagen nu ook hoe de zware kei, die onder Tom was weggekanteld, bergafwaarts schoot, telkens nieuwe steenen losstootend, die bolderend over en langs het zwarte, wentelend, menschenlichaam heensprongen.

Maar opeens bereikte de draaiende chaos een plaats waar de bergwand steiler helde en werd aan hunne oogen onttrokken.

Een oogenblik heerschte er stilte. Globus stond nog verschrikt in de diepte te turen; Bamboe keek tevreden als iemand, die de oplossing gevonden heeft van een vervelende kwestie, waarover hij heeft loopen peinzen.

Prins, die den kaffer niet verder dan tot aan de kloof had durven volgen, bleef verbaasd naar beneden kijken, den kop ver omlaag, zoodat de lange ooren tegen zijn neus bengelden.

Toen hij evenwel zag, dat Tom voorgoed verdwenen was, hief hij zijn snuit weer op en begon met klaaglijk geluid te huilen, vol teleurstelling over het ontsnappen van den buit.

En het deed Bamboe goed, dat er weer geluiden kwamen, die de benauwende stilte van zooeven verbraken.

„Wij kunnen wel opstappen" zei hij.

Globus keek hem nadenkend aan. „Zou Tom dood zijn?" vroeg hij. „Wij kunnen hem toch zoo niet laten liggen als ie nog leeft."

„Ik kan je verzekeren, dat ie dood is. Waar hij verdwenen is, loopt de helling eerst een eind heel steil naar beneden en komt dan uit op de rotsen boven den waterval, je weet wel, waar ze zoo ver vooruitsteken. Daar moet ie afgevallen zijn, van een hoogte van zeker nog wel veertig meter."

Globus gaf geen antwoord en liep met Bamboe het troepje mannen te gemoet, die Tom hadden opgejaagd. Luchard was bij hen. De ontmoeting was zeer luidruchtig. Ze moesten allemaal weten,

wat er met Tom gebeurd was. Ze waren blij, zeiden ze, dat het zoo was afgeloopen. Zij zouden een paar politiekaffers uitsturen om Tom te zoeken, dan kregen ze tenminste zekerheid, dat ze voorgoed van dat ondier verlost zouden zijn.

Een half uur later waren Globus en Bamboe weer op de veranda van de „Trekpleister." Het stond er vol verhuisrommel, want Hein zou binnen een paar dagen vertrekken.

Globus miste zijn gemakkelijken stoel; hij was op een groote kist gaan zitten, zich aan weerskanten steunend op zijn handen, met zijn schoenhakken beurtelings tegen het hout schoppend.

Zooals hij daar zat, de schouders wat opgetrokken, de beenen lusteloos schommelend, het bleeke gezicht met de peinzende, grijze oogen gewend naar het raam van Bamboe's leeggehaalde kamer, die hem in koude ongezelligheid aangrijnsde, maakte hij een droevig figuur.

Bamboe voelde medelijden met hem.

„Kom kerel, neem een bittertje en zit niet zoo verwezen te kijken," zeide hij „dan gaan we straks lekker dineeren. Wees blij, dat dat akkefietje alweer achter den rug is."

Ja, een bittertje wilde Globus wel. Meegaan naar het hotel zou hij ook, maar eten niet. Als hij dacht aan dat donkere lichaam tusschen die botsende keien, dan kokte een weeïg gevoel in zijn keel.

Hij dronk zijn glaasje vlug uit en nam een tweede, voorzichtig het kleine tumblertje plaatsend in het oude bekende uithollinkje in de steenen vensterbank. Hij probeerde een gesprek aan te vangen, maar het lukte niet. Toen stond hij op om een boek te zoeken; die van Bamboe waren al ingepakt, daarom liep hij een andere kamer binnen en haalde er de portefeuille weg, die op de tafel lag.

Ongemakkelijk zittend op zijn kist, begon hij wat te bladeren in de tijdschriften, las een paar schoonmoeder- en professorenmoppen uit de „Fliegende Blätter". Hij verwonderde er zich over, dat hij die zoo leuk gevonden had een paar weken geleden, toen hij die las in Bamboe's kamer, 's avonds onder de groote lamp, toen de platen nog aan de wanden hingen, de wapens en de geheimzinnige koralen voorwerpjes der kaffertoovenaars.

Ook bekeek hij de illustraties van een groot tijdschrift. O ja, daar had je ze weer, die mollige Duitsche gestaarte waterjuffers,

die om het lijk van een zeeman heenscharrelden; een zeebonk, die er uitzag, of hij zoo juist uit een coiffeurssalon was gedeserteerd. „Die Beute des Meeres." stond er onder. Hoe glom dat geglaceerde papier!"

Hij hield het boek een beetje scheef, om beter te kunnen zien en toen bemerkte hij den smoezeligen afdruk van een vingertop op de borsten van één der dames, die het schoone lijf, vol wulpsche dartelheid, sierlijk achterover kromde.

Buiten klonk het vlugge gestap van bloote voeten; een boy kwam de verandatrap op. Hij was één der politiekaffers.

„Oepi lo Tom?" (waar is Tom), vroeg Bamboe.

„Jenne lapa pansi, jenne peliele baas." (hij is daar beneden, hij is dood, baas), antwoordde de jongen.

„Goddank", zuchtte Globus.

Bamboe schonk een glaasje klare in en gaf het den zwarten politieman. Deze vatte het eerbiedig aan, dronk het in een groote teug langzaam uit en zeide, vol dankbaarheid en verrukking over Bamboe heenstarende, de rechterhand in de hoogte gestoken: „Meningkie moesle, baba ingkoos" (erg lekker, gegroet groote heer). Daarna draaide hij zich om en verdween achter het grenadellengroen.

GEDICHTEN

DOOR

EDMOND VAN OFFEL.

Meibeemde.

Holderdebolder,
aldoor den polder
rolt het zonneblond zomerkind,
op de tapijten
wijd op de wijdte
naar de vier hoeken van den wind.

Jolende 't buitelt
en jubeltuitelt,
trapplend roept het de blommen op;
— dichte die rijzen
op alle wijzen
knettrend met honderd uit den knop.

Ranonkel-gefonkel
en rank gekronkel,
klaverbloeisel in bedden rood,
guldene drommen
van paardeblommen
't spruit al vol uit den groezen-schoot.

Sterregeregen
in mellekwegen
't madelieveken, sneeuw op 't gras,
't al oververstroomend,
immer nog komend,
te winnen 't plaatsken waar 't niet was.

Holderdebolder
aldoor den polder
rolt het zomerkind zonneblond,
er omme ze springen,
de bloemen, ze dringen
sparklen en tuilen uit den grond.

* * *

En aarzeltrage
achter de hagen,
het uur, het laatste van den dag,
't is er gekomen
van uit het doomen
dat lang al in de verten lag.

En dievelinge
de deemsteringe
die windt het loover huivrig in.
De kevers zoemen
om 't dorenbloemen
en varen zwaar het luchtijle in.

Dan staat het stille
nog tegen wille
dat woelig wonneblond zomerkind;
thans ingetogen
het luikt zijne oogen;
— 't lachpeinst dat morgen 't herbegint!

September.

Nu zal de Maget henengaan
met haren glorie-mantel aan.
En vroeger krijgt de zonne vaak
en smoort in 't bloed haar goudgeblaak
in wolken hooggezwollen.

Bezij den weg en in de gracht
het lange vale groeze-vacht
ligt stijve en rilt van 't gonsgekris,
als ziedend 't vol insekten is;
— sprinkhanen, motten, vliegen.

De zonnebloemen heffen schoon
hun zware klare keizerkroon.
Er stijgt uit de aarde vochte doom,
en langzaam komt uit het gedroom
het ernst-gelaat van Avond.

Vol rijpend ooft de boomgerd rijk
strekt de armen uit tot over 't slijk
bezij den weg en op het veld,
en strooit gelijk een handvol geld
zijne eerste gele blåren.

— Nu is de Maget heengegaan
met haren gloriemantel aan.
De mane steekt haar horens door
het wentelwelfsel van gesmoor
in 't huiverend geluchte.

Alover de aarde een schaduw blauwt.
Geharrenast in ijzer koud
de nacht genaakt, en zondert af
de dingen in het groote graf
van 't stom-en-doove donker.

ZILVEREN FEEST

Toneelstuk in één Bedrijf

DOOR

C. P. BRANDT VAN DOORNE.

(Recht van opvoering voorbehouden volgens de wet van 28 Junie 1881, Staatsblad no. 124.)

Personen:

FRITS WELTER.
SUZE, zijn vrouw.
TINE, hun dochter.
JOOST DE RIDDER.
DAATJE, dienstmeid.
Een bloemisteknecht.

Het toneel stelt een kamer voor bij de Welter's. In 't achterdoek twee vensters met uitzicht op de tuin.

Links, dicht bij een van de vensters, een deur. Rechts: schoorsteenmantel met pendule. Op de voorgrond, rechts, chaise longue.

In 't midden van de kamer, onder de gaskroon, een tafel waarop twee vazen.

Spiegelkastje, leuningstoelen, schilderijen enz.

WELTER (*levendig, opgewekt uiterlik; grijzende snorren en puntbaardje*) *staat op een kamertrapje en bevestigt een slinger van groen en bloemen boven de schoorsteen. Hier en daar is de kamer al met groen versierd.* DAATJE *is juist binnengekomen met een witte omwasbak vol bloemen.*

DAATJE. Dit benne de laatste meneer. Nou is alles-t-'r af.

WELTER (*bezig op het trapje, zonder naar haar te zien*). Mooi. Zet maar op tafel.

DAATJE (*zet de bak op tafel, ziet naar meneer, doet een paar stap-*

pen naar 't venster en kijkt uit). De tuin is nou nèt zoo kaal... 'k Vin het zonde. Nou.

(*Welter werkt zwijgend door.*)

DAATJE (*bescheiden*). Is er vandaag 'n feest meneer? Ik had van niks gehoord....

WELTER (*hard*). Ja.... Feest.

DAATJE. Wàt voor feest, as ik vrage mag?

WELTER (*opgewekt. Hij is klaar en klimt van de trap af*). Feest. Doodgewoon: feest. Omdat ik nou's lust heb feest te vieren. Dáárom. Als ik feest vieren wil.... als ik daar trek in heb, waar zou ik 't voor laten, hè?

DAATJE (*aarzelend*). Dàt is zo....

WELTER. Moet *jij* altijd een biezondere reden hebben als je es pret maken wil?

DAATJE (*half overtuigd*). Dat niet.... Maar....

WELTER. Nou dan. — Wat ik vragen wou: heeft Jansen geen rozen gestuurd?

DAATJE. D'r is niks gekomme, meneer.

WELTER (*geërgerd*). Vervelend.... Dat zo'n kerel.... Zeg, loop er es even heen, hè? Naar Jansen. Kompliment van mij en dat die rozen *ogenblikkelik* moeten worden gebracht. Ze zouden hier vóór achten zijn. Is mevrouw al beneden?

DAATJE. Mevrouw kwam net de trap af toen ik hier binnenging. Maar de juffrouw is geloof ik klaar met ontbijte....

WELTER. Zo. Nou. Dan eerst maar naar Jansen.

(*Daatje af.*)

WELTER (*neemt bloemen uit de 'bak, legt ze op tafel en ziet naar de vazen. Roepend:* Tine! Tine! Tientje!!

TINE (*achter de schermen*). Já—a.

(*Komt op.*)

WELTER. Kom Tien, help jij es. Schik die bloemen es mooi in de vazen.

TINE (*verbaasd om zich heen ziend*). Wat feestelik....! Hè, wat ruikt het hier lekker. Waar heeft u die bloemen vandaan? Uit de tuin toch niet?

WELTER. Allemaal. Ja kind, de tuin is geplunderd.

TINE (*voorzichtig*). Waaròm?....

WELTER (*luchtig*). Zilveren feest.

TINE (*boeketten schikkend*). Zilv.... Nee.... U bènt geen 25 jaar getrouwd.... Drie en twintig zowat....

WELTER (*gemaakt luchtig*). Ja.... dat is naar je 't nemen wilt. (*Om 'n opkomende verlegenheid te verbergen, zet hij het kamertrapje buiten de deur. Dan gaat hij bedaard tegenover Tine staan, met de rug tegen de schoorsteenmantel, handen in de zak, en vervolgt*): De officiële zilveren bruiloft vieren we na het andere jaar. Vandaag is 't een intiem, huiselik feestje voor je moeder en mij. Begrijp je?

TINE (*voorzichtig*). O....

WELTER. Vandaag voor 25 jaar heeft je moeder getoond dat ze.... alles.... álles voor me overhad. (*Hij tracht zijn ontroering te bedwingen*). En hoe ze al die jaren geweest is.... voor mij en ook voor jou.... dat wéét je, hè?

TINE (*kalm opgewekt*). Zo héél erg moeilik was het niet, het u naar de zin te maken!

WELTER (*weer gewoon*). Ja, steek je vader maar in de hoogte! — Hoe lijkt het als je binnenkomt? Goed?

TINE. O ja! Alleen.... Is 't niet wat kaal op de schoorsteen, nu hier die vazen staan? (*Ze zet de bak waar de bloemen in geweest zijn, weg, en ruimt het overschot van bloemen en bladeren op*).

WELTER (*druk*). Er komen aanstonds mooie rozen in potten, van Jansen. Daar zal je van opzien. De een is 'n La France. Maar dat kan nog zo schelen, de een met de ander. 't Is 'n prachtexemplaar! Vol knoppen en bloemen. Gloeiend-rooie kleur met 'n zilverglans er over.... Heerlik. 'k Heb het nooit zo gezien. En de ander: 'n Kaiserin Augusta....

TINE. Heeft u om cache-pots gedacht?

WELTER. Hij zou er zo'n flodderpapier omheendraaien. Dàt zal wel in orde zijn. — Waar blijven die dingen nou. (*Zich boos makend*). 't Is verdraaid, je kunt nóóit op de kerel aan. Als ie niet vlak in de buurt woonde, 'k was al lang bij 'n ander. Dat vervloekte geteut!

TINE. Kom vadertje, niet boos! De feestvreugd niet bederven....!

WELTER. Ja.... ja. Je hebt gelijk. — Enfin. — Maar heb je eenmaal je d'r ingedacht hoe het wezen zou, dan.... Zo'n sloffe vent ook.... Dadelik komt je moeder!

TINE. O, tijd genoeg. Moe ontbijt op haar dooie gemak. Ze

denkt dat u naar 't kantoor bent. — Ik begreep al niet dat u zo vroeg.... Maar waarom heeft u *mij* niets verteld, van uw plan om.... om er 'n feestje van te maken?

WELTER (*luchtig*). Wel, 't was nù meteen een verrassing voor jou.

(*Ogenblik stilte*).

TINE (*ernstig-belangstellend*). Was moeder twee jaren bij u, vóórdat u trouwde?

WELTER. Ben jij zó wijs?

TINE. O, ik wist het wel.... Niet *hoe lang*, maar.... Want op school....

WELTER (*haar in de rede vallend*). Koman. Op school. Op school! Waar ze al niet over babbelen, die jonge meiden! En je vriendinnen.... diep verontwaardigd, hè?

TINE (*kalm*). Nee vader. 'k Heb het tenminste nooit gemerkt.

WELTER. Hm.... (*Even stilte*). En — wat denk *jij* nu wel?

TINE. Dat u en moeder goeie redenen zult hebben gehad.

WELTER. Ja kind, zo is het. Of we die hadden! Weergase goeie redenen! Je grootouders, de ouwelui van je moeder — ik zal geen kwaad van ze spreken. Ze zijn jaren dood. Je hebt me nooit op ze horen foeteren, wel? Anders.... als je van *reden* spreekt....! Nou. — Zie je, je moeder mocht me niet hebben. 'k Was niet goed genoeg. Ik verdiende te weinig, zeien ze. Dat schikte anders nog al. 'k Was prokuratiehouder bij de Wit. Niet zo'n heel grote zaak.... maar ouwerwetse solide firma. — 'k Verdiende niet genoeg....! Och, niks as een smoesje. Ze hadden niet met me op, dàt was het.

TINE. Als moeder van u hield....

WELTER. Dàt kwam er minder op aan volgens hùn. Nee kind, 't ging anders, toen, dan nu met jou en Joost. Toen de Ridder om je kwam, en hij bleek een flinke jongen, vroegen we alleen: Wat wil je, Tine? — Is 't niet?

TINE. Ja. U bent altijd.... èrg lief voor me geweest, u en moe. Ik hoop maar dat u Joost....

WELTER (*haar in de rede vallend*). Wel natuurlik. Natúúrlik! Bovendien — je trouwt immers zèlf? Zèlf moet je weten wie je wilt.

Maar je grootouders.... Nee. 't Zou *niet* gebeuren. In géén geval. Maar je moeder en ik waren 't eens. Enfin, 'k zal die ouwe historie niet ophalen. — Ze verboden me hun huis. (*Zich opwindend*).

Ze verboden je moeder om me te zien, om me te schrijven, om 'n boodschap te sturen!

Mijn brieven vingen ze op. En die lázen ze! Ja, 't was kras! — En drie weken lang hoorde ik nièts van Suus, *niets*, en ik zag haar nog minder.

Toen dacht ik: 't raakt uit. Dáár kan ze niet tegen op. — En 'k bedacht allerlei zotte plannen.... Nonsens natuurlik.

Enfin. — Maar op 'n avond, de 20ᵉ Julie, nù net voor 25 jaar, om negen uur, daar kwam ze op m'n kamer. Hier ben ik, zei ze, we moeten dadelik op reis, ze zullen me bij je zoeken. 'k Stak het geld dat ik had in m'n zak, deed wat goed in 'n handkoffertje. We namen 'n rijtuig, ik schreef in het rijtuig ('t was haast donker) met potlood een briefje aan m'n patroon. En wij vòrt met de trein. Naar Antwerpen. Ja.... (*Hij staart peinzend voor zich*).

TINE (*na enige ogenblikken*). 't Lijkt 'n roman.... Hoe lang bleef u uit?

WELTER. Zowat veertien dagen. Toen vroegen we per brief om toestemming aan de ouwelui. Je moeder was pas 20 moet je denken.... Maar nee. Geen antwoord. — Wéér geschreven. Toen kwam er 'n boze brief.

Goed, zeiden wij, dan niet! — 't Is waar, in het eerst had je moeder er nog al onder te doen.... dat 'r ouders niet meer van 'r wilden weten.... Maar 't sleet, goddank. De Wit, m'n ouwe patroon, bezorgde me hier in de stad 'n plaats bij Palstra en Donk. Zo kreeg ik de voet in de stijgbeugel. Nou, 'n paar jaar later werd jij gewacht. Wij weer naar m'n schoonouders. Ik zei: over 'n jaar, als Suus 23 is, dan trouwen we tòch. En je moeder.... Enfin, na heel wat vieren en vijven kwam er dan eindelik zo'n soort van verzoening. Zuur verzoeninkje, hoor! Maar drie weken later reden we deftig naar het stadhuis.

TINE (*hem omhelzend*). Ik vind het.... flink, wat moeder heeft gedaan. Héél flink! En ook van u, vadertje!

WELTER. Van mij? Nee. Larie. Maar dat je moeder me zó vertrouwde.... Ja, 'k vond het óók mooi. En nog. — 't Is nu maar goed Tine dat je alles weet.... Zo'n zaak wordt door babbelpraat vaak verdraaid..... Enne.... je bent nou zelf 'n grote meid hè? Met trouwplannen....

TINE (*'n beetje verlegen*). Ten minste....

WELTER. O juist. Hoor nog even. Over hetgeen je moeder

deed, werd door enkele mensen niet heel.... welwillend geoordeeld. Kwaadaardige lui heb je overal. En ouwe juffrouwen....

Maar — wij kènnen moeder. En als er één vrouw is die ieders achting verdient....

TINE (*warm*). Maar dat hoeft u *mij* toch niet te zeggen! Dacht u dat *ik* niet waarderen kon....!

WELTER (*haar in de rede vallend*). Goed dan. Goed. Goed. Eens voor al àfgepraat. En nu.... O. Daar komt ze.

SUZE (*verbaasd*). Maar lieve mensen.... wat is dàt?!

Ben jij niet naar het kantoor Frits?

En wat 'n bloemen!

WELTER. Het is jouw feest! *Ons* feest! Daarom heb ik me vrij gemaakt. Zilveren feest, vrouw!

SUZE (*verschrikt*). Nee.... dat....

WELTER. Voor vijf en twintig jaar, in de Torenstraat.... daar kwam je bij me Suus!

SUZE (*pijnlik*). O man.... dat had je niet moeten doen....

WELTER (*opgewekt-fors*). Wis en waarachtig moest ik het doen! Daar had ik behoefte aan! Om je te danken.... nòg eens te danken.... (*hij drukt haar ontroerd de hand*) voor àl je liefde, je goedheid, je moed....

TINE (*haar kussend*). Moeder.... ik wens u nog héél veel geluk!

SUZE (*zich zacht uit haar omhelzing losmakend*). Maar kind.... Och man.... Het is heel lief van je.... en zo goed bedoeld.... Maar was het niet beter als je het had gelaten? Niemand heeft er mee nodig, wel?

WELTER. Gelaten? Malligheid. Iedereen blijft er buiten. — Daatje die vroeg er naar. 'k Zeg: we vieren feest omdat ik er lust in heb. Basta. — Maar 'k heb er Tine het nodige van verteld. En zij denkt er over als *ik*, hè?

TINE (*kalm-beslist*). Natúúrlik, vader.

(*Ogenblik stilte*).

SUZE (*zich schikkend*). Wat mooie bloemen! En wat veel....!

WELTER. Er komen er nog meer. (*Hoort Daatje bij de deur*). Wacht, dáár zal je ze hebben!

WELTER (*tegen Daatje*). En?

DAATJE. Janse zelf was uit meneer. Daarom most ik wachte. En de grote knecht die was ook uit. D'r was alleen een jongetje,

en de juffrouw. Die wiste van niks. Ik zei: ze motten er dadelik weze. Toen het de juffrouw het jongetje uitgestuurd om de knecht, en die kwam ook, maar die zee astat-ie er wel van had gehoord, van roze, maar hij wist niet welke het ware. Want d'r stonde d'r wel tien die moste weggebracht. Maar de baas was er vroeg op uitgegaan, en die had vast vergete-n-om uit te duie hoe het dan most. Maar de baas zou wel gauw thuis komme-n-en dan....

WELTER (*boos*). Wat 'n vervelend gezanik! Dan ga ik er zèlf even heen.

DAATJE (*mopperend*). Ja, *ik* ken er óók niks an doen....

(*Af*).

SUZE (*sussend*). Maar Frits, heeft het zo'n haast? Er zijn immers bloemen genoeg?

WELTER (*ontstemd*). Op die rozen ben ik gesteld. Die hadden er al om acht uur moeten zijn! Ja, 't is maar het best dat ik zelf....

TINE. Vindt u goed dat ik vraag of Joost vandaag komt?

SUZE. Joost? Maar.... we zouden immers....

TINE. Moeder, Joost hoort bij de familie. Joost en ik, dat is één. (*Tegen haar vader*) Wat zegt u?

WELTER. O, mij is 't best. Heeft moeder geen bezwaren....

SUZE (*berustend*). Laat Joost dan maar komen. We moeten er anders geen drukte van maken, vind ik. 't Gaat niemand verder aan. Joost moet het dan maar voor lief nemen, vanmiddag.... 'k Heb nergens op gerekend.

WELTER. Hoeft immers niet? Geef een héél gewoon twaalfuurtje. Van middag dineren we in het Doelen-hotel.

TINE (*vrolik*). Dàt is gezellig!

WELTER (*op 't punt om de kamer uit te gaan*). Zal ik, als ik van Jansen kom, even aanlopen bij de Ridder?

TINE. Vadertje dàt doe ik liever zelf. Toe....

WELTER. Ook goed. Maar wacht dan tot ik terug ben. Anders zit moeder alleen. Tot straks. Ik ben dadelik weer hier.

(*Af*).

TINE. Wacht — nu moet u 'n mooi roosje op de borst hebben (*Ze zoekt er een uit*).

SUZE. Toe, nee Tien....

TINE. Stribbel nu maar niet tegen. Ik krijg toch altijd mijn zin. Kijk.... deze witte.... of nee, 'n rooie is beter. Hier heb

ik een prachtje. (*Steekt haar moeder een roosje op de borst*).

SUZE. Wat sier je me op!

TINE. Dat hoort zo. Later als Joost en ik.... Wij vieren het óók, na 25 jaar!

SUZE. Natuurlik kindje. Zilveren bruiloft viert iedereen.

(*Ogenblik stilte*).

TINE (*ernstig*). Ik wou u eens iets vragen. Maar u moet me héél eerlik antwoorden. (*Suze ziet haar onrustig aan. Blijkbaar is 't haar een verluchtiging als Tine vraagt:*) Houdt vader veel van Joost?

SUZE. Zeker! Hoe kom je erbij? We houden allemaal van Joost. Vader ook.

(*Korte stilte*).

TINE. Hij heeft misschien wat sterk zijn eigen ideeën, maar....

SUZE. Vader?

TINE. Joost.

SUZE. Joost. Ja. Jawel. (*Vergoelikend*). Je moet denken: het kan nooit kwaad als iemand wéét wat ie wil. Na z'n vaders dood staat hij aan het hoofd van de fabriek, en je hoort niet anders of 't gaat heel goed.

TINE. Dat doet het ook.

SUZE. En de werklui mogen hem graag....

TINE. Hij heeft ook véél voor ze over.

(*Korte stilte*).

SUZE (*aarzelend*). Toch nièt te veel....?

TINE (*verwonderd*). Hoe meent u dat?

SUZE. Ik bedoel.... dat er van 't geen er verdiend wordt, niets overblijft voor hèm?

TINE. Altijd genoeg voor òns om eenvoudig van te leven. (*Verwonderd*) Waarom vraagt u dat?

SUZE. Nergens om.... Ik dacht maar.... er kon 's iets zijn.... Omdat je zo sprak over Joost en vader.... Misschien dat ie... in geldverlegenheid....

TINE. O nee.... Nee, dat is het niet.

SUZE. Jullie hebt samen toch niets gehad?

TINE (*glimlachend*). Joost en ik? Nee moeder. Weest u dáár maar gerust op. (*Ernstig*). Het staat in verband met Joost z'n schrijven.... en zo. Ik dacht dat vader hem wat héél rood vond....

SUZE (*vergoelikend*). Joost is al weer zoveel jonger, niet waar?

De meeste mensen, als ze op jaren komen, worden van zelf bezadigder. En je vader — dat weet je immers wel — je vader verlangt niet dat iedereen denkt als *hij*.

TINE (*die maar half heeft geluisterd*). Joost heeft heel veel voor iemand over. Maar wanneer 't zijn principes geldt, geeft hij niet toe. Nooit.

SUZE (*voorzichtig*). Als z'n principes goed zijn.... dan is dat heel flink.

TINE. Ja, maar er kunnen ook moeilikheden door komen....

SUZE. Tussen hem en jou?

TINE. Neen moeder. Tussen vader en hem.

SUZE (*ongerust*). *Is* er iets....? Hij.... hij houdt toch alléén van jou?

TINE (*met 'n glimlachje*). Natuurlik. Wat dacht u? Hij houdt van mij, alleen van mij, en *ik* alleen van hèm.

SUZE. Dàt is het voornaamste, Tine.

TINE. Ja. Maar.... er is wèl iets. Iets anders. Hij had daar al eerder over gesproken, maar.... Ik heb hem toen gevraagd, ziet u, om 't niet te doen. Om te wachten. Tot.... tot ik meerderjarig zou zijn. En ik wou ook dat vader en u hem eerst goed kènden, eer.... Maar nu vandaag....

SUZE (*ongerust*). Zèg dan.... Ik begrijp niet....

TINE. 't Is over het trouwen. Over.... (*Zij hoort gerucht bij de deur*). Stil, daar is vader terug. Ik zeg het u later wel....

SUZE. Nee.... Toe.... Gauw. Waarover....?

WELTER (*ontstemd*). Goeie boel, he? De rozen zijn terecht, maar nou hadden ze 't papier er niet omheengeknoeid. Dat moet weer wachten op de baas.... of de knecht, weet ik het. De juffrouw had er geen verstand van. Het duurt misschien nog 'n uur!

SUZE. Kom, Frits, is dàt nu erg....!

WELTER. Erg.... èrg.... Nee, erg is het niet. Maar *vèrvelend*. Zó heeft het al duivels weinig van 'n verrassing, hè?

SUZE (*zich dwingend tot opgewektheid*). Al komen de rozen nu laat, zal dat je humeur bederven?

WELTER (*zich beheersend*). Nee. Om de weerga niet. Vooruit! Pret gemaakt zònder de rozen.

TINE. Dan ga ik Joost maar halen.

WELTER. Goed.

TINE. En onderweg vertel ik hem wel.... van uw huiselik zilveren feest.

(*Af*).

(*Welter loopt een paar maal op en neer, neemt dan plaats op de chaise longue*).

WELTER (*vrolik*). Kom jij nu eens gezellig hier bij me zitten.

SUZE (*naast hem plaats nemend*). Ik praatte daar met Tientje. Ze vroeg of jij veel ophad met Joost.

WELTER (*verwonderd*). Hoe dat?

SUZE. Ik begreep het niet best. Er zou juist 'n konfidentie komen, toen was je terug.

WELTER. Wel.... ik vind de Ridder een flinke, bijdehante jongen. En met z'n fabriek marcheert het best.

SUZE. Ze had het nog over wat ie schreef.

WELTER. God, dat lees ik niet allemaal.... Gewoonlik blijft het liggen, dat begrijp je.... Maar als ik 't eens inkijk zo nu en dan, dan lijkt het me niet kwaad.... Wat overdreven soms....

SUZE. Ik zei al: als hij ouder wordt, dan trekt het vanzelf bij.

WELTER. Och ja.... Ik neem 't hem ook niet kwalik dat ie.... Laatst had ie 't over het huwelik. 'k Heb er je toen maar niets van gezegd. Het leek me zo dat ie doelde op òns. 'n Verdediging.... in bepaalde gevallen.... van 't vrije huwelik. 'n Attentie, vermoed ik, maar 'n beetje onhandig. En helemaal niet meer nodig, hè? Ik heb er dan ook geen notitie van genomen.

SUZE. Ik wou dat Tien me gezegd had wat er eigenlik....

WELTER. Wat *zou* er zijn.... Misschien haast van Joost om te trouwen.... Ronduit gezegd: ik zou 't kunnen begrijpen. Als 'n man veel van z'n meisje houdt, dan valt dat wachten moeilik. Ik weet er alles van.

SUZE (*peinzend*). Dât zou kunnen wezen.... 't Stond met hun trouwen wèl in verband....

WELTER (*opgewekt*). Maar nu over ons. Over jou. Klein beetje geschrokken, kind, dat ik de dag — de *grote* dag — niet vergeten wou?

SUZE. Geschrokken.... dat is het woord niet. Maar.... dat wéét je wel, ik heb altijd gevonden.... dat 'n ander er niet mee nodig heeft. En tegenover Tine....

WELTER. Malligheid. Tien moest het horen van òns, van joù of mij. Niet van vreemden. Trouwens, ze wàs op de hoogte. Hm. — Maar 'k wou ook dat ze voelde hoe dankbaar ik je ben.... dáárvoor. 't Is nu 'n kwarteeuw geleden. Kan jij 't begrijpen? 't Lijkt me niet langer dan tien jaar....

SUZE. Tien jaar? Je hoeft me maar aan te zien! Zo'n ouwe huismus.

WELTER. Aan 't vissen? Dat overkomt je niet vaak. En — jij oud? Jij? Je bent niet oud! Voor mij ten minste blijf je nog altijd dezelfde goeie, enige, knappe Suus.

SUZE (*glimlachend*). Je zit me het hof te maken. Schaam je je niet?

WELTER. Hoe dikwels heb ik dááraan gedacht.... Aan nù voor 25 jaar.... Ik kon het *toen* niet begrijpen, en later evenmin, dat het zó was: dat jij me daar je zèlf kwam brengen, je heerlike, mooie zèlf, vol vertrouwen....

SUZE. Kom, kom, zo overdreven voelde ik dat niet. Ik hield van je. En.... er was immers anders geen mogelikheid?

WELTER (*na 'n ogenblik stilte*). Dat heb ik je indertijd nooit verteld.... nooit willen vertellen. Een poos geleden schoot het me weer te binnen: Die eerste dagen heb ik buien van angst gehad, als ik dacht dat ik later misschien niet zoveel van je houden zou. Ik wist wel hoe mannen soms kunnen veranderen nà 't huwelik. — 'k Zei tegen me zelf: Als jij na 'n jaar of wat — of al eer — genoeg van Suze hebt, en je laat 'r lopen — dan ben je 'n godsjammerlike schoft! En al zal je 't goed willen praten met allerlei drogredenàties en flousjes — je bent en blijft 'n ellendeling. — Waarachtig Suus, je weet hoe ik was. Dòl op je, hè? Haast gek van verliefdheid. Maar — dáár was ik bang voor.

SUZE (*kalm*). Ja? Ik geen ogenblik.

WELTER. Jij niet, nee. Ten minste.... ik merkte het nooit.

SUZE. Er viel niets te merken, Frits.

WELTER. 'k Begrijp het eigenlik nòg niet! Jij waagde toch alles, àlles. En zo gerust sliep je in, in m'n arm, als 'n kind. Hoe was het in Godsnaam mogelik?

SUZE. Ik kende je zeker beter dan jij je zelf.

WELTER. 'k Weet het niet. 'k Wéét het niet. Maar — goddank, ik bleef van je houden, hè? Die eerste jaren.... het wàs 'n ver-

rukkelike tijd. En toch — een rust, ten minste een rust voor mij, toen we eindelik....

SUZE (*kalm*). 't Was beter, te trouwen, ja. Vooral om Tineke. Voor me zèlf kon 't me toen niet meer schelen. Ik was er over heen. Maar beter — ja.

WELTER (*na 'n korte stilte*). Denk nu eens aan. Vijf en twintig jaar zijn we samen. *Vijf en twintig*. En dat is jouw werk. Als jij niet zo goddelik-brutaal was geweest....

SUZE (*hem in de rede vallend, glimlachend*). Schei toch uit! Ben je daar nòg over in ekstase?

WELTER. Dat ben ik. En daarom mòcht deze dag niet voorbijgaan zonder.... herdenking, zonder 'n klein intiem feestje....

SUZE. Daar heb je de kinderen.

TINE. Daar zijn we al. Is dàt niet vlug?

JOOST. Ik hoor van Tine.... Mag ik u hartelik feliciteren mevrouw? (*geeft haar de hand*). U ook meneer? (*handdruk*).

WELTER. Dank je Joost, dank je. Kunnen we op je rekenen vandaag?

JOOST. Wat mij betreft — met alle genoegen, meneer.

SUZE (*vriendelik verwijtend*). Waarom zeg je nog altijd meneer en mevrouw? Vader en moeder is zoveel harteliker.

JOOST. Als u het goedvindt.... zal ik daar gauw mee beginnen. Maar....

SUZE (*goedig*). Je moet het zelf weten, jongen. Natuurlik. Maar als je nu toch de man van Tineke wordt....

(*Joost antwoordt niet*).

WELTER. Wat dunkt jelui? Het plan is nà de koffie te toeren. En dan dineren in 't Doelen-hôtel?

TINE. Toeren! Hè ja!

JOOST. Mij lijkt het uitstekend.... Het spijt me, dat ik niets geweten heb van 't feest. Ik zou anders graag van mijn belangstelling hebben doen....

WELTER (*hem in de rede vallend*). Nee vrind. Véél beter zo!... Als we over twee jaar zilveren *bruiloft* vieren, kom dàn met je stoffelik huldeblijk. Vandaag hoort m'n vrouw uitsluitend van mij, en ze krijgt alleen iets van *mij*. Geen kado.... Alleen 'n paar bloemen. Maar zoals ik zeg, met zilveren *bruiloft* mogen familie en vrinden teelepels offeren, suikervaasjes, schaaltjes, servetringen, wàt ze maar verder verkiezen.

SUZE. Frits, Frits, wat sla je door.

WELTER (*opgewekt*). Zo wijf, sla ik door.... Best mogelik, maar als dat vandáág niet mag....

JOOST. Meneer Welter, ik begrijp u volkomen. En.... 't zal u niet verwonderen.... ik ben *blij* dat u zoo spreekt. Ook om mij zèlf....

WELTER (*luchtig*). Ja? Nou, jij hebt anders de tijd, eer 't aan je zilveren bruiloft toe is....

JOOST (*ernstig*). Juist in verband daarmee of eigenlik met onze plannen, zou ik u graag over iets willen spreken.... U en mevrouw. Het betreft iets dat voor Tine en mij.... (*hij aarzelt*).

SUZE (*ongerust*). Ja? Nu?

WELTER (*joviaal*). Heb je iets op 't hart? Dan vooruit er mee.

JOOST (*na zich enkele ogenblikken bedacht te hebben*). Ik weet niet of u gelezen hebt wat ik een poosje geleden in *'t Vrije Woord* geschreven heb over het huwelik....

WELTER. O, dàt. Jawel. Hm. Ten minste.... Ja. Een en ander heb ik er van gelezen.

JOOST. Ik stel er biezonder veel prijs op dat u m'n denkbeelden dáárover kent.

WELTER. Zo?

SUZE (*ongerust*). En die denkbeelden *zijn*, Joost? Want ik heb.... ik had geen gelegenheid om je stukken....

JOOST. In 't kort gezegd mevrouw, héél in 't kort: Wij hebben schandelik slechte huwelikswetten. 't Gewone huwelik, 't stadhuishuwelik, dat knelt de mensen in een band die bijna niet te ontsluiten is. En *ik* ben ook van mening: Partijen die zich vrijwillig verbinden, moeten vrijwillig vàn elkaar kunnen gaan....

WELTER (*onverschillig*). Hm. Ik voor mij heb daar nooit behoefte aan gevoeld.

JOOST. Uw huwelik, meneer, is bij uitstek gelukkig geweest. En als ik zo vrij wezen mag, te zinspelen op hetgeen u vandaag herdenkt, ik geloof dat, altans voor 'n deel, dat geluk, dat gevoel dat u en mevrouw bij elkander hóórt, verband houdt met de vrijere opvatting die u....

WELTER (*gemaakt-onverschillig*). Zou jè denken?

SUZE (*tegen Joost. Beslist*). Nee. Wanneer mijn ouders hadden goedgevonden dat ik dadelik heel gewoon was getrouwd, ik zie niet in dat ik van mijn man daarom minder zou hebben gehouden.

WELTER (*glimlachend*). Dàt dunkt me ook.

JOOST. 't Is toch zeker mevrouw, dat heel veel mensen een àndere ervaring opdoen. Zelfs wanneer ze 't aanvankelik goed menen, kan het gebonden zijn tot een pijniging worden, een voortdurende pijniging. (*Zich opwindend*). Als b.v. een man — zoals ik weet dat gebeurt! — zijn vrouw niet alleen verwaarloost, maar op de gemeenste wijze sart en tèrgt, en toch geen echtscheiding wil omdat zij hèm niet hindert en hij zijn gang kan gaan!

WELTER. Zèker, zo iets dat is 'n koopje. Ofschoon — de schuld zal meest aan beide kanten liggen.

JOOST. En al ìs dat zo. Goed, lààt ze schuld hebben, allebei. Is dat 'n reden om bij elkander te blijven, 'n reden dat die vrouw èlke dag, ieder uur haar lot moet vervloeken?!

SUZE (*langzaam*). En als er kinderen zijn?

JOOST (*weer bedaard*). Kinderen. — Ja. Dat is het argument. Het énige ook dat iets betekent. Maar ligt het niet voor de hand dat niemand méér dan de ouders zelf met die kinderen rekening houdt?

WELTER. Dát is wel aan te nemen.

SUZE (*beslist*). Dan moesten ze òm de kinderen hun tegenzin in elkaar maar wat onderdrukken. Voor kinderen is het in èlk geval beter, wanneer hun ouders getrouwd zijn.

JOOST (*met overtuiging*). Nee mevrouw. Dat ben ik volkomen met u òneens. Kinderen moeten niet opgroeien in een omgeving van hatelikheid, en haat en leugen.... Want zonder leugen gáát zo'n bijeenblijven niet. En bovendien — wie trouwt, hoeft z'n geluk niet op 't spel te zetten ter wille van kinderen die er niet *zijn*, die misschien nooit zullen *komen*.

WELTER (*beginnend te begrijpen*). Hm??

SUZE (*zich met moeite beheersend*). Dus.... als ik goed versta Joost, dan zou *jij*.... met.... met Tine....

JOOST (*diep-ernstig*). Mevrouw, wat ik gezegd heb, is mijn innige overtuiging. Een overtuiging die ik al jaren bezit, en die voortdurend sterker is geworden. Ik *voel* het als een plicht....

WELTER (*die zich tot hier heeft ingehouden, losbarstend*). Bedoel je dat jij.... wou jij.... Wou jij 'n vrij huwelik beginnen met *mijn* dochter, met *mijn dochter*?

JOOST (*zacht, maar op vaste toon*). Ik hoop dat u begrijpen zult meneer....

WELTER (*zich meer en meer opwindend*). Begrijpen? Weet je wat *ik* begrijp? Dat jij 'n kwajongen bent! Of mankeert het je in je hersens? Durf jij mij hier, in m'n eigen huis...!

TINE (*gejaagd op hem toetredend en de hand op zijn arm leggend*). Vader.... Vader!

WELTER (*tegen Joost*). En wáárom kom je daar nú pas mee aan? Hè? Wáárom niet toen je haar vroeg? Maar dat dùrfde je niet! Jij dùrfde niet!

JOOST (*zijn aandoening bedwingend*). Dat ik toen zweeg, was verkeerd. Dat zie ik nu in. Ik was bang háár te verliezen vóór u mij kende, en....

TINE (*hartstochtelik*). Jij *wou* het zeggen Joost! Dàt is de waarheid! Maar *ik* heb je overgehaald om te wachten. Als vader het dan weten wil, dat is mijn schuld!

WELTER (*tegen Tine*). Nonsens. — (*Tegen Joost*). Wil ik jou es wat vertellen? Wanneer jij zo bang voor het bindende huwelik bent, dan moet je niet trouwen! Dan is 't een lage streek als jij trouwt!

JOOST. Als er ooit iemand diep overtuigd is geweest van de echtheid en de kracht van zijn liefde.... dàn ben *ik* het! En dát juist maakt dat ik, als eerlik man, u mag vragen....

WELTER (*hem in de rede vallend*). Eerlik man? Jij drááit, eerlike man! Jij spreekt je zelf tegen! Als jij zo tegen die band van het huwelik bent, uit vrees voor 'n vergissing, dan moet je niet opsnijden van.... van je groot vertrouwen.... en van.... van de echtheid van je liefde.... en wat je verder beweert!

JOOST (*stroef*). Ik houd niet enkel rekening met Tine en met mij. Het geldt hier een principe. Bij elkaar willen blijven, zonder dwang, is even *mooi*, als bij elkaar *moeten* blijven, *afschuwelik*.

WELTER (*minachtend*). Praatjes. Allemaal praatjes.

JOOST. U zelf is immers een bewijs!

WELTER. A ha! Dàt dacht ik al dat zou komen! Ik en mijn vrouw hebben óók zo gedaan. Dus bij ons was je aan 't goeie kantoor. Nee vrind, *wij konden* niet anders. *Wij* hadden geen keus!

JOOST (*stroef*). Ik evenmin.

WELTER. Jij niet? Hangt het niet af van je zèlf, hè? Wat jij wilt, de Ridder, dat is 'n *laagheid*. Verstaan? Jij wil een regeling

die jou alles geeft. Maar Tine offer je op. Als je genoeg van 'r hebt, dan laat je d'r lopen. — Jij neemt 'n ander.

TINE, (*verontwaardigd*). Vader!

WELTER. Zwijg jij.

JOOST (*zich met moeite bedwingend*). Wanneer ik zo'n schurk was als u schijnt te menen, moest u vooral niet willen dat ik met Tine *wettig* trouw. Dàn zit ze voorgoed aan me vastgekoppeld....!

WELTER. Daar heb je waarachtig gelijk aan. Best. Dan zàl het *uit* zijn. In eens. Helemaal.

TINE. U kunt niet beschikken over mij!

WELTER. Dat zal je dan zien! *Ik* zal weten hoe 'k heb te handelen in jouw belang!

TINE. De ouders van moeder verboden het ook.... Maar moeder is tòch gekomen!

SUZE (*smartelik*). Tine!

WELTER. Kras voor 'n jong meisje! Kras.... Jij begrijpt niet kind, wat de gevolgen kunnen zijn. Dat overzie je niet.

TINE. Ik weet dat ik van hem houd.

WELTER. Larie. Kinderpraat. Opschroeverij. — De Ridder, kort en goed: ik verlang je hier *niet* meer te zien.

SUZE (*waarschuwend*). Frits....!

JOOST. Het spijt me meer dan ik zeggen kan, dat u niet overtuigd is....

WELTER. Jawel. Best. (*Naar de deur wijzend*). Je hebt me verstaan?

TINE (*hartstochtelik*). Als u hem wegjaagt — ik ga met hem mee!

WELTER. Ik zal er voor zorgen dat jij niet met open ogen in je verderf loopt, meisje!

TINE. Liep moeder in haar verderf?

SUZE (*zacht; met moeite haar zenuwachtigheid bedwingend*). Laat mij.... laat mij ook even iets zeggen. — Ik begrijp wel Joost, dat als je principes hebt, dan kan je daar niet gemakkelik.... van afwijken....

JOOST (*warm*). Nee mevrouw!

SUZE. Maar het kan toch ook nodig wezen, niet al te sterk er aan vast te houden.

JOOST. Zou ik geen mispunt zijn, wanneer ik zelf niet deed wat ik anderen aan heb geraden?

WELTER (*opstuivend*). Zo, maar wanneer je het wèl doet....

SUZE. Nee.... Stil. — Laat *mij* nu.... Zie eens Joost. Je denkt, als je niet handelt naar je woorden, dan wordt je dat nagehouden. Ja. Ja. Dat is ook zo. Vooral in 't begin zullen mensen die denken als jij, het je telkens opnieuw verwijten. Dat is.... onaangenaam. Maar 't is narigheid *voor jou alleen*. Maar als je *niet* trouwt, en je zou Tine toch bij je nemen.... dan zijn er nog véél meer mensen, nietwaar?.... die 't háár verwijten, die háár verachten, en....

JOOST (*innig*). Mevrouw, als ik verdriet van háár afnemen kon, om het zelf te dragen, u weet niet wàt een genot het voor me zou zijn! — Maar begrijpt u toch, het ìs niet uit mensevrees dat ik handelen wil naar mijn beginsel, het is om me zélf, om mijn vaste, m'n eerlike overtuiging!

SUZE. Ik voel het wel.... Ik weet het wel.... 't Zou 'n héél groot offer zijn.... Maar als je zó van haar houdt als je zegt....

JOOST (*stroef*). Wij mogen niet denken alleen aan ons zelf. Hoe zal er ooit 'n betere toestand komen als niemand vóór durft gaan? 'n Vrij huwelik waarin 'n man met geen beste naam en 'n meisje waarop iets te zeggen valt, zich verbinden.... dàt is 'n *nadeel* voor ons streven. Maar als Tine.... en ik.... als *wij* tonen dat we de „wettigheid" van 't huwelik onnodig vinden, niet wènselik zelfs, dan zal dat de ogen open doen gaan. En is eenmaal het voorbeeld gegeven.... door onbesproken mensen....

SUZE. Geloof me Joost.... het zou niet uitlopen op 'n overwinning voor jou, van je principe, maar enkel op héél veel verdriet en vernedering.... Voor Tine vooral....

JOOST. Ik kàn het onmogelik met u eens zijn mevrouw. U denkt....

WELTER (*hem in de rede vallend*). Doe geen onnodige moeite, Suus! Wanneer hij van Tine hield....

JOOST (*hartstochtelik*). Niet houden van Tine?! Ik niet? Zóveel, dat het érgst wat me gebeuren kan, wezen zou....

WELTER (*hem in de rede vallend*). Zo, hou jij veel van haar. Maar toch méér van je stokpaardje, hè?

JOOST. Als Tine ànders dacht dan ik.... Als *zij* er op aandrong.... *zij*, op 'n stadhuishuwelik.... Het tot *voorwaarde* stelde. Dàn misschien.... Omdat ik haar niet kàn missen. Al zou ik me zelf er om verachten en haten, dàn kon het zijn....

TINE. Nee Joost. Om mij niet. Ik hou van je. Ik vertrouw je. Nóóit hoef je om mij te doen wat je niet goedvindt!

JOOST (*ziet haar aan met een warme, dankbare blik*).

WELTER (*bars*). Nou is 't mooi, hè? 'k Heb meer dan genoeg van de nonsenspraat gehoord!

TINE. Wat u niet afkeurt van u zelf....

WELTER (*heftig*). Zwijg!

SUZE (*gaat naar Tine toe en grijpt haar handen*). Je zoudt ons heel erg verdriet doen kindje.... heel erg....

TINE (*in snikken uitbarstend*). Toch niet òm u verdriet te doen? — Maar zegt u zelf, màg ik Joost dwingen....

WELTER (*haar in de rede vallend, schor*). Jij hoeft hem tot niets te dwingen. Het is uit. Finaal uit. De Ridder, kort en goed, ik verbied je mijn huis. Begrepen?

TINE (*angstig*). Vader!

JOOST. Ik had u zo graag willen overtuigen.... van de oprechtheid van mijn bedoelingen.... maar....

WELTER (*haalt de schouders op en draait zich om*).

JOOST. Mevrouw.... het spijt me. — Dag Tine....

TINE. Ik zal.... (*Ze wil naar hem toe gaan*).

WELTER (*haar bij de pols grijpend*). Blijf hier!

TINE. Joost, van mij ben je zeker! Hoor je? *Zeker!*

JOOST (*ziet haar even aan, gaat dan zonder iets te zeggen de deur uit*).

WELTER (*valt neer in een stoel, springt even daarna weer op*). Krankzinnige doordrijverij! Vertrapt me zo'n stommeling z'n eigen geluk... èn dat van anderen....

SUZE (*naar Tine toegaand*). Tine, het màg zo niet. Je mòèt hem tot andere gedachten brengen.

TINE. Maar.... maar wat dènkt u dan toch van hem? *Ik* weet dat hij goed is. Ik kan hem vertrouwen! Als Joost naar het stadhuis wil gaan, vind ik het best. Was hij er op gesteld om in de kerk te trouwen, ik deed het óók. En wil hij die formaliteiten laten lopen — 'k vind het nèt precies even goed.

WELTER. Jij bent óók gek, met je overspannen ideeën!

SUZE (*smekend*). Kindje.... luister naar ons. Wij zijn zoveel ouder.... Wij hebben meer ervaring....

TINE. Maar toen u jong was, vader en u, dacht u óók....

SUZE (*zenuwachtig*). Je krijgt met de jaren een andere kijk op de dingen, Tine....

TINE. Toen u jong was heeft u zich evenmin gestoord aan de ervaring van oudere mensen. Misschien denken Joost en ik, later, óók anders. Maar nù....

WELTER. Dwaasheid. Kinderpraat.

TINE. Bovendien. Als Joost meent dat hij als eerlik man....

WELTER (*schamper*). Eerlik man...! Jou ongelukkig maken, dàt zal die eerlike man!

TINE. U begrijpt hem niet. Hij wil....

WELTER. Hou nou je mond maar. Onnodig, dat napleiten. De zaak is uit.

TINE (*koppig*). Neen vader.

WELTER (*driftig*). *Ja*, zeg ik. Ja, ja! Al moest ik je opsluiten...

TINE. Dan deed ik nòg wat moeder deed!

WELTER (*woedend*). Wel vervloekt!

SUZE (*zacht, maar beslist*). Tine, ga naar je kamer.

(TINE, *na korte aarzeling af*).

WELTER (*op en neer lopend*). M'n God dat zo iets.... Maar ze begrijpt niet, het kind, dat ze in 'r ongeluk loopt! Ze weet niet waar het om gaat! Het is voor haar 'n klank, niet meer dan 'n klank: met hem samenwonen....

SUZE (*zacht*). Nee.... Nee dat is het niet.... Ze houdt van 'm.... Wat hij zegt, dat zal ze doen....

(*Even stilte*).

WELTER (*binnensmonds*). Ellendig!

(*Korte stilte*).

SUZE. Frits.... wanneer ze wil gaan en wij kunnen het niet beletten....

WELTER (*heftig*). Wij moeten 't beletten. Dat moet, en dat kan, en dat zàl!

SUZE. Nee.... Denk toch eens na. Heeft ze niet telkens gelegenheid om.... om uit te gaan en.... niet terug te komen?

WELTER (*woest*). Zou je zo'n kerel die 'n onschuldig kind.... (*Hij breekt plotseling af, laat zich neervallen in een stoel.*

(*Korte stilte*).

SUZE (*uit medelijden met hèm*). Het enige zou zijn, dat hij tot andere gedachten komt....

WELTER (*schamper*). Geloof jij dat?

SUZE (*zenuwachtig*). *Wij* kunnen niets doen.... Ja, *raden*. Enkel raden. — Maar als ze tòch hun gang gaan.... en.... en het mòcht eens niet goed lopen.... dan moet het kind 'n thuis hebben.... waar ze dùrft komen.... dan moet ze weten dat *wij* haar niet....

WELTER (*schamper, haar in de rede vallend*). O, zij komt gauw genoeg terug. — Maar hoe!

SUZE (*de handen wringend, zacht*). Dat mag je niet zeggen. Dat weet je niet. Mijn ouders dachten ook....

WELTER. Jouw ouders. — Dat was 'n ànder geval.

(*Korte stilte. Er wordt geklopt*).

(*Daatje komt op, gevolgd door 'n tuinmansknecht die rozen draagt*).

DAATJE. Meneer, daar benne de bloeme.

WELTER (*ziet op, zwijgt*).

KNECHT. Waar mot ik ze zette?

DAATJE (*na 'n blik op meneer en mevrouw*). Daar maar, dáár op de schoorsteen, aan elke kant één....

KNECHT (*plaatst de rozen, ziet even naar meneer en mevrouw, brengt bij wijze van groet een vinger aan 't voorhoofd. Af, gevolgd door Daatje*).

WELTER (*bitter*). De bloemen voor het zilveren feest!

SUZE (*zijn hand grijpend*). Ja Frits.... voor 't zilveren feest.... (*Zachter en zachter sprekend, op 't laatst bijna fluisterend*). Wij hebben trouw naast elkander gestaan, die vijf en twintig jaar. Laat het zo blijven, Frits.... zo blijven.... ook als 't verdriet gaat komen....

(*Scherm*).

AVONDSTEMMING

DOOR

W. GRAADT VAN ROGGEN.

Bij het schijnsel mijner lamp.

Stil in het licht
gaan met starende oogen
wichtloos en licht
mijn gedachten;
hun bleek-bevende voeten
ònzéker-bewogen
betreden de licht-vloeden
zachte.

In de lichtgang
die verbreekt in d'omduistring
is zacht het gezang
van 't verleden,
en mijn ziel, tevreden
in verwond'rende luistring,
voelt eindlijk haar weeën
geleden.

Zoo licht en ijl
is der gedachten verglijding
als een wit-blinkend zeil
op de golven,
en uit mijn gedachten
stijgt reine verblijding
die lang lag in wachten
bedolven.

De avond zoo stil....
....straks de nacht zonder sterren....
leef ik zonder wil
mijn verleden,
en mijn ziel, verteederd,
voelt haar smart nu zóó ver en
zóó schoon, als óóit leed werd
geleden.

UITDRIJVING

DOOR

CARRY L. VAN BRUGGEN.

's Middags had ze weer gevochten.

Om vier uur bij 't uitgaan van de school. In September was het, een zonrijke dag van begin herfst. Dan waaien er van die bolle winden, zomer-geurend en prikkelend, met al een ietsje ook van den weemoed, die late-herfst- en winterwinden brengen, of 't boodschappers waren van verre, grauwe landen, die vaag bericht meevoeren....

Maar nu scheen de zon en dat maakte, met den wind als lichten wijn, de jongens dronken en zwierig in den bol. Ze liepen, zingend met monden wijd open en onbeholpen armzwaai van louter pret, en ze gooiden met de beenen, uitbundig, of 't niet òpkon.

Op 't pad, de dorpsstraat, die ze altijd kortweg 't pad noemden, werden boomen gesnoeid. De hobbelige klinkers waren al dicht bespreid, met de breede, sappig-dikke takken, vol uitgegroeide twijgen met nog frisch geblaart.

Dat lag daar allemaal welig te stoven in de zon en de geurige damp welde er-uit. Want 't ging tegen den winter en dan werden de boomen, voor het tuintje van ieder net huisje één, heelemaal gesnoeid en tot kale, leelijke proppen bijgeknipt.

Ze hadden maanden volop gehad om hun leefstorm en zomervroolijkheid uit te vieren en moesten nu stemmig terug, als bedaarde menschen, die kalmpjes den winter gaan doormaken, in volgenden zomer dan weer vol van lustigen fut.

Tuinlui, roode, glundere gezichten, gladgeschoren en een vrindelijk-breeden mond met stomp-pijpje daarin, zaten hoog in de

boomen tusschen 't volrijp geblaart en de fijne, vroolijke geuren maakten hen ook jong-jolig.

Telkens helder klonk 't metalen klikklak van hun scherpe scharen, wreed als werd er leven afgesneden en dan, loom-onwillig, ritselgleed er zoo'n groote tak als een nog levende arm, naar beneden met z'n vracht van zijtakken en blad, ploffend op den grond.

De boomen, die al de beurt hadden gehad, eng, rondom bijgeknipt, stonden als vreemd gevlochten, gedrongen proppen op hun stam, enkele blaren er aan.

En ze lieten den diep-blauwen hemel door, wat een vreemd gezicht gaf voor de overburen, die den ganschen zomer in de koel-groene schemering, met wat luchtekleur ertusschen spelend, hadden gekeken.

Een oude tuinbaas, wadend met z'n klompen door 't dikgespreide groen, bewoog zich kleintjes onder de boomen met z'n lange schaar-aan-stok, en pijnlijk-gerimpeld z'n oud-mannetjes gezicht naar boven, omdat de lucht zoo fel-licht, pikte hij er wreedkalmpjes de grootste, levendste takken uit en gaf ze dan bedaard en zonder haast een vinnig klikklak-tikje — traag, met zwaar geruisch, slepend gleden ze naar beneden, op de snee vochtig en frisch wit.

Maar daar kwamen de jongens aan, overmoedig en licht-dronken van zon en lucht als van schuimenden wijn; en 't wellustige bladgegeur, dat ze in den bol sloeg, deed 't gezwaai van hun beenen en 't wilde armbeweeg nog heftiger zijn. Uit hun frissche, open kindermonden welde tierige zang, als van vogels, die vol zijn van jeugd en vreugde.

Ze grepen joelend de takken beet, met hun tropeeën van twijg en blad, zoet geurend en levensvol nog en dol zwaaiden ze die boven 't hoofd, gillend en dansend. Rukkend gristen ze mekaar de groene takken uit de handen, stoeivechtend ermee, als losgelaten jonge honden. Door de luwe lucht stoven en stormden de afgeritste bladen, verscheurd en verfomfaaid; de kale, lange takken, veerkrachtig en sterk taai, met een schors als levende huid, hielden ze in de hand.

Met fel geluid zwiepten en floepten ze die door de lucht, in die sterke bewegingen wat van hun overmoed en lust ontladend.

Vechtend om de mooiste, om de dikste, buitelden ze door het groene bed, dat de klompen wegstoven, een eind verder geluidloos,

onvindbaar terechtkomend. En de tuinlui wisten zelf niet of ze de heele kluit zouden wegjagen, die ze belette in rustig voortwerken, of dat ze dien lust — waren ze niet ook jong en jongens geweest? — zouden laten vieren voor ééns.

'n Klein, tenger meisje, van een jaar of acht, met een heel mooi gezichtje, waarin goudige bruine oogen, en met veel loskrullig, bruin haar stond op een kleinen afstand van de joelende bende.

Ze was niet op klompen, maar ze droeg al oude, verlapte rijgschoenen, plomp aan de klein-kindervoeten en daarboven, vreemde rijkdom bij 't grof-armelijk schoeisel, een kort, net jurkje van fijn mousselien met kleurige bloemetjes. Warm in de zon guldde het springende, loskrullige haar, welig overstroomend het nekje tot halverwege den rug van het witte jurkje, met de fijntjes erop tippende bloemfiguurtjes.

Ze deed heel niet luidruchtig, eerder stilletjes, als iemand, die zich liefst ongezien houdt, maar in haar gretig toekijken was de hevige lust om mee te doen, mee te joelen, te zwaaien als de anderen met takken, dat de bladeren floepten door de lucht, van den tak gerist en even nog fladderend als kleine, al vermoeide vogeltjes. Want haar beweeglijk gezichtje, met het zenuwig, hartstochtlijk mondje was vol lust.

Maar schuchtertjes stond ze, niet durvend.... De groote, sterke jongens en meisjes van de school hadden haar al zoo dikwijls geslagen en ruw weggejaagd, zoo dikwijls haar gebruikt als 't speelgoed, waaraan ze hun kinder-wreedheid en groeiende kracht konden koelen.

Ze was 't eenige Jodenmeisje op school, haar gezin 't eenige van 't dorp. En van dat ze er — enkele maanden maar — nu waren, werd ze 't leven ondraaglijk gemaakt door bitse vijandigheid van de dorpelingen. Nóóit hadden er Joden op het dorp gewoond en toen zij er nu met het groote gezin waren gekomen, om er een manufacturen-zaakje te beginnen, hadden de boeren, al vóór de opening, gevloekt en gescholden in de herberg op die smerige Joden, die niks op d'r dorp te maken hadden. Bleven ze maar liever weg met hun vuile negotie!.... 't Was om al dadelijk den moed erbij te verliezen. Maar vader, die altijd hoopte, nooit het hoofd neerlei, had gezegd, dat ze maar 't winkelkastje heel mooi zouden maken en op den openingsavond met veel licht.

Dan mòesten ze toch vanzelf wel komen. Mee-hopend hadden ze allemaal dapper geholpen. Oude vader, die al zooveel getobd en getrokken had, toch lustig gebleven en opfleurend bij ieder klein kansje van slagen, had den dag zelf achter 't nog geheimzinnig-neergelaten gordijn den grooten avond zitten voorbereiden. Bloemetjes en een paar grove planten hadden ze zorgzaam op 't grijs-blauw bekleedsel van de uitstalkast geschikt, tusschen zwierig-geplooide roodzijden zakdoeken, boerenjongens-petten met glinstering van ankers en goudbies en andere, kleinere klungels. Saar had de petten en hoeden afgestoft, de jongenspakjes nagezien of geen knoopen ontbraken, zorgvuldig opwrijvend het goud van ankertjes en jekkerknoopen. Vaders blijde moed had ze allemaal wàt gegeven en de vreugde van 't voorbereiden had ze een heerlijken dag bezorgd, als in lange zoo niet. Die dag was gauw genoeg voorbij, met ploeteren en uitpakken, met schikken en bekijken, aanmerken en weer veranderen.

Joop, de oudste broer, had de prijsjes geteekend, keurig op karton van oude doozen, met dikke potloodvegen, glimmerig-zwart-grijs en moeder had ze met groote steken op 't goed genaaid.

Vader zelf etaleerde en 's middags in opgewonden, vroolijken haast aten ze, want er moest afgemaakt en al duurde het lang, voor de altijd lichte zomeravond kwam, er moest voor lampen toch gezorgd, véél lampen, als, laat-avond, het koopen nog niet gedaan zou zijn.

En 's avonds had vader zelf, in z'n sjabbespak, plechtig-langzaam 't gordijn omhoog-getrokken.

Toen, na den eersten schok van 'n moment heerlijke verrassing, omdat ze even dachten, door opgewondenheid op iets ongedachts-groots voorbereid, dat die heele troep schreeuw-dringende boeren en boerinnen koopgragen waren, wedstrijdend wie 't eerst in 't winkeltje zou zijn om 't mooiste te bemeesteren, hadden ze, ineens, begrepen dat er geen vroolijke kooplust, maar hatelijke moedwil was in 't lachkrijschen van opgeschoten lummels en frissche lolmeiden, hoorden ze, dof-dreigend, scheldwoorden.... „Jood!"... „Smous!"... naar boven borrelen uit een dichten troep, laf-lachend glossen maken op hun waar, in dwaas-overdreven Joodsch jargon.

Tegen de winkeldeur hadden ze mekaar aangesmeten, dat die

telkens openvloog met een harden bons en angstig getingel van 't schelle belletje. Uiterlijk dapper stond Joop dan op om weer te sluiten, toch met een gewaarwording van uiterste gevoeligheid in de huid van hoofd en gelaat, die hij weerloos bloot hield tegen straffen gooi van steenen en vuil, die van buiten dreigde.

Zóóver kwam 't niet. Er werd alleen gegild en rauw gescholden; kinderen, achter hun moeders breede rokkenvracht, staken valsch-sarrig, pal vóór 't winkelraam, de tong uit, liepen dan hard terug, aangevuurd, toegejuicht door de grooten.

Kort-dikke, breedschouderige jongen, nauw in z'n kleeren, breed-stapte brutaal den winkel in, gezicht rood van ingehouden lach, die hij, bij 't raam-loeren van buiten, moeite had niet geweldig uit te proesten. Tot witte schijfjes plattend hun neuzen, drongen de voorsten op tegen de winkelruit, boersch-lijzig gillend:

„Nou zèg, roep dan vollèk...."

Brutaal, met haast-overslaande stem van niet-meer-in-te-houden lach, kraaide de jongen z'n „volk" de gesloten tusschendeur toe....

Die ging toen open, en langzaam-wantrouwig schuifelde oude Jood binnen, vroeg wat hij wilde. Pret-flikkerend de oogen, even opzij naar 't raam en, den ouden man vlak in 't gezicht, haastig-flapte de jongen het er meteen uit:

.... 'n .... 'n stuiver boezeroenen.... en hoevéél of-ie d'r dan kreeg....

Woede-bevend, stamelend, stond de Jood achter de toonbank, wilde antwoorden.... uitvaren.... Maar dikkert was den winkel uit, protsig stappend tusschen den hoop, met gezicht van:

„Nou, hoe lever ik 'm dàt....?"

Dat zelfde spelletje werd nog veel herhaald. Rauw, met grove boerenstemmen, krijschten ze den winkel in om 'n cent leerelappen.... om muizevallen.... glossend ook op spek en worst.... Vuile woorden van slungelige jonge kerels, die lollig de breede meiden kietelden, keilden daartusschen, en geen oogenblik zweeg 't vinnige belletje. Maar succes hadden ze niet meer. Stil bijeen achter den winkel bleef 't Joden-gezin en zelfs Joop kwam niet meer te voorschijn om de deur te sluiten.

't Heele dorp had er een lol-avond van. Toen ze eindelijk afzakten, de herbergen in, om de pret en de drift met borrels te verslaan, was er niets verkocht. De rood-zijden zakdoeken, elegant van plooi tusschen bloemetjes en planten, en de jongenspakjes,

stijf op houten staken, met petten bungelend aan de punt, doode poppen zonder kop of beenen, stonden onaangeroerd in de schemerige winkelkast. Want ook de lampen hadden ze niet aangestoken. Die stonden klaar en blinkend opgepoetst op de tafel in het woonkamertje. Daar rondom zaten ze, stil van felle teleurstelling, de vader met z'n baard diep gegleden over de borst, in smartelijke hoofdbukking, moeder, 't uitgemagerd zorggezicht bleek onder zwarte bandeau. Beweegloos rustten de handen in haar schoot. Maar Bram had woedend gescholden op 't rapalje; er uit gewild, ze te lijf. Straf, met gebiedend gebaar, had vader hem gezegd, binnen te blijven. Een Jood vocht niet, mocht geen opspraak geven. Een Jood leed en verdroeg in stilte....

Ja, zoo was 't altijd. Zij, Saartje, met haar fijne mondje en dun fladderjurkje, was wel een klein, kranig dingetje ook, dat wàt graag de groote jongens met haar dappere, kleine vuisten had willen en durven slaan, als ze moeder scholden en beschimpten, haar nariepen, de enkele keeren, dat ze zich vertoonde:

„Nâ, nâ, waar 's je negotie?"

Maar nu, geurigen September-middag, stond ze, stilletjes, geleund tegen den grijzigen, kalen stam van een al bewerkten boom. Wat graag ze meedoen wilde aan de leuke pret! Van 't prachtig speelgoed, lange, als Mei-tooi frissche takken, kon ze haast niet afblijven. De andere kinderen vochten tierend dooreen. Hun gezichten gloeiden vochtig en rijp-rood en de pret flikker-danste in lustige oogen. De gemoedelijke ouwetjes van tuinlui met hun leuke, steenroode buitengezichten stonden kalmpjes toe te zien, glunderig-lachend hun pijpstompjes bemummelend. 't Werken hadden ze er maar aan gegeven en ze bliezen, toch wat killig voelend in hun losse vesten met blauw boezeroen, wat uit.

Vlak voor Saartjes voeten lag een mooie, verschgesneden tak, vol bladeren en breede zijtakken, weeldige tropee, die den alvernielenden overmoed van 't jolig kindervolk nog ontgaan was. Slimme oogjes met de goudflitsjes er in listig loerend, trachtte ze die, ongezien, op te beuren, stevig trekkend met twee handen aan den tak, die zwaar bedolven lag onder nattig-samengepropte vracht van bladeren en takjes. Langzaampjes, almaar beloerend 't kindergewoel, beurde ze 'm de hoogte in, 't kleine hoofdje flitssnel plannend om, zóó als ze 'm had, met haar lenige lijfje

ongemerkt weg te glippen. Joop zou 'm dan voor haar schillen, tot een grooten gladden stok, prachtige zweep voor paardjesspel. Maar een lange meid, met wijd-open mond en fladderend vuurrood haar aan 't dansen in een kring met anderen, wild klompspringend in den bladerhoop, zag haar dadelijk.

„Nou kijk eris, nou kijk eris," riep ze „die Jodemeid met zoo'n prachtige tak. Geef òp, smous, smerige dief."

„Nee," snauwde Saar, moedig, nu ze den tak had, en stevig aanklemmend „je krijgt 'm niet. 't Is mijn tak. Je hebt er allang genoeg. 'k Neem 'm mee voor me broertje".

Slungel met breed, sproetig gezicht en warrigen haarbos, slenterde, voetstappend, boersch-schouderschokkend, handen in de zakken, op haar toe en vlak bij bleef hij staan, zei, oogen minachtend op haar:

„Neergooien, hè!"

„Nee", nerveus-hikte Saar weer „'k doè 't niet...." Koppig klemde ze den tak. 't Fijne mondje beefde en in haar oogen gloeide het van komende tranen.

Vrees voelde ze, dat die tranen te zien zouden komen, dan zou ze nog meer bespot en gansch machteloos meteen zijn. Machinaal lippen-prevelend zei ze haar eigen gedachten na.... niet huilen.... niet huilen....

Joelend en schaterend dicht omringden ze, speelsch duwend, Saar en den grooten jongen; zij, opkijkend naar hem met verdonkerde, felle oogen en hij breed-lachend met witte tanden. Belust op vechtjool hitsten ze, handenvol gescheurd en nattig blad grijpend en ze haar gooiend over 't hoofd, dat ze kleefden in 't ruigkrullige, goudbruine haar. Meisjes, afgebroken-neuriënd onder 't bewegen, huppelden hoog op de voetpunten om het kind heen, sarrend gezichten trekkend.

„Nou, zeg" ruw-gebood de sproetige slungel „gòoi je 'n 'm nou neèr of niet....?"

Bevend, toch krampig geklemd tak in de kleine handjes, stond Saartje kleintjes in den tierenden kring. Speelsch-wreed sloegen haar de kinderen, schoppend in den bladerrommel, struikelend over nat-taaie takken, kleine, vlijmfel, aankomende streekjes met de lange, slap-zwiepende zweeptakken, pijnlijk over gezicht en handen. Toen ineens, luid schreiend van angst en pijn, liet ze den tak uit de handen vallen, die ritselend langs haar jurkje op den grond gleed.

Nu hielp dat niet meer.

De jongens, losgelaten, schreeuw-joelden dooreen:

„Ze môt hebben met 'r eigen stok."

Plagerig drongen ze, verraderlijk stomp-duwend, om 't snikkende kind heen, opduwend van achter, als dien avond voor den winkel. Valsch-venijnig peutten ze haar in den rug, trokken haar bij de armen, beplukten haar verwaaide krullen. Vergeefs wendde ze zich heen en weer om uit het nauwe kringetje te raken; laf-treiterig huppel-drongen ze, buik naar voren, òp.

Rustig toekijkend, stonden twee tuinbazen op een afstandje. Angstig over de kinderen heen gilde Saar ze toe:

„Help me baas, help me dan toch...."

D'een, ouwelijk, kromruggig kereltje met dun grijs kinbaardje, keerde zich, met de hand afwerend gebarend, om, slenterde weg. Hìj zou geen ruzie maken met de boeren om dat Jodekind. De andere, vóor z'n kameraad te volgen, bleef even nog staan en, de wenkbrauwen optrekkend, schreeuwde hij, langzaam-luid-nadrukkelijk, over de hoofden heen:

„Je eigen schuld, dan had-je maar doòr motten loopen. Je hadt hier toch niks-niemendal te maken? Nee, meissie, nou kan ìk je niet helpen!"

Saar, voelend het hevig onrecht in z'n woorden, wou verdedigen:

„'k Wil toch ook spelen....", huilde ze, „'k doe hun toch ook niks."

Tuinbaasje toen, of hij niets hoorde, draaide zich om en ging weg.

Tegen den avond kwam Saartje thuis. Ze had zich wàt-knap verdedigd. Met de kleine, stevig-genepen vuistjes had ze in 't wilde erop gebeukt, tot ze er genoeg van hadden, en ze haar, schreiend en hijgend van nerveusen drift, lieten gaan, met wat nagejouw van „smous" en „vuile môer".

Maar naar huis dadelijk durfde ze niet. Deerlijk gescheurd was 't jurkje, en 't gezicht, waarover zweet-vochtig krullen sliertten, vol vuil en kleine krabbeltjes van nagels en vinnige tak-eindjes. Naar buiten het dorp dwaalde zij, den eenzamen weg af, dien zij en Joop zoo dikwijls zochten, als ze zich, in hun te vroeg-rijpe en al te trotsch-gevoelige zieltjes dood-ongelukkig en heftig gegriefd voelden. Joop was héél knap, altîjd de knapste van de klas geweest toen hij school-ging, en nòg las hij veel, wist alles van de beesten en de bloemen, die ze zagen op de wandeling. Onder

't uren ver voortdwalen, vertelde hij daar gretig-luisterend Saartje van. Kwamen ze dan een boerenjongen tegen, dan maakten ze zich maar klein tusschen 't gras, lusteloos voor vechten en krakeel. Soms was 't, dat de jongen, lui en onverschillig, ze wel zag, maar te vadsig om kwaad te doen, effen-weg en door gewoonte als vanzelf, alleen maar even schimpschold:

„Smousen . . . ."

Dat kon hij niet laten, maar daarmee vergenoegde hij zich dan. Joop, zwakke jongen, met fijn-intelligent gezicht, balde dan in woede-en-haat-opkoking de vuisten, nagels klemmend in 't vleesch, en Saartje, schuw, durfde niets zeggen . . . . 't Was er mooi toch, in 't zoet-riekende gras-en-bloemenland, bij de rietplassen, vol planten en leuke, kittig zwemmende beesten, van welke Joop, op z'n buik ervóór liggend en met den vinger 't vlugge beweeg volgend, allerlei aardigs vertelde . . . .

Tegen den avond kwam Saartje thuis en toen ze, schuchtertjes binnensluipend, geen ander geluid hoorde dan een zacht-eigenaardig mompelen uit de woonkamer, deed ze nog stiller en bleef, schuw, in de deur staan, want ze begreep dat vader en de jongens het avondgebed lazen, 't gezicht in eerbied naar 't Oosten en de voeten aaneen. Hun lippengeprevel ritselde zoo'n beetje door de schemering en achter de deur wachtte Saar, tot ze klaar zouden zijn, terwijl bepeinzend of ze gestraft zou worden voor 't vechten en de bemorste jurk.

Ze mòcht niet vechten, maar Bram gaf haar gelijk, in stilte, want voor vader was hij bang. Zelf vocht hij maar wat vaak, kwam vader er achter, dan kreeg hij klappen, zoo groot als hij was.

Binnen hoorde ze nu 't drie passen achteruitloopen van vader en de jongens na 't gebed en ze zag 't vóór zich, hoe ze de voorgeschreven buiging-naar-'t-Oosten maakten en hun gebedboeken sloten. Toen, zoetjes en schuw sloop ze binnen en dadelijk was ze bij moeder, die voor 't zijraam zat en naar buiten staarde. Breiwerk rustte in haar schoot, ze had 't neergelegd, bij 't bidden van de mannen, in eerbied.

Met haar donkere, mooi gevormde, maar ontglansde oogen snel schichtigde ze naar den vader, die, de boeken op 't rek zettend, daarbij hier en daar een los bladje verschikkend, Saar niet had zien binnenkomen. Van het laatkomen en 't bemorste

jurkje begreep ze dadelijk en tobbend, hoe dàt nu weer goed te praten tegen vader, die leelijk uitvallen kon den laatsten tijd, schoof ze, bezorgd hoofdschuddend, stilletjes het kind naast zich, aan den raamkant.

Daar stond ze wèl nauw, maar heerlijk veilig, en zóó voelend, lei ze, poezig vleiend, haar jong-frisch kopje tegen magere moeder aan.

Zoo lief stond ze daar, 't goudige haar diep schaduwend over de ronde wangetjes, dat vader, haar opeens in 't oog krijgende, niet boos was en alleen grapjes maakte over haar listig binnensluipen. Hij zette haar op z'n knie en, 't bemorst jurkje ziende, gaf hij haar grappend wat zachte tikken.

Maar Bram, met z'n hooge jongensstem, reclameerde de avondboterham, vertellend luidruchtig, hoe hij ràmmelde van den honger. In de schemering van 't achterwinkelsch kamertje schikten ze voor 't brood-eten nu allemaal om de tafel, nauwtjes gedrongen de vijf kinderen, van welke Saar op één na de jongste en Joop met z'n zacht-sympathiek jongensgezicht de oudste. Kibbelend en duwend om een plaatsje, vulden de kleintjes 't schemerkamertje met hun rumoer, dat de moeder, met een paar sussende woorden, bedaren weer deed.

Maar wilde Bram, jongen van veertien, loerde grappig-brutaal met clown-gebaar in den broodbak en vroeg, half-verlegen, omdat hij wel wist, dat 't niet kon: „of er geen kaas was...."

Vaders vriendelijke gezicht verplooide tot grommigheid en bits beet hij naar Bram:

„Nee, er is geen kaas, de boel gaat er nogal naar."

Zacht erbij zei Joop, iets verwijtend:

„D'r is vandaag niks verkocht, Bram...." Maar vader wendde zich plotseling, kort, als herinnerend, naar Saar:

„En wat hebben ze joù weer gedaan, hoe was jij weer zoo laat van school, vanmiddag?" Saartje, met haperig stemmetje, bang voor nu nog straf, misschien wel klappen als vader zóó kwaad keek, vertelde van wat gebeurd was bij 't takken-spel. Waarom gunden ze haàr nooit eens wat? Zooveel takken waren er en geenéén had ze er mogen hebben. Was dat eerlijk, dat moest vader maar zelf zeggen! En ook hadden ze háár aangevlogen, zij had zich alleen verdedigd....

„Maar je weet toch," zachtmoedig coupeerde moeder 't verhaal,

een driftbui voorziend en die zoo trachtend te weren „je weet toch, dat vader 't niet hebben wil. Dan moet je maar doorloopen...."

Saar, zich diep verongelijkt voelend, weer terug:

„Moet je maar kénnen, als ze in een kring om je heen staan en je treiteren...."

„Wat deed je erbij?" snauwde de vader, boos, geprikkeld door de tegenspraak. Al die vechtpartijen óók nog namen 'm 't beetje klanten af, die nog bij hém kwamen, omdat hij goedkoop was en allerlei dingen in voorraad hield, die de boerenwinkeltjes misten. Vanmorgen had de huisbaas hem nog aangesproken. Geen kwaje baas, wat onverschillig. Zat hier om te potten, een mooie kous te mesten. Güntzel heette-die, 't was een bakker uit Westfalen, die een raar Hollandsch eruit flapte en daarom door de boeren op den hak werd genomen. Maar z'n brood vonden ze lekker en allemaal kochten ze bij hem. Zoo had de Mof er alle eigen-bakkertjes uitgewerkt met slimme reclame-vindseltjes van paaschbrood en wat toe voor de kinderen. Hij potte mooi, dit huisje was van hem en zijn eigen huis.

Maar den laatsten tijd kreeg hij last met de boeren. Hij lag onder één deken met den Jood, zeiden ze. Had hìj niet verhuurd? Zou zonder hèm de Jodenboel ooit in 't dorp zijn gekomen? Hij moest blij zijn, dat ze hèm met vrede lieten, hem begunstigden. Wat had hij, Mof, die Jodenpan erin te halen?

En Güntzel, hoewel vredig, niets tegen 't gezin hebbend, zich zelfs, ook vreemdeling, tot hen aangetrokken voelend, werd onder 't gevit en de aanmerkingen weleens benauwd voor z'n zaakje. Hàd-ie 't ook maar nooit gedaan! Maar 't huisje stond al zoo lang leeg en 't waren toch ook fatsoenlijke menschen. Toch gaven ze, al was 't buiten hun schuld, heel wat herrie op 't dorp.

De vrouw vertoonde zich nooit, de man heel zelden meer buiten de deur. Joop, die de inkoopen deed, in de stad, een half uur sporen ver, lieten ze meestal rustig, omdat ze in hem den Jood zoo niet zagen en omdat hij, stil en witjes, héél vroeg al op pad was, een uur aan den loop vóór 't station bereikt.

Doch Bram, sterke jongen, die de boerenjongens aanvloog als ze maar naar 'm wezen, en de boeren brutaliseerde, was de ergernis.

Zoo'n Jood en dan nog praats voor drie! En Saartje, vinnig

ding, dat terugsloeg, wie haar aanraakte, mochten ze óók niet....

Schuw-zwijgend, na vaders uitvallen en daarna in stilte terugzinken, kauwden de kinderen hun brood. Bram mokte, hij zou zich maar stil houden, al was 't om je geduld te verliezen en eens goed uit te vallen tegen vader, die maar makkelijk praten had en die niet, met een paar stevige armen aan 't lijf, gesard werd door die lamme boeren hier. En dàn niet eens wat te mogen terugdoen! Joop.... nou diè was óók van water-en-melk. Als je 't verdragen kon, was 't makkelijk genoeg. Leuk vond-ie dat kleine ding van een Saar, sloeg er maar op in. Lé was een ziekelijke stumper en Michieltje nog veel te klein. Michieltje aan 't vechten, ja, dat zou 'n gezicht zijn. Bij 't grappige van de voorstelling legde z'n jongensdrift zich en tegen moeder, die 'm voetseinen trachtte te geven onder de tafel van stilhouden-voor-vader, wenklachte hij dat de bui al over was.

Boterham op, begon moeder, handig door jarenlang doen, de drie jongsten: Michieltje van drie, kittig rakkertje, Saar en ziekbleeken, manken Lé naar bed te helpen. Joop, die altijd hielp en ploeterde in 't huishouden, nam vlug de tafel af, bracht bordjes en kopjes naar een klein achterschuurtje, dat voor keuken diende.

„Mag ik er nog wat uit, vader?" verlangend vroeg Bram, hunker-oogend naar buiten, waar 't koeler scheen dan in het kleine kamertje achter de winkel. Uit de achterdeur ging 't uitzicht over bouwlanden, groen-grijs van winterrog, waarachter de hemel, nog een ietsje kleurig, rustig bekwam na zonnedag.

Maar hij mocht niet. Vader was niet boos of driftig meer, doch hij wilde Bram toch graag nù in huis houden. In de dorpsstraat waren ze nog altijd bezig met de takken, doch 't vroolijke spel was ontaard in woest en bandeloos getier, waar ook de grooten aan deelnamen. Liet hij Bram in die herrie, dan kwam er weer vechten en relletjes van. En droevig erom, want wetende dat ze 't zoo vroolijk niet hadden, met allemaal in 't eene kamertje, verbood hij 't tòch. Hij zou dan wat lezen voor ze, als moeder de lamp had aangestoken. Zonder mokken, al spijt hebbend van z'n vragen om kaas daarstraks, onderwierp Bram zich. Van 't rekje nam de vader een oud boek. En hij las van de Uittocht uit Egypte. Z'n stem beefde bij 't lezen en veel fantaseerde en vertelde hij erom heen, de oogen ver, de baardharen bibberend in 't ontroeren van z'n mond. Stil zaten de moeder en de jongens,

luisterend. De droomige woorden doorklankten de rustige intimiteit van het kamertje, en het luide getier van lollige jongens en luidruchtige meiden in de verte bij de boomen nam af. Doodstil luisterend waren ze naar 't veel-gehoorde verhaal en vaders fantaseeren daar-omheen.

Maar toen hij nabetrachten ging en sprak van de hooge bestemming der Joden en hun uitverkoren-zijn, zeggend dat ze daarvoor veel moesten verdragen, en zoo terugkomend op de vechtpartij van daarstraks, begon Bram onrustig op z'n stoel heen en weer te schuiven, en, mondvertrekkend, mompelde hij, ingehouden-recalcitrant.... „nou jà.... nou jà...."

Joop keek, strak-minachtend, vóór zich....

II.

De vóóravond van Nieuw-Jaar, ditmaal vallend laat-September, bracht blijheid in huis.

Al gaat het materieel beloop der dingen nog zoo weinig naar wensch, al steekt het hoofd ook vol zorg en zaken-gepeins, de hooge dagen der Joodsche feesten zijn en blijven aan de vreugde gewijd. Zóó was 't ook nu....

Ae Zon was, in betrokken lucht, al haast ondergegaan. Fijne damp kwam zwevend hangen over de landen, waarop de deur van 't kamertje achter den winkel uitzicht gaf. Stug verborgen achter de duistere massa van de boomen errondom lagen de enkele boerenhuizen. Vaag in den mist was 't broze silhouet van een mosterdmolentje en hier en daar in de verte glimmerde nog in bleek licht een plas, van pluimig riet bewuifd....

Zóó zag Joop het, terwijl hij armgekruist stond in de deur en romdom-heen naar buiten uitstaarde. Maar z'n moeder, met haar weeke stem en zacht gebaar, kwam achter hem en zei, vlei-vragend:

„Kom je in huis nou, Joop, en doe je de deur dicht? 't Is zoo kil buiten. Zóó gaat Jomtof in. Ik steek de lamp op en je vader komt daar dadelijk. Laten we van avond simge hebben en niet prakkezeeren...."

Joop keerde zich om en sloot de deur. De kilte van buiten was nu afgesneden en de damplanden met de rietplassen en het traagtreurig wiekende molentje schenen weg en tot een vreemde wereld te behooren.

Want de helder-brandende lamp, die moeder ontstak, liet de innige feestvreugde zien op haar gezicht, zoo opgeklaard en uit de zorgplooien, als 'n Joodsch moedertje dat hebben kan op feestavond. Zóó, met kleine blijdschapsuitingen, maar heel intiem, even voelbaar in een enkel handgebaar, met verhelderde oogen, nam ze uit de kast en uit-spreidde het over tafel, het schitterwitte tafelkleed, dat als bij toover van het ruw-bruine, geschilferde blad een blinkenden feestdisch maakte. En dezelfde blijheid-naar-binnen, als van 'n spinnende poes, was in het zorgvuldig-zacht neerzetten van borden, het schikken der vorken op 't witte kleed. Haar gezicht, alsof 't zóó aan 't neuriën zou gaan van ingehouden jubel, te innig om uit te zingen. En Joop, haar aanziend, voelde hàar gevoel heel sterk. Toen ging hij naar z'n moeder toe en zoende haar.

„M'n jongen" zei ze.... en om hen beidjes was 't stille van de kamer. Rustig nog langs den wand stonden de oud-bruine, zorgzaam opgeglansde stoelen en stillekens boven de gesloten bedsteê-deuren tikte de klok.

De moeder zette schaaltjes met noten en peren op tafel en Joop had er plezier in de peren tot een hooge, wankele piramide te bouwen, waarom z'n moeder dan gelukkig lachte, terwijl hem goedigjes plagend om z'n klein-kinderbedrijf.

Zoo bleef 't stilletjes, tot moeder, met haar effen stem vol vreugdflitsjes, zei:

„Ze zijn zoet, de drie, vóór in de winkel."

„Ze spelen met knoopen," droevig-glimlachte Joop „we verkoopen ze toch niet."

Wijs-moederlijk bestrafte ze, gewild-luchtig, al had even een zorgplooi haar gezicht uit de feestblijheid verknepen:

„Mag jij noù over verkoopen praten.... God hêt altijd geholpen, God zal wèer helpen...."

Buiten klonk nu geluid van aankomende stappen en tegelijk in den winkel voetgestommel van de kinderen daar, met geweld van omrollende doozen en neerkletterende knoopen. Een enkele tolde op z'n kant over den houten winkelvloer, viel eindelijk, met een dof klikje, ergens in een hoek neer.

Buiten was Brams frissche stem, gedempt wat in dampige lucht, en de deur ging open, — waar 't nu donkere land dood en kil achter lag.

„Daar waren we", vroolijk luid riep Bram „wat is 't hier leuk.... de tafel al gedekt.... peren en noten...." En schalksch-nieuwsgierig tegen z'n moeder.... „wat eten we?"

Schertsend-weg duwde ze 'm bij z'n schouder, terwijl antwoordend, geheimzinnig lacherig en met denzelfden weeken stemklank van straks tegen Joop:

„Zul je wel zien...."

De kleintjes waren nu ook binnengekomen, en in de gauwigheid, terwijl vader jas en hoed in de winkel bracht, deed moeder Saar een stijf-gestreken wit schort voor, met opwippende schoudertjes als kleine vleugels, dat haar appelblozend snoetje verfeestelijkte. Coquet streek ze zelf met de dunne, nerveuze handjes, rap bewegend, door het dikke in lamplicht als bruin-gouden haar. Vader wreef zich, luidruchtig-feestelijk, de handen. Z'n vertobd en verweerd, maar nog fijn rabbijnengezicht met den krulbaard had een blijde plooi en helder-van-zekerheid klonk z'n stem, toen hij, den kinderen een voor een de handen opleggend, de gebruikelijke zegening zei:

„De Eeuwige zegene en behoede U...."

Toen gingen ze aan tafel en kalm-feestend zaten ze, smullend het feestmaal, dicht gedrongen bij elkaar, te midden van bitse vijanden, de dorpsbevolking, die te soezen of te slapen nu al lag in de suffende huizen, weggedoezeld in mistdamp. Geen voetstap die verklonk, geen geluid van buiten was er dan héél uit de verte 't gedempt geblaf van een hofhond ergens.

Prettige eetgeluiden vulden het kamertje met z'n bruin behang en saai-gemoedelijk tik-takte de klok boven de gesloten bedsteêdeuren.

Toen opeens, fel door de stilte en gansch-onverwacht, luid schelde het winkelbelletje, lang aanhoudend. Gestommel van zware, vermoeide of onzekere voeten was er in den donkeren winkel.

En in 't lichte kamertje wendden ze allen het hoofd naar de deur, star-angstig, of daar achter iets gruwelijks spookte. Maar de vader stond op en hard klinkend z'n stem door de spanningsstilte, zei hij tegen Joop, die ook opgestaan was:

„Blijf zitten Joop, 'k zal zèlf kijken".... Hij deed de winkeldeur open, zoodat er breed in de donkerte het lamplicht viel met vreemde effecten op toonbank en aan den zolder hangende mansbroeken, waarvan de pijpen steunloos schenen te zweven.

Voor de toonbank stond een vreemd-uitziende man, die gretig z'n gezicht het licht toegewend hield.

De vader, na even wantrouwig toeven op den drempel deed snel een paar stappen vooruit en zonder uiterlijk blijk van verrassing, stak hij de hand uit en zei eenvoudig:

„Sjoloum Aleigem."

En de vreemdeling antwoordde:

„Aleigem Sjoloum."

Met hoffelijk-gastvrij handgebaar wees daarop de vader den vreemdeling de deur, van waarachter het licht kwam, en liet hem voorgaan, naar binnen....

De gezichten, nu in uiterste spanning, van moeder en de kinderen zag de binnenkomende naar zich toegekeerd, maar die spanning bedaarde, en rustig werden de trekken.

De moeder stond op en ernstig zei de vader:

„Een zwervende Jehoedi, die Jomtof-avond komt meevieren."

Moe-hijgend knikte de vreemdeling. 't Was een oude man, lang en wat gebogen. Vuile, mistklamme kaftan, waaraan modderklodders kleefden, slobberde hem tot onder aan de beenen, en de voeten, in plompe, dik-beslijkte laarzen, staken daaruit.

Op het grijze gekrul van z'n haar, omhoog geduwd door proppige, vuilwitte halsdoek, stond een verkaalde Russische muts, die de haren boven 't voorhoofd blootliet. Daar waren ze wit, als de baard, die neergolfde over z'n borst, ruige massa, stug op de ruigte van de kaftan.

Z'n gezicht, met de zwakjes hijgende, half open mond en de moe-neergeslagen oogen, wat wezenloos lijkend zoo, stond hij, als een vertrapte, vuile straathond in de kalme kamer met feestelijk gedekte tafel.

Joop, het beven van z'n beenen ziend, stond op, nam hem kaftan en muts af, en de oude man, met een schijn van moeilijken glimlach, tikte hem met z'n harde, koude hand op den wang, in gebroken Hollandsch stamelend:

„.... goeie jongen.... goeie jongen...."

Of 't vanzelf zoo sprak, schikte moeder aan tafel voor den vreemdeling de plaats naast vader, zette er bord en vork. 't Brood en zout der gastvrijheid lagen erop. De man zette zich, nam 't brood, brak het met bevende vingers, na even prevelen van een gebed....

Toen pas vroeg de vader, in het jargon, waarmee alle Joden van alle landen mekaar verstaan, wie hij was en waar hij vandaan kwam....

Maar afwerend schudde de Jood het hoofd, gebarend dat hij honger had, eerst eten wilde en dan vertellen. Dan rustig zaten ze weer en aten. De kinderen, niet schuw meer, keken toch met blinkende oogen over hun bord heen naar den vreemd-gekomen gast met den langen baard, die wel van heel ver zou komen, misschien van Rusland, waarvan vader zoo dikwijls vertelde, dat ze daar werden weggejaagd....

De Jood, in z'n schunnige jas van vreemd model, at haastig, maar beschaafd bewegend z'n handen. Die waren mager blank, blauw-pezig, met een groef op de pink, waar een ring had gezeten.

Vaster klonk zijn stem en klaarder al waren z'n oogen, toen hij, afwijzend meer eten, 't bord van zich afschoof en te vertellen begon.

Eerst van den dag, dien hij achter den rug had, praatte hij, in z'n Duitsch-Russisch jargon, met hier en daar opgevangen en uit beleefdheid gesproken Hollandsche woorden. 't Was zwerven geweest uren ver, van dorp tot dorp, langs rietplassen en door vlakke, drabbige polders, van 's morgens vroeg af.

Zoo als vandaag had hij 't nog nooit gehad. De wegen waren zwaar geweest en de afstanden groot.... en hij werd oud, oud en moê. Hij had al zooveel geloopen. Van z'n dorp in Rusland af.... Maar dat zou hij straks vertellen.... Eerst van vandaag. Wat hij niet uit te drukken wist gebaarden vaag z'n handen en soms, in smartelijk herinneren, toorn-bibberende z'n stem. De vader, peins-neerziend op den grond, gebogen luisterend, de handen op de knieën, knikte soms, weemoedig, iets afwezig glimlachende.

De Jood vertelde hoe de avond was vallende, zonder dat hij gegeten, gedronken, een uur gerust had. Want al maar verder had hij voortgejakkerd, in angst van vóór den nacht geen Joodsch gezin te vinden, en den heiligen Jomtof-nacht te moeten slapen gaan, in 't klamme gras aan den wegkant, alleen, als een hond....

Z'n monotone stem, als aanhoudend klagend, somberde door de kamerstilte, waarin de kinderen, met hoogroode gezichten van warmte en spanning, ademden hoorbaar door half-open mond, oogen strak op den Jood gericht. Toen ineens vroeg Bram,

helder-op, met z'n frissche stem, haperig voor 't jargon, dat hij weinig sprak en van verlegenheid luid: hoe hij hùn huis dan gevonden had.

„Als de doodsengel in Egypte," luguber-schertste de Jood terug, maar de vader, bevreemd, herhaalde Brams vraag: „hoe 't mogelijk was?"

„Hoe 't mogelijk is? De huizen heb 'k langs gekeken of 'k de mezoezo zag op de deuren. Een Jood, dacht ik, heeft 'n mezoezo. Een Jood zonder mezoezo is geen Jood, moet van mij óók niet hebben...."

Daar glimlachten ze allemaal van op en stil voor zich heen, vroom zei de moeder, dat 't dan toch maar goed was, die mezoezo, al werd erom gelachen, dat 't hier toch een mensch-in-nood had geholpen....

De kinderen, onbewust, wendden de oogen naar de binnendeur, waar ze 't blikken geboden-huisje tegen de post gespijkerd zagen en de Jood, met weeke ontroeringstem, zei zacht op moeders opmerking:

„Omein...."

Saar, met haar nerveuze mondje en fantastische oogen kwam, in haar mooiste school-Hollandsch....:

„Maar meneèr, vertelt u nu eens wat van Rusland...."

Glimlachend keek de Jood in 't opgewonden-frissche gezichtje met de wijd-open, vochtige oogen. Hij verstond niet wàt ze zei, hoorde alleen den klank van de woorden. Maar onder 't haar-aankijken vertroebelde z'n blik, vertrok z'n gezicht in vreemd-nerveuze sidderingen en strak hield hij de oogen op 't kind, dat onrustig begon te worden. Z'n mond moeilijk prevelde: „.... m'n kindje, mijn meisje...."

Zweet parelde op z'n voorhoofd en in de drukkende stilte aanhoudend mompelden de lippen. Als in benauwdheid bewogen zich de vingers met rillerige bewegingen door den langen baard en Saartje, opgewonden al, liep naar haar moeder, uitbarstend in zenuwachtig gesnik.

Vreemd-opziend, plotseling bedaarde de Jood. Z'n gezicht rustigde en verontschuldigend zei hij tegen vader:

„'n Mooie Jomtof-avond, die ik u daar bezorg. Dat 's mijn bezoeking. Nergens kan ik komen, waar kinderen zijn of ik verbeeld me, dat ze 't gezicht hebben van mijn dochtertje."

„Had-u een dochtertje?"

„Ja," diep-langzaam knikte de Jood „dat had ik. 'k Heb meer kinderen, maar niet bij me. Dàt ga 'k u vertellen. 't Is niet de eerste maal," triestig glimlachte hij naar de moeder, „dat 'k 't vertel en 't zal ook niet de laatste zijn. Overal waar je komt, willen ze van je weten. Je bent bij Jehoediem, je voelt je thuis.

„'t Eene woord haalt 't andere uit. Over en weer weet je te vertellen. Mijn geschiedenis is zoo bijzonder niet, gebeurt alle dagen in onze streken. Dat lees je hier niet in de krant. Alleen als 't héél erg is".…

„In Rusland" in eens begon hij in verhaaltoon, „daar hadden we een groot huis in een klein dorp en we leefden er zoo stil, als een Jood, die vrede wil hebben, in Rusland mòet leven. M'n jongens gingen niet school, 'k had een onderwijzer bij ze, óók een Jood. Ja, dat kun jelui je niet voorstellen.… tòch is 't zoo.… in Rusland voelt een Jood zich nooit héélemaal veilig. Hoe 't in groote steden is, weet ik niet van, 'k spreek van 't platteland. Waarom ze er dan blijven? Er is daar tenminste ruimte en eten voor wie werkt. Hier wonen de menschen op mekaar en kijken ze mekaar de boterham uit den mond.… Daar niet. Maar er is àltijd iets.… iets.… ongedurigs.… 't niet weten of je morgen.… Rustig Rousj-Hasjono vieren als u hier vanavond.…? Nee.… nee.… nee.… altijd angst.… En dan is 't dáár ook al winter.… en dan kan 't er waaien.… waaien.… Ver over 't land, de steppe, loeit dan de wind, en wolven soms in de verte hoor je.…

„Mijn vrouw kon er zoo angstig van zijn en dan praatte ze maar van soldaten.… Nèt of er soldaten aankwamen, zei ze. Maar dat was de wind. Altijd over die soldaten tobde mijn vrouw, dat de kinderen huilen gingen en riepen…: „moeder, u maakt ons bang!"

„Op een nacht werden we opgklopt.… zooals ik jullie vanavond heb opgeklopt.… Maar we lagen al in bed, boven.… Goed gegrendeld was de deur, niemand kon erin.… De wind woei om 't huis.… Maar duidelijk hoorden we roepen en kloppen.… De kinderen waren opgestaan en huilend kwamen ze in de kamer.… bang.… „vader, vader ze kloppen." Mijn vrouw, rechtop in bed, keek me aan, met zùlke oogen.… en ze vroeg maar „wat zal 't zijn, wat zal 't zijn?".… Duidelijk door den wind hoorden we zacht kloppen

en zacht roepen.... Geen rumoer van véel menschen was er. Maar dat kon je toch niet vertrouwen. 't Was meer gezien, dat er zóó geklopt werd in de nacht, zacht als van een verdwaald mensch, die een dak zoekt.... En als je openmaakte stond er een troèp achter de deur en sloegen ze je dood.... plunderden.... moordden den boel uit.... Maar opeens zegt m'n dochter".... zij daar, wenkte z'n hoofd naar Saartje.... „vader, zei ze, ik hoor een kind huilen. We luisterden allemaal en toen de wind even lag, hoorde we 't ook. Een kind, zei m'n vrouw, maak open de deur.... een kind zal ons geen kwaad doen.... Maar nòg vertrouwde ik 't niet.

„Toen ineens hoorde ik een jongensstem roepen naar boven, in onze eigen taal. Jodenkinderen moesten 't zijn, die daar beneden in den nacht tegen ons donkere huis opriepen.... En ik liep de trap af.... 'k was tòch nog niet gerust en grendelde af....

„Een stevige meid stond daar, met verregende kleeren en verwaaid haar, zonder hoed en zonder mantel. 't Was een Christenboeren-meid, dat zag ik dadelijk. Maar op den arm hield ze een schreeuwend klein kind, dat blauw was van de kou, en een klein jongetje, met groote, strakke oogen.... véel te wijze oogen voor zoo'n kind.... stond naast haar....

„Vóór ze vroegen, had ik ze al binnengelaten, de deur gegrendeld. Van boven af, ziende dat er geen gevaar was, riepen mijn vrouw en kinderen.... Met de meid, die 't kind droeg, 't jongetje aan de hand, kwam ik de trap op, bracht ze in de kamer. De kinderen legden we dadelijk te slapen.... De meid was halfdood van angst en vermoeidheid. Ze kwamen van héél ver, zei ze, had geloopen met de kinderen twee nachten en overdag geslapen in 't hooge gras of in een kuil ergens bij den wegkant.

„Daar ginds was een dorp uitgemoord.... om 'k weet niet wat.... om niks misschien.... alle Joden hadden ze doodgeslagen of voortgejaagd.... Zij had de twee kinderen gered van de menschen, waar ze diende en die ook vermoord waren. 't Jongetje had haar den weg gewezen naar ons toe.... Jaren geleden was hij met z'n vader op reis geweest.... en toen hadden ze bij ons uitgerust en gegeten.... 'k Wist er niet meer van, er kwamen zoo véél.... maar hij wist het, herinnerde zich het huis.... en de meid had hij gezegd, hoe ze loopen moesten....

„'t Was een Duitsche meid, meegekomen met die menschen naar

Rusland.... een Christenmeid, maar met een goed hart.... een heel goed hart. Honger had ze geleden voor die kinderen, half-dood zich gesjouwd met 't kleintje.

„Overdag sliepen ze, huilde het kind, dan hield ze 't stil.... 's Nachts liepen ze, liepen voort in donker, de meid en de twee kinderen.... en zoo kwamen ze bij ons terecht....

„We hielden ze bij ons, natuurlijk hielden we ze bij ons.... Maar alle dagen zei m'n vrouw.... er komt ongeluk van.... er komt neweire van, en als we 's avonds de wind hoorden, praatte ze nog meer van de soldaten, almaar de soldaten, dat de kinderen haar de hand voor den mond hielden.... Nog zwaarder grendelden we de deuren af, voor we slapen gingen. En.... neè.... neè.... 's nachts is er ook niets gebeurd.... En hoe 't hééle-maal gebeurd is, weet ik nòg niet. Hoe ze er achter zijn gekomen....

„Maar op een middag.... klaarlichten dag.... stond er zóó'n troep voor de deur en schreeuwde om de meid.... en om de kinderen. 't Kleine ding lag rustig te slapen.... en 't jongetje, zoo'n stil, slim kereltje, keek plaatjes met mijn twee jongens en met den onderwijzer.... Mijn dochtertje stond voor 't raam.... zij zag ze 't eerst.... „Grendel de deur, vader!" riep ze. 't Hielp me niet. De Christenmeid gilde.... we moesten haar niet de deur uitgooien.... om de kinderen had ze 't gedaan, om de kinderen te redden.... Mijn vrouw zat stil op haar stoel, in 'n hoek, en zóó bléef ze ook zitten, wat we zeiden. Buiten begonnen ze te beuken op de deur.... voor de ramen hadden we tralies.... als wilde beesten gingen ze tekeer. We hebben messen gepakt en stoelen en alles. We hebben tafels en kasten gesleept voor de deur. Wat gaf 't? Ze zijn toch binnengekomen, de kamer in, de heele troep....

„Met stokken en messen sloegen ze. Zooals ik zeg.... m'n vrouw zat op haar stoel.... bewoog zich niet.... en zoo hebben ze haar vermoord.... Maar eigenlijk hadden ze 't voorzien op de vreemde meid.... en op de vreemde kinderen.... Waarom die juist? D'r moeten kerels bijgeweest zijn van 't andere dorp.... 'k weet 't niet beter.... De rest.... nòu, de rest begrijp jullie.... 't jongetje hebben ze doodgeslagen.... en 't kleine kind.... 't kleine kind.... hebben ze uit de wieg gerukt.... en een groote kerel.... 'k zie 'm nòg.... met 'n roode muts.... trok 't.... zoo.... bij de beentjes van elkaar.... nee.... stil.... 't was

niet de eerste maal, dat 'k 't zag.... lang geleden nòg eens....

„Mijn dochtertje, mijn eigen, is vertrapt, gewoon vertrapt onder de voeten.... Toen ze de meid hadden.... zijn ze gegaan.... sleurden haar mee.... ze gilde.... ze gilde zóó....

„Verder weet 'k niet. 'k Heb daar gezeten, bloedend mijn kop als 'n os.... met m'n twee zoontjes en den onderwijzer, die te krimpen lag over den grond.... bij mijn doode vrouw en de doode kinderen.... mijn dochtertje en de twee anderen.... Meer weet 'k er niet van....

„'t Was bloed.... en bloed.... en allemaal bloed.... 'k Ben er bij weggegaan.... De onderwijzer is gestorven.... wie hielp 'm? We hebben 'm verbonden en water gegeven.... Toch is hij gestorven.... De jongens zijn verderop.... bij familie in Duitschland.... Polen heet 't daar....

„Wie weet, wie weet, wat ze hun daar doen....?

„Ik kon ze niet meenemen.... en mijn familie kon mij niet houden.... Wat was me te doen?

„Zóó en niet anders.... Ik heb van Holland gehoord.... we hooren allemaal van Holland.... in Rusland al.... En nu ben ik hier.... nu ben ik hier...."

Nerveus-glimlachend keek hij op. Tranen stroomden, stil, zonder snikken uit z'n oogen en gruwelijk daarbij spookte de zenuwglimlach over z'n gezicht.... In de stilte van de intieme kamer gingen alle gevoelens naar den ouden Jood heen, schreiden ze mee met hem, de kleineren niet begrijpend, aanvoelend de sfeer.... Saartje, aanhalig, was stilletjes bij hem komen staan, streelde z'n hand, in troost-behoefte en de moeder snikte, met kleine hikjes, de oogen bewrijvend met haar zakdoek. Maar woede vlamde in Brams oogen en de handen saamknijpend, riep hij: „.... Zùlke beesten.... zùlke beesten.... kinderen vermoorden.... als ik er maar bij geweest was.... ik zou ze.... ik had ze...."

Z'n onbeholpen verontwaardigings-gestotter gaf de ontspanning. Pijnlijk, mat-glimlachend keek z'n vader 'm aan, maar de moeder, bewegelijk, met 't nattig-saamgekleefde zakdoekpropje veegde oogen af, en met bibber-stemmetje van diep-geschokt oud vrouwtje stelde ze voor „niet meer te prakkezeeren over de narigheid, die voorbij was." „Was 't geen Jomtof en moest de feestdag, de feestavond z'n recht niet hebben? Alles op z'n tijd. Toen was 't tijd van huilen geweest, noù was 't tijd van lachen. Jomtof was 't en

't zou zijn zòndigen tegen God, den mooien avond te verdoen in klacht over dingen, die voorbij waren...." Zich naar den ouden Jood keerend, die haar met iets van glimlach zat aan te hooren, voegde ze daar, druk-goedig-verwijtend, in verlangen de stemming te forceeren, bij: „Nee dat mag me niet doen, dat weet-u óók wel...."

En, ineens weer huisvrouwtje wordend, met allerlei beredderingetjes, pruttelde zij, rad-verschrikt de mond onder de roode huiloogen, dat de etensboel nog op tafel stond. Joop moest heel gauw afnemen, dan zou zij thee zetten, met de peren en noten erbij en met 't suikergoed, dat ze óók nog had in de kast. Dat gaf juiching onder de kinderen. Druk, wat nerveus, hielpen ze allemaal de boel bij elkaar zetten, borden met vette resten, klevend op elkander en daarop de vorken en messen, die er haast afgleden.

Handig balanceerend bracht Joop 't heele stelletje naar 't keukenschuurtje.

De vader en de gast hadden zich wat afgewend en naar elkaar toe gebogen praatten ze nu halfluid in goed Hebreeuwsch. Vader hield ervan te toonen, dat hij nog een Jood van de òude soort was, die z'n taal te spreken wist, en moeder luisterde met verrukt ontzag, bedrijvig doende voor de tafel, waarop ze 't theeblad en 't grof-glazen schaaltje sterk-gekleurd suikergoed bij de vruchtenschaaltjes schikte....

Joop kwam weer binnen, van over de nachtlanden woei koude mistlucht de kamer in.... en luidruchtig na de gespannen stilte van straks.... allemaal dooreen riepen ze...: „dicht de deur Joop.... hou 'm dicht...!"

Om de als nieuw-frissche tafel met blinkend wit doek schikten ze, gezellig kringetje makend, heen, en fijntintig van wazige rose en blauwe flitsjes krinkelde in lampeschijn damp uit de kopjes, die de moeder volschonk met thee.

De Rus, z'n apart-spreken met den vader nu afbrekend, schoof bij. Onder 't lamplicht scheen effen en glad z'n voorhoofd met het warrig haargekrul, was rustig-vriendelijk z'n gezicht. Als erbijhoorend zat hij aan, in z'n kale, hoog-toegeknoopte, vreemd gesneden jas tusschen de feest-kleeren van de anderen.

Fijntjes in de slurp-stilte tikte de klok en de kinderen, met klevende vingers, snoepten suikergoed, telkens listiglijk-snel het schaaltje beoogend en dan, met bescheiden gebaartje, als toevallig,

de mooiste uitpikkend. Ze staken ze in den mond en na even zuigen namen ze 't lekkers weer eruit tusschen twee klevende vingertopjes, 't eens beziend en verrukt knussend met elkaar om de weelde van den avond. Ze kraakten de noten en pulkten ónhandig met stompe nageltjes de stukjes pit eruit, met gezichtjes van aandacht en 't tongspitsje tusschen even-gescheiden tandenrijtjes de bittere schilletjes dan er af vezelend. De zwerver nam een peer van het schaaltje en die zorgzaam schillend praatte hij gezelligjes met de moeder over van-alles, vragend of 't meer gebeurde, dat ze zoo onverwacht bezoek kregen, als nu van hem....

„Niet veel," toestemde de moeder, een peer etend met sappig-smakkende hapjes, „deze streek uit, moet u denken, kommen ze zoo niet.... de meeste weten wel, waar ze gaan moeten."

Langzamerhand kwam er luidere vroolijkheid. De Jood begon te vertellen, leuke dingen, moppen, die hij zei zelf beleefd te hebben, en andere, die hij nog van z'n vader had. Van die eigenaardige Joden-geestigheden die haast altijd ook geestig zijn. Als er een uit was, luidruchtigschaterden de kinderen en de vader vertelde er nu ook, aardig in jargon.... altijd dienst doende moppen van slimme rabbonem en brutale Polakken....

„Want," wijsde moeder, „u natuùrlijk niet, maar ze kènnen brutaal wezen, die Polakken, die zoo loopen met hafdolo-kaarsen en Arbang-kanfous...."

Als vader een mop verteld had, verweten, met grappend-pruilig stemuithalen, de kinderen, dat vader anders zoo moppig niet was.... Waarom ze dat allemaal niet eerder gehoord hadden....?

't Witte tafelkleed geel-bruin vlekte van doppen en kleine notenschilfers. Een lange pereschil zwaaide daar doorheen en leeg er tusschen stond het suikergoedbakje, met een enkel rose schilfertje erop. Michieltje, hangerig van de warmte en 't late eten, was knikkebollend met rood-open mondje op den tafelrand gegleden, tukte daar nu rustig in 't rumoer.... De moeder stond op en lippenspitsend wenkte ze om stilte. Als ze 'm niet wakker maakten, zou ze, zoetjes, 'm uitkleeden en zóó in bed leggen.

Gerucht zakte even, om slapend kind, dat iets-hoorbaar ademend, hoofdje op tafelrand, rustig te tukken lag.

Maar achter de deur was gedempt geluid van een mannenstem, ongeduldig van toon, alsof er al meer geroepen was:

„Buur, ben je erin?"

„Wie is dat?" schrikte de moeder op. Slapend Michieltje werd wakker, wijd-sperrend z'n oogen, maar knipperend pijnlijk tegen fel lamplicht.... begon kribbig te grienen.

„'k Hoor 't al", zei Joop. „'t Is Güntzel, de huisbaas. Zal 'k even open doen?"

„Wat moet diè op Jomtof-avond?" ontstemd-klemtoonde de vader, wenkbrauwfronsend en tegen Joop: „Ja, maak open...."

Güntzel kwam binnen, bol-bleek man met bakkerstronie, kouwelijk opgeslagen de jaskraag en handen in de zakken. Kleppet, ruig van mist, in de oogen getrokken.

Even, als zich bezinnend, bleef hij aarzelend van 't ongewone der kamer-feestelijkheid, toen trok hij de deur toe, kwam dichtebij, wendde zich naar vader:

„'k Mòt je even spreken, baas, over zaken...." Maar onwillig, kortaf antwoordde die:

„'k Bèn niet te spreken voor zaken vanavond. We hebben feest, zie je dat niet?"

„'k Kan er niets aan doen", brutaalde Güntzel, geprikkeld. Die Jodenboel ook. Wàt 'n herrie had ie er al niet om gehad en dan nog praats op den koop toe....

Kortaf, vinniger, dan hij zelf bedoelde, vertelde hij, in z'n slecht Hollandsch, dat 't niet ging, langer. De jongeheer daàr, spottend wees hij naar Bram, was vandaag weer eens aan 't vechten geweest met den jongen van den wethouder nog wel en 's middags had hij, Güntzel, een heel relletje gehad, hadden de boeren, zóó'n troep, bij hem voor de deur staan schelden, dat ze voor dit en voor dat hem en z'n heele bakkerij in mekaar zouwen trappen, als hij er die Joden-pan niet uìtdonderde.... „Geen Joden op 't dorp" hadden ze geschreeuwd....

Zachter van toon, meelijden voelend met de menschen, die 'm kommerlijk en verwezen zaten aan te kijken, deed hij gemoedelijk een beroep op hun eigen voelen:

„Ja, zeg nou zelf, wat kan ìk er tegen? Ik zit hier in m'n bakkerij en de boel gaat goed.... dat 's te zeggen.... ik kan tevreden zijn.... Jij...." even lachend naar vader, „wordt hier toch niet rijk. De wereld is groot genoeg, man.... Nou, kort en goed, 'k zeg je de huur op tegen November. Tot zoolang zullen ze je wel met rust laten. Je weet 't nou, hè....?"

Zoekend naar meer woorden, antwoord wachtend, dat niet

kwam, stond hij nog even. Maar al die stomme, strakke gezichten om de witgedekte tafel maakten 'm kriegel en met een korten mompel liep hij snel de deur uit, die hij vergat achter zich te sluiten.

Kille wind, van de rietplassen, vèr .... drong nattig binnen ....

III.

Den volgenden morgen, vroeg, kwam Güntzel alweer aanzetten. Als met z'n houding verlegen, bleef hij in de deur staan, vóor binnen te komen. Niemand lette zoo gauw op hem. Midden in de kamer stond de oude Rus, zich gereedmakend tot vertrek. De kaftan had hij over den arm en de hooge, ruige kaalplekkige muts al opgezet.

Bij de rommelige, bekruimelde tafel met 't koffie-bemorste witte kleed, stond de moeder, proppend dikke broodsneden met bruinzwarte, plakkerige schijtjes roggebrood daartusschen in een zakdoek van vaal-rood katoen. Maar de vader zag opeens Güntzel inkomen en verbaasd bedacht hij, wat die nu nog moest komen doen.

„Ja vadertje," joviaalde geforceerd de huisbaas, „daar had-je me weer! 't Is geen prettige boodschap, die 'k je gisteravond ben komme brengen, waarachtig niet, voor mezelf ook niet, hoor.... Maar 't is niet anders, en 'k zeg 't je nòg eris .... je mòt eruit man ...."

„Zóó" giftigde Bram „dat zègt u nou en .... en .... waar moeten we dan naar toe, zeg-u dat nou ook eris ....!"

„Hou je mond erbuiten, jij aap," nijdig gaf Güntzel terug, „'k praat met je vader en niet met jou."

„Goed, gòed Güntzel", zei, moe-gebarend met de hand, de vader. „Je praat met mij. Maar ik heb niks te zeggen. 'k Zeg, dat 't gòed is .... Eéns schlemiel, altijd schlemiel .... dan gaan we maar weer .... verderop maar weer ...."

De moeder begon nu ook te klagen .... met bezorgd-huilerige stem:

„Gaan we maar weer .... waarheen? Waarheèn, vraag 'k! Veel hebben we hier niet, ergens anders hebben we jà niemendal. Soms verkoopt Joop aardig wat .... ginder-òp, waar ze 'm niet kennen .... Nou weer weg, nou weer weg .... Wat leggen we iemand in den weg? Wat doèn we?...."

„M'n goeie menschen" coupeerde Güntzel luchtig, „ze willen jullie eenvoudig niet hier hebben. Je weet" — zich tot den vader wendende — „je weet zelf hoe de boeren zijn. Ze hebben nou eenmaal wat tegen jullie Joden — ja, menschen, ik commandeer 't ze niet —.... en ze zeggen maar, er zijn hier nooit geen Joden geweest.... en ze zulle d'r niet komme óók.... Zeg-ù nou maar, wat ik d'raan doen kan. U bent nou òok man-van-zaken.... 't Is niet anders, 'k môt je opzeggen.... 'k Heb me daar gister een relletje voor me deur gehad.... lang geen gekheid.... làng niet..."

Bedrukt zwijgend, niet luisterend naar Güntzels betoog, zat de vader in een stoel neergezakt.... Al had-ie 't zien aankomen, 't viel 'm toch leelijk en leelijk op z'n dak....

Waar moesten ze, in-godsnaam, nòu weer heen....? Nergens zag hij een cent verdienste, nergens was wat.... Zorg kneep hem in den kop, woedde brandde op naar z'n oogen. Wàt moest-ie nou beginnen....? Hier hadden ze wàt, goedkoop wonen, weinig behoefte, gezond voor de kinderen, die waarachtig wel 'n hap lucht mochten hebben. Moesten ze terug naar Rotterdam, dan werd 't weer krimpen in een krot.... toch niks-an-te-doen, niks en niks an te doen, huilde 't rond in z'n kop....

Güntzel, terzij naar 'm kijkend, verlangend weg te komen, in vagen spijt over z'n eigen goedigheid van nog eens met-de-lui-te-gaan-praten, stond ongeduldig beenwiegelend de moeder aan te hooren. Haar ouwelijk gezicht met de scheefgetrokken, dunne bandeau, verplooide in kuiltrekken. Soebattend stond ze voor 'm, betoogend 't zelfde wat vader in zich zelf zat uit te piekeren.... De kleine kinderen waren de deur uitgeloopen, speelden op 't erfje achter 't huis. Ze hadden geen plezier in de kamer, waar moeder huilde en vader zoo akelig zat.... Bram, zich verbijtend, nijdig gesmakt z'n breed jongenslijf in een hoek, keek naar z'n vader, die kommerlijk en bleek in z'n stoel zat, duwde voettrappelend de vuisten in de oogen....

Zachtjes bij de tafel was Joop bezig de broodkruimels, op 't witte kleed verspreid, met de hand bijeen te vegen....

Verstrooid bewoog hij z'n vingers langs 't tafelblad, hoofd in luisterhouding gebogen.

Oude Rus had geen woord gezegd. Zwijgend nu trok hij z'n kalen kaftan aan, en den kinderen, die luidruchtig weer binnengekomen waren en om 'm heen drongen tot afscheid, legde hij

de handen op 't hoofd, ze zegenend, met zachtmelankoliek lippengeprevel en rhytmisch bewegen van z'n hoofd op en neer. Toen drukte hij de moeder, die bedroefd, schort voor de oogen, te huilen stond, de hand en nam z'n pakje van de tafel om heen te gaan. Joop en Bram, met handdrukken, zeiden: „mazzel en brooĝe, rebbe" en hij dankte, op z'n stameltoon: „goeie jongens ben jullie, goeie jongens allebei." De vader stond op en den winkel door geleidde hij den gast naar buiten, wees hem, in de deuropening staande, den weg naar een verderliggend dorp, al te zien als bleek-flauw kerkspitsje met golflijn van daken. Even nog praatten de beide mannen met zorgelijk hoofdschudden tegen elkaar, toen ging de Rus, na dank en hoffelijken groet, den weg af, armelijk zakdoek-pakje in de hand.

Peinzend even nog staarde de vader hem na, sloot de deur dan en ging door naar achter.

De moeder zat nu stil, 't hoofd haast weg achter 't bonte schort, waarmee ze de oogen beveegd had, geleund op tafel en Güntzel praatte, gewichtig betoogend, zacht nog even na met Joop. Maar den vader ziende brak hij, vlug en rad z'n zin besluitend, af, en verder gepraat afwerend, verdween hij na 'n haastig goêdag de achterdeur uit.

De beide ouders en Joop, nu bij elkaar gelaten, overlegden nog wat samen, Joop heelemaal en onbewust in te wijzen oudmannetjestoon, met stumperige zorgtrekken in z'n jong gezicht.

Met z'n drietjes moest 't àl bedisseld, want al was Bram geen kind meer, verstand — vond vader — en overleg had hij nog voor geen cént. Er was nooit praten met hem, altijd was hij opstandig tegen wat eenmaal beschikt was. Waar was hij noù weer heengeloopen.... misschien een eind met den Rus mee....

De moeder verdedigde:

„Nog gelijk hêt-ie, 't is een kind, wat zal-ie zich oud maken voor z'n tijd!" Maar voelend voor Joop, bleek ploetermannetje, zei ze hartelijk:

„Nee Joop, nee jongen, jou bedoel ik niet, jij bent een beste jongen, nou, wàt?

Effen triestig, zich rustiger al schikkend, nu 't zoo kwam en niet meer te mijden was, begonnen ze nu al te praten over de verhuizing, die, vonden ze alle drie, maar niet te lang moest uitgesteld.... En zoo, zorgelijk pratend, bleven ze uren aaneen

in 't kamertje, terwijl langzaam, bleek en traag, de feestdag omkniesde.

Zoo kniesden andere dagen óók om, één voor één komend en zich voortslepend tot sterven.

Want 't was vroeg herfst dit jaar en na de paar eerste nazomerweken van gul-blij zonneweer, bleef de zon, nijdig en preutsch, pruilen achter de wolken-pakken. Nauwelijks gaf ze wat zuurzoete lachjes, doch dag in dag uit tik-tikkelde kille regen en rukwinden gristen van de boomen de laatste bladeren, die ongelukkig, half verslijmd van nat, als bij toeval nog aan de takken waren gebleven.

Onder den dood-grijzen regenhemel loodwoog op 't winkeltje de stugge vijandigheid van 't dorp, al kwam 't niet tot gewelddaden, werd er alleen 's avonds uit de verte meestal, maar ook dichtbij, triestig-lollig geschimpscholden, waarbij een enkelen keer wel de deur openvloog met rad-driftig geschellebel. Maar daar kwam niemand op, want verkocht werd niets meer.

Enkele keeren, overdag, kwam er nog wel een boerin, brutaal eischend garen of naalden, die ze in de andere, nog kleinere winkeltjes en bij de boer-op-trekkende kooplui niet naar haar zin gevonden had. Joop hielp dan zwijgend en geen woord viel in de stugge stilte tusschen 't kortaf believen der boerin en 't neerkletteren der centen op toonbank.

En langzamerhand begonnen ze nu ook met pakken en 't zwierige, met 'n ietsje kleur-bewustzijn ingerichte etalagekastje eenmaal aangeroerd en in wanorde, lieten ze, bedrukt en verkommerd, het winkelgordijn óok maar toe, afsluitend het binnen, of daarin niets meer leefde. In durende schemering achter dat gordijn, waar ze zich veilig voelden voor vijandigen spot, bewogen zich menschen en kinderen.

Op aandringen van den ouden schoolmeester, bang voor twist en krakeel, waarin hij geen partij durfde kiezen tegen de boerenkinderen, die in November smakelijke varkens-delicatessen mee brachten, was Saar van school genomen „nu ze toch gauw weggingen". Zonder weerwoord, met z'n moeden lach van berusting, had vader het den meester toegezegd.

Ze kon nu mee-helpen pakken en een handje uitsteken in 't huishouden. Doch lange uren zaten de kinderen ook spelend onder de donkere toonbank, of plas-knoeiden op 't erfje met water.

Zorgzaam werd ingepakt. De jongenspakjes, handig gevouwen,

gingen in groote kartonnen doozen, en de rood-zijden zakdoeken streek moeder voorzichtig uit tusschen twee vochtige doeken; dan werden ze gepakt in platte, glimmend-witte doosjes.

Zoo lag al gauw kil-kniezig het planke-winkeltje, met het uitstalkastje van dof, muf grijs, alles gelig bezeefd van licht door neergelaten gordijn.

Zóó de dingen, haakten ze allemaal naar den dag van weggaan. 't Loom gekriel achter 't doode gordijn maakte moe en verslapte. Iedere verandering zou verluchten.

Güntzel wilde twee handkarren leenen. Ze mochten die aan 't station laten staan. Blij, dat ze zoo gauw weggingen, veel gauwer dan hij gedacht had, ook wel meelijden voelend met de stakkers, die eigenlijk nergens honk hadden, beloofde hij 't gulweg, op de eerste vraag.

„Aan hèm had 't niet gelegen," beweerde hij nogeens, lippen trillend, „aan hèm waarachtig niet...." en dat zou hij ze laten zien. Twee beste, ruime karren mochten ze hebben en voor 't terugbrengen hoefden ze niet te zorgen. Hij kreeg ze dan wel weerom, kon hij 't mooier met ze maken?

Avond voor de verhuizing haalde Joop de karren, bracht meteen de huissleutel terug. Heel vroeg 's morgens zouden ze weggaan. Dien avond nog werd de rommel bijeengepakt, zoo maar voor 't opladen, de handige winkeldoozen tot effen stapels gevoegd, touwtje eromheen. Zoo zetten ze alles gereed in den winkel en vroeg al, in 't ontredderde huis, gingen ze triestig slapen.

Kille morgen volgde. 't Had den heelen nacht geregend, maar tegen zonsopgang was de lucht gebroken. Uitgeput van ontlading dreven de wolken aan de lucht, als doelloos, niet wetend waarheen. Vroolijk blauwde daartusschen de hemel. Wijd en kil was de lucht en ruim scheen de horizon, waar glinsterkleurig opging de zon, onder laagstrekkende strooken van kleigrijze, vaste wolk. De lichtkolk, met de komende zon als kern, scheen onder 't relief van die wolkrepen te verdiepen en eindeloos te worden.

Nat huiverde 't over de kale, zwarte landen, hier en daar grofgroen of grijzig geplekt van aardappel en late rog. Aan de bladlooze boomen in de dorpsstraat glimmerden van nat de zwartbruine takjes, vocht dat afdroop in klare droppels.

De meeste huizen waren nog gesloten, met gordijnen ervoor, dingen zonder leven. Want laat October, als 't land leit te

rusten van zomerschen uitgroei, verkiest de dorpsboer 't rustig uitronken in muffe bedstee boven 't zien rijzen van rijkkleurige zon-in-herfst....

Maar 'n enkel arbeidershuis was al opgeleefd met vroeg-ochtendsche, loome beweging van menschen achter de raamruiten. Theelichtje brandde op tafel, vlak voor 't bloemetjes-begroeide venster, en ellebogen stuttend slobberde er de man z'n thee, klauwig geklemd den kop tusschen de vingers, maalde koeiig z'n brood in groven kaakmond.

In 't woonkamertje achter den leegen manufactuur-winkel was het Joden-gezin bijeen, gereed voor de reis. De jongens, in sjofele, verkleurde jassen met kaalplekkige bontmutsen op, propten haastig de laatste afkruimende boterhambrokken. Oude vader had een te korten jekker aan en een vaal petje op 't hoofd. Saars tenger-fijne lijfje was verslobberd in een oude, groenig-grijze regencape, met verrafelde randen. De moeder, op de kale planken zittende, enkel een paarsige omslagdoek over hals en borst, had Michieltje op schoot, de eenige, die pret had in wat er gebeurde en met z'n leuk snuitje uit een roode meisjeskap van grof wollen breisel vroolijk rondkeek, zich verheugend op 'n ritje. Want hij mocht op vaders kar zitten tusschen den verhuisboel. Moeder met Saar en Lé moesten loopen achter de karren, den langen weg naar 't station.

De een na de ander kwamen de kinderen nu buiten geloopen. Lusteloos-vermoeid stonden hun vroegwijze gezichten, bleek in de ochtendkou na een naren nacht. Zwijgend slenterden ze, in hun voddig wintergoed, om de karren. Dan kwam moeder 't huis uit, springend Michieltje op den arm, de roode kap vroolijk vlekkend tusschen de vervaalde plunje van de anderen. 't Laatst buiten kwam de vader, trok de winkeldeur met een ruk dicht, dat de bel onnoozel-hard klingelde in 't menschenleege en ontredderde huis. Armelijk zag hij eruit in den korten jekker, waaruit onbeholpen stokten de schrale beenen. Onder 't petje uit flodderde grijzig haar en kil woei hem de wind in den nek. 't Kraaiend en nu luid handklappend rakkertje nam hij van de moeder over en zette hem, vooraf met een paar handduwen een holletje makend tusschen beddegoed en kleererommel, in z'n eigen kar. De andere, de zwaarste zouden Bram en Joop voortduwen. Moeder met Saar en Lé bij de hand, achter de karren aan.

Zwaar-duwend met gebogen bovenlijf zetten vader en de jongens

hun hortende karren in beweging, die plomp kreun-ratelden over de keien.

't Sjofele menschje, spichtig hoedje met kaal uitgeveerd vogeltje op 't armelijke haarknoedeltje, groenige omslagdoek om stakkerig-mager lichaam, sjokte achteraan, manken jongen voortzeulend aan de eene hand, dapper stappend Saartje aan de andere.

Onder den alweer gesloten Octoberhemel, pruilig en vervelend als een jengelig kind, dat niet weet wat het wil, trokken ze, sjofele optocht, het dorp door....

NARCISSEN

DOOR

E. BERGSMA.

O, juichend geel van stralende narcis!
Wat wond're schoonheid doet gij rond mij bloeien,
Hoe vult gij heel 't vertrek met zonnegloeien,
Of ied're bloem een gouden zonne is!

Hoe troostte ik mij zoolang in uw gemis!....
Maar fier komt weer uw ranke steel ontgroeien
Aan duist're aard, nu lauwe windjes stoeien,
En dart'lend vieren uw herrijzenis!

O, donk're bol, hoe stijgt uw staag verlangen,
Uw nooit gestilde drang naar 't licht der zon
In gouden droom van licht, uw hart ontzweefd....

Ach! dat ik, gouden bloem, uitjuub'len kon
In stralenweelde, schaat'rend blijde zangen
Het lichtverlangen, dat diep in mij beeft!

LITERATUUR.

ALBERT VERWEY, *Inleiding tot de Nieuwe Nederlandsche Dichtkunst* (1880—1900). Amsterdam, G. Schreuders.

Het was voorzeker een goede gedachte van den heer L. Simons, redacteur van de *Wereld-Bibliotheek*, in een dubbel-nummer een overzicht te willen geven van de ontwikkeling der Nederlandsche Dichtkunst in de laatste twintig jaar der vorige eeuw. En ik kan mij begrijpen dat het hem verheugde iemand als Albert Verwey bereid te vinden dat overzicht saam te stellen, zij het dan ook in den vorm van een Inleiding.

Verwey toch heeft zich niet alleen getoond een scherpzinnig en gevoelig kenner onzer letteren te zijn — hij heeft door uitgaven van onze oudere dichters doorslaande blijken gegeven van een fijnen smaak. Daarbij — hij heeft als dichter en criticus aan de periode van 1800—1900 een werkzaam aandeel genomen. Hij zegt trouwens zelf al dadelijk: „Te lang heb ik er in geleefd dan dat ik zou trachten door een nauwgezet onderzoek uit te maken of er in de gedichten van de laatste vijfentwintig jaar iets is dat ik heb voorbijgezien en u de uitkomst van die studie meetedeelen. Zonder twijfel zult ge er iets door verliezen dat een opmerkzaam geleerde u niet sparen zou: een zekere volledigheid, een zekere evenredigheid ook tusschen wat den onbevangen beschouwer als het meer en het minder belangrijke in het oog valt; maar ge wint er meteen iets bij: het leven dat in de herinnering en in de persoonlijke ervaring gelegen is."

Ziedaar het voor en het tegen van het meer subjectieve in dezen arbeid gewetensvol tegen elkaar opgewogen.

Het komt mij voor dat de redacteur van de *Wereld-Bibliotheek* tevreden kan zijn.

In een handig boekdeeltje van nog geen 200 blz., tegen een geringen prijs verkrijgbaar gesteld, heeft nu elk belangstellend Nederlander gelegenheid zich op de hoogte te stellen van den ontwikkelingsgang onzer poëzie na de dagen van '80, gelijk Verwey dien heeft waargenomen.

Dat des ondanks dadelijk op mijn „dankbaar" een „niet voldaan" moet volgen, ligt ten deele zeker aan de beknoptheid van dit werkje, welke den schrijver binnen grenzen plaatste waartusschen hij zich niet vrijelijk kon bewegen.

Ik zal trachten dit aan te toonen.

Verwey begint zijn overzicht vrijwel ab ovo, d. w. z. met een korte verhandeling over het wezen der poëzie, om zoo te komen tot „de poëzie als uiting, dat is de Dichtkunst," die hij twee bladzijden verder nader definieert. „De Dichtkunst is, vóór al het andere, kunst van Ritme in woorden."

Iets verder zegt hij dan:

„Poëzie als aan voetmaten gebonden rede, en Proza, onderscheiden zich niet derwijze dat de eene wel en het andere niet dichterlijke ontroering kan weergeven. Beiden kunnen dat. Maar het onderscheid ligt hierin dat de eerste niets anders bedoelt en er haar taalbehandeling naar heeft ingericht [1]), terwijl het laatste het al of niet, en altijd bijkomstig doet. Het komt er op aan dat de dichter, een ritmenkunst bedoelende, begint met in zijn taal niets anders dan het ritmische element te zien (? v. N), dat is haar klankverloop [1])."

Dit heeft stellig de verdienste van zeer duidelijk te zijn.

Maar — weer twee bladzijden verder begint Verwey met als eersten dichter te spreken over.... Marcellus Emants en zijn Lilith.

Hij zegt daar — let nu wel op — : „Hij was de voorlooper, en meer dan de dichters die onmiddel(l)ijk na hem kwamen voelde hij zich de verkondiger van een levensbeschouwing die zijn verstand begrepen had [1])."

Voelt men de tegenstrijdigheid?

Verwey beschouwt Lilith als de verkondiging van een verstandelijke levensbeschouwing.

Maar is ze dat — dan is Marcellus Emants met de verzen in Lilith mijlenver van den dichter, gelijk Verwey zich dien voorstelt, die begint met in zijn taal „niet anders dan het ritmische element te zien," dan is zijn poëzie zeer verscheiden van de boven aangehaalde, „die niets anders bedoelt" dan „dichterlijke ontroering".

En dan is Marcellus Emants met Lilith wel de minst geschikt gekozene om als toelichting te dienen van de vooropgezette theoretische uitweiding over den aard der poëzie!

Toch — en hier kom ik er — behoort wel degelijk Emants de rij te openen. Het ligt niet aan zijn Lilith dat het niet behoorlijk past in de

1) Ik spatieer.

theorie van Verwey, maar het ligt waarschijnlijk aan de beknoptheid waartoe deze beperkt was, dat hij zijn definitie zoo nauw nam.

Immers wat Verwey schreef over poëzie is geheel, maar ook uitsluitend, van toepassing op de lyriek. En Emants is geen lyricus.

Waarschijnlijk heeft Verwey de epische en dramatische dichtkunst der laatste vierde-eeuw van te weinig beteekenis geacht om er afzonderlijk de aandacht op te vestigen, en tevens er op te wijzen welke verschillende eischen zij weer, elk op zich zelf, aan het vers stellen.

Dit is wel heel jammer. Der zake kundigen zullen vanzelf de leemte aanvullen, maar omdat een boekje als dit in het bizonder bestemd is voor een zeer ruime verspreiding, in handen moet komen van velen, die hierdoor alleen geheel zullen moeten worden ingelicht, zal het niet weinigen met de tegenstrijdigheid die, naar ik meen, hierin duidelijk is aangetoond, eer van een helder begrip verwijderen dan er toe brengen.

Verwey is trouwens zelf op het bezwaar gestuit. Op blz. 30 staat duidelijk:

„Er was omstreeks 1880 in sommige jongeren een gevoel van het leven en een verbeelding van het leven. De voltooide levensbeschouwing van Emants gaf hun minder naarmate ze duidelijker en treffender sprak tot verstand en voorstelling."

Volmaakt juist. En voor die sommige jongeren — die de dichters van een nieuw tijdperk zouden zijn — was de taal niet anders dan een middel om „dichterlijke ontroering" te wekken, zij zagen in haar hoofdzakelijk het „ritmische element". Maar voor Emants, den dichter van een wijsgeerig epos, die niet in de eerste plaats dichterlijke ontroering bedoelde, niet in de eerste plaats door „ritme" op gevoel en verbeelding, maar door wijsgeerig dichterlijke verbeeldingen tot verstand en voorstelling sprak om zijn levensbeschouwing te openbaren, was dan ook de taal iets waarvan hij een heel ander gebruik moest maken voor zijn doel.

Het spreekt vanzelf dat alles weer gaaf en helder wordt, zoodra Verwey aan Jacques Perk toe is en heel wat vertelt over het verband tusschen de poëzie van Keats en Shelley in verband met de jonge Hollandsche lyriek.

In de afdeeling 1880—1890 worden nu nog genoemd Willem Kloos, Pol de Mont, Louis Couperus, Jac. van Looy, Jan Veth, Hélène Lapidoth—Swarth, J. Winkler Prins, F. L. Hemkes, Albert Verwey, H. J. Boeken, Frederik van Eeden, Herman Gorter.

De naam Van Looy en vooral Jan Veth doet vreemd in deze lijst. Want al betwist ik allerminst de waarde van de enkele gedichten die de eerste en van het zéer enkele gedicht dat de laatste schreef, deze zouden hun een plaats aanwijzen in een zeer uitgebreide bloemlezing — hier niet. Vergelijk daarmee nu eens de wijze waarop Pol de Mont behandeld

wordt. Van Van Looy en Veth ieder een compleet gedicht — van De Mont niet anders dan 22 regels, door Kloos indertijd uit een gedicht gelicht!... Me dunkt hij verdiende een heel wat meer waardeerende behandeling, de dichter van wien Prosper van Langendonck kortelings getuigde dat hij „zooveel als alleen, gedurende jaren... een literair leven heeft gaande gehouden en bij het Vlaamsche publiek den zin der poëzie en kunst van een bepaalden, al ware 't slechts tijdelijken ondergang heeft gered." (Inleiding *Vlaamsche Oogst.*) Hij toch deed alleen daar in het zuiden wat een aantal samen hier verrichtte!

Het is of de heer Verwey soms zich maar vergenoegd heeft met de jaargangen van De Nieuwe Gids door te blaren. Zoo voor de appreciatie (?) van De Mont, zoo bij Hemkes.

„Een dichter wiens werk bij het verschijnen, in 1883, even onze aandacht trok, maar die eerst na zijn dood, in 1887, met genegenheid herdacht werd, was F. L. Hemkes, schrijver van XL Gedichten. Een van zijn verzen werd in de Kronieken van De Nieuwe Gids aangehaald."

En Verwey haalt precies dat zelfde vers aan. „Als nog schooner werd er geprezen: „Het Kindeke van den Dood."

En Verwey citeert: „Het Kindeke van den Dood"...!

Kan het al onpersoonlijker? De lezers van dit boekje hebben toch wel recht om te weten hòe Verwey over den „eerst na zijn dood met genegenheid herdachten" Hemkes oordeelt, en of ook hij de aangehaalde gedichten beter vindt dan het vaak geprezen, niet geciteerde Lischbloem bijvoorbeeld.

Van zichzelven geeft Verwey in dit eerste gedeelte behalve eenige sonnetten (waaronder ik noode mis „O Man van Smarte met de doornenkroon") Rouw om het Jaar en Cor Cordium. Van eigen streven getuigt hij niet anders dan: „Gehoorzaam aan den roep van mijn tijd zocht ook ik toen, eerst in natuur- en menschenwereld, daarna in het geheimnisvolle leven dat zich door den dichter uitte — de Schoonheid."

Het tweede gedeelte behelst gedichten van H. Roland Holst-van der Schalk, W. L. Penning Jr., Guido Gezelle, Albert Verwey (uit De Nieuwe Tuin) Frederik van Eeden, Prosper van Langendonck, P. C. Boutens, Karel van de Woestijne en Is. P. de Vooys.

't Spreekt vanzelf dat geen beoordeelaar verantwoording heeft te geven van zijn smaak, die hem leidt tot zekere voorkeur. Maar dat Penning hier als mede-vertegenwoordiger van de poëzie tusschen 1890—1900 gekozen wordt, daar kan ik niet te best bij. Penning's *Tienden van den Oogst* en *Schakeering* zijn veel ouder — gelijk Verwey zelf opmerkt, — wat hem niet verhinderd heeft toch uit die bundels in déze rubriek te citeeren.

Daar is in de inleiding tot het tweede gedeelte iets wat van belang blijkt met betrekking tot wat ik van het eerste gezegd heb. We lezen:

„Meer nog dan de eerste, zal de tweede helft van mijn overzicht een persoonlijke terugblik zijn. De dichters die omstreeks 1880 zich vereenigd gevoeld hadden in een gemeenschappelijk streven, waren omstreeks 1890 zich bewust geworden van hun onderscheid, en elk van hen zag van zijn eigen arbeid uit, het werk van anderen.

„Kon ik dus, de gedichten van het eerste tiental jaren besprekende, meermalen een algemeene stemming als de mijne, of de mijne voor een algemeene geven, — nu ik over de gedichten van het tweede tiental zal handelen, is dat niet het geval.

„Alles wat ik beloven kan is u tot de gedichten inteleiden van de plek waar ze zich mij opdeden en dat is uit mijn noordwijksche eenzaamheid."

'k Heb dit opzettelijk geciteerd omdat Verwey het als een verklaring kan beschonwen van de onpersoonlijkheid die ik constateerde; een verklaring die dan toch mij weinig voldoet. „Een algemeene meening" over iets zoo subtiels als lyrische gedichten, die volmaakt met die van Verwey persoonlijk, — of de persoonlijke van Verwey, die volmaakt met een „algemeene" zou geklopt hebben — het klinkt me te vreemd.

En daardoor is de laatste zin — bedoeld als tegenstelling — me ver van duidelijk.

„.... de plek waar ze (die gedichten) zich mij opdeden"... wat beteekent dat? Er is iets geheimzinnigs in die formuleering. De plek waar ze zich aan hem vertoonden, m. a. w. waar hij ze las?

Te Noordwijk dus... En van Noordwijk uit beoordeelt hij...

Ja natuurlijk. Maar dan.... zou ik haast vragen: hoe zou hij het ànders willen doen? En wat is er voor onderscheid of hij de gedichten inleidt van „uit zijn Noordwijksche eenzaamheid" dan wel uit eenige andere eenzaamheid welke ook; ja zelfs zou er verschil zijn als de gedichten „zich hem opgedaan hadden" op een kamer in Leiden of Haarlem?

Mogelijk zijn andere lezers gelukkiger, maar mij blijft dat zinnetje een puzzle.

Doch komaan — bedenkingen genoeg.

Men zoeke er echter geen vitzucht in. Het is zulk een uitstekende onderneming waaraan Verwey zijn zorgen wijdde. Een boekje als dit, gevuld met een aantal van de beste verzen uit een heel tijdvak, is bestemd om liefde voor poëzie op te wekken bij een breeden kring van lezers, en heeft te meer waarde als 't hun in een opvolging van keur-gedichten met begeleidenden tekst een zuiver beeld geeft van een tijdvak.

Doch dan zij de tekst-schrijver er vooral op bedacht in kort bestek tevens zooveel mogelijk volledig te zijn, zoo duidelijk onderscheidend te formuleeren, zóó helder-eenvoudig van taal te blijven, dat er voor misverstand of niet-begrijpen geen ruimte blijft. Dat dit den heer Verwey niet overal

gelukte heb ik hierboven trachten aan te toonen, tot toelichting van mijn „dankbaar, maar niet voldaan."

* * *

JEANNE REYNEKE VAN STUWE, *Huize ter Aar.*
Amsterdam, L. J. Veen.

Al dadelijk bij het opslaan van het Eerste Deel merken we dat mevr. Jeanne Reyneke van Stuwe iets bizonders voorheeft met dit werk.

We vinden voorin een lijst van de personen, op deze wijze ingericht: „Alexander Berghem van Ter Aar. Oud 52 jaar (in 1883), sterft in 1887. Goed, verstandig. Is voor *een zesde* eigenaar van de suikerfabriek *„De Vooruitgang"* te *Meronggei*, residentie *Japara*, *Java*. Was voor de eerste maal getrouwd met Josephine van Colmschate, een koele, hooghartige persoonlijkheid. Voor de tweede maal met:

„Jeanne van Rheden Westmaas, oud 37 jaar. Zacht, nerveus."

Dan volgen de kinderen uit het eerste, uit het tweede huwelijk, en daarna al de mede-eigenaren, mannelijke en vrouwelijke, voor een zesde, een twaalfde en een achttiende in de suikerfabriek. Ook van enkelen de echtgenoot en het kroost.

Buiten die familie-leden vinden we ook nog op de lijst: „Gerard Sterk, oud 32 jaar. Gouverneur van de kinderen, en secretaris van Alexander." en „Willem van Enschot, Advocaat"... met nog een kwaliteit waarover dadelijk meer, benevens een paar onbeteekenende jongelieden.

Deze personen zien en hooren we bij gedeelten of allen samen op Huize ter Aar, een buitengoed te Maarsen, erfgoed van de familie Berghem, bewoond door den oudsten zoon, Alexander, met zijn talrijk gezin, en waar de geschiedenis verloopt tusschen de jaren 1883 en 1887.

Ook geeft de auteur nog platte-grond-teekeningen van de drie verdiepingen van het langwerpig-vierkante buitenhuis, zoodat we precies weten hoe dit bewoond wordt door het gezin en de gasten.

Gelijk men ziet, is het maar niet een luchtig gedaan vertelsel dat ons wacht, maar wil de schrijfster ons als van een historische waarheid op de hoogte brengen van den ondergang der familie Berghem, speciaal van die op Huize ter Aar, tengevolge van de suikercrizis op Java, samen met oneerlijke handelingen, gepleegd door een bankiershuis.

Een familie-roman dus, gedocumenteerd volgens de methode der Fransche realisten.

Het geeft iets stevigs, een aanzien van soliditeit aan het boek, een aanwijzing van lust tot het leveren van degelijken, doorwerkten arbeid.

En die indruk wordt versterkt wanneer we ingewijd worden in de

financieele verwikkelingen, die het onderwerp zijn op conferenties der diverze familieleden, en waarbij Alexander, als de meest zaakkundige, met Sterk, die door 't correspondentie-voeren geheel is ingewijd, telkens weer pogingen doet om de anderen — en ergo ook òns — op de hoogte te brengen. Al lukt dit niet detail voor detail, al blijven we hier en daar met een vraag- of verwonderingsteeken zitten, de totaal-indruk, en daarom is het de auteur toch te doen, wordt wel degelijk dat bij den ongunstigen toestand der suiker-industrie de familie Berghem de dupe is geworden van geldschieters, die langzaam aan hun geheele bezitting met allerlei sluwe combinaties wisten in te palmen.

Het is dus een treurige geschiedenis. Alexander Berghem, die met zijn groot gezin in weelde woont op dat mooie, rijke buitengoed, de verstandige, vriendelijke man, van wien allen houden, die de steun is van zijn wat tobberige, onzelfstandige tweede vrouw, ziet langzaam en dreigend, maar meer en meer onafwendbaar, de débâcle komen. Geen pogingen laat hij onbeproefd om het onheil te keeren, maar het einde is te voorzien. En tegelijk met zijn fortuin wordt zijn lichaam gesloopt, zoodat hij plotseling dood blijft als de laatste reddingspoging mislukt.

Dit: dat tenondergaan in verband met den psychischen toestand van Alexander en Jeanne is zeer verdienstelijk, met vaste hand uiteengezet. We voelen met de personen mee.

Ook het motief van de stille liefde van Gerard Sterk voor Charlotte, de hoogvoelende vrouw, die door haar huwelijk met den bruten Carel Berghem haar leven bedierf, — die „droeve min" is in harmonie met de andere treurigheid, en het lukt der schrijfster daardoor enkele momenten van in bedwongenheid aangrijpende emotie te bereiken.

Wat echter aan een nog dieperen indruk van het geheel in den weg staat, dat is het gebrek aan een dieperen ondergrond in de geschiedenis. Het is een treurig geval, maar daarbij blijft het. De familie Berghem heeft schatten getrokken uit een suikerfabriek. Door eigen werk?... Naar wat we er van hooren — niet. En na die heel goede jaren, waarbij zij dus feitelijk in weelde leefden van 't geld dat anderen ginds met hun arbeid verdienden, komen er kwade jaren. Reist nu Alexander of een der anderen direct als er gevaar dreigt naar Java, stelt zich aan 't hoofd, grijpt daar in? Neen — ze laten alles door anderen bedisselen. We begrijpen en voelen dat Alexander onder de steeds noodlottiger blijkende malversaties van anderen lijdt, maar het is toch ook wel heel lijdelijk dat maanden aan maanden zitten afwachten met nu en dan een brief schrijven. 't Kan heel goed zoo gebeurd zijn — maar dan ontbreekt ook de eerste voorwaarde voor tragische werking. We hooren 'n verhaal, vinden het droevig, en 't blijft er bij. 't Is één van de zooveel dergelijke gevallen, treurig voor wie het treft, maar van geen dieper beteekenis dan het oppervlakkige gebeuren.

Nu had deze leemte nog aangevuld kunnen worden door een zich krachtig openbarend levensinzicht van de schrijfster. Hoe? Ja dat is juist het geheim van de auteurs die dat bezitten. Maar Jeanne Reyneke van Stuwe geeft niet meer dan haar meegevoel met de betrokken personen, blijft er verder neutraal buiten, is zich geen dieper voelen van algemeener strekking bewust geworden toen zij dit schreef.

Er is gebrek aan diepte.

We willen meer dan een met talent gedaan verhaal van feiten: we willen de speciale vizie, het eigene gevoel van een auteur. En blijkt die niet anders te zijn òf dieper te gaan dan die van ons allen, dan brengt ons de lezing toch eigenlijk niet veel nieuws en weinig winst.

Ik heb respect voor het talent van deze schrijfster. Doch om dat uit te spreken bood zij me al meer dan eens de gelegenheid. Ik hoef niet telkens weer te roemen haar vlotten verteltrant, ongedwongen stijl, gave van natuurlijk dialoog-schrijven. Ik zou alleen haar wat dieper willen zien doordringen tot de essentie der dingen.

Om nog even tot het boek terug te keeren — een opmerking, die de compozitie betreft. De schrijfster van *Hartstocht* — we weten het — heeft temperament. Haar menschen zijn van vleesch en bloed. Hun warmbloedigheid deed haar reeds verscheidene passievolle bladzijden beschrijven. Ja — de neiging dat te doen verleidde haar in *Het Kind* tot onharmonische uitwijdingen. Welnu — ook de constructie van dezen roman leed er onder. Want de groote ruimte, in het eerste deel besteed aan de minnarij van Mr. Willem van Enschot met Amélie Berghem, beiden in het tweede deel zoo goed als verdwenen, verbreekt de verhouding. Wat niet wegneemt dat de aan hun liefde gewijde, gepassioneerde bladzijden op zichzelf weer tot de innigst-gevoelde behooren.

Weldadig is de eenvoud van de taal, vreemd aan alle kwazi literaire mooi-doenerij. En soms weet zij met de simpelste middelen een sterken indruk te suggereeren.

Zoo op blz. I. 53: „zij hield de oogen neer-geslagen, maar haar lippen bewogen, haar glanzende roode lippen bewogen, die lééfden in het nu stille gezicht."

De vlotheid van behandeling doet nu en dan eenige schade door onnauwkeurigheid, zooals bij een „geliefkoosd plekje" enz.

Jeanne Reyneke van Stuwe heeft groote productiviteit bij groote werkkracht. Haar boeken zijn al tot een respectabel getal geklommen. Zal zij ons nog eens verrassen met een werk, waardoor onze waardeering voor haar talent zich kan verdiepen tot bewondering?

W. G. v. N.

DRAMATISCHE KUNST.

Mejuffrouw **Cornélie Noordwal.**

Het Rotterdamsch Tooneelgezelschap onder directie van den heer P. D. van Eysden heeft dezer dagen het tweede blijspel van mejuffrouw Noordwal voor 't voetlicht gebracht. Het succes, met het eerste, *De Referendaris-titulair*, behaald, schijnt aanmoedigend gewerkt te hebben.

't Zij verre van mij mej. Noordwal haar succes te misgunnen. Integendeel verheug ik er mij hartelijk over indien onze Nederlandsche tooneelletteren verrijkt worden met werken, 't zij van comischen of tragischen aard, die een verrijking van het repertoire blijken. Zoo de drama's van Heijermans, kortelings *Domheidsmacht* van Marcellus Emants, en *Gedebalotteerd* van J. B. Schuil. Maar in het werk van mej. Noordwal lijkt me een neiging zich te openbaren, die ik voor haar toekomst als tooneelschrijfster zeer bedenkelijk vind.

Haar beide spelen zijn wat men noemt zeden-comedies. De schrijfster heeft oog voor het belachelijke van wat er om haar heen gebeurt. Zij beziet de kleine Haagsche maatschappij critisch — we weten dit al uit haar romans — en legt er zich nu op toe in satirisch getinte, vroolijke tooneelstukken ons de gebreken aan te toonen.

Zoo heeft ze zich blijkbaar meer dan eens vroolijk gemaakt, mogelijk ook wel eens geërgerd aan de bekrompenheid die sommige kringen der hofstad aan den dag leggen, speciaal in hun verhouding tegenover ieder die met den handel zijn brood verdient, de domme minachting van den ambtenaar voor den winkelier. Voorzoover die minachting zich ook buiten den Haag openbaart is haar stuk van meer dan locale beteekenis, en indien werkelijk in ons door koophandel tot welvaart gekomen vaderland het een algemeen verschijnsel kan genoemd worden dat ieder, die aan de staatsruif eet, meent uit de hoogte te moeten neerzien op hem die door handel-drijven zich voedt — welnu, 't ware een kostelijk werk voor den blijspel-dichter die enorme dwaasheid eens op de kaak te zetten.

Het „Haagsche" ware dan vanzelf een bijkomstigheid, een bepaalde

kleur, die niet beletten zou het ook voor elders geldende van de kern der satire te voelen, en in een nationaal stuk zagen we een nationale ondeugd lachende aangewezen, gelijk we in de *Kiesvereeniging van Stellendijk* het vroolijke spotten hooren met onze zwaar-deftige, ingeroest-reglementaire vergader-wijze in verband met allerlei politiekerij.

Juffrouw Noordwal's bedoeling met *De Referendaris-titulair* [1]) is ons duidelijk gemaakt door verschillende gezegden van haar personen. Meermalen wordt er op hoogen toon gesproken over een winkelier in vergelijking met een ambtenaar. En dat was hoognoodig om ons voor een vergissing te vrijwaren. Immers die bedoeling te belichamen in haar stuk als geheel, dat lukte haar niet.

Zij moest het belachelijke doen uitkomen van vooroordeel en domheid: zij vergenoegde zich met te doen lachen — wat iets heel anders is.

Natuurlijk moest ze op een of andere wijze geven de tegenstelling: ambtenaar — winkelier. Ze deed het heel sober af met één ambtenaar en tegenover hem één winkelier, tevens zijn zwager. Die ambtenaar is een domme, zich vòelende man, voornaam willende Hagenaar volgens 't bekende cliché. Nu verwachten wij tegenover hem een flink man, intelligent genoeg om aan 't hoofd te staan van een groote zaak, een ontwikkeld vertegenwoordiger van den winkelstand. Dan was meteen het comisch contrast daar tusschen den domme die zich superieur waant en allerlei stommigheden doet en zegt zonder er iets van te merken en — den kwazi inferieure die het belachelijke van den ander aldoor voelt en op een gelegenheid wacht om hem een lesje te geven. Waarin dit bestaan moest — dat is hier niet aan de orde. We voelen waarin 't contrast gezocht mòest worden indien mej. Noordwal niet alleen in enkele gezegden, maar in 't gansche stuk haar bedoeling verwezenlijkt had.

Nu heeft ze al dadelijk bij den opzet zich laten afleiden. Waardoor?... Daarover terstond.

Eerst even dit over de situatie.

Zij heeft als vertegenwoordiger van de winkeliers gegeven een kleinhandelaar in boter en kaas, een man van weinig ontwikkeling, die onbeschaafd spreekt.

Zoodra hij tegenover zijn zwager staat is er contrast. Zeker!... Maar is dìt het gewenschte? Is hierin de winkelstand gereleveerd? Dat de ambtenaar beschaafd spreekt maar dom is, — de winkelier onbeschaafd spreekt en weinig minder dom is? 't Contrast is er — in kleeding, in manieren, in toon. Maar is 't niet geheel náást de bedoeling?

Er is nog een tegenstelling. De ambtenaarsfamilie tòbt om rond te komen — de winkelier zit er warmpjes bij, betaalt nog wel de studie

1) Haagsch Blijspel in vijf bedrijven. Utrecht, A. W. Bruna & Zoon, 1905.

van zijn zwagers zoon. Maar staat ook niet deze tegenstelling náást de bedoeling? En is 't niet een poovere superioriteit, die van den meer gevulden geldzak?

We missen derhalve juist het essentieele — datgene waarom het in deze zeden-comedie zou moeten gaan. En dat waarom? Hier kom ik tot het critieke punt: om de neiging van mej. Noordwal tot het bas-comieke. Hetzelfde wat aan haar romans zoo heel veel kwaad doet, speelt haar hier parten.

Zij speculeert op den lachlust. Niet door het hoog-comische van uit de ontwikkeling van het gegeven vanzelf voortkomende situaties, maar door laag-bij-de-grondsche contrasten, door woordspelingen en grappen, door grove caricaturen.

Lessing heeft in zijn bekende Dramaturgie gezegd: „Wortspiele, Sprichwörter, Spässchen, wie man sie alle Tage auf den Gassen hört, solches Zeug macht das Parterre lachen..." en hij telt dat lachen even weinig als de oorzaak ervan.

Ook in het blijspel is het te doen om een zuiver voelen van de kunstwaarheid, waarin de bedoeling van den auteur zich dient om te zetten. Dan blijft er na het lachen nog iets over — dan heeft het blijspel een dieperen inhoud.

Dien mist *De Referendaris-titulair*.

Dat de schrijfster nu en dan wel voelt wat het eigenlijk zou moèten zijn, blijkt uit een tooneel tusschen den ambtenaar-vader en den zoon-student aan het einde van het 4e bedrijf. Daar is het conflict tusschen vader en zoon vanzelf uit de handeling voortgekomen, en we voelen in hun twist een scherpe critiek op hun onderlinge verhouding en op den toestand waarin zij door hun verkeerde opvattingen gekomen zijn.

Gaf dat tooneel hoop op een vooruitgang bij voortgezetten arbeid, als mej. Noordwal zelf een voor haar nuttige en noodige leering zou getrokken hebben uit de vertooning van haar eersteling — door haar tweede blijspel is die hoop nog niet verwezenlijkt.

Haar *Kunstlievende Dames* lijdt aan dezelfde oppervlakkige behandeling.

Het is ditmaal niet de groot-doenerij der ambtenaars, maar de artistiek-doenerij in enkele Haagsche kringen die zij tot mikpunt koos.

Zoo 't stuk niet amuzant geworden is — aan 't onderwerp lag het niet. We denken aan *Les précieuses ridicules* en *Les femmes savantes*. Welnu het bleek niet zoo te amuzeeren als de *Referendaris-titulair*.

De oorzaak ligt voor de hand.

Het contrast dat daarin voortdurend laag-comisch gewerkt had, ontbreekt hier geheel.

Om dat te verkrijgen had de schrijfster een auteur-De Kaay moeten

scheppen en daarvoor is ze blijkbaar teruggeschrikt. Trouwens — de moeilijkheid was dan nog maar schijnbaar ontweken, want de hoedanigheid van winkelier-zijn valt aan een De Kaay niet te betwisten, als hij ons ten slotte zelfs in zijn winkel getoond wordt, maar een dergelijk individu zou toch moeilijk als kunstenaar aanvaard worden.

Ergo — het laag-comische contrast ontbrak.

Tegenover eenige mal-doende Haagsche dames van verschillenden leeftijd staat de gevierde schrijver Robbert Smeets, een wat sinjo-achtig uitziende en pratende beschaafde jonge man, die van haar aanbidding weinig gediend blijkt. In dit contrast zit een blijspel-element, dat bij juffr. Noordwal voor één bedrijf heeft dienst gedaan: het tweede, het beste van de vier. Daar zien wij den pas uit Indië overgekomen romancier in een kamer vol bloemen, en achtereenvolgens komen diverze bewonderaarsters, ieder met nóg al bloemen, hem haar opwachting maken. Jammer dat er tusschen de dames onderling niet wat meer verschil bestaat, dat ze alle op bijna volmaakt dezelfde wijze mal doen. Maar zooals het nu is, met de woede-vlaag van Smeets als ze allen weg zijn, en die hem de bloemstukken tegen den vloer doet keilen — blijft dit tweede bedrijf een nadering van mej. Noordwal tot datgene wat haar blijspel zijn kòn, indien zij over gaven genoeg beschikte om op deze wijze haar vier bedrijven te vullen.

Vullen doet zij ze toch, maar de rest blijft vulsel.

In hoofdzaak bestaat dit uit een intrige. De zeden-satire is hierdoor tevens intrige-stuk.

Robbert Smeets, de Indische, in ons land beroemde romanschrijver, is gehuwd met Edmée Lasse, de dochter van een in Atjeh gesneuvelden kapitein. Hij is zeer egoïstisch en heerschzuchtig, zoodat Edmée zich in haar huwlijk diep ongelukkig voelt. Hij maakt haar het leven zoo onaangenaam met het absolute vrijheid nemen voor zich zelven en onderwerping eischen van haar, dat zij vlucht, en onder haar jongemeisjes-naam in Holland een betrekking vindt bij freule Amanda van Beytelvoorde, kunstzinnig zich aanstellende, wat manzieke Haagsche dame, voor haar gezondheid te Noordwijk vertoevende. Daar zijn ook haar getrouwde zuster met haar man, Veltmaer, gep. kolonel van de marine, en hun twee dochters. Ook de dames in dit gezin zijn door kunstdolheid aangetast. De collectie is compleet met een douairière Constance Bollaerde (zuster van Amanda) en nog twee dames van zekeren leeftijd.

Tegenover dit malloten-koor staan Edmée Lasse en het 15-jarig freuletje Tippie Bollaerde. Dit freuletje is eigenlijk de meest dankbare figuur uit het blijspel. Het is het de laatste jaren, niet alleen in ònze literatuur, vooral in verschillende jongemeisjesboeken opgang makende natuurlijke, jolig-oprechte

flapuitje, dat geen onrecht verdragen kan en lacht met de aanstelleriġheid der anderen. Stond het hier maar niet zoo opzettelijk!...

De artistieke dames blijken allemaal een hekel te hebben aan de bescheiden optredende, kalm haar weg gaande Edmée. Waarom? Ja — dat blijkt een parti-pris, niet van die dames maar van juffrouw Noordwal. Haar „juffrouwen" worden nu eenmaal zoo met voorbedachten rade raar-onredelijk behandeld, dat ze daardoor vanzelf kunnen promoveeren tot hoofdpersonen in een roman. Aanleiding of geen aanleiding — de dames snibben en snauwen en snieren er maar op los, alleen omdat „juf" nu eenmaal „juf" is.

Welnu — de jolige Tippie dwéépt met „juf".

We voelen dat we in deze verhoudingen buiten alle kunstlievendheid geraakt zijn. Neem welke dames ook en de zaak blijft dezelfde.

Met kunstlievendheid heeft ook niets te maken het naar Noordwijk komen van Robbert Smeets. Hij is zich eerst van zijn liefde voor Edmée bewust geworden toen zij weg was, hield het niet uit, volgde haar naar Holland. Maar hij weet niet waar zij is. Tot hij haar toevallig in Noordwijk ontdekt.

Hij wil haar terug hebben. Maar zij weigert voor hem te buigen, eischt dat hij zijn heerschzucht zal laten varen. Na eenige botsingen sluiten zij vrede en — de coup de théâtre in het laatste bedrijf is maar natuurlijk dat Smeets, die zich onbegrijpelijk druk met de malle dames die zijn vrouw beleedigen heeft afgegeven, plotseling de veel-gesmade „juf" als zijn vrouw prezenteert!....

Maar — maar.... dat alles heeft alweer niets met kunstlievendheid te maken, dat alles staat geheel náást het onderwerp.

Het ontbrak mej. Noordwal niet aan stof voor haar satire, maar wel aan geest en fantazie om van die stof een goed gebruik te maken. Daardoor haalde zij er allerlei bij om, dat niets meer zijn kon dan — ik zei het reeds — vulsel. Zij blijkt daarbij dan nog van de zeer verkeerde veronderstelling uit te gaan dat men het in een blijspel met de psychologie maar zoo nauw niet nemen moet, en dit wreekt zich door een gebrek aan wezenlijkheid in haar personen.

Summa summarum — *Kunstlievende Dames* is een zwak intrige-blijspel met een poging tot zeden-satire.

Dat we na de beide proeven van haar willen en kunnen niet veel hoop meer hebben van mejuffrouw Cornélie Noordwal nog eens iets in het hoogere blijspel, de karakter-comedie te zien, zal ieder duidelijk zijn.

W. G. v. N.

LOKI.

Dramaties gedicht in vier zangen [1])

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Slechts eenmaal (in het *Haags Genootschap „Oefening kweekt kennis"*) heeft de heer Albert Vogel mijn gedicht Godenschemering, of liever fragmenten van Godenschemering, voorgedragen. Bij die gelegenheid nodigde hij mij uit van dit gedicht een verkorte dramatiese bewerking te maken, die geheel op één avond zou kunnen worden gezegd. Menende, dat ik voor zulk een bewerking grote brokstukken uit het werk onveranderd zou kunnen overnemen, beloofde ik aan zijn verlangen te zullen voldoen. Gaandeweg echter bleek dit overnemen van brokstukken een onmogelikheid te zijn. Ik heb een nagenoeg geheel nieuw gedicht moeten schrijven en zelfs de oorspronkelike inhoud zodanig gewijzigd, dat een nieuwe titel eveneens noodzakelik werd. Toch is 't mijn streven geweest de toon van Godenschemering te behouden en geen nieuwe elementen in het werk te brengen, die er een anachronisties karakter aan moesten geven.

Zo is dus Loki, dramaties gedicht in vier zangen ontstaan.

Tot toelichting van dit gedicht diene het volgende:

In Asgaard — een hemels verblijf, dat men zich ergens boven de aarde (*Midgaard*) verheven voorstelle — wonen de Asen en Asinnen, de Waalkuren en de schimmen van in-de-strijd-gesneuvelde helden. Ofschoon nu en dan, ter afwisseling, ook goden en

---

1) Het recht van opvoering blijft voorbehouden. Art. 12 der Wet op het Auteursrecht.

godinnen genaamd, versta men onder Asen en Asinnen wel zeer machtige, maar geenszins *al*machtige wezens. Odien, hun vorst, (ook *Alvader, Zegevader, Ravengod* geheten) heeft bij zijn vrouw Frikka twee zonen: Toor, de dondergod en Balder, de zonnegod. Behalve dit viertal, dat in het gedicht op de voorgrond staat, komen nog de volgende Asen er in voor: Bragi, de zanger, Forsete, de god van het recht, Freir, de god van de vrede, Hermoder, de bode der goden, Heimdaal, de bewaker van de hemelsbrug Bifrost (*de regenboog*), de blinde Hoder, Tuur, Oller, Widar, Wali, Niurd, benevens de Asinnen: Sief, vrouw van Toor, Idoena, vrouw van Bragi, Freya, zuster van Freir, Skàdi. Voorts Tiassi, een reus of Jote, Aegier, de zeegod, die niet tot de Asen wordt gerekend, Loki, omtrent wiens afkomst het gedicht zelf de nodige opheldering geeft, Siguun, de vrouw van Loki, Narwi, hun zoon, Hela, de beheerseres van Helheim (of *Hel*), het verblijf der schimmen van hen, die roemloos sneefden, en de drie Nornen: Oerd, Verdandi, Skoeld (*verleden, heden, toekomst*), die de noodlotsbron bewaken.

Ten slotte zij nog vermeld, dat Walhal de zaal is, waar goden en gesneuvelde helden vereend aan de dis plaats nemen en mede drinken.

Breidablik is Balders woning in Asgaard.

Op het Ida-veld oefenen zich Asgaards bewoners in het vechten.

Joten, mensen, Wanen en Alfen zijn te beschouwen als volksstammen, die met de Asen om de opperheerschappij hebben gekampt, maar hun overmacht moesten erkennen.

Laufeja is een Jotin en Loki's moeder.

Sleipnier is het achtvoetige strijdros van Odien; Goengner is zijn speer; Hoegien is een raaf, die hem kondschap brengt van al 't geen er op de wereld voorvalt.

Spreke nu verder het gedicht voor zich zelf [1]).

---

1) Wat de schrijftaal betreft heb ik mij voor dit werk aan de spelling van De Vries en Te Winkel gehouden, omdat het beschouwd kan worden als een omwerking van Godenschemering, dat geschreven werd in een tijd, toen er van een Kollewijnse spelling nog geen sprake was.

ZANG I.

Gastmaal der Asen in Aegiers slot.

ODIEN.

Dies zij den zeegod, Aegier dank gezegd
Voor 't gul onthaal in goud gesmukte zaal,
Die onder 't watervlak een ijsreus bouwde,
Aan 't Asenheir bereid!

AEGIER.

Wien eert mijn hart,
Indien 't niet Odien is en Odien's Asen?
Nog eenmaal vult, nog eenmaal leegt de bekers!
En Bragi, wijl de versch gebrouwen meed'
Weer luisterrijk doe lichten het verleên!
Voor 't zienersoog des grijzen zangers, zing'
Den eeuw'gen lof van Asgaards godenschaar!

STEMMEN.

Ja, zing, o Bragi, zing eerwaarde skald,
Zing ons in gloei'nde taal van Asgaards glorie!

BRAGI.

Asen van Asgaard, eeuwige goden,
Hoe looft mijn lied uw luister op nieuw,
Dat de pracht al prees van uw pronkende Walhal,
Het woest geweld van uw wapenen zong,
Uitgalmde der galoze Walkuren gauwheid,
En roemd' uwer rossen ren? De reuzen,
De wilde Wane, wijz' Alf en mensch,
Zij liggen nu allen, angst in 't hart,
Voor d'Asen op aarde gebogen in 't stof,
En bidden er bangend: erbarmen... erbarmen.
Doch schitterend schoon beschame thans
Der onvrijen vreeze Vreevaders macht
En wijze Alfen, woelzieke Wanen,
De menschen, Midgaards meesters, de Joten,
Der zeeghaften onverzoenlijke haters,
Geen plompe plett'ring plotse hen neer,
Geen wreede wraak zij hun gewrocht!

Hen richte in rust gerechtigheid,
Dat godd'lijkst goed van Walhals goôn!
En ware de wereld Odien's weten
Tot in der eeuwen eeuwigheid!

STEMMEN.

Tot in der eeuwen eeuwigheid!

LOKI (*binnenkomend*).

Gerechtigheid! Voorwaar mijn skald een woord
Van schoonen klank; maar scherts op Asenlippen.
In Asgaard recht? Wee mij....

AEGIER.

Wie zijt ge, man,
Die ongenood hier binnentreedt en 't waagt
In Aegier's zaal uw stem te doen weerklinken?

LOKI.

Gastvrijheid heerscht in Aegiers ruim paleis;
Den Asen, die hij noodde, was 't bekend.
Toch waagde 't Foenafengr, de wachter van
Dit nieuwgebouwde slot, in Aegiers naam
Zich dreigend op te heffen, toen vermoeid
En dorstig Loki wilde binnentreên.
't Verdiende loon ontging hem niet. Hij ligt
En liet het leven.

AEGIER.

Drieste binnendringer,
Zijn plicht deed Foenafengr, mijn trouwe wachter.
Alleen geweld'gen Toor, den dondergod,
Mocht hij ontsluiten nog 't kristallen slot.
Toen 'k onlangs aan der Asen disch genood,
De namen vroeg van alle goden, die
Mijn nieuwe bouw weldra herbergen zou,
Werd Loki's naam door niemand opgenoemd.

LOKI.

Ei! Ei! Was u die klank ontschoten, of,
Rechtvaardig' Asen, is er in uw kring
Niet langer voor een Loki plaats? Gij zwijgt?
De dankbaarheid herdenkt onwill'g. Edoch,
Den ravengod is 't wis nog niet ontgaan,
Dat hij en Loki eens met duren eed,

Hun bloed vermengend, zwoeren aan geen drank
Ooit meer hun dorst te zullen lesschen, die
Niet beiden werd geboôn.

BRAGI.

Wel weten wij
Aan wien, bij 't lustig leêgen der bokalen,
Bij uitgelaten lied en lach geen plaats
Aan 't godenmaal vergund mag zijn!

ODIEN.

Niet dus!
O Bragi! Breidel d' opgebruisten toorn
En Loki ruim een plaats. Men lang' ook hem
Een kóelen kelk met kostelijke meed'
En wissche 't vreugdewekkend vocht het woord
Des dichters uit zijn denken.

LOKI.

Neem mijn dank
O, hooge vorst van 't hemelsch Asenrijk.
Gelukte 't Loki vaak te lenigen
Der Asen nood uit eigen schuld geboren,
Niet dunkt m' een plaats aan aller goden disch
Voor zóóveel arbeid al te groot een loon.
Zij thans mijn eerste teug Idoena toe-
Gewijd, eerwaarden Bragi's jonge weelde,
Die Asgaard's edelst kleinood ons bewaart:
De gouden app'len, welk' aan 't godenheir
Tot waarborg zijn voor onverwelkb're jeugdkracht.
Idoena leev' en ledig' ik deez' kelk
Den weerb'ren tot een eer, die Asen wil
En wet ter overwinning voerden! Maar
Een lafaard heet ik hem, wiens leven, 't lange,
Aan 't wiegelen van woorden was gewijd,
Wiens arm al trilt bij 't tokk'len van zijn lier,
Wien nooit een bloedvlek blaakte in 't blanke haar!
Schoon wit van lokken, waggelend van gang,
Met leeg geklinkklank loog hij liefde' en won
Idoena's licht bedrogen hart. Doch lang
Beloert haar al een feller gloei'nde lust.
Treft schande Bragi.... eigen schuld; maar schouwt

Gij, Asen, dat u d' app'len niet ontgaan
En oudheid plots u doet ontaarden.

BRAGI.

Gast
O, Loki, zijt g' in Aegiers gastvrij huis
En heilig is de vreê mij der gastvrijheid;
Maar dekt' ons beider hoofd geen zelfde dak,
Uw snoode mond waar' lang reeds toegesnoerd!

LOKI.

O, Bragi, zittend zijt ge snel ter been;
Doch mart de moed? Ontvliedt een vlugge voet
Niet gauw een al te gastvrij dak?

FREYA.

Waarom
Met striemend woord elkaar zoo fel bestreên?
Ongaarne Loki misten d' Asen u,
Beproefdet ge niet steeds met hoongepraat
Hun vreugd te storen.

LOKI.

Teed're Freya, dat
Mijn tong wat vaak den toorn der goden wekte,
Verborgen bleef 't mij niet; maar ach, alleen
Door smetteloozen wordt de waarheid niet
Gesmaad, en dat de goden smet'loos waren....
Een langen, langen tijd is 't al geleên.
Vergeet dat niet, o toornende godin,
Die voor een gouden halsband aan een dwerg
Uw preutsche ledenpraal hebt prijs gegeven.
Vergeet dit niet in 't huilen, wolfsmuil Niurd,
Die welpen bij uw eigen zuster wekt!
Vergeet dit niet, o boeien-slaker Freir,
Die vrouwenmin in ruil voor rijkdom vroeg
En om een Gerda gaaft uw blinkend zwaard.
Vergeet dit niet, o Frikka, die uw god
Met Goenleud, Soettoengs dochter deelen moest.

STEMMEN.

Hij liegt, de lasteraar, en leere zwijgen!

NIURD.

Slecht heet ik hem, die Freya hoonen durft,

Wier teeder hart een trouwelooze brak!
En dat een Asin vrij haar liefde schenkt,
Min schand'lijk dunkt het mij voor Odien's rijk
Dan 't hokken met een hekelaar als Loki.

LOKI.

O zwijg toch, zorgenzware Niurd, nam mij
Toors vrouw met vrije keuze niet tot vriend?
En toen 'k haar van den schedel 't gouden haar
Tot onderpand van liefde had geroofd,
Bedankte Toor mij niet, wijl 'k schooner tooi
Haar aanstonds schonk, door dwergenkunst geschapen?
Vergeet niet, Niurd, dat gij als gijzelaar
Van 't weergaloos geslagen Wanenheir
Naar 't kamp der Asen zijt gekomen en
Dat wel van pas uw pochend lippenpaar
Door Umiers dochters smaad'lijk werd bedaan.

FRIKKA.

Te zwijgen voegt het aan Laufeja's zoon
Van wat op aard' door Asen werd verricht
In aller tijden aanvang! Stond mij Toor
Of Balder hier ter zij, de spotter dreef
Zijn spel met ons niet lang meer spijteloos.

TOOR (*binnenkomend*).

Wel juist gezegd, o moeder en uw zoon
Uw Toor, hij komt uw woord tot waarheid maken!
De zaal geruimd onrein', of 't rossig hoofd
U kussen keer op keer, tot al 't gebeent'
In brokken is verbrijzeld, zal mijn bijl,
Mijn Mjulnier!

LOKI.

Slechts voorzichtig noem ik hem,
Die voor een worp van ijz'ren Mjulnier wijkt.
Aan u mijn plaats, vriend Toor; aan u het woord
Om Aegier voor de dapperheid der goden,
Die duidelijk in d' overmacht weer doorblonk,
Met eerbied te vervullen. Wis, de wil
Van Walhal is op aard' nu hoogste wet.
Bespikt met reuzenlijken zie 'k uw spoor,

Een slang gelijk heel Midgaard oversluipen,
En 't makke menschdom bidt die mufheid aan.
Maar toch ontging u één begeerde buit.
't Ontsnappen wist Tiassi, o die snoode.
Hij tart u, Toor, en toeft niet ver van hier.
Noem ik dien eed'len held, wien d' adelaar
Zijn wieken willig af moest staan, dan weet
Idoena ook wiens hart van liefde laait
Voor hare lief'lijkheid. Nu ga 'k, o goôn,
En nijd'loos scheid ik uit uw kring, want schoon
Ge machtig zijt.... niets, wat mijn hart bemint
Verwacht ik in uw Walhal!

STEMMEN.

Laat hem niet
De listige, die slechts op lagen zint!

ODIEN.

Geweerd zij 't onrecht. Waarheid sprak zijn mond.
Wat hij bestreefde loon' of straff' zich zelf.

LOKI.

Zoo zij 't en niet alleen voor Loki. Zie,
Bedremmeld druilen d' Asen weg als dreef
Niet mij, maar hen Alvaders oordeel heen.
De zachte Idoena is al gansch uit zicht;
Doch weifelt Bragi? Waarschuwd' ik hem niet,
Dat ginds op 't zeestrand naar zijn jonge gade
Tiassi op den uitkijk staat? Maar ach....
Hoe zonderling.... nu uit onz' oogen zij,
De schoone hoedster van den kostb'ren schat,
Die d' Asen voor verzwakking schutte, zwond,
Lijkt eensklaps Asgaards heldenheir ontadeld.
Erbarmlijk schouwspel! Bulderende Toor....
Zijn knieën knikken; Sief, geknakte bloem,
Zij steunt den stoeren god. De stugge Tuur,
De held met ééne hand, mij dunkt, nooit heft
Die slappe vuist een slagzwaard meer omhoog.
Hoe bleek verwelkt is eensklaps Frikka's wang.
Langs diepe gleuven glibb'ren Freya's tranen.
Op Freir, den vredevorst, geleund loopt Oller,
En Bragi's bloedelooze mond verblauwt

Als menschenkoon door Hela's killen kus. —
Wordt thans geen tip van 't floers ons op getild,
Waarmee de Norne Skoeld haar werk omnacht? —
Al wat veroud'ren kan, was eenmaal jong
En wat een aanvang had, spoedt naar een einde.
Is dát het niet, wat zegevader ducht
Voor d' Asen, die zich eeuwig wanen? Wordt
Tot weten hem niet eind'lijk, wat zijn wijs
Vermoeden lang reeds niet meer mijden kon:
Eens naakt de tijd, dat Odien niet meer is,
En op zijn stoel, de werelden besturend,
Een and're heerscher 't machtig hoofd verheft?
Wis denkt hij 't, maar zijn duistere gedachten
Is Loki nagevolgd en van 't verleên
Door neev'lig morgen naar der toekomst nacht
Verzelt hem in den geest Laufeja's zoon.
In Odien's ziel is plaats voor al wat leeft
En al het leed op 't wereldrond geleden;
Maar boven alles zijn twee zoons hem dier:
Toor, wien des vaders kracht en fiere geest
En Balder, wien zijn liefdevol gemoed
Ten deel viel. Zal 't nu dapp're Toor of wel
De weeke Balder zijn, die Odien's werk
Vervolgt? Wanneer, Alvaders wet ten trots,
Om d' oppermacht op aard' in arren moed'
De blinde mensch zijn broeder 't leven bluscht,
De zoon, door haat verzengd, den vader zoekt,
Zal Toor's gebalde vuist in nieuwen band
Van vreê den mensch dan keeren doen tot vroomheid?
Zal Balders goedheid bakenen hun baan
Den wilden Joten, als z' in dichte jacht
Weer dreigend over Midgaard drommen, ja
Hun dreunen zelfs tot Asgaard dringt? — Ach waar'
De ravengod een derden zoon nog rijk,
Die, reuzenkracht aan Asenwijsheid parend,
In Walhal en op 't wereldrond den wil
Van Odien eeren doet als Odien.... niet
Meer is.

ODIEN.

Wel groot is Odien's macht, bemind
In 't menschenland, gevreesd in 't roofziek rijk
Der reuzen; doch 't verleên.... wie rukt dat uit?
En of twee zonen slechts, wen Odien valt,
Bezetten kunnen Odiens zetel, wat
Kan 't Loki deren, die zijn levenslicht
Geen Asin-Frikka, maar Laufeja dankt,
Die leefd' in Jotenheim?

LOKI.

Ja, Loki noemt
Een Jotin moeder; maar de jager, die
Al zwervend aan Laufeja liefde zwoer
En wiens verzade lust ter zij haar wierp
Een leeggeslurpten kelk gelijk, was hij
Als zij uit.... Jotenheim?

ODIEN.

Wie zal den zoon
't Geheimenis zijn moeder heil'g onthullen?
Hij wrokke niet, nu zonder wrevelmoed
De weenende den wandelaar gedenkt.

LOKI.

Is Loki sluw, veel sluwer noem ik hem,
Die wijsheid zocht in 't woordrijk Alfenland,
Waar voor 't geringe lijf een radde tong
Gewettigd wapen is.

ODIEN.

Wel deed zij wijs,
Die aan haar zoon des zwervers naam verzweeg.
Niet wil zijn hart zich hechten, 't trotsche hoofd
Eerbiedig voor een vader buigen. Hem
Doorblaakt geen ander vuur het kille bloed
Dan afgunst, die verongelijkt zich waant.

LOKI.

Geen wanen is 't, doch weten! Zitten niet
Der zonen twee aan zegevaders zij,
Gereed naar Asgaards recht als Odien valt
Zijn macht en moeienis te deelen? Kampt

Naar Midgaards recht op aarde niet het kind
Voor 't geen zijn vader rechtloos roofde? Slechts
Aan Loki lijkt gelaten plaats noch recht:
Niet een der Asen.... toch van Asen aard;
Geen Joot, en wel een Jotenkind; geen mensch,
Geen Alf, geen Waan' en toch eens vaders welp.
O, waar' 't niet beter wolf te zijn in 't woud,
Een wijle wild en woedend jager tevens,
Dan in der Asen burchten eeuwen lang
In rampspoed roemenswaarde redder; doch
Bij 't feestgeschal geschuwde gast te zijn?

ODIEN.

Veel duizend vuren fonk'len elken nacht
In 't duister diep, waar dulden moet de mensch,
En liefdevol, hoe luttel voor zijn leven
Der Asen wil vermag, klopt wel bij elk
Eén lijdend menschenhart. Door scheppingsdrang
Gedrongen had ik nauw de levensdrift
Geplant in 't nieuwe hulsel, of 't viel plots
Ontnerfd aan 't Nornen noodlot toe en weer
Was Midgaards heer aan Odien's macht ontrukt.
Toen werd des levens weelde tot een waan:
Den waan der hoop den wakend' in zijn streven,
Den waan des drooms den droeve in zijn slaap.
Waan, waan, op aard' is alles waan, en toch
Gewijd bleef 't menschenhart aan hem, die 't waan
En waan alleen kon schenken. Loki weet
Wat Odien weet; doch wie bidt Loki aan?

LOKI.

't Is waar: slechts wanhoop wekt Laufeja's zoon.
Zijn blik verbleekt, zijn rosse baard doet rillen;
Als Loki lacht, beeft doodsangst door de lucht.
En toch is hij alleen de helper, die
Geen wrange ontgooch'ling wrocht en aan den greep
Der Norn' ontwringen kan den mensch.

ODIEN.

Door wraak?
Zijn koud gemoed, het kent alleen vergelding:
't Gevolg aan d' oorzaak, 't loon aan d' arbeid on-

Verrukbaar vastgerijd; maar 't Asenrecht
Om met vergeven en begooch'len leed
Te stillen, liefde 't oogsten.... 't is voor Loki
Waanwijze wankelheid.

LOKI.

Toen 't wilde heir
Der Joten, eeden noch verdragen achtend, zich
Op Odien's menschdom wierp, heeft Odien toen
.... Vergeven? Godd'lijke rechtvaardigheid,
O misgeschapen, machtelooze mol,
Laufeja's leepen zoon misleidt ge niet!
Hem walgt der Asen macht, wier liefde of toorn
In loon of straf slechts onrecht oef'nen kan.
Naar 't laaiend vuur, waarin geen logen is,
Naar Narwi, 't kind, dat erft mijn heeten haat,
Naar Narwi's moeder, d' een'ge mij geneigd,
Van allen, die een hart zich roemen, haast
Ik thans mij heen; maar siddert, hemelingen,
Voor 't dagen van den dag, als dolensmoe
De bloode mensch op hope blindgestaard,
Den ravengod om rekenschap zal vragen.
Vergeet dan niet, wiens mond getuigen dorst:
Geen Aas' is Loki. Want door onrecht zal
Vergaan al wat op onrecht steunt en heb
Ik ander' uitkomst eens den mensch geleerd
Dan 't laf verwijlen bij een waan, en hem,
Vereend met al wat Odien's Asen haat,
Voor mij aanbiddend neer doen buigen, beeft
Dan sterken, die onsterfelijk u waant! —
Ginds nadert Frikka, haar was Loki nooit
Gevallig; Odiens gade ruimt hij 't veld.
Wel is zij schoon; maar had geen schuld'loos leed
Laufeja's mond omrimpeld, rood omrand
Haar dof geweende oogen, duizendmaal
Betoov'render waar' thans nog Loki's moeder. *(af)*

ODIEN.

Hij gaat de godgelijk' en toch geen god,
Der Asen toevlucht en der Asen vrees.
Dus was 't een ijd'le wensch te wenden 't kwaad

Ten goede; zelfs een god is 't niet vergund.
Alleen de boet' ontbindt van schuld. Zoo wil 't
De wet der Norne, die onwik'lijk is.

FRIKKA *(naderend)*.

Verlamde angst der Asen eeuw'ge kracht,
Wen stormen buld'ren, beeft de stevigst' eik.
Maar eiken storten, Asen houden stand.
Geen Nornen-wil wordt ooit in Asgaard wet.
Idoena, de bekoorlik' is gekeerd
En jeugdkracht heeft de goden weer verjongd,
Die bangden om der gouden app'len bergster.
Weer drinken d' Asen, lachen, schertsen; droef
Alleen blijft Odiens blik. Naar wijsheid streeft
Des wijzen geest; maar meer dan wijsheid acht
Ik Walhals vreugde waard.

ODIEN.

Wien vreemd de zorg
Mag zaal'g zich prijzen; zaal'ger is de God,
Die in den nood een Frikka naast zich weet,
En in haar ziel zijn zorgen laat verzinken.

ZANG II.

Loki's list en Balders dood.

FRIKKA.

Weer rende 't rappe zonnerossen-span
Met kalmen spoed het keerpunt over van
Hun baan en waar hij Balders afrit heeft
Aanschouwd, schijnt Odien niet te kunnen scheiden.
De breede hoed omhuift zijn peinzend hoofd,
Dat al wat leeft om wijsheid ondervroeg.
De stug gesloten mond steunt op de hand
En roerloos als de raaf, die op zijn rug
In 't blanke vederdons den blik zich bluscht,
Een langen mantel om 't gebogen lijf,
Dus zag een ganschen dag den zegegod
Ik zitten. Ach, hoe dikwerf doolde niet

Zijn blijde blik van hier heel Asgaard door,
Bezoekend alle zalen goud gezuïld
En trotsch in Walhals wijd gewelf verwijlend,
Der helden burcht met pantsers hoog versierd,
Gedekt met schilden schitterend verguld,
Vijf honderd veertig hooge poorten rijk,
Omlommerd door de lieflijkst' aller hagen.
Thans schijnt die blik voor Asgaards schoonheid blind.
Eerbiedig zwijgend zwenkt' in dichten zwerm
Het koene heir van helden, goôn, Walkuren
Zijn zitplaats om .... Alvader zag hen niet,
Een luiden zang vol zegevreugde zong
Met breed gebaar hem grijze Bragi toe ....
Hij hoorde 't niet. En schoon herhaalde maal
Ik nadertrad met nijpend' angst in 't hart ....
Hij liet m' onopgelet. Toch loofde hij
Mijn vrouwehart, toen 't in zijn vreugde deelde;
Dies eischt het thans ook aandeel in zijn leed.

ODIEN.

Der zorgen leed kan 't door verdubbeling
In zielevreugd verkeeren?

FRIKKA.

Neen; maar zegt
Hij niet het leed, dat zwaar hem nederbuigt
Uit medelij voor 't minnend moederhart,
Wat Odien's ziel beëngt neemt Frikka's oog
Toch waar. Een wonderbaarlijk droomgezicht
Verbijsterd' in zijn sluimer Balders geest,
En 't is voor hem, den blonden zonnegod,
Dat Odiens denken thans een onheil ducht.
De jong'ling zelf verjoeg den jammerschijn
Reeds uit zijn arg'loos hoofd. Wat vreest een Ase
In Asgaards vreê; maar Odien ondervraagt
En temst bezorgd der toekomst teek'nen. Doch
Hoe ver zijn blik ook vaart in 't vaal verschiet,
Waar 't menschenoog slechts mist ontwaart en zelfs
Een Ase nauwlijks nevelbeelden ziet,
Hij daalde nooit in 't duister peilloos diep
Der noodlotsbron, waarbij de Nornen waken.

Is 't dus voor Balder, dat hij onheil ducht,
Wellicht vermurwt het minnend moederhart
De droeve macht, die in het duister dreigt.
Verneem wat Frikka deed. Geen Waan' of Alf,
Geen Joot' of mens, die niet den jongling mint.
Het schuwe dier, dat wegschuilt in den grond,
De zachte bloem door zonnegloed gezengd,
Ook dezen is hij heil'g, al duchten zij
Zijn glans. En dus toog Frikka vliegensvlug
Naar 't wijdgestrekt gebied der woeste Wanen;
Door 't dwergenland dwars heen naar 't reuzenrijk,
Dat Midgaard, waar het menschdom huist, ommuurt;
De zilte zee door, waarin Aegier zorgt,
En weer terug den wijden hemelweg.
Want al wat ademt, ginds omlaag op aard'
Of hier omhoog in 't lichtend hemelruim,
Schuw weggescholen onder schuimend nat,
Of wand'lend naast den mens in weid' en woud,
De ruwe reus, die rust'loos ons bekampt,
De woel'ge Wane, thans ons welgezind,
De Alf, die zelden Balders aanschijn schouwt,
De mensch, wien elken morgen hij verrijst,
De wilde wolf, der onverweerden schrik,
Het zachte lam, der kind'ren lieveling,
De stout naar 't licht opstijgend' adelaar,
De bloode mol, die blind in d'aarde wroet,
Het erts, dat Alfen-kunst tot wapens wet,
Het rotsblok, waar de reus mee werpt, de wilg
En berk, waarvan de Wane bogen buigt,
De pees, die snorren doet zijn punt'gen pijl,
Met zware eeden zwoeren z' alle mij
Den dierb'ren Balder nooit te zullen deren,
In oorlog noch in vredestijd, op aard'
Noch aan den hemelweg, kwaadwillig noch
Door boos verzuimen.

ODIEN.

Wis deed Frikka wel,
Toen zij volbracht, wat in het zorgend brein
De moederliefde lichtend haar deed schouwen.

Onwederstaanbaar lijkt des noodlots wil;
Maar wendt ook hem een nog geweld'ger macht,
Dan moet dit zijn de macht van 't moederhart,
Dat kampend voor haar kind niet weet van keren.

FRIKKA.

Vaart heen dan zorgen! Heff' Alvader 't hoofd
Weer rimpelloos omhoog en rijz' hij op
Om lichten treds en met verluchtigd hart
In 't dartel spel der godenschaar te deelen.
Zie hoe z' in dichten drom de hooge poort
Van Breidablik doorbreken, breed verspreid
Naar 't Ida-veld zich spoeden, ieder wel
Met waap'nen weerbaar, met een schild beschut,
Maar stoeiend met gestoot van staal op staal
En luid gelach de lustig' echo's wekkend
Den ganschen wijden weg. Zij weten 't nu,
Dat Balder, aller lieveling, geen leed
Kan wedervaren. Hij en Hoder slechts
Gaan wapenloos met heel dien weerb'ren stoet.

ODIEN.

Ja, Frikka mijne, 't voorhoofd ongefronst
Wil Odien 't spel der Asen aan gaan schouwen.
Zal hij een prooi der wanhoop zijn, die prat
Met eigen hand uit Asgaards held'ren glans
De lichten nam en losliet in den nacht,
Waaronder Midgaards meester mort, opdat
Voor 't bloedend hart der hope blijde blinking
Nooit zij gebluscht? Wat Zegevader schonk
Den mensch in stervensangst tot een'gen troost,
Tot stevigst anker in des levėns stormen,
Dat leer' nu hem de bloesems van 't geluk,
Zijn 't ook de laatste, lachend af te plukken.
Vliedt henen vreezen! Heil'ge vrede keer!
Nïet kampend slechts of in het koel gepeins
Wil ik der Asen koning wezen. Ook·
Aan 't vreugdemaal is Odiens eereplaats,
En kommerloos leeg straks ik weer den kelk.
Want ondank ware 't, weigerde mijn tong,
Zolang twee zonen mij ter zijde staan

En Frikka's mond haar frisschen kus mij biedt,
Te roemen in de vreugd' van 't aloud rijk
Der Asen! (*hij gaat*).

FRIKKA.

Voor des noodlots nederslag
Een welbeminde vrij te waren, uit
Des allerhoogsten geest der zorgen angst
Te bannen, wat kan grooter weelde bien
Aan 't godd'lijk hart met liefde alleen begaafd?
Juicht Asen, jubelt! Ziet om Odien's lippen
In 't lichtend lachen luwen 't angstgepeins!
Rustt' ooit zijn oog met inn'ger welbehagen
Op 't kind van onze liefd', als nu zoo koen
In wit, smetloos gewaad, omwonden met
Den gouden gordel Balder galoos kalm,
Vertrouwensvol het alom dreigen trotst
Der waap'nen, die zijn edel hoofd omwaren? —
Doch wie kan 't oude wijfje zijn, dat op
Haar kruk geleund ginds aangekropen komt?
Ze lijkt m' een mensch door zieleleed versuft,
Gekweld door tal van kwalen. Maar hoe kwam
Z' onopgemerkt aan Heimdaals oog voorbij,
Het trouwe, waar geen binnentredend' ooit
Nog aan ontsnapt is?

LOKI.

Edele vorstin,
Die onder alle goden hier vereend
De godd'lijkste mij schijnt, ach, gun een poos
Uw aandacht aan een arme, oude vrouw,
Die, eer het licht verduistert in haar oog,
T' aanschouwen wenscht des hemels heilig schoon.
Van 't moeizaam klimmen afgemat vermeent
Mijn voetenpaar te voelen Asgaards vastheid;
Maar bloo verbluft door 't wapenengeblink
Bevroed ik, oude vrouw, het vreemde niet
Dat zich hier opdoet aan mijn blikken.

FRIKKA.

Wie
Kan beter goede ziel dan Balders moeder

U 't spel verklaren, dart'len spiegelkamp,
Waarin de machtigen zich thans vermeien?
't Was Frikka immers, die hun vreugde wrochtte!
Niet vrucht'loos zal uw vragen zijn geweest
Of onbeloond uw uitgestane leed.
Ziet ginds uw oog den jongen, schoonen god,
Die weerloos tart de wapens scherp gewet,
Waar 't stevigst pantserstaal niet aan weerstaat?
Mijn zoon is 't, die den zonnewagen stuurt.
Geen rots noch dier, geen reus of mensch, die niet
Met zwaren eed aan Odiens Frikka zwoer
Den dierb'ren lichtgod nooit te zullen deren.
Wel zwak is d'arm der vrouw en zwichten moet
In wijsheid ook zij voor den weerb'ren man,
Edoch in sluwheid slaat zij d'allerslimste!

LOKI.

Zwoer al wat is haar zulk een duren eed?

FRIKKA.

Slechts Odien kent al wat een aanzijn heeft.
Dies vroeg alleen ik wat te vreezen is.
Niet ducht mijn hart het duivendons, den dauw,
Die blinkt in bloemenkelken, 't luchteblauw,
Der mane schijn of 't nietig mistelkruid.

LOKI.

Ik dank u Frikka; dier is mij 't bericht.

FRIKKA.

Keer nu uw blik weer naar der Asen spel,
En houd mijn Balder.... doch.... waar is ze heen?
Zoo even nog stond d' oude aan mijn zij
En thans.... verdwenen? Jammer is 't en dwaas,
Nu waardig' Oller met zijn witten baard
Zijn wissen boog juist richt naar Balders borst,
Hij trekt de trill'nde pees terug, mikt.... treft
Den jong'ling recht in 't hart en.... Asen juicht!
Des stoeren jagers stalen arm ten spijt
Gestuit gelijk op staal een stuivend stofje
In lenteluwte, zinkt langs Balders lijf
Het grimmig wapen groevend neer in 't gras.
Nu wendt zich Widar nederwaarts en woelt

Met ruwe rukken uit der rotsen vloer
Een klomp zoo groot los, dat manshoog een kloof
De zwarte kaken openspalkt. Dien zwaait
Hij op en zwenkt hij om zijn hoofd en zwiept
Hij Balder toe in hooggebolden boog....
Wee, wee....! O, wonder! 't Aangewerveld blok,
Dat in zijn plof een Jote hadd' verplet,
Langs ongebogen Balder beeft het neer
En boort zich binnen d' aard' een duistere baan.
Maar.... is 't geen schijnsel, dat mijn oog misleidt?
Treedt Hoder, blinde Hoder ginds vooruit,
Een boog ter hand om Balder te beschieten?
En leidt zijn wank'le schreden... Loki? — Wee,
Wat nieuwe lage legt des loozen geest?
Doch.... vrees in zooveel vreugde....? Neen! Bevroeg
Mijn mond niet al wat schadensmacht bezit,
En werd mijn oor één enk'le weigering
Gewaar? Werwaarts, o Loki, is 't uw wil
Den blinden Hoder heen te voeren?

LOKI.

Slechts
Tot Balders moeder, Frikka, dat ook zij 't
Aanschouwe hoe in 't dartel schijngevecht
Zelfs blinde Hoder zich verblijdt. Een boog,
In 't gras verloren, greep ik op; tot schicht
Deez' schadelooze mistel. Is 't niet schoon
En heerlijk Hoder, dat geen hand van Aas'
Of Joot of mensch den jongen zonnegod
Vermag te deren? Mart ge nog uw deel
Van 't nieuw vermaak te nemen?

HODER.

Nooit, o Loki,
Zag Hoders oog den godd'lijk hooge. Hoe
Zou Hoders hand naar hem een wapen heffen?

LOKI.

Zij rustig vriend; de vuurgod schaft u raad.
Omhoog den arm en recht vooruit den boog
Gestrekt, de pees, die stroef weerstreeft, met kracht
Naar 't lijf teruggetrokken. Laat nu los....

Getroffen?.... Frikka.... Frikka.... trof hij 't wit?
Wat is 't? Uw open mond lijkt ademloos.
Uw wang vervaalt als week er 't warme bloed,
Dat stokt in 't hart door klemmend' angst verstijfd.
Uw starend' oogen stulpen uit hun kassen.
Uw beenen zijn aan 't buigend riet gelijk,
Dat slap door elken tocht zich slieren laat
En macht'loos toch in 't moer blijft kleven. Spreek,
Wat is 't, godin? Geschiedd' u onrecht soms,
Gelijk aan Loki steeds? Uw liev'ling viel;
't Is waar. In 't weeke gras ligt wadewit
Hij neer en nimmer noemt zijn mond u meer
Mijn moeder. Maar.... wiens schuld? Wie moordde 't kind?
Het macht'loos mistelkruid.... als maneschijn
En duivendons door Frikka niet geducht?
De blinde god, die in zijn glans nooit blikte?
Of was 't....? O wee, daar wendt de godenschaar
Zich herwaarts henen. Hoort hen brullen: wraak
En recht! Vooraan rent Toor, die ruwe klant!
De zware hamer zwirrelt om zijn kruin,
Omblauwt het donk're haar met bleeke bliksems!
In dichte drommen dringen d' and'ren op.
'k Zie bijlen blikk'ren, zwaarden flikk'rend zwaaien!
Door 't dreigend stampen dreunt de grond! Weldra....
Voorwaar 't wordt tijd het Asenrecht 't ontwijken.

ZANG. III.

Hermoders hellevaart.

BRAGI.

Schuld'loos en schoon was d'onschendbare Balder,
Kruipend en krachteloos 't mistelkruid.
Toch stierf de sterke door 't zwakke gestoken....
Asen, Asen, wat of dat beduidt?

Geen haat was in 't hart van den zwijgenden Hoder,
Zijn Asen-oog blikte in eeuwigen nacht;

Toch viel door zijn valschheid de veelbeminde....
Asen, Asen, wat of dat beduidt?

In 't doodenland dalen zag ik een dappere;
Niet heft meer Hoegien het praatgrage hoofd;
Vrucht'loos bevroeg Alvader de vroede....
Asen, Asen, wat of dat beduidt?

De goede is gegaan en de gees'laar gebleven;
Toch richten rustig de Nornen in runen,
En zal weer 't zonlicht zeeg'nend verrijzen....
Asen, Asen, wat of dat beduidt?

TUUR.

Wat dat beduidt? Ik doe 't u kennen, zanger.
Nog ongewroken is der Asen recht,
Verstoord de heil'ge vreed' in d' Asen stad.
Wat marren wij den moord'naar te vermorz'len?
De blinde was 't, die Balders bloed vergoot!
Den vuigen valschaard neergeveld!

FREIR.

Niet dus!
Geweld'ge Tuur; eerst weeg het woord van Freir.
De weeke pijl, die Balder nederwierp,
Erbarmingloos ontvoer hij Hoders boog;
Doch moordenaar benamen moet ik hem,
Die 't wapentuig in welgezinde hand
Naar Balders boezem wendde.

TUUR.

Beiden dan
Zij 't lot beschoren voor de lage daad
Hun leven prijs te geven. Goden op!
De blinde bloodaard sneve 't eerst!

ODIEN.

Terug
Wie wraak belust, met onrecht wreekt het recht
En zinloos moord met nieuwen moord wil zoenen!
Zij heilig ook aan Tuur des hemels vreê
En recht geschied' aan elk, die roekeloos
In Asgaard Asenbloed vergiet.

FRIKKA.

Maar eerst
Zij onrechts offer Hela's macht ontrukt.
Om weer te brengen ons den welbeminde,
Den zonnegod, Alvader's zachten zoon,
Mijn Balder, reed Hermoder Asgaards bode
Op Sleipnier, Odiens vlugge slagros, naar
't Verholen Helheim heen, waar Hela heerscht,
De vreeselijk' in vreugdeloozen nacht.
Gerecht is Hela, met geen lagen roof
Zal mateloos zij voor zijn moeders feil
Der Asen edelste doen boeten. Al
Wat Frikka 't hare noemt, een losprijs zij 't
Voor 't leven van den lichtgod en wat straf
Voor hem, wiens schuld aan 't onheil aanzijn schonk,
Lichtschuwe Hela verg'.... Alvader gaf
Zijn Asenwoord te hand'len naar haar eisch.

ODIEN.

De daad des boozen worde ongedaan,
De wil des boozen werkeloos gemaakt.

FRIKKA.

Hoort! Heimdaals hoorn doorschalt des hemels stilte.
Het waakzaam oog des bruggewachters heeft
Den wederkeer van Wali, Widar, Toor
Ontwaard. Zij naad'ren.... Ziet hen.... wit van d' asch!
Den vuurgod voeren zij naar 't Idaveld,
Siguun, zijn gade ook en gauwen Narwi,
In 's aardrijks ingewand hun echt ontsproten.
Thans vell' de god des rechts, Forsete 't vonnis,
Zoodra met Balder ook der Asen bode,
Hermoder hier is weergekeerd.

ODIEN.

Nu kom
En neem aan Odiens zijd' uw zetel in,
Mijn Frikka. Om ons henen schaart u, Asen
In wijden kring. Zijt welkom wakk're goôn,
Die uit der aarde vurig ingewand
Ons Loki wederbrengt.

LOKI.

De lafaards, die
Tot vrouwenroof zich leenden, onbevreesd
Een kind bevochten! Voorman, koene Toor!
Voorwaar een wijs en waardig vorst zal hij
Den onverschrokk'nen Asen eenmaal wezen!

TOOR.

Waarom o vader, Mjulniers vaart gestuit,
Toen 't ongediert' ik met één enklen slag
Vermorz'len wilde? Is hij mensch en god
En al wat leeft niet tot een ergernis?

ODIEN.

Een eed'le toorn mijn Toor, vereert een Ase;
Maar 't bloed zij koel en 't oog zij blind van hem,
Die hand'len moet in naam van 't heilig recht.

LOKI.

O, vunze veinzerij van recht! Vrij viert
Uw toorn de teugels, goden, raast en tiert!
Aan u is d' overmacht; maar pocht niet op
Rechtvaardigheid; want kon een Asenbrein
Rechtvaardig denken, mij, Laufeja's zoon
Waar d' onvervulde plaats naast Odien's troon,
Die innam eens het kind van Odien's zwakheid.
Ha! Zwieren al uw zwaarden om mijn hoofd?
De blanke bijlen bliks'men in mijn oogen!
En toch kan wapenloos uw woed' ik tarten;
Want niets maakt ongedaan meer wat ik deed.
Gestorven reeds is uw onsterf'lijkheid,
Uw broze vrede brak. Ja, briescht nu braaf!
Een Ase viel door Asenhand en aan
De vlam ontbrandt de vlam, tot al wat is
In vlammen opgaat.

FRIKKA.

Zwijg, o last'raar, zwijg!
Heb deernis Odien en verdoem den mond,
Wiens scherpe taal ons bloedend hart verscheurt.

LOKI.

Vergeefs gebeden, goddelijke Frikka,

Die kracht'loos waandet wat in zwakheid kruipt.
Uw Odien zwijgt; maar wees niet ongerust:
Aanstonds verstomt ook Loki en wacht stil
Hoe Asen eigen ondergang voltooien.
Valt straks de Ravengod en streeft uw Toor
Met woesten hamerworp er naar zijn wet
In stand te houden, stuit hem niet, al staart
Verbaasd de mensch 't verbijst'rend schouwspel aan,
Niet wetend wat naar goddelijke wet
Hem recht of onrecht moet bedunken. — Rust
Uw moker nog gelaten, makker Toor. —
De bange sterv'ling bidt toch om erbarmen.
Intusschen leere Toor zijn toorn betoomen.
Vooral op aarde straff' hij 't onrecht niet
Te snel, want aan den armen mensch, die snakt
Naar waarheid als naar wijsheid Odien's geest,
Naar drank des dondergods verdroogde keel,
Schonk Odien .... leegen waan. Dus .... wilde Toor
In Asgaard en op aard' al 't onrecht straffen,
De dondergod beheerschte dra slechts dooden. —
Gun toch uw moker rust, mijn dapp're Toor!
Hem wacht nog werk genoeg en waardiger!

TOOR.

Terug Forsete, laat mij, Sief! Hij liegt!
O vader, vader, vuur doorvlamt mijn vuist
En bloed verblindt mijn oog! Hef op uw blik
En zie den hamer sidd'ren in mijn hand!
Laat toe, dat tart' en tergens moed' uw Toor
Den wrevel wreek'!

LOKI.

Alvader zwijgt en Mjulnier ....
Dat vrij hij sidd're vriend, ik vrees hem niet.
Want eer vaart Asgaards Odien zelf ter hel
Dan Loki 't leven laat. Dus Asen, luidt
Der heil'ge runen zin, veel eeuwen her
Gegrift in 't overoud gesteente van
Der Alfen land door onbekende hand.
Ha! Beeft gij zelf nu; trillen uwe beenen;
Verbleekt uw wang? Hoe bloode dwaalt uw blik,

Die blind voor 't kunstig runen-lezen bleef,
Thans om in 'd Asen-kring! Vraagt Odien toch,
Die weet wat Loki weet, of Loki heeft
Gelogen.

FRIKKA.

Odien, zeg ons, dat hij lastert.

ODIEN.

Wel harteloos is Loki en verhard,
Maar vroed is Loki's geest en vreemd bleef hem
De logen.

LOKI.

Dies vond Loki louter haat
Bij Wane, Jote, Aas' en mensch.

FRIKKA.

Niet wijl
Gij waarheid spreekt, gewerd u onze haat,
O Loki! Listen waren 't, die.... doch luistert....
Nieuw hoorngeschal verkondt Hermoders komst.
O bode, bode, breng ons Balder weer!

ASEN.

Hij is 't! Hij is 't! Hermoder keert uit Hel!
O bode, breng naar Asgaard Balder weer!

FRIKKA.

Hij komt.... hij naakt.... maar.... Odien, Asen, kijkt....
Keert hij.... alleen....?

ODIEN.

Treed nader, trouwe bode
En spreek vrij uit, al blikken sprakeloos
Van angst u d' Asen aan. Welk antwoord ook
De norsche Hela neerlei op uw tong,
Het worde weergezegd, dat allen 't weten.
Want zekerheid, zij 't ook een zeek're smart
Verlangt het vreeze-lijdend hart.

HERMODER.

Klink luid
Dan stugge stem en stok niet in mijn strot
Als hier, gehoorzaam aan dit hoog bevel,
Gij kondschap brengt van 't kille doodenland. —
Rotsruggen over, diepe dalen door

Was negen nachten, negen dagen lang
Ik noordwaarts heengerend en nog geen nacht
Van dag had in der ding' omduizeling
Mijn oog vermocht te scheiden, als in 't oor
Een „halt" mij klonk en stil de hengst plots stond.
Toen doemd' uit zwarte duisternis een doodsch
Verblauwd gezicht voor onze blikken op
En zeid' een barsche stem: „wat zoekt gij hier?
„Nog gister gingen over 't reine goud
„Der helbrug honderd schimmenscharen heen
„Van roemloos in den dood geraakten en
„Zij dreunde niet als onder 't draven van
„Uw klepper. Vrucht'loos zoekt de kleur des doods
„Mijn oog op uw gelaat. Reus, Aas' of mensch,
„Wat wilt g' in Hela's hel?" Mijn antwoord was
Voor Balders leven Hela losgeld biên.
Wijs wachteres, den weg mij aan, die tot
Haar woning leidt. Dien wees z' en verder weer
Ik spoedde tot met spitse spijlenrij
Een hek ons pad op nieuw versperde. Hier
Van 't zaal gestegen trok den zadelriem
Ik nauwer aan, hernam mijn plaats en nu
Sprong ongedeerd de hengst er over heen.
Toen kronkeld' onze weg door kromme gang,
Gevuld met vunze lijklucht, verder voort,
Tot eind'lijk uit d' alomme donkerheid
Ons tegenblauwde 't hol, waar Balder toeft,
Der ruige Hela huiv'ringwekkend rijk.
Weer steeg ik af, bond Sleipnier aan een steen
En trad naar binnen, 't boos gebas ten trots
Van Helheims wachter, Hela's trouwen hond,
Die bloed-bespat de blooden tegenblaft.
Toen schouwd' ik haar, der schimmen heerscheres,
De grimmig' in den gruwelijken nacht,
Half blauw van huid en blank voor d' and're helft,
Op botten troonend en een bleek gebeent'
Omzwing'lend in de vuns doorzwalmde lucht.
Nauw keerde zijwaarts zij haar killen mond,
Of 't barsch bevel te naad'ren bitste m' in

't Gelaat en dan, in 't langzaam door den walm,
Waar blikk'rend fakkelschijnsel in verblauwde,
Voortglissen over 't giftig glibb'rig slijm
In zilv'rèn slierten zeev'rend langs den grond,
Uit sloom-omsluipend slangen-slingerlijf,
Ontwaard' ik aan de wanden bleek-gewangd,
In 't starend oog nog stervens-vreeze, stom
De dorre lijven in onduldbaar leed
Der wrong der slangen rusteloos ontwringend,
Een dichte schimmenschuiving. Dof gezucht,
Geen stemmenklank ontsteeg hun lippen meer,
De bloedelooze, die in 't blauwe licht
Van bitt're pijn doorsidderd bleek op-beefden,
En ieder voorhoofd blonk van paarlend zweet.
Mij huiverde; maar als voor Hela's troon
Ik trad en 't mij betrouwde overbracht,
Was in mijn stem noch aarz'ling noch onvastheid.
En 't antwoord luidde: onrecht slechts is veil;
Recht heerscht in Hela's Hel. Is Odien's zoon
Zóó algemeen bemind, dat hem geen oog
In Asgaard of op aard' het offer van
Eén enk'len traan kan afslaan... onverwijld
Dan keere hij naar Odiens koninkrijk.
Doch weigert ook maar één te weenen om
Den vrome, vrucht'loos vreemdeling is dan
Uw reis geweest naar Hela's doodenrijk.
Dus sprak z' en in 't met gift besprenkeld hol
Der ongenade bracht ik éénen nacht
Aan Balders zijde door. Veel groeten bied
Ik allen van den eed'len zongod aan.
Helaas... zijn laatste. Want als 't lichtloos hol
Ik haastig had verlaten, vreesvrij 't hart,
Dat één oog weig'ren zou één enk'len traan
Den zonnegod te wijden, zag ik dra
Aan gene zij der gouden hellebrug
Ineengedoken aan den wegkant, oud
Verdord, holoogig een gedaante zitten,
Mij dacht een Jotin. Wee, tot deze 't eerst
Moest wenden ik mijn beed' en mij gewerd

Het antwoord: „even als uit Frikka's oog
„Om Loki's leed geen traan ooit leekte, treurt
„Om Frikka's zoon Laufeja tranenloos.
„Dat Hela houde wat haar Hoder schonk."

LOKI.

Heb dank o moeder, deerniswaarde, die,
Verleid door Asenliefde, hebt geloofd
In Asenrecht. Voor offer offer, traan
Om traan; het snood vertreden recht, nu is 't
Gewroken! Doch u, Asen, smaakt wat wrang
Het brouwsel door Hermoder meegebracht
Van wijze Hela. Wee, hoe welkig lijkt
M' op eens het oogverblindend Asenheir!
Aan Bragi's arm ontzinkt de bronzen harp;
Toor's moker ligt in 't zand.... Ziet.... moeitevol
Omklemt Forsete's eens zoo kloeke vuist
Den staf nog, die hem stempelt tot uw rechter.
En Odien's Frikka, ach, geen enkle klank
Van troost onttrilt nu meer haar trouwe lippen.
Alvader zelf.... doch stil, hij vaart omhoog,
Zwenkt Goengner om zijn hoofd, het bliks'mend gouden,
Benijde wapentuig, dat nimmer nog
Zijn doelwit derfde, doft in 't zand zijn speer,
Daalt zelf in 't veld af, treedt voor Balder's zoon,
Den rechter.... spreekt.

ODIEN.

U roep ik op, Forsete,
Gerechtigheid aan hem te doen geschiên,
Die eertijds oorzaak was, dat 't onheil macht
In 't eeuwig Asgaard kreeg. Verneem wie 't is.
Niet Frikka's argeloos verzuim en niet
De mistel macht'loos in des moord'naars hand.
Ook Hoder niet, zoo heilloos wreed misleid.
Zelfs kan 't Laufeja's zoon niet wezen, koos
Hij ook het offer uit. Want hij alleen
Is aanvang aller schuld, die in 't gemoed
Der Jotenbruid den liefdebrand ontstak
En toen met stormwinds fellen ademtocht
De heete vlam weer nedersloeg in 't hart,

Om, waar een gaard' vol bloemen was geweest
Een woestenij te wekken. Wandelaar,
Wiens lust aan Loki 't leven gaf, u klaagt
Mijn stem thans aan. Verstoot hem, god des rechts!
Verstoot uit Asgaards vrede, wie die vrêe
Verstoorde. Red het roemwaard godenrijk,
Aleer het woek'rend kwaad meer offers eischt
En richt.... den Ravengod.

LOKI.

Gerechtigheid
Dus toch? Het loon naar 't werken toegemeten,
Al geldt het aller goden god? Voorwaar,
Zij 't ook wat laat, op uwen eerbied schaft
Zich Odien aanspraak en.... dat g' allen zwijgt,
Den moed zelfs mist den murw geslagen god
Te blikken in 't verbleekt, ontblind gelaat....
't Bewijst hoe g' instemt met zijn waardig woord.
Doch.... wat beweegt Forsete's weifeling
Rechtvaardig 't vonnis nu te vellen?

FORSETE.

Zwijg
O Loki, die slechts zwarte leegte speurt,
Geen diep geheimenis in 's afgronds duister!
Wie waant in zijn verwatenheid zich zelf
Zoo hoog verheven, dat hij over 't hoofd
Van d' Asen vorst den staf doorbreken durft?
Wie straffen moet, hij mete strengelijk
Met d'ééne maat van zijn gerechtigheid
Het misdrijf en de boete. Doch wie meet
Alvader's schuld, wiens onnavorschb're wil
Voor al wat ademt een'ge maatstaf is?
Had ooit het booze hem beheerscht, die in
Den aard'schen strijd zijn hand den sterveling
Naar licht en lust tot leidsel heeft gestrekt,
Al 't leed der wereld woog' op hem alleen!
Lag 't booz' in hem niet machteloos geboeid,
Die wijsheid zoekend om der Asen wil
Al 's levens lijden mede heeft geleên,
Al 's strevens strijden mede heeft gestreên,

En aller driften onheilzwang'ren kamp
Zijn boezem bood om uit te buld'ren, tot
Des hemels vreê zich uit de groeve hief,
Die 't afgestreden tochtenheir omhult,
Ten ondergang in schuld waar' al wat is
Bestemd! Doch buigt de blinde mensch zich stom
Den wil des ondoorgrond'lijk wijzen, ook
Het Asen-oog doorschouwt den een'ge niet.
Wat misslag lijkt, in Odien is 't volmaakt;
Wat schuld ons schijnt, in hem is 't godd'lijk schoon,
Zijn willekeur is slechts noodwendigheid.

AL DE ASEN.

Wat misslag lijkt, in Odien is 't volmaakt;
Wat schuld ons schijnt, in hem is 't godd'lijk schoon,
Zijn willekeur is slechts noodwendigheid.

ODIEN.

De goede ging, de gees'laar zegeviert.
Door schuld des vaders viel een schuld'loos kind.
Het offer, dat ik bood, bleef onbeacht.
Geen boosheid wild' ik, boosheid bracht ik voort.
Die lief mij hebben, dompeld' ik in leed.
Toch weigert mij Forsete 't wijzend woord. —
Moet macht'loos dan als Midgaards heer, de mensch,
Der Asen vorst het onheil woek'ren zien?
Geen antwoord vind ik meer; mijn geestes oog
Blikt uit in 't duister. Asenwijsheid, wee,
Hier dooft uw dag. Edoch, een richter daagt,
Een hoog're dan der Asen allerhoogste,
Die velle thans des vuurgods vonnis en
Berecht' ook mij.

FRIKKA.

Wie kan die richter zijn?
Mijn Odien? Waarheen blikt uw geestesoog?
Waar zint g' op? Zie uw Asen, zie mij aan!
Nieuw' angst beëngt ons 't hart. O, heb erbarmen!

ALLE ASEN

Wat wil hij doen? Wie kan die richter wezen?

ODIEN.

Is Loki ook mijn kind, geen liefde was 't,

Wat hem verwekte; weetbegeert' alleen
Had over 't wereldrond van steê tot steê
Den vorschende reeds voortgestuwd en van
Laufeja's zienersgave was de faam
Tot diep in 't land der menschen doorgedoold.
Toen waand' ik nog mijn wil zoo sterk en wijs
Om 't schuldig werk den scheps'len tot een heil,
Den hemel tot een heerlijkheid te wenden,
En 'k schonk mijn zoon, schoon onderpand van schuld
Toch welkom aan mijn hart, wijl 'k in zijn oog
Laufeja's schrand'ren geest zag fonk'len en
Mijn wijsheidsdorst, mijn wilskracht wedervond,
Beschikking over Midgaards eêlsten schat
En aller vord'ring voorbeding: het vuur.
Daarmede had hij 't Asenheir tot eer,
Het menschdom tot een zegen kunnen meest'ren,
Indien door warmen dank in derenis
Zijn kille wraakzucht waar'verkeerd. Helaas!
Mijn liefelijkste hoop bleef onverleend!
Wel deinst de nacht, wanneer de morgen daagt,
Smelt winterijs voor lente's warmen adem;
Maar nooit baart nachtl'lijk duister licht en nooit
Ontbloeit een bloem uit blinkend dorre sneeuw.
Wast ook de netelstruik aan Asgaards poort,
Gekweekt door Asen-zorgen, kwaaddoend blijft
Zijn hittig hartebloed en in de hand,
Die 't warmst hem liefkoost, dringt zijn gift het wist.
Nu leidt mijn weg van 't lichtend Asenheim
Door 't donker doodenrijk tot in het diepst
Der wereld, waar bij d' ongepeilde wel,
Die 't eeuwig morgen in haar afgrond baart
En stadig 't heden in zich sterven laat,
De Norne waakt en schouwt in 't watervlak
Wat moet geschieden. Mildere mij Skoeld
De duisternis, waarin mijn denken doolt.
Leer' Oerd mij, of een recht het al beheerscht
Rechtvaardiger dan blinden noodlots vuist
En waar mijn zoeken wijz're wijsheid vindt
Dan 't weefsel van ons vreezen en ons wenschen.

Vaarwel mijn Frikka; vaart gij allen wel
En wacht op 't Idaveld mijn wederkeer.
Verbeid' ook Loki hier ons beider vonnis.

ZANG. IV.

Odien raadpleegt de Nornenbron en vonnist Loki.

FRIKKA.

Ontwaakt, ontwaakt, gij, die den wereldesch
Zoo meen'gen nacht al moedeloos ommijmert!
Des bruggewachters hoorngeschal verbrak
De stilt' in Asgaards lichte lucht verstard
En kondschapt Odiens komst. Nu op, gij Asen!
Nu opgebruischt uit matte zorgenbroeiing
En met gejubel op de tong, met jonst
In 't hart den een'ge 't welkom toegejuicht!

ASEN.

Ja! Welkom zij de weergekeerde! Weg
Nu vreezen! Heil'ge vreugde, keer met hem!
Ziet.... ziet.... hij is 't..... der Asen Zegegod!
De lange mantel blauwt om 't machtig lijf;
In bruine schaduw van den breeden hoed
Flitst.... doch.... ziet....

FRIKKA.

Asen, Asen, is 't een schijn....
Misleiding van mijn zinnen? Ligt een floers....
Of lok van haar hem over 't lichtend oog?
Nog laait in 't linker d' oude gloed. Maar rechts....?
Is 't rechter oog gesloten? En.... wat ruischt
Er om mij heen? 't Zijn Asen-stemmen; toch
Versta 'k ze niet.... En nu op eens die stilte....!
Dat starend kijken.... die verstijfde trekken....!
Versteent de juichkreet op uw tong? Maar juicht
Dan toch.... Ziet.... ziet.... hij naakt.... Wat talmt ge nog?....
O bitter zieleleed.... erbarm'lijk beeld!
O, aanblik vol van jammer! Asen.... ja....

Nu weet ook Frikka wat u 't juichen weert.
De Ravengod.... is blind aan 't rechter oog.

TOOR.

Spreek, vader, spreek! Wie had den vuigen moed
U 't aangezicht te schenden? Wijs hem aan!
Dat wraak ons Mjulnier voor zijn wreveldaad
Verschaffe!

ASEN.

Wraak! Ja! Wijs den schenner aan,
Opdat zijn dood tot zoen zij voor zijn daad!

ODIEN.

Geen wreveldaad verbeidt der goden wraak;
Geen vijand voegde leed Alvader toe.
Wel bracht een offer hij aan 's noodlots bron;
Maar vrij'lijk werd het afgestaan in vrede.
Nu Asen, hoort, wat Odien wedervoer. —
Lichtloos en lang is d' een'ge weg, die leidt
Door Helheim henen, tot waar Nornen-hand
De wortelwarr'ling van den wereldesch
Met heilig bronnewater drenkt. Door Hel
Was onverpoosd ik heengejaagd, ofschoon
Mijn oor in 't aak'lig droef gesteen, dat uit
Den duffen kerken drong, wel duidelijk
De zuchten van den zongod had gezift.
Eerst op de heuvelkruin, waaronder Skoeld
Des wordens wetten grift in 't wortelhout,
Verliet ik Sleipniers rug en zong het lied,
Dat onverwijld de grot mij open sloot.
Toen wandeld' ik den wentelenden weg
Door 't donker, tot de dikke duisternis
Plots scheurde en in rossen schemerschijn
De zust'ren mij verschenen. Hier alzoo
Verdichtt' in daad des wordens diep geheim.
Hier groeid' uit ondoorgrondelijke wel
In eind'loos bobb'len 't eeuwig heden aan,
Om eeuwig te verzinken in 't verleên. —
Niet roerden zich d' onsterf'lijken, wier rust
Ik storen kwam. Die recht in 't stug gelaat
Ik zag, was ravenzwart van oog en lokken.

Aan 't runen-lezen, haar door Skoeld gereikt,
Herkende ik Verdandi, die verkondt
Wat is. Grijz' Oerd zat aan haar linkerzij,
Greep uit Verdandi's hand de runenstaven
En wierp ze zwijgend weer in 't water neer.
De derde, Skoeld, die neergedoken door
Bleef gaan met rust'loos runenstaven-snijden,
Was blond van haar, maar 't blinkend watervlak
Hield vast haar blik geboeid en 't vorschend oog
Verried in 't eerst zijn reine kleur mij niet.
Een lange tijd verliep in ledigheid,
Eer 't woord, dat aan mijn wil een wijle maar
De ijs'lijken moest onderwerpen in
De grot weergalmd' en toen een gram geluid
Mij tegenklonk: „wie is 't, wiens tartend woord
Verdandi's woorden kruist?" verdofte plots
Het schijnsel in mijn oogen en doorschoot
Een rilling mijn gebeent'. En ruwer nog
Vervolgde zij: „geen stem verstoorde ooit
Het zwijgen, dat ons eeuwig werk omzweeft." —
Een wandelaar, naar wijsheid dorstend, die
In 't warrig leven kiezen wil zijn weg,
Dus heette ik mij toen. „Wend elders heen
Uw schreden" sprak zij schril. „Wat is, mij is 't
Bewust; maar wist g' al wat Verdandi weet,
Toch noemd' ik u niet wijs." Toen naderd' ik
Tot Oerd. Die keek mij recht in 't aangezicht
En zei op zachten toon: „Kort ziet de mensch
In 't leven, dat verliep; een lange tijd
Heugt Asgaards Asen; Oerds herinnering
Is eindeloos. Maar wand'laar, roemdet g' al
Uw weten even rijk, niet waart ge wijs.
Der runen aanvang is der runen eind;
Toch zonk dezelfde ruun' in 't zuigend nat
Nooit voor de tweede maal. Vervolg uw weg
Dus wandelaar." Nu wendd' ik mij tot haar,
Die runen griffend met gebogen rug
In 't wellend water blikte. Wederom
Verliep een lange tijd, eer 't lokkig hoofd

Zich ophief en ik blikt' in 't blauwe oog.
Toen zei ze, wijl een zonn'ge lach haar mond
Omwaarde: „waart ge wijs als Odien zelf,
Met wijsheid wordt geen levensweg gepaald.
Wel schouwt mijn oog al wat geschieden moet;
Toch weet ik niet van wijsheid." Wijk dan, Skoeld
En laat mij zelf in 't lichtend water lezen.
„Nooit mag de Norn' ook maar één enk'len blik
Aan Midgaards meester in haar bron vergunnen.
Want Odien sprak: den mensch blijv' onbekend
Het rampvol lot door 't leven hem bereid.
Ik zwichtt' en sprak; thans zwijg ik." Niet aldus
O, Norne, galmde daarop nijdsch mijn stem
Geen mensch is hij, wiens macht u dwong tot spreken.
Ten ondergang neigt Asgaard, Odiens rijk
En 't is de ravengod, die aan wil schouwen
Des levens loop in 't nijdloos lichtend vlak.
Geen weerstand bood zij meer: „De waarheid heeft
Mijn oor gehoord. Wie durft als Odien eischen?
Hem wijkt de Norne, zij 't met weerzin; want
Alvader wete 't: in der Nornen wel
Blikt zelfs der Asen vorst niet onverzeerd."
Dus pleitend had mij Skoeld haar plaats geruimd
En naar den bronnerand getreden nam
Ook mijn oog waar al, wat nog worden moet.

FRIKKA.

En wat g' ontwaardet in der Nornen wel?
Mijn Odien, was die aanblik zóó geducht
Dat g' ons de schild'ring niet wilt schenken?

LOKI.

Of
Is 't Loki, vader, wien ge leed wilt sparen?
Wat zaagt ge van den vuurgod wel?

ODIEN.

Mijn zoon
Ik zag den laatsten strijd! Ontzettend schouwspel!
Drie winters woedden over 't wereldrond,
Dat eenzaam lag in eindeloozen nacht
Niet wetend meer van zoele zonneweelde.

In woeste vaart ontwort'lend gansche wouden,
Met doode sneeuw bedekkend berg en dal
Omgierden gure stormen d' aarde. Gaard'
En akker bleven kaal, tot dorre asch
Vergrauwd; de bodem barstt' in grimm'ge groeven,
Waar heete walm zich bold'rend uit verhief;
Gebergten beefden wagg'lend als verbuisd.
Toen rees de mensch van 't haardvuur, dat verrookte,
Omhoog en dorstt' als 't uitgehongerd dier
Naar lesschend levensbloed. Drie jaren lang
Doorvloot dat bloed der aarde wijde vlakten.
De broeder stak zijn broeder neer; de zoon
Vergreep zich aan zijn vader; gruweldaad
Joeg gruweldaad; geen enkle band bleef heil;
In opstand waren allen tegen allen!
'k Zag flikkering van helmen, pijlgeflits,
Tot splinters knodsen spatten, schilden splijten,
Bloedzweetend butsen zwaard op zwaard; 't was bijl-
En wolfs- en stormtijd; niemand wist meer van
Erbarmen. Daar brak Loki los en week
Naar 't reuzenland; maar Heimdaal ook verrees
En driemaal droeg de lucht zijn hoorngedreun
Der wereld wijd' omwelving door. Toen kwam
Het Asenheir bijeen op 't Idaveld:
Uit elk van Walhals hooggewelfde poorten,
Vijf honderd veertig in getal, een schaar
Van helden, achtmaal honderd dapp'ren sterk.
De wereldesch begon te wanken; weer
Doorbotst' een beving d' aarde. Bifrost berstte
En brak. Aan 't hoofd van alle godenhaters
Trok Loki op tot d' allerlaatsten kamp.
Al d' onzen zag ik sneven, Odien 't eerst;
Het langst hield Heimdaal stand; met hem viel Loki.
De zee verzwolg het land; een zuil van rook
Ontsteeg der woestenij, om breed gestold
Weer neer te zijgen, nacht'lijker den nacht
Doorzwartend; alles zwond. Mij dacht, ik had
Der goden eind, des levens ondergang
Aanschouwd. Edoch, toen lichtt' een schemerglans

Weer spark'lend heen door 't spieg'lend watervlak
En door een nieuwe zon bestraald doemd' uit
De diept' een nieuwe wereld donzig groen
Als d' oude was in lentedos. En ook
Een godenstad verrees, door nieuwe gôon
Bewoond, die 't blinkend speelgoed wedervonden,
De gouden schijven, waar wij eens mee gooiden
In guitig, lang vergeten spel. Wel groot
Leek mij 't getal van Asgaards nieuwe meesters;
Maar schoon met zwaard en schild een enk'le was
Gewapend, rijker scheen mij 't heir aan wijzen
Dan helden in den strijd gehard. Verhoogd
Op weidschen troon nam ik een Odien waar
En vond ook Frikka naast hem; doch op 't vaal
Ontdaan gelaat verving een doornenkroon
Den gouden helm; als wapentuig omgaf
Zijn hand een staf; een roode mantel hing
Om 't mager lijf en nooit omspeelde meer
Een lach de droeve lippen. Tuur, noch Toor,
Noch Wali vond mijn oog er weer en waan
Is 't wel geweest, dat in den wijden kring
Der treur'ge peinzers, die Alvaders troon
Met kruisen in de hand omkringden, mij
De lief'lijkheid van Balder tegenloeg.

LOKI.

En Loki, zaagt ge Loki, vader? Zat
Hij u ter zijde?

ODIEN.

Vrucht'loos zocht ik hem
In 't nieuwe Asgaard; maar beneên op aard',
Waar 't bangend menschdom neergebogen bad,
Viel mij een man van arren moed in 't oog,
Wiens rappe geest den mensch in runen richtte.
Hij scheen m' een spotter, kil van hart en scherp
Van tong; aan 't toornend oog ontschoot een blik
Vol logenhaat, de blik van.... Loki.

LOKI.

Ha!
En werd het nu aan 't menschdom klaar, door wie

Met leêge woorden 't immer was misleid?

ODIEN.

Het las zijn runen, wierp den lijdensgod
Omver....

LOKI.

Verhief den vuurgod nu tot vorst?

ODIEN.

Niet eer geen Aas' er meer in Asgaard is,
Ziet Midgaard Loki over 't menschdom heerschen.

LOKI.

En doemd' uit d' ongepeilde diept' ook dat
Verblijdend tafereel niet voor uw blik
Omhoog?

ODIEN.

Helaas! Nog hief zich menig hoofd
Met Asenglans omstraald uit d' afgrond op;
Maar valer leek mij ieder volgend dan
Het voor'ge was geweest en eind'lijk steeg
Voor 't angstend oog geen Asenbeeld meer op.

LOKI.

En toen o, vader, kwam toen Loki's tijd?

ODIEN.

Rampzaal'ge ja, ik zag uw zegepraal;
Maar niet in Asgaard door uw zorg vernield.
In Midgaard maakt' u 't menschdom tot zijn vorst.
Doch voerd' uw voorhoofd ook een kroon, uw voet
Omsloten ijz'ren boeien, wijl ge slaaf
Van 't menschdom waart, waarvan g' u meester waandet.
Van Loki leerde Midgaard's heer zijn lust
Te geven goden-macht, zijn god de eer
Te dienen. En toen deze dienaar-God
Den mensch d' onmachtigst' aller meesters bleek
In 't waarheid-maken van des levens weelde,
In 't lenigen van levensleed, zag ik
Van hen, die zich op aarde heerschers waanden,
Veel honderdtallen willig helwaarts gaan,
Al huilend: haat des levens eenig heil! —
Ofschoon mij dit van alles 't einde scheen
En 't welig kleurenspel in 't water welkte,

Hield toch den blik ik neergebogen, tot
Een scherpe scheut mij plots het oog doorschoot.
Een schrille schreeuw ontvoer mijn lippen; 'k schrok
Terug.... te laat alree..... aan 't rechter oog
Was Odien blind. Zelfs d' Asen-vorst had Skoeld
Gezegd, verzinkt den blik niet onverzeerd
In 't water van des wetens heil'ge wel.
Toen haastt' ik tastend heen en hoorde nog
Verdandi's dor geluid, dat las: „geduld
Werd Odien in der Nornen grot, maar eer
D' ontvreugde mensch ook nog van godenvrees
Bevrijd is, klinkt geen vreemde stem meer heen
Door 't klaat'ren van mijn woorden."

LOKI.

En wie klooft
Zijn kluisters vader, als 't niet Loki is?

ODIEN.

Ja, Loki is 't, door wien de mensch verlost
Wordt van zijn gôon en Asgaard vallen moet.
Dan zullen nieuwe goden zegerijk
In Asgaard wonen, tot hen andermaal
Een Loki listig ten verderve leidt.
Zoo woekert eeuwig Odien's schuld en wischt
Geen boete-daad der boosheid doening uit.

FRIKKA.

Niet dus mijn gaad' in moedeloos gedenk
Voor Nornenwetten neergebogen. Nog
Staan Asgaards burchten overeind en wat
Des levens beelden schept in 't lichtloos diep,
Of 't liefd' of haat, gerechtigheid of on-
Recht is, geen Odien en geen Norne, die 't
Ontwart. Dies heet den naam van held ik waard
Wie dienend wat een heilig doel hem dunkt,
Zij 't ook een ijd'le waan, ten einde toe
In hoopvol kampen hoog van moed volhardt.

ODIEN.

Voorwaar mijn Frikka, wijsheid spreekt uw mond.
Heeft reeds de Norn' in runen ons gericht,

Zij weert ons niet onwankelbaar van wil
Te wederstaan aan wat ons wandaad dunkt
En schooner dan in 't zegevieren schitt're
In 't sterven Asgaards heldenstoet. Nu hoort
Hoe thans te hand'len ik gebied. In steê
Van Balder sture dagelijks zijn zoon
Den zonnewagen over d' aarde. Zij
Voor 't duister doodskleed 's levens lichtdos zoo
Hersteld. Dan sterve Loki's Narwi.

LOKI.

Steekt
Mijn kroost den Asen ook al naar de kroon?
Wat kan een kind zoo duur moeten bekoopen?

ODIEN.

Den vuurgod noemt het vader.

LOKI.

Veet' is dus
Rechtvaardigheid?

ODIEN.

Niet verder woek're 't kwaad!
Ten slotte zij Laufeja's sluwe zoon
Met Narwi's darm genepen aan 't graniet,
En giet' ongure slangenslond haar gift
Van hooge rotspunt over 't rossig hoofd.
Wie lijden deed, leer' mede-lijden; wie
Gevoelloos bleef, gevoel'!

LOKI.

Dus leer om leer!
't Was Loki's wet, waarvoor hij werd belaagd,
En die naar Asenrecht nu enkel geldt....
Voor Loki! Ach, gij, lachers zonder geest!
Gij, mede-lijders vol van leedvermaak!
Gij, heldenschaar vol zwakheid, zwakken vol
Van heldenmoed! Gij, wijze halzen, op
Uw domheid prat! Gij, pralers met uw laagheid,
Uw waarde niet bewust! Gij, wankelaars!
Wat aarzelt ge dan toch den eenig' aan
Te grijpen, die geducht en waarlijk groot
Uw macht had kunnen maken! Mangelt u

De moed den vijand, die u morgen meestert,
Van daag naar Odien's doem een dier gelijk
Te kluist'ren aan 't graniet? Of werd te klein
Uw waangeloof in Odien's waaksche wijsheid?
En vreest gij, vroonen, in uw overmacht
Den eenig vrije?

TOOR.

Vreezen? U? Zie toe....
Uw Narwi.... neder vel 'k 't kind! Vernield
Is Loki's hoop! Belach'lijkheid! Nu op,
O Asen! Rukt het wicht de darmen uit!
En vat den vuurgod aan! Alvader heeft
Gelijk: geen band is leen'ger en zoo taai.
Nu bindt daarmee den booswicht stevig vast
Aan d' eeuwentrotsend' onverwrikb're rots.
Dan hechte Skadi boven 't rossig hoofd
Den slangenkop, opdat het slijm'rig gift
Den snorker snerpend sliere langs den rug
En snijde in 't gebeent'! Zie zoo! Nu snuif
Uw woede vrij'lijk uit! Onweerbaar zijt ge,
O Loki, tot der Asen laatsten dag!
Het rijk der Asen is gered! Weer rolt
De zonnekar door Balders zoon bestuurd
In 't eeuwenoude spoor! Juicht Asen, juicht!
Herleefd is Asgaards vreê, herleven zal
De lach om Odiens lippen! Los van zorg
Uw dorst gelescht aan Toors gastvrijen disch!
Den Ravengod ter eere drinkt, die 't recht
Herstelde, stout en sluw verstoord, en die
Voor Balder wraak nam!

ODIEN.

Zij de booz' in banden,
Geen wraakzucht was 't, wat Odien wreed deed zijn.
Nooddwang, mijn Toor, bedwong mijn vaderhart.
Dies leeft ook nooit Alvaders lach meer op.
Trekt henen Asen, naar Toors hoogen burcht
En bij gezang en leêgen van den beker
Verbant de zorgen uit uw ziel. Maar hem,
Die Zegevader heette, zij uw zang

Niet meer gewijd. Aan mij... vergetelheid,
Dat ongestoord van Asgaards hoogen troon
Mijn wakend oog het wereldrond omware.

FRIKKA.

Een wet voor d'Asen is Alvaders wensch;
Zijn stille wake zal geen stem meer storen.
Maar roept hem eenmaal Heimdaals hoorngeschal
Ten allerlaatsten kamp, dan vell' ook mij
Des vuurgods hand op 't veld aan Odiens zijde.

ODIEN.

Zoo zij 't, mijn Frikka, kom en zit ook nu
Aan Odiens zijde! Beiden wij te zaam....
Het einde.

LOKI.

Ja, ontaarde, beid uw einde!
Leed ooit door Loki op uw aard' een mensch
Als in uw Asgaard thans uw eigen zoon?
O, kon een vonk verkolen 't kil graniet,
Ontbinden wat mij boeit, ik greep dat beest
Met bei mijn handen vast en hield zijn kop
Recht boven Frikka's legerstee, wanneer
Z' aan Odiens borst den liefdeslaap geniet!
Doch Narwi's darmen nijpen onverwrikbaar.
Wringt ook mijn pols zich rond, tot op mijn hand
De blauwe aad'ren over 't stokkend bloed
Tot berstens toe zich bollen, dieper boort
De steev'ge band maar in 't ontstoken vel!
Ja, gaat nu, gaat, verblinde godenschaar,
En waant u meesters over 't noodlot, wijl
Ge 't eenig brein, dat achter al uw praal
Uw onmacht kent, tot eenzaamheid kondt doemen.
Op Asenhaters, Joten, Wanen, op!
Waar is uw moed? Waar is uw macht van haat?
Wat aarzelt ge? Sluit open Loki's boeien
En 'k lesch uw wraakdorst op de lomperds, die
Gansch Midgaard voor hun troetelkind, den mensch,
Ontroofden aan uw heerschersrecht! Uw recht!
Ach, dwaze hoop op lang bedwongen kracht!
Wie handhaaft nog een recht? Wie huivert niet

Den Ravengod de waarheid te doen hooren?
O vader, die mij macht schonk over 't vuur,
Waarom in Asgaard aan uw eersteling
Geen eerezetel aan uw zij vergund?
Als dienaar slechts gedoogden mij uw Asen;
Onttroggeld hebt ge mij 't vertrouwen van
Den mensch! Tot minnen noopt' uw manen steeds;
Tot haten dreef m' uw huich'lend medelij.
En daarom is 't, dat dikke droppels gift
Nu zengend langs mijn zijden zeev'ren. En
Dat niemand, niemand mij ter hulpe naakt,
Geen echo zelfs mijn jamm'ren antwoord geeft!
Siguun! Ach, waart ge hier om goedig mij
Van 't zwoegend lijf te wisschen 't prikkelend zweet!
Doch 't Asenrecht sloeg wis ook u in boeien!
Ook uwe onschuld borg voor 't Asen-rijk
Gevaar. Maar.... voetgestap doorklankt 't ravijn.
Wie naakt?.... Alvaders Frikka....? Odien zelf....?

SIGUUN.

Siguun is 't! Godd'lijk meêlij gaf haar vrij.
De moeder van uw Narwi.... mij.... Siguun....
Doch moeder.... neen.... Toch is 't geen waan geweest.
Niet waar.... geen droombeeld, dat mijn oog bedroog?
Die kleine Narwi.... o, zoo klein nog en
Zoo teer. Kan d' onschuld zelf.... neen, d' onschuld zelf
Kan toch niet schuldig zijn. Wat kan een kind
Misdoen, waarvoor 't de straf des doods verdient?
Neen; Narwi leeft, niet waar? Toor nam hem mee
En met....

LOKI.

Wat kalt ge vrouw? Vermoord is 't wicht,
Alleen wijl 't Loki vader heette! Ha!
Nalatig leerd' ik u niet loven, wat
In Asgaard geldt voor onaantastbaar recht.
Wat leven in uw lijf door Frikka's liefde
Ontving, ontviel u weer door Frikka's wraakzucht.

SIGUUN.

Mijn lieveling is buiten en hij lacht.
Hij speelt in 't warme zand en spit....

LOKI.

Siguun,
Siguun, is 't niet genoeg, dat onder 't gift
Mijn weerloos lichaam brandt? Moet g' in mijn geest
Den wilden waanzin ook nog woeden doen?
Vermoord is 't wicht; ik zeg het u: vermoord!
En met zijn darmen, d'onvermurw'bren, werd
Aan 't hard graniet ik vastgehecht! Vat aan
De strakke strengen! Peil de striemen, die
Ze kerven tot in 't been.

SIGUUN.

Ik kend' u niet
Mijn held! Nooit las ik in dit ijz'ren hart.
Maar wat ge leedt, nu weet ik het en lijd
Het mee en voel wat u 't gemoed vermaalt.
Mijn hart verdort en kent alleen nog haat.
Mijn denken dooft en doolt in duisternis.
Mijn oog verstart, mijn lijf versterft, mijn stem
Bezwijkt en in een zwijmel alles zwindt.
Alleen mijn arm is lenig nog en sterk
En houdt geheven onder 't slangenhoofd
De gouden schaal, die Frikka gaf om 't gift
Van 't ondier op te vangen, O, mijn Narwi....
Mijn Narwi.... Narwi....

LOKI.

Nacht zij 't om en in
U, vrouw. In dooden nacht alleen is vrede.
O zaal'g verademen, nu 't zeev'rend gift
De schaal, die Frikka schonk, moet vullen. Dank
Godin, voor 't keurig uitgedacht geschenk.
Ha, huich'larij, van 't heerlijk Asen-hart!
Eerst velt g' in overmacht uw vijand neer,
Dan heft uw meêlij hoonend hem weer op.
Wat beter ware nooit gebeurd, volbrengt
Een Ase onbezorgd en op de daad....
Zijn misdaad.... volgt.... zijn godd'lijk mededoogen.
Ten prooi aan doelloos lijden prutsten zij
Den mensch en paaiden dan den martelaar
Met waan van ijd'le hoop. Wee, wee, Siguun,

Het bekken loopt al over! 't Bijtend gift
Snijdt vuur'ge voren in mijn vel! En 'k ben
Toch Odien, aller Asen vorst. Wie is 't,
Die Loki mij durft noemen? Liedskjalf is
Mijn troon. Wat treuzelt ge, Siguun, mijn trots,
Op stuursche Frikka's plaats te stijgen en
Der Asen eerst' in d' Asen-stad te zijn?
Zij huldigen u reeds, de hooge heerschers....
Ook 't bange menschdom buigt aanbiddend neer. —
Toch moeten d' Asen vallen! Loki's macht
Is groot! Hij naakt! Zijn gruwbaar leger groeit....
Voor Odien, op!.... Neen, 'k ben uw Odien niet.
De vuurgod ben ik! Asen-veste.... val!
Op, vlugge vlammen, dienaars van mijn vloek!
Verlicht den nacht! Siguun, zij lekken aan
Mijn troon.... een vuur'ge tinteling doortrilt
Het merg van mijn gebeent'! O, martelkwaal!
Wie schroeft daar in mijn rug zijn schroei'nde nagels?
Wie scheurt daar 't vel mij van de schonken? Wie....?
Siguun, Siguun, giet uit de gouden schaal!
Giet uit.... verademing.... een oogenblik!....
O, wonn'ge wellust van verwonnen smart!
O, zoete zaligheid van pijnloos-zijn!
Wel overwonnen is Laufejas' zoon.
Nooit ziet mijn oog, Siguun, u aan mijn zij
Op Frikka's hoogen zetel heerscheres.
Toch heb ik u gewroken, moeder. Heen
Is Odiens lieveling; aan 't Asen-hart
Knaagt onverzaad'lijk d' adder van 't berouw
En wat den Ravengod was reinste wellust:
Een kus van Frikka's lippen, nimmer kent
Zijn mond, d' onmoedige, dien meer. — Siguun
Siguun, de schaal loopt over! Giet haar uit!
In dikke droppels druipt het drabbig gift
Mij over 't hoofd! Ha, bitt're hoon! Juist op
Den haarrand, waar Alvaders gouden helm
Mijn slapen eenmaal moet omsluiten. Wee,
Siguun, tot in de hers'nen brandt mij 't gift!
Op, Wanen, Joten, op! De wereldesch

Vangt aan te wànk'len! 't Eind der Asen naakt!
Ook 't onze. Lafaards vreèst ge 't einde? Ha!
Verdandi, dienstb're Norne, dommel niet.
Dreun op uw runenschat!.... Naar 't eind.... naar 't einde!
Recht, wijsheid, meêlij, godenmacht en wet....
Weg, weg er mee! 't Is wezenlooze waan!
En 't stevigst bouwsel van uw willoos wrochten,
Straks stort het in elkaar, verstuift en is
Niet meer. Maak voort! Naar 't eind.... naar 't eind.... naar 't einde!
Ha, duldelooze pijn! Heimdaal, Heimdaal!
Mijn ziel snakt naar den dood! Te wapen nu!
Gewaagd den strijd! Uw weerb'ren opgewekt!
Genoeg geleden! Leeg de schaal, Siguun!
't Venijn verschroeit mijn nek! Giet uit, giet uit! —
Ha, zoo is 't goed weer.... Zaligende zorg!
Uw vreugd'loos werk is zwaar, o vrouw, en nooit
Gewordt u loon. In 't wellend water van
Der zust'ren bron heeft Odien 't zelf gezien.
Het onrecht heerscht in Asgaard en op aard'
En heerschen zal 't, zoolang er Asen zijn!
O, bloode mensch door Odiens glans verblind,
Die biddend voor hem buigt en bedelt om
Erbarmen, voor den zoon, die redding biedt
Uit all' ellende, slaat gij angstig op
De vlucht. Het zij zoo. Vlied en vlei uw god,
Totdat Verdandi's razelend gedeun
Skoelds runenschat ten einde heeft gereld,
Of.... tot u 't lijden heeft geleerd en loos
Uw wil haar dwingt het allerlaatste woord
Terstond voor d'and'ren uit te stooten. Ha!
Dan had snel uit der Asen heerschappij!
Geduld maar, goden, drinkt en dommelt voort.
Eens leer 'k den mensch nog waren levenslust,
Verlossing uit uw logenwaan t' erlangen.
De band verteert, die hier mijn leden bindt.
't Was Loki, die u 't machtig-wezen leerde,
't Zal Loki zijn, die machteloos u maakt.
Ha, ijdel' eerzucht eens op Odiens troon
Te heerschen.... naar veel hoog'ren prijs strekt thans

Mijn hand zich uit. Neen, hemel-heerschappij,
'k Begeer u niet, veel grooter is mijn macht
Werp ik van eeuwigheid tot eeuwigheid
In 't stof de goden neer! U, onweerstaanb're,
Onkrenkb're, blinde, rechtelooze kracht,
Die, sluim'rend onder 't eeuwenheugend slib
In 't grond'loos diep der grimm'ge Nornenbron,
Aan al wat is het aanzijn hebt geschonken,
Die levenloos des levens lijnen leidt
En doodt het oog, dat tot u door wil dringen,
U, u alleen acht Loki zijner waard,
Uw einde zij des vuurgods zege! Wee,
Siguun, Siguun, giet leeg de gouden schaal!
De zwadder zwabbert m' in mijn oogen; zwart
Is 't om mij heen! 'k Zie bleeke bliksems flitsen!
Bloedroode vlammen vlagen flakk'rend op!
Maar Asgaard trilt als aan de rots ik ruk!
De Nornen nijgen 't hoofd en lisp'len noode!
Om Odiens zetel dringen d' Asen saam!
Alvader wacht het einde. Al wat is
Valt Loki toe en Loki voert het tot zijn val.

LIDA VANE

DOOR

INA BOUDIER—BAKKER.

Georg Kole stond voor 't raam van de hooge voorkamer op Asserode en zag uit over de verre vlakke groene landen, die zich strekten tot den horizont. Er was een groote stilte in den laten, mistigen herfstdag over het eenzame veld, over den weg, waar de hooge popels hun kale natte takken roerloos opstaken in den nevel.

Soms ging op den weg iemand voorbij, groette eerbiedig den grooten ouden man voor 't raam. En Georg Kole groette terug, zijn koele, fijne trekken even ontspannen in een vriendelijker uitdrukking — de grauwe oogen donker onder de zware wenkbrauwen.

„Het is eenzaam voor den ouden man, nu mevrouw dood is", zeiden de menschen, als zij hem zagen alleen in den tuin, of voor 't raam, waar altijd de kleine vrouw met haar zacht gezicht naast hem geweest was.

Het was nu al een jaar geleden, dat zij was gestorven.

Georg Kole dacht hieraan, terwijl hij daar stond en uitzag in den kalen herfsttuin.

Dertig jaar waren zij samen geweest, had haar zachte stem en liefderijk hart geregeerd in zijn huis en het tot een gelukkig, vredig thuis gemaakt. Nu was zij weg — van de kinderen was een zoon en een dochter getrouwd. Eén zoon, de jongste was nog student en kwam altijd de vacanties op Asserode. Nu was hij er ook....

Dertig jaar met Marie — zij samen....

En wat daar vóór was geweest, dàt was zóó lang geleden — hij had éénes gedacht, dat het wèg was uit hem....

En het was nooit weg geweest — het kòn niet weg....

Lida Vane.

„Vader, gaat u mee omwandelen?"

Hij keerde zich om, zag met vreemden vagen blik naar zijn zoon, met moeite zijn gedachten terugdwingend tot het oogenblik.

„Gaàt u mee?"

„Nee — och nee."

Hij keek zijn zoon aan: dit kind leek het meest op zijn vrouw. Haàr bleek gezicht met de zachte oogen en vriendelijken mond; haar glanzig zwart haar en tengere lichaamsbouw.

„Tot straks dan; ik ben vóór het eten terug."

De oude man knikte, een zachte genegenheid voor den jongen in zijn scherp, streng gezicht; stil keek hij hem na, waar hij ging door den tuin met den vluggen lichten stap van zijn moeder — keerde toen terug in de kamer. Even zagen zijn oogen op naar het levensgroot portret van zijn vrouw; het had daar zóó lang gehangen, dat de andere, die vóór haar, in zijn huis meesteres was geweest, vergeten scheen.

Maar in werkelijkheid kon Lida Vane nooit vergeten worden.

— — — — — — — — — — — — — — —

Voor zeven en dertig jaar, toen Georg Kole als meester was gekomen op Asserode na den dood van zijn vader, had hij voor 't eerst Lida Vane op een concert hooren spelen. Zij stond toen hij laat binnenkwam, met den rug naar 't publiek gekeerd, sprekend tegen den pianist, die haar begeleidde; en hij zag verwonderd en aangetrokken naar die buitengewoon groote vrouw, met het zware roode haar laag in den witten hals. En hij wachtte verlangend tot zij zich omkeeren zou.

Eindelijk deed ze het; en hij zag haar gezicht in zijn vreemde bewegelijke onregelmatigheid, dat breede blanke vrouwengezicht met de grijze oogen onder rechte niet gewelfde wenkbrauwen, den fijnen rechten neus en den bizonder grooten mond met smalle roode lippen. Hij zag haar glimlachen als verloren in zichzelf, terwijl zij het hoofd schuin boog over haar viool, met haar andere hand den strijkstok nam. En hij moest telkens kijken naar die krachtige blanke vrouwenhand. Hij hoorde haar vreemd hartstochtelijk bewogen spel, ontwaarde die in zichzelf gekeerde gelaats-

uitdrukking, alsof zij voor zich alleen speelde; hij zag haar staan aan 't eind, éven glimlachend, rustig gewend aan gevierd worden, waàr zij kwam.

En die zelfbewuste hooge kalmte gaf hem een gewaarwording van wrevel tegen haar.

Een paar avonden later ontmoette hij haar op een soirée.

Terwijl zij speelde uit het hoofd, trof haar plotseling het fijne scherpe gezicht van Georg Kole, dat haar aanstaarde. Zij herinnerde zich nu, hem ook gezien te hebben op de eerste rij, op het concert.

Later op den avond, kwam hij naar haar toe, stelde zich voor.

„Ik heb u laatst al gehoord," zei hij.

Zij zag hem aan; ze zei niet, dat ze hem herkend had.

„Houdt u van muziek?" vroeg ze onverschillig.

„Nee — ik voel er heel weinig voor."

„Waarom gaat u dan naar een concert?"

„Ik had altijd van u hooren spreken, nu wou ik eens zien, of ùw spel mij kon boeien."

Ze glimlachte koeltjes en zag hem recht aan; ze was bijna even groot als hij.

„En deed het dat?"

„Het spèl op zichzelf nee; ik wil best gelooven, dat 't heel mooi is, maar ik kàn er niet voor voelen."

„U is heel eerlijk."

„Ik vind 't dwaas om je aan te stellen, of je geniet, als je er niets van begrijpt — de halve zaal zal wel bestaan uit zulke menschen als ik."

„Dat kan wel."

„Kan u dat niet schelen?"

„'t Is jammer voor hen."

Hij vond dezelfde hooghartige onverschilligheid in haar, die hem dien eersten avond geërgerd had. En tòch kon hij niet weg van haar, moest hij aldoor naar haar kijken, naar haar hooren. Zij bleef kalm, maar innerlijk overrompelde hij haar, voèlde ze doòr de onverschilligheid voor haar kunst zijn belangstelling in haar persoon.

„'n Oud geslacht" — dacht zij — „voèlt zich geweldig — toch anders dan de rest — een mooie kop, net gesneden ivoor...."

Na dien avond zocht Georg Kole Lida Vane overal — en op 't eind van den winter vroeg hij haar zijn vrouw te worden. „Zij in zijn huis — *zij* alleen zou daar passen."

Zij kon niet dadelijk besluiten. Zij had hem zeer lief, maar tegenover hem stond haar kunst, en toornig herdacht zij, hoe hij als iets dat van zelf sprak, dadelijk overtuigd was geweest, dat zij eenmaal als zijn vrouw er niet meer aan zou dènken op te treden.

Het een of 't ander — Georg Kole of haar kunst.

Dit zag zij duidelijk in. Den eenen dag was zij zeker haar loopbaan niet te kùnnen opgeven, den volgenden dag wilde zij alles liever dan hèm verliezen. En terwijl zij nog streed, wist ze, diep in zich, dat zij toch eindigen zou met toe te geven, dat toch haar groote hartstocht voor hem, haar op den duur te machtig zou worden.

Kind van Italiaansche moeder en Hollandschen vader, uiterlijk geheel gelijkend op hèm, had zij in zich een diepen kern van heftigen hartstocht, van wilde, rustelooze verlangens, schuilgaand onder een oppervlak van koele, onbuigzame hooghartigheid, een opsluiten van alle uiterlijk merkbaar gevoel: maar te sterk was het vurige element in haar, het brak altijd weer door en gaf haar die vreemde, groote aantrekkelijkheid, waarom de mannen haar bewonderden en vierden, en de vrouwen haar wantrouwden. Van haar vijftiende jaar af, had zij gestudeerd in groote steden; later was zij rondgetrokken door alle landen, met haar viool. Ze was gewend het leven in lichte drukke steden, in volle zalen te hooren het juichen van een enthousiaste menigte en met een huivering dacht zij aan het groote eenzame landhuis te midden van de eindelooze vlakke groene landen.

Zij zag het op zich aandrijven als een onontkoombaar noodlot, angstig en heerlijk tegelijk, waartegen zij vruchteloos zich verweerde.

„Nee — zij kon daar niet wonen, zij kòn niet! Zij moest reizen en trekken, zij moest de wéreld hebben, de zonnige, levende, wijde, verre wereld!"

Maar dàn weer zag zij voor zich den fijnen, bleeken kop van Georg Kole, die haar aantrok met onverwinbare kracht; zij zag voor zich zijn gezicht met een uitdrukking van bittere, gekrenkte smart, die haar ontzaggelijk pijn deed — tot zij, eindelijk moe,

zwichtte voor den machtigen hartstocht van haar sterke natuur, die haar dreèf naar hem toe.

Toen het zomer was, werd Lida Vane de vrouw van Georg Kole.

Het was een regenachtige avond, toen zij van hun huwelijksreis thuiskwamen en naar Asserode reden; langs de lange eenzame donkere wegen, aan weerszijden het ondoorgrondbaar zwart der verre weiden, waarover zacht kreunde de klaagtoon van den wind.

Lida voelde de vreemde, troostelooze eenzaamheid van die vlakke streek, en ze huiverde.

Georg keek naar haar, zooals zij achterover geleund in het rijtuig lag, en hij dacht met blijden, verliefden trots, hoe koninklijk zij was, trots, dat hij zóó'n vrouw bracht op Asserode.

Hij boog zich voorover.

„Nu zijn we gauw thuis," zei hij zacht.

Ze richtte zich snel op; een plotselinge angst beving haar, vrees voor zichzelf, vrees voor hem; vast en krachtig greep ze zijn hand in de hare.

Hij kuste haar.

„Wat is er?"

Maar ze schudde het hoofd.

„Niets."

„Je wou iets zeggen...."

„Ja — maar ik heb mij bedacht."

Ze trachtte het te zeggen op haar ouden hooghartig afwijzenden toon, maar haar stem was onvast.

„Je hebt toch geen berouw?"

„Nee."

Ze zei het kalm, rustig als na rijp overwogen besluit. Zij wist: dit had zij mòeten doen, zij kòn niet anders. Hoè zij had geleden onder de scheiding van haar kunst, zou hij nooit weten, maar ze zou nog veel meer geleden hebben als zij zich van hem had losgemaakt.

Het rijtuig hield stil.

„We zijn er."

Als in een droom liep Lida het huis in, zwijgend gingen zij samen de breede marmeren gang door. Zoo bracht hij haar in de huiskamer.

„Lida!"

Zij stond stil midden in de kamer. Zij zag bleek, haar oogen glansden vochtig; een vlok van haar roode haar was losgegaan en hing langs haar wang.

Langzaam liep ze op hem toe, haar sterke oogen onafgewend in de zijne, en legde zwaar haar groote blanke handen op zijn schouders.

Georg Kole beefde: hij zag haar als een wonderbaar schepsel in zijn huis — *zijn* vrouw! — — en hij sloeg opeens zijn armen woest om haar heen, klemde haar aan zijn borst, dat zij zich haast niet verroeren kon — maar zij wrong haar eene arm los en trok zijn hoofd naar zich toe, en preste haar zachte warme lippen vast op zijn mond — — — —

Den allereersten tijd waren zij als kinderen; ze genoten hun geluk hevig, niet te verzadigen van elkanders bijzijn, met al de kracht van hun beider sterke naturen.

Boven lag Lida's viool stil.

Georg Kole was altijd weer verbaasd over de wonderlijke veelzijdigheid van haar karakter; zoo diep vatbaar voor indrukken, dat altijd en onverwacht haar stemming wisselde. Hij begreep óók niet, dat zij niet meer viool speelde: hij vond het heel goed, maar hij had het niet verwacht.

En hij wist niet, hoe dikwijls Lida, juist in haar gelukstemming naar boven liep en naar haar viool keek.

„Maar ik dùrf niet" dacht ze — „ik ben er nu àf, en ik ben gelukkig, ik wil me er niet meer aan wennen, ik ben bang, dat het me te machtig wordt."

En stil sloot ze de vioolkist weer dicht.

Het deed haar pijn, dat hij nooit vroeg, waarom ze niet meer speelde, dat hij het niet eens scheen op te merken.

Langzaam leerde ze begrijpen, wat het eigenaardig harde in zijn natuur was: negeeren, doodzwijgen wat hèm hinderde. En ook een absoluut gemis aan begrip wat voor een artiest zijn kunst is; daar kon hij zich niet indenken.

Hij kon zich niet begrijpen, dat iemand iets missen kon, als hij woonde op Asserode; hij had zoo'n ingewortelde liefde voor zijn geboortehuis dat hij nooit ergens anders had willen wonen.

Eens waren ze den heelen dag samen buiten geweest, een helderen vroegen voorjaarsdag; en in die blijde zonnige stilte had hun geluk hun heel groot en zeker geschenen.

Dien avond hoorde Georg opeens Lida spelen. Dat was voor het eerst.

Het gaf hem een onaangename, storende gewaarwording. Dat spelen, dat was Lida's oude leven — nu was ze van hèm, nu had dat afgedaan — en nu juist vandaag nu ze zoo zacht en gelukkig zich had getoond als nooit te voren.

Onrustig bleef hij zitten luisteren; boven hem zong de viool door — heel lang.

Eindelijk zweeg het. Even later kwam Lida binnenloopen.

Zij had een kleur, haar oogen schitterden.

„Ik heb weer gespeeld!" zei ze stralend.

„Ja," zei hij alleen.

Ze kwam naar hem toe, sloeg onstuimig haar armen om zijn hals en kuste hem.

„Weet je, waarom ik zoo blij ben? Vroeger dùrfde ik niet spelen — ik was bang — ik weet niet, ik kan je niet uitleggen hoe dat kwam — — maar vandaag was ik zóó gelukkig, zoo zeker van onze liefde — toèn kon ik wèl spelen — en nu voortaan altijd weer —"

Hij knikte stug.

„Nou — zet je niet eens een blij gezicht?"

„Moet ik blij zijn, omdat jij vioolspeelt?"

„Ja zeker. Jij gaat me nu zóó zeker boven alles, dat ik veilig kan spelen."

„Ik dacht, dat ik je altijd boven alles gegaan was."

„Dat is ook zoo, anders had ik je niet getrouwd. Maar jij begrijpt niet, dat ik verdriet heb gehad om mijn viool."

„Nee — dat begrijp ik ook niet. Jij bent àlles voor mij, ik heb niets anders noodig, zoo moest 't bij jou ook zijn."

„Ja maar de eene mensch is niet als de ander. Ik moet mijn geluk uiten — ik...."

„Dat kan je toch tegen mij!...."

„Maar ik wil spelen — ik moèt — ik kàn niet anders...."

„Nu best."

Zij spraken er niet meer van; maar innerlijk was Lida gekrenkt, het hinderde haar, dat Georg zelfs geen moeite deed om haar te begrijpen.

Den volgenden dag bracht hij een broche voor haar mee, die zij zoo bewonderd had, toen ze in de stad waren.

Het waren twee gouden ringen door elkaar. Zelf stak hij haar de broche aan, terwijl ze stil glimlachend voor hem stond.

„Ik ben tròtsch op je!" zei hij stralend.

Dàt was zij, zijn trots. Hij had alles van haar lief in blij-trotsche bewondering.

Ze glimlachte en streek met haar hand door zijn haar.

„Het is goed" — dacht ze — „'t is goed zooals het is...."

Op een dag zei hij:

„Ik moet den heelen middag uit naar Barnstra — voor dat paard."

„O — dan kan ik niet met je mee — nu dan heb ik een mooien middag om te studeeren."

Hij was uit zijn humeur en viel dadelijk over dat onderwerp.

„Studeeren! Wat is dat toch voor gekheid. Waarvoor moet je nu nog studeeren? Dat is toch nergens meer voor noodig?"

„Ik wil niet achteruit gaan," zei ze driftig kort.

„Wat kwam er dat dan nòg op aan, niemand hier hoort je toch ooit meer spelen."

Een brandend rood steeg op in haar gezicht; dit was een harer groote grieven, die zij steeds gezwegen had.

„Nee, de menschen hier zouden niet eens hooren, of ik valsch speelde."

Ze lachte spottend, maar haar voorhoofd was gefronsd. Ze streek haar japon glad — en ging naar boven.

En begon te spelen.

Hij stampte driftig en liep 't huis uit. Hij kwam expres laat thuis, om haar te doen voelen, dat ze verkeerd gedaan had.

Maar toen hij de deur inkwam, was het eerste wat hij hoorde, de viool.

Na een poos kwam ze beneden.

„Ik ben uitgebleven," barstte hij uit, „om jou gelegenheid te geven te spelen."

Ze zag hem koel aan.

„Dank je wel. — 't Eten staat op tafel."

Ze ging hem voor naar de eetkamer, met haar tergend statigen gang, hij volgde kwaad, razend inwendig dat hij haar geen meester kon zijn.

Zij aten stil. Lida wachtte, verwachtte ieder oogenblik, dat Georg zeggen zou, dat hij onredelijk was geweest; maar hij zat zwijgend boos, en sprak niet.

Hij hoopte, dat zij eindelijk op zou staan en haar arm om zijn hals slaan, dan was alles weer goed geweest.

Maar zij deed het niet.

Zwijgend gingen ze weer terug naar de huiskamer.

Later op den avond kwam een vriend van Kole; toen deden ze weer, of er niets gebeurd was — maar geen van beiden zei een verzoenend woord over dezen twist, dien ze toch niet vergeten konden.

Na dien keer gebeurde het meer, dat zij botsten. Nu zij beiden langzamerhand weer hun eigen weg van zelfstandig mensch gingen, stootten hun zoo verschillende karakters telkens; alles liep uiteen, hun liefhebberijen, hun smaak, de keuze van vrienden — — —

Zij voelden het scherp beiden en gingen er gebukt onder. Hun karakters waren te sterk, hadden zich te veel in lang eenzaam leven zèlf gevormd, dan dat zij zich terwille van elkaar een dwang konden opleggen om den ander te bevredigen. Ze trachtten ernaar en kònden het niet.

Lida begon er het eerst merkbaar onder te lijden; hoe langer hoe meer miste ze den omgang met menschen, die haar kunst begrepen, met wie ze kon spreken over muziek, over alles, wat tot nu toe haar leven was geweest; Georg, in zijn jaloersche liefde was dadelijk gekrenkt, als zij hiervan iets liet merken, „*hij* had óók niemand anders noodig dan haar."

En hij begreep niet, hoe dit geheel iets anders was. Hij was gebleven in de omgeving, die hij liefhad, temidden van al de herinneringen uit zijn jeugd — maar Lida Vane was daar een vreemdelinge — en bleef het. Als een uitheemsche vogel was zij gevlogen in 't oude eenzame nest, maar zij leerde zich niet inleven in die andere zeden en denkwijzen. Met hooghartige minachting zag zij neer op al die domme vrouwen, die nooit van hun dorp kwamen, altijd maar op hun buiten hun leven zaten te versuffen, nooit de wereld hadden leeren kennen, en er nu in hun benauwde, enge bekrompenheid op schimpten.

En op hun partijtjes zat mevrouw Kole stil in haar vreemde toiletten en zag door hen heen met haar grijze oogen, en het smadelijk glimlachje van haar grooten mond.

De mannen maakten haar het hof, de vrouwen hadden een hekel aan haar — en allemaal verveelden zij *haar*.

Dan ergerde Georg Kole zich. Hij was gekomen in hun midden met Lida Vane, gloriënd van trotsch geluk, maar zij maakte zich gehaat bij al die menschen, waar hij van hield, en een onmachtige toorn tegen die vrouw, waartegen hij niets vermocht, wrokte in hem.

Zij zag het wel; zij voelde zich ongelukkiger naarmate zij langer getrouwd waren. Menigen nacht lag ze wakker en weende van toorn en ellende.

„Waarom gaat 't zoo slecht — het gaat verkeerd op die manier — is 't *mijn* schuld — moet ik mijzelf heelemaal verwringen en vervormen tot er niets meer over is — nu dàn, ik zàl mijn best doen — het moet anders — en hij moet ook anders — — —"

Maar hij wou niet anders; hij vond, dat zij veranderen moest, zich leeren schikken in zijn leefwijze, maar hij had niet den takt haar tegemoet te komen en te leiden. Hij wilde haar dwingen met stuggen dwang en maakte haar harder in plaats van buigzamer.

En toen, in haar zich-eenzaam-voelen begon voor 't eerst kwellender te komen het verlangen naar haar kunst. Misschien als zij weer eens optrad, dat dit haar geest verfrisschen zou, dan zou zij met een opener, onbevangener oog den toestand in huis weer kunnen zien. En zij begreep zelf niet, dat het alléén was: Haar kunst, die haar terug eischte, ze kon haar niet langer missen, het zat haar in 't bloed, zij mòest terug.

Zij trachtte er kalm tegen Georg over te spreken — op een avond, toen zij stil bij elkaar zaten.

„Georg, ik moet je iets zeggen. Toen ik beloofde, voor wij trouwden, dat ik niet meer optreden zou — — toen — — — —"

Zij haperde, zocht het te zeggen met zoo zacht mogelijke woorden.

Hij zat haar aan te zien, donker, al bij voorbaat boos, dat zij hierover begon.

„Toen hebben we allebei verkeerd gedaan. Jij, met het te verlangen, ik met het te beloven. Dat hadden we niet moeten doen."

„En wat wou je nu? Soms weer gaan optreden?"

Hij vroeg het op dien vlijmend scherpen toon, die haar zoo irriteerde.

Zij dwong zich kalm.

„Ja."

Hij stoof op, vloekend.

„Nooit, zeg ik je — nòoit — nòoit. Wat denk je, dat ik me voor de heele wereld belachelijk zal maken door mijn vrouw te laten spelen in 't publiek. Voel je dan niets voor mijn positie?"

„Voel jij dan niets voor *mij*?" weervroeg ze.

„Nee! voor dat, nee! Speel dan voor mijn part den heelen dag in huis als het je te doen is òm te spelen, maar optreden — neè!"

Zij zweeg. Ze kon niet uitzeggen, tegen hem, wat haar trok en dreef met een macht sterker dan zijzelf — want hij begreep 't niet. En in haar woedde een stom, hevig verzet tegen zichzelf, tegen hem, tegen haar leven hier.

„Vrijwillig had ze beloofd, en ze had zichzelf niet gekend — ze had niet geweten wat ze deed — nu wreekte zich haar natuur."

Hij zag wel, hoe ze streed en groote bitterheid kwam in hem. Hij voelde vaag, als hij haar nu vrij liet, zou hij haar behouden — maar zijn harde trots en eigenliefde beletten het hem.

„Eéns heb ik gedacht, dat je van mij werkelijk hieldt," zei hij.

Ze sloeg haar handen samen in wanhopig gebaar.

„Eéns? Nòg — nòg! En daàrom vraag ik 't je — begrijp je me niet, ik vraàg 't je, — omdat ik je niet verliezen wil. Ik heb mijzelf niet gekend, ik heb gedacht, eèrlijk gedàcht, dat het zóó gaan zou. En 't gaat *niet* — ik word ellendig zoo — 't is mijn schuld niet, ik kan er niets aan doen — als jij me maar wou helpen — —"

Hij schudde somber het hoofd. Hij kòn niet. Nee — dàt kon hij niet.

Alles had hij voor haar willen doen — alles, behalve dat eene.

„Je hebt het toch eens vrijwillig gedaan," zei hij dof.

Er was zóó'n smartelijke gekrenktheid in zijn stem, dat ze haar arm om zijn hals sloeg en snikte aan zijn borst om dien wreeden, wreeden strijd tusschen hen beiden.

En terwijl hij haar zoo zwijgend in zijn armen hield — deed zij in zichzelf opnieuw de gelofte:

„Ik zàl 't uithouden."

De Kole's gaven een diner.

Iedereen had aangenomen, als altijd nieuwsgierig naar mevrouw Kole, en Georg, toen hij stond in de hooge zaal, vòelde die nieuwsgierigheid onder hun gewoon praten door.

Hij keek naar zijn vrouw.

Zij stond bij een groepje dames en deed haar best, maar juist dat best-doen was zoo duidelijk merkbaar; zij trachtte mee te spreken over alle dingen, die haar nooit interesseeren konden, maar ze vermocht niet te veranderen de uitdrukking in haar gezicht. Georg zag haar daar staan in haar exotisch toilet, en door haar gedwongen vriendelijkheid heen, las hij de minachting voor al die menschen in haar gezicht.

Lida Vane voelde zich dien avond grenzenloos ongelukkig; de ontzettende verveling drukte haar; onwillekeurig zocht ze haar man, en zag hem haar aanzien, geërgerd en norsch, zonder haar te willen begrijpen.

Ze had hem kunnen slaan op dat oogenblik.

En in de ellende, die diep in haar weende, sloeg ze moedwillig over in het andere uiterste; ze schertste sarcastisch en scherp en de dames keken naar haar met afkeurende blikken.

Toen begon langzamerhand toch weer een groot verlangen naar Georg in haar te komen. Zij zag zijn knap gezicht, dat ze liefhad en ze vergat haar boosheid tegen hem en dacht:

„Als we maar eerst weer alleen zijn dan moet alles weer eens tusschen ons worden als vroeger — ”

Toen eindelijk de laatste gast weg was, keerde ze zich om met een gebaar van verlichting, en liep snel verlangend naar Kole toe.

Maar hij keek norsch en zei:

„Je hebt je onmogelijk gedragen — —”

Ze zag hem aan als begreep ze hem niet.

„Je hebt de menschen geërgerd en mij bespottelijk gemaakt door je zoo aan te stellen.”

Zij zeide nog niets. Ze trok alleen haar lange zijden sleep naar zich toe en keek hem aan. Haar lippen beefden.

Er was hoop in haar geweest, dat hij zou gezien hebben, hoe ongelukkig als in een kluwen verward zij zich den heelen avond gevoeld had, verstikkend in dat kleingeestig armzalig geknoei van bekrompen menschen.

Maar hij verwéét haar nog, èn hij zag zelf niet in hoe klein dat alles was. Dat deed haar 't meest pijn, dat hij de meening

van al die menschen niet kon voor haàr op zij zetten — maar *zij* had haar kunst voor hem opgegeven — en van dat offer bebegreep hij den omvang niet.

Er kwam een gevoel in haar, of zij haar leven verspeeld had, of iets haar met geweld naar beneden trok in dompige zware ellende, waarin zij eindelijk zou ondergaan.

„Zèg dan waaròm je je zoo aanstelt!" bulderde hij, uitbarstend in een van zijn dolle driftbuien.

Zij beet haar sterke witte tanden in haar lip.

„*Ik* heb niets meer te zeggen," zei ze hoog — „*jij* hadt iets te zeggen tegen mij vanavond — daar wachtte ik op — maar jij voelt het niet — hier heb ik geen antwoord voor — —"

Hij deed woedend een stap naar haar toe — maar ze liep hem vlak voorbij, zoo rakelings, dat het gouden borduursel van haar japon schramde langs zijn hand. Hij zag haar gaan, met die minachting in haar gezicht *nu* voor hèm, die er den heelen avond in was geweest voor al die menschen.

En voor 't eerst besefte hij, dat hij haar verliezen ging.

Maar het lag niet in zijn aard zich te buigen en de minste te zijn; hij wond zich op in hardnekkigheid, die hijzelf dwaas wist, om stug tegen haar te blijven.

Boven lag Lida Vane en weende hartstochtelijk in machteloozen, radeloozen toorn.

„Ik kan dit niet uithouden — ik had het nooit moeten doen — en ik kan niet wèg ook van hem — dàt kan ik nog niet eens — — — — —"

Na dien avond kwamen zij niet meer tot elkaar. Zij gingen elkaar uit den weg, beiden vreezend hun eigen heftigheid.

Lida speelde nu ook niet. Eerst had zij niet kunnen spelen omdat zij haar geluk nog zòcht, nu zij het verloren wist, raakte zij haar viool niet meer aan. En zij zat alleen, in het eenzame groote huis, terwijl Georg in zijn wrok naar de stad was en uitbleef.

En Lida Vane kreeg een gevoel van groote vermoeidheid, haar ziel was moe van dìt leven, dat haar te zwaar viel. Moe van den grooten innerlijke strijd, dien zij voerde:

Heengaan of blijven.

Georg Kole wist niet, hoè zwaar zij leed; hijzelf werd oud in

dezen tijd; hij had haar zeer liefgehad met al de onstuimigheid van zijn heftige natuur, en bitter dacht hij, hoe hij haar niet had kunnen winnen, hoe zij als een vijand tegenover hem stond.

Hun liefde was te waar en te groot geweest, dan dat zij makkelijk zich van elkaar losmaakten; daar was de herinnering aan den eersten volmaakt gelukkigen tijd die hen beiden bond.

Op een avond, toen zij waren genoodigd bij een van Kole's vrienden weigerde Lida, in de matte, stille onverschilligheid, die den laatsten tijd als iets geheel nieuws over haar was.

Hij werd dadelijk boos.

„Waarom niet? omdat 't een van mijn vrienden is — omdat er geen muziek wordt gemaakt — daarom is 't jou weer niet goed genoeg — —!"

Zij bleef kalm.

„Ik heb er geen lust in — — —"

„Ik *wil*, dat we gaan — —"

Ze zag hem aan.

„Goed — dan gaan we wèl."

„Ik begrijp al, hoe je dan zijn zal!" zei hij zacht en bitter. „Je hadt hier nooit moeten komen, je hoort hier niet — —"

Ze vloog overeind van haar stoel als door een zweepslag getroffen. Op dit oogenblik haatte ze hem.

„Ik hoor hier niet!" hijgde ze met bevende stem — „nee, ik hoor ook niet hier — ik stik hier — ik word gek — ik ga doòd hier — ik wil mijn leven terug hebben — — —"

Zoo ging ze heen, hij zag haar na stikkend van drift — — hij hoorde haar naar boven gaan op haar slaapkamer.

Nu begreep hij eerst, wat ze gezegd had.

Hij liep de gang in.

„Lida!" riep hij aan de trap.

„Lida!"

Boven op haar kamer hoorde zij zijn stem door 't huis donderen — en zij stond, ziedend van toorn, dat hij om haar riep als om een meid.

Nu rende hij de trap op, rukte aan den deurknop.

Doodstil stond ze, haar eene hand gesteund op de tafel, en keek naar de deur, die week.

Wat nu — zou hij haar slaàn in zijn dolle woede?

Haar handen krampten zich samen — een vuurroode plek brandde op haar eene wang. Zelfs haar lippen waren wit.

Een geweldige trap — de oude krakende deur vloog open.

Hij stond voor haar, zijn gezicht bleek, verwrongen.

„Wat beteekent dat?" bracht hij uit — „wat doe je — — —"

„Je hebt gezegd, dat ik hier niet hoor — daarom ga ik heen."

Hij wrong zijn handen in machtelooze bitterheid.

„*Jij* maakt me zoo — ik ben nooit zoo tegen iemand geweest als tegen jou — dat doe jijzelf — je maakt me dòl — — —"

Ze dacht aan haar liefde éèns voor hem, haar oogen werden dof.

Hij zag het; hij stond weifelend, strijdend met zichzelf, toen keerde hij zich zwijgend om, liep gebogen de kamer uit.

Een oogenblik later zag ze hem uitrijden.

Ze zag hem na — heel lang — toen ging ze haar goed pakken. Ze schreide niet.

's Avonds zat Georg Kole alleen in zijn verlaten huiskamer. Boven hem liep Lida heen en weer. En hij luisterde naar dien stap, die weg zou gaan uit zijn huis, dien hij nooit meer daar hooren zou.

En een wanhoop weende in hem, dat dit zoo gebeuren ging, en dat het toch niet anders kòn. Hij kòn zich niet betoomen, zij ergerde hem voortdurend en hij haar.

Het ging niet meer — het ging niet.

Hij hoorde haar langzaam de trap afkomen, de gang doorgaan — even later kwam zij binnen.

Zij bleef voor hem staan.

„Ik ga heen —" zei ze kalm — „het gaat niet tusschen ons — ik kan zoo niet langer voortleven en jij ook niet — — —"

Hij werd heel bleek, zijn handen trilden.

„Wat wil je? vroeg hij.

„We zullen scheiden — kan jij dit leven langer uithouden?"

„Nee," zei hij dof.

„Jij kunt alles regelen zooals je wilt."

Hij zat haar aan te zien, een groote smart wrong zijn keel dicht — in hem gilde zijn ellende:

„Zij gaat weg — ze gaat van je weg — — Lida Vane! — — —"

Hij zat daar stom, ineengezakt als een oude man.

Haar toorn ging over in medelijden, met hèm, met zichzelf — voor 't eerst schreide zij — om hun beider leven.

„Ik heb veèl van je gehouden —" zei ze heesch — „en jij van mij — daarom moeten we nu van elkaar weg gaan — als 't nog slechter ging tusschen ons zouden we ons zelfs dàt niet meer herinneren — — — *dien eersten tijd.*"

Haar stem brak, ze wendde haar hoofd af, en schreide, haar hand aan zijn stoel.

Hij zweeg, hij keek naar haar groote blanke hand, en hij herinnerde zich hoe die hem was opgevallen toen hij haar voor den eersten keer zag.

Om hen was de stilte van die kamer, waar hij haar het eerst had binnengebracht — waar het blijde geluk had gebloeid — en langzamerhand verwelkt was.

En dit was nu het laatste.

Ze keerde zich naar hem toe; haar mond scheen nòg grooter in het smalgeworden gelaat. —

Stil stak zij haar hand naar hem uit.

Hij nam die even in de zijne — en knikte stom.

Even nog stond ze, en zag rond met een langen blik; aan ieder voorwerp had ze herinneringen — — —

Zij stond daar, het prachtige hoofd met het zware roode haar stil geheven — zóó had hij eens hier om haar gejubeld van trots en geluk.

Toen langzaam, vast, ging zij heen.

„Ik kom hier nooit terug — ik zie het nooit terug — —" klonk het in haar, terwijl ze de deur achter zich sloot; zij voelde, hoe hij haar nazag — maar zij keek niet meer om. Hij had geen verzoenend woord gezegd.

Dien avond verliet Lida Vane Asserode.

Na dien stond het huis jaren leeg.

Georg Kole was niet gebleven; hij kon niet blijven in het huis, in die kamer, waar niets dan bittere herinneringen hem kwelden waar hij altijd Lida zag — — hij zag haar vooral, zooals zij voor hem gestaan had op dien voorlaatsten avond, haar hand opgeheven en die eene vuurroode plek op haar witte wang.

Zij had in hem harden tegenstand, niets dan hardheid gewekt, al zijn groote driften opgezweept, als geen ander mensch, zooals

zij ook liefde in hem verwekt had als niemand te voren.

Het was nu alles voorbij, wat met Lida Vane samenhing — maar een groote scheur was gekomen in zijn leven en dat ging nooit voorbij. —

Hij bleef jaren op reis, en altijd verlangde hij terug naar Asserode, maar hij durfde niet, vermijdend alles, wat die tijd in hem zou doen opleven. Lida zag hij nooit meer.

Hij wist, dat ze heel gauw na hun scheiding weer was opgetreden; als hij toevallig in een courant haar naam zag, sloeg hij het stuk over. Hij wou niets van haar zien, niets van haar hooren, maar zijn herinnering aan haar kon hij niet dooden — die bleef.

Eindelijk werd het verlangen naar Asserode sterker dan zijn vrees voor herinnering. Hij dacht altijd eraan, zag altijd het oude grijze huis liggen tusschen de hooge popels en eindelijk kòn hij het niet meer uithouden — ging hij terug.

Het was een regenachtige herfstavond; en terwijl hij reed langs de bekende, donkere wegen, was het of voor het eerst weer iets rustigs, weldadigs over hem kwam. Hier was hij thuis, hier hoorde hij — hier zou hij voortaan blijven leven. Hij was geen zwerver.

Toen het rijtuig stil hield voor zijn huis stond zijn vriend Elmers, die naast hem woonde, in de deur.

„Er is niemand anders — zoo...." zei hij onhandig — „daarom heb ik je opgewacht...."

Georg Kole knikte; hij greep de hand van Elmers en zag over zijn hoofd heen de gang van zijn huis in.

Er brandde licht — ook in de huiskamer.

Langzaam liep hij binnen — en zag rond alsof hij daar iets verwachtte. Het was alles gebleven als vroeger — er was goed gezorgd — maar nooit had hij zoo'n leegte gevoeld als nu — hier. —

Hij schrikte terug voor 't idee hier dien eersten avond alleen te moeten blijven.

„Blijf jij vanavond hier bij me — wie heb je nog thuis?" zei hij.

„Ik heb al een paar jaar Marie Doever bij me, dat heb ik je geschreven, een kind van mijn oudste zuster."

Kole knikte onverschillig.

„Breng haar dan mee — blijf jullie dan samen hier —".

Even later zaten ze met hun drieën om den grooten schouw. Marie Doever zat tegenover Georg Kole.

Zij was zes-en-twintig jaar, klein, met glanzend zwart haar en een lief teer gezichtje; zij kende de geschiedenis van Georg Kole en wist dat hij gescheiden was van Lida Vane, de groote violiste. Oplettend zag ze hem aan, zag naar zijn scherpe koele trekken, waarin een uitdrukking lag van groote vermoeide bitterheid.

En zij herinnerde zich de verhalen, die waren gegaan over Lida Vane, die geen vrouw was geweest voor hem, zich niet had willen schikken in een eenvoudig rustig leven.

Zij had dadelijk medelijden met Georg, omdat hij er zoo gedrukt en droef uitzag en zij begon met takt hem te vragen naar zijn reizen, vertelde zelf allerlei gebeurtenissen uit de streek, kleinigheden, maar die hem goed deden, als iets ouds, bekends van heel lang geleden.

Hij was er haar dankbaar voor, dat zij met haar lieve stem al die dingen tot hem zei, vooral de groote kalmte van haar heele wezen trof hem als iets weldadigs. En hij kreeg een gevoel, of zij begreep, hoe ongelukkig hij was, en hoe eenzaam.

Na dien avond ging Georg Kole bijna dagelijks naar Elmers, om te praten met Marie Doever; en langzaam kwam de gedachte in hem te hertrouwen met haar. Hij greep het aan, als een schipbreukeling op 't punt van te zinken; hij dacht niet aan de gevolgen, niet of hij werkelijk haar genoeg liefhad; zij gaf hem rust, zij was lief voor hem, zij was in alles het contrast van Lida Vane. — Bij haar werd hij kalm, wilde hij een goed mensch zijn, hij wilde haar gelukkig maken; zij zou een uitnemende vrouw zijn op Asserode.

Zoo vroeg hij haar.

Marie Doever had geen van de bezwaren, die Lida Vane zoo'n strijd hadden gekost. Zij had Georg Kole lief met de eenvoudige zekere liefde van haar vaste, rustige, weinig eischende natuur.

Voor den tweeden keer bracht Georg Kole een vrouw in zijn huis.

Het was nu volle winter; hij zat op zijn oude plaats, en Marie bewoog zacht om hem heen, zette thee en maakte alles gezellig. En hij onderging het in de kalm tevredene stemming, die hem sinds zijn huwelijk bezielde.

Toen opeens dacht hij terug aan den eersten avond met Lida.

„Dit is veèl beter — wat *is* dit goed!" zei hij tot zichzelf, terwijl hij keek naar Marie — en toch liet 't hem niet los. Hij moèst alles weer doordenken van toen:

Lida had er niet aan gedàcht om dadelijk voor iets te zorgen. Ze had aan zijn hals gehangen, en samen hadden ze in elkaars armen op de bank gezeten, tot laat in den avond.

Toen had hij eindelijk licht opgestoken en zij had naar hem zitten kijken, met haar grijze oogen, glanzend van liefde. — — —

Zijn tweede vrouw stond naast hem; zij streek zacht met haar hand door zijn haar,

Hij keek òp, en 't gaf hem een schok, zóó met Lida voor hem, háár kalm gezichtje te zien, dat teeder over hem heenboog, even haar zachte lippen op zijn wang te voelen.

En hij dacht aan den vasten, langen kus van Lida's smalle, roode lippen.

Toen kreeg hij voor 't eerst het gevoel, dat hij Marie te kort deed, met telkens te denken aan Lida.

Hij trok haar naar zich toe, in plotselinge angstige, schuldige ontroering.

„Ik zal mijn best doen, ik zal alles doen om je heel gelukkig te maken."

Hij had nooit zoo iets tegen Lida gezegd — en ook nooit gedaàn.

Dit kwelde hem al, toen hij die woorden nauwelijks gezegd had.

Als hij aan Lida dacht, voelde hij zich schuldig tegenover Marie — en als hij haar de liefde gaf, die haar toekwam, dacht hij met bittere wroeging hoe hij tekort geschoten was bij zijn eerste vrouw.

De eerste jaren was dit zijn leven: eeuwige slingering tusschen die twee gevoelens — en het maakte hem in zich zelf gekeerd en somber dikwijls.

Toch rees er tusschen hen nooit een twist. Marie verdroeg en leidde en ontzag zijn moeielijk karakter, waar Lina Vane zich vroeger ten doode toe verwond had. Hij voelde het wel, en een zachte, teedere eerbied voor haar groeide in zijn ziel, een weemoedig medelijden, dat hij tòch niet bij machte was haar te geven waarop zij recht had — maar zij mocht het nooit weten. Voor háár bedwong hij zich, verborg hij diep in zichzelf het knagende weten, dat hij nooit haar die groote liefde kon geven, die zij hem wijdde. Dat was dood in hem, en het kon niet meer opleven.

Maar langzamerhand tòch, kwam voor haar die andere soort liefde in hem: gewoonten en gezamenlijke belangen en zorgen.

Zij kregen drie kinderen; toen het eerste moest geboren worden, liep Georg Kole heen en weer in zijn kamer, en streed met alle kracht tegen de gedachte, die niet uit hem wou: „als het een kind was van Lida en mij! — als we een kind hadden gehad, zou ik haar gehouden hebben — dan was alles anders geweest."

En daarover heen kwam plotseling angst in hem, dat hij *dit* geluk evenmin waardeerde, als het vorige, en dat hij dit nu ook zou verliezen.

„Als Marie stierf — als hij weer alleen bleef. —"

In zijn vrees liep hij naar boven, en daar kuste hij hartstochtelijk als nog nooit te voren haar bleek gezichtje, dat hem gelukkig verrast toelachte.

Hij vergat dat gezicht van haar nooit en het bracht hem nader tot haar. Hij wist nu, dat hij zeer ongelukkig zou zijn zonder haar, en dit weten was voor zijn altijd in wroeging geslingerde zenuwen een weldadige rust.

Toèn had hij toch gemerkt, dat hij haàr wel zeer liefhad.

Later, toen het kind, een meisje, geboren was, zei hij haar dat in zacht-teedere woorden — en zij vergat dit haar leven niet.

Zij kregen nog twee jongens; de kinderen bonden hem aan haar. Sinds dien tijd ging hun leven altijd samen, in gezamenlijk zorg en vreugde om de kinderen; rustig leven, dat Georg Kole zoo noodig had.

Dat had Marie Doever hem in ruime mate gegeven.

Maar Lida Vane raakte toch nooit wèg van hem. Als hij las in de couranten van haar triomfen, leek het hem vreemd en onwezenlijk, dat zij eenmaal zijn vrouw was geweest, in zijn huis. Eens vond hij in een tijdschrift een nieuw portret van haar. Zij was veel ouder geworden, er was iets in haar gezicht gekomen, dat hij niet herkende van vroeger.

Een vreemde jaloezie rees in hem, die hij zichzelf niet kon verklaren, om dat leven van haar, waaraan *hij* geen deel meer had.

En tegelijk kwam tot hem het zelfbesef hoe hij nooit leefde met zijn heele ziel in het tegenwoordige, dat hij altijd terugdacht, terug voelde in die andere, jaren geleden periode van zijn leven. En met pijnlijke verwondering zag hij zelf hoe hij veranderd was.

Makkelijker, meer meegaande, zonder zijn oude heftige uitvallen — dachten zijn vrouw en zijn vrienden — maar hij voor zich wist, dat het onverschilligheid was, die loomde als een zware moeheid over zijn voelen en denken, die hij verborg voor anderen met pijnlijke zorg.

Het viel hem soms op, dat zijn kinderen, vooral de twee oudsten zoo ontzaggelijk aan hun moeder hingen; het gaf hem een zonderlinge gewaarwording, alsof zijn kinderen wisten dat hun moeder nooit geheel hem bezeten had, dat zij te kort kwam, of *zij* scherper opmerkten, wat *haar* in haar alles verontschuldigende goedheid ontging.

Dit bleef zoo, toen zij reeds volwassen waren. Georg hield zijn vrouw hoog, en omringde haar met alle mogelijke zorg en genegenheid, maar hij wist, dat zijn kinderen, zoo hij ooit in een van die uiterlijkheden te kort was geschoten, zich onmiddellijk tegen hem gekant zouden hebben, vóor hun moeder.

Het was een soort instinct; hij vroeg zich af, of Lida Vane's geest zóó sterk was gebleven in huis, over hem, dat zelfs zijn kinderen het voelden als een vijandige macht.

Zijn zoon en dochter trouwden; de jongste studeerde in de stad. Toen bleef Georg Kole alleen met zijn vrouw.

Maar in den laatsten, kouden winter werd zij ziek; Kole paste haar onafgebroken op, strijdend om haar te behouden.

In een van die dagen, zei zij hem, hoe lief ze hem al die jaren had gehad en hoe gelukkig hij haar gemaakt had.

Georg Kole zat bij haar, het gezicht in de handen, hij weende, alsof hij op dit oogenblik al die jaren had gewacht, hiervoor al die jaren had getobd en gestreden met zijn moede ziel.

Haàr geluk.

Voor hèm alleen de wroeging, het gemis, de bittere eenzame levensweg en zelfverwijt. *Zij* had zich niet eenzaam gevoeld, zij had geleefd in den waan, dat hij even tevreden gelukkig was als zij.

Zijn heele leven was geweest één zelfbedwang dien waan te redden.

Dit was gebeurd; de angst en twijfel, die hem dikwijls hadden gekweld dat zij het tòch begrepen had, vielen weg.

En hij zat daar, een oùde man, en weende om haar en om

zichzelf; met haar heele leven van waarachtige liefde had zij niets dan een *waan* van geluk gekocht; er was *iets* tusschen hen beiden geweest, dat hij niet had kunnen overschrijden — en zij evenmin.

Lida Vane had tusschen hen gestaan.

Zes weken later was zij gestorven — kalm en stil, met een laatst zacht woord van dankbare liefde voor hem — en hij was gebleven in zijn eenzaam huis — een oude gebroken man, die geen wenschen meer had, alleen maar zwijgend berustend het stuk leven àfleefde, dat hem nog wachtte.

Buiten weefden zich de nevels dichter; onduidelijk kon hij uit de kamer de stammen der popels meer onderscheiden.

Georg Kole was teruggegaan naar zijn grooten leunstoel bij den haard. Zoo stil, zoo de een gelijk aan den ander gingen de zwijgende winterdagen voorbij. — En dat was goed ook, hij kon het drukke bewegen en praten van veel menschen om hem heen niet meer velen; hij was het best alleen.

In de laatste jaren hadden zij ook zoo stil met hen beiden geleefd, zijn vrouw en hij; het oude groote huis was hoe langer hoe stiller geworden.

Zoo aanstonds zou Ewald terugkomen — — — wàs hij daar al?

Hij luisterde; nee — er was een stem aan de deur, de meid met iemand. —

Hij leunde terug in zijn stoel — — — er was iets geweest in die andere stem, dat denken deed aan toen — — — —

Nee — niets — het was alweer weg — het was dwaasheid.

Het was weer stil. Hij strekte de hand uit naar zijn boek — toen plots gleed zijn arm slap langs de tafel af, staarden òp zijn oogen naar de deur — — —

Er ging een stap door de gang — van vroèger — van veèl vroèger — — hij had nooit dien vasten snellen stap vergeten.

Als in een droom wachtte hij.

Nu was het voor zijn deur — nu kwam het — — — —

Iemand klopte even. Hij gaf geen antwoord.

Toen ging de deur open.

Georg Kole stond op; een flauw rood steeg op in zijn strak,

wit gezicht van ouden man; onduidelijk schemerde het voor zijn oogen, terwijl nerveus zijn hand naar de stoelleuning tastte.

Dat was Lida Vane — en toch ook weer niet — zoo veranderd en toch zoo bekend — hier in die kamer, waar zij jaren geleden van elkaar waren gegaan — stond zij nu weer — zij samen met hun beider lange leven tusschen hen....

Zij stond stil en zag hem aan, een groote oude vrouw met haar nog ongebogen gestalte en de diepe, grijze oogen.

„Lida," zei hij onvast.

Een ontroering beefde even over haar gezicht, nu zij zijn stem hoorde; ze kwam naar hem toe.

„Ik wou je nog eens zien — — — alles hier — — —"

Hij knikte stil — ze sloeg haar bontmantel terug en ging zitten tegenover hem.

Op haar oude plaats.

Zij zwegen beiden.

Geen van beiden hadden zij ooit gedacht, dat dit oogenblik eens komen zou; en nu het er was, nu leek het, alsof dit had moèten komen, alsof het niet anders had kunnen zijn. De wrok, en de toorn, de bittere teleurstelling, de liefde en harde verwijten — het was alles voorbijgegaan. —

Georg Kole zag naar haar, zooals zij zat: iets gebogen, de groote, blanke handen gevouwen in den schoot. Ze leek hem wonderbaar groot; zijn tweede vrouw was klein geweest, zijn kinderen waren klein. Zij was een oude vrouw: de oogen hadden nog den sterken glans, maar het eigenaardig breede gezicht was gerimpeld, de mond was ingevallen, leek nog grooter dan vroeger — maar hij zocht iets.... eindelijk wist hij, wat hij miste: haar roode haar. Het was geheel grijs, maar nog zwaar.

Een zonderling gevoel kwam over hem. Achter hem lag zijn leven, afgedaan — niets ervan kwam terug — maar het aller-oudste was teruggekomen — Lida.

Hij stak zijn hand naar haar uit,

„We zijn allebei oud geworden."

Zij nam zijn hand, kalm-ernstig, al de onrust en hartstocht van vroeger waren bezonken in haar gezicht.....

„Ben je gezond?" —

„Ja — ik heb alleen weer een aanval van jicht in mijn been — ik loop heel slecht — En jij?"

„Ik ben nog sterk en gezond. Je bent altijd hier gebleven hè? — je bent weer getrouwd." —

„Marie is verleden jaar gestorven," zei hij.

„Heb je kinderen?"

„Drie. Twee zijn getrouwd, Frits en Dora — de jongste studeert nog. Hij is op 't oogenblik thuis."

Zij zweeg. Zij zag met een snellen, koelen oogopslag naar 't portret van de vrouw, die hij in haar plaats had gesteld — en toen weer naar hem.

Ja, zij vond hem heelemaal terug van vroeger. Hetzelfde fijne, scherpgesneden gezicht, dat zij als jonge vrouw had liefgehad. Nù, voelde ze, hoe stil het in haar ziel was geworden. De herinnering aan haar vroeger hevig gevoel was levend in haar, maar het gevoel zèlf kon niet meer wakker worden. Zelfs geen smart gaf haar dit; langzaam wèrd dit zoo en dàt was goed.

„Je treedt al lang niet weer op, hè?"

„Neen. In Parijs voor vijf jaar heb ik 't laatst gespeeld op een concert."

Een jonger uitdrukking kwam in haar gezicht. Hij zag het, haar kunst leefde nog in haar.

En hij dacht, hoe die haar van hem gescheiden had.

Hij zat een poos stil naar buiten te kijken.

„Heb jij nog wel eens in je later leven aan mij gedacht — aan òns leven?" vroeg ze.

Hij zag voor zich zijn tweede huwelijk; het was hem, of hij altijd aan haar gedacht had.

„Ik heb zooveel gereisd, zoo'n druk leven gehad — maar ik heb jou en het huis hier nooit uit mijn herinnering verloren. Ik had altijd het gevoel, of ik iets van mijzelf hier had achtergelaten."

Dat wàs zoo. Zij was heengegaan en zij was toch altijd gebleven. Hij had haar gezien, haar stem gehoord in de gangen, in de kamers — hij had haar nooit gezien zwervend in den vreemde, in al haar roem en gevierdheid — hij had haar altijd gezien in *zijn* huis.

Marie Doever was zijn vrouw geweest, die hij liefhad. Maar Lida Vane had altijd geleefd naast haar — Lida Vane was sterker geweest dan al het andere. — Nu — in zijn ouderdom — *wist* hij het.

„Ja" zei hij langzaam. „Het is waar wat je zegt — jij bent hier altijd gebleven."

Zij zag hem lang aan.

Hij zat daar zoo stil — dat was nu de man wiens heftige, ongeduldige liefde haar overwonnen had — tegen wiens harde drift en onredelijke jaloezie zij had getoornd in machteloos verweer.

„Georg," zei ze — het was voor 't eerst, dat zij zijn naam noemde, sinds zij hier was binnengekomen — „toen ik in Amerika was — je weet, ik ben jaren in Amerika geweest? — — —"

Zij wachtte even — — dwaalde af.

„Wat zoekt en tobt een mensch toch, eer hij zijn leven doòr is" — zei ze — „wij geloofden toch zoo vast in elkaar — we dàchten toen we trouwden toch dat we boven alles van elkaar hielden — — —"

Hij zat stil en zag naar buiten. Hij dacht, hoe dikwijls hij tegen haar uitgevaren was om grieven, die hij nu niet meer begreep, hoe weinig geluk hij haar gegeven had en zij hem — en *hij wist* dat hij toch van hàar had gehouden als van geen ander mensch, vóór noch na dien tijd — noch van zijn vrouw — noch van zijn kinderen.

„Ik hield ook van je boven alles" — zei hij — „dat weet ik nu beter dan toen — maar waàrom we altijd zoo waren — ik was een dwaas, dat ik niet toegaf, maar toen kòn ik niet — — —"

Ze schudde het hoofd.

„Je kunt nu niet meer zeggen, hoe alles kwam — — — het is te lang geleden. —

„Nee — je kunt je niet meer in die dagen in-voelen."

„Daàrom kon ik nu hier bij je komen. We kunnen er nu kalm op terug zien. Er is nu niets meer tusschen ons, geen liefde en geen wrok. Alleen maar herinnering."

„Ja. Niets dan herinnering."

Zij zwegen beiden, trachtten terug te zien in die lang verleden dagen.

Zij lag vermoeid in haar stoel; hij dacht, hoe koninklijk zij nog altijd was.

„Je wou daareven iets vertellen van Amerika — toen dwaalde je af —" zei hij.

„O ja — dat heb ik dikwijls tegenwoordig — Jij?"

„Ik al jaren."

„Dat's de ouderdom."

Ze glimlachten beiden; voor 't eerst.

„Ben je toen na onze scheiding gauw naar Amerika gegaan? Jij bent niet hertrouwd?"

„Nee, ik wou niet meer trouwen; ik was te erg geknakt en bezeerd in mijn beste gevoelens; ik had geen moed het nog eens te probeeren."

Georg Kole dacht: Ik heb 't wèl geprobeerd en 't is verkeerd geweest.

Zij ging voort:

„Maar in New-York leerde ik Harry Brund kennen — hij was pianist — jonger dan ik — twee jaar. — Het was net een kind; heel arm, heel hulpbehoevend en uiterst artistiek. — Hij trok mij aan — juist omdat ik hem zoo heelemaal geen man vond....

„Hij hechtte zich dadelijk aan me — hij kon niet meer buiten me. — — Zoo zijn we toen samen gebleven. — — Vijf jaar. — —"

Kole's hand trilde even. — Hij kreeg 't gevoel, of een ander hem zijn vrouw ontstolen had.

Zij zag hem niet aan — haar mond trok 'n scherpe lijn.

„Vijf jaar dat we samen bleven. Voor hèm was het àlles, dat ik bij hem was — hij was voor mij niets dan een kind — ik was zijn steun — ik was de sterkere..... 't gaf me in dien tijd een troost, dat ik tenminste voor één levend wezen noodig, eigenlijk onmisbaar was...."

Zij zweeg. Zij dacht eraan, hoe in die jaren zij dikwijls bij de aanhankelijke, dankbare liefde van dien man, had geweend in toornige smart om Georg Kole, die gemeend had haar te kunnen missen.

„We hadden een kind — een meisje. Het heette naar mij, dat wou Harry. Ik niet, mijn naam is geen gelukkige naam — maar hij wou altijd alles in verband brengen met mij.....

„Toen is hij lang ziek geweest — tering — ik heb hem tot 't laatste toe verzorgd — — en voor ons allebei verdiend.

„Later ben ik met mijn kind weer rondgetrokken — ik ben weer naar Europa gekomen. Mijn kind en mijn viool — dat is toen mijn leven geweest."

Ze zweeg lang en staarde in 't vuur.

Harry Brund was haar niets geweest als man, maar hij had haar 't kind gegeven, daar was ze hem dankbaar voor geweest.

Eindelijk zei ze, en haar stem klonk dof, gebroken:

„Ze is zeven jaar geworden — toen is ze gestorven — — mijn kleine Lida — mijn — — —"

Ze verloor plotseling haar kalmte. Ze wrong haar handen in woest gebaar van wanhoop, alsof het gisteren gebeurd was; haar gezicht vertrok, verviel in ontzettende smart.

Zij zag weer het kind, dat zij als niets ter wereld had liefgehad; zij had het weer trotsch in haar armen — haar kind — zij doorleefde weer al de ellende en angsten, terwijl het met een doodelijke ziekte streed — ze zonk weer terug in de grondelooze diepten van grauwe leege wanhoop, toen zij het verloren had.

Georg Kole zag haar smart — en opeens begreep hij:

Haar kind had hem verdròngen in de tweede plaats. — Haar hartstochtelijke liefdenatuur had zich geheel opgelost in de moederliefde. Daàrna was er niets meer. Niets dan haar kunst.

Daarom had zij zoo rustig bij hem kunnen terugkeeren.

Maar *zij* was te sterk geweest in hem, om door iets verdrongen te kunnen worden.

Tusschen hen viel de stilte; langzamerhand werd zij weer kalm. Zij zag naar buiten, waar stom en wit de mist zich legde over het wijde land.

„Het is nog alles hetzelfde. Alleen wij zijn veranderd."

„Ja," zei ze zacht — „dat is ook goed. Verbeeld je, dat een mensch altijd, tot in zijn ouderdom zoo lijden en tobben bleef! Er kòmt toch eenmaal voor diegenen, die oùd worden een tijd, dat alles gedaàn is — geweèst is — dat je alleen maar herinnering hebt. Heb jij nog wenschen?"

„Neen," zei hij mat.

„Ik ook niet. Ik had er een: jou nog eens te zien...."

Hij knikte, boog zich voorover naar haar toe.

„'t Is goèd, dat je gekomen bent."

„Ja."

Hij richtte zich op, moeilijk deed hij de vraag:

„Toen je — je kind hadt — heb je in dien tijd ook nog wel eens om.... om hier gedacht?"

„Ja — ik heb altijd aan je gedacht."

„Het was beter geweest, als we bij elkaar waren gebleven," zei hij zacht.

„Nee — dat ging immers niet — we verdroegen elkaar niet...."

„Misschien hadden we 't geleerd."

Ze schudde het hoofd.

„Nee — dat hadden we nooit — zooals we toen waren. Het was een noodlot op ons. Jij en ik, wij hóórden bij elkaar — en toch konden we 't niet uithouden bij elkaar."

„We hadden wijzer moeten zijn — ons moeten beheerschen. —"

„Dat kònden we niet, dan hadden we 't immers gedaàn! Toèn konden we niet anders. We kunnen ons nu niet meer invoelen in dien toestand van ...."

„Vijf-en-dertig jaar geleden."

„Juist. We kunnen er niet meer over oordeelen."

„Neen — het is te lang."

Zacht zei zij:

„Het is goed ook, dat we ons niet meer kunnen indenken in dien ouden tijd. Dan zouden we niet zoo kalm bij elkaar kunnen en over alles spreken. Dat is nu eindelijk eens een geluk voor ons in onzen ouderdom."

„Het komt laat," zei hij bitter.

Zij keek de kamer rond; haar oogen rustten hard op 't portret van de tweede vrouw.

Georg Kole zag het; zoo leek ze weer op vroeger.

„Ik heb nog altijd die broche, die jij mij eens gegeven hebt — die twee gouden ringen in elkaar. Weet je 't?" vroeg ze.

„Ja — heb je die nog? Ik heb van jou altijd gehouden dat eene kleine portretje."

Naar degenen die hun plaats bij elkaar hadden ingenomen vroegen zij geen van beiden meer. Alles van het verleden hadden zij nu in berusting aanvaard, maar alleen dàt niet, dat bleef de wonde plek: de àndere, die in de plaats was gekomen. Beiden hadden zij tòch het willen weten; nu het eenmaal gezegd was, had het pijn nagelaten — en angstig vermeden zij nu dit punt.

Zij wìlden nu niet meer lijden — zij waren oude menschen — het was nu alles voorbij — eindelijk kwam de rust —

„We zijn samen begonnen en eindigen samen," zei hij onvast — — „al wonen we ver van elkaar en al zijn we allebei eenzaam — — het is toch — — — wij — — —"

Ze knikte begrijpend.

Buiten begon in de mist de schemering te vallen.

„Ga je loopen naar 't station?" vroeg hij bezorgd. „Laat ik

je het rijtuig geven; ik kan niet meer voort om je te brengen —"

„Nee — ik loop liever. Ik kan nog heel goed loopen; ik zie er zoo oud uit, omdat ik zoo grijs ben, maar ik ben nog sterk. Ik ben in staat heel oud te worden."

„Ik ook. Ik vrees er dikwijls voor, als ik voel hoe mijn geest aftakelt — hulpbehoevend — kindsch worden — de hemel bewaar mij — —"

Ze knikte ernstig:

„Ik denk maar, daàr komt toch ook eens weer een eind aan — ééns is er toch *niets* meer. Dat is een troost."

„Ja — wachten maar."

Ze stond op. Het trof hem, dat zij nog net als vroeger haar sleep naar zich toe trok. Zij had nooit anders dan zijden japonnen gedragen — zijn tweede vrouw alleen bij hoogfeestelijke gelegenheden.

„Je draagt nog altijd zij?"

Zij glimlachte. „Ja."

„Ga je nu heen?"

„Ja — ik ga."

„Ik dank je, dat je gekomen bent."

„Ja, daar ben ik ook blij om."

Zij wendde zich om naar de deur.

Hij zag haar gaan met een pijnlijk gevoel van vereenzaming.

„Als ik je noodig heb — voor 't een of ander — mag ik dan bij je komen — of om je sturen?"

„Ja" — zei ze ernstig — „als we een van beiden ziek worden zullen we 't laten weten —"

„Dat is goed."

„Blijf je wonen daar?"

„Ja. Mijn kind ligt er begraven."

Hij zweeg, liep strompelig naast haar de gang door, den tuin tot het hek.

„Mijn been wil niet verder. Weet je zeker, dat je het rijtuig niet hebben wil?"

„Ja — heel zeker."

Er was een stap op den weg; zij keerde zich om.

„Het is Ewald," zei hij.

„Is dat je zoon?"

„Ja."

Zij zag den jongen aan met een snellen, koelen blik, toen hij langs haar ging. Nu nog, was zij een buitengewoon lange vrouw en zij zag op hem neer.

Hij herkende Lida Vane, hij had haar een paar keer zien spelen vroeger.

Hij groette koud beleefd, maar liep meteen door. — Een lichte kleur van toorn steeg in zijn gezicht.

Zijn moeder was dood — en zijn vader stond daar met haàr — met Lida Vane. — Hij had ééns zijn vaders oogen gezien naar een portret van haar in een tijdschrift. Dat had hij nooit kunnen vergeten. Sinds dien tijd wist hij, dat zijn moeder leefde onder haàr schaduw. — En nu stond zij daar — bij hem....

En hij voelde, hoe klein hij was geweest, toen hij langs hen beiden ging — juist zoo klein als zijn moeder.

Bij het hek stonden Lida Vane en Georg Kole nog.

„Hij lijkt niet op je," zei zij. „Nu ga ik."

Zij keek lang om zich heen, naar den tuin, het huis. — Hij hield haar groote, krachtige hand vast. Zij hadden het niet uitgesproken maar zij wisten beiden: alles hadden zij elkaar reeds lang vergeven — jaren geleden al — nog vóór zij het zich bewust waren.

Zij zagen elkaar aan, hun gezichten ouder, verstrakt door de innerlijke ontroering. Haar lippen beefden, toen zij zijn hand vaster voelde klemmen om de hare.

„Wij oude menschen. — —" Ze trachtte te glimlachen.

Hij zei niets. Zijn gezicht trok. Het afscheidswoord spraken zij geen van beiden.

Toen maakte zij haar hand los, knikte zwijgend — en wendde zich om.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hij zag haar na, hoe ze den weg afliep met haar ouden, statigen loop. Nog eenmaal zag zij om — en zoo stonden zij één oogenblik in de mistige schemering van verre stil naar elkaar te zien. Toen verdween zij om de kromming van den weg.

Langzaam liep Georg Kole terug door den dorren tuin. Aan alle takjes hing de natte mist in groote druppels.

Hij ging terug in de kamer en legde zijn hand op den rug van den stoel waar zij gezeten had. Hij ging er tegenover zit-

ten en sloot de oogen en herdacht alles, wat zij gezegd had.

„Eéns komt voor hen, die oud worden toch de tijd, dat alles gedàan is — geweèst is — — dat er niets is dan herinnering — — —"

Nee herìnnering — voor hem was er iets nieùws gekomen — iets zóó goeds, dat hem den vrede gaf, dien hij zoo lang gezocht had. Al het andere, zijn àndere leven, al wat geleden was, dat was niets. Maar *zij* was bij hem teruggekomen.

Zijn zoon kwam binnen.

„Zal ik licht aansteken?"

„Licht? Ja — goed."

Nu zag de jongen hoe vermoeid de oude man er uitzag — hij had het snelle zachte voelen voor anderen van Marie Doever en een droef medelijden welde in hem op, om zijn vader — om zijn moeder — om dat samenleven, dat iedereen zoo mooi geschenen had en dat voor de een een waan, voor den ander één strijd van zelfverwijt en zelfdwang was geweest.

Hij stond op, boog zich over naar zijn vader; hartelijk-zacht zei hij:

„Ik blijf vanavond hier bij u — —"

„Best jongen — graag."

Georg Kole glimlachte vriendelijk, maar zijn zoon zag den verren, afwezenden blik.

Lida Vane was tusschen hen.

VERZEN

DOOR

J. JAC. THOMSON.

I.

Droomen — waarom niet droomen? De uren ijlen,
Het leven bloedt uit duizend open wonden,
Bleeke gezichten staren door de spijlen
Ter vrijheid in; de handen zijn ontbonden

En rukken vruchtloos aan 't onwrikbaar ijzer,
De oogen van angst verstard als dreigden spoken;
De donkre en blonde hoofden werden grijzer
En nog heeft geen zich uit den boei gebroken.

Waarom 't alarm van alle wilde kreten?
Roep niet. Zijn we als bedauwde rozen,
Die in de eigen schoonheid 't leed vergeten;
Zijn wij geduldig bij geduldeloozen.

Want kwaamt gij niet, mijn vreugde en mijn liefde,
Als in 't geruisch van vele honderd beken,
Prinses van Schoonheid, die verrukkend hief de
Wenkende hand, ten zaligmakend teeken?

O droomen wij in 't leven. Boven lui' er
De klok de stormen van den angst en strijd,
Maar laat mij neerzinken en in uw sluier
Bergen mijn hoofd, snikkend om de eeuwigheid.

II.

Gij keert — als duiven die de til ontvliegen
En in de zon op open vlerken wiegen,
Zoo stijgt een teer en bevend zoet geluid;
Een klein vogelgerucht, gefloten uit de heide,
Brekend der ruimte omgrenzing en der tijden,
Breidt zich 't geluk tot éeuwge vreugde uit.

Gij keert — de lang verslotene fonteinen
Spuiten omhoog de stralend lichte lijnen
En vallen in een fonkelregen neer;
Dwarlen de sterren niet als gouden blaren
Omlaag? de aard kan haar schitring niet vergaren:
Als dons dalen ze en stijgen wiegend weer.

Gij keert — er waait muziek met alle winden;
U, schoone, zoekt een elke klank te vinden,
Die zich met andren melodieus vereent;
Maar komt een zoeter toon dan van theorben glijen
Of luiten, die uw oogen zal doen schreien,
Dan is 't mijn vreugd, die om uw Schoonheid heeft
[geweend.

III.

De wind huivert; de dorre takken kraken,
Het laatste loof ruischt met een zucht omlaag,
Der huizen troostelooze roode daken
Kropen opeen; een lange beukenhaag

Suist als een woud; heel klein en heel verloren
Is er een man op het verlaten veld;
Een duistre vogel komt de stilte storen,
De doode blaren ritselen ontsteld.

Is ook dit schoon seizoen mij weer ontzonken,
Als elke dag geruchteloos vergaat?
Des avonds klokken hebben al geklonken
En langzaam wijkt een veel gegroet gelaat.

Als bleeke vrouwehanden zijn getrokken
De laatste stonden langs mijn donker raam,
Die streelend wenken en die wenkend lokken
En aan den hemel schreven zij een naam

Onnoembaar van verborgen heerlijkheden,
Waarvan de heugnis wonderlijk ontroert —
Sluit u thans in uw huis, die glorie is vergleden,
Gij, die een koning zijt, in ballingschap gevoerd.

Droom ik niet nog van feestelijke zalen,
Van tronen hoog en schoon en hermelijn,
Dat kwam als sneeuw over mijn schouders dalen,
En van der kaarsen zwak-schittrende schijn?

Mijn ooren zijn nog vol van de fanfaren,
De wilde vreugde mijner majesteit:
Als zonneval in 'n bosch van zomerblaren,
Als gouden wolken, waar de zon doorglijdt.

En de avond kwam, verliefd ons te omhullen,
Wijl ik mij neerboog aan der koningin'
Zeer kleine voeten: nu is te vervullen
De schoonste en liefste plicht; de zoete min

Wil ons haar lelieën en rozen reiken;
Dan buigt de hooge heerscher zich als slaaf:
Waar mysterieuze oogen lichtend wijken
Is 't volgen zeker; wie toch breekt een staaf

Van goud tusschen zijn vingren? En de vreemde
Machten der min zijn sterker dan de dood:
Zij sloeg wat stond en scheidde het vereende,
Eischt lachend wat zij vleiende gebood.

Ach, mijn gedachten, wil niet langer zengen
Uw vleugels aan de vlammen van 't verleên,
Verbannen koning, wie komt u te brengen
Uw kroon en voert u tusschen bloemen heen?

Om uwe vorstelijke polsen smeedde
De ruwe vijand 't ijzer van zijn macht;
Droom van de daden die uw handen déden,
En ween bij tijen in een killen nacht.

Het is voorbij — weldra ligt op mijn drempel
De dikke sneeuw en staat de morgen grauw
Romdom mijn veilig dichtgesloten tempel,
Waarbinnen 't geurt als haren van een vrouw,

Der liefste — nu ga ik nog door den akker,
Een klein verloren man in 'n wijd gebied,
En naast mij draagt de herfst, mijn wilde makker,
Wat dorre bloemen: angst en heimwee en verdriet.

IV.

Havanaise

Aan Henk Rijnbergen.

Drie slanke meisjes aan het witte strand,
— Roode anjelieren hangen in heur haren
Te prijken — houde' elkaar de hand,
Drie slanke meisjes, wit aan 't witte strand,
Wier oogen peinzend naar den hemel staren

Loopen als dansend, met het fijn bewegen
Van sneeuwen bloesems aan een Meietwijg;
De lucht is hoog als porcelein gelegen —
Drie donkre slanke meisjes, 't hoofd genegen,
Of tot haar oor der zee ruischende wonne stijg'.

Ginds ligt, een morgendroom, der steden wondre open,
Witte paleizen rijzen tot den einder,
Door alle straten is de zonnestroom geloopen,
Om elken gevel hangt het zonnegoud gedropen:
Een licht rumoer verheft zich en verdwijnt er.

De zeilen zwellen op de vlugge barken,
Een amoureuze wind vliedt over zee
En raakt verward in 't loof der palmenparken;
Alsof een vogel streek langs ongeziene harpen,
Beeft een gerucht vol zaligheid en wee.

De zee roept als een minnares; het land
Wijkt met zijn pracht van stralende paleizen —
Maar een geluid blijft drijven teer en lijze,
En één herinring als een liefste wijze:
Drie meisjes, rood en wit, die dansend gaan langs
['t strand.

V.

Ik zit en tuur: de nacht is purperrood,
Een vale vogel scheert met matte slag
Voorbij — gaat zóo 't menschengeluk niet, ach
Te snel nog, vliedend met eens avonds dood?

Ik zit en tuur: de nacht, een tulpenbed,
Bloeit prachtig; 't laatste zilverwitte zeil
Trok langs den horizon; nu rijst het heil
En spant om de aard een diamanten net;

Het heil, waarin een ieder nog gelooft,
Ontviel 't ook aan zijn handen honderd maal:
Een manestraal vond nog een manestraal,
Saam zijn ze een aureool om 't liefste hoofd.

Door purperrooden nacht murmelt mijn zang
Teeder en zwak, een kinderlijke beek,
Voor u, die lenteschoon en manebleek
Mijn heil zijt; 't zwarte haar aan fijne wang.

Om u slechts wil ik Dichter zijn, mijn lied
Zijt gij, wijl ik van u mijn glorie gâar —
Dan zie ik plotsling een éenig gebaar
En 'k weet mijn zang vervaagd voor wie u komen ziet.

Gij doet de Schoonheid vluchten, zelf zóó schoon,
En zonder 't zingen ben ik arm en krank;
Ik kan niets zijn voor u en zelfs mijn dank
Om uw nabijheid wekt geen schoonen toon.

Maar schreiend vind ik u, zijt gij niet mijn.
Al wijkt ge en gaat gij ook voor immer heen,
Geen woord ontvliedt de kamer van 't geween:
En weenen om het Schoone is Dichter zijn.

Starend zit ik in donkerrooden nacht,
En droom van u, die onbereikbaar zijt,
En de armen strekkend naar de oneindigheid
Wordt mijn oog vochtig, dat uw glimlach wacht.

Verzen uit de reeks:

Van de Liefde tot de Schoonheid.

JETTEKE [1])

DOOR

G. SIMONS.

Jetteke was een mooi kindje geworden, dat loopen kon met pasjes als een princesje. Frisch zag ze er altijd uit: een wuivende tros seringen op geurigen lentewind. Licht-blond stoeide het haar in losse krullen over haar rug, die bij het gaan optrilden 'lijk zacht tinkende wit-gouden bellen en in de zon schitterden als 't buigend wuivend rijpe koren. En heur gezichtje was ovaal rond en zij-zacht 'lijk een perzik, donze en roze. De donker-blauwe oogen tuurden onder de schaduw-zwarte wimpers de wereld in, als hielden ze met elk ding een intiem gesprek. De roos-roode lippen stonden nog altijd vragend open. Nu sprak ze al van haar eigen rijke gedachten en klonk haar fijn stemmetje als 't beginnend liêke van een jonge merel. Als zij lachte moesten ze allen mee doen; maakte ze grimassen, dan deed ze 't zóó, dat zelfs de eigenwijze energieke Mies het haar af wilde leeren. Ze kon huppelen en dansen als 'n maanzieke ree; ze zong nooit eindigende liêkes eentonig, en wiegend het kleine mooie hoofd. Zoo gewoon ging haar alles af, dat nog Lod, noch Linda er iets bizonders in zagen en nog meer zorg hadden voor Mies die stugger en sterker was, dan voor de kleine Jet. Maar nooit werd ze achter gezet en nooit kreeg zij iets minder dan de oudste. Soms konden vader en moeder met verwonderde oogen naar de kleine kijken die dan zoo heel anders leek dan zij allen. Wen Jetteke onder den licht-

---

1) Fragment uit een onuitgegeven roman: *Dokwerkers.*

kring der keukenlamp zat, het hoog gekleurde gezichtje gebogen over de plaatjes, de goudig-witte lokken als vlas-zachte krullen uitspinnend over het blanke nachtponnetje, terwijl van heur kers-frissche lippen klanken murmelden, dan keken de ouders haar met lachende oogen aan en lieten de twee zusjes langer in den leunstoel zitten om het blijde genot van hun nabijzijn.

Langzaam hadden ze haar mooie karakter zien ontluiken. Ze kenden haar nu als lief en bijna te teerhartig van liefde. Met 'r dauw-frissche lippen zoende ze leelijke stumperdjes, riool-bloemen en schimmelplantjes uit kelder-woningen en vochtige stegen. Jetteke deelde van haar lekkers zoo lang, tot ze zelf met een pruil-lach naar haar leege handje keek.

Op 'n dag dat de sneeuw als stofwarrelend uit de gore wolken pluisde, groezelig over de glibberige vette straten, en hagel te pletter sloeg tegen de keien en dan weer regen neergudste met striemende vlagen, kwamen de twee zusjes Mies en Jetteke, saam schuilend onder één paraplui de grijslichte keuken van Linda binnen. Jetteke treuzelde met trieste oogen naar mama en zei dat ze zoo koud was, wijzend naar heur schoenen: — Kletsnat, mama.

— Kom maar hier, m'n engeltje. Moeke zal gauw andere kousen aandoen. Mies! trekt gij oe schoenen ook uit. Ge maakt de heele vloer smerig.

— 'k Heb zoo 'n kou, ma'tje, rilde de kleine die de witte handjes boven de fornuisplaat warmde.

Linda zoende het bleek-kouwelijk gezichtje:

— Ge gaat niet meer naar school vandaag — hoor Jet.

— M'n keel doet zoo'n pijn, mama.

— We zullen er 'n doek om doen, m'n schatje. Mama zal 'n lekkere tas chocolade zetten.

Jetteke pruilde van nee, betastte haar keeltje, doch Linda deed als of ze 't doen der kleine niet bemerkte en zette haar in den leunstoel van vader dicht bij de stoof. Oom Frans die vlijtig rekeningen schreef, had haar opmerkzaam gade geslagen. Toen hij het schrijnend kuchje van de kleine hoorde, zei hij zacht tegen Linda:

— Jet heeft een leelijke hoest over zich.

'n Beetje verontrust bekeek Linda de kleine, die met 'n onbestemden blik naar het matglazen raam tuurde waardoor het bleekgrijze licht binnen teemde. Ze zat moede en ziek neer, zonder

genoegen en zonder lust. Het mooie gezicht iets bleeker, de luchtblauwe kijkers groot en treurig, het onderlipje neer als onder 't spel wanneer ze groot onrecht moest dulden.

Linda deed het daagsche werk in de kleine keuken. Over het linoleum-zeiltje dekte ze een wit tafelkleed, zette borden neer, één meer wanneer de kleine wat mee wilde eten, legde er de veel gebruikte vorken en messen naast, nam toen het oliestel om de boel af-te-zien. Ze dribbelde van 't kastje naar den muur met gedachteloozen ijver, keek naar de voorwerpen, miste nog glazen en zag dan dat ze met haar werk gereed was. Geur van gebakken vleesch en in water gekookte groenten dreef lauw dampend door de kleine keuken waar juist plaats genoeg was voor Lod, Frans en Linda. 's Zondags en Donderdags wanneer de zusjes thuis bleven, konden ze er zich makkelijk tusschen voegen.

Lod was onderwijl binnen gekomen met hagel en sneeuw in zijn berenmuts en een glimmend natte oliejas. Waar hij stond droop het water op den grond.

— Wat is t'er met onze Jet?

— Ze is hard verkouwen, en d'r keeltje doet zeer — hè Jet?

— Ja ma'tje, fluisterde de kleine en ze glimlachte tegen den vader die zoo groot en krachtig onder den lagen zolder stond met hagel- en sneeuwstorm in zijn kleeren. Het verweerde, met rimpels beëtste gezicht glom, in de rosse baard- en snorharen glinsterden nog frisch-schitterende druppels. Hij hing zijn ruige pet boven den schoorsteen, streek met de vochtige hand door het ros-gouden haar, boog zich toen over de kleine die zich koesterde 'lijk een duif in 't nest: — Dag Pa'tje, zei en hij, d'r zoo teer en fijn ziend: — Keeltje zeer, Jetteke? Zullen we wat jujubes halen?

Maar de kleine spijtig dat ze nee moest zeggen, keek hem met 'n ernstig gezichtje aan en zei zachtjes:

— Nou niet — maar straks — hè ma?

Lod trok z'n klamme kleeren uit, zette z'n waterdichte laarzen onder de kachel en begon de andere helft der krant van dien morgen te lezen, nadat hij onkel Frans op een paar vragen over de zaken antwoord had gegeven.

Telkens bij het open gaan der deur die tot een, met hooge muren afgegrensd, binnenplaatsje toegang gaf, woei een kil vochtige wind de keuken binnen. Dan leek de kleine zieke Jet dieper in den leunstoel weg te schuilen. Ze speelde wat met de poppen, kleedde ze

met stukjes van lappen, hield ze su-ja-su-ja-kindje in haar arm, werd spoedig moe, en sluimerde in. Frans zat te rekenen met Lod; Linda was de deur uit om bij den apotheker een drankje tegen het hoesten te bestellen. Als de regen buiten niet meer door den moe-lammen windslag tegen de matglazen vensters gestriemd werd, tikte de wekkerklok hoorbaar in de ruizelende stilte.

Jetteke sliep, het hoofd leunend tegen de lichtgroene sluimerrol. Ze ademde hijgend, een vuur-rood blosje plekte haar konen, de goudblonde lokken waren door een nerveuze beweging der kleine handjes naar achter geduwd. Het schaduw-donker sloop over de hoeken der mahoniehouten kasten, over de kleeren van Lod en 't gelaat van Frans. Vaal grijs plekten de binnenplaats-vensters. Toen werd het donker.

De bel ging over. Linda kwam met de luid-babbelende Mies binnen.

— Slaapt ze? vroeg ze aan Lod die het licht opstak.

— 'n Beetje, maar zoo onrustig. 'k Geloof dat ze koorts heeft.

Door den kil-klammen tochtwind en het geschaar van hun schoenen over de blauwe plavuizen, was de kleine wakker geworden. Ze hoestte en vroeg toen met heesche stem om te drinken. Terwijl Lod naar buiten ging om een glas water te pompen, zette de kleine zich al recht op in den stoel, bleef met aandacht naar het doen van Linda kijken:

— Zoet innemen Jet — 't is lekker — mondje open — wijn met suiker, zei de moeder en gaf haar een theelepel van het drankje.

Met ongeloovige schalksche oogen keek Jetteke op, nam in met proevende lippen en zei nadenkend:

— 't Is niet lekker ma, bleef loom liggend naar de twee poppen turen waarmee Mies druk-ijverig schooltje speelde.

Het gewone leven sleet af. Linda zette weer koffie, sneed boterhammen, dekte de tafel voor 't avondeten en ging zitten. De kleine zieke telde haar vingers en noemde prevelend getallen. Mies was naar bed gebracht; de drie groote menschen bleven zachtjes napraten over de zaken en de zieke. Rooken deden ze als op afspraak niet, wijl ze het kuchen voortdurend tusschen hun woordklanken hoorden. Telkens kwamen er gapingen in het gesprek, dan keken ze naar de schitter-oogjes van Jet, die nu in haar witte nachtponnetje zachtjes sprak met de voor haar alleen zichtbare dingen.

Goed ingebakerd werd ze naar boven gedragen. 't Zou binnen een paar dagen wel gebeterd zijn, ze zouden haar goed verzorgen en thuis houden.

Het leven sleet in diezelfde keuken, dagen lang zeefde het licht vaal-grijs door de matglazen deurvensters, dagen zat de kleine Jet in den leunstoel de blauwe oogen turend naar de teemerige schijnsels. De vergeten poppen bengelden tusschen de gebogen rietstokken der leuning, de prenten van een mode-journaal lagen verfrommeld op haar schoot. Ze at heel weinig. Het keeltje bleef pijn doen. 's Avonds steeg de koorts, werden haar bleeke konen kersrood, schitterden de oogen en keken verwonderd naar de voorwerpen der omgeving; fluisterend vlotten van haar lippen woorden en getallen en soms probeerde ze te zingen. Dan klonk haar vroeger zilver-helder stemmetje als een springende vioolsnaar in een nachtstille kamer.

Dagen tikte het leven af in de kleine keuken. Er werd gewerkt voor het maal en gerust na den arbeid door Lod en Frans. Het teemgrijze licht mat-glazerde door de ruiten en het werd vaal-grauw wen het schrale zonlicht achter de hooge zwart-roode daken wegzakte, en ruige schemer donkerde over de voorwerpen wanneer de eerste lichtstip der lantarens door het heel verre voorraam glom. Vele dagen vaande de groezelige lucht boven het als een put ingesloten binnenpleintje; van den morgen tot den laten avond schreeuwden en scholden de stemmen der buurvrouwen, jammerden en huilden de zieke en verwaarloosde kinderen, en heel dat norsche bitse achterbuurt-leven van de geweldige rijke koopmansstad huilde z'n leute en z'n ellende uit tusschen die grove, zwart verweerde muren. Uren en uren aan een kletterenden de hagelbuien tegen het bovenlicht-venster, dagen lang zieberde de grijze motregen met plasgeluidjes de regenputten vol.

Als Lod binnen kwam, de geoliede kleeren glanzend en koud 'lijk de zilverschubben van een pas gevangen visch, dan was z'n eerste gang naar het teere kindje dat stil en gedwee met de prachtblauwe oogen schuchter naar hem opzag. Bevreesd bijna vroeg ie dan:

— En hoe is 't nou met ons Jetteke?

En zij dan heeschjes fluisterend, al een beetje trotsch:

— Beter pa'tje — en als 'k heelemaal beter ben, gaan we naar Dikke Mee, en St. Anneke — ze hoestte scherp van de mistlucht die met hem binnen woei bij het opengaan der deur, van de kil-

heid die opwasemde van zijn sneeuw-natte kleeren. De adem stoomde uit het keeltje.... dan wees ze: — hier doet 't zoo zeer, pa.

Maar als ze 's avonds kleur op de wangen kreeg en de blonde lokken goud- en zilverdraden om het fijn ovalen kopje spinden, wanneer ze opgewekt door koorts begon te spelen met de albast-witte voeten zoo, dat een bleek-roze schijn bloeide tusschen de vingerlenige toonen, wen haar lucht-blauwe oogen schitterden als zagen ze mooie fonkelende schatten, dan leek ze niet meer ziek, lachte tegen onzichtbare dingen en sprak er mee.

Voor den zesden nacht droeg Lod haar de drie-hooge trap op, licht als een veertje rustte ze in zijn sterke armen.

Hij kwam naar beneden om met Frans over den nijpenden toestand aan de dokken te spreken. Dag aan dag werd de verhouding tusschen de stouwers-bazen en de lossers meer en meer gespannen. Lod zag het aankomen en al het doen der socialistische leiders op niets uitdraaien. Wat moest daarvan terechtkomen? Hij had hen voor 't laatst gewaarschuwd niet tegen de bierkaai te vechten vóór ze welgewapend weerstand konden bieden aan de bazen en kantoren. Maar nee! Staken! Staken! Je zou ze meppen, schold hij trillend van opgewondenheid. Wanneer ze voor één week loon in de weerstandskas hadden, voor één week geld om te leven, die arme onbezorgde er maar op los-levende kinkels!... Geen duit, geen rooie duit bezaten ze en toch staken, toch doordrijven omdat een Jef de Naaijer geschreeuwd had, dat dit het eenigste red- en verdedigingsmiddel voor den werkman was. Of die vent zèlf zou krepeeren wanneer ie in zeven dagen geen lood kreeg — hij noemde zeven — 't konden er veertien — een en twintig worden!

Frans zei, kalm z'n pijp stoppend, dat ie gelijk had om de staking af te raden, maar dat 't toch wel preeken zou blijken voor doovemans ooren. 't Volk van de dokken was ongeletterd, ongeschoold, wanordelijk en verslaafd aan geestdoodende hartstochten. Alleen bloed-roode en andere schelle kleuren zagen ze, verstonden alleen de grove rede van 't geweld. Ze zagen zich in hun opgewekte verbeelding reeds meester van een hoop geld, vaten met „beste", manden met hespen en wagenvrachten versch brood en boter. Het luilekkerland dier half-wilde oer-menschen bestond uit zinnelijk waarneembare dingen. Daar speculeerden de voorgangers op. Staken! dat was den rijken patser in de knoei brengen;

staken! dat deed den burgerman van angst z'n fijne winkels sluiten staken! dat zou het havenbedrijf stil doen staan, het havenbedrijf hun enorm titanisch werken; staken! dan droogde het zweet op hun altijd natte lijven, dan konden ze balie-kluiven en kringetjes spuwen in den Luien-hoek, harder vloeken, feller slaan op 't wijf en de jong, „meneeren" door de weeks uitziende rijk-breede straten, gazetten lezen en spotten met de bourgeoisie.

Toen kalm en berustend als altijd zei hij nog:

— Laat ze d'r gang gaan, Lod. Waarachtig ge kunt er geen baas over worden, of ze vertrappen oe d'een of d'anderen dag. 't Zijn zotten zooals wij allemaal, ze kunnen niet velen dat ge ze voor steen-ezels uitmaakt — en dat zijn ze, grooten en kleinen.

— D'r is wat tegen te doen, gromde Lod. 't Mag niet gebeuren, de beweging gaat er tien jaar mee terug.

— Daar houden ze geen rekening mee. Beweging? wat malen ze d'r om. Hooger loon, minder werk, zuipen en signor-speulen — blijf er af, Lod. D'r moet een vuur van weten over die stommelingen heen spuiten — want rede zit er niet. Ze zullen staken, zei hij met z'n eentonige melancholieke stem nu zonder cynisme, — en ze zullen verliezen.

Ze zwegen, rookten hun pijpen leeg, lazen de avondbladen die telkens ritselden tusschen hun eeltige vingers. Lod las met prevelende lippen terwijl het bloed hem door het hoofd gonsde. Frans las de ongevallen aan de dokken die hij, lugubere collectie, uitknipte en in een oud journaal opplakte. Als geroepen keken ze beiden op. 't Was weer dat lamme geschrei van het verbrande artisten-kind.

— Hoor je ze te keer gaan? vroeg Lod.

— Afschuwelijk, zuchtte Frans z'n ooren toestoppend voor een wijl.

— Dat loopt mis, zeg. Ze heeft van middag de stuipen gekregen.

— 'n Prachtvak zoo'n komiek in 'n paardespul. Dan maar liever 'n bad in het dok. Ze zwegen weer maar de toenadering van altijd nà een dispuut was er.

— Wat denk je van onze Jet?

— Dat ze heel ziek is. Ik ging als 'k jou was morgen vroeg naar den kinderdokter. Toen zeiden ze niets meer. Ze begrepen elkaar dadelijk wijl ze evenveel van de kleine hielden. Ze gingen slapen, Lod op 't derde, Frans op den mansard onder de pannen.

'sMorgens was de jonge dokter gekomen.

Linda had voor dien ochtend de kleine in het tusschenkamertje achter den winkel gelegd op de rieten leunstoelen van onkel en vader. Het gestolen kacheltje, van de partij geweigerd goed, brandde als 'n hel. Lod had de drie deuren afgesloten en alleen die van de keuken opengelaten. 't Was hun optrekje waar de meubels stonden uit het oude huis, waar de platen hingen uit de woonkamer van moeder, waar de éenige luxe nog was overgebleven uit de vorige debacle. De wanden waren bedekt met een oudvervuild papier dat witte schimmelvlekken toonde in den hoek waaraan de pompen grensden. Licht vezelde er binnen langs de de glazen keukendeur en door een bovenvenster, een triest ziekelijk vaal licht waaronder de meubels en platen vergroofden tot lompe vervelende dingen. Hier lag Jetteke nu met verlangende oogen te staren naar het huiselijker keukentje vol werkbeweging van moeder.

Frans was thuis gebleven, zat in de morgen-sufheid van het kamerke naast de stoelen bij Jet. Toen de dokter kwam ging hij heen, liet Linda er bij blijven. Lod was als alle dagen die God gaf de straat op, om de stakingsplannen zooveel mogelijk te dwarsboomen. Die worstelde deez dagen erger dan met den dood: zorg thuis en ellende buiten, beiden weer van die ontzettende dingen waartegen zijn kleine berekening niets vermocht. Frans luisterde ingespannen naar de stem van den dokter:

— 't Kleintje is ernstig, madame. Ge moet er goed voor oppassen — en geen andere kinders bij d'r toe laten.

Linda schoof het nachtjurkje weer over het bloesem-witte lijfje en dekte haar schatje warmer toe dan te voren.

— Bonjour heer, zei dokter tegen Frans die opgestaan was en hem verzelde tot aan de straatdeur.

— Is 't griep dokter? vroeg-ie met 'n kwasi onverschillig gezicht, terwijl het hart hem in de keel klopte en z'n oogen zoo pijnlijk angstig stonden als was het ongeluk reeds gebeurd.

— Nog niet heer — maar 't kan er uit voorkomen. Ze staat me niets aan. Alé-bonjour heer.

Jetteke lag na de auscultatie stiller nog en gedweeër op het bedje dat over de twee zittingen der leunstoelen gespreid was. Met 'n nauw merkbaren lach keek ze den ernstigen onkel Frans aan, die haar koel bleeke wang zoende. Zachtjes fluisterde ze, terwijl haar oogen glinsterden vol moed en opgewektheid:

— Ik ben geen kaste-kindeke geweest — hè ma?

— De dokter zei dat ze een groote meid was — onkel Frans! glimlachte Linda verdrietig die turend het recept trachtte te ontcijferen.

Ze lieten Jet een oogenblik alleen. In de keuken vroeg Frans angstig:

— Is er gevaar bij?

— Voor 't oogenblik niet. Ik geloof dat ie 't zelf nog niet goed weet.

— Zijn we niet te laat bij den dokter geweest? vroeg hij weer.

De moeder knikte ontkennend. Het drankje van den drogist was goed geweest. Warme compressen, ook goed, stoomen in de kamer, 't was alles best. Hij had nu iets gegeven om de koorts tegen te gaan, hij kwam van avond terug.

Toen begon de wekker levens-seconden waarschuwend in de stille keuken te tikken; het daagsche werk werd bijna onhoorbaar volbracht, de korte gesprekken kregen een valen fluister-schijn; de met rust gelaten meubels werden stof-grijs door vergetelheid. Maar amper klonken de harde stemmen der buren in de tusschenkamer, de voordeurbel had Linda afgenomen, alleen het klossend voeten-geschaar op de onbedekte met ijzer-beslagen trap-treden, schraapte knarsend door de stilte.

Om half vier toen de kleine Mies thuis kwam, begon ze heftig te schreien, wijl ze niet met Jetteke mocht spelen. Ze griende trots alle vermaningen zoo spontaan dat haar zusje wakker werd, rechtop ging zitten, het hoofdje leunend tegen de zeegroene sluimerrol en aan den bij haar zittenden onkel vroeg, de oogen in verbazing:

— Waarom schreeuwt Mies zoo, onkel?

— Ze wil ook ziek zijn en niet naar school gaan, loog Frans.

— Dan zal ik wel gaan, zei Jet toegevend.

Maar Mies kwam met rood gewreven oogen voor de glazen keukendeur staan, schoof de gordijntjes op zijde en riep hard met 'n juichend blij stemmetje:

— Dag Jet! Dag! En zwaaide met bei heur armen boven 't hoofd, terwijl ze 'r wangen nog nat van tranen tegen het glas drukte.

Jet gebaarde terug, keek met glunderende oogen naar den onkel en zei heesch:

— Die is lollig, onkel!

Een gesprek ontspon zich, waarbij het zieke kindje zich bediende van haar handen. Mies vertrok heur gezicht, schreeuwde harde woorden. 't Was hun alles heel begrijpelijk.

— Waarom mag ze niet hier komen? fluisterde ze een beetje spijtig.

— Ze is stout geweest, mompelde onkel.

Lod kwam thuis, troosteloos over de toch doorgezette staking, schud-bevend van woede over het ploertige doen van den Naayer die hem in 't bijzijn van de anderen uitgemaakt had voor een tweezak en 'n lafaard. Toen was Lod z'n oude aard gaan zegevieren. Zonder 'n woord te zeggen had hij den Naayer in zijn nek gegrepen en hem midden door de zaal heen geschopt. Onder het toen ontstane tumult was ie ijs-kalm op het podium geklommen en had gesproken. Nutteloos, zooals Frans hem voorspeld had.

— Hoe is 't met Jetteke, is de dokter geweest? vroeg ie.

Frans antwoordde hem, berustend in het onvermijdelijke, dat de toestand ernstig was en de dokter weer terug kwam. Moedeloos ging Lod bij het kleintje zitten dat begon te spelen met zijn groote werkhand. Turend keek hij naar het bleek doorschijnende gezichtje waarlangs de korenblonde haren uitraagden. Zware zuchten ontsnapten hem weteloos. Frans vroeg maar niets, voelde wel dat alles weer faalde en dat elke menschelijke berekening gedwarsboomd werd door machten die buiten hun bereik lagen.

— Stumperds, kreunde Lod tusschen de tanden, kinders om d'r eigen ongeluk niet te willen zien.

— Dat doen we allemaal, zei Frans zachtjes. We loopen net zoo lang onze inbeelding achterna tot we op Kiel [1]) liggen. Na een pooze: — Ben je nog met den optocht mee geweest?

— Ik heb bij Arieke achter het gordijn gestaan, zei hij toonloos. Hij sprak zacht bijna toegevend. Ook hem was die stilte in het anders druk bedrijvige huis vreemd, ze gonsde in zijn ooren als tergend mug-gebrom; hij voelde een beklemming opklimmen tot in de keel. Voor zijn levenlooze oogen trok de stoet nogeens voorbij, vrees aanjagend en ontzaglijk, duizenden en duizenden, zóo als ze 's morgens liepen nà het eerste schaftuur. Stug en in zich gekeerd met een rimpel van koppig verzet tusschen de brauwen, met neergeslagen oogen die niet óp durfden zien in de breede

1) Kiel, wordt het groote kerkhof te Antwerpen genoemd.

rijke straten, waar het verkeer ophield wanneer ze er met hun barre kudde doortrokken. Het water gudste over de norsche kwaadwillige koppen der kolendragers, de vreemde geel-groene kleeren der katoen-pit sjouwers, over de stof-vuile graan- en maïs-mannekes: er hing een zweetstank tusschen de nauwe grauwe straten waar ze passeerden. John den Zot liep onder het rooie vaandel waarvan de regen neer leekte, Suus de Zager hield hoog het kartel op met den tien-uren-dag. Ze draafden in rijen van vier tot zes naast elkaar, onder het gore licht van den mistdag, zoo ontdaan van elke zwanzerij, zoo wreed misnoegd menschelijk, als begrepen ze allen hun ontzettende kracht. Toen ze over de Meir passeerden begonnen plots de groote klokken van den Lieve-vrouwe toren te beieren. Dat was het werk van Jef den Mottigen met de twee windsmannen van de Fransche bootjes.

Lod tuurde naar het bovenraam. Aschgrauw filterde het leste licht door den avondschemer in het stille kamerke. De petroleumlamp werd binnengebracht. Met een vuurrood blosje op de wangen lag de kleine nu koorts-ijlend in het beddeke; de goudelende haren klam-nat weggeduwd achter de ooren, hijgend stoomde de adem uit het heete lichaam.

De dokter was geweest, had de kleine ingespoten, raadgevingen toen zoo uitgesproken als zag hij er zelf geen heil in en liet de drie menschen troosteloos in hun smart achter. Griep! Ze huilden niet, bleven gemaakt kalm al beten ze de lippen tot bloedens toe om het leed niet uit te snikken. Zóo, wars van elke inmenging, bleven ze in hun ziel de kansen wikken en wegen. Ze was zoo fijn, zoo teer, de kleine Jet, zou ze 't leven er boven op halen? Dat ging een moment door hun verbijsterde gedachten. Ze lag nu zóo stil en haar oogen tuurden vreemd uit de doorzichtig blauwe holten... waar keek ze zoo starend heen?

Buiten hield het ratelend geweld der lood-zware natie-wagens op, 'n enkele maal tinkte de bel der electrische trams door de stilte. De bovenhuurders waren naar den optocht gaan kijken. Het voetgestommel was afgeloopen en alleen schreide hard het stuiptrekkende kind van de vrouw uit 't cierk.

Zonder goesting hadden ze het avondeten gebruikt. Lod zei niet als bijna elken avond: wat ruikt de koffie goed, en hij had nog geen woord over het gezellige samenzijn gesproken, woorden die de andere twee regelmatig herhaalden of bevestigden. Ze konden

niet rust-steunen met de hoofden tegen de stoel-leuningen, zaten verdrietig op de ongewone zittingen, zonder de voldaanheid die er anders was na het werk. Ieder dacht aan de kleine wier hoesten ieder uur scherper werd, soms zoo verstikkend lang aanhield tot het hoofdje bloedrood opzette en uit de groote oogen tranen biggelden. Ze hoestte zóó dat den luisterenden het zenuw-zweet uitbrak en ze om het eigen leed te doen heerschen zich zelf pijn deden.

Linda ruimde zwijgend het avondeten op, zonder als anders het servies te wasschen. Geen koffie werd nageschonken en alle kleine zorgen voor de twee broers bleven nu achterwege. Zij zelven, zonder egoïsme, voelden dit van haar als een opoffering en ze trachtten haar en de kleine op hun wijze elk verdriet te besparen. De keukenruimte werd spannend strak van stilte, geen woord kwam over hun lippen, geen gezellige damp van tabak kringelde behaaglijk om hun hoofden. Heel even nog klonk als een verre donder het tierend geschreeuw der stakers. Frans had de luiken gesloten, de nacht stond zwart over het kuil-diepe binnenpleintje. Enkele vensters der buurtwoningen waren schraal verlicht.

— Ga-de gij nou slapen, zei Lod zachtjes tegen z'n vrouw, die met moe gewaakte oogen bij het kermis-bedje zat.

— Nee, laat ik maar op blijven, vroeg ze fluisterend.

— 't Is beter van niet, anders wor-jij ook ziek, murmelde hij mistroostig en keek haar in 't gezicht, dat wasachtig geel van kleur was met om de oogen flets purpere kringen.

— Ga gerust slapen, meende Frans, Lod zal je wel wekken als er iets mocht veranderen.

Ze treuzelden alle drie. Voor 't eerst sinds lang was er geen beslistheid in hun doen; ze weifelden elk voor zich en niemand dorst verantwoording op zich te nemen; ze wilden allen blijven, niet weggaan om het leed te vergeten in slaap. Ook Lod zat maar stilzwijgend met strak turende oogen naar de deur te kijken, zonder 'n woord te zeggen. De koorts sloopte het kleine kind niet meer af, de handjes lagen slap op het beddedek, het goudige haar lag warrig en klam vochtig langs het kopje, hijgend stonden de karmijn-roode lippen open. In slaap soms kreeg ze nog hoestaanvallen die het lijfje schudden deden. Dan snakte ze naar adem en bleef levenloos liggen, zoo zwak dat een handje in grijp-gebaar om de pijnlijke keel te betasten, daar slap neerviel zonder kracht om het op te heffen. Linda ging slapen — 't sloeg middernacht.

Lod had de loon-statistieken uit de kast genomen en vergeleek ze met de door hem opgemaakte tabellen. Met 'n grim van nijdigheid om de stroeve lippen herlas hij de avond-gazetten waarin de rooskleurige toestanden van de dokwerkers beschreven stonden. Of ze niet beter wisten de signores van 't stadhuis, of moest hij ze gaan vertellen hoeveel engeltjes er elke week gemaakt werden? Moest hij misschien komen zeggen hoe hun woningen ingericht waren, met sekreten naast regenbakken en welputten, met slaapvertrekken zonder licht en lucht, in huizen waar ze opgestapeld waren als in bijenkorven? Lucht en licht, voor de bloedlooze arme stumperdjes, opgevoed in lauwe vunze keukentjes, waar het vóórlaatste kleintje al mee moest eten uit den grooten pot!... Er waren geen stouwers meer, die in kroegen uitbetaalden, geen voormannen die procenten van het loon trokken en samen konkelden met de staminethouders, allen verdienden ze het minimum-loon, geen enkel ongeluk of de assurantie dekte de schâ... 't was om het uit te gillen, die dokmenschen waren bij de goeien! Hun eischen onredelijk, hun loonen prachtvol... Hij keek naar Frans die kalm en als verzadigd van verdriet en ellende, rustig door het leven ging. Die was na de dood van Albertine in het gasthuis zoo ontzettend veranderd dat niemand hem meer terugkende. Hij handelde nou als een moedertje voor de kleine Jet, nam telkens het doekje van haar keel, dompelde het in 't kokend water, probeerde de warmte voorzichtig tegen zijn kaak, schoof het kraagje der nachtpon wat omlaag en legde 't lapje op het halsje. Dan bleef hij rustig zitten, de oogen strak gevestigd op de kleine. Telkens schrok hij wanneer de hoestbui heviger en sneller uit het slijmvolle mondje drong en wit werd ie om z'n neus van drift om dat tobben van hun lieveling, tobben waar ze niets tegen vermochten, dat ze dulden moesten. Doodelijk wit kon ie verbleeken als Jet de groote blauwe oogen opensloeg, die geduldige niets verwijtende oogen die hem herinnerden aan Tine... die ook sliep op Kiel...

Het kind kreunde — de koorts zette weer op. Het zweet liep tappelings langs het hoofdje, natter en klammer plekten de krulharen op de witte peluw, onrustig als beroerden vreemde onzichtbare machten haar wezen, trilde het lichaam. Na het hoesten lag ze een poos levenloos, het mondje snakkend open, de vuisten gebald, de voeten opgetrokken en keken haar oogen hem zoo

troosteloos verdrietig aan, dat de tranen hem langs de wangen rilden.

Ook Lod bleef ademloos naar het gemartelde engeltje kijken, zonder onrust nog dat hem deze schat ontstolen zou worden. De dokter had immers gezegd: wanneer ze purper wordt in 't gezicht kom me dan onmiddellijk halen, er kon dan een operatie geprobeerd worden. Frans vernieuwde de heete omslagen kort achtereen en droeg dampende ketels water binnen om de kleine het ademen te vergemakkelijken. Toen opende hij, zonder er weet van te hebben de matglazen deur aan de binnenplaats. Een vak donker blauwe nachtlucht spande over de zwarte daknokken, enkele sterren vonkten met kleine stippels, nachtlichtjes schemerden achter gordijnen; hij hoorde het klagend geroep van een vertrekkende boot over de stad galmen, het kind van den cierk-komiek schreide zachtjes; de keeshond van den bakker jengelde klagelijk, nog leekten de goten leeg in de boordvolle regenbak. Kleur-wisselende glanzen schemerden over de daken. De paarden op stal zuchtten hoorbaar en de ponny gaf in droom hoefstampen tegen het tusschenschot van den piethengst. Terwijl een luwere wind zijn heete gezicht afkoelde, luisterde hij naar het nachtgerucht dat uit de slapende handelsstad opzoemde met duizende geluiden 'lijk de avondwind vaarde door de purpere mastwouden om hun oude woning buiten.

Zonder gerucht was hij binnen gekomen. Sprakeloos bleven ze waken, de oogen naar de kleine Jet, die plots kalmer was geworden. Verwonderd keken ze elkaar aan. Het ademen ging geregeld maar langzaam. Ze lag stil, de oogen geloken. De bloed-roode kleur verbleekte, alleen heel teer rose bleven de wangen. Het mondje stond open, de handjes lagen gestrekt op het witte laken — de ademhaling ruischte 'lijk een vogelwiek door den nacht.

In de stilte waren hoorbaar de zware zuchten der broers. Even zoefde wind langs hun nacht-door-wakende gezichten die koortsheet gloeiden. Pijnlijk strak keken de nu reeds angstiger oogen naar Jetteke, die onrustig bewoog. Langzaam als twee wonderschoone bloemkelken gingen haar oogen open. Eerst keek ze naar Lod toen naar Frans, die met vreemde aandoening in zijn stem zei:

— Wat is t'er Jetteke, m'n liefke.

— Pa? vroeg ze.

— Zeg 't maar, Jetteke.

— Pa?

Lod's oogen liepen vol water, hij trilde over 't sterke lijf, zijn eeltknuisten nepen om de armleunen der stoelen.

— Pa'tje? de even geloken oogen gingen meer-klaar ȯpen en tuurden strak naar boven.

— Recht liggen? prevelde ze. Lod hief haar hoofdje 'n weinig op; ze greep bevreesd zijn hand en lispelde: — Bij u komen, pa?

Hij nam haar voorzichtig in zijn heel sterke armen als een broze pop. Jetteke lachte tevreden, vleide de nog vocht-klamme haren tegen zijn borst. Even hoestte ze, even keek ze bedroefd en rolden twee groote tranen over haar wangen. Ze sluimerde in, vreesachtig wegschuilend in zijn omhelzing.

— Leg ze nou zachtjes terug, zei Frans met klanklooze stem en Lod deed zoo.

Rustig en zwaar ademde Jet. Heur klare oogen bleven starend open. Frans zag ze voor zich schijnen als die donkerblauwe kijkers van Tine, eerst verschrokken door het staren in het onontraadselbare oneindige, dan zachter als gerustgesteld, toen als zagen ze verrukkelijke droomverschijningen. Beiden zagen ze de gelaatslijnen bevend uitbloeien: er sloop geen ijlende koorts meer door haar kleine lichaam, geen hoestbuien deden haar gezicht verpurperen, de doorzichtige oogen zagen het onaardsche — zoo staren bleef ze en de twee zwarte smart-mannen staarden in die oogen — hun denken vertroebeld — de lijven gevoelloos.... de stilte brekend-strak gespannen tusschen de onzichtbare kamerwanden....

Toen ging langzaam de gesloten winkeldeur zonder gerucht open.... de beide wakenden rilden op hun stoelen — keken elkaar diep in de verbijsterde oogen — ze bleven zitten, zonder gedacht de verwachte schaduw te weren.

En nog — en nog zoemden zuchtend d' adem-teugen van haar verlept-rose lippen — en nog hoorden ze het zoeven — langzaam — gerekter — zoeven — — en ze luisterden — in de stilte van den nacht die morgen werd — luwe wind luwde langs hun heete gezichten — — alle deuren stonden wijd open — het hertje klopte — stille — stille — nog luisterden ze en waanzinnig sperden hun oogen — doodsbleek waren de smartkoppen — — toen zuchtte Jetteke haar kristal-pure zieltje in den eersten milden voorjaarsuchtend.

Buiten slofte de slaapwandelende Linda over het binnenplaatsje.

— — — — — — — — — — — — — — —

NOVEMBER

DOOR

E. BERGSMA.

Dit is de tijd, waarin natuur stil treurt....
Als, zijgend zacht, de regendropp'len weenen
Om jonge lentepracht, in slijk verdwenen,
En wuivend groen, nu bruin en vaal verkleurd.

Een enk'le late roos mat-peinzend geurt,
Als wilde zij een zweem van zomer leenen
Aan 't druipend park, waar, hupp'lend op de steenen
Van 't pad, een lijster, luist'rend, 't kopje beurt.

Nu sterven blaad'ren, bloemen, ruischend riet....
Het woud is van al 't groeien moede.... ziet,
Het laat zijn blaad'ren vallen, zonder klagen,
En sluimert in.... en droomt van lentedagen....

O, droom van lente, stil in 't hart gedragen....
Nu huilt de herfst.... de lente keert dàar niet.....

LITERATUUR.

J. DE MEESTER, *Geertje.*
Bussum, C. J. A. van Dishoeck.

Er zijn boeken — en de meerderheid is zoo — die men lezen kan, met min of meer genoegen of òngenoegen, zonder dat een oogenblik de bewustheid wijkt dat wat we daar in de hand hebben een boek is, hetwelk we lézen, waarin iets verteld wordt waarnaar we luisteren met min of meer belangstelling, van een realiteit en personen, waarnaast we voortdurend blijven merken de realiteit en de personen om ons; boeken die we neerleggen en waarover we al dadelijk eenig oordeel gereed hebben, zich vormend tusschen gedachten aan andere dingen; die ons niet verhinderen, wanneer de lectuur onderbroken wordt, direct belang te stellen in een politiek overzicht of deel te nemen aan een gesprek met wie ook en over elk onverschillig onderwerp.

Er zijn ook andere, die we niet alleen lézen, maar ook léven, die als het ware een deel uitmaken eenige dagen van ons innerlijk bestaan, waarvan de personen niet blijven menschen over wie gesproken wordt, en van wier zijn en lotgevallen ons allerlei wordt meegedeeld, maar wòrden tot bestaande individuen, wier lot en leven we gadeslaan als direct, zonder de tusschenkomst van iemand, wier ziel we soms veel beter leeren kennen dan de ziel onzer naaste betrekkingen, en die ons boeien door een verwantschapsgevoel met hun menschelijkheid zóó sterk, dat de realiteit van hun Zijn tijdelijk krachtiger is dan de realiteit der daagsche dingen om ons heen.

Over zulke boeken kan men niet dádelijk spreken.

Men kan ze niet terstond beoordeelen als kùnstwerken. Eenvoudig omdat onder het lezen elke gedachte aan kunst is teruggeweken. Het is er mee als met een schilderstuk waarvan de aanblik ons overweldigt. We stáán ervoor! De artiest is zoo door de techniek van zijn kunst heen geraakt, m. a. w. heeft haar zoo geheel als middel in zijn macht gehad, dat we alleen maar het door hem bereikte opmerken, en eerst na het volle genieten daarvan tot de bewustwording komen, dat die realiteit van schoonheid, die schoonheid van realiteit kùnst is, als zoodanig in

essentie verschillende van welke schoonheid of realiteit ook door ons zelven waargenomen, en toch door ons als wáár gevoeld door het overtuigende der uiting.

Hoe dat bereikt wordt.... wie zal 't zeggen? Maar àls het bereikt wordt, weten we met waardevolle kunst te doen te hebben. Zoolang men nog de middelen bewondert, waarmee een virtuoos zijn spel tot volkomenheid tracht op te voeren, en men derhalve toont die op te merken, zoolang heeft die virtuoos de volkomenheid niet bereikt. Zoolang men bij het lezen van een boek nog voor zichzelf constateert: hoe knap! nog denkt aan een min of meer geslaagd „werken", zoolang is het boek nog niet wat het zijn moet, nog niet „uit de kunst".

Juist omdat kunst in haar diepste wezen voorkomt uit gevoel, uit emotie, moet ze in de eerste plaats werken op ons gevoel. En daar dit geschiedt zonder voorafgaande logische redeneering, is er voor ons op het oogenblik van „gepakt" worden, geen mogelijkheid iets anders dan dàt feit te constateeren. Onze innerlijke bewogenheid is ons spontaan oordeel. En eerst later kunnen we trachten die bewogenheid te ontleden, de saamwerkende indrukken met woorden aan te duiden, de kunst van den maker met voorzichtige formuleeringen te naderen. Doch al wat we ooit redeneeren of theoretizeeren over kunst, geschiedt après coup, als poging tot verstandelijke contrôle: het gevoel heeft in eerste en laatste instantie beslist.

Het gevoel....

Telkens als ik dat woord in dergelijk begrips-verband neerschrijf, ben ik ervan doordrongen hoe gebrekkig het is als middel tot weergeving van mijn bedoeling.

Het gevoel van den kunstenaar is gansch iets anders dan wat in het dagelijksch leven als zoodanig geldt. Het kàn samengaan met het weekteerhartige, maar 't kan er ook mijlenver van daan blijven. Het heeft heel weinig uit te staan met de gevoelens of gevoeligheden van edelaardige wezens, die in roman of drama op de sentimenteele neigingen van het publiek inwerken.

Hier is hetzelfde verschil als tusschen de opvatting van schoonheid die we bij het groote publiek aantreffen en bij schilders. Het publiek — gemakshalve generalizeer ik weer — vindt mooi wat het oog voor een oogenblik aangenaam aandoet, zonder meer. Een schilderstuk met een paar „mooie" gezichten is even dankbaar als een boek met sympathieke personen. De schoonheid van een Engelsch Kerstplaatje, dat snoezig gedaan is, wekt even snoezige gevoelerigheden.

Een publiek dat dergelijke oppervlakkige kunst — sit venia verbo! — liefheeft mòet vreemd staan tegenover figuren, gelijk bijv. Millet die gaf, van door arbeids-leven gehavenden. Hoe is 't mogelijk dat zóo iemand een kunstenaar inspireeren kan!... denkt men, en heeft geen vermoeden

dat het levens-gevoel van iemand die aan zulk een figuur al zijn kunstenaars-liefde geeft, oneindig dieper en inniger is dan van de oppervlakkige faiseurs die behaagzuchtig alleen voor oogenstreeling werken.

Ik heb hierop met nadruk willen wijzen, omdat ik me best kan begrijpen dat er velen onder het publiek zullen zijn die De Meester's *Geertje* een leelijk boek vinden.

Wie uitsluitend naar sympathieke personen en conventioneele edelaardige gevoelens vraagt, wie een boek alleen prijst als personen en toestanden zijn oppervlakkig idealisme bevredigen, wie naar mooi vraagt in banalen zin, hij legt dit stellig onvoldaan uit de hand.

Geertje is het werk van iemand met diep-innig levensgevoel.

De Meester heeft ons een paar jaar mee willen doen leven het bestaan van een eenvoudig dorpsmeisje dat door verlangen — een verlangen waarvan zij zich het doel zelf eerst niet geheel bewust is — van het dorp naar de groote stad wordt getrokken, die met de spontaneïteit van haar natuur zich laat leiden door innerlijken drang naar geluk, en op wie het leven zijn groote wreedheid pleegt.

„Dit boek van liefdesverlangen" zoo noemt hij het in de opdracht.

En dat is het.

Liefdesverlangen, instinctief, hevig, als verlangen naar het hoogste heil, en botsend tegen de ellende van een o zoo gewone, zoo alledaagsche en daarin te meer zoo vernietigende werkelijkheid.

Geertje is een weeskind dat opgevoed wordt door grootvader en grootmoeder, de laatste wel lief-goedig maar hij een steil, streng rechtzinnig man, de meester in het dorp, en door het vermogen van zijn vrouw in de algemeene schatting nog wat hooger staand dan gemeenlijk in die pozitie. Groo'moe is voor Geertje iemand om lief te hebben, maar de macht in huis gaat uit van Groo'va dien zij vreest, die haar imponeert met zijn bijbel-kennis, met zijn strengheid en gepreek.

Geertje heeft een aanhankelijke natuur, maar genoeg individualiteit om den drang te voelen tot een eigen leven. Een ernstige boerenzoon Willem Heuvelman, wil met haar verkeeren, maar zij kan nu eenmaal met die steile rechtzinnigheid niet overweg, voelt niets voor hem, verlangt naar een ander soort genegenheid, die ze niet vindt in het dorp. Zij heeft een hekel aan de stemmige boerschheid, hard en grof om haar heen. En als ze eens in Rotterdam gelogeerd heeft bij oom en tante Nijkerk, oom de eenigzins verongelukte zoon van Groo'va, dan blijft haar bij een drang naar de groote stad, waar alles zoo heel anders, zoo veel ruimer en vrijer lijkt dan in die klemmende dorpsomgeving: „veel hield ze, zeker, van Groo'va en Groo'moe, maar ze snakte naar 'et leven met jònge menschen...."

Zij weet gedaan te krijgen dat zij er weer heen mag, weer naar oom en tante, voorloopig om van hun huis uit en door hun bemiddeling een goede betrekking te krijgen. „Tante kende veel menschen; àls ze nu eens een plaats kon vinden in een groot gezin met véél kinderen, ook 'en paar ou'ere meisjes die niet hooghartig tegen haar waren, en zij dan in de kinderkamer met vier of vijf van het kleine grut, net zoo als de Fransche juf in de groote zonnige kinderkamer op Groeneveld...."

Zoo overpeinst ze nog in den trein die haar naar 't doel zal brengen, en we kennen haar daardoor. Het meisje dat altijd alleen was met twee oude menschen in een eentonige dorpsomgeving, zoekt expansie voor haar tot met-jongeren-meeleven geneigde natuur. Van licht- of loszinnigheid geen sprake. Ze is een eenvoudig kind, blijkt later zelfs wel eens zóó eenvoudig en onwetend dat we dan aan haar jeugd en opvoeding moeten denken om te blijven gelooven (er komt zoo weinig onschuld van 't platte land!); zij heeft haar ziel vol herinneringen aan wijze leeringen en vermaningen, Groo'va is eigenlijk nooit anders voor haar geweest dan de belichaamde vermaning; zij is van nature, zooal niet tot stille vroomheid, dan toch tot het kerkelijk-religieuze geneigd.

Maar bovenal is in haar overheerschend het verlangen van de warmvoelende natuur: liefde geven en ontvangen — vooral ook géven!

Haar komst bij Oom en Tante is al dadelijk een groote teleurstelling. Ze zijn geheel aan lager wal geraakt, wonen in een mindere buurt, maar Oom, die op Groo'va's geld aast voor ondernemingen van een twijfelachtig gehalte, heeft reden zijn waren toestand voor hem geheim te houden, tevens te trachten Geertje voor zijn belangen te winnen. Geertje merkt ook dat hij de rechtzinnigheid geheel heeft afgeschud en al kan zij zich in de vrijer opvattingen heel goed vinden, voelt ze toch algauw het scheeve van haar verhouding. De toenadering, door een onguren broeder van Tante gezocht en door haar verre van begeerd, maakt het verblijf in den grof-vulgairen, haar soms verdacht lijkenden kring tot een kwelling en heel gelukkig is zij, als het gelukt haar een betrekking te bezorgen bij een van Oom's kennissen, den heer Jan Heins, die een Boek- en Handelsdrukkerij heeft, op wiens relatie Oom niet weinig trotsch is, en waarvan hij denkt te kunnen profiteeren voor een van zijn glorieuze plannen in de richting der journalistiek. Als kinderjuffrouw, tevens voor het huishouden komt Geertje in den huize Heins.

Het is een in-burgerlijk interieur. Juffrouw Heins blijkt een ziekelijk mensch, veel bedlegerig met hoofdpijn, geprikkeld van humeur, zeer lastig. Bovendien komt dikwijls haar moeder over den vloer, door de meid „Sefie" als ze er niet bij is de „feeks" genoemd. Heins heeft de dochter der „feeks", — eigenares van een welbeklante kroeg op 't Haagsche Veer, — getrouwd om „de sente", was volgens Sofie maar een gewone werkman

vóor zijn huwelijk. Hij wéet nu dat hij getrouwd is, wordt door de beide vrouwen bedrild.

Voor Geertje is Heins op eenmaal „de man". Hij wekt haar bewondering door zijn uiterlijk, zijn manieren, haar sympathie door zijn vriendelijkheid, haar meelijden door de behandeling die hij in zijn eigen huis ondervindt. En voor zij 't zelf weet is ze op hem verliefd.

In haar ernstige ziel verdiept verliefdheid zich alras tot liefde.

En die liefde wordt haar noodlot.

Behalve aan „meneer" hecht ze zich in dat kille liefdelooze huishouden aan de kinderen, vooral aan 't meisje, Truusje, in wie ze zooveel van den vader vindt, behalve zijn robuuste gezondheid, maar aan wier verpleging ze zich met veel hartelijkheid wijdt.

Haar liefde voor Heins is haar eerst zelf een geheimnis. En als zij er zich van bewust wordt door een inpalmend gezegde van hem, schrikt ze, voelt ze 't plotseling als iets benauwends, als iets wat niet kàn of màg, als 'n zònde. Zij wordt zenuwachtig, angstig onder die beklemmende gewaarwording als iets heel nieuws in haar, kent zich zelf niet meer.

In die stemming is haar de kermisdrukte, waar ze met Oom en Tante en die geméene Gerrit in geweest is, iets onduldbaars. Ze snakt naar een geestelijke verfrissching, en naar een steun in haar wankelmoedigheid. Op een Zondagnamiddag zoekt ze de kerk, door al het haar hinderende kermisgedoe heen.

„Zij dacht aan „'t hijgend hert, der jacht ontkomen", als een vluchteling was zij, in veiligheid nu.

„Vóór haar ging een meisje het Gebouw in met een bejaarde juffrouw — zij voelde zich week-worden tot schreien, onder 't volgen van die beiden: net zij, zoo, met Groo'moe samen. Zoete weelde tilde haar, deed haar als van zelve loopen, bij 't zacht-zingen van het orgel, dat de menschen 't welkom toezong in het Huis des Heeren. Hier in de hemelhooge gewelven was het rustig, was het koel; hier kon niets indringen van de herrie, die stinkende roesde over de stad, over de stinkende stad, als een Plaag.

„Aldoor neuriede het orgel; Geertje aarzelde een man die in het stoelenpad stond toe te fluisteren of zij even langs hem heen mocht; 't klonk zoo prachtig, o zoo prachtig, en zij voelde zelve plechtig; haar oogen, dacht zij, hadden nu de uitdrukking van Grootvaders oogen op Zondagmorgen; haar hoofd was als een korf, waar heel een zwerm van teksten in gonsde, Bijbelsche woorden, zachtplechtig als de orgeltonen, ook elkander zacht verdringend. Eén woord was er telkens weder: Hallelujah! Hallelujah! maar er kwamen zóóveel andere, uit de Psalmen wel het meest, enkele woorden, stukjes tekst, en zij wist niet, hoe zij kwamen....

„Eerbiedig liep zij voorzichtig voort....

„Toen zij plaats-nam, groette zij, stemmig-vriendelijk, het vrouwtje, dat naast háren stoel zat en dat opkeek van haar boek.

„En toen, terwijl altoos het orgel nog zong, bad zij, bad het Onze Vader. Dat ook had Grootvader immers gezegd: nooit kun je beter, schooner bidden.... Toen zij beginnen zou, dacht zij daaraan en toen zij gedaan had, dacht zij weder aan Grootvader, en zij hóórde zijne stem, zijne stem de Woorden bidden.... Zij hield de oogen nog gesloten, tranen welden de oogleden door. Zij dacht nu plotseling aan dien morgen, toen zij van Thuis vertrekken zoude, en Grootvader, voor het laatst met haar, het Onze Vader had gebeden. Ja, toen had zij ook geschreid, en door hare tranen heen had zij de kleuren gezien van de zon, net als nu weer, net als nu. Want, zij had nu de oogen weer open: door het hooge raam vlak vóór haar, viel achter langs het groene gordijn, één goudstraal in de stemmige ruimte.

„Even had zij een teleurstelling, toen de predikant op de kansel verscheen. Het was er niet een die zij kende en het was een jonge man, met bleek gezicht en sluik rood haar. Als verlegen zat hij neer... Doch zoodra hij kwam te spreken, was er voor Geertje slechts zijn stem. Die stem was lief. Hij sprak eenvoudig, maar het ging zoo tot het hart: een jonge man maar al zeer ernstig. Toen hij zijn tekst zei, kreeg Geertje een kleine schok van verblijding, glimlachend keek zij naar hem op, als in verstandhouding tot de onbekende, als om hem te toonen: dat vind ik nou aardig. Het is immers Grootmoeders lievelingstekst, waar Dominee Wevers eens zoo mooi over had gepreekt, juist op de herinneringsdag van het sterven van Geertjes moeder: Psalm 145 : 14: „De Heere ondersteunt allen die vallen, en hij richt op alle gebogenen." Grootmoeder had daarna zoo vaak nog gesproken over die preek; Geertje zou nu goed opletten en trachten te onthouden en bij 't uitgaan zou ze vragen wie de Dominee geweest was, en dan Groo'moe heel lang schrijven...."

Dit heele hoofdstuk, waarin verder verteld wordt van Geertje's onmacht om haar gedachten bij de preek te dwingen, haar gedachten die zonder dat zij het wil telkens verdwalen naar Hèm, naar den man die met eenige zachte woorden opeens de volle liefde-zaligheid in haar gewekt heeft — is evenals de kerkgang in Geertje's alledaagsche bestaan en na den ontzettend-vulgairen kermis-zaterdagavond, als een oase van zachte stemming midden in het dorre brutaal-harde leven. De eenvoudige zinnen met de herhaling van „toen" blijven zoo geheel in de sfeer van vrome gemoedelijkheid, van simpel terugdenken en waarnemen.

En even sterk als in den afkeer van het gemeene der kermis, van den bruten Gerrit Holkers en zijn handtastelijkheden, voelen we in deze kinderlijk-vrome neigingen, in deze opleving van teederheid voor de grootouders,

den invloed der liefde, die meer en meer haar gaat beheerschen, die een wijding geeft aan haar zieleleven.

Nu komt het tragische in het meest banaal gebeuren.

Want de liefde, die bij haar aanvankelijk niets wekt dan een verlangen om góed te zijn voor den aangebedene, dien zij hoog boven zich ziet; die hem troosten wil, zijn treurige huislijk leven wat zonnig maken; die niets berekent, niets eischt, niets verlangt dan mee te werken aan het geluk van hem, dien ze voordurend verongelijkt waant en moreel mishandeld door zijn kijfachtige vrouw en haar moeder, wordt door hem alleen gebruikt om haar te misleiden.

Ik spreek niet van „verleiden".

Want een meisje dat zóó liefheeft als Geertje, zoo volkomen, is bereid zich te geven als de geliefde het vraagt. In haar leeft het reine, instinctieve vrouw-zijn, dat in overgave aan den man zijn bestemming wéét, ten spijt van alle bedenkselen van maatschappelijken aard. In haar leeft het immense verlangen naar een leven in liefde, als datgene waarop het recht haar ingeboren is.

Wel strijdt ze tegen haar ingeprente, als in en met haar gegroeide begrippen, wel doorleeft ze bange uren van twijfel, maar ze wil aanvankelijk immers niets zijn dan zijn vriendin, zijn opbeuring, iets vriendelijks in zijn huiskamer, lief voor zijn kinderen, voor Truusje vooral van wie de moeder het minst houdt.

Zoo paait ze zich tegen haar als onbewust beter-weten in. Ze wil geen zonde doen, — die man is getrouwd, ze wil hem niet van zijn vrouw en kinders afhalen, ze wil alleen hem liefhebben, hem dienen, samen met hem lijden.

En het spreekt vanzelf dat als die man, aan wien de gedachte haar ziel doet weiden in grenzelooze teederheid, voorgeeft ongelukkig te zullen worden, het niet uit te kunnen houden als zij weigert geheel de zijne te zijn, dat zij — wier temperament ontwaakt is onder zijn liefkoozingen — zich geeft aan de illuzie van volmaakt geluk in volmaakte overgave. Haar angst, haar strijd, het fyziek onwel-zijn door zenuwspanning: alles is voorbij door den triomf der liefde. Als een herboren wezen is deze eenvoudige, het verlangen van heel haar leven wordt bevredigd, zij màg liefhebben wat haar zoo beminnelijk lijkt en zij waant volle wederliefde te vinden.

Het is het hoogtepunt van haar leven.

Nu komt de ontgoocheling, langzaam maar onvermijdelijk.

De man van haar liefde is gansch anders dan zij zich hem droomt.

De „goeje Jan" is een grof-zinnelijk sujet, die om geld met een weinig behagelijke vrouw getrouwd, elders schadeloos-stellende fortuintjes zoekt en door zijn knap uiterlijk gemakkelijk vindt. Als hij merkt dat Geertje

de gevolgen met zich draagt van hun verhouding verandert hij, begint haar ongeluk.

En De Meester vertelt ons het leven van deze ongelukkige gedurende de maanden van haar zwangerschap — een wreede lijdenshistorie en toch zoo afschuwelijk gewoon, aangrijpend in alledaagschheid.

Eerst verdreven uit het huis van Heins, daarna uit dat van haar Oom, vindt ze een wijle rust bij een gebrekkigen man, een bultenaar, die zijn heele leven offert aan de kinderen van zijn zich misdragende zuster, een wat janrappig Multatuliaan in woorden, maar door en door humaan in daden; een misdeelde die vergeefs met het ook hem aangeboren verlangen naar vrouweliefde naar geluk had gezocht, en die eindelijk — na veel strijd — tot berusting was gekomen. Door berusting zelfs tòch tot geluk.

Immers: „De voldoening over het overwinnen door de redeneering is ook een *gevoel*, ook een *gevoel van sterk geluk*, zoo goed als de overwinnende liefde."

Ook bij hem kan ze niet blijven. Zware ziekte doet haar naar 't ziekenhuis vervoeren, verijdelt het moeder-worden, en na haar herstel vindt ze weer een dienst. Willem Heuvelman, die haar niet vergeten kon, is uit Amerika terug, komt over, tracht met de nadrukkelijke verzekering dat God hun huwlijk wil, met de taaie vasthoudendheid van den fel-overtuigde haar te nopen hèm te nemen.

Maar ze kàn het niet doen.

Zij heeft eens het Geluk-in-liefde gekend. En al is later de laagheid van den door haar verafgoden man gebleken — zonder liefde mag ze zich niet aan een ander geven. En 't is haar onmogelijk Willem lief te hebben.

Ook in haar dienst wordt het weer onhoudbaar. Want hier is de heer des huizes haar genaderd als vroeger de gemeene Gerrit. Zij neemt nu het besluit terug te keeren naar haar dorp: oud geworden in die twee jaren. Als Maandag, de eenige vriend, haar naar het station gebracht heeft, denkt hij — arme bultenaar — tòch met een gevoel van benijding aan haar.

„Ze keert terug met het één'ge gevoel, dat een mensch z'n leven mooi maakt. Dat heeft ze hier uit Rotterdam. Zij heeft het volkomen geluk gekend, want ze heeft zich geheel kunnen geven. Hoe wein'ge getrouwden zeggen 't er na?

„Peinzend is Maandag onwillekeurig voortgegaan. Hij loopt bij het hek van het plantsoentje. Omkeeren moet hij. Maar kijk al die boompjes. Lente.... Een zachter gevoel doorwarmt hem. Een blijheid-met-weemoed om dit haar geluk.

„Zij hééft toch de groote liefde gekend! Lieve meid, met 'r pakhuis teksten: één tekst heeft ze heusch geléérd: „Al gaf iemand al het goed van zijn huis voor deze liefde, men zou hem ten eenemaal verachten."

„Blijmoedig-beslist wendt Maandag zich om. Ook zijn leven is mooier

geworden. Hij had de kinderen. Nu heeft hij meer. Een afstand of tijd slijten daar niet aan af."....

Gelijk ik boven reeds zei, kan men van een werk vol leven en realiteit, een boek dat zoo direct en overtuigend aanspreekt, eerst later de indrukken gaan controleeren, gaan naspeuren en -rekenen wat en waarom het zoo pakte, aan welke eigenschappen dit gelegen heeft.

En al lukt het ook dan nog niet, al blijkt het onmogelijk de kwintessens van iemands kunst met woorden te benaderen, er zijn toch enkele kwaliteiten aan te wijzen, die den schrijver als kunstenaar kenmerken.

En dat is bij De Meester, — dien we als fijnvoelend psycholoog, als fijnaanvoeler van zielsbewogenheden reeds kenden uit zijn vroeger werk en hier herkennen, in hoofdzaak de gave van daarbij diep door te dringen in de realiteit die hij zich tot onderwerp kiest met het talent van zonder veel beschrijving ons als direct de intieme admosfeer van die realiteit te doen ervaren.

Want hij vergenoegt zich doorgaans met slechts eenige aanduidingen van het uiterlijke.

Het verhaal verplaatst ons naar Rotterdam, en we hooren wel van Rotterdamsche straatnamen, maar een poging om Rotterdam als zoodanig met haar bizondere fyzionomie, haar werkdrukte, haar straten en havens te doen kennen, gelijk Herman Robbers het deed in *De Bruidstijd* — hij onthoudt er zich van. In den tocht over de Rotterdamsche kermis 's avonds voel ik een andere intentie.

We hebben in hoofdzaak te weten van de interieurs, waar Geertje vertoeft. En die maakt hij, alweer zonder veel detailleering, zoo wáár, dat we ze met al onze zintuigen waarnemen, dat we als in aanraking komen met de vervuilde vertrekjes bij Oom en Tante, ruiken de wangeuren, juist in die atmosfeer hooren het gezwets van Oom en het vulgaire schimpend of listig gepraat der Tante. De Meester vermoeit ons geen oogenblik met opsomming van uiterlijkheden — het innerlijke is de hoofdzaak — de ziel der menschen en de ziel van hun woningen.

Wat moet hij veel door zorgzame studie en veel door intuïtie ervaren hebben om ons zoo te overtuigen dat 't ons is of we geweest zijn herhaaldelijk in dat armzalige winkeltje in die stille achterstraat.

Dan het interieur van Heins.

Maatschappelijk eenige treden hooger, maar overigens hoe in-, inburgerlijk tot in de kleinste bizonderheden. Die ordinaire juffrouw met haar platte taaltje, die del van een meid en die poen van een Heins. 't Is of we de atmosfeer proeven van die klein-burgerlijke Rotterdamsche menschen, die De Meester in zijn werk een leven heeft gegeven zóó

intens dat ze zullen blijven als typen van die bepaalde klasse: „meneer en juffrouw Heins". Hij, de oppervlakkige cynische Streber, met z'n zucht tot groot-doen van 't geld met z'n huwelijk verdiend, geringeld door de kwaadsappige, verzuurde vrouw die hij op den koop toe nam. De erbarmelijke mufheid van dat schijn-fatsoenlijke huwelijk, dor ondanks het telen van twee kinderen, wat is het een vaalgrauwe achtergrond waartegen de ontwakende liefde van Geertje aftoont als een plotseling opwassende bloem van fleurig, kleurig leven.

Tasten we hierin niet naar aanwijzingen voor een werkplan? Geertje eerst even op haar dorp — het vredige, rustige haar te doodsche huis van de grootouders, waar haar levenslust haar uitdrijft, maar dat dan toch de goede sfeer is van haar menschwording —; dan Geertje tegenover haar eerste teleurstelling, de onduldbaar-vulgaire omgeving bij Oom en Tante die haar vanzelf de plaatsing bij de Heins, al is het wel heel wat minder dan zij vroeger gehoopt heeft, als een uitredding doet aangrijpen.

Daarna de tragedie van haar liefde.

De tragiek is zoo ontzettend groot in dit boek van waarachtig leven.

Ik denk aan dien Zaterdag-avond als Geertje met Oom en Tante en Gerrit op de kermis is. Zooals uit de door den kunstenaar goed doorvoelde werkelijkheid altijd het symbool vanzelf zich openbaart — zoo zie ik als een symbool de tragische tegenstelling van het zuiver-schoone, het fijnstmenschelijke dier ontwakende liefde in dit meisje, dat als heel alleen staat te midden van de verdierlijking, het woest-zinnelijk gelol der feestende kermisbenden.

Staat ze later weer niet eveneens met het wordende leven in haar als een droef-vereenzaamde tusschen 't druk maatschappelijk gedoe van zooveel vreemden?

De Meester heeft zijn boek genoemd een boek van liefdesverlangen.

En — ik herhaal — dat is het.

Maar 't is ook een boek van levenswréédheid.

We kennen den schrijver als pessimist. Ik aarzel nu ik het woord neerschrijf. Het zegt te veel en te weinig. We kennen hem als auteur die de donkere dingen des levens ziet en opneemt in zijn kunst, die dat onverbloemd doet, zichzelven en zijn lezers stellend voor wat hij als levenswaarheid voelt.

En zoo voelen we in dit boek zoo overweldigend groot de macht van het vulgaire.

Het is er in al het onontkombare van een noodlot. Het omklampt alles met zijn lange kleverige vangarmen, en alles verwordt, vergoort onder zijn omhelzing.

De liefde van Geertje, dat mooie, dat door den schrijver met zooveel zorgzaamheid als het heel bizondere ons getoond wordt, het heerlijke

van 't vrouwenleven, waarin 't nog absoluter heerscht dan in 't leven van den man, het intieme geheim van een gevoelige ziel, dat haar kracht en haar glorie, haar hoogste geluk is — die liefde in d i e omgeving en voor d i e n man.... Als een moord voelen we het.

En Geertje zelf die later met haar moeilijk lichaam beschaamd en verslonst langs de straat sluipt!....

De macht van 't vulgaire overheerschend in het huisje van Oom en Tante, in de woning van Heins, op straten en in kroegen, zich in een orgie uitvierend in de woeste kermisherrie van den heksensabbath-avond.

Maar.... daar dan toch nog tegenover iets anders, dat maar schijnbaar ondergaat.

De liefde van Geertje, het door Maandag gevonden geluk, de trouw van Willem Heuvelman.

Voelen we hierin alleen den pessimist?

Of is er niet een duidelijke aanwijzing van het ideale, waaraan dus ook deze schrijver gelooft, dat onaantastbaar blijft voor al het lage en gemeene. Het ideale, dat een wijding geeft aan het meest eenvoudige leven. Het ideale waardoor de mensch overwint ondanks alles wat hem de wereld berokkent. Dat de kracht, het geluk kan zijn van den uiterlijk misdeelde.

Ik ga eindigen. In een goed boek is dit eigenaardige dat het telkens weer, evenals het leven, van een andere zijde kan bezien worden, dat het aanleiding kan geven tot beschouwingen, waaraan de auteur misschien zelve niet heeft gedacht. Zoodoende zou men erover blijven praten.

Ik wil nu nog iets zeggen over de technische uitvoering.

In hoofdzaak weet men hoe ik daarover denk. Als het doel bereikt wordt, dat de kunstenaar zich gesteld heeft, dan valt er weinig meer te bedillen op de middelen die hem daartoe dienden, al hebben we bedenkingen.

Voor mij persoonlijk zou de indruk van 't geheel niet geleden hebben als er eenige reëele dingen meer gesuggereerd dan gezegd, wat vluchtiger behandeld waren. Van het op zich zelf ònschoone hebben we gauw genoeg. Doch dat is dan ook alles. Een enkele maal zooals I, blz. 201 past een zinnetje als „Dan ben je zeker verliefd!" meer in des schrijvers psychologie dan in den mond van de persoon — de grootmoeder.

Maar bijna aldoor hóóren we het praten van mènschen, is de realiteit overtuigend.

Hoe zuiver is de psychologie van Geertje, in wier stemmingen en uitingen steeds het verband voelbaar blijft met haar toestand. Die malaise vóór ze haar liefde durft uitvieren, en die zenuwspanning als ze gaat twijfelen aan Heins, — soms tot het abnormale toe....

Wat voor mij het boek te meer aantrekkelijk maakt is het zich bijna volkomen weghouden van den auteur, terwijl we hem toch aldoor vòelen. En een blijk van groot artistiek vermogen is het doen kènnen van Heins door Geertje's goedgeloovigheid heen. Met geen enkel woord wordt iets van Heins' karakter gezegd en toch weten wij allang vóór Geertje wat voor sinjeur hij is.

Genoeg. Het is De Meester gelukt een boek te schrijven van meer dan gewone verdienste: we hebben er hem dankbaar voor te zijn.

Onder de opstellen van L. van Deyssel is er één, getiteld: Het boek van Johan de Meester. Voor mij blijft *Geertje* thans: het boek van J. de Meester.

* * *

Bé Stolk, *Avonden.*
Almelo, W. Hilarius Wzn.

Een poging tot zeer subtiele psychologische ontleding deed Bé Stolk in deze aaneenschakeling van psychische momenten. „Avonden" zijn als de schakels in een keten van stemmingen; stemmingen van twee menschen die liefde bijeenbracht en die toch, ondanks die liefde, niet tot een zielen-eenheid kunnen komen.

Ik hoef van den inhoud niets mee te deelen: in onze Juni-aflevering van 't vorig jaar werd deze studie het eerst gepubliceerd.

De schrijfster is met Elisabeth beter geslaagd, overtuigender geweest dan met Nout. Elisabeth's gevoelens doen denken aan die van de hoofdpersone in Bernstein's *Le Bercail*, de altijd naar een ongekend geluk verlangende, die 't nergens vindt, en die daardoor zichzelve en anderen ongelukkig maakt. Want veel verder hoeft deze Elisabeth niet te gaan om tot dezelfde uitersten te geraken. Wie meenen mocht dat de schrijfster met Elisabeth's uitzicht op een nieuw leven als moeder tevens de zekerheid van de verzoening met haar lot, zelfs het harmonisch geluk bedoeld heeft, is haar niet aandachtig genoeg gevolgd in de talentvolle ontleding van juist dit vrouwekarakter.

Heel fijn en scherp-zuiver gevoeld is de stemming van beiden op den avond van Nout's terugkeer. Zijn brief, op zich zelf goed in toon, moge ons van hèm wat verbaasd hebben, — al is 't niet onmogelijk dat juist de afwezigheid hem meer deed begrijpen, — het staan tegenover elkaar na hun beider brieven en het dàn niet kunnen vinden van de juiste woorden .... dàt is overtuigend waar.

Met veel zorg is dit boekje geschreven, de liefde voor het onderwerp zich omzettend in een streven naar rythmisch welluidende taal. Zeer fraaie bladzijden geeft hoofdstuk III met Elisabeth's sneeuwvizioen.

W. G. v. N.

DRAMATISCHE KUNST.

P. H. van Moerkerken Jr., *De Doodendans*.
Amsterdam, S. L. van Looy.

„Met een woord vooraf over Dramatische Vertooningen" staat er op den titel en in die voorrede worden dingen gezegd, die de aandacht verdienen in breeden kring. Niet dat ik de meeningen van den heer v. Moerkerken alle deel of algemeene instemming zou toewenschen, maar de bespreking of overdenking van het door hem geopperde kan allicht bijdragen tot een beter begrip van de beteekenis der uiterlijkheden op het tooneel.

De schrijver komt op voor de rechten der verbeelding — vindt het toegeven aan de zucht van het publiek naar schittering en realiteit op het tooneel een zich bewegen in verkeerde richting. Hij beroept zich op het woord van Nietzsche in *Die Geburt der Tragödie*: „Der kunstonmächtige Mensch .... weil er keine Vision zu schauen vermag, zwingt er den Machinisten und Decorationskünstler in seinen Dienst."

Stellig is hierin veel waars. In die richting is men dikwijls het doel voorbijgestreefd. Ik heb vertooningen van Shakspere-stukken bijgewoond, waarin door praal en woelig gescharrel met figuratie de hoofdpersoon geen plaats meer had om zich te bewegen, zoodat de vertooning zelve een symbool werd van de averechtschheid der gevolgde methode. Shakspere heeft het zoo duidelijk doen zeggen in den proloog van *Henry the Fifth*, eerst vragend of 't nu werkelijk aanging den strijd tusschen twee rijken uit te beelden in de omraming der houten O van zijn tooneel.

O pardon! since a crooked figure may
Attest in little place a million;
And let us, ciphers to this greet accompt,
On your imaginary forces work.
Suppose within the girdle of these walls
Are now confined two mighty monarchies,
Whose high upreared and abutting fronts
The perilous narrow ocean parts asunder:
Piece out our imperfections with your thoughts;
Into a thousand parts divide one man,

And make imaginary puissance;
Think, when we talk of horses, that you see them
Printing their proud hoofs i' the receiving earth;
For 'tis your thoughts that now must deck our kings,
Carry them here and there....

Duidelijker kan wel niet geformuleerd worden wat een tooneeldichter als Shakspere van de verbeeldingskracht zijner toeschouwers vorderde. Toch is aan deze ten alle tijde eenigzins tegemoet gekomen. En het wordt nu een vraag meer door fijn gevoel en smaak dan door vast te stellen regels te beantwoorden hoe ver die tegemoetkoming gaan mag.

De bewering van den heer van Moerkerken: „zoowel bij de Ouden als bij de Middeleeuwers toonden noch verzen noch wijze van opvoering der Drama's eenig streven naar nabootsing van uiterlijke levenseigenaardigheden" is ongetwijfeld te stout en niet vol te houden. Als we aan het Middeleeuwsch tooneel denken, gelijk dat door de jongste onderzoekingen bekend is geworden, dan werden daarbij heel wat middelen gebruikt om een illuzie te wekken. Er viel aardig wat te kijken en zelfs abstracties als Hel en Hemel werden op een reëele, zij het primitieve wijze, veraanschouwlijkt.

Ook gaat — met allen eerbied voor Goethe! — de schrijver te ver, indien hij instemming betuigt met diens uitspraak dat Shakspere het best te genieten zou zijn door een eenvoudig reciet. Het werk van Shakspere is evenals dat van Molière zoo vol van plastiek, zoo geheel en al geschreven met het doel vertoond te worden dat we het met zulk een uitspraak grootelijks onrecht doen.

Maar, men late vóór alles hoofdzaak wat hoofdzaak is, houde de aandacht en verbeelding daarbij, en leide niet de eerste af noch vervange de laatste door te veel uiterlijk vertoon, 't welk een nederig hulpmiddel moet blijven en niet pronkerig zich vooraan mag dringen. Het streven der Meininger, dat de volmaaktheid zocht juist in dat uiterlijke, gaat regelrecht tegen de opvatting van Shakspere in, offert tragische hoogheid en strengen eenvoudigen ernst op aan bijkomstige praal.

Datzelfde streven heeft, omdat het volmaakte van uiterlijke weergeving toch niet te bereiken is, sommigen op het onzalige denkbeeld gebracht dat het tooneel, met zijn gebrekkige conventies niet meer in staat zou zijn hooge kunst te geven, zich doen afwenden van den schouwburg of doen droomen van een tooneel der toekomst.

En voor dezulken is een ander woord van Goethe hoogst leerzaam.

Toen Heinrich von Kleist de toezending van zijn *Penthesilea* met een dergelijke klacht samen liet gaan, antwoordde de groote man: „Erlauben Sie mir zu sagen..... dasz es mich immer betrübt, wenn ich junge Männer von Geist und Talent sehe, die auf ein Theater warten, welches

da kommen soll. Ein Jude der auf den Messias, ein Christ der aufs neue Jerusalem, ein Portugiese, der auf den Don Sebastian wartet, machen mir kein grösseres Missbehagen. Vor jedem Brettergerüste möchte ich dem wahrhaft theatralischen Genie sagen: Hic Rhodus, hic salta! Auf jedem Jahrmarkt getraue ich mir, auf Bollen über Fässer geschichtet, mit Calderons Stücken — mutatis mutandis — der gebildeten und ungebildeten Masse das höchste Vergnügen zu machen."

De heer Van Moerkerken overvraagt en overdrijft in zijn voorrede, maar veel ervan mocht wel eens goed gezegd worden. Het komt eigenlijk alleen aan op de toepassing van de door hem geciteerde woorden van Viollet-le-Duc: „produire un ensemble harmonieux et complet." Maar juist dàt stelt telkens andere eischen aan verschillende soorten van dramatische kunst.

Als de schrijver aan de liefhebbers-vertooners van Vondel's *Lucifer* het verkeerde voorhoudt van bij die vertooning te streven naar persoonlijken roem, dan is hij daarbij in zijn recht. Maar wat in hoofdzaak aan die vertooning ontbrak dat was: w ij d i n g. Wie niet begrijpen dat vóór het voorhang rijst van dat verheven treurspel er een stemming moet zijn als onder de gewelven van een kathedraal, moeten zulk een treurspel niet naderen. En als voorbereiding eerst studenten-liederen te laten zingen was volslagen vansmaak, in hooge mate ontstemmend.

Doch omdat men het treurspel het hoogste acht, dermate van uit de hoogte neer te zien op het realistisch burgerlijke spel, lijkt me eenzijdig. En dàt stelt eischen van anderen aard. Daar is het decor, de tooneelschikking vaak niet alleen het bijkomstige. Daar speelt het materieele dikwijls een rol mee. En al heeft de artistieke tooneelschikker volstrekt zich niet bekrompen te bedienen van reëele dingen voor àlles: hij moet zorgen dat de toeschouwer den indruk krijgt van een zekere door den schrijver bedoelde realiteit en geen andere. Want — hij moet op het tooneel toch altijd iets laten zien, een plaats van handeling creëeren. En bij dergelijke stukken is het verstoren van de gewenschte illuzie eveneens alle stemming bedervend.

Ik hoop dat vele belanghebbenden bij en belangstellenden in het tooneel deze Voorrede lezen zullen. Om wakker geschud te worden. Het is meer gezegd maar 't moet nu en dan herzegd worden: tè veel is er op het tooneel al jarenlang geofferd aan uiterlijken schijn, te veel heerscht er een streven naar realiteit, benadeelend den indruk vooral van de hóóge kunst.

Zoo naïef als de toeschouwers die door een bordje voorop het tooneel voldoende aanwijzing hadden van de plaats der handeling, is ons publiek stellig niet meer. Maar zoo verbeeldingloos als de heer v. Moerkerken het zich denkt „van den deftigsten schouwburgbeheerder tot het onbekwaamste journalistje" acht ik het volstrekt niet. Wanneer artistieke regisseurs zich

rekenschap wilden geven van het aandeel dat het uiterlijke hebben mag aan een vertooning, de grootste soberheid betrachtend waar het bijkomstig is en alleen het doende meespreken in stukken waarin het geroepen is een bedoeling van den auteur te helpen verwezenlijken, ten allen tijde hoofdzaak latend wat hoofdzaak is, dan geloof ik dat de smaak van 't publiek vanzelf in betere richting geleid zou worden, en dat de verbeelding, waaraan nu vaak op gebrekkige en onaesthetische wijze wordt tegemoet gekomen (met recht wijst de schrijver op dat erbarmelijke achterdoek bij de vertooningen van Wilde's *Salome*), vanzelf tot grooter en zuiverder werkzaamheid zou geprikkeld worden.

Doch nu over het Drama zelf.

Ik weet niet of de schrijver tusschen zijn voorrede en zijn werk eenigszins het verband bedoeld heeft, dat pleegt te bestaan tusschen tekst en en toepassing. In één opzicht zou ik meenen van wel. Hij spreekt over „het agitatorisch-joodsch-socialistisch samenlapsel van vulgaire gesprekken, dat heden ten dage de schouwburgen doet vullen" als tegenstelling van „het teederschoone, uit tijdelijke onbelangrijkheden hoog opgeheven spel van *Lantsloot ende Sandrijn*" — het laatste als vertegenwoordigend een heel genre.

Me dunkt er mocht wel met meer waardeering getuigd worden van den arbeid eens dramaschrijvers, — de toespeling is in haar grove afkeuring zoo doorzichtig dat we geen domheid doen met te denken aan den schrijver van *Ghetto* en *Op hoop van Zegen* — die, hoe weinig sympathie het tendentieuse en propagandeerende van zijn werk moge zijn, een zeldzaam talent heeft van dramatische uitbeelding, tenzij... de zoo heftig zich verzettende zelf de kracht in zich voelde om hem in psycho-plastisch vermogen te overtreffen. En dan nog!...

Zeker — de heer Van Moerkerken geeft iets anders, bemoeit zich niet met wat van dezen tijd is, zoekt zijn stof in de middeleeuwen, schuwt actueele „onbelangrijkheden", maar is wat hij geeft eenigszins in staat een tegenwicht te vormen voor het door hem zoo vinnig veroordeelde?

Onredelijke eischen mag men niet stellen, doch draagt de schrijver zelf niet de schuld als we hier wat veel gaan vragen?

De Doodendans is een drama in zeventien handelingen. Wij zouden het eer zeventien tafereelen noemen, die echter in hun opeenvolging meer den indruk maken van een episch, dan van een dramatisch geheel. De schrijver heeft blijkbaar gewerkt volgens het voorbeeld der oude misterie-spelen, die vaak aan dit zelfde euvel leden en waarvan de vertooning door de epische uitgebreidheid der aaneengeschakelde stoffen soms dagen aan dagen duurde. Ook herinnert aan het middeleeuwsch tooneel de aanwezigheid van allerlei allegorische elementen, zoodat we

Dood, Pest, Ontucht, Laster, enz als personen aanschouwen: Duivelverschijningen.

Maar het dramatisch verband, de eenheid, die vanzelf bij de groote dramaturgen ontstaat door een zich bewegen van al het gebeurende om de tragiek, als de kern, dat ontbreekt. Althans ik heb na herhaalde aandachtige lezing die niet gevoeld.

Er is en blijft voor mij iets wazigs en iets verwards in het geheel.

Het wordt voorafgegaan door twee latijnsche motto's: het eene ontleend aan het boek Job en sprekende van het vluchtige en vergankelijke van 's menschen bestaan, het andere twee hexameters van den 12e eeuwschen Fransch-Latijnschen dichter Marbodeus — vol van de vrouwenverachting der middeleeuwen.

Hiermee worden de twee voornaamste elementen van het drama aangeduid.

Het speelt „omstreeks het begin der XVe eeuw, in eene stad van Zuid-Duitschland."

De zwarte dood op het vale ros trekt door de landen, vergezeld van zijn dochters: Ontucht en Pest.

In de lijst dier benarde dagen staat een schilder, Hans, heeft geen vrede met zich zelven, leeft in tweestrijd. Hij wil uitbeelden

het spel der aardsche ijdelheid
Van weelde en van verganklijkheid,

maar hij kan den klaren vorm niet vinden. En nu tobt hij over 't leven, dat slechts waan blijft, met nu en dan den opstormenden lust tot genieten. Dan wordt hij toegesproken door een monnik, Michaël, die velerlei kennis machtig is. En die zal voor hem op het kerkhof vertoonen het vreemde spel:

Hoe Dood en Hel
De trotsche praal der wereld honen.
Dat spel moet (hij) in beelden op den muur
Voor de vergetelheid bewaren...

Michaël heeft ook het liefde-verlangen in Hans ontwaard, en hij zelf ziet in de vrouw niet anders dan een verlokkelijken schijn, waaronder een dier schuilt, dat het verderf des mans wordt. Hij roept de Demonen op, de zeven duivelen die hem helpen moeten om een ziel van haar ijdlen droom te bevrijden.

Nu volgt er een idyllisch tafereel. Hans zit met Duyfje, een meisje dat hem bekoord heeft, onder een boom terzij van het kerkhof; de jongelieden bekennen elkaar hun liefde en vooral in de taal van het meisje is de dichter heel gelukkig:

O stil! zóó was de dag,
De schoonste dien mijn ziel ooit zag,

Toen ik voor 't eerst aanschouwde uw jong gezicht
In 't bergenwoud, aan 't meer, bij 't eerste licht.
Daar klonk dat lied van vooglen, wind en blaadren;
De oude woudmolen sloeg zijn raadren
Met radder blijdschap door het schuim;
De wereld werd zoo goud, zoo licht, zoo ruim!

Dan komt een boetprediker die klaagt over de verdorvenheid der tijden en wijst op de ijdelheid van het menschelijk bestaan, en daarna zien Hans en Duyfje den Doodendans. Beurtelings komen nu de Paus, Keizer, Landman, Koopman, Edele Jonkvrouw, Muzikant, Kluizenaar, Lichtekooi, Sterrewichelaar, Geneesheer, Maagd, Bedelaar, Nar en Kind; zij worden achtereenvolgens naar het knekelhuis verwezen.

In Hans' hart is door 't zien van al dat vergankelijke de lust tot leven en genieten gewekt, en dit verlangen wordt al heviger. Michaël sterkt hem erin, vuurt zijn begeerte aan door vizioenen, en Duyfje, moeder Brigitte's eenige dochter, wordt het offer van de list des sluwen monniks. We moeten wel denken aan Faust, Mefisto en Gretchen.... Op een zomerfeest vind Duyfje de stadspoort gesloten, gaat ze met Hans het veld in, vieren ze hoogtij onder den hoogen hemel.

Maar de roes is kort. Hans walgt van 't kind dat alles hem gaf. Hij heeft nu genoeg van der wereld bedriegelijken schijn, en nog eens, voor 't laatst, moet Michaël hem helpen om het werk te voltooien dat hij zijn levenswerk acht: de muurschildering met *De Doodendans*.

... hier op aarde is alles schijn,
't Ontluikt en bloeit en ligt al dra bezweken:
Doods macht alleen zal nimmer breken,
Maar als Gods Almacht eeuwig zijn.
Hij is mijn meester en hem dien ik nu;
Hem zal ik in mijn beelden loven,
Mijn krachten offren, en ik schuw
Sinds dezen stond,
Al wat mijn hart aan de aarde bond:
Schoonheid en liefde en 's werelds geurge hoven. —
O, eindlijk vrij! Ik zie mijn dreigend beeld,
Mijn schrikkelijk vermaan al klaarder rijzen.
En hoe de rol van wrekend Richter speelt
Gij, Dood! die vorsten 't lot zult wijzen!
Maar, Michaël, uw duistre macht
Moet nu mijn laatste krachten schoren!
— — — — — — — — — — —

MICHAËL.

Ik doe uw wil: gij komt te middernacht
En 's Keizers schim ziet gij in de oude pracht,
Den zwerver in ellende's bedeldracht.

Als hij bij lamplicht bezig is met schilderen komt Duyfje nog eenmaal tot hem. Maar met smadend en smalend woord jaagt hij ze weg. Nu waant hij zich boven het bereik van 't aardsche leed, bezield met minachting voor de liefde die een vrouw hem bracht en waarin hij niets zien kan dan zinnelust. Michaël komt en laat de schimmen der afgestorvenen nog eens aan hem voorbijgaan. Onder hen is thans ook die van Dante en Beatrice, van den kunstenaar en de hooge maagd die hem redde, maar hun beteekenis gaat op dat oogenblik nog voor Hans verloren.

Duyfje heeft in wanhoop zich verdronken. De muurschildering raakt voltooid en wekt meer en meer de bewondering.

In Hans komt nu de omkeering. Hij voelt dat hij zijn menschelijkheid geweld heeft aangedaan. De lieve herinneringen in zijn ziel kan hij niet vermoorden. Als Michaël hem troosten wil met den roem — dan voelt hij dien als ijdelheid. Hij heeft het hoogste miskend!

> Waartoe liet gij de schimmen langs mij zweven
> Des ouden Zangers en van Haar
> Die hij, die hem ter hemel heeft geheven?

Nòg eens moet Michaël hem de schimmen-verglijding doen zien en nog eens stormt al zijn twijfel, zijn smart over verloren illuzie, zijn vreezen en hopen in hem op, tot Michaël's cynisch en hopeloos woord hem tot berusting brengt. Er is geen antwoord op de levensvragen, 't geheim blijft vastbesloten in Gods hand. En op Michaël's aansporing:

> Ga mee, en volg me in 't levend graf,

gaan zij beiden naar het klooster, terwijl uit de kerk de zang der monniken bij de metten klinkt.

Ik meen dat dit oppervlakkig resumé van den inhoud voldoende is om aan te toonen wat mijn hoofdbezwaar is tegen dit drama als zoodanig.

Het is, ondanks den dialoog-vorm, in opzet en bouw episch: een psychologisch verhaal in hoofdstukken. Het concentrische wat in een drama alle deelen der handeling doet uitgaan van éen middelpunt, de tragiek, — ontbreekt. En daardoor de eenheid.

Alles staat te veel afzonderlijk, op zich zelf. Er zijn Handelingen die men gerust er uit kan lichten zonder dat het aan den indruk van 't geheel veel schaden zou. Zoo bijv. de zevende of de achtste of de zestiende. Het is derhalve geen organisme geworden waaruit niets gemist kan worden. Ook ontbreekt de groepeering die het relief moet geven. Door het apart zetten van al die stukjes Handeling komen alle beurt om beurt op het voorplan te staan, zeggen hun tekst en verdwijnen.

Juist omdat de auteur blijkens zijn *Woord vooraf* het oog heeft op Dramatische Vertooningen, acht ik dit gedicht door hem voor vertooning bestemd. En ik geloof dat daarbij direct zeer voelbaar zou worden het door mij aangewezene.

Van de verzen heb ik er eenige geciteerd. Er zijn zeer geslaagde gedeelten bij, al maakt de dichter het zich nogal eens heel gemakkelijk met het rijm.

De invloed van Van Eeden, den dichter van de *Broeders* en *Lioba*, is soms merkbaar. Zoo zou men der laatstgenoemde gerust de volgende verzen in den mond kunnen leggen:

> Wat koele en blanke dageraad!
> Ik voel den wind langs mijn gelaat,
> Ik ruik de versche zomergeuren,
> De wereld is vol vreemde kleuren,
> En het gezang
> Der vooglen klinkt reeds uren lang....

Nu nog een enkel woord — over de tooneelaanwijzingen.

De schrijver kant zich in zijn voorrede zoo heftig tegen het realisme in de regie, dat hij werkelijk wel eenige aanwijzing had mogen geven hoe hij de monteering van zijn eigen stuk zich gedacht heeft.

Als ik bij de Eerste Handeling lees: *Nacht. De oude steenbrug over de rivier. De Dood, op een wit paard gezeten, is verzeld van Pest en Ontucht*, dan vraag ik mezelf: hoe heeft hij zich dit gedacht op het tooneel?

Ik stel me nu voor alleen toeschouwer te zijn.

Ik zie dan in een duistere ruimte enkel iets van een wit paard tusschen twee borstweringen. Daaròp één, daarnáast twee donkere gedaanten. Die op het paard zegt:

> Mijn bleeke ros, draag snel mij voort enz.

Dan een andere:

> Ha, ik zie muren, torens, kerken....

De derde:

> Mijn adem waait al langs de zerken.

De eerste:

> Mijn dochter, wat smeulen uw oogen.

De derde:

> Wie brandt niet van zoo rijke prooi!

De eerste:

> Mijn kind, wat draagt ge een vreemde tooi....
> Wat wilde lust gloeit in uw oogen.

De tweede:

> Wij ijlen naar het schoonst festijn:
> Ik dorst naar bloed, mijn levenswijn!

De eerste:

O komt, mijn dochters.
De nachtwind jaagt ons voort!
Daar is de woonstee der slapende menschen:
Wij vreezen gracht noch ijzren poort....
Zij ijlen heen.

Als toeschouwer heb ik uit die samenspraak van drie donkere gedaanten op een donker tooneel niet anders kunnen opmaken dan dat een ruiter spreekt met zijn twee dochters.

Maar.... waar het toch op aan komt: dat die ruiter de Dood is en zijn dochters Pest en Ontucht zijn, daar heb ik natuurlijk geen notie van gekregen.

En waar de heer van Moerkerken naar Oudheid en Middeleeuwen verwijst voor de juiste opvatting, zal hij zich den toeschouwer wel allerminst met een tekstboekje denken....

Dat de eerste Handeling derhalve geheel onbegrepen aan den toeschouwer voorbij zou gaan, lijkt me onvermijdelijk.

En ik zou gaarne van den schrijver zelven eenige aanwijzingen gezien hebben om dit bezwaar te ondervangen. Of heeft hij het niet gevoeld?

* * *

ELEONORA DUSE in *Rosmersholm.*

„Een eenzame zwervelinge" heeft D'Annunzio haar genoemd in zijn onbescheiden roman van kunst en liefde, *Il Fuoco.* Maar is dit niet elk oorspronkelijk kunstenaar, die voelt iets heel afzonderlijks te doen te hebben? Is er in het wezen van het genie niet vanzelf een vereenzaming, een staan geheel buiten datgene wat de menschen tot nog toe als waarheid of schoonheid hebben erkend, dat hem moet vervreemden het eerst van wie hem in streven het naast zijn?

Men heeft Duse van willekeur of van zucht naar het bizarre beschuldigd toen zij parade-rollen verwerkte tot iets, geheel verschillend van wat anderen ermee hadden gedaan.

Ik voor mij geloof, na haar in *Rosmersholm* gezien te hebben, thans geheel en al zich aanpassend aan de schepping van den meesterlijken phycholoog, die Ibsen is, dat zij niet anders vermag te geven dan zichzelve in volle oprechtheid.

Al wat zij doet en zegt, elk gebaar en elk woord, is overtuigend door waarachtigheid: doorvoeld, doorleefd. Zij mag haar rol met de meeste toewijding bestudeerd hebben, als we haar zien en hooren verdwijnt elke gedachte aan spel, — in *Rosmersholm* is ze Rebecca West: de waarmaking van Ibsens verbeelding. En ze is dat alleen kunnen worden

doordat zij er àlles voor heeft kunnen vòelen. Niet voor de rol als middel tot talent-uiting, voor de persoon als superienr psychologisch model tot mensch-schepping. Er waren naast haar twee zeer knappe artiesten: de eene als rector Kroll, de andere als Ulrich Brendel. Welnu, ik genoot van den ijverigen ketterjager, den bewegelijken reactionair, heftig en strijdlustig, maar ik had telkens mijn genoegen aan zijn spèl, dacht: wat doet hij het goed! — gelijk ik den tragischen humor waardeerde met de teekenachtigheid in gebaar en typeering van dezen Brendel, vooral bij zijn eerste optreden. Doch als ik naar Duse zag en luisterde, dan was daar geen actrice meer die sprak en speelde, maar een mensch met expressief beweeglijk gezicht, gebarend en zeggend zoo overtuigend natuurlijk dat ze heel dat plankenwereldje tot realiteit omschiep, dat we met haar lééfden in die kamer op Rosmersholm.

Haar gezicht met de wonderbare oogen... De sporen van honderd tragische maskers vindt ge op dat gelaat, waarmee ze alle menschelijke passies heeft nagebootst (D'Annunzio) voor 't uiterlijke, na ze eerst innerlijk doorvoeld te hebben. Schoonheid in den zin van regelmaat of van banale bekoring heeft het niet — het is onregelmatig, de trekken zijn scherp, de mond is scheef — maar er is een veelheid van uitdrukking in, die 't tot een instrument maakt, door haar als onwillekeurig virtuozelijk bespeeld bij 't spontaan reageeren op elke ziels-aanraking. En van de grootste uitwerking wordt het nu, wanneer deze stage wisseling van gelaten plotseling onder een opperste ontroering, een vernietigende wanhoop, verstart tot een doode-masker, waarin alleen de oogen, die oogen vol wereldleed blijven leven als getuigen van verslagenheid en weedom, stomme klagers die de ontroering doen huiveren door 't diepst onzer ziel....

Zoo zag ik haar bij de bekentenis — als van de oer-krachtige Rebecca niets meer over is dan een berouwende, door veredelende liefde tot deemoed verslagen vrouw: als zij Rosmer het offer heeft gebracht van heel haar Zelf, om hem te redden van wroeging en berouw.

Dan haar suggestief gebaren: de armen in de wijde mouwen in schoonheid bewegend, en haar handen — die mooie, nerveuze handen, waaraan D'Annunzio zijn *La Gioconda* opdroeg —: voortdurend wedijveren zij met het gelaat in het uitdrukken van emotie. Bij haar bekentenis in die ontzettende derde acte als alles haar ontzinkt, zwerven ze als gejaagde vogeltjes over den rand der tafel waartegen zij geleund staat, zoekend, tastend, als wanhopig door het niet vinden van een vertroosting in de verlatenheid die ze nu zelf om zich heen roept.

En in de scène die daaraan voorafgaat, dat tooneel met Dr. Kroll, die — even onbewust van het ontzettende kwaad dat hij sticht als de herder die Oedipus de afschuwelijke waarheid doet zien — met zijn scherpzinnige argumenteering haar naar de noodlottige erkentenis drijft dat Dr. West haar

vader geweest is, háar, die weet wat hij haar nog méer was!... Duse's rechterhand had een vouwbeen gegrepen en zij sloeg daarmee in verzet op de tafel, herhaaldelijk ter ontkenning, driftiger wordend in haar angst dat hij gelijk zou hebben, een oogenblik zelfs hem dreigend en snel er mee naderend, en dan — dan — in radeloosheid het met beide handen omklemmend breekt zij het plotseling in tweeën, en knapt de stukken nog eens door....

Haar stem is niet welluidend, maar heeft zeer doordringende accenten, trillingen die emotie wekken, kan snijdend zijn als een wreede waarheid en verzacht, verweekelijkt soms tot liefkoozende innigheid.

Dit laatste gaf de groote ontroerende schoonheid aan het slot.

Als „theater" is er geen gevaarlijker slot denkbaar dan zulk een weggaan ter dubbele zelfmoord. Bewonderenswaardig was het wat zij er van maakte. Niet door een truc, maar juist door uiterste doorvòeling van deze individualiteit. Voor een huwlijk met Rosmer is Rebecca teruggeschrikt. In het leven mógen zij niet vereenigd zijn. Doch als hij nu verklaart mèt haar in den dood te zullen gaan, dan voelt zij zich opeens zijn bruid, en uit het diepste harer ziel leeft nu haar veredelde liefde op en geeft aan haar stem geluiden van vreugde en geluk, geluiden als liefkoozingen, waarmee zij den éénige omstrengelt. Die schoonheid van liefde-geluid is als de wijding, de verzoening in het tragische dat zich voltrekt.

Zoo heb ik ze gezien de „eenzame zwervelinge" die staat tusschen de haar omringenden, met haar woord, gebaar en uitdrukkingsvol gezicht als de essentie van de tooneelspeelkunst tusschen de meer oppervlakkige uitingen daarvan.

Een omschrijving van haar kunst te geven — wie vermag het? Zou zij zelve het kunnen?

Waar ik zie dat d'Annunzio in zijn bovengenoemd boek al zijn virtuoziteit aanwendt om haar kunst met woorden te benaderen en het tòch niet verder brengt dan tot — woorden.... wil ik me voor gewaarschuwd houden.

Aan haar Rebecca West denk ik terug als aan een schepping van aangrijpende tragische kracht en zeldzame schoonheid.

W. G. v. N.

'T BOLLEKEN

DOOR

CYRIEL BUYSSE.

I.

Nonkelken was dood....

Hij was op het dorpje geboren en had er zijn gansche leven gewoond. Zijn huis, — 't kasteelken, zooals de menschen het noemden, — stond heel alleen aan 't uiteinde der lange straat, daar waar de steenweg zich in tweeën splitst, rechts en links, naar andere dorpen. — Een bloementuintje, door een ijzeren hek en een omheiningsmuur van de straat afgezonderd, lag liefelijk verdeeld in kleine, kleurenrijke perkjes vóór het witte woonhuis met de groene zonneblinden, en daarachter strekte zich de lusttuin uit vol hooge en sombere boomen, bijna indrukwekkend als de imposante massa van een park.

Dáár had Nonkelken zijn leven lang als vrijgezel gewoond. Zijn voornaam en familienaam kenden de menschen haast niet meer: zij waren zoo gewend hem „Nonkelken" te hooren noemen; wellicht omdat hij slechts één neefje als familie had, die hem natuurlijk altijd „nonkel" noemde.

Nonkelken was rijk en had nooit anders dan voor zijn pleizier geleefd. Hij had geleefd 't gewone leven van een rijken dorpsheer: lekker eten en drinken, jagen, paardrijden, met den handboog schieten en op „stamenee gaan". Vooral op stamenee gaan. — Iederen ochtend, klokslag elf, begon Nonkelken zijn ronde. Hij liep geregeld zijn vijf of zes herbergen af, nam in ieder zijn „dreupelken" onder het rooken van sigaartjes en het babbelen met de menschjes. Tegen één uur was hij weer op het „kasteelken", gebruikte zijn diner en ging daarna een paar uurtjes dutten. 's Namiddags reed hij uit, meestal naar omliggende dorpen, soms met een vriend

naar kermissen of handboog-schietingen, of trok te velde op jacht. Met invallenden avond was hij weer op het „kasteelken" en soupeerde; en dan had hij opnieuw zijn vaste herbergen, waar hij zijn kennissen ontmoette, die met hem een partijtje kaart of biljart bleven spelen, tot halfelf of elf in den nacht.

Nonkelken was zeer populair, zeer gezien en geliefd. Hij was een tijdje burgemeester van het dorp geweest, doch had al spoedig voor die eer en waardigheid bedankt, omdat het hem te veel geharrewar veroorzaakte; maar hij was en bleef tot 't einde van zijn leven voorzitter der handboogmaatschappij en eere-voorzitter van het fanfarenkorps. Hij was vrijgevig en deelde aan de armen aanzienlijke aalmoezen uit. Hij was noch „hooggeleid" noch verwaand en wel integendeel gul met handdrukken en vriendelijk tegemoetkomend voor velen, die hij al heel spoedig tot zijn gelijken en intiemen rekende.

Veel had hij steeds van de meiskes gehouden. Niet van die opgesmukte, aanstellerige, pretentieuze stadsjuffers, maar van eenvoudige, natuurlijke, gezonde boere-kinderen. Hij had liefjes op het dorp gehad; vele, vele! Maar 't had nooit of hoogst zelden zijn goeden naam iets geschaad. Hij was rijk en hij was goed; hèm werd heel wat meer vergeven dan een ander. Wel hadden meneer de pastoor en enkele zéér godvruchtige menschen misschien nu en dan eens afkeurend-hoofdschuddend gemopperd; maar eenieder wist toch dat Nonkelken in den grond van zijn hart een héél vroom mensch was en tot publiek schandaal en bepaald ergerend-onstichtelijk voorbeeld was het ook nooit met hem gekomen. Trouwens, met den tijd was Nonkelken kalmer geworden en de laatste jaren leefde hij heel deftig, vreedzaam en gelukkig met zijn beide meiden — een oude, die bizonder lekker kookte en een jonge, die uitstekend voor hem zorgde — als een oude, wijze vader, die van veel geproefd heeft en wel weet dat 't beste toch nog binnenshuis te vinden is.

Maar nu was Nonkelken dood!....

Aan een eigenaardige ziekte was hij gestorven. — Dat was begonnen met een soort van kitteling in zijn slokdarm, als een begin van verkoudheid. Het deed hem hoesten, herhaaldelijk en hardnekkig, maar steeds droog; en hij werd er nijdig onder en schudde soms gesard het hoofd, terwijl hij hard met de vuist op

zijn borstbeen klopte, alsof daar, diep, iets zat, dat hij maar niet weg kon krijgen. Er zat daar werkelijk iets, beweerde hij, net als een balletje, dat hij er duidelijk voelde, iets dat onophoudend op en neer bewoog, alsof het wilde boven komen en niet kon. Hij hoestte en proestte er naar, om het eens goed te pakken te krijgen; het leek hem dat hij eensklaps zou genezen zijn zoodra hij 't had; maar treiterig-kittelend bleef het dingetje voortdurend op en neer gaan, somtijds tot in zijn keel bijna, zoodat hij 't eindelijk dacht te hebben, maar telkens op het laatste oogenblik weer zinkend naar de diepte, waar het dan uren lang te draaien en te kwellen lag, onder vruchtelooze hoest- en proestbuien, die Nonkelken paarsrood, met congestieve oogen, als in stuiptrekkende krampen, amechtig op en neer trokken.

Voornamelijk in den vroegen ochtend had hij 't zwaar-benauwd; en 't werd eerst beter, maar dan ook merkelijk, nadat hij een paar borreltjes gedronken had. Dat was het beste en zelfs 't eenige middel, oneindig doeltreffender dan al de poeiertjes en pilletjes en drankjes, die de dokter hem déed slikken. Dat knapte hem telkens flink weer op en voor het overige van den dag voelde hij zich bijna lekker, behalve 's avonds weer, op 't oogenblik dat hij naar bed zou gaan. Dan kwam opnieuw een erge, érge bui en lange uren lag het balletje weer treiterend op en neer te gaan zonder ooit geheel boven te komen, noch geheel te zinken, terwijl het diep in zijn binnenste aanhoudend piepte en knaagde, hem alle rust en slaap belettend.

„Da bolleken zal mijn deud zijn," zuchtte Nonkelden tegen de menschen die naar zijn gezondheid kwamen vragen. „Da 'k het kon boven krijgen 'k woare genezen; moar anders ben ik ne veugel veur de katte."

„Zoe da nie wa anders zijn, Nonkelken?" vroegen de menschen vriendelijk-belangstellend.

Maar Nonkelken maakte zich kwaad als het bestaan van 't bolleken in twijfel werd getrokken. Hij toch voelde zeker wel wat er in hem omging? 't Was of hij 't daar vóór oogen zag; en hij preciseerde, nijdig, agressief:

„'t Es 'n bolleken, zeg ik ulder; percies ien van die gloazen bollekes woar da z' op de kirmessen mee karabientsjes noar schieten en da stanvastig op 'n woaterstroalken op en neere goat." En de menschen geloofden 't en de geschiedenis van 't bolleken werd

alom in 't dorp verteld, als een wonderbare en fatale kwaal, waar Nonkelken aan dood ging.

Zijn eenige neef, meneer Vitàl, die in de stad voor advocaat studeerde, kwam hem bezoeken. Hij vond Nonkelken in weeke stemming, moedeloos en bijna schreiend.

„'t Es gedoan mee mij," zuchtte het oud viveurtje. „'K en kan da bolleken nie boven krijgen en 'k moet 'r van deud." Eensklaps begon hij te snikken:

'T 'n zal nie lank mee mij mier duren; ge zilt aan 't irfdeel goan liggen."

„O, Nonkel, Nonkel," protesteerde meneer Vitàl hevig. Maar bij 't heengaan ontmoette hij in den gang den dokter, die Nonkelken was komen bezoeken; en hij nam hem apart.

„Qu'est-ce donc, docteur, avec mon oncle?" vroeg hij in 't Fransch, ter wille van de jonge meid, die vagelijk van verre stond te luisteren.

„L'alcóóól!" antwoordde de dokter brutaal, drukkend op de laatste lettergreep van 't woord, of er wel drie o's in stonden.

„Ah bah!" riep meneer Vitàl met rond-verbaasde oogen.

De dokter richtte een vluggen schuinblik op de jonge meid, die plotseling door een glazen zijdeur verdween. En ietwat stiller, in zijn gewoon Vlaamsch ditmaal:

„Hij hè te veel dzjenuiver gedronken; hij es noar den duuvel!"

„Moar da bolleken, dokteur, woar dat hij altijd over kloagt! Wa ès dat dan?"

De dokter slaakte een korten spotlach.

„Dat 'n ès gien bolleken; hij mient hij dàtte. Da es zijne slokdoarm die verzweirt, van de spiretus!"

„Moar hij 'n dronk hij niet te veele!" meende meneer Vitàl.

De glazen deur ging open, de jonge meid kwam weer te voorschijn, langzaam vegend met een borstel.

„Tous les jours deux ou trois petits verres de trop, et cela durant quarante ou cinquante ans," herbegon de dokter in 't Fransch, terwijl hij naar den jongen man knipoogde, „c'est ça qui fait l'affaire, comprenez-vous. Allons, 'k moe veurt, d'r liggen nog ander zieken op mij te wachten. Mesieu Vitàl, je vous salue, vous reviendrez bien vite ici, je pense; portez-vous bien." — En met een vluggen handdruk was hij weg.

Toen meneer Vitàl na een drietal weken op het „kasteelken"

terugkwam, lag Nonkelken op sterven. Hij had zijn biecht gesproken, een lange, zware biecht van al 't vergeten kwaad der vroeger jaren, de laatste sacramenten waren hem toegediend en een nonnetje zat als verpleegster aan zijn sponde. Hij leed verschrikkelijke pijn en hij ijlde, woelend in zijn bed, slaande met gebalde vuisten op zijn dekens en den muur, rauw-schreeuwend dat het bolleken nu boven in zijn keel zat en er brandde als een vuurkogel. Meneer Vitàl bleef maar een oogenblik bij hem. Hij vluchtte naar buiten voor 't gruwelijk schouwspel, maar liet zich door de meid in huis een bed opmaken, vast besloten nu te blijven tot het einde.

Tot dan toe was de eventualiteit van Nonkelkens erfenis voor hem slechts als de vage schim van een gebeurtenis geweest in een héél verre toekomst. Nonkelken was gezond en sterk en nog niet eens zoo oud; hij rekende haast niet op die erfenis en dacht er ook niet aan, in zijn zorgeloos vrij-leven van jongen student zonder ouders. Maar nu hij plotseling bijna vóór de gebeurtenis stond, kreeg hij het volle besef van de omwenteling die Nonkelkens docd in heel zijn verder leven kon te weeg brengen; en nu speet het hem wel dat hij Nonkelken soms verwaarloosd had, terwijl hem ook een dof gevoel van droefheid kwelde bij het heengaan van dat allerlaatst familielid, den eigen broeder van zijn overleden vader. Nu had hij wel veel voor Nonkelken willen doen, zijn pijn verzachten en hem liefde betuigen; er was in hem een stille smart van wroeging, maar hij voelde meteen dat al die goede voornemens en gevoelens te laat kwamen en zijn zorg en kommer vestigden zich telkens weer op zijn materiëele belangen, die hij als eenige, wettige erfgenaam niet mocht verwaarloozen. Nonkelkens fortuin bestond meestal in onroerende goederen: huizen, hofsteden, landerijen; maar hij had ook effecten en misschien veel geld in huis en meneer Vitàl vreesde vagelijk de meiden, vooral de jonge. Die vreesde hij intuïtief zonder eenige gekende reden, alleen omdat hij wist hoezeer Nonkelken zijn leven lang van de meiskes gehouden had.

't Was voor meneer Vitàl een rustelooze nacht. Nauwelijks lag hij telkens even ingesluimerd of hij schrikte op om weer naar Nonkelken te gaan kijken. — Buiten was 't een mooie, stille lentenacht vol wazigheid en zoete geuren. Door zijn open-gebleven vensters zag hij de lichte, grijze nevels hangen over de sombere gewassen en in het ijl en donkerblauw azuur schitterden zoo ontelbaar

en zoo vreedzaam-onvergankelijk de sterren. Romantisch galmde bijna onverpoosd het gezang van den nachtegaal; en, onzichtbaar in de diepte van den tuin, bruiste en kabbelde in ondertoon het beekje, zwaar-gezwollen door de laatste voorjaarsregens. Meneer Vitàl stond roerloos voor zijn venster met peinzend-starende oogen en ademde diep de nachtelijke frischheid in. Wat een verschil, die stil-plechtige, zoet-geurende, gezondheid-en-kracht-gevende nacht, vergeleken bij de gewone sleur van zijn studenten-avonden-en-nachten in de zwoel-bedompte drank-en-tabakslucht der stadskroegen! Dit mooi „kasteeltje", die groote tuin met zijn oude reuzen-boomen, die onzichtbare, geurende heesters en bloemen, die teere nevels om gazons en bladerkruinen, dat grootsch en aanhoudend geruisch van 't wild-stroomende water.... 't kon alles 't zijne worden, 't behoorde hem reeds bijna, 't omvademde hem als 't ware in een atmosfeer van streeling en van weelde, als een rythme van jeugdig geluk, op welks zachte deining hij zich nu maar eindeloos moest laten wiegen. Toen sloot hij weer het venster, vol van al die weelde, en spoedde zich naar de kamer waar Nonkelken op sterven lag. Hij trad er op de teenen binnen, hij zag er 't oud viveurtje, van lieverlede uitgeput en stil geworden, klein en mager als een verschrompeld kaboutertje, amechtig liggen hijgen in zijn groot, breed bed en 't nonnetje stil-biddend bij het lichtje aan zijn sponde, de bruine kraaltjes van den rozenkrans tusschen haar witte vingers. Zij keek maar even bij zijn binnenkomen op zonder haar gebed te staken; en roerloos stond hij daar een wijle in gespannen houding, de oogen strak op Nonkelken gevestigd, de wenkbrauwen gefronst. Soms ging de deur heel zachtjes open en ook de meiden kwamen zien. Lang bleven zij niet als hij daar was; zij keken maar van verre: de goedige oude keukenmeid met angstig-saâmgevouwen handen en met tranen in haar groote, uitpuilende oogen; de jongere met zenuwachtige gebaren en verwrongen trekken, de wangen bleek, de donkere haren los over haar witte nacht-japon, de scherpe blikken als 't ware spiedend en zoekend om zich heen loerend. Zij was knap van uiterlijk en met toenemend wantrouwen en moeielijk verholen toorn sloeg meneer Vitàl haar gade. Haar uiterlijk, haar oogen, haar allures, alles verraadde hem de intrigante, heimelijke vijandin, die wellicht nù nog almachtig over Nonkelken zou kunnen heerschen en het geluk van zijn eigen toekomst grootendeels vernietigen. Hij twijfelde niet of hij zou met

haar af te rekenen hebben en dat intuïtief bewustzijn ergerde en prikkelde hem uitermate, als een roof, die op zijn eigendom gepleegd werd. Telkens trachtte hij haar uit de kamer weg te blikken, doch zij hield zich maar of zij er niets van merkte; en samen bleven zij daar even nijdig-wachtend staan, naast 't nonnetje, dat onverstoorbaar bij het sterfbed bidden bleef in de plechtige stilte van den lentenacht, waaruit steeds als een verre, teere zaligheid, opgalmde het verliefde zingen van den nachtegaal en het aanhoudend dof gedruisch in ondertoon der zwaar-gezwollen beek.

Tegen den ochtend, toen meneer Vitàl, half aangekleed, eindelijk sinds een poosje lag te slapen, werd zachtjes op zijn deur geklopt.

Hij schrikte wakker.

„Ja; is er iets?" riep hij, meteen van zijn bed springend.

„Meneer," fluisterde zacht de stem van 't nonnetje achter de deur.

„Ja, wat is er?"

„Uw Nonkel is dood, meneer; wilt ge komen?"

Hij schoot zijn jas aan, rukte de deur open, volgde, bijna rennend, het nonnetje naar de doodenkamer.

II.

Opeens was meneer Vitàl de bezitter van een vrij aanzienlijk vermogen! Hij erfde alles, volgens wettelijk verloop, behalve twee uitkeeringen: vijfduizend frank aan de oude meid, die gedurende meer dan dertig jaren zoo lekker voor Nonkelken gekookt had; en vijftienduizend aan de jonge, die slechts sinds drie jaar bij hem woonde, doch hem op een andere wijze groote diensten had bewezen. De oude snikte tranen uit van dankbaarheid, maar de jonge was woedend ondanks het genereus geschenk, en schold op Nonkelken en op meneer Vitàl, schreeuwend dat 'n schande was van zoo'n oude smeerlap en dat ze 't alles aan de groote klok zou hangen, indien de neef er niet heel wat bij paste. Meneer Vitàl maakte korte metten met haar. Hij gaf haar 't geld en zond haar op staanden voet weg; maar aan de goedige oude vroeg hij om te blijven, in afwachting dat hij besloten had hoe hij nu zelf zijn verder leven schikken zou.

Daar stond hij opeens voor 't groote, gewichtige vraagstuk. Hij

was bezig aan zijn eind-examen, waar hij reeds eenmaal voor gezakt was. Dat was de schuld geweest van een der professoren, die een wrok tegen hem had. Zoo beweerde hij althans en was ook diep overtuigd van wat hij beweerde. Maar wat zou hij nu doen? Verder door studeeren, advocaat worden om den broode, dat hoefde niet meer. Hij was vrij, hij kon doen en laten wat hij wilde. Het schraal inkomentje, waarvan hij, na den dood van zijn half-geruïneerden vader leven moest, was nu opeens als een goudstroom geworden. Die nijdige professor, die, een week te voren, zijn toekomst nog in handen had, kon hem nu niets meer deren, niets meer schelen. Hij was zijn eigen heer en meester, hij had zich maar te laten glijden op den eensklaps glad voor hem geworden levensstroom en alles zou goed zijn, hij was zeker, zéker van in veilige haven aan te landen. Doch hij twijfelde en aarzelde. Met Nonkelkens ziekte en dood, met de beslommeringen van begrafenis en erfenis, had hij noodzakelijk een tijd verloren die, voor hem ten minste, die niet sterk geprepareerd was, bijna niet meer ingehaald kon worden. De dag van zijn exaam lag tamelijk dicht in het verschiet; hij had geen tijd, en ook geen lust, althans niet op dat oogenblik, om nog grondig te studeeren; zooveel andere zaken en belangen vulden nu zijn hoofd; hij had nog niet eens al Nonkelkens boerderijen, — nu zìjn boerderijen — bezocht; hij wist niet waar de bouwlanden lagen, waar de huizen stonden; en menschen kwamen hem reeds spreken over herstellingen, veranderingen, over allerlei dingen waarvoor hij tijd en rust moest hebben; .... dat alles warde en draaide in zijn hoofd; en zoo zag hij zich weer vóór dien nijdig-grinnikenden professor zitten, die hem sarrend ondervragen zou, die alles zou uitpluizen om hem nog eens te doen zakken, die juist van de moeielijkheid waarin hij zich bevond gebruik zou maken om hem .... neen, neen, de mogelijkheid van zùlke vernedering zou hij in zijn nieuwen toestand niet dulden; plotseling was zijn besluit genomen; hij zou zich maar niet meer presenteeren, althans dat jaar niet; hij zou kalm wachten tot alles in zijn nieuw leven vast beredderd en op orde was en daarna zijn studies hervatten en eerst voor het eind-examen opkomen, wanneer hij eenmaal zóó sterk onderlegd was, dat hij bij geen mogelijkheid meer zakken kon.

Dat vast besluit, hetwelk een einde stelde aan al zijn weifelingen, vervulde hem eensklaps met een vol-bewust gevoel van stevige

kracht. Zijn lippen sloten zich in een decisieve plooi op elkaar en hij ging voor een spiegel staan, als zou hij er een uiterlijk nieuw wezen in zijn eigen beeltenis ontdekken.

Hij zag zich, klein en eenigszins gedrongen van gestalte, met vierkante schouders en blond krulhaar. Een ernstige plooi lag tusschen zijn wenkbrauwen gegroefd en zijn blauwe oogen glommen ietwat flets, als vischoogen, achter de glazen van zijn lorgnet. Hij streek even, met wijsvinger en duim, zijn rafelig, blond snorretje uit en trok het opkrullend blond puntbaardje van zijn kin een paar keer naar beneden. Toen keerde hij zich met een vastberaden beweging om en ging bij de oude meid in de keuken.

„Mietje," vroeg hij, zonder omwegen, „hoe zoe je 't vinden as ik hier bleef weunen?"

De meid, die bezig was met haar kachel te poetsen, keerde zich bruusk, als onder een heftige ontroering, tot haar nieuwen meester om.

„O meniere, meniere!" stotterde zij, haar beide, roetzwarte handen met opengesperde vingers in de hoogte houdend.

„Hoe! Es 't ou goeste niet?" lachte hij.

„O, meniere, meniere!" herhaalde zij, nog dieper bewogen, en eensklaps kwamen tranen in haar oogen, die zij haastig met haar mouwen wegveegde, „o, meniere, 'k 'n kan hoast nie mier klappen van altroassie, dat 't mij zuk 'n greut plezier doet. 'K hè d'r toch al zeu dikkels op gepeisd: zòè menier hier nou nie blijven? Zòèdt hij nou da scheun kastielke verloaten om weere noar de stad te goane? Zòèdt hij....

„Joa moar, Mietjen," onderbrak meneer Vitàl den plotselingen woordenvloed, „'t en es veur altijd nie, zulle; te noaste joare moe 'k toch weere noar de stad."

„Ha moar ge'n zilt dàt toch niet doen, meniere!" gilde de meid met schrikoogen.

„Ha 't doet, Mietje, mijn loaste exoame."

„Tuttuttut ou loaste exoame! 'n Zij ne kier zeu onneuzel niet!" riep de meid eensklaps verontwaardigd-familiair. — „Ge'n moet gij gien exoame mier passeeren; ge zij gij ne kastielhiere en ge moet gij hier op ou kastiel blijven, en noar ou pachters goan, en joagen en uitrijen en ou amezeeren mee d'ander hieren van 't dorp; dà moet-e gij doen. Es as g' ou genoeg gëamezeerd hèt ou 'n broaf, ierlijk meiske van goeje famielde zoeken en d'r

mee treiwen. En zeu lank of da ge nie getreiwd 'n zijt zal ik ou blijven dienen lijk da 'k Nonkel zoaliger gediend hè; en den dag da ge treiwt weinsch ik ou geluk en goa 'k wig om hier ploatse veur 'n ander te moaken. — Nie, nie," hoofdschudde zij op een aanmerking van meneer Vitàl, die te vergeefsch haar overstelpenden woordenvloed poogde tegen te houden, „nie, nie, doar 'n moet-e mij nie van spreken: 'n jonge mevreiwe en 'n oud meissen dat 'n kom noeit overien; moar as ik ou ne road mag geven, menier Vitàl, zegt aan ou vreiwe da ze gien al te jonge 'n neemt, want dàt 'n deugt euk nie, menier Vitàl, w'hên da hier ondervonden mee die Flavie, die ge wiggezonden hèt. Och Hiere, och Hiere, dàt 'n was toch gien goeje, menier Vitàl! Kijk, 'k en zoe van niemand gien kwoad wille klappen, moar lijk of ze zij mee Nonkelken dee, ...nie nie, nie nie, dàt 'n was gien goeje, menier Vitàl, dàt 'n was gien goeje!"

„Joa? .... wat dee-ze dan?" vroeg meneer Vitàl, die eensklaps met groote belangstelling luisterde.

Maar de oude meid, bewust wellicht dat ze te veel ging zeggen, had zich reeds tot haar kachel omgekeerd en was hoofdschuddend weer aan 't poetsen, doende of ze meneer Vitàls vraag niet verstaan had. Hij lachtte even in zichzelf, maar drong niet verder aan. Hij begreep dat hij voor te groote familiariteit van wege 't oudje op zijn hoede moest zijn. Hij zei alleen nog maar dat hij zoo tevreden was omdat ze bij hem wilde blijven, wenschte haar „goe-nacht" en ging naar zijn kamer.

„Goe-nacht, meniere," snikte 't weemoedig-gestemd oudje hem na. „'K ben tòch zeu gelukkig, tòch zeu gelukkig .... da g'hier goat blijven."

Ontroerd keek meneer Vitàl nog even naar haar om.

„Bonne vieille, ... fidèle esclave," murmelde hij in zichzelf.

Boven op zijn kamer stonden de beide boog-ramen tegen 't helderdonkere van den nacht wijd-open. Het sterren-flonkerend uitspansel stond er omlijst in te tintelen als in twee groote, somberblauwe schilden vol stralende edelgesteenten. Hij ging voor een der ramen staan en staarde. Alles was stil als in een rustende oneindigheid. De tuin lag schaduw-zwart, met hier en daar slechts de vaag-bleeke nevelvlekken van bloeiende bloemperken en heesters, en van verre kwam een zoet-geurende atmosfeer zacht naar hem toegewaaid:

de welriekende aromas van het versch-gemaaide gras uit de omliggende weilanden. Tot in het diepste van zijn longen ademde hij die heerlijk-bedwelmend op. Wat was het alles schoon, gezond en vreedzaam! Wat 'n weelde van levenskracht en geluk lag daar voor 't grijpen om hem heen verspreid! De toekomst lachtte hem streelend aan: gezondheid, fortuin, onafhankelijkheid, eer, genot en liefde, alles, àlles was voor hem; hij had het maar te nemen, hij had het maar te willen. Hij dacht aan Nonkelken en glimlachte, stil, met verteederden weemoed. Ook Nonkelken had hier vrij en gelukkig geleefd en hij begreep en waardeerde nu beter dan vroeger 't leven van het oud viveurtje: alleen heer en meester, alles naar zijn zin en zijn verlangen, lekkere keuken en knappe jonge meid, een pacha-leventje, zonder zorgen noch lasten, egoïstisch-gelukkig voor zichzelf en voor de enkelen, die zijn dagelijksch geluksbestaantje medeleefden. Geen zware studies, geen overtollige fratsen, geen ongewenschte wereldsche verplichtingen noch vormen, geen dwang van welken aard ook: enkel de vrijheid, de heerlijke vrijheid, de volle harmonie van 't leven, in de bestendige, ongedwarsboomde verwezenlijking van alle bereikbare begeerten. Alleen dat leven zèlf, waarvan Nonkelken soms te veel gevergd had, had zich eindelijk gewroken; en dàt was Nonkelkens schuld en zwakheid tegenover al zijn heerlijke voorrechten geweest. „L'alcóóól!" zooals de dokter het brutaal had uitgeroepen; die had het hem gedaan! diè had hem tien jaar vóór zijn tijd geknakt! „Hoe was het mogelijk?" dacht meneer Vitàl; en hij begreep het niet. Maar 't was zoo: Nonkelken had zich met een traag-werkend vergift gezelfmoord! — En starend voor het open raam in de rein-gezonde geuren-atmosfeer van den sereenen zomernacht, dacht meneer Vitàl aan Nonkelkens onbewustheid over 't gevaarlijke van zijn toestand, aan die vreemde aberratie van het „bolleken", waaraan hij vast geloofde en al zijn kwalen toeschreef. Hij glimlachte stil, maar een huivering bekroop hem. De drank, en, met den drank de neiging tot allerlei andere overdaad, dàt was de vijand, de groote vijand, de wraak-vijand van het geluk der rijke menschen. Dat moest hij nooit vergeten; daar moest hij steeds voor oppassen!

Daar zóú hij voor oppassen! Hij zuchtte, als loosde hij een pak van 't hart en keek een laatste maal over de glanzende, plechtige stilte heen, voelend zich hoog en sterk boven alle gevaren die zijn geluk konden bedreigen.

Een ritseling bewoog de takjes van een cederboom onder zijn venster en eensklaps zong de nachtegaal, heel even, met kristalhelder galmende stem. Hij zweeg zoodra en herbegon niet meer. Weer daalde als een zegen de ongestoorde, heilige stilte van den zomernacht. Alleen nog suisde in de diepte van den tuin 't onzichtbaar beekje, heel zacht nu met gedempt gekabbel, in 't rustig glijden van zijn helder water over de glad-bemosde ruggen van zijn glimmend keitjes-bed.

III.

Meneer Vitàls nieuw leven was begonnen en de eerste weken waren vol verrukkende verrassingen. Hij was eerst bang geweest voor te veel vrije tijd, voor gebrek aan bezigheid; maar alle dagen waren tot nog toe zoo goed bezet, dat die vrees al dadelijk week, terwijl hij meer en meer tot de overtuiging kwam, dat het hem integendeel veel moeite, inspanning en wilskracht kosten zou, zelfs later de noodige gelegenheid en rust te vinden, om zijn onderbroken studies voort te zetten en te eindigen. Dit bleef niettemin zijn vast voornemen. Hij wilde zijn diploom van advocaat bezitten, wel niet om in de praktijk te gaan, maar om het althans te hebben als een soort van eeretitel, uit een gevoel van trots en eigenwaarde tegenover zichzelf en de wereld. Maar de dagen, de weken en weldra ook de maanden verliepen en van studeeren was geen kwestie meer. Zijn boeken en cahiers lagen op elkaar gestapeld in een la van zijn werkkabinet, hij zag ze en bevoelde ze haast elken ochtend, hij nam ze soms ter hand en doorbladerde ze even, met van inspanning gefronste wenkbrauwen enkele paragrafen lezend; maar hij voelde dat hij er reeds uit was, hij raakte er elken dag meer en meer uit en in zijn geest kwam een soort onvermogen, als door 'n ankylose van zijn hersens, terwijl een toenemende afkeer van de studie, die somtijds tot walg steeg, hem in kwellende machteloosheid nederdrukte. Hij schudde zuchtend 't hoofd en keek naar buiten, waar het lieve zomerweer zoo machtig lokte, hij sloeg weldra zijn boeken dicht en schoof ze diep weer in de la, niet langer in staat aan de bekoring te weerstaan. Ach neen, het ging niet, dat gedwongen werken in een duffe kamer, terwijl buiten de vogeltjes zongen en de bloempjes geurden, hij stond maar op, ontstak een pijpje, zette een pet op en ging wandelen

in den tuin. Waarom ook zou hij zich nog nutteloos geweld aan doen? Het hoefde immers niet, er was nu tijd genoeg voor hem; en op een ochtend besloot hij naar zijn cahiers en boeken niet meer om te zien voordat de korte, slechte winterdagen hem gedwongen zouden thuis zetten. Dan zou hij vanzelf wel weer aan de studie gaan, dan zou er geen afleiding meer zijn, dan zou hij niets anders meer te doen hebben. En zoo gaf hij zichzelf opnieuw vacantie tot den winter, in volle vrijheid zonder zorgen, om nog eens goed en ruim, gedurende enkele weken, te genieten van alles wat hij tot nog toe, in zijn tamelijk kleurlooze, financiëel-bezwaarde jeugd, had moeten ontberen.

Hij had een rijwiel, waar hij eerst veel mee uitreed; maar dat leek hem nu wel wat schraal in zijn gefortuneerde positie en hij kocht zich een automobiel. 't Was ook zoo inspannend en vervelend dat aanhoudend trappen en schokken over die akelige straatsteenen. Met de automobiel huurde hij ook een jongen als chauffeur. De oude keukenmeid had zelve reeds, al spoedig na 't vertrek van Flavie, voor een tweede meisje, — een jong nichtje van haar — gezorgd.

Nu reed meneer Vitàl er maar gansche dagen lustig op los. Het nieuwe van de pret, 't gezellig snorren van den motor, het zachte veeren van de banden, het heerlijk vliegen door de wijde ruimte, 't was alles een en al verrassing en verrukking! Hij voelde zich alsof hem plotseling sterke vleugelen waren aangegroeid, hij was geen oogenblik meer gebonden aan een vaste plek; hij was hier, en daar, en overal, in minimum van tijd; hij nam, in minder dan één halven dag, het beeld en 't leven van een gansche landstreek in zich op. Het gaf hem iets wilds, iets rusteloos, iets uitgelatens, iets dat vroeger heelemaal niet in hem was. Hij had al sinds lang in de stad een vriendinnetje — een gewezen café-concert-zangeres — en kon haar nu naar hartelust bezoeken; maar ook zonder bij haar aan te gaan, voor een of andere beuzelarij, om een paar handschoenen, een doosje sigaretten of een dasje te koopen, nam hij zijn wagen en reed naar de vijf-en-twintig kilometer ver gelegen stad. Daar trof hij soms zijn vroegere vrienden aan, bleef met hen eten of inviteerde ze mee op zijn buiten; en bracht hen dan 's avonds terug naar de stad. Door hem kwam plotseling een heel nieuw leven en beweging in het dorpje, al was het tot nog toe een leven dat er door- en langs heenvloog, zonder

er zich bepaald in te mengen. Populair was hij lang nog niet, zooals Nonkelken geweest was, maar de menschen mochten hem toch wel, al kenden zij hem nog weinig, en hoopten, dat hij later zich vanzelf meer met zijn dagelijksche omgeving zou bemoeien.

Trouwens, het begon reeds. Naarmate de zomer verstreek was de automobiel-pret aan 't afnemen en in 't najaar wilde hij gaan jagen. Daar had hij hulp en raad voor noodig, want hij wist er heel weinig van af en zoo kwam hij vanzelf in aanràking met enkele dorpsheeren, die jagers waren. Meneer van der Muijt, Nonkelkens vroegere dokter, hielp hem met de kennismaking. Hij stelde meneer Vitàl voor aan den kantonrechter, aan den notaris, aan den ontvanger, aan den stoker, den brouwer en nog een paar andere voorname heeren, allen jagers. En die jachtkwestie bleek terstond een héél gewichtige en zelfs ietwat ingewikkelde zaak, waarover grondig diende nagedacht en beraadslaagd te worden. Meest al die heeren, namelijk, bezaten hun jachtterreinen om en bij meneer Vitàls hofsteden en landerijen en vroeger hadden zij met Nonkelken een vriendschappelijk accoord gesloten, waarbij zij wederzijdsch op elkanders gronden gingen jagen en op gemeenschappelijke kosten jachtbewakers en koddebeiers aanstelden. Dat had een tijdlang uitstekend gewerkt, maar de laatste jaren was, door Nonkelkens ziekte, het accoord verbroken en ieder weer zijn eigen gang gegaan. De groote, belangrijke kwestie zou nu zijn het oud accoord, op eenigszins gewijzigde grondslagen, daar er nieuwe mededingers waren bij gekomen, weer tot stand te brengen.

„Doet er mee lijk of ge wilt, veur mij es alles goed," zei meneer Vitàl.

„A la bonne heure! In da geval môen we'n vergoarijnge beleggen," meende dokter van der Muijt.

Meneer Vitàl dacht eventjes na, en eensklaps inviteerde hij, gulhartig:

„Wel.... weet-e watte.... Komt al te goare bij mij dineeren, we zillen 'n decisie nemen."

De dokter keek hem vroolijk, schalks-knipoogend aan.

„Tiens, l'idée n'est pas mauvaise," glimlachte hij. — „Zal ik het aan die heeren zeggen? Tegen wannier?"

„Nen dag van toekomende weeke, ...dijssendag, weunsdag, as ge wilt, 't es mij iender."

„Entendu," zei de dokter, die steeds graag zijn gewoon vlaamsch dialekt met wat min of meer fransche zinnetjes doorspekte. „We vergoaren van den oavend in den *Dobbelen Oarend* en 'k zal ulder d'invitoassie meedielen. A propos', mesieu Vitàl, woarom 'n komt-e gij zelve noeit op stamenee? Ge zoedt da ne kier moeten doen; vous rencontrerez de joyeux camarades."

Eenigszins onthutst keek meneer Vitàl den dokter aan.

„'K en weet 't nie," aarzelde hij. „'K en hè doar lijk nog nie op gepeisd. 'K zàl meschien wel e kier komen."

„C'est ça, doet datte; vous nous ferez plaisir."

Toen de dokter weg was stond meneer Vitàl even roerloos na te denken. Hij schudde 't hoofd. „Neen, dat doe ik toch niet," dacht hij in zichzelf. En hij voelde ook reeds vage spijt over zijn tè spontane invitatie. Waarom had hij 't gedaan? Dat hoefde toch immers niet. En wat had hij ook aan dien plotseling intiemen omgang in zijn huis met menschen, waarvan hij enkelen zelfs van uiterlijk niet kende? Enfin, 't was nu te laat berouwd. Hij was wat onbesuisd geweest; maar in 't vervolg zou hij beter oppassen.

IV.

Al die heeren hadden met groot genoegen de uitnoodiging aanvaard; en, op den gestelden dag, even vóór één uur, kwamen zij naar het „kasteelken" toe, door dokter van der Muijt geloodst. Meneer Vitàl, die wachtend voor een raam te kijken stond, zag de troep van verre in de straat naderen. „Quels types!" murmelde hij in zichzelf. Zij liepen langzaam, op hun best gekleed, de meesten in 't donker, een in 't lichtgrijs en een ander in 't geel, midden op den hobbelig-geplaveiden steenweg, met iets wiebelends en schommelends in hun tragen gang, alsof zij luilakkerig slenterwandelden en tevens toch iets onzichtbaar-zwaars achter zich meesleepten. Er waren dikkerds bij met rooden kop en scheeve schouders; en ook 'n paar spicht-magere, met bleeke gezichten en lange, stokkerige beenen. Zij waren met hun achten, oude en jonge. Deuren gingen op hun langzamen voorbijtocht open en menschen kwamen hen nieuwsgierig op de drempels nakijken. Toen ze slechts een vijftig passen van zijn huis meer waren, trok meneer Vitàl zich van voor het raam terug en ging wat dieper in de kamer staan. Hij riep naar 't tweede meisje dat die heeren daar

aankwamen en of zij al vast de deur wilde gaan openen. Maar tot zijn groote verbazing zag hij de heele groep eensklaps midden op de straat stilhouden, terwijl een der heeren, een dikke, roode, scheefgeschouderde, links naar de huizenrij toe ging en door een wenkgebaar de anderen met zich mee poogde te krijgen. Een aarzeling scheen plaats te hebben, een der heeren haalde zijn horloge uit en schudde 't hoofd, terwijl hij naar 't „kasteelken" keek; maar langzaam hadden al de anderen, als een gedweeë kudde, den rooien dikkerd reeds gevolgd en allen zag meneer Vitàl ze eindelijk binnengaan in een klein herbergje, waarvan hij van uit zijn raam het uithangbord: „*In 't Kloefken*" lezen kon.

„Ah bah! nù nog borrels drinken, zoo vlak voor 't eten!" dacht hij met verbazing.

Hij hoorde Netje, die reeds op de stoep te wachten stond, de deur sluiten en weer in huis komen.

„Ze zijn nog iest dreupels goan drinken!" klonk haar hoog stemmetje in den gang naar de keuken toe.

Onthutst, verschrikt bijna, kwam de oude keukenmeid haar verhit, zweetend gezicht in de deuropening van den salon vertoonen.

„Ha moar meniere toch! zoên ze nie hoast komen? Mijnen diner goa bedirven!" riep zij ontsteld.

„'K peis 't toch, Mietjen; moar ze zijn nog iest in 't Kloefken nen dreupel goan pakken," antwoordde meneer Vitàl, met moeite bij 't ontsteld gezicht der oude meid zijn opkomenden lachlust bedwingend.

„Ha moar z'hên hier dreupels zeuveel of da z'er willen!" riep Mietje, komisch-verontwaardigd naar een ontkurkte portflesch en glazen op een schenkblad wijzend.

„Wa keunt-e gij doar aan doen, Mietjen, da es meschien 'n specioale seeve die z'in 't Kloefke vinden," gekscheerde meneer Vitàl. Maar plotseling zag hij 't verstoord gelaat der oude meid als onder een zonnestraal zich opklaren. „Ze zijn doar!" riep ze, door het venster wijzend; en met haastig geklapper van rokken liep ze terug naar haar keuken, terwijl Netje, door haar opgeroepen, weer naar de voordeur aangetrippeld kwam.

De heeren waren binnen. Meneer Vitàl hoorde een dof gestommel om de kapstok en hij trad hen op den drempel der salondeur te gemoet.

Dokter van der Muijt stelde ze om de beurt voor. Meneer Vitàl

keek vriendelijk naar de gezichten, hoorde de onbekende namen, drukte de naar hem uitgereikte handen.

„Kom binnen, heeren, kom binnen; ge zij amoal welgekomen," herhaalde hij. En hij bood stoelen en fauteuils aan, terwijl Netje, op een wenk van hem, onverwijld met het schenkblad en de port rondging.

Er was een oogenblik ietwat gegeneerde stilte. Die heeren keken rond met eenigszins verbauwereerde gezichten. Allen detoneerden in een salon en dat voelden zij, instinctmatig. De rooie dikkerds zaten zwaar in de fauteuils gezakt, met ongemakkelijk scheefgestrekte of ingetrokken beenen; en de twee lange magere, de in het grijs gekleede en de gele, wisten zich niet goed te plaatsen en stonden stijf met hun glas in de hand, als 't ware klaar om weg te loopen. Alleen de dokter was familiaar op zijn gemak en praatte even onbevangen met meneer Vitàl, terwijl al de anderen met zijlingsche blikken stom-stil bleven, of met gewichtige gezichten fluisterende opmerkingen wisselden.

Netje, die even verdwenen was, kwam zacht weer binnen en wenkte meneer Vitàl dat men kon aan tafel gaan.

„Menieren, den diner es geried," zei meneer Vitàl opstaande. Een dubbele deur werd opengeschoven en in de eetkamer, die uitzicht op den mooien tuin had, schitterde de rijk-gedekte tafel, met een prachtigen tuil late roze rozen in het midden. Het weer begon al ietwat naar den herfst te zweemen, en meneer Vitàl, die kouwelijk was, had een open houtvuur laten aanmaken, dat vroolijk en gezellig in de ruime haardsteê knapte en brandde.

„Ghààà! ça va faire du bien," riep dokter van der Muijt, verrukt zijn handen wrijvend.

Een der dikke heeren, door het vroolijk mooi gezicht van vuur en tuin en tafel opgewekt, schudde zijn boersche verlegenheid plotseling van zich af, kwam met een breeden glimlach van genot naar meneer Vitàl toe en zei, met dikke tong en plompe uitspraak, ook in 't beetje Fransch dat hij destijds op school geleerd had:

„Ah! ça est beau ici, mónsieu Fietàl! Je vous fé mon compliment!"

„Ce n'est pas moi qui l'ai choisi," antwoordde meneer Vitàl leukweg.

„Ah! ça ne fé rien, ça ne fé rien, çè beau tout de mim!" herhaalde de dikhuidige man in onverstoorbare overtuiging.

't Gevoel van gêne was overwonnen. Allen nu waagden hun bewonderende opmerkingen, hoofdknikten gewichtig naar elkaar, elkander langzaam drijvend als een kudde naar de vensterramen, om vooral den tuin te zien. Maar Netje stond roerloos in wit schort bij een dien-tafeltje naast den dampenden soepkom te wachten en meneer Vitàl riep opgeruimd:

„Aan toafel, as 't ulder blieft, menieren, aan toafel! De soepe zoe koud worden. We zillen straks wel in den hof goan wandelen. Zet ulder moar, ieder noar zijn gedacht, woar dat hij wilt. Allons, docteur, gij aan den overkant, recht over mij as 't ou b'lieft; en alleman op zijn gemak èh doen lijk thuis."

Zij waren gezeten en aten. De soep was warm en lekker, heerlijke tomate-soep met bruine korstjes, die knapten onder de tanden. De etenswarmte steeg hun naar 't gezicht; de koppen glommen. Toen de borden leeg waren ging Netje nog eens rond en meest al die heeren namen een tweede bord soep. De dokter zei dat het uitstekend was; menschen, vooral buitenmenschen, die veel in de open lucht waren, mochten gerust twee flinke borden soep eten. „Ça donnait une sensation agréable et ça vous collait un fond. On ne mangeait pas ensuite avec excès des plats trop consistants."

Na de soep kwam een verrukkelijke schotel paling met champignons en garnalen. Die paling was gevangen door den tuinman in het beekje dat door 't erf liep. Die heeren klapten en smakten met de tong. Zij knipoogden elkander toe dat het zoo verbazend lekker was en het gesprek liep over 't visschen en de wondere gebeurtenissen die haast allen daarbij hadden meegemaakt. Die heeren kwamen los. Meneer de Reu, de lange, magere ontvanger, die geheel in het lichtgrijs gekleed was, met een oranje das, vertelde aan een hoek der tafel van een reuzesnoek van veertien kilos, dien hij vroeger, in zijn dorp, met een eenvoudig schepnetje gevangen had.

„O gie leugenoare!" riep Daniël Taghon, de zoon van den brouwer, een der jongste van 't gezelschap.

Een luid gelach steeg op, maar de ontvanger maakte zich heel kwaad en riep, de hand als 't ware uitdagend over de tafel naar den jongen brouwer uitgestrekt:

„Gewed? Veur ne souper?"

„Wedden! da es onneuzel! Hoe kan ik wedden? Wie zal 't er da kome getuigen?" weerlegde schouder-ophalend de jonge Taghon.

„Wie? Al die 't gezien hên, in mijn dorp!" uitdaagde de ontvanger schreeuwend. „Gewed? Veur ne souper en zes flasschen champagne?"

Al de stemmen klapten even onder elkaar als zweepslagen om dien hoek der tafel; maar dokter van der Muijt, vlak tegenover meneer Vitàl gezeten, knikte knipoogend naar den gastheer en vroeg hem, zijn half leeg-gedronken glas witte wijn in de hand:

„C'est encore de ce vieil ambré de l'oncle, hein? Je le connais."

„Tout est ici de l'oncle," glimlachte meneer Vitàl.

En er werd over Nonkelken gesproken. Het snoek-gekibbel om den hoek der tafel hield op, vorken en menschen werkten trager in de borden, onder 't smullen aan een zalige roastbeef met tomaten en morieljes, en allen hadden 't lang en breed over Nonkelkens gaven en deugden en drukten nog eens hun spijt uit dat hij veel te vroeg gestorven was. Diè had verstand gehad van leven, diè wist wat goed en lekker was, diè had van zijn fortuin geprofiteerd. en er ook anderen van laten profiteeren!

„Il avait une cave, de vieux bordeaux, de fins bourgognes, onder ander ne Romanée van 't joar tsjeventig; je ne vous dis que ça!" juichte de dokter; en hij zond met zijn vingers aan den mond een klakkenden zoen in de lucht.

„Le vin.... et la fààme!" ging plotseling een zware stem aan den versten hoek der tafel op.

Een overweldigend gelach barstte onweerstaanbaar los, plotseling door een benauwde stilte gevolgd. Allen keken even schuw op naar meneer Vitàl, of hij 't niet kwalijk nam. Maar meneer Vitàl lachte hartelijk mee en dadelijk kwam ook weer de vrije, blijde stemming over het gezelschap. Opnieuw praatten zij allen ondereen, in den toenemenden roes van lekker eten en veel drinken; en haast allen wisten anecdoten te vertellen over Nonkelken, waarbij de overige gasten van pret op hun stoel zaten te schudden. Nauwelijks hielden zij zich even in, telkens wanneer Netje in de kamer kwam, maar niet zoo gauw was ze weg of weer begon het, hoe langer hoe grappiger en gewaagder, tot innige verbazing en nieuwsgierigheid van meneer Vitàl, die wel veel van Nonkelkens fratsen gehoord had, maar nooit veronderstelde dat hij het zóó bont had gemaakt. Het benieuwde en het prikkelde hem tevens, hij voelde haast een soort van jaloezie, een vaag bewustzijn dat hij, — Nonkelkens erfgenaam en op-

volger, — wat hij ook deed, nooit zoo ongegeneerd en zoo ruim van het leven zou kunnen genieten; en telkens werd zijn blik, als begoocheld, weer aangetrokken naar den overwand, waar Nonkelkens geschilderd konterfeitsel hing te prijken: Nonkelken reeds op gevorderden leeftijd, zijn nijdig, rood rimpel-gezicht met grijze bakkebaarden en dunne grijze krulharen, als 't ware minachtend van uit zijn gouden lijst op de gasten neerziende, in den trots en de voornaamheid van 't rood decoratie-vlammetje, dat zijn zwarte jas versierde. Ja, ja, Nonkelken was een kerel geweest! Hij had gedomineerd, helder alles om zich heen gedomineerd en aan zijn lusten onderworpen. Alleen de ziekte en den dood hadden hem kunnen knakken.

„Il était fort! C'était un gaillard! Moar hij dronk te veel dzjenuiver," orakelde de dokter. „En op zijne leeftijd 'n deugt 't vreiwevolk euk nie mier. Die loaste die 't hij hier g'had hèt, die Flavie, dà was 'n kanoalde! L'alcóóól et Flavìe, voilà ce qui l'a tué!"

„'t Bolleken!" riep een spotstem.

Weer proestte en giegelde de heele tafel; en de dokter lachte luid mee om zijn geestige zet. „L'alcóóól et Flavìe", ja, vooral Flavie, die had hem den laatsten knak gegeven. En nu spraken zij allen over die knappe, maar venijnige meid, die zoo klaarblijkelijk geprobeerd had Nonkelken op 't einde van zijn leven heel en al in te palmen.

„'t Was tijd dat 't gedoan was, mesieu Vitàl, anders was 't hier amoal 't heure," verzekerde de dokter.

Het dessert stond op tafel, de champagnekurken knalden, de geestige wijn parelde en schuimde in de bekers. Meneer Vitàl voelde een heerlijk welbehagen in zich komen. Hij at niet meer, hij zat achterovergeleund op zijn stoel, rookend een groote, lekkere havana, zacht-voelend in zijn rug de gezellige warmte van het houtvuur, de oogen rustig en vaag-spottend kijkend naar de verhitte tronies van zijn gasten om de rumoerige tafel. „L'alcool et Flavìe! de drank en de vrouwen!" dat zouden ook zijn groote vijanden kunnen worden, vooral de drank, de overdaad in 't lekker smullen en drinken. Maar hij kende 't gevaar en zou oppassen. Hij zou van 't goede profiteeren, wel zeker, doch met mate. Nu en dan een enkele keer, dat kwam er niet op aan, alleen 't dagelijksch exces, dàt was de ramp. En meest allen die daar zaten, — die eters en die drinkers, — konden hem tot schrikbeeld dienen.

Hun gezwollen roode gezichten, hun doorloopen, uitpuilende oogen, hun dikke nekken en hun dikke buiken, alles getuigde van overdaad en on-hygiënisch leven. Allen reeds waren min of meer beschadigd; en zij hadden mooi te gekken met het „bolleken" dat Nonkelken gedood had, hun beurt zou ook wel komen; al de overdaads-rampen: jicht, hartkwaal, pootje, bolleken en nog meer, zaten klaar om bij hen uit te barsten.

Dokter van der Muijt, van lieverlede onder het gulle genieten zeer familiaar geworden en tot intieme mededeelingen gestemd, riep eensklaps dwars over de tafel tot meneer Vitàl:

„Da 'k in ou ploatse woare 'k zoe treiwen, mesieu Vitàl; c'est plus hygiènique!"

Verbaasd en eenigszins onthutst keek meneer Vitàl hem aan. De anderen, plotseling stil om de tafel, zaten met glimlachende belangstelling te luisteren, benieuwd naar wat de dokter nog meer zou durven zeggen.

„Joa zeker," herhaalde deze met nadruk, „'k zoe mij 'n scheune, jonge, malsche poeze zoeken."

De heele tafel schaterde.

„Lach gulder moar, lach gulder moar," voer de dokter ongestoord-vrijpostig voort; „'k mien 't beter of da 'k het 'n zegge. Geld 'n zoe ze nie moeten hèn, moar ze zoe moeten snel 1) zijn, en surtout gezond."

Zijn oogen lachten oolijk, peilend op meneer Vitàl gericht; en eensklaps flapte hij 't er uit:

„Hier,.... hier in 't dorp es er 'n meisken da percies ou affeiren zoe zijn: 'n scheun, malsch jong, zille, en chic; mais pas de fortune."

„Wie ès 't docteur, wie ès 't?" riepen zij allen, hoogst benieuwd over de tafel buigend.

„Tuttuttut, dat 'n es gien spek veur ulderen bek," zei minachtend de dokter; „mais pour lui, un garçon d'éducation," hernam hij, naar meneer Vitàl wijsvingerend, „veur hem es da geknipt!"

„Joa moar, wie ès 't, docteur, wie ès 't? We meugen toch wel weten wie dat 't ès!" drongen zij allen ongeduldig aan.

„Mademoiselle de Saint Valéry, 't nichtje van den burgemiester," verklaarde de dokter.

1) Mooi.

Een algemeene, ernstige stilte viel plotseling om de tafel. Gewichtig goedkeurend knikten de hoofden.

„Wie es dat, docteur, woar weunt ze?" vroeg meneer Vitàl nu eindelijk ook geïntrigeerd".

„Hoe! Kent-e ze gij nog niet?" riep meneer van der Muijt verwonderd. — „Ginter, 't jonk meiske van 't kastiel, die bij heur nonkel, 't barontsje, weunt!"

Meneer Vitàl kende haar niet, had haar nooit gezien. Hij kende ook nog zoo weinig menschen op het dorp. Wel had hij een paar keeren 't burgemeestertje gezien en ook om zijn kasteel gewandeld, dat nog al een eindje buiten de kom der gemeente lag, maar dat was ook alles. Van de verdere familie had hij niets gemerkt. Hij wist niet eens dat het barontje een nicht bij zich aan huis had.

„Goat-e noeit noar d'heugmesse?" vroeg de dokter.

Meneer Vitàl schudde 't hoofd. Hij ging altijd naar de tweede mis.

„Hawèl, goa zondag ne kier noar d'heugmesse en zet ou 'n beetse van veuren, ge zil ze zien; ze komt er altijd mee heur nonkel en heur tante."

Meneer Vitàl glimlachte. Dat voorstel van den dokter maakte hem vroolijk. Hij had volstrekt nog geen zin om te trouwen; hij dacht aan zijn vriendinnetje in de stad. Die heeren moesten 't eens weten. Ze zouden zeker vreemd opkijken!

„Non mais ce n'est pas pour rire; 't es heul serieus, zille," drong de dokter aan. — „Goa zondag ne kier noar d'heugmesse; vous verrez, elle est charmante. Mais pas de fortune, zille; orpheline ruinée. Da z' heur nonkel nie 'n hà, ze zoe moeten in 'n kleuster goan."

„Oui mais, docteur, une demoiselle noble n' épouse pas un roturier; elle dérogerait," plaagde meneer Vitàl.

„Joa? Zoe-je 't peizen? Probeert-e kier; ge zil ze wel krijgen."

Hij glimlachte nog schalkscher, knipte met zijn oogen; en, op vertrouwelijken toon:

„Z' hè al noar ou geinformeerd, weet ge?"

„Haaa!" riepen al die heeren innig belangstellend.

Meneer Vitàl voelde zich een lichte kleur krijgen. Hij begon iets onkiesch te vinden in de wending van 't gesprek. Toch was hij weer sterk geïntrigeerd, en half met tegenzin, half ongeloovig, kon hij toch niet laten nog even te vragen:

„Joa? Da verwondert mij. A propos van watte? Z'n kent mij toch niet."

„Curiosité de femme, mon cher. Z' hè mij da gepasseerde weeke gevroagd, binst da 'k in 't kastiel op visite was, veur heur tante. — Ze wist da g'hier nou weunt in de ploatse van Nonkelken; en ze wilde weten hoe da g'er uit zag, hoe oud da ge woart, waarmee da g' hier ouën tijd passeerde en of ge van gedacht woart om hier winter en zomer te blijven. Ah! ces femmes, ce que ça vous interroge!"

„Cé l'amour!" riep plomp een grove stem over de tafel; en weer brak een algemeene schaterlach los.

Meneer Vitàl lachte heel stilletjes mee, rookend op zijn stoel achterovergeleund. Hij voelde zich gelukkig, hij had op 't oogenblik geen onvoldane wenschen. Het leven mocht voor hem zoo voortduren; hij zou voorloopig niets beters en niets anders verlangen. Hij liet opnieuw de glazen vullen, gaf de sigaren rond en belde om de koffie en likeuren. — Langzaam daalde de avond. Zij zaten al uren aan tafel en er was nog geen een die sprak van op te staan. Ook van het doel hunner bijeenkomst — de nieuwe jacht-regeling — was nog geen enkel woord gerept. Maar 't kon meneer Vitàl niet schelen, hij voelde zich gelukkig. Hij keek naar buiten in den tuin, waar stille grijze mist in schemering begon op te wasemen, langzaam stijgend naar de onbewegelijke toppen van de boomen, waar reeds hier en daar een heldergele streep van voorbarig herfstloover tusschen de groene kruinen vlamde. Hij had geen zin om uit te gaan en ook geen zin om op te staan; het was hier goed zoo, met den rug naar 't knappend houtvuur, dat rooder in de neerzijgende duisternis zijn vlammentongetjes uitlikte, dansend-schijnend op de donkerroode tronies van de opgewekte gasten, in den geurigen damp van de sigaren. Hij voelde zich daar als een prins in een klein vorstendom en af en toe keek hij werktuigelijk op naar het portret van Nonkelken, dat grimmig scheen weg te smelten in de schemering, tusschen de langzaam-tanende glimstreepen van zijn gouden lijst. „L'alcool et Flavie!".... meneer Vitàl glimlachte, stil en innig, met getemperd-ondeugende blikken naar het konterfeitsel van het oud viveurtje. Opgepast! Heden was ook hij op de grens.... maar 't was niets voor één keer. Morgen zou de dag weer kalm en het hoofd weer helder zijn.

Netje kwam binnen en vroeg of zij 't licht zou aansteken. Meneer Vitàl knikte goedkeurend; maar dokter van der Muijt stond plotseling op:

„Menieren, blijf gulder nog moar watte, moar mij moet g' excuseeren, 'k hè nog zieke te bezoeken."

„O! docteur! docteur! En w'n hên nog van de jacht nie gesproken!" protesteerden zij allen.

„Wel, arrangeer het moar onder mallekoar; veur mij es 't al goed wat da ge beslist, moar 'k moe wig."

„O, as 't azeu es we goan euk," zeiden die andere heeren.

Eensklaps was de stemming gestoord en er kwam iets nuchters over het gezelschap.

„Blijf nog 'n beetsen, we zillen nog 'n potje pakken," zei meneer Vitàl, ook spijtig dat het nu zoo ineens uit zou wezen.

Die heeren aarzelden even; maar de stemming wàs er niet meer. Enkelen waren reeds opgestaan en hadden hun stoel weggeschoven; en nu kwam de ontvanger de Reu met een voorstel voor den dag, dat onmiddellijk de goedkeuring van allen had.

„Loat ons liever 'n partijtje goan koarten bij Sietjen, in *d' Ope van Vrede*. Komt-e met ons mee, menier Vitàl?"

Meneer Vitàl was totnogtoe in geen enkele dorpsherberg geweest. Hij voelde wel dat hij er onvermijdelijk eens toe komen zou, maar nu, in de verbroken stemming die hem vaag ontnuchterde en misnoegde, had hij er een instinctieven weerzin in. Neen; hij zou dezen keer nog maar niet meegaan; liever op een anderen avond. Zij drongen aan, doch hij bleef stug bij zijn besluit, sterker voelend zijn weerzin, het voelend als iets dat hem sarde en plaagde en dat hij van zich af wou schudden.

Zij namen afscheid en vertrokken zonder hem. Hij leidde ze uit tot aan de voordeur, zag hun plompe groep vaag in de schemerige stilte van de straat wegsmelten; en toen hij weer in de verlaten eetzaal kwam, bij de rommelige tafel met de leege borden en glazen en 't bemorste kleed, stond hij daar even als verdwaald en wist hij verder niet meer wat te doen. Zou hij hen toch nog maar nagaan? Het was plotseling zoo akelig stil en eenzaam in huis. Hij stond er even over na te denken, roerloos, besluiteloos, de oogen op het vuur. Neen, tòch niet; hij wilde niet. Het was te dom, hij had er eensklaps genoeg van, van die stompe lui. Wat 'n verloren middag! Zij hadden nog niet eens dàt beredderd waar

ze voor gekomen waren: de regeling der jacht. Neen, hij ging niet. Maar wat anders? 't Was zeven uur slechts; eten zou hij niet meer, in lezen had hij geen zin, van rooken was hij beu en zóó vroeg kon hij immers ook naar bed niet gaan. Hij aarzelde, misnoegd, ontevreden. Hij nam tòch nog 'n sigaar, trok een overjas aan, zette 'n pet op en ging in den tuin. Maar ook daar verveelde 't hem al dadelijk. Het was er grijs, kil, nattig, somber, ongezellig. Op 't bruggetje over het beekje stond hij een poos te soezen, de armen op de leuning, de oogen in de diepte, naar het grauwe, klotsend water. Plotseling had hij een idee: met zijn automobiel uitrijden! Maar waar naartoe?.... Naar de stad, bij Irma, zijn vriendinnetje!....

Met vluggen tred liep hij terug naar huis toe. In de keuken hielp Louitje, de chauffeur, Mietje en Netje de vaten omwasschen. Meneer Vitàl roemde even Mietjes fijn diner, dat al die heeren zoo bizonder lekker hadden gevonden en vroeg dan aan Louitje of de phares van den wagen wel in orde waren.

Het chauffeurtje knikte bevestigend.

„Goa-je nòù nog uitrijen meniere?" riep Mietje haast verschrikt.

„Joa ik, Mietjen, 'k moe 'n beetse vessche lucht scheppen." De jongen liet zijn afwasscherij in den steek, veegde zijn handen droog en liep naar de deur.

„Moe 'k mee, meniere?" vroeg hij.

„Nie g' Louitje; 'k goa 'n endeken alliene. Moar steekt de luchten aan en zet in gank."

„O, meniere, past toch op veur d' ongelukken," zei Mietje met bezorgd gezicht.

„Ge meug gerust zijn Mietje," glimlachte hij.

„En wanneer komt-e dan soepeeren, meniere!"

„O, Mietje, 'k en zoe nie mier keunen!"

„Ha moar ge zilt honger krijgen onderwig, meniere! Weet-e wat da 'k zal doen, 'k zal wa geried zetten tegen da ge thuis komt."

Netje bracht hem zijn bril, zijn dikke pet, zijn leggings en zijn zwaren, bonten mantel. Hij zei goên avond en ging buiten.

In de wijd-open remise stond de wagen, helderwit-lichtstralend uit zijn drie aangestoken phares, reeds te ruischen. 't Was als een glanzend manelicht tot ver over het grasveld en de heesters. Hij stapte in, zette in gang, beantwoordde met een licht hoofdgeknik den groet van Louitje, die zijn pet afnam, en reed met een

langzamen, sierlijken zwaai om de bocht rond het kasteeltje van het erf. Plotseling hield hij in. Hij was reeds een eind in de stille straat en kwam achterwaarts teruggereden. Louitje, die hem bij het hek stond na te kijken, kwam ijlings toegesneld.

„Mankeert er iets, meniere?"

„Nien nien 't, Louitje, moar 'k was den verkierde kant uit; 'k goa noar Amertinghe rijen."

De wagen reed nog even met groot gedruisch scheef-achteruit, plofte weer stil en knarste, keerde zich half en gleed eindelijk zacht-zingend, in de mee-vliegende glinstering van zijn heldere lichten, het dorp uit en den nacht in. — Meneer Vitàl had zich bedacht. — Om rechtstreeks naar de stad te rijden moest hij die herberg, *d'Ope van Vrede*, waar die heeren nu zaten, voorbij. Zij zouden hem hooren en 't beschaamde hem vaag. Liever reed hij langs een verren omweg naar de stad.

De wagen snorde, gezellig zacht-zingend en veerend, in matige vaart. De schitterende phares strooiden hun manelichtend schijnsel, wit als sneeuw, ver vóór hem uit, fel-beglanzend ook de zware boomstronken en 't klaterend struikgewas aan beide kanten van den weg. Hier en daar stond een huisje fantastisch midden in het groen: een huisje wit-of-geel-gekalkt, met vlammend-rood pannendak, en dat door al zijn schel-verlichte ruitjes als met flikker-lachende oogjes in dolle huppelvaart op hem scheen afgevlogen en gedanst te komen, om dan plotseling, met de harder bruisende voorbijtocht van den wagen, als 't ware omgegooid, weer in 't nachtduistere te verdwijnen. De frissche koelheid van het rennen deed hem goed, de nevelen verwaaiden uit zijn hoofd en hij genoot heerlijk van het vrije vliegen, zoo heel alleen in zijn lichtend-en-dansenden wagen, door de donkere avond-eenzaamheid. Hij zette grootere versnelling op. De wagen zoemde, scheen zich uit te rekken, schuifelde als een vuurkogel tusschen de dubbele rij helder-verlichte boomstammen. Wat was 't verrukkelijk zoo te vliegen! Er bestonden geen afstanden meer. Maar plotseling vertraagde hij aanzienlijk, hield bijna stil. — Daar reed hij vlak voorbij de oprijbaan van het kasteel en eensklaps dacht meneer Vitàl weer aan de conversatie van de dorpsheeren, aan dat jong, hem onbekend nichtje van den burgemeester, dat daar met haar oom en tante op het kasteel inwoonde. Een soort van medelijden greep hem aan. Wat moest het pijnlijk zijn zoo in de frissche

vrije jaren van je jeugd aldoor maar het genadebrood te eten! De weg kronkelde, liep in een breede bocht half om 't kasteel en van verre zag meneer Vitàl, tusschen de zwarte kruinen van het park, een paar verlichte ramen, boven en beneden. Wellicht zat ze daar ergens, bij een lamp, lezend of bordurend, bij dien oom en die tante. En zonder er iets van af te weten stelde hij zich haar leven van ongefortuneerd jong nichtje als saai en kleurloos voor, een leven zonder echte vreugd noch zonneschijn, een leven van stille verdrukking. Zou het wel waar zijn, dat ze naar hem geïnformeerd had, of was dat maar een verzinsel van dien kluchtigen dokter? Een vage nieuwsgierigheid ontstond in hem, hij wou haar toch wel eens zien. Misschien zou hij zondag naar de hoogmis gaan en wat vooraan komen zitten. — 't Kasteel was uit het zicht, de weg kronkelde verder door, meneer Vitàl draaide even aan een kraantje en weer snorde de wagen vliegensvlug vooruit. Hij reed door dorpjes, suffig ingedommeld reeds, met hier en daar een schamel lichtje achter neerhangende gordijntjes, waar zijn late doortocht even een gedruisch verwekte, dat met hem verdween; hij kwam ten slotte op een breeden, lijnrechten, met reusachtige boomen beplanten steenweg, die zich zonder eind scheen uit te strekken. Lichtjes blikkerden in 't verschiet, hij kruiste zwaarbeladen vrachtwagens, rijtuigen, karren; en nu en dan zag hij in de verte, onder het zwart-donkere der als tot een tunnel in-elkaar-gegroeide kruinen, twee helder-glanzende vuur-oogen op hem afkomen, stralend-witte oogen van verblindend licht, die, evenals zijn phares, hun dansend-flikkerend schijnsel in een breede vlak vóór zich uitstrooiden. Een horengetromp brulde, hij trompte tegen, de lichten vloeiden samen en weken van elkander af en de twee auto's snorden bruisend-weerlichtend, als twee exprestreinen, elkaar voorbij. Hij naderde de groote stad, de lichten werden talrijker, de eerste huizen spatieerden zich aan beide kanten van den weg, vormden van lieverlede korte, telkens onderbroken rijen, sloten zich eindelijk tot een straat, met tram-rails in het midden en wandelaars vóór de heldere winkelramen, aan elkaar. Langzamer reed hij, nu en dan trompend. Hij kruiste rechts en links door zijstraten, stak dwars over een plein, reed eindelijk, heel traag zwenkend, binnen in een groote hall, waar nog enkele andere auto's en ook rijwielen en stoomfietsen stonden. Een bediende kwam naar hem toe, hielp hem den wagen een plaats

geven, vroeg of er iets aan gedaan moest worden. Meneer Vitàl bestelde olie en benzine en zei dat hij over een paar uur terug zou komen. Zijn dikken mantel, zijn leggings en zijn bril lei hij op de zitbank neer, stak een sigaret op en verliet de garage.

Hij had een plannetje. De flinke tocht door de avondkoelte had hem weer eetlust gegeven; als Irma toevallig nog niet gesoupeerd had, zou hij haar naar een restaurant meenemen.

't Was al een oude, sleurige connectie, die van hem en Irma. Hij had met haar kennis gemaakt, enkele jaren geleden, in het café-chantant waar zij haar liedjes uitkraaide, was daar avond aan avond als stamgast komen zitten, domweg zijn geld, zijn tijd en gezondheid er aan verknoeiend, tot hij eindelijk dat leven beu, er haar had weggenomen en gekamerd. Een tijdlang was 't dan een gezellig en plezierig leventje geweest, pret en vrijheid gansche dagen; maar toen het geld op raakte hadden zij gekibbeld, waren van elkaar gegaan, hadden zich weer verzoend, waren nog eens gescheiden en opnieuw weer bij elkaar gekomen, tot het hen beiden eindelijk niet veel meer schelen kon en zij maar samen bleven uit gewoonte, in onderlinge afspraak dat zij wederzijdsch vrij waren weer van elkander weg te gaan, wanneer het hun believen zou. Tot aan Nonkelkens dood was het zoo een onsamenhangende aaneenschakeling van ruptures en verzoeningen geweest; maar na zijn groote erfenis had Irma flink de hand op hem gelegd en was opeens héél zoet en lief geworden, bewerend dat ze doodelijk veel van hem hield en waarlijk zonder hem niet meer zou kunnen leven. Hij was er de dupe niet van, maar wel een beetje bang voor geworden, had eensklaps als een dwang over zijn leven gevoeld, waarvan hij niet meer zoo gemakkelijk zich los zou kunnen worstelen. Nooit meer mocht hij nu langer dan een paar dagen van haar wegblijven; en dan nog klaagde zij dat zij hem zoo weinig zag en dreigde telkens hem op zijn dorp te komen opzoeken. Zij was heel kwaad omdat hij op dat dorp nu woonde en begreep niet hoe of hij zich met die „schtoemme boeren" zooals ze in haar eigenaardig grens-duitsch, al de dorpelingen over één kam geschoren, minachtend noemde, amuseeren kon. Zij wilde nauwelijks aannemen dat hij er wezen moest om zijn belangen na te gaan en verweet hem dat hij er zeker een ander lief had zitten, zooals zijn oude pierewaaier van 'n oom er destijds ook in huis op nahield. Meneer Vitàl moest haar nu telkens met beloften en

cadeautjes paaien en voelde soms heel sterk den heimelijken lust om van haar af te zijn. Doch van een anderen kant was hij door gewoonte en sleur aan haar verslaafd en 't idee dat zij een ander lief zou nemen was hem vlijmend-onuitstaanbaar van sensueele jaloezie. Hij voelde instinctief dat zij er best toe in staat was en dat stoorde zijn rust en op de ongewachtste uren kwam hij soms bij haar invallen, maar had nog nooit iets verdachts kunnen ontdekken.

Zij woonde boven een sigarenwinkeltje in een stille, ietwat afgelegen buurt. Met vlugge schreden stapte hij er heen. Hij zag van verre 't licht van het uitstallingsraampje in de donkere, verlaten straat; en schuivend in de schaduw langs de huizen kwam hij er binnen.

Het deurbelletje klingelde en door een glazen binnendeur met gordijntjes kwam een juffrouw in het winkeltje te voorschijn.

„Mademoiselle Irma thuis?" vroeg hij, gewoon, zooals hij altijd deed.

Het meisje schudde langzaam, ietwat verlegen glimlachend, het hoofd:

„Nie, meniere, z'es uitgegoan."

„Zeu," zei hij, teleurgesteld. En in ontevredenheid versomberde zijn gelaat.

„Z'es noar de cirque, meniere, mee ne kameroad."

Ne kameroad! Hij kon zich aan dat woord maar niet wennen. Telkens meende hij dat het een man was.

„Mee wie, mademoiselle," vroeg hij vorschend, wenkbrauwfronsend.

„Mee Palmyre, meniere, woar da ze dikkels mee uitgoat."

Die Palmyre was een gewezen bar-maid, thans door een ouden heer ouderhouden. Haar vriendschap met Irma ergerde en verveelde meneer Vitàl. Vroeger waren er dikwijls scènes door ontstaan. Maar hij had er zich al lang bij neergelegd, wel begrijpend dat zij toch niet altijd kon alleen zitten en trouwens ook geen andere vriendinnen dan van dit soort krijgen zou.

„'t Es goed," zei hij. — Hij kocht zich enkele sigaren en ging heen.

Buiten stond hij even roerloos, aarzelend. Een vage lust kwam in hem op om maar dadelijk weer naar de garage te loopen en met zijn automobiel te vertrekken. Maar hij voelde zich geprik-

keld naar Irma, hij wou nu wel graag bij haar zijn en althans wilde hij weten of ze de waarheid gezegd had, en werkelijk met die Palmyre naar den cirque was.

Hij nam ineens zijn besluit, keerde zich om en stapte naar 't paardespel toe. Hij zou zich ergens in een hoekje schuil houden en haar van daar uit in de zaal trachten te ontdekken.

Na enkele minuten loopens kwam hij vóór het ruim gebouw. De breede vestibule, waarin slechts een politie-agent en een pompier met elkaar stonden te praten, was één schel-schittering van oranje-glanzend licht en achter de zware, dichte tochtdeuren galmde, in een chaos van geluiden, dof-dreunende muziek en handgeklap en stemgejuich van menigte. Hij nam zijn kaartje en ging binnen.

Vlak vóór hem stond de korte, breede gang naar de arena vol-gepakt met chic-que heeren in lichte handschoenen en glimmende hooge hoeden. Dat trof uitstekend. Hij was niet groot van gestalte; tusschen de ruggen door zou hij goed kunnen zien, zonder zelf opgemerkt te worden.

Hij zag trouwens eerst niets anders dan een wemelenden schitterchaos. De reusachtige ruimte was goed bezet, honderden en honderden gezichten vertoonden zich in halven cirkel, als zooveel ronde, lichte vlekken zonder physionomie-uitdrukking naar hem toe gekeerd, terwijl alle oogen vast stonden geboeid op de bewegingen der kunstrijdster, die in haar flikkerend, tegen de knieën plakkend en naar achter wegwaaiend pailjetten-rokje, recht op het zadel rondom de smalle arena zwierde. Een livrei-man die in 't midden stond, langzaam als een as om zichzelf heen draaiend, klapte aanhoudend met een lange zweep, en de bleeke, tamelijk zware schimmel galoppeerde in muziekkadans, onverschillig onder de druk beenen-spartelende écuyère, die ook door korte zweepslagjes en schrille gilletjes het ietwat luie beest aanwakkerde.

Meneer Vitàl schoof zich een weinig meer naar voren en keek aandachtig rond. Eén voor één nam hij al de vakken op, links en rechts, rij voor rij, van onder tot boven. Nergens was Irma met haar vriendin te zien. Hij trok zich terug, volgde even den cirkel-binnengang, kwam door een tweede, korte en breede opening, waar ook enkele toeschouwers stonden, omzichtig weer tot dichtbij den drempel der zaal, en keek opnieuw.

Maar ook van op die plaats ontwaarde hij haar nergens. Zijn

wenkbrauwen trokken zich boos-fronsend samen, zijn hart joeg sneller, hij begon zich bedrogen te voelen en scherp stak weer de doorn der jaloezie. Het was een plots hevig verlangen naar haar; een bijna vicieuze behoefte, die toenam en vlijmender werd, naarmate zijn kans verminderde. Zij was van hem, hij had recht op haar, hij moest en wilde haar vinden en hebben.

In den cirk dreunde en daverde 't plotseling van wild-uitbarstend handgeklap en gejuich, van joelende kreten en opwekkend muziekgeschetter. De lichte rijdster wipte gracieus door roze hoepels, telkens met een gilletje in 't zijig scheuren van 't papier den kunstsprong wagend, neervallend met haar roze knietjes op het breede zadel, weer opwippend en dadelijk in kadans-gewieg weer aanloop nemend om opnieuw te springen, steeds sneller en sneller, met scherpere gilletjes en onverpoosde zweepslagen, tot zij zich eindelijk vermoeid liet neerzakken en glimlachend, met sierlijke buigingen en stralende oogen, aanhoudend groette 't dankbaarjuichend volk. De muziek zweeg, de rijdster klopte met haar fijne hand over de manen van 't nu rustig-stappend paard; en eensklaps kwamen, onder reusachtig joel-gelach, de clowns in de arena aangebuiteld, een kleine magere en een groote dikke, beide met meel-witte gezichten en opgekuifde pruik, en die dadelijk overdreven begonnen te kibbelen en elkander oorvegen te geven, dat zij er tegen den grond bij ploften. Te gelijkertijd greep op een der boven-gaanderijen een heftig spektakel plaats. Een rare man met wit gezicht en vuurrooden neus, in een belachelijk-langen zwarten rok gekleed, met een witte kraag waarvan de tippen tot over zijn ooren uitstaken, met een lang, wit vest dat op zijn knieën bengelde en daaronder broekspijpen die nauwelijks tot aan zijn enkels reikten, stond daar onder razend lawaai te schreeuwen en te gesticuleeren; en plotseling stortte hij buitelend en rollend, dwars door het schrilgiegelend en uit elkaar stuivend publiek naar beneden, struikelde tegen een bediende dien hij terloops een klinkende mep gaf, sprong op den dikken clown en wierp hem met een plof omver, waarbij iets in den man, als onder een kanonknal, scheen te barsten; vloog daarop naar den kleinen magere, deed hem ronddraaien als een tol en vluchtte eindelijk weer naar boven, stampvoetend, springend en giegelend, gekke gezichten trekkend en uitbundig schermend met armen en beenen, als in dol-onbedaarlijke pret.

Het volk zat zich te kronkelen van uitgelaten joligheid; en

eensklaps zag meneer Vital, werktuigelijk met den blik de aftocht van den August volgend, de vruchteloos gezochte Irma zitten, naast haar vriendin Palmyre in een loge, vlak tegenover hem, dicht bij de plaats waar nu de clown weer zat te schimpen, te lawaaien en te grinniken. Zij lachten en zij schaterden om 't meest, het hoofd naar August omgewend, en niemand anders was er om of bij haar, geen heer noch hofmaker. Zij vierden, louter om de pret, haar circus-avondje.

Een vreemd gevoel kwam plotseling in meneer Vitàl geslopen: een soort van toegevend medelijden, met wroeging gemengd; en meteen ontstond in hem een wondere kalmte, terwijl zijn vurig, bijna kwaadaardig verlangen naar haar als ijle damp verzwond. Hij had ineens de minste behoefte niet meer haar bij zich te hebben; een zachte gewaarwording van rust liet hem geheel bevredigd en werktuigelijk trok hij zich in 't donkere van den binnengang terug, opdat zij hem niet zien zou. Nog eventjes bleef hij van verre naar haar kijken, toegevend-genietend van haar kinderlijke pret; en toen weer de muziek opgalmde en 't lichte paarde-danseresje in de schittering van haar pailletten-rokje op het galoppeerend paard begon te zwieren, verliet hij stil het rumoerig gebouw en verloor zich onopgemerkt in de menigte bij den uitgang.

Hij was nu weer goed en gelukkig gestemd en dacht een grapje uit. Hij liep even terug naar het sigaren-winkeltje en vroeg er een enveloppe en een stukje papier. Hij schreef haar slechts één enkelen regel:

„Bien amusée au cirque avec Auguste?" en teekende.

Glimlachend ging hij weg, nam in zijn eentje nog een lekker potje bier in een café, keerde terug naar de garage en stoomde alleen huiswaarts, door de landelijke stilte van den nacht.

Mietje was nog op en vroeg hem met bezorgd-ernstig gezicht wat hij nu eten zou.

„Niemendalle, Mietje," glimlachte hij. „'K hè zéú goed geëten van doage en 'k ben moe; 'k goa noar mijn bedde."

Op zijn kamer brandde 't licht. Vlug kleedde hij zich uit, nam een boek en legde zich ter ruste.

Hij las maar enkele minuten. De beteekenis der zinnen vervaagde en verwarde in zijn slaperige hersens, mengde zich met de herinnering aan de gebeurtenissen van den afgeloopen dag. Hij lei zijn boek op 't beddetafeltje, blies met inspanning het lampje uit,

zuchtte zwaar en sloot de oogen. Onsamenhangende beelden en impressies zweefden nog een poosje vóór zijn troebelen geest, zacht-slaperig in hem gewiegd door 't vaag geruisch in ondertoon van 't kabbelend beekje. Nonkelken, de dorpsheeren, 't verhaal over het meisje van 't kasteel, het snorren van zijn motor, het lichtend vliegen van den wagen door den nacht met de dansflikkering in de ruitjes der hem te gemoet hollende huisjes; en dan de lichte rijdster op haar paard, 't gejuich van het gepeupel in den circus en de pret van Irma en Palmyre om den August.... alles warde en woelde als een wemelende chaos door elkaar. — Maar alles verzwond eindelijk weer in vage doezeling en alleen het onbekende beeld van 't meisje uit 't kasteel hield hij even nog onduidelijk in zich vast. Toen was 't of hem een spotgeest plagen kwam: de spotgeest van dokter van der Muijt, die hem grinnikend in 't oor blies, als sprak hij nog van Nonkelken:

„L'alcóóól et Flavìe!"

Hij grijnslachte in zijn slaap en keerde zich op zij, als om de tergende woorden van den plaaggeest te ontwijken. Maar telkens kwam het, als een zeurdeuntje terug: „L'alcóóól et Flavìe!" en meteen zag hij iets dat op en neer ging, een vervelend rond balletje, een kleurloos, waterig, glasachtig dingetje, voortdurend stijgend en weer dalend, treiterig-onverjaagbaar. Hij sloeg er naar en het verdween dan voor een poosje; maar 't oogenblik daarna was het er weer, steeds sarrend opgaand en dalend, dansend vóór zijn geest een spotdansje, als om hem voor den gek te houden. Plotseling wipte 't in zijn keel en met een benauwden slikzucht schrikte hij half wakker:

„Tonnerre de Dieu!" brabbelde hij.

„L'alcóóól et Flavìe!" treiterde de spotstem. En weer begon het balletje te dansen.

Hij keerde zich naar den muur en sloot de vuisten op zijn oogen.

Het balletje verdween en hij sliep rustig in.

Zacht-eentonig zong in de sombere diepte van den tuin, het kabbelend beekje op zijn glimmend bed van keien....

Den volgenden ochtend ontving hij al vroeg, per extra-spoedbestelling, van Irma een briefje:

„Oh! quel domage, mon cher chéri á moi," schreef zij in het

eigenaardig Fransch, dat zij in het café-chantant geleerd had „que tu soi parti hier san matendre. J'auré tan aimé t'embraser. Méchan! Tu as donc été au cirque et tu m'as vu san venir me cherché. Tu voi comme je te sui fidèle. Quan je dis d'allé quelque part j'y vai et pas ailleur. Revien — moi vite maintenan, car je t'attend avec impasiance.

Ta petit femme qui t'embrase folleman.
IRMA."

V.

De jacht was geopend. Meneer Vitàl, die daar nog alles van te leeren had, ging met die heeren mee. — In den beginne vond hij 't wel wreed om die weerlooze beestjes zoo ruw neer te schieten, maar hij was er al spoedig aan gewend en beschouwde ook weldra het wild als een gewoon, bewegend doel, dat hij door zijn knapheid en behendigheid moest zien te treffen. Het duurde niet lang of hij werd een hartstochtelijk jager, die elke invitatie of gelegenheid voor een jachtpartij met gretigheid aanvaardde. Zoo kwam hij ook van zelf in intiemere aanraking met al die dorpsheeren en ook met andere, die op omliggende gemeenten woonden. Zij vertrokken samen met hun vier-of-vijven naar de jachtterreinen, somtijds te voet, somtijds per trein of rijtuig, en, als 't te verre was, met meneer Vitàls automobiel. Zij lunchten op het veld of ergens in een landelijk herbergje; er was gezelligheid, verbroedering, pret, zoodat het hen telkens speet als 't avond werd en zij bij hun terugkomst in het dorp uit elkaar moesten gaan. Voornamelijk meneer Vitàl. Die voelde zich dan 's avonds zoo eenzaam na den ganschen dag gezellig samen-zijn. Vooreerst ging het nog, de dagen waren tamelijk lang, hij was vermoeid en begaf zich vroeg naar bed; maar naarmate de dagen korter werden, toen het van lieverlede om zes uur, om half zes en weldra om vijf uur en nog vroeger begon te duisteren, wist hij heelemaal niet meer wat met de laatste, trage uren van den langen dag te doen. Het regende of waaide, de wegen lagen slijkerig, het was geen weer meer om nog 's avonds met de auto uit te rijden, zijn studies had hij nog maar niet hervat en 't lezen in boeken of couranten begon hem ook al spoedig te

vervelen of te vermoeien; hij liep steeds doelloos en verloren een paar uren rond en was blij wanneer zijn avondmaal werd opgedischt en hij al heel spoedig daarop naar bed kon gaan. Iets ontbrak in zijn leven, iets essentiëels, het zachtste en het beste, zonder hetwelk ook al het overige minderwaardig werd.

„Kom toch bij ons, op stamenee, woar da 'w iederen oavend zitten; we zillen 'n partijtje biljoart spelen of koarten en ge zilt ou amezeeren," zeiden telkens die heeren, als hij over zijn eenzaamheid klaagde. — Eindelijk deed hij 't. Op een avond kwam hij bij hen in *d' Ope van Vrede* en bracht er een paar uurtjes door.

Het was de eerste maal dat hij in een herberg van het dorp den voet zette. Hij vond er enkele van die heeren, die gelukkig waren hem te zien, hield er een praatje en speelde een partijtje met de kaarten. Bepaald gezellig of opwekkend vond hij 't niet; maar het hield hem althans bezig en de vervelendste stonden van den dag gingen er mee heen. Die heeren vroegen hem of hij nu vast besloten was, ook nà het jachtseizoen, dat op zijn einde liep, den winter in „'t Kasteelken" door te brengen.

Dat dacht hij niet, maar hij aarzelde, nog niet heelemaal eens met zichzelf wat hij wel zou doen.

Hij had nog steeds zijn kamers in de stad, maar voelde ook weinig lust om dáár te overwinteren. Zijn plan was eigenlijk, hoewel nog vaag, om een paar maanden in het zuiden door te brengen; maar het verveelde hem ook alweer alleen te moeten reizen en hij wist evenmin van een vriend die mee zou willen.

„Neemt 'n vriendin mee," knipoogde schalks dokter van der Muijt.

Ietwat onthutst staarde meneer Vitàl den dokter even aan. Zou die soms weten .... van Irma....? Doch neen; wat de dokter bedoelde was heel iets anders. Hij boog zich over 't tafeltje waaraan zij met hun vieren zaten; en, op gedempten toon, om niet gehoord te worden door het herbergmeisje, Sietje, die schuin-loerend in een hoekje aan haar naaimachine zat:

„Mademoiselle de Saint Valéry," fluisterde hij. „Zij-je nog noar d' heugmesse nie geweest? Het-e ze nog nie gezien en mee heur kennesse gemoakt?"

Meneer Vitàl kreeg een kleur. Het kwetste hem, als ergerlijk-onkiesch, dat daarover in de herberg werd gesproken. En toch streelde 't hem inwendig en wilde hij er wel meer van hooren.

„Vous ne pensez pourtant pas que je l'enlèverai?" glimlachte hij gegeneerd, op zijn beurt stil-fluisterend, met wantrouwige oogen naar het herbergmeisje.

„Non, mais vous l'épouserez peut être," murmelde de dokter. En hij lachte eensklaps luid en sloeg, als van dolle pret, met de beide handen op zijn knieën.

Ook die andere heeren: meneer de Reu, de ontvanger, en meneer Taghon, de brouwer, moesten daarbij hardop lachen, herhaaldelijk goedkeurend hoofdknikkend. Er was een korte stilte. Sietje deed haar machine zacht gonzen, schijnbaar in haar werk verdiept; en alle drie die heeren keken meneer Vitàl met strak-nieuwsgierige oogen aan, als wachtend op een hoogst-belangrijk antwoord. Maar meneer Vitàl, diep-halend aan zijn pijp, antwoordde niets meer en zat daar even onbewegelijk starend, onder verwarde impressies en gedachten. Hij had het meisje wèl gezien, eens, op een zondag, in de hoogmis, waar zij met haar oom en tante zat; en haar uiterlijk was hem op 't eerste zicht niet meegevallen. Hij vond haar wel chic, zooals de dokter zei, maar niet mooi, te bleek, te fijn, te mager. Alleen het weelderig-blond, sierlijk-gekapt haar had hem bekoord. Toen had hij haar een tweede maal gezien, terwijl hij in zijn automobiel en zij in een karretje zat, waarvan ze 't paard zelf mende, met een groom naast zich; en ditmaal had ze op hem een heel andere impressie gemaakt. Hij had haar eensklaps mooi, bepaald mooi gevonden, met een frissche kleur en sprekend-bezielde blauwe oogen; en hij had haar gegroet, machinaal en vrij onhandig, terwijl hij met zijn wagen, waarvan hij den motor even deed zwijgen, wijd voor haar uitweek. Hij wist niet eens of ze zijn groet wel had beantwoord, hij had zich plotseling kinderachtig-gegeneerd gevoeld; en sinds dat oogenblik had hij gewenscht haar nog eens te ontmoeten, niet om haar aan te spreken of nadere kennis met haar te maken, maar om zijn eerste, eenigszins belachelijke onhandigheid wat te verbeteren, om haar nu eens gewoon en onbevangen te groeten, zooals om 't even welke heer beleefd een dame groet. 't Was niet meer mogen lukken; hij had haar niet terug gezien, maar hij wist dat de adellijke familie steeds het gansche jaar op het kasteel vertoefde; en dat weten, gepaard met de vage hoop van een nieuwe, op den duur haast onvermijdelijke ontmoeting, was een der hemzelf onbewuste oorzaken, die hem zoo laat op 't jaar nog buiten hielden en het hem moeielijk

maakten zijn winterplannen bepaald vast te stellen. En al die heeren schenen instinctief iets van zijn strijd te voelen en hadden er een soort oolijke pret in, die emotie in hem wakker te houden.

Intusschen zat hij nog maar steeds met Irma opgescheept. Zijn vage plannen van scheiding met haar vormden zich tot geen daden en hij bleef haar bezoeken, geregeld twee- of driemaal in de week. Hij begreep wel, dat het niet zonder moeite zou gaan en dat het hem in elk geval veel geld zou kosten. Daar zag hij minder tegen op. Hij was eerder bang voor luid schandaal en scènes. Sinds enkele weken, nochtans, was zij minder veeleischend geworden, verweet hem niet meer zijn lang buiten-blijven, dreigde niet meer met een plotselingen inval op 't „kasteelken", indien hij haar niet vaak genoeg kwam opzoeken. Zij scheen het nu natuurlijk te vinden, dat zij hem soms in drie of vier dagen niet zag en die verandering wekte van lieverlede in hem een vaag wantrouwen op, of zij soms ook andere plannen had, die hij nog niet kon doorgronden. Herhaaldelijk nu kwam hij haar gansch onverhoeds verrassen, op uren dat zij hem stellig niet verwachtte, maar evenmin als vroeger had hij iets verdachts gemerkt. Zij was lief-vleierig als altijd, troonde hem gaarne mee naar paardenspel of variété-opvoering, meer zelfs dan hij gewenscht zou hebben en met een soort van ostentatie, die hem ergerde, als wilde zij, door 't publiek vertoonen van hun liaison, haar gehechtheid aan hem sterker laten blijken. En juist dàt maakte hem heimelijk achterdochtig, terwijl hij ook in gansch haar uiterlijk: in haar blikken, in haar manieren en haar houding, in haar geheele wijze van zich voor te doen iets onoprechts en iets gedokens meende te voelen, dat hem, als onder de dreiging van een vaag en onbekend gevaar, bestendig voor haar op zijn hoede hield.

Middelerwijl was zijn omgang met die heeren steeds geregelder en intiemer geworden. Hij aarzelde noch streed weldra meer tegen wat hij in 't begin als een vernedering voelde; verveling en gewoonte dreven hem nu elken dag, wanneer hij niet bij Irma was, op vaste uren naar de herbergen waar hij wist dat hij hen vinden zou. Voor iederen dag der week hadden zij een andere gelegenheid, met de afwisselende spelen of praatjes, die hun lange, leege winter-avond-uren vulden. Maandags en vrijdags was het in d'*Ope van Vrede*, de oude, deftige herberg, waar al de voornaamste ingezetenen

regelmatig kwamen; dinsdags in *Cecilia*, waar de fanfaren-maatschappij haar repetities hield, woensdags in *Den Dubbelen Arend*, waar de whistclub was gevestigd, donderdags in *Den Handboog*, waar de schuttersgilde haar lokaal had. Zaterdags zaten zij in 't *Gemeentehuis*, waar niets speciaals gebeurde en 's zondags liepen zij van de eene herberg naar de andere. Eerst ging meneer Vitàl slechts in den vooravond uit, van vijf of half zes tot half acht, het uur van zijn souper, waarna hij thuis bleef lezen en vroeg naar bed ging. Maar ook de avond-eenzaamheid begon hem weldra zwaar te vallen en 't duurde niet lang of na zijn souper ging hij ook nog eens uit. En hetzelfde gebeurde ook eindelijk 's ochtends: op koude, regenachtige winterdagen, wanneer hij, na 't ontbijt, zijn brieven en couranten had gelezen; wanneer het weer te slecht was om uit te gaan jagen of automobielen en het hem aan de lust ontbrak om Irma te bezoeken, wist hij evenmin wat hij anders nog zou uitvoeren; en als van zelf liep hij dan weer tusschen elf en één enkele herbergen af, waar hij kans had zijn gezellen aan te treffen.

Zoo werd hij langzaam aan, geleidelijk en haast onbewust, een trouwe stamgast van de dorpsherbergen. 't Werd zulk een sleur, dat hij een vage leegheid en een onvoldaanheid voelde, wanneer het soms gebeurde dat een toevallige omstandigheid hem verhinderde op de vaste plaatsen waar hij verwacht werd aanwezig te zijn. En toch, hij dronk er weinig en in de diepte van zijn wezen knaagde nog heimelijk de vernederende wroeging van zijn doen. 't Was in hem als een doffe smart van zelf-minachting terwijl hij luisterde naar de kleinzielige kletspraatjes, terwijl hij met de niet meer frissche kaarten speelde, terwijl de valsche tonen der muziek schril in zijn ooren schetterden of hij met een keu bij de groezelige biljarttafel stond. Zijn wenkbrauwen trokken zich als gepijnigd samen, een gevoel van opstand kwam in hem, hij wilde weg, verreweg uit dat ellendig-bekrompen milieu, hij snakte naar lucht, naar vrijheid, naar ruimte, hij kòn het er niet langer uithouden; nog liever, nog duizendmaal liever bracht hij uren en zelfs dagen in het toch nog minder-vernederend gezelschap van Irma door. En hij ging werkelijk weg, als in een vlucht, walgend-hoofdschuddend tot groote verbazing van al die andere heeren, die er maar niets van begrepen. Stug en moedwillig bleef hij dagen lang weg, in een weldadig bewustzijn van verzoening met

zichzelf in weergekregen eigenwaarde; maar weldra kwam opnieuw de verveling, de doelloosheid, de suffe eentonigheid in zijn gedesoriënteerd leven; en werktuigelijk ging hij er, ondanks zijn afkeer, weer heen, fataal gedreven, alsof 't niet anders kon.

Er kwam een vreemde machteloosheid over hem, iets apathisch, dat in de saaie, triestige kleurloosheid der eindelooze winterdagen, alle veerkracht in hem verlamde. 't Was eind December nu, de jachttijd was voorbij en weer kwam vaag in hem 't verlangen om op reis te gaan. Hij sprak er over met die heeren, hij zei dat hij weldra vertrekken zou, maar wist nog steeds niet goed waarheen. Italië, Zuid-Frankrijk leken hem nu zoo verre, zoo vermoeiend, hij dacht dat hij misschien wel maar eenvoudig naar Parijs zou gaan en daar een week of vier verblijven. Maar zelfs tegen de reis en de drukte van Parijs zag hij heimelijk op; 't leek hem ook al te veel inspanning en moeite en de dagen en de weken gingen voorbij zonder dat het tot iets kwam, en meer en meer voelde hij zich vastroesten in de sufheid van zijn alledaagsch dorps- en herbergleven.

Op het herhaald aandringen van die heeren was hij nu ook eindelijk lid geworden van al de dorpsgenootschappen, waar zij zelven deel van maakten. Hij was eerelid van het fanfarenkorps, lid van de handboog-schutters gilde, lid van den whist-en-biljartclub. Al die maatschappijen hielden 's winters hun feestvergaderingen en banketten; en hij liep mee met de andere eereleden achter de spelende muziek rondom het dorp, herberg in en herberg uit, en zat ook 's avonds met hen aan de feesttafel, midden in het lomp lawaai en 't akelig etenslikken van die grove lui. Nu liet hij trouwens ook niet meer, als in 't begin, zijn glazen vol of half-leeg wegnemen. Het schraal, zurig bier boezemde hem een afkeer in, maar de verbaasde opmerkingen van die andere heeren, die steeds hun groote glazen tot den bodem leegdronken, begonnen hem eindelijk te sarren; en, opdat het niet zoo zou opvallen, bestelde hij nu meestal borreltjes, die zooveel minder van voluum waren. Hij proefde er even van, trok een zuur gezicht en schoof het dan op zij. Toch gaf het hem een niet onaangenaam gevoel van prikkeling, het maakte hem althans niet zoo wee in zijn maag als dat akelig flauw bier; en hij proefde nog eens, en nóg eens, en had het glaasje leeg vóor hij 't zichzelf bewust was. — Dan voelde hij zich eensklaps opgewekt, dan zat hij niet zoo suffig

meer te staroogen. Alles leek hem vroolijker en lichter, hij kon even, zonder verveling of ergernis, over iets onbeduidends meepraten; hij voelde zelfs een soort gezelligheid om daar nog wat te blijven; en als er nóg eens zou gedronken worden, bestelde hij opnieuw een borreltje.

En het werd ook alweer een gewoonte. Telkens nu, wanneer hij in een herberg kwam, bestelde hij in plaats van bier een borreltje, zonder het daarom altijd uit te drinken. Maar ook al proefde hij er slechts even van, 't werd op den duur toch veel; en als hij nu 's avonds naar bed ging, was hij in een heel andere stemming dan vroeger. Geen roes, lang niet; eerder een gevoel van aangename doezeling, iets dat hem gezellig aandeed en hem, als na een dag van flinke beweging, in een zwaren slaap van vergetelheid dompelde. Weg waren dan alle zeurige bekommernissen en verveling, 't was dof in hem maar rustig, het deed goed. — Wel waren ook de ochtenden dan zwaar, zonder dat frisch-verrukkende van vroeger, zonder die levendige behoefte om nog even vóór 't ontbijt rondom zijn tuin te hollen en met breeduitgezette longen de zuivere lucht in te ademen; wel voelde hij zich 's ochtends zelfs wat moe nog, en ook lusteloos en vaagchagrijnig, met doffe, scheele hoofdpijn; maar 't duurde slechts een korte poos; een kopje sterke koffie knapte hem weer op; en met den damp van 't eerste, in 't begin nog wat wrang-smakend pijpje, verdwenen eindelijk de laatste nevelen van den vorigen avond uit zijn weer opgehelderd hoofd.

(*Wordt vervolgd.*)

GEDICHTEN

DOOR

EDMOND VAN OFFEL.

De Wandeling.

Het weer hangt zacht om mij gelijk een zilvrig vool
doorschijnend wuivend, zoel, en geurig van herdenken
dat lieflijk om me komt, en wijlt met vreugde wenken,
dat gaat alwaar ik ga, alwaar ik, doelloos, dool.

Het zwevend liefde-licht is weidsch eene aureool
om alles dezen dag. Luw-gulden gloren drenken
de lach-lazuren lucht waar wolkenwazen zwenken.
— Het weer hangt zacht om mij gelijk een zilvrig vool.

Den bloesem, roze sneeuw, de twijgen strooien hem
door 't loof. De hoven vreedzaam liggen zonder stem.

Een zegeninge zijgt op alles, zalig-rein,
te midden 't meer van klaarte en regenboog-koleuren.

Dan, schoon gepeinzen, één voor een, vol gratie fleuren
gewiegd in elk gegolf van 't zingend lichtgedein.

Avondliedeken.

Als de eerste sterre in 't water viel,
parel in 't parelmoere water,
van doomen zeeg 't avondgewaad er
op de eensche meersche, op 't groei-gekriel,

Op het bedwelmde blarenspel,
en over 't ure van ons leven,
ons schoon van liefde en peis gegeven;
— en 't was geluk, we wisten 't wel! ....

We hoorden naadren onze ziel
op 't zwijmen van onhoorbre zangen ....
— zijn neveling kwam de avond hangen,
en de eerste sterre in 't water viel.

Van eens toen 't Zomer was....

De Zomer praalt en lacht me toe
als met uw streelend gouden oogen,
en 't is of houdt me uw stem omtogen
uw stem, melieve, lijze en moe.

De Zomer droomt in 't ruischend huis;
het windje er waart op fulpen treden
en draagt den honigadem mede
en 't bloesemstof en 't zaadgepluis.

De Zomer gloort in 't oogstpaleis;
— melieve, 't pijnt me toch zoo felle
dat gij u 't herte zoo kunt kwellen
in schimmig wee en waan-gepeis....

De Zomer slaapt in 't open huis
met roode rozen om de vingers
onder de linde-twijgenslingers
en de esschebogen vol geruisch.

De Zomer rust in heerlijkheid;
— o kon ik, lieve, rust u geven,
van ellek uur een droom u weven,
zonnig van weelde en tederheid.

Oogstland.

De abeelen babblen staag in 't wulfazure
waar witte kudden wollen wolkskens waren.
De molen draait waar huiskens zich vergaren
met zon op 't dak en langs de mellekmuren.

De molen draait. Het koren rust in gerven.
De beemde ligt ten halve kaal geschoren.
De kar voor 't hooi komt door de banevoren
naar waar het groen goed geurend ligt te sterven.

Daarneven 't gras nog tiert, ruig wild verwarreld;
en bloemenschermkens schommlen reel erboven.
— Een kladde musschen, valt recht op de schoven,
op de arenkroon; — en 't rooft! en 't pikt! en 't scharrelt!

De abeelen babblen staag en suizeljolen.
De klaarten achter schaduwingen jagen:
— rennend vlamschijnen, malve sluiers vage....
Het koren zwijgt. En rustloos draait de molen.

Geloof.

Een wel van lieflijk licht dat plots ontstaat
en tieren doet de pracht van pure rozen,
een vochtge blik van Mei door 't bloesmen, 't broze
dat nu, in eens, optuilend opengaat;

— zoo, soms, in mij glimlacht een zacht gelaat
en door 't ziel-klare klaarder breekt bij poozen;
't gemoed me fleurt in vreugden passielooze
— mij streelt de gratie van een goede daad.

En 'k peinze dan: een Hoop werd waar voor mij!
Iets dat ik nimmer kende is me gegeven.
— De lippen van mijn ziele bange beven,
wijl henengaat een bede blank en blij.

— En 't is of ik er woorden kan verstaan,
't antwoord op de een'ge vrage steeds gedaan!

Nocturne.

De schoone dag ligt in den nacht gestorven,
en nog verwijlt zijn zegeninge alom
in 't mijmerduister, en 't gefluister
dat brengt zijn wondren zang weerom.

In onze kamer rilt de reuk der heide,
en in uw haar d' harsadem van het bosch
en 't lommer, dat er om en om er
geloopen had langs mast en mos.

En zonne hangt, schoon lief, nog om uw schouders;
— dus heel den dag ik ze u omzwermen zag
in vlakte en dreve waar 't zomerleven
in weelde-trots te lachen lag.

En op uw lippen bleef de reuk der heide
en 't wrange van het dorre dennegroen
— en, vrouwe, 'k vind er zooals ginder
heel 't wereldwezen in een zoen.

VIER DRAMATISCHE SCHETSEN.

DOOR

MARIE METZ—KONING.

(Recht van opvoering voorbehouden door de auteur).

I.

HET KINDJE.

Personen { RU... jonge man; ernstig.
REZIE... jong meisje; gevoelvol en levendig.

Het tooneel verbeeldt een salon van beschaafde menschen. Rechts een tafeltje met luierstoelen. Op den achtergrond in 't midden een deur.

REZIE en RU komen binnen, beiden in wandeltoilet. REZIE loopt naar den voorgrond, trekt langzaam haar handschoenen uit en legt die op het tafeltje rechts. RU kijkt even naar haar, legt dan zijn hoed op een stoel naast de deur, gaat naar REZIE toe, en neemt haar beide handen.

RU. Wat hèb je toch, kindje?

REZIE (*Met dwalenden blik:*) Wat ik heb?...

RU. Ja, de heele wandeling dóór heb ik 't alweer gemerkt. Je bent er niet bìj! Waar denk je toch aan?

REZIE. (*als voren*) Ik?

RU. Ja, toe, je mòèt het me nu zeggen! Ik heb 't al zoo dikwijls gemerkt! (*Even stilte*) Hòù je niet van me?

REZIE (*slaat de armen om zijn hals en kust hem hartstochtelijk*). Of ik niet van je hou? (*laat de armen moedeloos zinken*) O, Ru, ik wou dat ik 't je maar zeggen kòn! Maar iets dat je nooit hardop gedacht heb.... dat je zelfs niet aaneengeschakeld denken kùnt... dat kan je immers niet zoo ineens in woorden brengen!

RU. Liefje, je moet mìj àlles kunnen zeggen!

REZIE. Jamaar Ru, ik kan 't zelfs niet eens tegen mezèlf zeggen! 't Is 'n gevoel... 'n gevoel... (*maakt een beweging van ongeduld, valt dan sneller uit:*) Zeg, Ru, vin jij òòk dat de menschen,

ik meen de menschen die je zoo tegenkomt op zoo'n wandeling, zulke vervelende gezichten hebben?

Ru. Dat zàl wel, lietje; want ik vind de meeste menschen vervelend. Maar ik kijk ze niet aan, als 't niet noodig is.

Rezie (*met een flauw glimlachje*). Dat is wel 't verstandigst; maar dat kàn ik niet! Ik kijk naar àlles letterlijk!.... En de boomen, vind je die óók niet vervelend staan, zoo... zoo altijd op dezelfde plaats?

Ru. Nee: de boomen vind ik mooi.

Rezie (*smartelijk, ongeduldig*). Och, zie je wel, dat ik 't niet zeggen kan! Je begrìjpt me niet!

Ru (*nadenkend*). Nee, heelemaal begrijpen doe ik je nog niet; maar ik voel toch wel... (*schuift een luierstoel naar 't midden van 't tooneel, gaat er op zitten en trekt Rezie op zijn knie*) Kom nog 's even bij me zitten vóór ik weg moet; want zóó kan ik je niet alleen laten, vrouwke. Ik voel wel...

Rezie (*valt hem in de rede*). Juist, je voelt 't; maar je begrijpt 't evenmin als ik zelf! Kijk, Ru, ik heb soms 'n gevoel, of ik 't leven zóó liefheb dat ik 't haat! (*Ru knikt*) En dáároit komt het, geloof ik, voort. Ik hou van jou; en eigenlijk moest ik dáárdoor rust hebben gevonden. Maar ik zòèk nog àltijd!... En ik vraag je waarnáár?

Ru. Misschien zal die rust komen, als wij getrouwd zijn, en in één huisje wonen, kindje.

Rezie (*met dwalenden blik*). Misschien...!

Ru. Ik begin hoe langer hoe beter te begrijpen, vrouwtje! Dat zoekende zie ik aan je. Ik zie het zoo dikwijls aan je oogen; die staren soms naar niets, of dáár het brandpunt van je verlangen is. En soms vliegen ze rond, als om een brandpunt te vinden. (*Even stilte*) Je bent nog héél jòng, Rezie! Ik geloof dat ik zoo was op mijn veertiende. Ze zeggen dan ook wel, dat 'n vrouw gauwer oud is dan 'n man; maar mijn eigen ervaring zou me 't omgekeerde doen...

Rezie (*valt hem in de rede; brengt haar hoofd dicht bij 't zijne en fluistert:*) Weet je wat 't is, Ru? Ik wou van 't leven 'n vuurwerk van geluk! Ik heb altijd 't gevoel, dat ik, dat wij, hier nou zitten in onze muffe huizen, loopen in onze duffe straten, langs onze saaie wegen, als honden voor 'n kar... voor 'n kar!... De voerman zit in de kar, en ranselt! Dat is de „fatsoenlijk-

heid"! O, Ru, ik geloof, dat de „fatsoenlijkheid" me zoo hindert!

RU (*glimlachend*). Maar wàt wou je dàn?

REZIE (*windt zich al meer op*). Wat ik wou?... Op wilde paarden rijden! Huup! de zweep knalt in de lucht! Daar gáán we, voorover om niet te vallen. De wind waait om je kaken! (*lacht*) En dàn wou 'k weer... sigaretten rooken, beldeurtje trekken, drinken... Ik wou me dronken drinken; maar eigenlijk alleen aan pleizier!... En dan moesten de menschen allemaal mooier, véél mooier gekleed gaan! De mannen in zwart fluweelen pakken en met witte veeren op de hoeden; wij altijd in zij en kant... en dan overal muziek!... Hè, je leven moest 'n féést zijn!... en 't is... 'n boetegang naar de dood!

RU. Ho! ho! ho! wat hol je dóór op je wilde paarden! 'n Boetegang naar de dood! Kijk me dat frissche gezichtje nou 's en dat gezonde lijfje! Je bent zèlf 'n feest om te zien, Rezie! Jijzèlf bent 'n féést. (*Even stilte*) Maar wil ik je 's wat zeggen: je leven ìs vervelend! 'n Meisjesleven als 't jouwe, is zelfs vervelend als je verloofd bent!

REZIE (*geërgerd*). Altijd en eeuwig pá en má achter je! Wonder als 'k 's alleen met je wandelen mag, buiten!

RU (*glimlachend*). En nòù dan? Nou zijn we toch óók alleen!

REZIE (*met overtuiging*). Maar dàt moesten ze ook 's weten! Dan zat mama's mond in 'n minimum van tijd onder in d'r kin en papa's wenkbrauwen onder z'n haar. (*omhelst Ru*) Laat ik je tenminste nou 's goed pakken vóór ze weêr komen! En overal 'n zoen, als zegeltjes op 'n gesloten brief, op 'n brief die van mij alleen is! (*zoent hem*) één op je neus, één op je voorhoofd, één op je kin, op je éène wang, op je andere, linkerhand, rechterhand... mond heeft al gehad! (*lacht, legt haar handen om zijn hoofd en ziet hem innig in de oogen*).

RU. Je houdt dus wèl van me, Rezie!

REZIE (*de oogen groot*). Van je houën? Van je houën? Ik kan d'r geen wóórden voor vinden! (*legt haar wang tegen de zijne*) Zeg, Ru, als we 's vluchtten!

RU (*glimlachend*). We hebben geen geld!

REZIE. Hè, dat nare geld ook! Overal heb je geld voor noodig, zelfs om...

RU (*valt haar glimlachend in de rede*). Geschaakt te worden! Ja, drommels, dat zou anders leuk zijn! We gingen natuurlijk niet

zoomaar overdag! Dat was te makkelijk! 't Moest per se moeilijk zijn! D'r is 'n balkon an je slaapkamer, hè? Nou, daar klim ik tegen op...

REZIE (*met overtuiging*). In 'n maannacht!

RU. In 'n maannacht... Maar nou vergeten we nog iets: We zijn natuurlijk niet verloofd! Dat màg niet, om 'n familie-veete, net als bij Romeo en Julia. En je wordt bewaakt...

REZIE (*valt hem in de rede*). Haast net zoo erg als nou!

RU. Nee, véél erger! Je mag zelfs niet alleen op straat. Ik heb dus kennis met je gemaakt, door middel van 'n briefje aan 'n pijl gebonden, net als Eckehard met de schoone Hedwig. Hoewel, dat was 'n afscheid! Nou enfin, dat doet er minder toe! Alleen is 't jammer, dat op 't punt van romantisme in de liefde alles er al geweest is.

REZIE. Daarom gaat 't tegenwoordig zoo saai zeker! Als 'k òns nou 's reken! Ik ontmoet jou op 'n uiterst fatsoenlijke theevisite.

RU. Maar je gaf me dadelijk knipoogjes! Ja, jok nou niet, dàt deê je!

REZIE. Malligheid, dat was 'n tic!

RU. 'n Gezellige tic in elk geval!

REZIE. Toen heb je je heel fatsoenlijk hier laten introduceeren, zoo bleu als 'n juffershondje...

RU (*in nagebootste wanhoop*). Was ik maar rooverhoofdman!

REZIE. En toen ben je me, met 'n zwarte jas aan, komen vragen aan Pa en Ma.

RU. Nadat jij me éérst gevraagd hadt! Per brief nog wel! Nee, je stelt alles véél banaler vóór dan 't was!

REZIE (*verontwaardigd doende*). Banaal wàs 't ook niet! want jij was 'n schat en 'n beeld; en die zijn d'r niet veel!... Maar wat vertelde je dáárvoor ook weer...?

RU. O, ja, we hadden 't eigenlijk over die kennismaking met 'n pijl die ik in je haar schoot.

REZIE (*verontwaardigd*). In mijn haar!

RU. Nou, waar dan?

REZIE. Wel natuurlijk voor m'n voeten! Hij viel voor m'n voeten op de grond.

RU. En je mocht niet op straat!

REZIE. Ru, nou niet zoo vervelend! Op 't balkon is toch óók 'n grond!

RU. Nou, dan op 't balkon... Jij leest en valt flauw.

REZIE. Met 'n gil.

RU. Met 'n gil. Men komt, vindt je bewusteloos en leest 't briefje. De bewaking wordt nòg strenger.

REZIE (*nieuwsgierig*). Wat stond er in 't briefje?

RU. Doet er niet toe. Daar staat altijd 't zelfde in: beminnen, eeuwige trouw en sterven van minnesmart. Enfin! allemaal dingen die in 't dagelijksch leven niet voorkomen.

REZIE (*schudt hem schertsend heen en weer*). Maar Ru! Stoute jongen! Komen beminnen en eeuwige trouw in 't leven niet voor?

RU (*onnoozel*). Jawel, diè wel; maar sterven van minnesmart!

REZIE. Hè! schàndelijk. (*Even stilte*) Ik geloof toch dat ik... (*Even stilte; dan twijfelend*) En zou jij dan...? (*Even stilte*).

RU (*zacht*). Laten we over die dingen niet in ernst spreken, vrouwke.

REZIE (*droogt haastig haar oogen*). Nee (*schudt 't hoofd of ze iets afschudt en verandert snel van toon*). Nou, Ru, en dan? Wat gebeurde er dan?

RU. Dan volgden serenades met mandolines in de maneschijn. Ik bèn dan in 't zwart fluweel en hèb witte veeren op mijn hoed!

REZIE (*geheimzinnig*). En achter je, op donker, zilver-schitterend water ligt 'n gondel.

RU. Mooi: 'n gondel. Maar je bewaakster hoort de mandoline.

REZIE. Nee, die heb ik 'n slaappoeiertje ingegeven.

RU. Mooi zoo! Wat jullie vrouwen toch overal raad op weten! Maar wist jij dan, dat ik zou komen met 'n mandoline?

REZIE. Natuurlijk! Zulke dingen voel je aan je hart! Of neen! (*spreekt theatraal:*) Ik zag het 's avonds, als ik op het balkon naar je komst smachtte, in de sterren geschreven.

RU. Juist. Dus de serenades zijn afgeloopen, de vlucht is beraamd. Nu kiezen we géén maannacht zooals je zei, maar een pikdonkere; want alles moet (*spreekt onheilspellend*) „onder den mantel der duisternis" geschieden.

REZIE (*lacht en klapt in de handen*). Onder den mantel der duisternis! Heerlijk!

RU. Ik zet 'n ladder tegen 't balkon, neem je in mijn armen, draag je in mijn gondel, en dan...

REZIE. Dan begint er 'n hond te blaffen!

RU. Nee, dat zou gemeen zijn! Zoo'n lamme hond!

REZIE (*met overtuiging*). Hij blaft toch heusch! En dan komen ze overal in huis met lichten, en buiten met flambouwen!

RU. Maar wij zijn weg!

REZIE. Ja, zalig!

RU. En dan varen we den heelen nacht... waarnatoe weet ik niet.

REZIE. O, we landen wel ergens!

RU. Maar we hadden geen geld, zeg ik je!

REZIE. O, da's niks! dan gingen we werken!

RU (*neemt Rezie's hand en bekijkt glimlachend haar vingers*). Och, arme vingertjes! mooie, witte vingertjes! hoor je wel, wat de vrôuw zegt? „Werken" zegt ze!

REZIE. Nee, Ru, dat is natuurlijk allemaal malligheid; maar ik was toch heusch liever werkmeid dan deftige jonge dame. Meiden kan ik dikwijls benijden, als ze samen 's morgens kleeden kloppen! Altijd hebben ze pret! En wat 'n aardige snuitjes heb je er niet onder!

RU. Dàt moet ik je toestemmen!

REZIE (*legt de hand op zijn mond*). Koest! daar mag jij niet over praten.

RU. Dan moet ik het je maar nièt toestemmen.

REZIE. En, Ru, zeg, zoo'n vrije uitgaansavond! Dan zijn ze zoo mooi! Wij dames zijn altijd „mooi"...

RU. Maar zij zijn altijd meid.

REZIE. Ja, da's waar. Maar, Ru, zoo'n vrije uitgaansavond! Denk 's aan: héélemaal vrij! Zijn wij meisjes nou óóit heelemaal vrij?

RU. Als we getrouwd zijn, dan krijg jij van mij een vrije uitgaansavond.

REZIE. Echt?

RU. Echt. — En dan mag je doen wat je wil.

REZIE (*na even nadenken*). Jamaar, jij niet!

RU. Natuurlijk: ik ook!

REZIE. Nee, dàn doe ik 't niet!

RU. Zooals je wil. Je mocht anders alles: sigaretten rooken, dronken drinken, bel-deurtje, àlles!

REZIE. Nee, nou heb 'k er al geen zin meer in!

RU (*glimlacht*). Zie je wel! (*kijkt op zijn horloge*) Maar ik verpraat mijn tijd! Meisje, weet je wel hoe laat 't is? 't Is al over vijven. Wàt zal mama wel zeggen!

REZIE (*verdrietig*). Dacht ik 't niet! Daar heb je 't alweer! 'n Hond voor 'n kar waar de fatsòènlijkheid in zit!

RU (*zwijgt even; zijn gezicht betrekt*). Dat zijn immers allemaal kleinigheden vergeleken bij de hoofdzaak, vrouwtje.

REZIE (*kust hem*). Vergeef me... (*vlijt haar hoofd tegen zijn schouder*).

RU (*streelt haar wang*). Hóór nu 's m'n liefje: ik begrijp nu wel degelijk dàt, wat je eerst niet zeggen kon. Ik begrijp 't volkomen! Maar geloof me: als je getrouwd bent, wordt het alles anders.

REZIE. Nee, Ru, ik wil heusch niet onlief zijn; maar vind je zelf ook de positie van deftige getrouwde vrouw niet nòg vreeselijker?

RU. Die positie is maar uiterlijkheid; de kern is ons samenzijn.

REZIE. Dat is zoo. Maar, Ru, zou dat verlangen, dat gevoel om van 'n rouwdag 'n feest te willen maken, dan weggaan? Zou ik me dàn kunnen uitleven, zóó, dat ik 't leven niet meer háát van liefde?

RU (*teeder, eenigszins plechtig*). Dan zul je je kunnen uitleven in je liefde... àls je me tenminste liefhebt, Rezie.

REZIE (*sluit de oogen, fluisterend*). Dat heb ik óók wel eens gedacht, Ru. Mijn leven is nu onnatuurlijk: van je houden, en tòch niet heelemaal bij je zijn... Dat heb ik óók wel eens gedacht... Maar dan heb ik daarbij gevreesd... (*opent de oogen en staart angstig voor zich uit*).

RU (*drukt haar hand*). Zeg 't maar, lieveling.

REZIE. (*de oogen wijd*) Dat, als dat alles oud was geworden en gewoon, dat ik dàn... (*uitvallend*) O, Ru, ik ben geloof 'k vreeselijk slecht!... Dat ik dan tòch weer de behoefte zou voelen aan 'n nieuw geluk... aan 'n nieuw vuurwerk van geluk!... (*verbergt het gezicht in de handen*).

RU (*trekt haar naar zich toe, plechtig, zacht sprekend*). Dan zal àlles anders wezen, m'n liefje. Dan zal er zijn, hopen we, wat àlle vrouwen rust geeft: het kindje.

REZIE (*laat de handen zinken en ziet verwonderd op; spreekt droomerig, nadenkend*). Het... kindje?... (*haar oogen staren; een lichte glimlach komt om haar even open mond*).

RU (*kust haar, en doet haar met zachten drang opstaan; staat zelf ook op*). En nú moet ik heusch weg! Dag liefje!

REZIE (*met groote oogen, droomerig, toonloos*). Dag Ru!... (*kust hem zwijgend en doet hem uitgeleide naar de deur, waar hij haar nogmaals kust. Dan komt ze, als in droom wandelend naar voren en blijft stil staan, de hangende handen gevouwen. Haar oogen verwijden zich àl meer. Eindelijk heft ze de gevouwen handen op, en fluistert, jubelend in extase:*) HET KINDJE...!

II.

ALS JE ZE ZELF ONDERVINDT.

Personen { JEANNE... 34 jaar.
ANNIE... haar zuster, 24 jaar.

Het tooneel is een net-gemeubeld salon van deftige menschen. Op den voorgrond een tafeltje met twee fauteuils. Verdere meubileering naar believen.

JEANNE zit in de fauteuil rechts. De uitdrukking van haar gezicht is stroef; niet droevig. Haar kleeding is uiterst eenvoudig, zonder eenige coquetterie. Nu en dan spelen haar vingers met een sleutelring, waaraan een paar sleutels zijn en die op haar schoot ligt.

ANNIE staat links van het tafeltje, hoofd-gebogen. Zij is in zeer elegant wandelcostuum; ziet er bedroefd en geschokt uit.

ANNIE (*zonder van houding te veranderen*). God, kind, ik kàn 't me nog niet indenken! (*even stilte*). Sinds wanneer weet je 't?.... Je zegt, toen die brief kwam....

JEANNE (*zonder van houding te veranderen*). Sinds wanneer?.... Och, dat gaat zoo vanzelf.... dat je 't merkt.... Aan kleinigheden....

ANNIE. Was-ie.... was-ie veranderd in z'n gedrag?.... Tegenover jou, meen 'k?

JEANNE. Veranderd?.... Nee: misschien wat liever; maar niet véél.

ANNIE (*bitter*). Hij is nóóit lief voor je!.... Nóóit!

JEANNE (*stroef*). Nee; daar kan 'k niet op roemen.

ANNIE. En nòù dit! (*ziet Jeanne aan*). Maar dat jij daar zoo kalm zìt!.... zoo....

JEANNE (*stroef*). Wat moet 'k dàn doen? (*even stilte*).

ANNIE. Wat je dàn moet doen? Dat weet 'k niet! Dat weet ik niet! .... Maar 'k zou liever zien .... (*ze gaat heen en weer, bij 't spreken opgewonden gesticuleerend*). Ik had liever, dat je woedend was! .... dat je iets dee' .... dat je schòld .... iets geks dee' desnoods!

JEANNE. Wat zou dat helpen?

ANNIE (*blijft staan*). Helpen? Nee, helpen niet! Maar 't doet mij vréésselijk aan, die houding van je (*gaat weer heen en weer; spreekt gesmoord*). Je wou nou zeker scheiën?

JEANNE (*stroef*). Scheiën? .... Nee. —

ANNIE (*blijft bij haar stilstaan*). Maar wàt wil je dan?

JEANNE (*stroef*). Ik hèb niets te willen. Ik heb áán te nemen wat me opgelegd wordt.

ANNIE (*hartstochtelijk*). Maar heb je dan geen grein gevoel van eigenwaarde meer? Wil je dan onder één dak wonen met 'n man· die je bedriegt? .... Die je .... Wil je dan van 't geld van zoo'n man léven?

JEANNE (*stroef*). Als 'k niet met hem onder een dak bleef, zou 'k tòch van zijn geld moeten leven .... tenzij 'k uit schoonmaken ging, en daar ben 'k te zwak voor .... of als 'k hertrouwde, en daar ben 'k te oud voor .... (*haar toon is allengs bitter geworden*). Ik heb immers geen gèld?

ANNIE (*knielt plotseling bij Jeanne neer en omvat haar*). M'n arme Jeaan! Arme, àrme zus! .... Toe, huil dan tenminste! .... Hùilde je maar! (*even stilte; Jeanne streelt als gedachteloos langs Annie's rug*). Moet dàt nou 't einde zijn van al je idealen? .... Weet je nog? ....

JEANNE (*heft de hand op, bedarend fluisterend*). Ssssst! praat daar niet over .... Het Einde is er al lang geweest; dat is niet nú (*grimlacht bitter, en windt zich al sprekende op*). Dacht je, dat 'n vrouw van vierendertig jaar, met drie kinderen, de oudste tien, d'r voor d'r zelf nog idealen op nahield, als ze haar man heeft liefgehad? Dacht je, dat 'n vrouw van mijn leeftijd, die d'r man heeft lièfgehad .... lièf-gè-hàd, hoor je! d'r voor d'r zelf nog idealen op nahield? Die 't zeggen liegen 't! Eén van beide is 'n leugen: de liefde of de idealen!

ANNIE (*zacht, bedarend*). Nee Jeaan, nou niet .... niet àllen!

JEANNE (*lacht schamper*). Niet àllen? (*lacht weer*). Maar laten we dáár niet over praten.

ANNIE (*ziet rillend voor zich uit*). Nee. —

JEANNE (*sachter*). Ik wou maar zeggen.... je begrijpt wel.... het Einde is er al lang geweest.... Dat was er al, vóórdat Nettie kwam.

ANNIE (*ontzet*). Dus, had je tòèn al.... had-ie je tòèn al....?

JEANNE (*schudt 't hoofd*). Je vòèlt zooiets!.... precies hòè je 't voelt, kun je niet omschrijven.... Je voelt 't aan.... aan z'n manier om je goeiendag te zeggen.... om je te zoenen.... Je voelt dat 't ùit gaat.... dat je vervéélt.... dat je.... dat je verláten zou worden, als je geen wettige vrouw was.... dat 'r maar zóóveel noodig is, om.... (*even stilte; dan zacht*): In die tijd worden de meeste vrouwen jaloersch.

ANNIE (*gesmoord.*) Vreeselijk!.... Al vóór Nettie kwam!.... En.... maar ik begrijp niet....

JEANNE (*kalm; gelaten*). Je begrijpt die dingen ook pas, als je ze zèlf ondervindt.

ANNIE. Vreeselijk (*even stilte*). En dat je dat alles zoo alleen gedragen hebt?

JEANNE (*stroef*). 'k Had de kinderen.

ANNIE (*hartelijk*). Ja, de kinderen: dàt is teminste 'n troost.

JEANNE (*schamper*). 'n Troost! Ja: de éénige. Daar zijn ze voor, om te troosten. Als vrouwen bij hun man troost vonden, hadden ze geen kinderen noodig! Die zijn d'r om de leegte te vullen, die altijd tusschen man en vrouw is.

ANNIE (*smeekend*). Nee, Jeaan, generaliseer nou niet! Je verdriet maakt je onbillijk. 't Is bij jou, heusch, 'n bizonder geval! Zeg nou niet.... (*even stilte; dan uitvallend*). Nee, 't is iets gèks wat je daar vertelt!

JEANNE (*bitter*). Nou, je wou immers dat ik gek zou doen, daarnet?

ANNIE. Da's waar.... maar (*even stilte, dan, weer wat uitvallend*) God, kind, hoe heb je 't kunnen dragen?.... Ik meen, hoe heb je zoo gewoon kunnen zijn.... zoo net als vroeger....? Je ben wel wàt veranderd; maar toch nièt zóó....

JEANNE. Jawel, Annie, ik ben héél erg veranderd. Dat zie ik zèlf wel. Ik zie zèlf wel, dat ik ontevreden trekken heb gekregen; dat ik leelijk ben geworden: òùd!.... En dat ik mijn uiterlijk niet

meer soigneerde, dat zag je toch óók!.... (*bitter*). Of nee, dat zìèn de menschen niet! Dat zijn ze van getrouwde vrouwen gewoon! Dat vinden ze zelfs gepàst van getrouwde vrouwen! ze moesten anders 's 'n ànderen man bekoren dan hun eigen! (*lacht schamper*).

ANNIE (*overtuigd*). Dat zou in jouw geval vergeeflijk zijn geweest!

JEANNE (*met bitteren glimlach*). Vergeeflijk?.... Wordt er in 'n vrouw óóit iets vergeeflijk gevonden?.... In 'n man wordt àlles vergeeflijk gevonden; in 'n vrouw niets!.... De menschen....

ANNIE (*minachtend*). O! de mènschen!

JEANNE. Maar daar lééf je toch onder! Die tempteeren je toch, met hun woorden en blikken, zoodra je.... (*lacht*). Verbeeld je, dàt ik 's 'n anderen man bekoord had! Dàn zou je 's wat gehoord hebben! Dan zouden ze niet gezegd hebben: die vrouw heeft gelijk! ze wordt verwaarloosd! ze heeft rècht op liefde.... terwijl ze toch genoeg wìsten.... (*met een handgebaar*). O, anderen weten altijd méér dan je zèlf weet!.... Maar als ze nou dìt hoorden, dan zouden ze zeggen: och, 't is ook eigenlijk geen wonder, als je 's ziet, hoe zoo'n vrouw in d'r huwelijk verandert.... Dan was 't ten slotte mìjn schuld nog; want waaròm 'n vrouw in d'r huwelijk verandert, dàt vragen ze niet!

ANNIE (*bedrukt*). Ja, dat is wel zoo....

JEANNE (*buigt zich angstig voorover*). Mama weet toch niks?

ANNIE. Nee, hoe kom je daar aan?

JEANNE. Gisteren dacht 'k.... Ze kéék zoo.... 'k Was zoo bang, dat die vrouw soms (*dringend*). Weet ze heusch niks?

ANNIE (*Jeanne vol aanziende*). Op m'n woord!.... Wel zei mama gisteren, dat je je zoo négligeerde.... en dan is ze bang.... (*houdt op*).

JEANNE (*dringend*). Nou....? Bang....? Wáárvoor bang....?

ANNIE. Dat je niet gelukkig bent.... Dàt denkt ze wel 's.... (*zacht*). En dan is ze erg ongerust.

JEANNE. (*droevig*). Is ze?.... Arme Moes!.... Ja, zoo blijf je aan de gang.... Eerst heb je verdriet om je man, en dan tob je over je kinders (*met indringende zekerheid*). Want Pa en Ma waren óók niet ideaal! In lange niet!

ANNIE (*protesteerend*). We weten niets van Pa!

JEANNE (*bitter*). Nee; we weten niets!.... (*uitvallend:*) maar ìk wantrouw àlles, àlles! Ik zie tegenwoordig, of 't er is of niet, overal 't zelfde!

ANNIE (*zacht-innig*). Arme meid! (*even stilte; dan zacht*:) Maar wat wòù je nou?

JEANNE (*moe*). Ja, dáárvoor had ik je gevraagd te komen, en dáárom heb ik 't je ook verteld.... Je begrijpt wel.... anders.... (*zwijgt*).

ANNIE (*hartelijk*). Zèg 't maar.

JEANNE (*moe*). Ik wou je vragen of jij wou zorgen voor de opvoeding van dat kind.

ANNIE (*springt op*). Ik?.... Ben je krankzinnig?

JEANNE (*geïrriteerd*). Waarom? Is dat zoo gek? Jij verlangt er altijd naar, je nuttig te maken! Welnou, dan kun je 't nu doen! Je riskeert niks. En nu de moeder dood is, dient 'r wel zooiets gedaan te worden; want de grootmoeder....

ANNIE (*houdt zich de ooren dicht; handen er tegen*). Hou op, Jeaan! Hou in Godsnaam op! Want ik heb 'n gevoel of 'k gèk zal worden!

JEANNE (*verbaasd*). Dat begrijp 'k niet?.... Waarom?....

ANNIE. Waarom? (*ze laat de handen zinken, staat een oogenblik als zoekend in zich, gaat dan heen en weer loopen, en spreekt gesmoord*). Zie je, dat dat allemaal gebeurd is, dat Her je bedrogen heeft, dat-ie 'n kind heeft bij 'n ander, dat vind ik èrg; héél erg; maar dat jij 't zóó opneemt, dat je d'r kòùd onder blijft, dat maakt me dòl! (*staat stil en krampt de vuisten*). Ik zou 'm.... ik zou 'm zèlf kunnen vermoorden!

JEANNE (*gelaten*). Jij hebt geen kinderen.

ANNIE (*ziet voor zich uit, starend*). Nee; maar.... je ben zèlf toch óók nog iets!.... (*hard, vragend*). Of ben je zelf nìèts meer, als je kinderen hebt?....

JEANNE (*droef glimlachend*). Niet véél meer.... (*even stilte; gemoedelijk*). Toe, Annie, je moest 't me niet zoo moeilijk maken. Je weet, dat Herman overigens goed voor me is. Als dat niet zoo was, dan mòèst ik misschien bij 'm vandaan. Nu kàn ik 't dragen.

ANNIE (*hartstochtelijk*). Drágen?.... Drágen?.... Is dan drágen het eenige levensdoel?

JEANNE (*zacht*). Wat 't levensdoel is, kindje, dat weten we géén van beiden; maar we doen eenvoudig in alle omstandigheden wat 't bèst is, niet waar? (*even stilte*). En bovendien: als ik 't zóó niet draag, dan krijg ik 't tòch ànders te dragen (*even stilte; dan bitter*). D'r zijn altijd nog menschen, die meenen, dat 'n vrouw voor

d'r pleizier gaat scheiden. Of denk je, dat 't zoo prettig is, als gescheiden vrouw te leven?

ANNIE (*met zekerheid*). De tijden zijn voorbij, dat ze je dáárom....

JEANNE (*heft de hand op en valt Annie in de rede*). In wóórden; net als alles in woorden „voorbij" is.... Inderdaad ben je tòch 'n paria: iemand om wie iets heen is, dat niet om anderen heen is.... iets.... iets dat isoleert....! (*grimlacht bitter*). O, ik heb alles goed bedacht!

ANNIE (*bitter*). Dat merk 'k!

JEANNE (*droevig*). Neem je me dat nog kwalijk? (*even stilte*).

ANNIE (*brusk*). Eigenlijk wel! (*gaat weer heen en weer*). Nee, dàt neem 'k je niet kwalijk; maar ik neem je kwalijk, geloof 'k dat 'r uit jou 'n algemeene geest, de geest van àlle vrouwen spreekt: de geest van onderdanigheid; van drágen, drágen, drágen, of je geen mènsch was.... en dan word ik bàng.... (*hapert en staat stil, de handen tegen de borst gedrukt*).

JEANNE (*zacht, met een grimlach*). Juist; bàng.

ANNIE (*fluisterend, star-oogend*). Bàng voor mezelf. (*even stilte. Annie heft de handen op*). Maar ìs er dan geen licht te vinden?

JEANNE (*fluisterend*). Als we 't zèlf maken, vóór 't te laat is; en voor mij ìs 't te laat.

ANNIE (*verbergt het gezicht in de handen*). Vreeselijk! (*laat de armen zinken en gaat naar Jeanne toe, die ze beide handen reikt*). Maar zeg dan maar.... wàt je van me wil.... Hòè ik je helpen kan.

JEANNE (*drukt haar handen*). Ga dan even zitten. We moeten goed afspreken; want straks komt die vrouw.

ANNIE (*verschrikt*). De grootmoeder? (*gaat op de andere fauteuil zitten*).

JEANNE (*snijdend*). Ja, de grootmoeder. Toen ik dat briefje van d'r kreeg, waar in stond, dat ze bij Herman vergeefs had aangeklopt, hoewel d'r dochter op d'r doodbed....

ANNIE (*rillend, in elkaar krimpend*). God, hoe heb je 't hem durven zeggen!

JEANNE (*minachtend*). Dat was niet moeilijk. Hij weet dat 'k 'm kèn!.... 't Is niet de eerste keer dat....

ANNIE (*gesmoord*). Wat 'n leven! God, wat 'n leven! Dat ìs geen leven!

JEANNE (*zacht, star-oogend*). En dan moet je je nog altijd goedhouden.... voor de kinderen.... voor mama.... (*resoluut of ze*

een besluit neemt). Maar 't is ook niet noodig dat ik je alles uitpluis.... Ik heb dan van 'm gedaan gekregen....

ANNIE (*heftig valt haar in de rede*). Gedáán gekregen? Heb jij van hèm gedáán gekregen, dat-ie voor z'n eigen kind zorgt?

JEANNE (*moedeloos*). Val me toch niet telkens in de rede. Ik ben waarachtig moe genoeg (*even stilte. Jeanne laat 't hoofd in de handen zinken*). Ik heb dan met hem afgesproken, dat 'k jou zou vragen of je je met die geschiedenis bemoeien wou. We kunnen niemand vertrouwen anders. Bovendien, de schijn wordt dan gemeden, en je doet 'r 'n goed werk mee.... (*luider*). *Ik* was anders van oordeel, dat dat kind opgevoed moest worden met Nettie, Han en Margreet! 't Is zìjn kind, zoogoed als zij!.... Maar dat zou tè gek wezen.... (*schouderschokt*). Waaròm eigenlijk? (*ruw*). Och, de heele wereld is 'n gekketroep!

ANNIE (*staroogend, zacht*). Ja.

JEANNE (*dringend*). Dus: je wil?

ANNIE (*zwijgt even*). Ik kan 't me nog niet indenken.

JEANNE (*gooit driftig de sleutelbos op tafel*). Nòù val je me tegen!

ANNIE. (*aarzelend*). Ik zeg niet neen; ik zeg alleen, dat....

JEANNE (*dringend*). Je hebt niets te doen, dan 't kind ergens uit te besteden, en te zorgen dat 't goed wordt opgevoed. De kosten zijn natuurlijk voor onze rekening.

ANNIE (*strekt de armen uit*). O Jeaan, Jeaan, als je te minste maar huilde! (*snikt in haar handen*). Ik heb zoo'n medelijden met je.... (*snikt zacht door, terwijl Jeanne praat*).

JEANNE (*zacht*). Medelijden?.... dat heb 'k lang gehad, met mezelf.... Later had ik 't nog maar alleen met anderen.... en nu.... voornamelijk, heb ik medelijden met dat kind.... (*even stilte; noch zachter*). En eigenlijk heb ik óók medelijden met Her....

ANNIE (*droogt haar oogen; spreekt eenigszins gejaagd*). Ik begrijp je niet!

JEANNE (*droevig*). Nee; die dingen begrijp je pas, als je ze zèlf ondervindt.

ANNIE (*teruggetrokken; kort*). Ik begrijp je niet; maar we zullen er niet langer over praten. Zeg maar wat je van me wil.

JEANNE (*met een zucht*). Dan zijn we d'r al; de rest komt later vanzelf. Ga nou naar mama; en zeg niks hoor! Je niks laten ontvallen!

ANNIE (*staat op; spreekt stroef.*) Natuurlijk niet.

JEANNE (*ziet haar aan, strekt in plotselinge verteedering de handen uit, die Annie aanneemt*). Dank je voor je liefde, zus; maar gá nu; want straks komen de kinderen thuis (*even stilte*). Gelóóf me.... (*even stilte; Jeanne spreekt heesch*). Je begrijpt die dingen pas.... (*zij worstelt met opkomende tranen; Annie knielt bij haar*) als je ze zèlf.... (*slikt haar tranen weg*) ondervindt.... (*haar laatste woord eindigt in een snik; ze barst in schreien uit; de zusters omarmen elkaar*).

III.

VÓÓR DEN DOOD.

Personen:
- JENNY, jonge vrouw (prostituee).
- ZUSTER BEATA (een non).
- EEN DOKTER.
- EEN STEM.

Het tooneel verbeeldt een ziekenzaal in een katholiek gesticht. Witte muren, waarin hier en daar een nis met een gekleurd heiligen-beeld. Links en rechts langs den muur allemaal eendere bedden, met het voeteinde naar elkaar toe. In 't midden een doorgang tot aan den achterwand, waar eveneens in een nis een groot gekleurd Maria-beeld staat. Achter rechts een deur. Achter het voorste bed links, waarin Jenny ligt, staat een geel houten kraamschut, dat de bedden er achter aan het hoofdeinde onzichtbaar maakt, terwijl vóór het hoofdeinde van het voorste bed rechts óók een dergelijk schut staat, zoodat het hoofd van degene, die in het bed ligt onzichtbaar is, evenals de hoofden van de zieken in daarachter volgende bedden. Vóór het schut rechts staat een tafeltje met bloemruiker; aan het hoofdeinde van het bed links eveneens. Aan het voeteinde van het bed links staat een eenvoudige houten stoel met matten zitting. Jenny ligt achterover, hoog met het hoofd. Heur haar is wild en ze gooit het hoofd telkens om. Haar handen plukken gejaagd aan de dekens. Zij heeft een hoogroode kleur en flikkerende oogen.

De deur achter rechts gaat open. Zuster Beata komt binnen in zwart nonnenkleed. Zij sluit zacht de deur en komt hoofdgebogen met langzame passen, de handen gekruist in de wijde mouwen, de oogen onbeweeglijk rechtuit ziende, naar voren. Zij is heel bleek; haar oogen zijn donker omrand. Een mooi gezicht, maar zonder uitdrukking. Zij kucht nu en dan, de lippen stijf opeen.

JENNY (*richt zich wat op, en strijkt het haar weg*). Zuster Beata, is u daar?

ZUSTER BEATA (*nog onzichtbaar voor Jenny*). Ja, juffrouw.

EEN STEM (*klagend, van onzichtbare zieke uit een van de bedden*). Zuster Beata!.... Zuster!.... Ik heb weer zoo'n pijn.... (*steunen*).

ZUSTER BEATA (*blijft stil staan en ziet naar rechts*). Ik zal dadelijk bij je komen, Dina. Wees nu even rustig; èn stil (*loopt nog wat naar voren, komt om het schut bij Jenny, blijft aan het voeteinde van het bed staan, terwijl ze spreekt*).

JENNY (*legt het hoofd weer neer; spreekt driftig en heesch*). U noemt ze allemaal bij de naam! Alleen mij niet! Waarom is dat? Dat wéét ik wel; maar 't is alles behalve vroom, want Jezus....

ZUSTER BEATA (*rustig; valt haar in de rede*). Ze zijn allemaal jònger dan u.

JENNY (*als voren*). Denk je, dat ik dat geloof? Daar is 't niet om! Ze zijn niet geweest wat ìk ben geweest, dàt is 't.... maar Jezus....

ZUSTER BEATA (*streng, valt haar in de rede*). U mag niet zooveel spreken, heeft de dokter gezegd (*kucht*).

JENNY. De dokter! (*lacht schor*). De dokter?.... Daar maal ik wat om.... wat die zegt!.... Die zou, als 'k gezond was, net doen als de anderen: net als allemaal!

ZUSTER BEATA (*ernstig, afgemeten*). Wilt u dan niet beter worden?

JENNY (*plagend*). Zeg nou 's „Jenny"!

ZUSTER BEATA (*als voren*). Jenny.

JENNY (*tevreden*). Zoo; mooi; dat is teminste wàt, dat u doen wil.

ZUSTER BEATA (*als voren*). Doe ik dan niet genoeg voor u?

JENNY (*na even zwijgen, spreekt voortdurend erg heesch*). Ja, en neen.... U bent heel goed voor me.... maar.... Och, natúúrlijk!.... 't Is niks meer dan natúúrlijk!.... Jullie hebben in je hart niks! Allemaal wit: witte liefde! (*lacht en duwt de dekens wat weg*). Ik heb 't warm! Véél te warm! 't Is hier om te stikken! (*zucht*).

ZUSTER BEATA (*buigt zich over haàr en wil de dekens weer terecht leggen*). De dokter heeft gezegd....

JENNY (*grijpt haar hand*). Lááát die dokter toch! Da's 'n man! En d'r is geen één man waar 'k respect voor heb! Ze zijn allemaal eender! Bah! de dokter! Wat kan mij de dokter schelen! Nee, trek uw hand nou niet weg! (*zuster Beata hoest, het hoofd afge-*

wend). Daar, nou hoest u weer! U ben ziek! (*bekijkt zuster's hand*). Wat hebt u 'n mooie hand, zoo fijn en smal! (*zuster trekt haar hand weg, en grijpt naar de rozekrans om haar middel*). Daar nou! O! wacht! dat mag 'k zeker weer niet zeggen! (*woelt*).

ZUSTER BEATA. U mag alles zeggen; als u maar rustig blijft.

JENNY. En terwijl denk u aan.... (*wijst naar het kruis op zuster Beata's borst*). U hóórt me geeneens, misschien!

ZUSTER BEATA. Ik hoor u wel degelijk.

JENNY (*strijkt het haar weg en komt overeind om zuster in 't gezicht te zien*). Is 't wáár, zuster, dat de meeste zusters hier jong dood gaan? Dat zei gisteren....

ZUSTER BEATA (*kucht ingehouden*). Wat noemt u jong?

JENNY (*zit heelemaal rechtop*). Zooals u, bij voorbeeld. Als u geen non was, dan was ú jong.... èn mooi. Nu is uw gezicht te strak, te bleek! Ik zou u wel 's mooi gekleed willen zien, en mooi gekapt!

ZUSTER BEATA (*grijpt naar de rozekrans*). Mijn haar is afgeknipt.

JENNY. O ja, dat moet, vóór u in 'n klooster gaat. Ben u in 'n klooster geweest? Wat doen ze daar?

ZUSTER BEATA. Dat is verschillend. Dìt is ook werk dat ze vanuit een klooster doen.

JENNY (*gaat weer liggen; spreekt droomerig*). 't Moet mooi zijn, in 'n klooster. Ze bidden er véél.... den héélen dag.... Ze doen er niet anders....

ZUSTER BEATA (*legt de hand op Jenny's voorhoofd*). U hebt weer koorts.... Ik zal de dokter.... (*doet of ze heen wil gaan*).

JENNY (*wild, gebiedend, heesch*). U laat de dokter weg! Hij kan niks meer voor me doen! En hij interesseert me niet! (*wacht even; dan zachter:*) U alleen kan wat voor me doen!

ZUSTER BEATA (*aarzelend*). Wàt.... kan ik voor u doen?

JENNY (*zacht, heesch*). 'n Poos bij me blijven. Me antwoorden. Ik zal zachtjes praten om de anderen.

ZUSTER BEATA (*aarzelend*). Maar....

JENNY (*weer harder*). U kunt 'n stervende niets weigeren! Dat màg u niet doen! (*smeekend*) Toe, blijf 'n poos hier!

ZUSTER BEATA (*trekt de stoel naar zich toe en gaat er op zitten*). Ik zal dan even blijven.... maar....

JENNY (*afgebroken, heesch*). U heb geen hart! Denk u dat 'k 't niet weet?.... U doet alleen uw plicht!.... U voelt niets voor me!.... Denk u dat 'k 't niet....

ZUSTER BEATA (*kalm overredend*). Ons hart is aan Jezus gegeven. Wat we doen, dat doen we òm Hem. Maar wanneer ik tegenover u in iets te kort schiet, dan moet u 't zeggen. Dan wil ik dat veranderen.

JENNY (*als voren*). Om Hèm!.... Om mij doet u dus niets!.... U heb mij niet lief!..., En Jezus heeft gezegd, dat....

ZUSTER BEATA (*als voren*). Ik heb Jezus lief; en ik doe liefde aan u, òm Hem.

JENNY. Hm. Zoo. Nou, dat is teminste iets ... ìets waarachtigs. (*Even stil*). En doet u dat nu.... uw hééle leven?

ZUSTER BEATA (*spreekt eentonig, alsof ze een les zegt*). Ons leven ìs van Hem. Als we Zijn bruid worden, verlaten we alles: zelfs onze ouders. We krijgen een andere naam dan we vroeger hadden, en we zien niemand van onze familie ooit meer bij leven terug. Alleen als ze stervende zijn, mogen we ze zien. En we mogen niemand liefhebben dan Hem, en in Zijn naam àllen.... Weet u nu genoeg?

JENNY (*vast*). Nee, nog lang niet! Ik weet niet: of dat werkelijk wáár is. Ik heb nog nooit iets gezien, dat werkelijk wáár was.... behalve m'n eigen bestaan.... en de honger.... En nu wil 'k weten.... Was u rijk?

ZUSTER BEATA. Ja.

JENNY. Dus uit armoe heb u 't niet gedaan.... En hadt u ouders: fatsoenlijke ouders meen ik?

ZUSTER BEATA. Ja; mijn ouders waren uit den deftigen stand (*even stilte*). Wat wou u nog meer weten? (*hoest*).

JENNY (*dringend*). Of dat allemaal wèrkelijk waar is.... Of dit.... of het wáár is, dat u allemaal jong sterft.... en dat u dat vooruit weet.... En of u nooit 's....

ZUSTER BEATA (*rustig*). Het is allemaal waar.

JENNY (*vliegt overeind*). Maar hoe kunt u daar dan in berusten? U heb toch óók maar één leven!

ZUSTER BEATA (*rustig*). Ons leven en sterven is één.... in Zijn hand.

JENNY (*gaat weer liggen*). Dat is mooi.... 't is mooi als je dat allemaal zoo gelooft.... Ik wou, dat ik, noù nog, gelooven kòn.... Maar 't is te laat.

ZUSTER BEATA (*even overbuigend*, *dringend*). Het is nóóit te laat.

JENNY (*flauw klagend*). Het is voor mij te laat.... Ik kàn 't niet meer gelooven.... Ik heb te veel gezien, van 't leven.... De menschen, de menschen die naar de kerk gingen, hebben me te gemeen behandeld, dan dat ik nog zou kunnen gelooven in Jezus.... Ze zijn allemaal tè slecht voor me geweest.... Op mijn twaalfde jaar al.... (*houdt op en ziet zuster aan*, *dringend*:) Ik hìnder u toch niet, zuster, als 'k die dingen vertel?

ZUSTER BEATA (*heeft de rozekrans weer gegrepen*). Spreekt u maar alles uit, als u dat goed doet.

JENNY (*smalend*). En terwijl bìdt ú!.... O, ik weet 't wel! Om mij geeft u niets! U hebt met mij geen medelijën!

ZUSTER BEATA (*rustig*). Onze Heer heeft medelijden met iedereen. Waarom zou ik u anders verplegen?

JENNY. Dat is waar.... (*stilte; sluit de oogen*). Vertel nog 's verder, zuster! 't Doet me zoo goed! Berouw geeft 't me niet; maar toch wel iets.... ièts dat er op lijkt.... Berouw kàn 'k niet voelen.... Wat 'k gedaan heb, daar heeft 't leven me toe gedwongen!.... Hoe kan 'k dan berouw hebben?.... Maar uw witte liefde.... die gaat over me heen.... als sneeuw.... zoo koel....

ZUSTER BEATA (*rustig*). Wat wou u nog meer weten?

JENNY (*de oogen dicht*, *klagend*). Of dat alles nu werkelijk wáár is.... Ik heb nog nooit iets moois gezien, dat werkelijk wáár was.... (*opent de oogen*, *heftig*). Maar u moet niet denken dat ik niet óók wel gelukkig geweest ben! Dàt moet u niet denken! Ik heb 't leven geproefd (*de oogen wijd*) gepròefd, héélemaal geproefd.... En ik heb geluk gegéven!.... Waarachtig, dàt heb 'k!.... Ik alleen ben waarachtig geweest, tusschen àl het andere dat loog!.... (*sluit de oogen*, *moe*). Maar dat is 'n geluk dat me nú niet helpen kan.... Nu is alles leeg.... Als 'n huis dat leegbrandde, is alles.... Ik alleen ben over.... Al de leugens zijn weggebrand.... Ik alleen was waarachtig.... Maar die waarachtigheid kan me nu niet helpen.... (*haar stem is op 't laatst bijna weggestorven*).

ZUSTER BEATA (*aarzelend*). U zult u zoo moe maken.... (*vaster*) en de dokter heeft zóó gezegd....

JENNY (*springt overeind*, *heesch*, *hartstochtelijk fluisterend*). Ik heb u gezegd, dat ik de dokter veracht! Hóórt u 't! Ik veracht 'm! Hij is 'n màn! Hij is 'n leugen! Hij liegt de menschen vóór

dat hij 'n mensch is! Hij is 'n màn!.... Hij is 'n béést.... voor ons!.... Wìj kennen 'm! Niemand ànders kent 'm!.... Z'n moeder niet, z'n zuster niet: wìj alleen!.... Hij is zwart van binnen!.... 'n Uitgebrand huis!.... Maar hij wordt niet weggetrapt, zooals wij!.... Dat komt omdat hij 'n uitgebrande leugen is!.... Daar hebben ze respect voor: de àndere leugens.... Hij is niet eens waarachtig, zooals ik.... En u, ú zelfs hebt respect voor 'm.... (*smalend*) Respect, voor 'n màn.... (*gaat weer liggen*).

ZUSTER BEATA. Niet alle mannen.... (*zwijgt; bekruist zich*).

JENNY (*moe, met bitteren glimlach*). Niet àlle mannen....? Misschien; maar ìk weet het nièt! Ik heb ze alleen zóó gekend! En die ik nièt ken, die hebben allicht zooveel zonde op d'r geweten, dat ze ú niet moesten durven aanzien! (*stilte*).

ZUSTER BEATA (*aarzelend*). Wôu u.... nòg iets weten?

JENNY (*moe*). Dat heb 'k u al gezegd: ik wou weten of het wáár is, àlles wat ik aan u zie!

ZUSTER BEATA (*overredend*). Het is àlles waar.

JENNY (*luider*). Dan is er teminste ièts waarachtig.... behalve ik.... en de honger.... Dan is er teminste ièts móóis waarachtig.... En dan zou 'k bijna kunnen gelooven in.... (*zwijgt even*). U weet dus, dat u aan uw beroep sterven zal?.... (*lacht heesch*). Dat is net als ik: ik sterf d'r óók aan.... (*zuster Beata bekruist zich; Jenny zachter*). Maar u hebt troost; en ik niet.

ZUSTER BEATA. U zult nog niet sterven; u is nog jong.

JENNY (*overtuigd*). Ik ben niet jong. Ik ben oud. En ik wìl dood. Dàt (*grijpt naar keel*) en de rest, zullen me wel.... (*steekt haar hand uit*). Zuster, wil u me nog 's 'n hand geven (*zuster Beata reikt haar hand*). Voor ú heb 'k respect.... En als 'k uw hand zoo voel, dan zou 'k willen.... (*haar stem verstikt*). Maar géén berouw.... (*klagend*). Hoe zou dat kùnnen.... Het ging immers alles vanzelf.... Het móést zoo gaan.... Toen ik twaalf jaar was al.... En dat is 'n pad, waarop nooit iemand terugkeeren kàn!.... Weg is weg!.... En de armoe.... (*fluisterend*). Zuster, hebt u nu nòg geen medelijden met me?

ZUSTER BEATA (*zacht; gelaten*). Onze Heer heeft medelijden met allen, die boete doen.

JENNY (*bitter*). Boete doen? Waarvoor? Ik kon 't niet helpen! Wie had me beter geleerd? (*smalend*). Boete doen!.... Meen je soms, zuster, dat ik niet geleeë heb? (*zachter*) Ik heb eens van iemand

gehouwe.... Dat was ècht!.... Maar hij kon me niet trouwen, omdat ik, natuurlijk.... (*zacht*) en toen ben ik maar gaan drinken.... (*zacht-klagend, als uitblusschend*). O, ik heb wel pleizier gehad óók.... Maar 'n pleizier, dat nú niet....

ZUSTER BEATA (*trekt zacht haar hand weg*). U moet nu probeeren om nog wat te slapen; straks kom 'k terug.

JENNY (*hard; de oogen wijd, ziet haar aan*). Straks ben ik dóód.

ZUSTER BEATA (*koel overredend*). Kom, kom, u moet niet zoo denken (*legt het dek terecht*).

EEN STEM (*klagend van een van de zieken onzichtbaar*). Zuster Beata! U zou komen.

ZUSTER BEATA (*buigt zich over Jenny*). U hoort 't. Ik moet weg (*hoest, het hoofd wendend*).

JENNY (*grijpt haar arm vast, richt zich op, wild met flikkerende oogen*). Neen, u moet hìer blijven! U moet blijven tot ik weet.... (*wijst naar het kruis op zuster Beata's borst*). Zweer dáárbij, dat alles waarachtig is in uw leven!

ZUSTER BEATA (*met tegenzin*). Wij mogen niet zweren.

JENNY (*laat haar los*). Dan geloof ik u niet! (*zinkt terug; maar springt dan weer rechtop op de knieën; haar wijde oogen gebiedend*). Neem het kruis dan in uw hand, en zeg het zóó!

ZUSTER BEATA (*legt haar hand op het kruis*). Zóó?

JENNY (*dringend; haar oogen worden al grooter met vreemden blik*). Ja, zeg zóó dat u rijk was, en dat u alles verlaten hebt om God.... en dat u niets liefhebt dan God-alleen, uw heele leven.... en dat u weet dat u sterven zal.... (*zuster Beata hoest*) dat die hoest de dood beduidt.... En dat alles aan uw leven zóó is als 't schijnt (*heftig dringend*). Zèg het zuster.... want dàn.... (*vouwt de handen*).

ZUSTER BEATA (*de hand op het kruis, zacht*). Het is alles zoo, zooals u zegt.

JENNY (*in een kreet heft de handen omhoog*). Dàn is er ook 'n God! (*valt voorover in de kussens*).

EEN STEM (*van onzichtbare zieke klagend*). Zuster Beata! Laat ze toch stil zijn!

ZUSTER BEATA (*buigt zich over Jenny*). Juffrouw!.... Juffrouw Jenny!.... (*licht Jenny's hoofd op, en laat het terugvallen op het kussen*). Ik kom zóó, Dina (*drukt op een knopje in den wand dicht bij het bed; electrische bel klinkt. De deur rechts achter gaat open,*

de dokter komt binnen, komt haastig naar voren. Zuster Beata zegt met kalme stem). Numero acht en twintig dokter!

DOKTER (*trekt vragend de wenkbrauwen op; gaat naar het bed en buigt zich over Jenny*).

ZUSTER BEATA (*buigt het hoofd over haar rozekrans en beweegt biddend de lippen*).

DOKTER (*treedt wat terug van 't bed*). Dood (*buigt 't hoofd*). Stùmper!.... (*blijft hoofdgebogen staan. Een klok in het huis begint hel te luiden. Zuster Beata zinkt op haar knieën bidt hoofdgebogen*).

IV.

HET EEUWIGE MISVERSTAND.

Personen { EEN VROUW / EEN MAN } beiden jong.

Het tooneel verbeeldt een huiskamer van beschaafde menschen. Achter een porte brisée. Op den voorgrond rechts een tafel; er naast een fauteuil met lage hoofdleuning. De vrouw zit, de ellebogen op de knieën, de handen voor het gezicht in de fauteuil. De man staat opzij van haar, midden in de kamer.

DE MAN (*zacht, eenigszins heesch*). Dus.... ik heb je goed verstaan.... Je zegt: je hebt je vergist.... je houdt niet meer van me.... Ik maak je niet gelukkig.... (*wat luider*). En ik wìl je niet òngelukkig maken!.... Laten we dus van elkaar àf gaan.... Je bent nu nog jong.... Je kunt nog gelukkig wòrden.

DE VROUW (*zonder van houding te veranderen*). Dat kan ik nìet! Nóóit meer! (*ziet op naar den man*). En ik begrijp niet dat jij daar zoo kalm over spreken kunt.... nú.... nú.... jij die er vroeger nooit over spreken wòu! (*verbergt het gezicht weer in de handen*).

DE MAN (*iets luider*). Nú is 't de tijd om er over te spreken. Toen je nog.... wèl van me hield, zei je zelf altijd, dat we van elkaar moesten gaan, als ons huwelijk 'n vergissing bleek.... Nú zeg je, dàt 't 'n vergissing is!... Ik wil je niet ongelukkig maken....

DE VROUW (*ziet luisterend op*). En jij?

DE MAN (*dof*). Over mezelf spreek 'k niet; ik spreek over joù!

DE VROUW (*schouderschokt; spreekt wat ruw*). En denk je, dat 't me wat helpen zou als we van elkaar af gingen?

DE MAN (*sacht*) Je kunt nog gelukkig worden.

DR VROUW (*heftig*). Zeg dat toch niet weer! Hoe kun je nog gelukkig worden, als je àl je illusies verloren heb! Wat geeft 't me, af ik al ergens anders leef met m'n kapotte ziel! Denk je, dat 'n vrouweziel 'n stuk goed is, dat je uitwascht, en dat dan weer nieuw wordt?

DE MAN (*na even zwijgen, dof*): Ik wéét niet wat 'n vrouweziel is.

DE VROUW (*bitter*). Juist; dat is juist 't vreeselijke: je weet niet wat 'n vrouweziel is, en je weet daarom ook niet, wat je gedáán heb. Je kent de uitwerking niet van je daden. Je bent verbaasd nu je die ziet. Zoo zijn jullie mannen: eerst trap je onze teerheid stuk; en dan kijk je verbaasd omdat ze stuk ìs.

DE MAN (*na even zwijgen, nog doffer dan daareven*). Ik bèn teminste.... verbáásd.... En ik weet niet, wat voor vreeselijks ik dan gedaan heb.

DE VROUW (*glimlacht minachtend*). Hàd je maar iets vreeselijks gedaan!.... Had je me maar bedrogen; dan zou ik je kunnen vergeven.... Of had je me maar geslágen; dan zou je me kunnen afzoenen.... Dàt zijn niet de dingen die voor altijd verwijderen.... Maar die kleine, telkens weerkomende dingen, waaraan 'n vrouw merkt, dat ze alleen is in haar voelen en denken, die vervreemden haar voorgoed (*bitter*). 't Is 't eeuwige misverstand van twee ongelijk gevormde zielen!

DE MAN (*dof*). Dat zijn allemaal heele mooie woorden die je daar zegt, woorden tè mooi voor deze gelegenheid. Je verwijt mij 'n anders gevormde ziel te hebben. Dat kan wel; want mijn ziel is dan nou te kapòt.... dan dat ik fraaie filosofische tirades zou kunnen zeggen.... zooals jij!

DE VROUW (*met bitteren glimlach*). Fraaie filosofische tirades!.... Besef je dan niet, dat dàt juist het vreeselijke is, dat ik die zeggen kàn?.... Besef je dan niet, dat juist die eindelijk-gekomen hersenkalmte me doet begrijpen (*valt zichzelf in de rede, weer heftiger*). Oh, maar jij begrijpt nièts! nièts van me! Je meent natuurlijk dat ik al even ongelukkig was, toen ik nog heel hard huilde, en je in den blinde lukrake verwijtingen deed!

De Man. Je kunt toch moeilijk zeggen dat je toen gelukkig was!

De Vrouw (*met overtuiging*). Ja, toen was ik gelukkig, als je me maar weer afzoende, en vergeving vroeg.... voor 'n misdrijf waarvan ik nu weet, dat je 't zelf nauwelijks als een misdrijf kon zien.... Dan voelde ik, na mijn krankzinnige wanhoop, soms zoo'n felle hoop, dat die méér geluk gaf, dan gelijkmatige vrede ooit geven kàn!

De Man (*aarzelend*). Maar wanneer is dan....

De Vrouw (*valt hem in de rede*). Wanneer deze diepe, peilloosdiepe ellende begonnen is? (*spreekt zachter*). Toen ik de waarheid van ons huwelijk voor 't eerst zag. Toen ik voor 't eerst alléén schreide.... schreide met mezelf alleen, wetende dat er geen troost is, omdat jij niet helpen kunt wat je me misdoet.... omdat jij 'n man bent: 'n anders voelend wezen: 'n ander wézen dan ik!

De Man (*aarzelend*). Maar als je dat dan weet, dan begrijp 'k niet, dat je me dat zoo kwalijk neemt.

De Vrouw (*stiller*). Ik neem het je ook niet kwalijk. Als ik heftig ben, dan ben ik niet boos op jou.... Jìj kan 't niet helpen.... Alleen vind ik ons huwelijk maar zoo volkomen doelloos, sinds ik dat weet.... (*ziet hem aan*). Voel jìj dat dan niet?... Voèl je dat dan niet uur aan uur? (*de man schouderschokt; de vrouw ziet weer vóór zich*) Nee, natuurlijk niet: je voelt àlles anders dan ik.... Daarom begrijp je me ook niet: nièts van me!

De Man. Dat moet dan toch aan jou liggen; dan ben jij zeker erg geheimzinnig (*zwijgt even; heftiger*). Ik wéét niet, wat 'k dan allemaal misdoe! (*uitbarstend*): Waarachtig ik weet 't niet!

De Vrouw (*kreunend*). Dat is 't juist!.... Je wéét 't niet, ook al zèg ik 't je; want je kunt 't niet vòèlen!

De Man (*weer gedwongen kalm*). Maar ik herhaal je nogmaals, als ik je ongelukkig maak, laten we dan doen wat we vroeger hebben afgesproken. We hebben geen kinderen: dat hoeft dus geen beletsel te zijn.... Je kunt dan misschien nog gelukkig worden, later,.... met 'n ander.

De Vrouw (*minachtend*). Met 'n ander! (*schouderschokt*). Met 'n ander! Dacht je waarlijk dat 'n vrouw als ik meer dan ééns lief kon hebben? Dacht je, dat je jeugdgevoelens, eenmaal vertrapt, nog weer òp konden bloeien? (*glimlacht smadelijk*). Ik ben geen màn! 'n Man wordt nog wel weer 's verliefd op 'n ander: die wordt nog wel weer tienmaal 's verliefd op 'n ander.... Maar ik, als ik van jou afging, en ik zou dan nog weer 's trouwen, dan zou

ik dat doen om niet dood-alleen in de wereld te staan: nóóit meer uit liefde.... Liefde, die liefde die ìk gevoeld heb, die voel je maar ééns; en als die dood is, dan voel je ze nóóit weer.

DE MAN (*gedwongen kalm*). Ik laat me zoo bedaard en zonder veel verweer door je beleedigen, omdat ik weet dat je in overspanning spreekt. Bovendien heb ik er geen lust in, om je nú, nu je mij 't àllerèrgste zegt, eeden van eeuwige trouw te gaan doen, ook al zou ik die voelen.... in mìjn ziel.... als ik met jouw permissie er zooiets als 'n ziel op na mag houden.

DE VROUW (*wendt zich om, ontzet*). Hou jij.... jìj.... dan nog wèl van me?

DE MAN (*keert zich van haar af*). Zooals ik je zeg: ik heb geen lust me hierover uit te laten.

DE VROUW (*heftig*). Wees eerlijk! Ik ben 't ook! (*na even zwijgen met eenige minachting*): Jij moest noodig nog van geheimzinnig spreken.

DE MAN (*zonder haar aan te zien*). Ik ben niet begonnen om van iets te spreken. Ik was me niets bizonders bewust toen je daarnet begon. Zooveel 'k weet, ben 'k altijd goed voor je geweest. Maar ik wil je niet ongelukkig maken. Als jij dus.... (*ziet vluchtig in de oogen van de vrouw; houdt dan aarzelend op met spreken*).

DE VROUW (*ziet hem lang zwijgend aan; 't is of haar oogen openklaren; ze spreekt als tot zichzelf*): Ik geloof dat ik medelijden met je moest hebben....

DE MAN (*ziet haar met een schok van ontroering weer vluchtig in de oogen*). Misschien; maar ik vraag het je niet. Ik vraag je niets! Ik ben bereid àlles te doen wat jìj wilt! Wil je scheiden: goed. Wil je niet scheiden: ik jaag je niet weg!

DE VROUW (*wendt haar oogen af; spreekt als inkeerend in zichzelf*): Medelijden.... medelijden dus.... Nieuwe weg! (*glimlacht en grijpt naar haar voorhoofd*) God! 'n nieuwe helderheid.... Medelijden.... medelijden met.... den mééster.... (*grijpt met beide handen haar hoofd vast*). Den mééster.... le maître.... Hoe is 't ook weer? O ja: la femme ne peut aimer que lorsque' elle a trouvé son maître.... God, god, ja!.... Son maître (*lacht spottend*). Zou ze in het huwelijk dan wel óóit beminnen?.... Arme meester!.... Hij moest zich niet wagen aan zoo'n intiem samenleven.... Il n'y a pas de grand homme pour son v....

DE MAN (*valt haar in de rede; heftig*). Hou op Elly! Ik kàn

je niet langer aanhooren! Wanneer heb ik ooit je meester willen zijn?

De Vrouw (*heftig, opgewonden, lacht*). Je verstáát me niet! Je verstáát me niet eens! Heb 'k dat nou gezegd? (*brengt een zakdoek voor den mond om haar zenuwlachen te smoren*).

De Man (*heftig gebiedend*). Hou òp met dat lachen! (*zich inhoudend*). Ik bid je, Elly, wees bedaard!.... Ik ben 't immers ook!.... Zóó komen we nóóit verder!

De Vrouw (*heft haar handen op*). Nee, dat weet ik wel: nooit, nóóit komen we verder! Maar 't is zoo grappig, al die waarheden die je nooit geweten geweten heb! Die niemand je ooit gezegd heeft in je heele, lange leven!.... Nou wou ik alleen nog maar dat 'k wist.... (*staart wezenloos voor zich uit*). Wàt wou ik ook weer weten? (*brengt de hand aan het voorhoofd*). O ja, of jij.... gevàllen meester.... (*begint weer te zenuwlachen, eindigt in een snik als de man haar pols grijpt*).

De Man (*grijpt haar pols ruw*). Láát dat lachen! Ik wìl 't niet meer hooren! Doe alles wat je wil; maar làch niet zoo.... zoo sarrend! je zult me.... (*blijft hijgend van drift steken*).

De Vrouw (*probeert haar hand los te trekken*). Ik sar niet!.... Aie! laat los! Je doet me pijn!

De Man (*hartstochtelijk uitbarstend, schudt haar heen en weer*). Dat kan me niet schelen! Dat.... dat doèt 'r niet toe, heb je daarstraks zelf gezegd: Als ik je sloeg, kon ik je afzoenen heb je gezegd! (*laat met een ruk haar pols los*). Ik.... ik kàn je zoo niet zien! (*spreekt hijgend, afgebroken*). Ik kan niet zien dat je zoo'n vreeselijk verdriet hebt, en dan làcht.... Ik kàn niet!.... Elly.... als je me er dan toe dwìngt.... dan moet 'k je zeggen dat ik.... van mijn kant.... ik bedoel dat 'k.... (*zwijgt met moeite; zijn borst gaat zwaar op en neer*).

De Vrouw (*ziet hem aan, plotseling kalm, de oogen wijd*). Dat jij....? Spreek uit.... (*vouwt de handen*). Ik sméék 't je....!

De Man (*uitbarstend*). Nee!! Nièts!! (*wendt zich met een ruk om en gaat heen en weer loopen*). Ik heb niets gezegd! Doe maar of 'k niets gezegd heb!

De Vrouw (*strekt de handen naar hem uit, klagend*): Dat kan 'k nou niet meer.... Je heb gezegd.... je wou zeggen, dat jij nog wèl van mij houdt.... dat ik jou dus ongelukkig zou maken als 'k van je wegging....

DE MAN (*heftig, blijft staan*). Dat heb ik nièt gezegd!

DE VROUW (*kreunend*). Dan heb je 't gedàcht.... dan heb 'k 't je hooren dènken....

DE MAN (*heftig*). Nou, goèd: dan ìs 't zoo. (*even stil*). Maar je moet niet meenen dat ik, na wat jij me gezegd heb, óóit weer....

DE VROUW (*valt hem in de rede met een handbeweging, fluisterend*): Nee, nee, stil nou maar.... Laat me éven denken.... (*laat 't hoofd in de handen zinken*).

DE MAN (*gaat weer heen en weer, spreekt heftig*). En je medelijden wil ik óók niet! Ik wil nièts meer van je.... niets!.... (*zachter*) Tenzij.... (*staat stil en ziet naar de vrouw*).

DE VROUW (*ziet op, moe, zacht*). Tenzij....?

DE MAN (*aarzelend*). Tenzij je in drift heb gesproken.... (*even stilte*).

DE VROUW. (*sluit de oogen, buigt het hoofd achterover met de houding van een overwonnene; spreekt zacht, maar nadrukkelijk*). Ik hebt in drift gesproken.

DE MAN (*ijlt op haar toe*). Elly, lieveling! (*knielt bij haar, slaat de armen om haar heen en drukt het hoofd tegen haar borst*). Zeg dan.... toe, zeg dan.... dat je nog van me houdt!

DE VROUW (*als voren*). Ik hou nog van je.

DE MAN (*neemt haar hoofd tusschen beide handen en dwingt haar hem aan te zien*). Nee, kijk me nou ààn, terwijl je 't zegt.... Zóó.... en zeg 't nou nòg 's!

DE VROUW (*heeft haar oogen open gedaan haar; gezicht is zonder uitdrukking, haar stem toonloos*). Ik hou nog van je.

DE MAN. (*smeekend*). Net zooveel als vroeger?

DE VROUW (*als voren*). Net zooveel als vroeger.

DE MAN (*kust haar mond, wat zij lijdelijk toelaat*). O, ik wist ook wel dat het niet kòn.... Je kòn niet van me weggaan....

DE VROUW (*als voren*). Neen, ik kòn niet.

DE MAN (*staat op, neemt haar beide handen en drukt die tegen zijn borst*). En nu gaan we weer gelukkig worden, niet waar, lieveling? Nu gaan we weer heelemaal opnieuw beginnen met gelukkig zijn!

DE VROUW (*als voren; fluisterend*) Heelemaal.... opnieuw.... beginnen met gelukkig zijn!

DE MAN (*opgewekt*). En als ik weer 's iets doe, van die kleinig-

heidjes die jij leelijk van me vindt, dan moet je, net zooals je zegt: dan moet je maar medelijden met me hebben, (*glimlacht; spreekt teeder*) net als 't met 'n domme, kleine jongen.

DE VROUW (*met gesloten oogen, nog zachter*). Als met 'n domme, kleine jongen.

DE MAN (*lacht gewild vroolijk*). Juist; en nu.... (*trekt haar tot zich op*) nu gaan we samen wandelen.... in de tuin hè?.... Arme lieveling, kijk me nou nog 's áán.... Je bent heelemaal van streek.... (*kust haar oogen*). En nou geen tranen meer in die mooie oogen, en geen harde woorden meer in dat lieve mondje.... Je bent veel te mooi om je zoo te bederven.... Weet je wel El, dat ik gisteren nog dacht, 't is of je met 't uur mooier wordt (*lacht, al iets natuurlijker*). Ja, heusch!.... En zou ik nou zoo'n mooi, lief wijfje.... Kom, ik ga je hoed halen! (*vertrekt haastig door de deur achter*).

DE VROUW (*wezenloos, staart star voor zich uit, fluistert*): Maar medelijden hebben.... net als met 'n domme, kleine jongen.... zoo'n móói, liéf wijtje.... (*sluit de oogen en brengt de hand aan het voorhoofd*). God!... en dat: je léven!....

EINDE.

VOOR WELMOET WIJNAENDTS FRANCKEN-DYSERINCK.

HUISNAAISTER

DOOR

ANNIE SALOMONS.

Voor de derde maal roffelden de magere kinderknokkels over de deur en riep 't hooge stemmetje, nu verscherpt door ongeduld: „Juffrouw Bertha, opstaan, 't is over half acht."

„Ja, 'k ben wakker..." klonk mat het antwoord, gedempt door de dekens, en 't kind, blij, dat 'r plicht volbracht was, stommelde vlug de kronkeltrap af naar beneden, 't bovenhuis stil achterlatend.

In de kamer bewoog nog niets. De neergeslagen lancastergordijnen zeefden het licht, dat bleek en weifelend de dingen der kamer omvloeide, dat grijzig hangen bleef tegen den spiegel en 't vertrek 't aanzien gaf van 'n doodenverblijf. Op 'n stoel voor 't raam, vormloos opgestapeld, lagen kleedingstukken, wit en zwart, en er onder donkerden plomp 'n paar laarzen. Op de tafel, op 'n kastje lagen lintjes, 'n kam, 'n kettinkje, en 'n benauwde lucht van lang-gedragen goed, iets scherp doordringends van menschenleven drukte op alles.

In het smalle ledikant aan den hoek van de kamer had de vrouw onwillig de dekens 'n eind teruggeslagen, en, de grofmollige armen geheven, begon ze voorzichtig en langzaam papillotje na papillotje uit haar grijzend haar los te maken. Dat was altijd haar eerste werk; dan kon ze eerst nog even warm tusschen de dekens blijven; eerst nog even lekker-lui liggen achterover, den rug hol-getrokken, de borst vooruit.

Langzaam gebarend, streek ze elk papierdotje glad op haar opgetrokken knieën, vouwde ze allen samen en legde ze reikend weg op 't nachttafeltje. Dan, met 'n zucht, voet voor

voet loswerkend uit de warme dekenomsluiting, veerde ze opeens op, sloeg de beenen, wit-vleezig, over den hardkouden rand van 't bed.

De dag was weer begonnen; er aan ontkomen kòn ze niet.

— — — — — — — — — — — — — — —

'n Half uur later liep ze buiten. De lucht was ijl en prikkelend van herfst. De hemel scheen hooger en onbereikbaarder dan anders, alle geluiden klonken luider, en 'n bakker met z'n wagen, 'n meid aan de deur, 'n spelende hond — 't was dien dag allemaal in het heldere licht iets volmaakt moois en bizonders.

'r Hoofd nog wat moe van 't slapen, 'r mond droog van 't nog-niets-gegeten-hebben (mevrouw gaf 'r altijd zùlke dikke boterhammen) liep ze, even gebogen, de modeplaten in 'n zeiltje in 'r arm, 't schraalwordend manteltje toegesjord over haar borst, jachtig tusschen de ochtend-frissche menschen door, voelde toch ook in haar vunze hersens iets van de blijheid van het morgenlicht, als ze maar op tijd kwam ten minste, als ze maar niet te laat was...

De klok speelde kwart over achten in 'n tinkelenden jubel. Ze moest nog ver, want mevrouw woonde op één van de buitensingels, 'n hoog diep huis, waar ze zich altijd geïntimideerd voelde door de breede gangen en de trappen. Ze moest nog ver — en mevrouw hield zoó van op tijd, gaf 'r daarom altijd bij de negentig cent loon nog 'n dubbeltje voor de stoomtram, die vlak bij hun huis stopte. „U komt dan 's morgens met de tram," had mevrouw gezegd, „dan kan u er op tijd wezen." Maar ze deed 't bijna nooit. Negentig cent en 'n dubbeltje is net 'n gulden.... en àls ze nog 's 'n tram nam, deed ze 't liever 's avonds, als ze moe was en gauw naar bed wou — niet, dat ze bang was in 't donker, gunst nee, 'n oud mensch doen ze niks meer; aan haar was niks meer àn; maar als ze den heelen dag had genaaid, vooral 's wintersavonds, als 't lang werken was met avondlicht, deden 'r oogen 'r vaak zóó'n pijn, schrijnden de randen zóó ontstoken, dat ze in 't donker buiten bijna verblind den weg niet kon vinden, tastte langs boomen en lantaarns, opschrikte van 'n wagen opeens oprijzend vlak voor haar — en dan was de lichte tram 'n veilige schuilplaats, waar ze, de zakdoek voor de tranende oogen, stil in 'n hoek gedoken, rustig afwachten kon, tot de conducteur: „halte Windstraat" schreeuwde, om dan gauw 't stille straatje door, de

sleutel in 't slot, gang langs... naar boven te stommelen, en in 'r bed, de leden neergelaten over de dood-moe brandende pupillen kracht te zamelen voor den nieuwen dag.

— Bij 't begin van den singel tinkelde 'n klok in 'n huis half negen. De kerkklok kon ze niet hooren hier; de wind was den anderen kant uit. Nog zestig huizen, ze wàs te laat, ze kon er onmógelijk vóór vijf minuten òver wezen, nog twee en vijftig... waarom was z' ook weer zoo lang blijven liggen. — „ouwe slaapmuts," schold ze zich zelf, „nou is mevrouw kwaad, nu krijg-je...."

Stoepje af, stoepje op voor 'n heer, die passeerde — nog dertig huizen, de trottoir was smal van de breede bordessen. Kinderen, vroolijk met tasschen in de hand gingen al naar school — de school van nègen uur — liepen te balanceeren op de stoepen. — Nog vijftien huizen — ach heere, 'r borst, 'r armen, 'r beenen, àlles klopte; als ze zat dadelijk, zou ze niet kunnen werken ineens; als je zoo hard liep, had je nooit eenige kracht in je handen — nu nog zeven; ze zàg al 't huis... stond net de bakker voor de deur, gelukkig, dan hoefde ze niet te bellen — nee, 't was er naast; er lagen ook immers altijd vèrsche boterhammen voor 'r klaar; hun bakker kwam vroeger — nog twee, nog een... Met slappen arm trok ze aan de schel; zwaar gongde hij door de herfststilte.

Zweetend, hijgend, trillerig in de knieën, wachtte ze tot de meid open kwam doen... Dat duurde wel twéé minuten. Bijna had ze nog 's gebeld; vreesde echter 't: „jawel, zoo laat komen en dàn nog zoo'n drukte."

Toen ze eindelijk de donkere, kelder-koele gang binnenging, stond de bruine hangklok zes minuten over half negen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Om kwart over tienen was mevrouw binnengekomen met 'n bloeze van de oudste juffrouw, waarvan de mouwen veranderd moesten worden; er was nog maar weinig goed, de juffrouw moest maar 's kijken, wat er van worden kon; misschien was 'r 'n idee bij de platen... Mevrouw, vriendelijk, kalm, was even bij 'r blijven staan, had gezegd, dat de machine daar op 't tafeltje stond, en of ze ook nog iets noodig had... Over 'r te-laat-zijn was niet gesproken. Dat gaf 'r 'n prettige, kalme zekerheid, tevredenheid over de menschen, 't weer, 't werk en 'r

zelf, en 'n bijna-jeugdige lust om goed te doen, wat ze onder handen had.

't Was een donker-groen jurkje van jongejuffrouw Zus, door 'n andere naaister gemaakt, door háár, voor de tweede keer, opgeknapt en veranderd. Iets nieuws maken lieten ze 'r niet meer; verleden jaar had ze nog 's 'n nieuwe meidenjapon gehad, van 'n meisje, dat, van buiten in één van haar naaihuizen als dienstbode gekomen, van haar 'n „stadsche" japon had gevraagd. Maar meestal hadden de meiden 't land aan de juffrouw, die ze apart moesten bedienen, die hen altijd op 'n afstand hield, al had ze 't zelf nog zoo kaal — gingen ze liever naar 'n naaister voor wie zij de „juffrouw," de „meerdere" waren.

Het jurkje van zusje was over-oud: de mouwtjes van onderen versleten, 't halsboordje verfrommeld; 't zwart fluweelen ceintuurtje geplet. Mevrouw had er zich de vorige keer over verwonderd, dat ze 't niet afgekregen had: „Gunst, juffrouw; 't zijn toch maar veranderingen."

Mààr veranderingen... zij maakte ook liever wat nieuws; dan had-je eer van je werk, en dan schoot je op, werkte royaal.... terwijl nou: „met passen en meten wordt de meeste tijd versleten," 'n stukje hier, 'n lapje daar... kom je niet uit dan 'n fluweeltje er bij of 'n lapje zij.... prutsen, knoeien...

Vroeger hadden ze 'r niet met zoo iets moeten aankomen; vroeger had ze wel huizen, waar ze de beste costuums voor mevrouw-zelf naaide, in elk geval alles voor de kinderen. 't Werk, dat 'n ander gemaakt had, daar kwam ze niet aan: alleen voor veranderen liet ze zich niet gebruiken. En nou, nou: „O als mevrouw geen werk meer heeft, geeft u me dan maar wit goed om te verstellen of kousen te stoppen."

Ze was oud geworden; niet zoo erg nog: net één en vijftig; maar de dames willen zoo'n grijze niet: jong, frisch volk genoeg, dat alles op de moderne manier geleerd heeft, en vlugger is, en bij-de-hanter. De families van vroeger uit-de-stad-gegaan; of dood; de dochters, die trouwden, namen 'n andere naaister; 't is moeilijk er in te komen, als je oud wordt.... langzaam-aan was ze en decadence geraakt... en zat nu in den klaren herfstmorgen voor 't raam, 't groene jurkje in de handen — overlegde en meette: is er zij genoeg voor 'n pof en op het boord 'n bieetje.... nee, dat zal niet gaan... dan 't boord maar doorstikken, want de pof

is al krap; en 't ceintuurtje nu maar van groene stof maken, van wat van 't rokje afvalt, als 'k die plooi er van achteren uit neem.... anders zou 'k er weer fluweel bij moeten hebben — en dat zal mevrouw wel liever niet willen.

— — — — — — — — — — — — — — —

De uren gleden geleidelijk voorbij; van het leven in huis was ze afgezonderd. Ze hoorde uit de verte de bel donker-klinken, soms de stem van mevrouw of één van de dochters door de gang; de groote, diepe kamer, anders werkkamer van meneer de student, was voor haar alleen.

Er hingen prenten en waaiers aan de muur, meisjeskopjes en ernstige vrouwenfiguren met veel lang haar recht-neerhangend langs de wangen.... en ze dacht aan den tijd, dat de zoon des huizes niet uit zou zijn gegaan, als hij wist, dat zíj kwam; dat hij de gang door liep langs 'r deur, lieve deuntjes fluitend, en 't oogenblik wachtte, dat mevrouw éven naar boven liep om iets voor de juffrouw uit de lappenkast te halen, om binnen te sluipen, 'r hand te vatten en te vragen, of hij om den hoek van avond op 'r wachten mocht.

Toen zelfs mijnheer-zelf vaak binnenkwam om te kijken, als z'n vrouw 'r nieuwe japon paste en meer keek naar háár, hoe ze lenig zich boog en knielde en opveerde, dan naar 't kleedingstuk, dat ze onder handen had.

Mooi was ze geweest — 'r figuur òverweelderig, — wat nu haar het passen, het bukken zoo'n last maakte — 'r oogen licht en verleidelijk, 'r haar krullend overvloedig om 'r breeden blanken kop. Als ze 's morgens naar 'r naaihuizen ging in sluitend-coquet japonnetje, handschoentjes over de doorprikte vingers, de modeplaten in 'n net pakje in de hand, dan duurde 't niet lang, of 'n heer, die naar kantoor ging, 'n bediende van 'n fijn magazijn liep pratend met 'r mee; maakte 'r complimentjes, droeg vaak de modeplaten voor haar. Dicht bij 't naaihuis zei ze dan hautain: „Daar woon ik, gaat u nu weg, meneer," — en onder 't naaien had ze nog vroolijke kleurtjes bij de herinnering aan 't avontuurtje.

Iets ernstigs was 't nooit geworden met haar: meisjes als zij trouwden niet licht. In hun jeugd zagen ze niet naar de mannen van eigen stand om, vonden ze ruw en grof; flirtend met heertjes van allerlei slag, levend van kleine emootsietjes, liefdetjes van handschoenen-cadeautjes en 'n gestolen zoen, ging

hun jeugd voorbij. En later... wie wou ze nog, pafferig en suf en verflensd?

Nu vroeg ze niet meer van 't leven dan huizen, waar ze volop eten en drinken kreeg, en geld genoeg om 'r kamertje te betalen. — Als 'r oogen 't dan nog maar 'n beetje uithielden, nog 'n jaar of tien, dan was ze oud... dan zou ze wel verder zien....

't Jurkje van Zusje was af; hing nu over een stoel; en ze nam de bloeze van de oudste juffrouw, overleggend uitmetend, wat van lappen ze nog had. Haar gedachten bleven intusschen gladjes voortglijden over de dingetjes om 'r heen: zou dat meneer z'n meisje zijn, dat daar op z'n bureau stond... lief gezichtje; de oudste juffrouw hàd nog niemand, werd toch al vijf en twintig... ze hield 't meeste van Zus — als ze straks om vier uur van school kwam, zou ze 'r de jurk passen; en dan gingen ze eten... wat zou er vandaag zijn? ze had 'n lucht, als van bloemkool of spruitjes geroken, nou lekker... maar ze hoopte maar, dat er wat droog vleesch was, rundvleesch of kalfsvleesch of zoo.... want morgen had ze geen naaihuis, als ze nu hier alleen groente en aardappelen at ... ze kreeg altijd zoo veel, dat ze 'r best 'r genoegen aan kon eten — nam ze 't vleesch in 'n papier mee voor morgen. De koek van 'r koffieboterham had ze ook al ingepakt voor 't jongste kind van 'r hospita, schatje van drie jaar... „Tante Ber" zei ze altijd; héérlijk zulke kleine kinderen.

Het was kil geworden, begon ook langzaam te donkeren. Zou ze al licht gaan vragen aan de meid om 'r oogen niet te bederven? Ach, zoó kwam Zus thuis; dan zou mevrouw 't met passen zelf wel zeggen... 't Leek zoo onbescheiden anders.

— — — — — — — — — — — — — — —

„Hier van boven aan de hals 't nog 'n klein beetje wegspelden, vind-u niet, mevrouw?"

„Juist! juffrouw," knikte mevrouw goedkeurend; „stilstaan, Zus."

„Mag 'k ook 's even in den spiegel kijken, ma?"

„Zoo direct, jongejuffrouw, als 'k 't onder den arm heb ingenomen..."

Moeilijk kroop de juffrouw over den grond, moedig zich houdend met 'n lachje: „Hé, daar trap 'k bijna in m'n rok, ouē sukkel; nee maar, nou kan 'k weer niet bij m'n spelden."

Ze zag net in den spiegel mevrouw even 't hoofd schudden: ze vindt me oud, dacht ze weer met 'n schrik, richtte opeens nu zich op zonder steun.

Zus stond zich nog te bekijken. „Wat istie mooi geworden! Net nieuw, hè ma?"

„Ja, 't is nu weer 'n heel nette schooljurk; doe 'm maar uit, kind, dan gaan we eten."

De juffrouw maakte vlug de haken los van achteren, voelde, of ze 't goed nergens aan de onderjurk vast gespeld had. Het kind, bevrijd, trok de mouwen uit met 'n energieken ruk: jammerend kraakte iets open.

„Wat is dat, scheurt de voering?" vroeg mevrouw.

De juffrouw hield beschaamd de mouwen in haar hand, „De zijden poffen zijn aan allebei de kanten uitgescheurd. Ik had zoo weinig zij en nu is de inslag te krap geweest."

Ontstemd keek mevrouw voor zich uit. „Nee, juffrouw, u moet niet zeggen, dat u te weinig zij hadt; de pof is meer dan groot genoeg; er had best nog 'n randje als inslag afgekund... kijk, 'n ongeluk kan ieder hebben, maar dit is dom... hoe kunt u nu denken, dat zóó'n klein inslagje hoùdt; nu moeten die drie stiksels weer los, en alles op nieuw genaaid, 't is wel 'n uur verlies...."

„Ik zal wel langer blijven, mevrouw," zei de juffrouw, klein.

Toen kwam er geen antwoord, ging mevrouw zonder 'n blik de kamer uit.

Maar 't kind bleef ronddrentelen, onzeker en verlegen.

„Deed 'k 'm te wild uit, juffrouw?" vroeg ze eindelijk benauwd.

„Welnee, zoo'n jurk moet toch niet van kraakporcelein wezen; 't is mìjn schuld, hoor!"

Weer bleef 't meisje stil, kijkend één voor één de prenten aan den muur, de boeken op de schrijftafel.

„Ik hou zoo veel van lezen; u ook?" zei ze toen opeens.

De juffrouw peuterde gejaagd aan de kleine stiksteekjes: zoo iets, dat met de machine genaaid was, kòn je bijna niet meer los krijgen, en bij gaslicht leek 't donker-groene goed wel zwart.

„Ja," antwoordde ze verstrooid.

„Ik heb een heele boel boeken," ging 't kind levendiger voort, „en zulke mooie. Wilt u 'r eens een ter leen hebben?"

„Nee, zie je, jongejuffrouw; 't is heel vriendelijk; maar daar heb 'k geen tijd voor."

„En Zondags dan!"

„'s Zondags maak ik m'n eigen goed."

De kinderstem klonk heel verontwaardigd: „Dat màg toch niet." Toen ging ze ook weg.

— — — — — — — — — — — — — — —

't Was al over half negen. De juffrouw naaide nòg. 't Hoofd diep gebogen, de pijnende oogen tot 't uiterste gespannen piekte ze aan de bloeze, door felst-opgejaagden ijver 't bijna-onmogelijke mogelijk makend: uit wat kleine lapjes 'n mouw fabriceerend van nieuwerwetsch model, met sierlijke plooien.

't Eten, overvloedig en smakelijk als altijd, had ze, bijna zonder proeven, doorgeslikt; de twee kopjes thee, anders warm en geurig op haar gemak genoten, hadden wel 'n kwartier koud staan worden, vóór ze er aan dacht ze naar binnen te slaan.... 'n Klemmende angst bedrukte haar keel, deed haar handen beven van jacht, 'r oogen pijnender dan anders branden, omdat nu nog tranen ze telkens zwaar maakten en warm, tranen van angst, dat mevrouw 'r niet meer zou willen hebben, dat mevrouw straks kalm zou zeggen: „Juffrouw, voorloopig heb 'k geen werk meer voor u, maar als er weer 's iets is.... ik weet uw adres," en dan zou 't uit zijn; dan zou ze dit kostelijke werkhuis kwijt zijn, 'n gulden minder in de week, 'n dag minder eten, en zùlk eten...

't Kon best; mevrouw was bepaald boos geweest over de mouwen... ja, god, ze hàd 't 'n beetje verder kunnen innemen... maar ze wou 't juist zoo graag lekker wijd laten poffen — en toen vlak er over heen die zus met 't boek — lief kind, ze méénde 't best; maar natuurlijk zou ze nou straks aan 'r ma verteld hebben, dat de juffrouw 's Zondags werkte. Ze kon 't waarachtig niet helpen; door de week kon ze niets aan 'r eigen goed doen, en ze sleet zooveel met al dat uitgaan... Mijnheer en mevrouw waren orthodox; maar bèste menschen. Ze zouden iemand nooit naar z'n geloof vragen; of er iemand om wegsturen; — maar nu toch van daag zoo alles bij elkaar....

De mouwen waren af; hè, als mevrouw nu eerst nog maar 's kwam kijken, eerst zàg, hoe netjes alles was, vóór ze iets zei, waarvan ze later misschien spijt hebben zou. Maar 'r gaan roepen, durfde ze niet; de familie dronk nu thee, wilde niet gestoord worden.

Langzaam stond ze op, dralend bij de stoel, waar 'r goed lag. 't Was toch 'n lange dag van half negen tot bij negenen; ze was er stijf en duizelig van; hè, wat danste 't voor haar oogen, dat

zou ze weer lang voelen vannacht.... Als mevrouw nu maar niks zei bij 't goeiendag zeggen; 'r geld had ze al: twee kwartjes en vijf dubbeltjes op 't blad van de thee, nooit 'n gulden, dat ze altijd wèl zou weten, dat 't dubbeltje voor de tram apart was. Nu, vanavond zou ze 't wel moeten gebruiken....

Beverig ging ze naar de deur van de huiskamer, de modeplaten in de hand, 'r pakje met 't vleesch van 's middags voorzichtig er onder; klopte dan kort en zacht.

„Binnen," riep mevrouw, die 't hoorde, ondanks 't geraas van stemmen. 't Werd stil, toen ze in de deuropening stond; ze zag de groote verlichte kamer, mijnheer in 'n leunstoel met 'n courant; mevrouw en de twee oudste meisjes met 'n handwerk; jolig de jongenskoppen er tusschen, en zus al in 'r nachtponnetje, die aan 't goeiennacht zeggen was.

„Mevrouw, de bloeze van de juffrouw is klaar," trilde haar stem, „en de mouwen zijn weer in orde."

„Goed juffrouw!" knikte mevrouw kalm.

Ze wachtte, of er nog iets komen zou. Toen 't stil bleef, ging haar stem opeens heel verlicht: „Dag mevrouw, dag mijnheer, dag dames, dag jongeheeren, dag jongejuffrouw."

„Dag juffrouw," klonk 't koor terug, en zus alleen zei: „goeien nacht."

Opgelucht stond ze weer in de kille gang: goddank ze hadden niets gezegd; 't was in orde; wat zaten ze binnen daar allemaal gezellig; wat was de kamer toch mooi.... fijne familie....

Toen ging ze naar de deur toe; sjorde 'm open: de nachtkilte viel op haar, deed 'r huiveren even; voor 'n zomermantel werd 't te koud, maar haar wintercape was zoo versleten; toch zou ze 'm Zondag 's nazien....

De deur sloeg dof achter 'r dicht.

Ze mocht weerkomen....

VLAAMSCHE KRONIEK

DOOR

PROSPER VAN HOVE.

Een garve uit den litterairen Vlaamschen oogst van 1905.

I.

Romans:

Hard Labeur, door REIMOND STIJNS, twee deelen, Meindert Boogaerdt jun. Rotterdam.
Mannenwetten, twee deelen, door GUSTAAF VERMEERSCH, C. A. J. van Dishoeck. Bussum.
De Bieboeren, door L. SMITS, Van Holkema en Warendorf. Amsterdam.
Het Leven van Rozeke van Dalen, twee deelen, door CYRIEL BUYSSE [1]), C. A. J. van Dishoeck, Bussum.

Er is verleden jaar een weelderige oogst gewassen op Vlaanderen's litterairen akker....

In groot getal hebben wij de bundels zien verrijzen. Schrijvers van vroeger, die sinds jaren niets meer hadden voortgebracht, zijn weer verschenen; de welbekende, stoere werkers van den laatsten tijd hebben niet opgehouden; en vele jongeren, van wie men weinig of nog niet gehoord had, zijn plotseling als 't ware uit

1) Over Cyriel Buysse's *Leven van Rozeke van Dalen* kan ik, tot mijn leedwezen, geen beoordeeling geven. De redactie van Groot-Nederland heeft als vasten regel aangenomen, dat werken van haar mede-redacteuren hier niet gerecenseerd zullen worden. Het boek, dat verleden jaar, alvorens afzonderlijk te verschijnen, eerst in verschillende afleveringen van dit tijdschrift opgenomen werd, is den lezers trouwens genoeg bekend.
P. v. H.

den grond gerezen. En ook de groote overledene, — Gezelle — werd niet vergeten: uit zijn nalatenschap kregen wij, — een nieuwigheid voor ons — niet minder dan drie deelen, verzamelde proza-opstellen.

Er valt geen oogenblik meer aan te twijfelen: 't is Vlaanderen's herleving in de volle kracht; het komt er; het is er!

De schrijvers zijn er, maar 't publiek is er nog niet. Zal het er ooit komen? Ik meen dat het er onvermijdelijk *moet* komen. Ik meen, het is eene natuurwet dat het er komen zàl. Nog steeds zijn de Vlaamsche auteurs genoodzaakt, voor uitgave en lezerskring, vooral op Noord-Nederland te teren; doch onmerkbaar, onvoelbaar, zakt hun invloed weer van 't noorden naar het zuiden; en dáár dient ook ten slotte dan de vrucht te prijken van het zaad dat er ontkiemde. Holland kan onze schrijvers waardeeren en bewonderen. Echt vóélen, echt begrijpen in alle intieme nuances en schakeeringen, dat kan alleen de eigen Vlaming. Daarnaar moeten wij allen streven; daarop moeten wij allen wachten. Vreemde loftuitingen hebben onze schrijvers voor het oogenblik niet meer noodig. Die zouden nu eerder gaan storen; die klonken maar al te dikwijls valsch en soms meer als na-gepraat, uit mode-gedoe en snobisme, dat uit ware kennis en uit diepgevoelde overtuiging. Las ik nog onlangs niet in een der groote, hollandsche maandschriften, een artikel van een recensent, die vol bewondering was over het werk der jonge Vlamen, maar argeloos-naïef daarbij bekende, dat hij dikwijls de beteekenis van de woorden en de zinnen niet begreep. Bewonderen wat je niet begrijpt; wat is het: voor-de-gek-houderij of nuchter snobisme!

Neen. Wat onze schrijvers thans noodig hebben is gelezen, begrepen en beoordeeld te worden door wie echt en rechtstreeks, als planten van één zelfden bodem, met hen in intiem verband staan. Die, en geen andere, zullen het waarlijk kunnen voelen en verkondigen, wat echt en schoon, en wat niet echt en niet schoon is in het werk van hun land- en stamgenooten. En eerst dan, wanneer zij die het zoo gaaf en direct kúnnen voelen, met kennis van zake zullen gesproken hebben, eerst dan zal het voor vreemden, al zijn zij ook zoo nauw aan ons verwant als de Hollanders, mogelijk zijn, op hun beurt, het werkelijk goede en kwade in het werk der Vlaamsche auteurs te onderscheiden.

Maar vooreerst blijven die kenners en voelers, — een enkele:

Aug. Vermeylen, en die dan misschien zelf nog te nauw in den strijd betrokken is, om, niettegenstaande zijn boven elke verdenking hoog verheven eerlijkheid en bekwaamheid, geheel onbevooroordeeld te kunnen zijn, uitgezonderd, — vooreerst blijven zij in Vlaanderen nog zwijgen; en dankbaar, zeer, zéér dankbaar mogen onze schrijvers den Hollanders zijn, dat deze ten minste aan de Vlamingen *'t bestaan* van hun eigen Vlaamsche litteratuur langzamerhand hebben doen ontdekken.

* * *

Niet zonder een gevoel van weemoed en heimwee heb ik het boek van Reimond Stijns na lezing neergelegd....

Ik denk aan 't lot van dezen schrijver, onlangs gestorven in de volle kracht der jaren. Hij was daar geboren, midden in den schoot van moeder-Vlaanderen, op dat heel klein dorpje Mullem, niet verre van het mooie Oudenaerde en de herinnering aan het land van zijn jeugd, dat hij al vroeg moest verlaten, bleef, tot het einde van zijn leven, de groote, teedere bekoring van zijn hart. Al zijn werken, — en hoeveel! — eerst in medewerking van Isidoor Teirlinck, — Herman Teirlinck's vader, — later alleen, getuigen van die groote, innige liefde. Helaas! nooit zou hij naar waarde geschat en bewonderd worden!

Men kende hem wel, sommigen zelfs prezen hoog zijn werken; maar, dàt wat hij verdiende, neen, hij kreeg het niet.

Een soort van onverschilligheid, van onwil begroette met ontmoedigende koelheid al zijn pogingen; en langzamerhand weefde zich om hem heen als 't ware een verdoovend net van vergetenheid en stilzwijgen. Hij zong zijn onvergankelijke liefde voor zijn streek, hij gaf ze weer in beeld en kleuren, groote frescos ontrolden de golvende landouwen, de groene weiden, de gouden oogsten, het kronkelend zilverlint der Schelde; en menschen leefden in zijn groote tafereelen, sjouwden, beminden, baden, vol sterke, natuurgezonde hartstochten, echte Vlamen, ruw dikwijls, teeder somtijds, zooals ze zijn in werkelijkheid —; dat alles gaf hij, rijk en mild, met een talent dat wel wat ongelouterd, doch niettemin een echt en eerlijk talent was; maar de aandacht der menschen was elders en naar zijn volle, rijke, rauwe klanken werd bijna niet geluisterd. Hij raakte langzaam aan vergeten en schreef weldra niet veel meer. Misschien was hij uitgezegd; misschien had de aanhoudend-ver-

doovende stilte hem ontmoedigd. Niemand wist het; niemand vroeg er naar.

Toen kwam dat laatste groote, sterke, pijn-doende boek: *Hard Labeur*; en kort daarop kwam het bericht van zijn dood.

Ook voor hem waren de harde, ontgoochelende jaren eindelijk uitgestreden. En nu, wellicht, nu hij er niet meer is en het langverdiende loon aan een kil geraamte kan gegeven worden, zal men hem mogelijk in eere gaan herstellen en bewonderen, zooals men met Gezelle deed. Bittere troost! Waarom krijgt de een het zoo overvloedig in de mooiste en krachtigste jaren van zijn leven; waarom krijgt de andere, met evenveel verdienste, het eerst na zijn doȯd, en waarom krijgt een derde het nooit? Wie zal het ons verklaren?

* * *

Hard Labeur is de geschiedenis van een boerenfamilie in Vlaanderen.

Speeltie, van oorsprong een ietwat raadselachtig-gehouden figuur, half Franschman, half Vlaming, kent in zijn leven slechts één grooten hartstocht waaraan hij alles offert: het geld. Hij bezit iets, doch te weinig naar zijn zin; hij wil een groote, rijke boer worden. En zoolang hij dàt niet is zal hij sjouwen en zwoegen, als op leven en dood. Maar, zijn doel eenmaal bereikt, zal hij van zijn geld genieten, zooals een rijke boer er van geniet: met hoogmoedigen trots. Zijn trots zal het wezen de prachtigste boerderij uit de streek in eigendom te bezitten, de mooiste koeien, de vurigste paarden, de vruchtbaarste landerijen. Zijn vrouw zal rijker kleeren en juweelen dragen dan de vrouw van den burgemeester, zijn kinderen zullen weelderiger mogen leven dan wie ook op het dorp. Maar, nogmaals, om het zoo verre te brengen: werken, sjouwen, slaven, dag en nacht.

Hij komt, als halve vreemdeling dus, op 't dorp en trouwt er met een kloeke, knappe deerne, die ook reeds wat bezit en, van het zelfde toekomst-ideaal doordrongen, gansch bereid is om hem flink ter zij te staan. En de strijd om het fortuin begint, hardnekkig, onmeedoogend. Hun leven is een slavenleven, hun huis een krot, hun kleeren een hoop lompen, hun voeding minder nog dan beesten-eten. Geld, gèld moeten ze vergaren! Zij krijgen kinderen: drie zonen en een dochter. Naar school gaan ze niet; daar is geen tijd voor. Al van jongs af moeten zij werken en

onder dat werken verstaat Speeltie ook stelen. Hijzelf leert zijn kinders stelen. 's Nachts trekken zij er op uit en rooven wat ze krijgen kunnen. Brengen ze niets, of, naar zijn zin niet genoeg mee naar huis, dan slaat hij ze, met stokken op het bloote lijf, tot bloedens toe. En als Wannie, 't jongste jongetje, dat aangeleerde stelen eens op Speeltie's eigendom zelf toepast, als hij eens, op zekeren morgen, centen uit een laadje rooft om er suikertjes en sinaasappels mee te koopen, slaat Speeltie hem bij zijn terugkomst, in tegenwoordigheid der andere kinderen, die van schrik wel zullen zwijgen, met een knuppel dood.

Lize, het meisje, is tehuis overbodig. Speeltie's geterroriseerde vrouw heeft maar te zorgen dat ze heel alleen al het huis- en binnenwerk verricht. Lize moet weg, hij stuurt haar naar de kantwerkschool om ook geld te verdienen. Dat geld behoort ze elken zaterdag-avond naar huis te brengen en wee haar, wanneer het sommetje voor Speeltie te gering is: slagen, slagen! Op een zaterdag-avond, laat alleen door de velden van de kantwerkschool terugkeerend, verliest het kind het beursje waarin de armoedige centen verborgen zitten. Zij zoekt en dwaalt den ganschen nacht, kan het niet terug vinden. Maar zonder het geld durft zij nooit meer naar huis te komen en zij verschuilt zich in de halfafgebrande gebouwen van een watermolen en laat er zich verhongeren, tot zij, bijna levenloos, door den koster van het dorp ontdekt wordt. Hersteld, gaat ze weer naar de kantwerkschool en blijft er nu vast, als hulp-dienstmeisje bij de oude meid der juffrouw-bestuurster. Die juffrouw heeft een neefje die er in vacantie komt en Lize verleidt. Wanneer Lize nu, weggezonden, naar huis terugkomt en daar op een avond, als een ellendig dier, in den stal op een stroobed bevalt, schopt Speeltie haar met het kind buiten en zij verdwijnt voor goed in den nacht en uit het verhaal. Slechts toevallig zullen we later hooren dat ze nog leeft en ergens verre, met een welgestelden boer, gehuwd en gelukkig is. Vol innige liefde is dit teeder figuurtje door den auteur geteekend als een zacht, poëtisch en toch weer zoo in-rëeel-lijdend kontrast met haar ruwe, domineerende omgeving. De moeder, de jongens, kunnen zich nog min of meer tegen Speeltie's tyrannie verzetten; maar zij, het eenig jong meisje uit het gezin, de teere en de zwakke, wordt onvermijdelijk de verschoppelinge en het slachtoffer van allen. Ondertusschen zijn de twee oudste zonen, Mitie en So, ruwe, stevige

kerels geworden en weldra komen zij in openlijken opstand tegen het tyrannisch vader-beest. Ook de moeder, jarenlang door Speeltie verdrukt en mishandeld, en beu van dat sjouwen en wachten op een fortuin, dat wellicht toch nooit zal verwezenlijkt worden, spant eindelijk met haar jongens mee en samen vermoorden zij Speeltie, juist op het moment dat hij bezig is de lang-bewaarde schatten nog eens over te tellen, waarmede hij eindelijk de zoolang en zoo vurig begeerde, rijke boerderij zal koopen. Eerst heel op het eind van 't verhaal —, en dàt is wel het grootste gebrek van dit anders, zoo krachtig in elkaar gezette en volgehouden werk, wordt het raadselachtig figuur van Speeltie ons iets nader toegelicht. Stervende vertelt hij aan den priester, die zijn biecht komt hooren, dàt wat wij reeds van in 't begin, om zijn psychologisch wezen duidelijk te begrijpen, hadden dienen te weten:

„Als knaap werd ik afgedakkerd en gemarteld, omdat ik een voorkind was. Men zond mij naar de school om den verworpeling uit de voeten te hebben, en de meester mocht de roede gebruiken, zooveel het hem lustte; hoe meer, hoe liever? De armoede joeg mijn ouders uit Vlaanderen, en, toen ik man geworden was, vluchtte ik thuis weg, en kreeg een lief. Overal, overal, waar er geld te winnen was, sjouwde ik voor haar, voor haar alléén op de wereld, en.... ze bedroog mij! En juist, toen ik die zekerheid had, werd ik vastgegrepen! Ze beschuldigde mij van diefte, zij en haar vrijer; zij, die zelf de diefte gepleegd hadden! In de gevangenis ben ik overtuigd geraakt, dat er geen eerlijkheid op de wereld bestaat! En wat kan het u schelen, wat ik verder bedreven heb! Ik stal de papieren van een Speeltie, en liep over de grens! En wie zal ginder nu nog iets van mij weten! Niemand dan zij. Haar moet ik nog weerzien. En daarna zal ik genieten van mijn geld. Genieten, en mij herinneren, wat ik afgezien heb! De wereld is voor de bedriegers, en God en bemoeit zich niet met ons!"

* * *

Men heeft Stijns verweten, dat hij een overdreven-somber konterfeitsel van zijn Speeltie had gemaakt. Ik geloof het niet. Wel mag men aannemen dat zulke monstermenschen uitzonderingen zijn in 't Vlaamsche land; maar, als werkelijk bestaande uitzondering dan, is dit type volkomen naar waarheid geteekend. Wie onlangs de debatten volgde van den vadermoord van Heerne voor het Gerechtshof te Brussel, zal, in den vermoorde en zijn gezin, nagenoeg

het zelfde soort wezens herkend hebben, zooals er in dit hard, pijn-doende boek, geteekend zijn. De oude Fouan en zijn zoon Buteau in Zola's *La Terre*, waren ook zulke tragische dier-menschen; en Speeltie en zijn zonen zijn wellicht nòg wreeder en nòg echter.

Men denke nu vooral niet, dat er slechts wreedheid en ruwheid in dit boek te vinden is. Fijn en diep van goede observatie is 't op vele plaatsen en talrijk zijn de mooie, zachte, teedere bladzijden. Hoe aangrijpend dit beeld van den kleinen Wannie, door Speeltie met een knuppel doodgeslagen en daarna in zijn bed gelegd:

„Wannie was ontkleed tot op zijn grauw katoenen hemd; zijn vaalgeel, hoekig aangezicht was naar boven gericht met de kin scherp omhoog gestoken; zijn dun geplant haar was verstreuveld, en twee pezen spanden het vel op van den mageren hals. De armen lagen naast het lichaam, strekten zich stokstijf uit, neerwaarts, of de vingers het een of ander, dat te diep lag, zochten te taken; zijn mond was half open, en rondom de tanden speelde als een ingehouden lachje; ook de oogen waren niet toe, maar reeds glazig, gebroken, en er droomde een droeve weifeling in, of de jongen iets niet begrijpen kon, er wanhopig, wegdwalend, op nadacht."

Ook de benauwde kantwerkschool, waar de bleeke, jonge meisjes zonder zon of lucht gansche lange dagen op elkaar gedrongen zitten en waar, als eenige afwisseling van den afmattenden arbeid, verstompende gebeden worden afgepreveld en gezongen, is in meesterlijke trekken geteekend:

„'t Was stil in de werkplaats als midden in een groot roggeveld, wanneer geen halmken trilt; soms toch echter kraaide er een ingehouden hoestje. Sofie (de juffrouw-bestuurster) stond kaarsrecht in de deur van het kantoorkamerken, en heur glansoogen omvatten alles, wat er voorviel; ze monkelde, als er eene maar een woordje uitblies, en zoo lichtzinnig twee centen boet opliep. 't Waren al neergebogen mutsekens, en witte handen, die gedurig op en neer, heen en weer gingen.

Het uur van zwijgen was om.

„Zingen!" sprak Sofie.

Ze begonnen werktuigelijk, onverschillig, in een zoo-gewoon-zijn; 't was iets, dat ze deden en herdeden in een vreugdeloos leven; lang werd ieder lettergreep uitgerekt en vastgehouden; allengskens

werd het een loom uitsterven van klanken, en telkens weer herbegon het in een machteloos naar-omhoog-trachten, om weldra moedeloos neer te zinken, lusteloos naar boven te komen, en opnieuw als in een droom naar onder te glijden. Zoo ging het dagen en dagen, en zoo zaten ze hier veertien uren met twee korte tusschenpoosjes voor het eten. Ze zaten er met uitgerokken, wasbleeke gezichten, en velen met een ziek blosje op de wangen; er rustte stille gelatenheid in de groote oogen, en om den mond van allen trilde een weemoedig trekje.

Ze zongen.

„Maria, wees den paus indachtig:
Gij zijt zoo goed en ook zoo machtig!
Kom Jezus' Kerk nu ook verblijden;
Ze heeft, helaas, zoo veel te lijden.
Voor haar, o Moeder, bidden wij."

En hoe zielig-ontroerend, zoo vol stemming en kwellende emotie, de verleidings-scene in den lentenacht:

„Lize sliep in het stalleken van de kantwerkschool, en werd plots wakker. Een gerucht aan de deur had heur gewekt; ze zette zich overeind en luisterde. Het was een droomerige nacht in den Mei; het was, of de zingende nachtegaal buiten voor het open venster zat, of zijn heldere golgelklanken opleefden in het stille kamerken; ze vulden het van onder tot boven met het trillen van het klokhelle lied vol melancholieke wonne. Het meisje werd wonder te moede; ze was schier achttien jaar oud en in den verleden winter had Lowietje gezegd, dat ze zulk een schoonen haarbos had, en zoo aardig kon kijken. Ze was nog half bedwelmd door den slaap, en haar gemoed was heel week; het puur volgehouden „ieoe! ieoe!" dat weer aanving, viel zachtjes in heur bevend hart, en het liep vol van een bang geluk, dat ze vroeger nooit gevoeld had. De vogel joedelde voort, dronken van min, en sloot eindelijk zijn schallenden juichzang met twee kristalzuivere, zoete fluittonen; hij wachtte een poos, en herbegon klaarluidend: „Uut! Uut!" Hij kwinkeleerde een kort wijsje in harmonieus stijgend geschal, en zweeg opnieuw.

„Lize voelt onrust, komt uit haar bed, trekt het luikje open en ziet in den maanhelderen nacht Lowietje naar haar slaapstalletje komen. Ze is bang, maar voelt zich toch sterk tot hem aangetrokken; in haar ontwaakt het onbekend gevoel der liefde; ze wil wel, maar ze durft toch niet.

„Lowietje sprak, doch vond eerst zijn woorden niet, en het had geen zin, wat hij zei, tot zijn stem zoet werd, vol smeeking. Had ze hem reeds vergeven, dat hij ze eens op den grond sloeg, en de vingers tusschen haar lijfje stak? Sedert heeft hij er zoo dikwijls van gedroomd, en nu kon hij in zijn bed niet blijven, omdat hij altijd op heur dacht, en wist, dat ze niet gelukkig was, maar ze mocht hem toch ook niet ongelukkig maken.

„'k En mag hier zoo niet blijven: ze zouden mij kunnen zien. Laat mij een beetje bij u komen, en 'k zal seffens weggaan."

De stilte alom luisterde.

„'k En durf niet."

„Ge weet, dat ik geen bedrieger en ben, en 'k en zou u geen verdriet kunnen aandoen. Laat mij een oogenbliksken bij u zitten op den kant van uw bed, en u zeggen, dat ik u geerne zie. 'k En vraag anders niets."

„Neen, neen, 'k durf niet."

De woorden klommen stootend uit haar borst, sneden haar den asem af, en nijpender klampte zij zich vast aan de staven. Och God! Och God! Nooit had iemand op de wereld heur waarlijk lief gehad, zelfs misschien haar eigen moeder niet. En indien ze niet opende, dan zou hij kwaad worden, wegloopen, en nooit meer wederkeeren.

„Wilt ge niet?"

Ze ademde met snelle schokjes, en vocht tegen vreeselijke begeerten, die brandden in heur hart, doch haar tong bleef stijf.

„Doet ge niet open? .... 'k En zal het u niet meer vragen ...."

Hij vertrok, en ze voelde zich plots bevrijd van iets afschuwelijk leelijks, dat heur in zijn macht had gehouden; ze borst weldra in tranen los, omdat haar hoog geluk zoo gauw gestorven was.

Er werd weer aan de deur gereuteld; ze stak het hoofd vooruit om te luisteren.

„Lizeken."

Ze zweeg.

„Lizeken!"

„Morgen!" Met geweld kreeg ze het uit de keel. „Om de liefde Gods, laat mij gerust.... Morgen!.... Ik zweer het u.... Morgen!...."

Ze wist zelfs niet, wat ze hem beloofde, maar ze wilde hem nog een dag aan zich verbinden. Hij was den verleden avond uit de stad naar huis gekomen, omdat het morgen zondag was."

Ja, Reimond Stijns was een mooi, en echt, en eerlijk talent. Niet steeds zoo groot, niet steeds zoo zuiver; maar hij verdiende toch heel wat anders dan de onverschilligheid die zijn leven verkleurloosde en wellicht pijnlijk op zijn laatste, droeve jaren heeft gedrukt.

Tegen *Mannenwetten*, van Gustaaf Vermeersch, dat van veel talent getuigt, heb ik doch een groot bezwaar. Het is tè lang; en wat nog het ergste is, te lang door herhalingen. Dat is wel jammer, want het bevat anders zooveel moois. Maar telkens en telkens weer moeten wij hooren over 't kleinzielig gedoe en gekibbel van kleine menschjes, die daarbij nog niet best uit elkaar te houden zijn en niet allen levendig genoeg in beeld vóór ons staan.

De geschiedenis was anders eenvoudig genoeg om veel korter behandeld te worden.

Berta, een eenvoudig, goedgeloovig jong kwezeltje, woont met haar oude moeder in een der arme achterbuurten van Brugge. Om haar heen leven andere meisjes, die meest allen vrijers hebben en er lustig, bij elke gelegenheid, op los fuiven.

Berta vindt zoo iets verschrikkelijk; zij werd zoo heel anders, volkomen rein en vroom opgevoed. Maar het brengt storing in haar kwezeltjes-leven en, het ongekende, ja zelfs het verderfelijke, trekt haar toch heimelijk aan. En wanneer ook eindelijk voor haar „het lief" komt opdagen, kan ze niet lang weerstand bieden. 't Gevolg daarvan is zwangerschap en verlatenheid, met de daarbij behoorende tranen en vertwijfeling. Toch zal ze zich troosten, de liefde voor haar kind zal alles vergoeden. Maar dan ook komt de man, de verleider, terug, die haar niet huwen wil, doch haar het kind, dat hij bij de geboorte als 't zijne erkende, ontneemt en er mee wegvlucht.

Ik begrijp niet wat Vermeersch tot dit ongemotiveerd slot mag bewogen hebben. Berust het gegeven wellicht op een ware gebeurtenis, — die struikelblok voor jonge talenten? Hoe het ook zij, voor den lezer is 't niet aan te nemen, dat zoo'n man, die ons voortdurend als een lamme, luie, egoïste schetteraar, als een kerel zonder eenig vaderlijk gevoel wordt afgeschilderd, eensklaps voor zich alleen het kind wil hebben waar hij nooit naar omzag, waar hij nooit iets voor deed, en dat hij slechts onder allerlei

dwang bij de geboorte als 't zijne erkende. Dat einde klinkt valsch, schreeuwend valsch.

Maar wel mooi in dit verhaal, ondanks de langdurige herhalingen, zijn de vele details van het armoedig leven in de Brugsche achterbuurten. Het is soms zoo schilderachtig voorgesteld en ook zoo echt en diep doorvoeld en doorleefd.

Zie b. v. dit portret van een van Berta's vriendinnen: het diepverdorven Trientje met haar „profil de madone", zooals ze daar zit, gelijk een heilig boontje, in de stille kerk:

„Ze (Berta) keek naar Trientje, ze wilde 'n voorbeeld nemen aan Trientje. Trientje zat kalmpjes nevens heur met heur bleek gezichtje waarop de klaarte van 't venster 'n tint lei als 't ware van fijn, doorzichtig porselein. Ze knielde bedaard, roerloos, in steeds eendere houding, zooals engelen doen op 'n schilderij en zonder uitsprongen viel ook heur kleed rondom heur tenger lichaampje, viel af langs achter over heur voeten, als dat van 'n engel. Ze leek lichaamloos, 'n schimmige gedaante met 'n mooi hoofdje, 'n hoofdje met vlashaar waarin gouden draadjes waren geweven, en op 't doorschijnend porselein van heur huid 'n fijnteer streepje zwart — de wenkbrauwen en oogenvleggers — dat er lijk op openliep, lijk erin versmolt als vettige drukinkt rondom zwarte letters op blank papier. Alleen heur neusje leek wat kort zoó van terzijde. Ze had de oogen neergeslagen en heur fijne handjes hielden 't kerkboek. Even was 'n streepje van heur blank, tenger halsje te zien en van daar neer bruinde de stoffe af, soms marmer bij plekken langs de kant van 't licht, soms als met lichtende draadjes overkrinkelend."

Is dat niet buitengewoon fijn en mooi en wat een talent van beeldend kunstenaar is er niet vereischt om dat vreemd, reëelpervers en tevens mystiek-rein figuurtje, zoo plastisch-echt in zijn complexiteit te scheppen?

Zelden ook heb ik in een boek over het proletariërs-leven op zoo'n aangrijpend-eenvoudige manier, de armoede beschreven gezien. Men voelt er werkelijk de schrijning van 't gebrek. Niet dat al die hongerlijders zoo over hun armoede klagen; zij noemen 't akelig woord haast niet. Hun leven zelf getuigt het, hun angstig scharrelen en zoeken, hun bleeke kleur, hun hoofdpijn, hun zwakke oogen, hun flauwe beenen, hun uitgemergelde lichamen, hun holle, rammelende magen. De schrijver zegt ons niet: „Ze

hebben zoo'n honger!" De lezer zelf schudt droevig het hoofd en murmelt met benepen hart: „Ach, wat moeten ze honger hebben!" En zoo is er in dat boek een diepe ondergrond van menschelijk wee en medelijden, dat er werkelijk iets grootsch aan geeft.

Wat de taal betreft die Vermeersch schrijft, daaruit ben ik niet wijs kunnen worden. Op vele plaatsen in het Streuveliaansch en dan op andere weer niet. Ook de spelling is nu een Kollewijns, of half-Kollewijns, als ik het zoo noemen mag, en dan weer gewoon. Hij schrijft b. v. „sieniesch" en „ongemakkelik"; maar hij schrijft ook „zoo" en niet „zo". En het komt ook herhaaldelijk voor dat hij het zelfde woord om de beurt Kollewijns en niet-Kollewijns stelt. Ook van de taal die zijn personen spreken begrijp ik 't echte niet. Bladz. 42, deel I zegt hij: „Berta was 'n echte Brugsche geworden. *Ze sprak de tongval van de streek lijk een ter-plaatse-geborene*, (de cursiveering is van mij. P. v. H.) daartoe had de eendere klank van sommige klinkers wel wat geholpen; zooals de e in spelle, dat werd eender spalle uitgesproken. Maar ook de verkleiningsuitgang jie, die voor vreemden zòo moeilik is na-te-bootsen, sprak ze zuiver uit."

Welnu, in dit boek spreekt Berta in 't geheel niet zooals de schrijver hier van haar getuigt en zooals inderdaad de Brugsche menschen spreken. Nergens, noch in Berta's mond, noch in den mond der talrijke andere personen, komt die „zuivere uitspraak" voor; en het is wel eigenaardig dat juist de schrijver zelf onze aandacht vestigt, op wat in zijn boek zulk een flagrante contradictie is.

Met dit alles blijft *Mannenwetten* toch een zeer ernstig en interessant werk en mijn eerbied voor den schrijver is niet gering, wanneer ik denk dat hij toch maar een eenvoudige trein-conducteur is in het Walenland, die dat alles in zijn, hoe zeldzaam! vrije uren heeft moeten en kunnen maken.

De *Bieboeren*, dat zijn de kleine boerkens uit het Antwerpsch Kempenland, die bijen houden.

Gommerken is een oud ventje met ȯ-beenen, een weduwnaartje, dat nog maar één grooten hartstocht in zijn leven heeft: zijn bijen. Dicht in zijn buurt wonen de Drieskens, die ook bijen houden. Gommerken heeft een knappe, „struische", vroolijke

dochter en ook een zoon. Bij de Drieskens is er een broer en een zuster. Beide gezinnen zijn onder elkaar bevriend, meer zelfs dan bevriend; want de knappe To Gommerken vrijt met Flip Drieskens en de zachtaardige Jo Drieskens vrijt met Peer Gommerken. Trouwen zullen ze, wederzijds, dat is vast besloten, zoodra de materieele toestand der beide families zulks toelaat. — De schrijver zegt het ons trouwens heel duidelijk, al van in 't begin: „twee gebroken huishoudens, waaruit echter een paar goede huishoudens te maken zijn, eens dat de tijd van 't zwermen aanbreekt."

Maar, ... er ontstaat ruzie! Sinds enkele dagen merkt Flip Drieskens groote onrust in en om een van zijn bijenkorven. Het is er een rusteloos heen-en-weer gedrang van bijen om en bij het „vlieggat"; er wordt scherp gevochten, talrijke gesneuvelden liggen op den grond. Er valt niet aan te twijfelen: vreemde roovers bestoken die korf; en, de roovers, waar vandaan zouden ze anders komen, dan van Gommerkens korven!

Drieskens wil het beslist weten. Hij stopt een pijp vol met fijngestampt blauwselpoeier en blaast het over de roovers uit. Daarop gaat hij naar Gommerkens toe en ziet er al spoedig de blauwe bijen, zwaar van roofbuit, aangevlogen komen. Heftige ruzie! Drieskens verwijt Gommerken dat hij zijn bijen „gedresseerd" heeft op rooven en scheldt hem uit voor bedrieger, dief, en meer andere leelijke dingen. Van de struische To wil hij niets meer weten en zijn zuster Jo verbiedt hij ook voortaan nog met Gommerkens Peer eenigen omgang te hebben.

Dan krijgen we, in nog al ouderwetschen trant geschreven, lange, lange verhalen over de verschillende phases van dien dubbelen twist; en 't lijkt wel of de schrijver hier herhaaldelijk een welbekend en veel, ja, veel te veel gebruikt procédé der Fransche vaudevillisten heeft aangewend: telkens en telkens weer stelt hij ons voor feiten en gebeurtenissen, die ons op 't eerste zicht als vreemd en ongemotiveerd voorkomen, maar dan ook later door de noodige toelichting opgehelderd worden. Zoo wordt het een voortdurend quiproquo-systeem, dat eerst den lezer verbijstert, doch hem op den duur, door de aanhoudende herhaling van dezelfde manier van verschalken, wel wat stoort en zelfs ergert. Daarenboven doet dit procédé, door zijn oppervlakkigheid, ook schade aan den toch bedoelden ernst van het verhaal. Het tragische van

het geval grijpt ten slotte den lezer niet meer aan, omdat hij reeds vooruit gevoelt, dat het alweer toch maar steeds nieuwe quiproquos zijn, die dan ook weer door nieuwe toelichtingen zullen opgehelderd worden; en dat geeft eindelijk aan het geheele werk iets kleins, iets oppervlakkig-gemaakts, waarvan de knappe compositie niet altijd de holle leegheid kan verbergen. En dat is heel jammer; want er komen uitstekende gedeelten, vol gevoelde en doorleefde realiteit in voor. Zoo bijv. de beschrijving van de dorpskermis. Wat is die echt en op vele plaatsen voortreffelijk! Men leeft het van 't begin tot het einde mee. De aanstellerige coquetterie van To met haar noodhulp-lief, van wien ze heelemaal niet houdt, de triestige stilheid van Jo, die er maar niet kan achter komen of Peer Gommerken nu ook een ander lief heeft, de vretende jaloezie van Flip, die heel den middag en tot laat in den nacht toe haar surrogaat-minnaar in alle herbergen en kermistenten als een schaduw volgt; en dan die dolle scene met den dronken Rosse, die den hoed vertrapt van 't fatterig meneertje uit de stad en hem bier in den nek giet en kachelroet in het gezicht blaast, dat alles kàn niet beter.

Het boek „speelt" zooals ik zei, in de Antwerpsche Kempen, op de hei, verre van alle steden en dorpen, langs de oevers van de Nethe, in de volle, heerlijke natuur. Maar vreemd is het, dat Smits, die ontegenzeggelijk zijn land bewondert en het liefheeft, doorgaans niet op zijn palet de echte kleuren heeft weten te vinden, om ons die liefde en bewondering in vormen en in tinten te doen medevoelen. Zijn natuurbeschrijvingen zijn meestal zeer kort en tamelijk dof. Wij „zien" die streek niet genoeg. Er is geen emotie in zijn natuur-tafereelen. De lucht, de wolken, de verten, zon en schaduw, dag en nacht, de afwisselende jaargetijden, dat alles lééft er niet intens genoeg in. Zijn menschen wónen daar wel, maar zij zijn niet genoeg één met die natuur, deze bestaat buiten hen om en diezelfde Bieboeren zouden net zoo goed in Brabant of in Vlaanderen kunnen thuis behooren. En toch, daar waar de bijenkweeker zelf op den voorgrond treedt, weet hij ons soms wel heel aardig en verrassend te onderhouden. Die gansche beschrijving van den strijd tusschen de werkende korven en de roovers, het dronken-maken van de bijen en de algemeene dolheid, die daar het gevolg van is, dat is alles is weer uitstekend en boeiend verteld. Zoo ook de strijd tusschen Gommerken en Drieskens

om het opvangen van den dwalenden zwerm. Zeker haalt het niet bij de hoog-verheven wijding van Maeterlincks Vie des Abeilles, maar er is toch wel een echtheid en een frischheid in, die als een aangename herinnering in het geheugen blijft.

't Historietje zelf was ik al haast vergeten....

Het eindigt natuurlijk opperbest, ze „krijgen elkaar", zoodat wij ten slotte een dubbele bruiloft zien vieren, waarbij lekker van den honigwijn geproefd wordt. En 't oude Gommerken, het maniaque bijenhoudertje, die voortaan ál de korven der beide gezinnen zal mogen verzorgen, zegt, om te besluiten, in zijn echte bijentelers-wijsheid, tot de beide jong-gehuwde mannen wat hun nu te doen staat:

„Weet ge waarvoor de bieën zorgen, als ze een nieuwe Koningin hebben? Zeg, weet ge het?.... Dat het volk vermeerdert! Ziedaar! Ge hebt, gijlie, nu ook een nieuwe Koningin.... Nu weet ge 't! Een goede korf moet veel volk hebben; anders is het en blijft het een armoe.... Nu doet ge uw best maar!"

En de lezer sluit het boek niet onvoldaan, overtuigd dat „het best" daar zal geschieden en dat Bieboeren en bijen flink aan 't werken en aan 't zwermen zullen gaan.

(*Slot volgt*).

DRAMATISCHE KUNST.

I. N. A. (J. A. Simons—Mees) *Drie Tooneelspelen.* Amsterdam, G. Schreuders.

Mevr. J. A. Simons—Mees, *De Veroveraar.* Een spel in 5 bedrijven.

Het kon al niet beter samentreffen: de uitgave van drie tooneelstukken, nog voorafgegaan aan het door de vertooning meer algemeen bekend geworden *Een Moeder*, en de vertooning van een nieuw stuk: *De Veroveraar.*

Immers ook van den arbeid der artiesten geldt het bekende: „in 't verleden ligt het heden". En voor de beoordeeling van een kunstwerk is het van veel waarde kennis te kunnen nemen van wat in het oeuvre van den kunstenaar daaraan voorafging. Niet alleen om een min of meer helder inzicht te krijgen in zijn ontwikkelingsgang, maar ook om ter verklaring te geraken van datgene wat in een werk, geheel op zichzelf beschouwd, ons eenigszins vreemd en onverklaard zou kunnen blijven.

De heer L. Simons, op wiens aandringen de uitgave der Drie Tooneelspelen blijkt geschied te zijn, heeft daarbij de moeite genomen ons in eenige bladzijden „Ter Inleiding" bizonderheden mee te deelen uit de literaire loopbaan zijner echtgenoote, en — wat stellig van nog meer beteekenis is — ons in te lichten aangaande hare opvattingen en bedoelingen. Ten deele doet hij dat zelfs „namens haar".

De feiten zijn spoedig medegedeeld.

Al jaren geleden schreef deze auteur voor het tooneel. In 1889 vertoonde het gezelschap Le Gras en Haspels *Droomleven*, een stuk in drie bedrijven, en een blijspelschets in één: *Vóór het Diner.*

„Enkele fijnkeurders mochten dadelijk in deze stukken iets eigens geproefd hebben, de „officieele" kritiek trapte met loggen voet *Droomleven* aan stukken, en joeg daarmee de schrijfster terug binnen de muren van haar sensibiliteit".

Die zelfde gevoeligheid had haar kort tevoren een drama in 4 bedrijven *Een Crisis* — aangenomen door het „Nederlandsch Tooneel" — doen terugnemen, toen de tooneelspelers bij de lezing bleken niets te begrijpen van van de „subtiliteiten van haar persoonsuitbeelding en dialoog."

Dan volgt een lang zwijgen „alleen afgebroken door een tweetal kleinere proeven, (geschreven samen met den heer L. Simons) ook vertoond: *Ouders* en *Ontgoocheld*, en „eenige niet uitgegeven noch vertoonde stukken, waarvan een, *Bergland* geheeten, later zou verwerkt worden in *Van Hoogten en Vlakten*" (*De Gids* 1903) [1]).

De schrijfster die eenige jaren in Engeland vertoefd had, kwam in 1900 in Holland terug. In *Nederland* verscheen weldra (1901) een nieuw stuk onder een nieuwen pseudoniem: *Twee Geslachten* door Dr. Kosters. De heer Simons zegt ervan: „De strijd tusschen de twee geslachten: — een dubbele, immers tusschen vader en zoon, tusschen mannen en vrouwen — is fel uitgewerkt, met gebruik maken zelfs van sprekende effecten en werkingen van buiten af; doch onder dit hevig dramatische kwam het intiemere en vrouwelijke al door, dat het latere werk kenmerken zou [2]). In de jonge vrouw in dit stuk strijden de twee aandriften, welke de auteur in latere stukken meer zelfstandig naast of tegenover elkander in afzonderlijke figuren heeft doen leven, onderling: de behoefte aan zelfonderwerping, aan steunen op den man (de aloude „eeuwige vrouwelijkheid") en de meer moderne behoefte aan zelfstandigheid: de drang naar stille huiselijkheid en plichtleven, en de drang naar de zwerversromantiek van het ongebonden Ik."

Opzettelijk heb ik dit laatste geheel geciteerd, omdat we mogen aannemen dat de formuleering de volkomen goedkeuring der schrijfster wegdraagt en ze te pas zal komen voor een richtige beoordeeling van de volgende stukken.

Wat de heer Simons daarover zegt kan ik hier onvermeld laten. Alleen neem ik nog de verklaring over dat de schrijfster volstrekt geen symboliek bedoeld heeft. Indien sommigen die toch willen vinden in haar werk, draagt de inleider voor een deel daarvan de schuld door dat hij titels koos, die wellicht aanleiding gaven tot dit misverstand [3]).

Er is een mededeeling in de Inleiding die mij bizonder trof. „De vraag is (der schrijfster) herhaaldelijk gesteld, waarom zij zich uit in werk, dat den vorm van drama's heeft, terwijl het toch in zoo menig opzicht van

1) Een kleine aanvulling zij mij veroorloofd. In Sept. '96 verscheen in *Woord en Beeld* een dramatische schets: *Opleving* en dragende de jaartallen 1891, 1895.

2) Ik spatieer. v. N.

3) Een andere oorzaak vindt de inleider in het gebruik van De Wolf voor de tobberijen van den ouden van Roessem in *Twee Levenskringen*. Hij noemt dat een oud-Rotterdamsche uitdrukking. Maar mag hij zeggen dat Betje Wolff in *Sara Burgerhart* dáárop een variant geeft met: „bij mij zijn er altoos leeuwen op den weg"?.... Komt dat niet veeleer rechtstreeks van de bijbelsche uitdrukking: „er is een leeuw op den weg"?

den gewonen drama-vorm afwijkt, en niet wordt geschreven om „gespeeld" te worden."

Op die vraag wordt geen afdoend antwoord gegeven. Den heer Simons is zij zelfs „van ondergeschikt belang".

Welnu — het komt mij voor dat het streven naar een richtige en afdoende beantwoording van die vraag veel kan bijdragen tot een helder inzicht in den arbeid van mevr. J. A. Simons—Mees.

De vorm van een werk is toch geen toevalligheid. En dat deze schrijfster telkens weer voor haar werk dezen vorm koos, moet een oorzaak hebben in den aard ervan.

Me dunkt de heer Simons heeft, althans bij de keuze van twee der drie titels van de ons hier geboden stukken (*Twee Levenskringen*, *Van Hoogten en Vlakten*, *Zijn Evenbeeld*) met dien aard rekening gehouden.

Mevr. Simons—Mees werkt hoofdzakelijk met tegenstellingen. De auteur, begiftigd met een speculatieve, een schouwende natuur, merkt om zich heen op: verschillende richtingen van leven. Met veel scherpzinnigheid tracht zij voor zich zelve vast te stellen welke beweegkrachten de menschen in deze of gene richting stuwen en houden. Haar werk is daardoor in de eerste plaats theoretisch, wijsgeerig.

Maar zij neemt evenzeer waar wat van die verschillen de noodzakelijke gevolgen zijn: den strijd, de botsing, de levensberoering.

En de lust om juist die weer te geven in plastische personen-conflicten kenmerkt haar dan vanzelf als dramatisch auteur.

Haar arbeid is in de eerste plaats cerebraal.

Het afgetrokkene van algemeen levensinzicht wordt door haar concreet gemaakt in bedachte bizondere toestanden en verhoudingen.

Zoo in haar *Twee Levenskringen* — in haar *Van Hoogten en Vlakten*.

De eene levensrichting door haar opgemerkt is die van nauwlettende ernstige plichtsvervulling, die genotsschuw leidt naar zelfverloochening. In *Twee Levenskringen* de eerste vertegenwoordigd door Hendrik van Roessem en zijn dochter Agatha. De andere is die van individueel zich uitleven, van het mooie zoeken en vinden in het voeren van zijn Ik tot de hoogste ontwikkeling. Bewust gevolgd door Clara, onbewust door de jonge Riek. Tusschen deze beide uitersten Betty en Frans, beiden weifelend, geneigd tot de laatste en door opvoeding en begrippen gedwongen tot de eerste.

Een dergelijke figuur vinden we in Atie in *De Veroveraar*, waarover straks meer.

Ziet men in *Twee Levenskringen* het conflict veroorzaakt door verschil van neigingen onder speciaal ethische invloeden, in *Van Hoogten en Vlakten* is de tegenstelling versterkt door invloeden van klimaat en omgeving. Daar hebben we het krachtelooze, door verweeking verwordene in

den huize Heerman, speciaal vertegenwoordigd door Henri en Elze, zoon dochter, gevoelig en artistiek, producten van weelde, van veel moederzorgen, en van de Hollandsche omgeving, de Vlakte. Tegenover hen Dick Herder, de jonge Hollander-Amerikaan, luchtreiziger, krachtig, wat grof, levend met groote plannen, en Frieda, het kloeke, in 't Bergland groot geworden meisje, gehard tegen atmosferische invloeden, deelende in de plannen van Dick, hem steunende met mannelijke flinkheid. Het contrast tusschen Dick en Elze wordt overbrugd door de liefde.

Als we op die wijze de schema's dezer tooneelstukken voor ons zetten, dan komen wij tot dezelfde uitkomst als de inleider, die vaststelt dat ze meest van binnen naar buiten groeien, m. a. w. — onze uiteenzetting hierboven eraan vastknoopend, — dat zij grootendeels bedàcht zijn, projecties van in het hoofd gevormd inzicht op de buitenwereld, en niet in de eerste plaats reacties van de bewogene ziel op de ontvangen indrukken.

Wie lust heeft het tooneelspel *Een Moeder* op dezelfde wijze te ontleden, zal tot hetzelfde rezultaat komen.

Ik stel dit vooral hierom vast, omdat er tevens de verklaring in ligt voor twee kenmerken van den dramatischen arbeid van mevr. J. A. Simons—Mees: een zekere fletsheid soms in de uitbeelding van hare personen, met name van de mannen, en de afwezigheid veelal van tragiek.

Als verbeelding van levensinzicht zijn de stukken voor een groot deel theoretische weergevingen van leven. De menschen staan er niet in de eerste plaats in als mènschen, maar als vertegenwoordigers, niet als de dragers van menschelijke eigenschappen, in hen opgevoerd tot de hoogste potentie, zoodat zij t y p e n worden, gelijk bijv. Shakspere en Molière er schiepen, maar als reprezentanten van een levensbeschouwing, van een opvatting. Ze stáán voor iets, maar niet voor een hartstocht, een neiging, een wil die zich in de handeling ontwikkelt als een beweegkracht, als een beheersching of een noodlot: ze staan voor een levens-theorie.

Men heeft in de stukken van deze schrijfster symboliek willen zien, en de heer Simons komt daar tegen op, met deze verzekering: „Haar werk is zuiver intuïtief een uitbeelding van stemmingen, ervaringen, menschverbeeldingen; groeiend meest van binnen naar buiten; maar zonder gedachte aan strekking, levens- of kunst-theorie, buiten eenig zoeken naar iets anders dan de menschen en de toestanden, die zij bezig is te teekenen."

De formuleering is niet heel gelukkig, de verzekering daarenboven niet overtuigend. Wie de botsing van levens-theorieën wil laten zien, kan dat geheel objectief doen, hoeft geen strekking te beoogen, niet moralizeerend te werk te gaan. Trouwens — voor het woord symboliek heeft geen kunstenaar terug te schrikken. De grootste kunstwerken van alle tijden zijn dragers van symbolen.

Doch de kunst van mevr. Simons—Mees neigt nu en dan naar een symboliek van minderen rang. Naar de allegorie. Het theoretische en bedachte van haar werk doet ons onwillekeurig een naam zetten op de personen, behalve dien met welken ze hen gedoopt heeft. Ik heb dat hierboven naar 't me voorkomt voldoende duidelijk gemaakt.

Dat nu haar mannen vooral — ik wijs op Van Roessem en Frans (*Twee Levenskringen*) op Herman en Dick Herder (*Van Hoogten en Vlakten*), op Frits Maartens, Jan van Elpen en zijn beide neefs (*Een Moeder*) weinig indruk maken als levende menschen, ons of flets of gewild lijken, volgt vanzelf uit de wijze waarop zij hun bestaan ontvangen. Zij zijn geen producten van levens-vizies, zij zijn grootendeels bedenksels, pour le besoin de la cause, niet om een of andere moraal te preeken, maar om het inzicht van een levensrichting als te vervleeschelijken. Gelijk ik boven reeds zei: ze zijn vóór alles vertegenwoordigers.

Dat er bij de vrouwen verschillende zijn, die meer mensch werden, die ons als zoodanig dadelijk meer interesseeren, hangt samen met het feit waarop de inleider terecht wees, dat het betere werk meer en meer door het intiemere en vrouwelijke gekenmerkt wordt. Aan de vrouwen heeft de auteur, — wellicht onbewust — meer met het hart dan met het hoofd gewerkt. De vrouwen hebben over het geheel veel meer ziel, veel meer leven.

Stel Van Roessem eens tegenover Betty, Henri Heerman tegenover Elze. Wat vinden we in die beide vrouwen veel meer fijne, natuurlijke trekjes, blijken van een innerlijk leven. Daarbij, in verschillende van haar vrouwen gist iets, woelt iets, is tweestrijd die er in de handeling iets actiefs aan geeft, iets wat ze de aandacht doet trekken, terwijl de mannen met min of meer passiviteit de karakteristiek meedragen, die de schrijfster in haar schema's achter hun naam schreef, een karakteristiek vaak geheel oppervlakkig en buiten alle zieleleven omgaande. Hoe vinden we die nog in *De Veroveraar* als een etiket op Willem van van der Bank en Oom Chris!...

Ik heb opzettelijk hierbij niet gesproken over *Zijn Evenbeeld* [1]). Omdat me dit familie-drama het minst theoretisch lijkt, en het meest menschelijk.

Opzet en uitwerking zijn zeer sober. Het speelt tusschen vier personen: Jeanne van Heerle, Charles, haar man, hun zoontje Paul, en een vriendin, een jonge weduwe, Dora Portman.

Het huwelijk van Jeanne is een vergissing geweest. Zij is als meisje verliefd geworden op den charmeur van Heerle, heeft gemeend in hun huwelijk het geluk te vinden, maar vond wreede teleurstelling. Charles

1) Voor het eerst verschenen in dit tijdschrift, Jaargang 1904. Deel I.

is een wufte, ijdele, artistieke, „mooie man", een-en-al oppervlakkigheid, oprecht bij 't oogenblik, licht bewogen maar zonder diepgaande gevoelens. Zij is hem gaan doorzien in al zijn futiliteit en daardoor dood-ongelukkig geworden.

Zijn liefde blijkt alleen te bestaan in opvlammingen van passie, welke haar eene vernedering werden. Van samenleven in gevoelens of gedachten geen sprake.

Een verdriet te meer is het haar dat hun zoontje Paul niet alleen de neigingen tot praal en groot-doen, tot behaagzucht en onoprechtzijn toont — hij voelt zich veel meer tot den joviaal doenden, levendigen, pralenden vader aangetrokken dan tot haar, die door haar groote verdriet ook vaak niet in de gewenschte stemming is om haar kind de vroolijkheid te geven waarop zijn leeftijd recht heeft.

Toch heeft zij de opvoeding in handen genomen en van Charles gedaan weten te krijgen dat zij feitelijk gescheiden zijn. Jeanne woont nu heel eenvoudig, verdient wat met les geven, wil onafhankelijk zijn van Charles, die alleen in de opvoeding-kosten van Paul het zijne bijdraagt, maar verder zich in zijn leven en garçon, en als zanger op soirées, uitermate goed schikt. Jeanne hoopt dat de scheiding over eenigen tijd definitief zal worden uitgesproken en er is iets in haar leven gekomen wat haar met meer moed en hoop de toekomst doet tegemoet zien. Zij heeft een ernstig man ontmoet, een man van niet veel mooie woorden maar van wien zij de groote goedheid voelt. Hij heeft haar gesteund met zijn vriendschap, ook zich met Paultje bemoeid op wien hij een sterken invloed ten goede uitoefent, en Jeanne heeft naar zij meent gegronde reden te meenen dat na een scheiding die vriend meer van haar vragen zal dan vriendschap.

Doch nu komt de groote deceptie.

Haar vriendin Dora Portman blijkt te Avranches een tijd met dien man vertoefd te hebben. Zij is een vrouwtje dat nog weinig van 't leven genoot, wier huwelijk grootendeels plichtleven was met een zieke. In haar is een nieuwe jeugd opgebloeid door een nieuwe liefde. Ze is wat coquet, wat romantisch, heeft veel charme. En Jeanne voelt al zoodra Dora over dien vriend begint en zij in de beschrijving háár vriend ontdekt, dat dìt geluk haar door haar vriendin geroofd zal worden.

Nog erger komt. Charles die nu en dan in Jeanne's woning zijn jongen bezoekt, voelt plotseling zich weer geprikkeld door haar ongenaakbaarheid, voelt ook dat er kans bestaat dat hij na hun scheiding vervangen wordt door een ander. Haar koele passiviteit heeft hem zoo dikwijls ontstemd, en is hem, die door zooveel vrouwen wordt nageloopen, toch iets wat haar begeerlijk maakt. Zou het hem dan nooit lukken in haar de passie te doen oplaaien?! Als zij tegen hem toornt, is zij zóó mooi, dat hij haar met begeerende oogen moet aanzien.

Hij wil weer haar bezitten, juist omdat zij de eenige is die hem weerstaat, die hem is blijven weerstaan.

En hij maakt gebruik van het eenige afdoende middel. Hij dreigt haar Paul te ontnemen, en zij weet dat het hem ernst is. Van haar kind kàn zij geen afstand doen, hij is nu haar éénig levensdoel geworden, voor hèm zal zij zich offeren.

We voelen duidelijk dat ons in dìt stuk iets anders gegeven wordt. Niet op theorieën berust het — op de alledaagsche werkelijkheid. De tegenstelling is hier die van twee echtgenooten, wier aárd geheel verschilt, die in hun verliefdheid instinctief bij elkaar aanvulling gezocht, maar in het huwelijk die niet gevonden hebben.

We mogen in den man nog iets opzettelijks vinden — er is toch ook heel veel fijn doorvoelds in zijn psychologie, en de vrouw lééft geheel in menschelijkheid.

Ook Dora. De gesprekken tusschen haar en Jeanne zijn vol fijne, zielkundige trekjes, leven van waarachtigheid.

De strijd tusschen de twee naturen in Paul was wel het allermoeilijkste waar te maken, omdat er in den vader zooveel is van den acteur die zich zelven iets wijs maakt, die onoprecht is in zijn grootste oprechtheid, die zich tot tranen roert door enkel sensitiviteit, zwelgend in eigen pathos. We weten dus niet, evenmin als de moeder, of de schijnbaar goede, natuurlijke opwekkingen dat in werkelijkheid zijn. Maar juist dat onbestemde duidt voldoende op een karakter-in-wording.

Wat wel treffen moet bij dit drama van werkelijkheid is: dat we hierin vanzelf komen onder de ontroering der tragiek. Want hier ìs ze. Hier zien we den ondergang van het beste onder den invloed van het minderwaardige, — ondanks alle pogingen om het te redden, — door de overmacht van het leven zelf. We voelen als Dora aan het slot zegt:

— Arme Jeanne! Wat zul je nog veel te dragen hebben.

in het moedelooze antwoord van Jeanne:

— Zoolang als 't moet, en als ik kan.

dat door deze vrouw thans iets geofferd zal worden, haar meer dan het leven.

En nu *De Veroveraar.*

Meer dan eene toelichting hebben wij bij dat stuk ontvangen. En uit het verschil dat zich na de eerste vertooningen tusschen de auteur en en het meerendeel der critici heeft geopenbaard, blijkt dat, hoe eenvoudig het stuk ook lijke, de bedoeling der schrijfster h. i. niet geheel begrepen is.

Of dit geheel aan de critiek ligt?

Mevr. Simons—Mees heeft in haar toelichting de stelling voorop gezet: „Schrijvers zijn ook wel eens wijs, critici weten het niet altijd beter".

Het spijt me haar dat standpunt te zien innemen. Hierdoor wordt het een zaak van „gelijk" of „ongelijk". En dat is het bij de critiek toch zeker niet in de eerste plaats.

De critiek is niet anders dan een oordeel gegrond op indrukken. Die indrukken ontvangt de criticus ondanks hem zelven, door het tooneelstuk op zich te laten inwerken. Een anderen maatstaf dan die zelf ontvangen indrukken heeft hij niet. En als nu in eenige welwillend gestelde critieken van lieden die niets van elkaar weten, die toonen geen parti pris te hebben, op enkele punten een eenstemmigheid heerscht waardoor de schrijfster bemerkt dat het stuk niet den door haar beoogden indruk maakt, is het dan niet beter, in plaats van „gelijk" te willen hebben, na te gaan in hoe verre de middelen minder goed gekozen waren, om de bedoeling onmiskenbaar en overtuigend te belichamen? Tenzij — men niet om de critiek geve, er zich niet aan store; een zeer verdedigbaar standpunt, maar waarop mevr. Simons—Mees blijkbaar zich niet stelt.

Laat ik een poging doen om althans iets te verklaren van het tusschen de schrijfster en de critiek gerezen misverstand, waarbij vanzelf van mijn eigen oordeel genoegzaam blijken zal.

De eerste der boven-bedoelde toelichtingen is van den heer L. Simons. Hij schrijft:

„In *De Veroveraar* heeft de schrijfster min of meer het tegenbeeld gegeven van wat zij eerst uitwerkte in haar twee jaar geleden verschenen stuk *Zijn Evenbeeld*.

„In *Zijn Evenbeeld* de strenge, ietwat puriteinsch aangelegde vrouw van stille teruggetrokkenheid en verfijning, die terugschrikt voor den lichtzinnigen, onbetrouwbaren, sensueelen verbeeldingsmensch, dien zij bij vergissing getrouwd heeft, en wiens wezen zij, tot haar toenemende ontzitting, ziet voortleven in haar eenig kind.

„In *De Veroveraar* het jonge meisje uit strenge omgeving, maar met eigen drang in zich naar weelde en levenslust, dat, ongewild, nu geleidelijk onder de bekoring komt van den vrouwenveroveraar met zijn niet verborgen lust naar levensgenieting en weelde.

„*Zijn Evenbeeld* een werk in mineur, vervuld van de innerlijke levenstragiek der ontgoochelde vrouw en beangste moeder; *De Veroveraar* in majeur, gestemd naar den levenstoon van de hoofdfiguur, maar met den ondergrond van tragiek van het innerlijk worstelende meisje, dat schrikt van de zelfopenbaring, die de aanraking met den veroveraar en levensgenieter in haar wakker roept."

Laat ik hier op doen volgen iets uit de toelichting der schrijfster:

„. . . *De Veroveraar* is nu eenmaal ontstaan uit een stemming, waarin ik behoefte gevoelde aan een vrijer uitleven van ondeugendheid en verbeelding. In die stemming werd ik geïnspireerd door het heerlijk portret van

Frans Hals in de Wallace Collection te Londen: „A laughing Cavalier". Toen wilde ik dat Don Juan-type, „halve duvel", doen leven in een spel dat luchtig dandineeren zou, en de tragiek, die er in Atie onder lag, moest er wel in spreken, maar niet te sterk. Zij mocht zich pas langzaam weven door Fré's spel met het leven en de vrouwen, even aangestipt in het eerste bedrijf, naar boven deinend in het tweede, kort uitvlammend in het derde, schrijnend in het vierde, om in het vijfde te eindigen in vraag en twijfel."

Me dunkt we kunnen al niet duidelijker ingelicht worden betreffende de bedoeling. Het stuk is saamgesteld uit twee elementen. Op het eene legt de heer Simons het meest den nadruk: Atie's zelfstrijd, al noemt hij *De Veroveraar* de hoofdfiguur; op het andere wijst de schrijfster meer: de faits et gestes van den lachenden Cavalier, den „halve duvel".

Hierbij valt al vast dit aan te teekenen dat bij het concipieeren van Atie als dramatis persona het zieleleven voorop gesteld is, terwijl de ontvangenis van Fré in de ziel der schrijfster geschied is door een portret, dus door het uiterlijke van een persoon. Bij het uitwerken van Atie als karakter is zij gebleven binnen de haar zoo eigen sfeer van fijne vrouwe-psychologie, bij dat van Fré als persoon is zij in hoofdzaak met haar fantazie te werk gegaan: zij gevoelde daarbij behoefte „aan vrijer uitleven van ondeugendheid en verbeelding."

Die twee elementen heeft zij in haar spel willen verwerken tot een eenheid, een stuk in majeur. Want, hoeveel vrijheid zij zich zelve ook heeft willen en mogen gunnen, — een artiest is en blijft souverein in zijn werk! — het rezultaat ook „van moedwil en fantaisie" [1]), ook van „het grillig ondeugende" moet ten slotte toch zijn: de bedoeling zich openbarend in een harmonisch geheel. Uit hoeveel willekeurige bestanddeelen gecomposeerd, — de uitkomst zij een éénheid.

Heeft de schrijfster die eenheid bereikt? Voor mijn gevoel niet. Bij lezing en herlezing (mevr. Simons—Mees was zoo vriendelijk mij daartoe in staat te stellen), bij zien en nòg eens zien, kreeg ik telkens denzelfden indruk dat de compozitie te wenschen overlaat, dat de karakterteekening van den als hoofdfiguur bedoelden Veroveraar verre van overtuigend is, ja zelfs dat we door het vluchtige en weifelende van zijn karakteristiek moeite hebben hem als hoofdpersoon te aanvaarden.

„Een spel dat luchtig dandineeren wil"....

Maar als het scherm opgaat zien we een ouwerwetsch, degelijk vertrek,

1) „Als de lust hem (den auteur) gedreven heeft, om zijn moedwil en zijn fantaisie eens uit spelevaren te sturen; als hij in plaats van alleen het logisch noodige, nu juist het grillig ondeugende heeft willen geven". (Uit de toelichting van Mevr. Simons—Mees).

waar twee oude tantes samen heel serieus met een jong ongracieus gekleed meisje zitten te praten — en heel lang! — over haar verloving met hun neef, den goeden Willem, een-en-al degelijke braafheid, en dan tevens over Willem's halfbroer, die een losbol blijkt te zijn. We merken zoodra we de verloofden samen zien, dat het geheel tegen haar natuur in puriteinschen kring opgegroeide meisje dien langen blonden, sullig-degelijken jongen idealizeert tot haar Lohengrin, we voelen een misverstand en we voelen dat misverstand als iets droevigs, zoodat als vóor het scherm valt, we Atie zien staan met het portret van Fré, den losbol, aangetrokken door zijn brutale oogen, we voorbereid worden op de neiging van haar gepassioneerde natuur tot den viveur, die komen zal.

Stellig is er humor in de voorstelling der beide tantes, in hun gesprek met Atie, in hun overleggingen met den halzig-solieden Oom Chris (een man-van-zaken in een groote stad die zoo onthutst is over een avontuurtje van neef Fré!), maar het misverstand tusschen Atie en Willem is van meet af door den auteur zoo ernstig behandeld, dat we door dat eerste bedrijf volstrekt niet den indruk krijgen van „luchtig dandineeren". Integendeel. En wat erger is voor de verwezelijking van der schrijfster bedoelingen — dat misverstand heeft eenmaal onze aandacht in een zekere richting geleid, zoodat, al moge eenige nieuwsgierigheid gewekt zijn naar den persoon van Fré, onze belangstelling hoofdzakelijk gevangen is door déze vraag: hoe zal Atie zich houden als zij hem ontmoet?

Vóór dit geschiedt in II, hoort ze eerst nog dat hij te Parijs zich geamuzeerd heeft met een getrouwde zangeres die volgens de oude dienstbode „zijn moeder wel zijn kon". Nu komt Fré. En hij, die de ontstemde tantes weer inpakt, de booze meid door een goedhartigheidje wint, is voor Atie al dadelijk de charmeur. De schrijfster completeert wat we al van Fré gehoord hebben, — zijn avonturen-zoeken, zijn 30 mille verteren enz. — met hem in 't bijzijn van zijn broers meisje een koffer te doen uitpakken, die, behalve geschenken, ook bevat: een zeer modieuze tea-gown of peignoir en.... een balletrokje.... Dan doet ze nog met een paar trekken de tegenstelling tusschen de beide broers sterk uitkomen, en als Atie ten slotte zegt tot Willem: „Jij bent heel anders. Goddank. Toe — laten we niet meer over hem spreken nu," dan eindigen we dit bedrijf met alweer onze volle aandacht bij Atie's tweestrijd, die zich duidelijker begint te accentueeren.

Van „dandineeren" is in dit alles wel degelijk te merken, als we Fré's gedoe op zich zelf nemen. Maar in de bestaande verhoudingen is er tevens iets pijnlijks in, waaronder het „luchtige" lijdt en waarop ik nog terugkom.

Nu naderen we het derde bedrijf: Fré's noen-thee. Bij het al of niet waarschijnlijke ervan wil ik niet stil staan. Mag dan in een stad als

Rotterdam — de schrijfster fautazeert in die omgeving — minder denkbaar zijn dat een jongmensch van Fré's reputatie speciaal bezoeken ontvangt van ongechaperonneerde jonge dames, — dit staat naast de hoofdzaak. Het bedrijf is er op aan gelegd om Fré te doen kennen. Maar... uit de twee eerste acten kennen wij hem al voldoende. Hij is te weinig gecompliceerd om er zooveel voor om te halen. Zijn gepraat en geflirt met die jonge meisjes interresseert ons zoo weinig. De actie waarvoor onze belangstelling gewekt werd, staat geheel stil. De Helft van dien vizite-middag is als een dood punt in de handeling. Eerst als Atie daar verschijnt komt er weer gang in. „Maar ik mocht toch niet al de ernstige tooneelen opeen stapelen" — verdedigt zich de schrijfster. Al de ernstige tooneelen in een spel dat „luchtig dandineeren zou"?.... Voelt niet ieder het tweeslachtige? Wij hebben niets tegen het luchtige — integendeel. 't Zou een heugelijk feit geweest zijn als mevr. Simons ons een heerlijk luchtig blijspel gegeven had, waarin de handeling gedrágen werd door vroolijk-jolige tooneelen gelijk ze in het derde wenschte te geven, maar dan moeten die niet dienen ter afwisseling tusschen den ernst der overige.

Het tooneel tusschen Atie, Fré en Willem wordt heel pijnlijk ernstig. Fré wil in vollen moedwil niet alleen zijn superioriteit als viveur, maar ook zijn fyzieke meerderheid doen gelden en vernedert Willem in 't bijzijn van zijn meisje. Om hierna Fré nog beter te doen kennen (na I, en na II, en na dit alles in III? 't is werkelijk al genoeg!) volgt er een in de vertooning geschrapte scène met zekere juffr. Lütte, een wat malle, platonisch doende maar warmvoelende 35-jarige die hij met inpakkerige manieren tot liefkoozingen weet te brengen en dan voor den gek houdt.

In IV concentreert de handeling zich weer geheel tot de hoofdpersonen. Fré gaat voort met Atie in te palmen; onder zijn invloed voelt zij meer en meer het gepassioneerde in haar natuur wakker worden; Willem begint haar te desilluzioneeren door zijn droogstoppelige nuchterheid, en het slot is: dat Atie wéét. Zij weet dat zij Willem af moet schrijven; dat zij van Fré houdt.

Toch is in dat bedrijf, voor mijn gevoel het best geschrevene, de overgang van het eene stadium tot het andere in Atie's ziele-strijd allergelukkigst gevormd door een wat kwijnend, lief-romantisch begin, gevolgd door een alleraardigst tooneel van scherts en spel tusschen Atie en Fré.

Het slot-bedrijf is hoogst ernstig: de verbreking der verloving, een wanhopig tooneel met den goeden Willem, en een waaruit blijkt dat hoever het puriteinsche meisje reeds onder de bekoring geraakt is.

Van „luchtig dandineeren" is dus ook hier geen sprake.

Bedoeling en uitslag kloppen niet.

En nu Fré zelf?

Ik ben hiermee bij een punt van misverstand aangeland tusschen auteur en veel van de toeschouwers.

Fré is de veroveraar. Hij heeft in dat puriteinsch doende, „gezond en practisch" zich kleedende, anderen plichtmatig napratende meisje een andere natuur gevoeld. Dat heeft hij pikant gevonden. Moedwillig is hij een spelletje met haar begonnen, dat hem door haar tegenstribbelen hoe langer hoe meer geanimeerd heeft. Hij die alle vrouwen om zijn vingers windt, zou hij het met dit gansje niet klaar spelen!.... Dien indruk heb ik gekregen van al wat hij zegt en doet. En hij triomfeert aan 't slot van 't vierde bedrijf. Dat Fré, de veroveraar, zèlf overwonnen is geworden, dat hij, de vrouwen-vanger, zèlf gevangen is door dit eenvoudige, door uiterlijke-verschijning weinig indruk makende of bekorende meisje, — als we met de schrijfster mee willen, nemen we het aan. Maar dan valt hij plotseling uit zijn rol. Dan is hij een ander geworden. En daarop werden we niet voorbereid. En wat niet voorbereid is, detoneert. Verwart, verbaast, maakt ongeloovig!

Een Fré, — een man van veni, vidi, vici — die nu, als in ernst verliefde, praat van geduldig wachten, 'n half jaar, 'n jaar.... Iemand die geen máánd voor zichzelf kan instaan, die als hij nu eindelijk werkelijk liefde voelt, riskeert dat Atie, het toch altijd serieuze meisje (getuige haar lijden onder den tweestrijd) genoegzaam onder zijne bekoring uit komt om zijn handelingen — waarover terstond nog iets — in 't ware licht te zien!

Ik meen in dit overzicht mijn hoofdbezwaar tegen het stuk als geheel te hebben doen voelen. Het lijdt aan onzekerheid en tweeslachtigheid. Het luchtige door de schrijfster bedoeld wordt meestal geheel overvleugeld door den ernst der situaties. De zielehandeling in Atie is veel belangrijker dan al het gedoe van den „halve duvel". En als hij inderdaad de hoofdpersoon moèt zijn, dan verzuimde de auteur die zooveel aandacht aan zijn uiterlijke gedragingen besteedde, ons in zijn zieleleven genoegzaam in te wijden.

De verhouding van de auteur zelve tot dezen haren held is trouwens een zóó bizondere dat ze mij nog tot eenige opmerkingen aanleiding geeft.

We weten dat op het werk van een artiest altijd het onbewuste grooten invloed heeft. De kunstenaars die vooraf een plan maken en na voltooiing hun werk bevinden gehéél volgens dat plan uitgevoerd, zijn geloof ik niet talrijk. De meesten staan voor hun eigen werk, vragende: hoe is er dàt of dàt nu toch in gekomen? of zien zich met eenige verbazing door anderen aangewezen wat zij zich zelf niet bewust zijn geworden.

Welnu — we weten van de schrijfster hòe haar Veroveraar ontstaan is.

De eerste aanleiding was een portret: een verleidelijk ondeugend-lachend mansportret. De immortalizatie door Frans Hals van een Cavalier heeft in haar den lust gewekt om na zooveel jaren aan die type weer leven te geven in een Hollandsch burgerlijk spel.

Daarvoor moest hij gemodernizeerd worden, de Cavalier omgeschapen tot een 20e eeuwschen losbol en lady-killer.

Welnu, bij die metamorfoze is hij, — en 't is wel zeer eigenaardig dit op te merken bij een schrijfster die in haar vrouwen zooveel fijnheid geeft — zeer vergrofd. De gentleman, dien we in de éerste plaats veronderstellen in een Cavalier, heeft voor een ander plaats gemaakt, dien ik geen naam behoef te geven, maar dien we leeren kennen vooral uit de scènes waarin hij zich het balletrokje voorbindt in het bijzijn van zijns broeders verloofde; waarin hij door zijn fyzieke meerderheid te toonen in haar tegenwoordigheid zijn broer vernedert; waarin hij zijn spelletje speelt met juffr. Lütte; waarin hij Atie vlakweg toevoegt dat zij „sensueel gepassioneerd" is, dat zij in haar verloofde mist: Le Mâle, — kortom: die zich niet ontziet om zijn eenigen broeder zijn verloofde te onttroggelen.

Wat Fré in deze tooneelen zijn moge: zeker niet een gentleman, stellig niet ridderlijk. En toch — de vrouw in de auteur, eenmaal onder de charme geraakt van haren „laughing Cavalier", wil haar Veroveraar als een modernizeering van dézen!....

Wij zitten niet als zede-rechters, een auteur mag zijn personen geven gelijk hij wil, doch wanneer gelijk in dit geval de auteur haar held, nu ja wel als 'n halve duvel, maar toch stellig niet onsympathiek bedoeld heeft; wanneer wij ervaren dat het haar hindert als hij „gemeen" gevonden wordt, — dan komen we tot de concluzie, dat hij ook bij de vrouw in haar evenmin kwaad kan doen, als bij de vrouwen in haar stuk. Dat de charme van het portret uitgegaan, deze is blijven beheerschen, en dat háár onbewust-instinctieve voeling in 't werk der artieste een in dat opzicht te overheerschend aandeel gekregen heeft.

Rezumeerende kom ik tot deze concluzie: door het onwillekeurig te ernstig psychologisch behandelen van Atie geeft haar tweestrijd en lijden een te zware stemming aan het geheel om dit een luchtig dandineerend spel te doen zijn: door geen harmonie te bewaren tusschen de voorgestelde bekoring van den mannelijken hoofdpersoon en zijn daden maakt het stuk in verschillende tooneelen een onharmonischen indruk, en door het plotselinge au sérieux nemen van den Veroveraar is het slot onbevredigend.

Dat ik niet bedoel hierin „gelijk" te hebben, lijkt mij tegenover de toelichting van de schrijfster een niet overbodige verzekering. Ik heb alleen getracht zoo nauwgezet mogelijk rekening te houden met mijn indrukken, en getracht die voor mijzelf en anderen te verklaren.

In elk geval is een stuk als *De Veroveraar*, evenals mevr. Simons' andere drama's, de moeite meer dan waard om er ernstig over te spreken. Het heeft bizondere kwaliteiten. Zij geeft zich blijkbaar met haar gansche artisticiteit aan haar werk. Hoe zuiver is bijv. een bijpersoon als tante Co gehouden. Telkens verrast deze door het rake woord. De nawerking van het eenmaal genoten liefdegeluk, dat haar voor altijd gehumanizeerd heeft, openbaart zich als onopzettelijk en steeds overtuigend.

Het is ook een genot naar den beschaafden dialoog te luisteren — de conversatie-taal [1]) der beschaafde kringen. Hoe kunstvol wordt daarmee gewerkt, naarmate de stemming het eischt.

Van al haar drama's stel ik *Zijn Evenbeeld*, dat misschien door de rol van Paul minder geschikt is voor vertooning, bovenaan.

W. G. v. N.

1) Een enkele opmerking. Een anglicisme lijkt mij een uitdrukking als: „Je ziet moe". „Ik zie tien jaar ouder dan jij". „U ziet jonger dan 12 jaar geleden". (*Zijn Evenbeeld.*) Ik hoorde dergelijke ook in *De Veroveraar*. Wij gebruiken die uitdrukking alleen, meen ik, als er van een kleur sprake is: „je ziet bleek, rood; de lucht ziet geel". Maar „je ziet slecht" bijv. voor „je ziet er slecht uit" zou ik evenals het boven geciteerde bedenkelijk achten.

LITERATUUR.

KAREL VAN DE WOESTIJNE, *Verzen*. Bussum,
C. A. J. van Dishoeck.

De lijvige 1) bundel van Karel van de Woestijne omvat: „*'t Vader-huis*", „*De Boomgaard der Vogelen en der Vruchten*", benevens „*Vroegere Gedichten*".

Twee jaar geleden heb ik hier op *'t Vaderhuis* — destijds afzonderlijk verschenen — de aandacht gevestigd. Van de Woestijne deed er zich in kennen als een dichter met zeer oorspronkelijk talent. „Het breede, algemeene is eigen aan zijn poëzie"... zeide ik toen, en deze gansche bundel bevestigt dit.

We weten dat lyriek de uiting is van subjectieve voelingen. Haat en liefde, leed en vreugde, hartstocht en melancholie, geloof en twijfel, alles wat de dichter in zich voelt, wat de bewogenheid van zijn ziel zoo hevig doet zijn, dat hij daarop mòet reageeren — in een taal, die juist het geheel aparte van verkunsting eischt om den indruk van 't sterk individueele te wekken: het is de beweegkracht voor zijn kunst.

Nu kan daarin echter het subjectieve zich min of meer direct uiten.

Ja, 't verschil tusschen dit „min of meer" vermag zóó groot te zijn dat tusschen twee lyrische dichters een afstand kan bestaan, als vertegenwoordigden zij elk een bizondere kunstsoort.

De direct zich uitende, ons als van mensch tot mensch toesprekende dichter, geeft ons als 't ware het reëele, het bepaalde, zijn zielsgeschie-in feiten, pregnant en plastisch. De meer indirect zich uitende draagt zijn emoties zoolang in zich mee, tot ze in zijn gevoels- en gedachteleven verwerkt zijn, verzacht, omgezet in algemeen menschelijke stemming en daardoor tegenover het spontaner subjectieve van den eerste staan als

---

1) Ik houd veel van royale uitgaven — wie zou dat niet? Toch dienen er zekere verhoudingen in acht genomen te worden. En als ik in dezen bundel van ± 260 blz. ± 100 blz. wit papier vind, waarop hier en daar een titel, of ondertitel, of opdracht, of cijfer, dan lijkt me dat buiten verhouding veel.

objectiveeringen. Objectiveeringen van allerlei sentimenten. Ze overgebracht in een sfeer van contemplatie, zoodat niet alleen het sentiment zelf, maar de beschouwing ervan, — het reëele, maar de immaterializatie — het gebeurde, maar de algemeene beteekenis ervan in herinnering en in verband met de levenseenheid, — onderwerp wordt en het gedicht vanzelf een algemeener beteekenis krijgt dan de zielsweerspiegeling van één Ik.

Dat in de beide genres een groote schoonheid kan bereikt worden, behoeft geen nader betoog, wanneer we denken aan een Heine die de eerste en een Stephan George die de tweede belichaamt. Toch is het waar dat ook Heine ons daar het diepste treft, waar het hartstochtelijke door kristallizeering de momenteele beteekenis van epizode uit de Ik-geschiedenis verbindt met de schoonheid die geboren wordt uit de om-beelding tot symbool van algemeene strekking. Een merkwaardig voorbeeld hiervan vinden wij ook bij een subjectief zich-zelf-uitzegger als De Musset. De hoogste schoonheid bereikt hij in zijn *Nuit de Mai*, als het hem gelukt door een aangrijpend beeld te symbolizeeren de smart van den dichter die het beste van zijn ziel geeft aan de hongerende menschheid.

In de *Versen* van Karel van de Woestijne treft ons als alles overheerschende eigenschap het breed-gedragene, harmonieuze. Dat geeft er ondanks de gevoelens van smart, weifeling en weemoed die ze uiten, het rustige aan van rijpe kunst. 't Is of de dichter vroom wacht op het oogenblik van wijding waarin vanzelf het individueele leed met een kleed van schoonheid wordt aangedaan, en wel een zoo bizonder, dat we het onderkennen als iets gansch eigens. 't Zijn daardoor geworden meest gedichten van stemming en beelding: rijke, staag wisselende beelding, niet altoos direct als een klaarheid voor ons oog, soms met enkele lijnen en omtrekken aangeduid, de rest suggereerend, dan weer treffend door een niets meer te gissen overlatende scherpheid.

Door al de gedichten gaat een weifelmoedige vrees. De vrees van iemand die diep in 't leven ziet, veel van 't leven ervaart, en niet weet waar zijn hoogste heil te zoeken. Van beteekenis zijn de laatste van zijn eersten bundel uit *Thanatos en de Vreemdeling* (hier blz. 85) waar de vreemdeling zegt:

.... Open de deur toch, Dood! Het is de tijd
dat ik moet slapen gaan — gelooft ge 't niet? — daarboven.
Ik léef niet meer, 'k bemin niet meer, noch kan gelóoven! ....
Zeg vindt ge zélf niet dat het tijd wordt?
THANATOS. — Ach, malle jongen!

In de volgende gedichten leeft hij weer, bemint hij, is er een streven naar gelooven, maar .... in hoe wisselende stemming en met hoeveel afgetrokken schouwingen die als verlammend werken op het „carpe diem!" dat den levens-beluste genot brengt.

Hier is een dichter die het liefste geluk wenken ziet. De echt-menschelijke emotie beroert zijn ziel en de schouwing der levens-mogelijkheid doet hem als bevreesd wankelen in zijn hopen.

— tot (hij), glimlachend-moe, (z)ijn twijfel blij zal leggen,
Liefde, in uw schoot,
en dat (z)ijn mond, gezengd door Wee, met vreugd zal zeggen
uw Léve', o Dood.

Wie van dezen dichter het gejubel van jonge liefde verwacht, hij wacht vergeefs. Alles wat jong-menschelijk geluk zou kunnen zijn, zich uitjuichend in weelde van genot, is in deze verzen teruggebracht tot effen stemmingen van schoonheid-in-weemoed, alsof er telkens in dit leven een geheime macht werkte die dwong tot ernstig doorschouwen ook van een geluk, dat dáár niet tegen kan.

Hij woont daar aan de bekoorlijke Leie met de jonge vrouw zijner liefde, en als hij daarvan zegt:

— uw kalme staat, o Leie, en uwe rustigheden,
en 't woord der vrouw die 'k min en die me heeft bemind,
zijn schoone werklijkheên....

dan volgt er dadelijk op:

die zacht me weenen deden.

Dáár is door hem het groote geluk gekend. Toch is 't niet alleen daarom, maar vooral ook om van de verzen-schoonheid te doen genieten dat ik deze hier aanhaal.

Maar toen 'k — bij nieuw geluk mijn oude zorgen kwijt, —
weer ging beminne', en dat, bij later avond-klaren,
mijn riem in kringen-range' uw waatren heeft geleid,

en toen we uw glanzig vlak in duistre voor bevaarden,
en zagen in uw schoot de stralen rooden zijn,
en, van ons varen uit, over uw waatren waarde
de ronde en blauwe schaûw der boomen, van de gaarden
die schoon van ronde boome' en gouden zoden zijn,

— der gaarden die uw roem aan beide zij becieren,
wier edelheid haar beeld in ûwen vaart genaakt
en eigen staatsie in ûw zuiverheid bewaakt; —
toen ik, gelukkig om de rijke en stille vieren
waar-van de wang der lieve, in liefde-beven, blaakt',

o Leie, heb gevaard langs uwe leie, en blijde,
bezijden, brave paarde' en menschen op de weiden,

en vóor me, 't schoone hoofd van mijn geliefde zag,
— toen heb ik, Leie, niet gedacht aan eigen lijden,
noch aan de nuttelooze schoonheid van mijn lach....

— en 'k was gelukkig, daar 'k in úw verglij'n, zag tánen
dat eigen beeld, dat ik voorheen te zoeken plach;
glimlachend, veilig thans, als wie, door sidder-lanen
terug uit raas-geweld van nachtelijke orkanen,
zijn eigen spiegelt in een trouwen liefde-lach....

o Leie, Leie, — en ik, met zùlke vreugd omluisterd,
en zùlke vrede, en zùlke liefd', hoe zoude ik niet
zijn als uw vaart die kalm in eigen vaart vervliet? —
o Teedre Leie-zang! Mijn bruid heeft vroom gefluisterd
een teeder liefde-lied....

Dergelijke geluksuitingen zijn er niet vele in dit boek. Wie de verzen overluid leest, moet getroffen worden door hun fraaien klank en sierlijk rythme. Ook vooral door het individueele.

Toch moet Van de Woestijne oppassen dat een kwaliteit van zijn poëzie — het oorspronkelijke — niet verloopt in een zóeken naar het vóor-alles-eigene, dat — er zijn enkele blijken van ook in het boven aangehaalde — licht zou kunnen geven iets gewilds of geforceerds aan zijn werk.

Een gedicht kan schoon zijn, òndanks eenige gewrongenheid van zinbouw, òndanks eenige duisterheid van uitdrukking, maar het wordt het nooit daardóór.

Een der hoofdeigenschappen van deze gedichten is hun bezonkenheid. Het troebele der heftige emotie, het dionyzische van hartstocht en roes: men vindt die er niet in. Maken de verzen van andere lyristen den indruk van een plotselinge opwelling, opstuwing door persing van passie; 't is of hier in wijd bassin van contemplatie die wilde opborreling gevangen is, of verder geleid in kanalen van zich verbreedend sentiment.

Toch blijft er het echte van 't sterke gevoel merkbaar in. Ja soms is 't of een groote smart nog aangrijpender wordt in een resignatie vol rustigheid. Want hoeveel wanhoop — wanhoop van geluk-mistrouwen, van ongeloof in eigen heil — ligt er niet in kalme verzen als deze!

Gelaten in dit stil geluk,
naast u, die mij misschien bemint
en die 'k misschien geloof, o kind...

Hoeveel smart van scepticisme in die drie regels. Gelaten draagt hij 't geluk, als een ander het leed! en tegenover de gevoelens van zijn liefste en zich zelf niets dan twijfel.

Niet minder smartlijk en aangrijpend van geluks-onmacht is het volgende, een meesterstukje van subtiele zielsontleding.

De rozen wegen van den regen...
— Vreemd gemoed,
raadt ooit mijn vrouw waarom 'k haar meer beminnen moet
om neigend weenen, dan om streelend monde-koozen,
'lijk, neêr-gebogen, schooner zijn die loomre rozen?
'k En wete...
En 'k zie den tuin vol schoone bloemen staan,
— het huis goed tóe bij 't rillig-naadrend dag-getaan,
ter kamer-ramen die mijn moede koorts om-sluiten;
daar, hoofde-heffend, bij de doovre sidder-ruiten
mijn vrouwe zit, die mij beziet en teeder lacht...

o God, dat ik nog steeds de beétre liefde wacht.

„Mijn moede koorts".... Ligt daarin misschien eenige verklaring voor al deze melancholieke stemmingen? Ook voor die uiterste zenuwgespannenheid die zoo voortdurend beroerd wordt door allerlei kleine indrukken, die alles opmerkt, waarneemt en tevens vervreemdend buiten zich plaatst met eene geheimzinnige visionnaire kracht.

Laat ik echter een tegenhanger doen zien van het boven geciteerde. 't Is weer avond in de woning van den dichter — het huis weer goed toe, maar nu niet meer het „dag-getaan" door de „sidder-ruiten".

o Lampe... die den kelk der stille vlamme ontluikt,
ter ure dat mijn moe gedoe het wrange ruikt
dat zeeme-fleemend waart der bangende avond-geuren,
— ik zie naar laatste paars de ronde schaûwen kleuren
die thans ten duistren nacht òmschuivend rusten gaan, —
o Lampe, allengerhand zie 'k rijp-vergelend staan
uw stille vlamme, en, om mijn moedelooze handen
die werken in alle ijdelhede', uw vréde branden,
o Lampe... En de oude dag zou einde' in de' ouden angst,
— en ware 't dat uw glans met nieuwe glore en glansd'
in de oogen van de gade, uit wier vergrootende oogen
het kind me aanschouwt, dat heeft in haren schoot gewogen
en zulk verwachten in ons beider beiden roert...

— Lampe, mijn hand is sterk, die zùlke liefde voert.

Ik heb hierbij, gelijk zoo vanzelf gebeurt bij het bespreken van lyriek, evenveel gesproken over het menschelijke in den kunstenaar als over het artistieke in den mensch, in den verbeelder van eigen levensvoelingen.

Thans nog enkele woorden inzonderheid over het laatste.

Het eigenaardige en kenmerkende van deze gedichten is niet alleen hun gedragenheid van klank en rythme, hun bezonkenheid van inhoud. Het oorspronkelijke van 's dichters talent blijkt ook voor een goed deel uit de hem in groote mate eigene gave van verbeelding. In deze breede verzen

die overal vóor alles het bekorende muzikale van vèrzen hebben en zich als zoodanig onderscheiden van veel kwazi-oorspronkelijk gestumper der laatste tijden — dat aan verzen het aanzijn gegeven heeft die alleen daarvan den typografischen vorm vertoonen, maar waarvan bij overluid lezen direct het gebrek aan eurythmie treft — worden we telkens verrast door het bééld.

Wij kunnen geen bladzijde opslaan of overal zijn er. En ze dragen maar zelden het blijk van gezochtheid, zijn meest altijd schoon, zoodat juist hierdoor de dichterlijke gave onweerlegbaar blijkt. Men zou zelfs kunnen vreezen dat een te groote rijkdom nu en dan met overlading dreigt, in disharmonie geraakt met de bezonkenheid van gevoelsuiting waarop ik boven wees Te meer gevaar is hiervoor, omdat deze dichter wel het tegendeel van kort-ademig is, omdat zijn ontboezemingen steeds een zeker volharden in-één-richting-blijven bedoelen, en we dan door te veel hindernissen van verbeelding dreigen juist uit de gewenschte richting af te dwalen.

Immers poëzie wil vóór alles blijven de bekorende. Zij moet ons lokken en leiden door verblijdende schoonheid; het doel is harmonie; en derhalve een muze die tevens van onze voeling te veel inspanning eischt, waardoor de hersen-functie onwillekeurig te vaak te hulp wordt geroepen, vermoeit en loopt gevaar door die vermoeienis te ontstemmen.

Het is het verschil tusschen Van de Woestijne en Van Langendonck, met wien hij stellig vooraan staat als Vlaamsch poëet, dat de laatste in zijn aan verbeelding evenzeer rijke gedichten de klaarheid weet te bewaren die ons de lezing tot een onvermengd, zij 't ook lang geen oppervlakkig genot maakt.

Laat me mijn bezwaar met een voorbeeld verduidelijken. Ik kies daartoe een der *Stille Zangen*, aan zijn Vrouw gewijd.

Geduldig als een dag, die geene daden vraagt,
maar staêg als nachten die het schoonste denken nooden;
genadig als een lach die t'elk ontwaken daagt,
maar treurend als de zoen die, zoeler mond geboden,
gebogen over wérend oog, geen naadren waagt;

We zijn bekoord al dadelijk door die drie eerste verzen en — ook nog — na nauwlettender luisteren door de twee laatste.

gelaten en gedoogd, en als de roos verloren,
die loom een langen zomer-nacht u tegen-geurt,
en kwijnt, — maar uit haar eigen zaad ter Lent' herboren,
een nieuwen avond uw genieten toe-gebeurd,
uw weêre-zwoelre droom van roken zal bekoren;

We luisteren aandachtig, maar er komt eenige twijfel of we in deze beelden samen wel de gewenschte eenheid blijven doorvoelen — immers alles bijeen moet een nog niet genoemd subject verbeelden. De verbeelding wisselt nogmaals af:

en lijk de gulpe wijns, die gul Vergeten schonk,
ter roode zaal der over-dade' u toegestoken,

Mooi van klank die verzen! Maar „es müsse sich dabei doch auch was denken lassen" — we willen erin blijven en we staan wat verward door dien wijn, geschonken door het gulle vergeten.... Doch we luisteren verder:

uw gulzig lenge' in vonken gierig tegen-blonk,
maar — uit-gewoeld gevoel en brein-bezwarend koken —
uw hánkren vreezig maakt en wijk voor nieuwen dronk;

Ik herlees nog eens alles van 't begin af, niets liever willend dan meegaan, volharden in de mee-voeling, door de eerste mooie verzen gewekt, — ik kan niet — ben er uit. En blijf er uit ook bij het slot-couplet:

— als allen troost geweerde, als allen twijfel trouwe;
gegeerd als einders die naar 't buiten-maat'ge gaan,
maar hém, van alle reize móe, geméde; — o Vrouwe,
o Vrouwe, ik denk aan u als in een liefde-waan,
en drale huivrend, bang voor vréugde en voor beróuwen...

Het komt mij voor dat de dichter in een gedicht als dit te véel heeft willen geven; dat hij door te onbeheerscht zooveel verschillende, onderling te weinig analoge verbeeldings-vormen tot een geheel saam te willen dringen, het alléén-noodige: de harmonie die saamvoeling wekt en onderhoudt, verstoord heeft.

Maar is dat een fout, — ze komt voort uit een der voor een dichter onmisbare eigenschappen; 't is de fout der overdaad, niet der armoe. Rijk aan verbeelding is deze poëet.

Zie hier een paar gelukkige grepen. Blz. 145:

ik lach, gelijk een kind, dat door een water waadt,
en vreemde vreugde in de oogen, áárzelt, in den killen
en ringlend-zilvren vloed die zijne voeten baadt

Of elders, blz. 241, Huperiôn's woorden:

Ik, die de dagen op mijne armen draag als versche vruchten.

Of nog elders, blz. 186:

De avond, gelijk een aêm aan zoelen mond ontvloten,
Gaat huivrend om de ontluikende oogen van den nacht.

Een dichter van veel talent die zich bij het overbrengen van zieningen en voelingen in de schoonheidsfeer van taal-rythme en woordenklank nog heeft te wachten voor de overdaad van zijn eigen verbeelding: dat is voor mij Karel van de Woestijne.

W. G. v. N.

'T BOLLEKEN

DOOR

CYRIEL BUYSSE.

VI.

Meneer Vitàl was met Irma uit.

Zij hadden een paar nummers van een vertooning bijgewoond in de Variétés, maar het verveelde hen en zij waren in een restaurant gaan soupeeren.

Zij zaten in een hoekje, door een eikenhouten schut als in een apart hokje afgezonderd en zij aten oesters en dronken champagne. Irma was mooi gekleed, een ietsje te opvallend, zooals ze nu deed sinds ze zich meer luxe kon permitteeren; maar zij zag er wel knap uit, met haar donkere oogen en haar sierlijk-opgekapte donkere haren, waarop, licht en elegant, een hééł teerroze, fijne, schitterend-gepailletteerde hoed met witte struisveer stond.

Zij wou de chic-que dame uithangen, dien avond, dat zag en voelde hij in heel haar doen, in haar houding en manieren, in de aanmatigend-geraffineerde wijze, waarop zij at en dronk en met iets gewaand-superieurs om zich heen keek; en 't ergerde en prikkelde hem vagelijk, omdat hij te goed wist, dat het een leugen was, dat ze heel anders was; omdat hij haar maar al te vaak had bijgewoond, half-dronken van champagne, schetterend als een straatmeid die ze was, of scheldend als een vischwijf, wanneer ze kwaad begon te worden.

Hij zei niet veel, maar keek soms schichtig naar haar op, zich afvragend of hij 't zoo wel den ganschen avond met haar uit zou kunnen houden en of hij niet beter zou doen na het souper weer te vertrekken, in plaats van tot den volgenden ochtend bij haar te blijven, zooals eerst afgesproken was. Weer hadden zij den laatsten tijd herhaaldelijk standjes en wanneer ze niet in een van

de twee uitersten: gekibbel of minnekoozerij vervielen, lag er dikwijls tusschen hen een stilte van norsch-zwijgenden wrok, die dan niet te overwinnen was. Meer en meer dacht hij er weer over om beslist en voor altijd met haar af te breken, zoodra zich een gelegenheid daartoe zou voordoen.

Eensklaps schrikte hij hevig uit zijn ietwat stugge houding op en staarde met onthutst-verbaasde oogen naar den ingang van het restaurant. Een soort buitenheer was binnengekomen, vrij slordig aangekleed, met openhangende, grijs-gele overjas, slappe deukhoed en bemorste schoenen, en die, met een gecontrariëerde uitdrukking op het gezicht, even aarzelend bij de deur bleef staan alvorens plaats te nemen. Meneer Vitàl hoopte nog, dat hij hem niet zien zou en keek strak op zijn bord, maar de ongewone expressie van zijn oogen deed ook Irma even omkijken en daardoor werd de aandacht van den vreemdeling aangetrokken, die plots meneer Vitàl ontwaarde en meteen, als tot een redder, naar hem toe kwam.

„Ah! nom d'un chien!" bromde dof meneer Vitàl, die van zijn kant terstond een van zijn dagelijksche dorps- en kroeg-gezellen: den ontvanger de Reu herkend had.

De kerel stond al vóór hem. Hij groette, plomp en boersch, terwijl een uitdrukking van diepe verbazing op zijn gezicht kwam, met een vlug gebaar naar zijn vulgairen deukhoed, Irma, die slechts heel even uit de hoogte en minachtend naar hem opkeek; en, zonder zich te laten voorstellen noch excuseeren, of eenige verdere notitie van haar te nemen, lei hij zijn hand met vuile nagels op het witte kleed van 't tafeltje waaraan zij zaten en vroeg abrupt, in zijn gewoon patois, met bezorgd gezicht en gefronste wenkbrauwen aan meneer Vitàl:

„Goat-e gij van den oavend nog mee ouën automobiel noar huis?"

Meneer Vitàl, volkomen onverhoeds verrast, kreeg een plotselinge kleur, staarde den storenden indringer met verbauwereerdheid aan, als had hij hem niet goed begrepen, waagde even een vluggen blik naar Irma, die hem stil-spottend zat aan te kijken, en antwoordde eindelijk, geheel van streek, niet meer goed wetend wat hij zei:

„Of ik van doage nog noar huis goa?.... Misschien,.... 'k peis 't toch,.... mijnen automobiel stoa hier toch."

„Joa moar," drong de ontvanger aan, terwijl hij bedremmeld achter zijn oor krabde, „'t es da 'k wel mee zekerheid zoe moete

weten of da 'k mee ou mee kan rijen. 'k Hè mijnen trein gemankeerd en anders moe 'k 'n voiture pakken. Mijn vreiw 'n zoe thuis niet wete wa peizen."

Als een vlijm voelde meneer Vitàl Irma's tergenden spotblik in zich boren. Hij ontweek hem, maar voelde, dat ze geen oog van hem afwendde en 't maakte hem inwendig razend, hij moest zich inhouden om haar geen scheldwoorden naar 't hoofd te slingeren. Doch een beslist antwoord moést hij nu wel geven; en, te trotsch om zijn eerste woorden nog terug te trekken en eensklaps ook te nijdig om den avond verder met haar door te brengen, terwijl hij, van een anderen kant, toch niet als een knecht door dien meneer de Reu wenschte gebruikt te worden, antwoordde hij, kortaf en bruusk, niet in staat de ergernis van het gansche geval behoorlijk te verkroppen:

„Joa ik, 'k goa, en ge keun mee, moar 't zal meschien loate worden, 'k moe nog...."

„O, dat 'n geef niet, dat 'n geef niet, 'k zal noar huis goan telegrafieeren," viel hem de ontvanger haastig in de rede. „Van de moment da 'k er mag op rekenen es alles goed. Zeg mij woar da 'k ou moe vinden en hoe loate."

„Ten elven, in de garage. Dan zijn we nog véúr twoalven thuis; es 't azeu goed?" vroeg meneer Vitàl met onverholen tegenzin.

Maar de Reu merkte er niets van. „Uitstekend!" riep hij, „uitstekend! Merci; allons, bon appétit. 'k Goa nou euk al gauwe wa eten en dan telegrafieeren. En ten elven in de garage, e-woar?" Hij drukte haastig meneer Vitàls hand, groette opnieuw, met een gebaar naar zijn smerigen hoed, Irma, die niet eens meer verpinkte en ging een eind verder schuin tegenover hen zitten, op een plaats, van waar hij hen nog zien kon. Een kellner kwam bij hem en hij bestelde wat; en toen lei hij eindelijk ook zijn hoed af en zat daar even wachtend en plomp-nieuwsgierig van verre naar Irma en meneer Vitàl te kijken.

Irma zei eerst geen woord. Zij zat roerloos op haar bord te staren, maar haar gezicht vertrok en eensklaps barstte zij in een korten proestlach uit:

„Tiens-toi donc tranquille, nom de Dieu! Nous ne sommes pas au beuglant [1]) ici!" riep hij, schor-boos.

1) Café-chantant.

Zonder zich over zijn razenden uitval te ergeren, hield ze haar lachlust in en vroeg grinnikend, in spottend gefluister:

„C'est un ami du village?"

„C'est un idiot, un imbécile!" troefde hij haar plotseling aanvallend af.

Verbluft keek zij hem aan en even had hij leedvermaak in haar onthutste verbazing. Doch verder liet ze zich uit 't veld niet slaan en schimpte weer:

„Et il y en a encore comme ça, avec de beaux chapeaux, et des ongles en deuil, et d'aussi belles manières?"

Zij prononceerde: „oncles en teuil", en „pelles mannièr"; en hij had er een nijdige pret in en schertste spottend:

„Oui, et aussi des tantes en teuil!" Maar hij zag aan haar verbauwereerd gezicht dat zij hem niet begreep en hij zweeg, voelend dat zij van háár standpunt wel eenigszins gelijk had. Hij zelf, in deze omgeving, merkte nu ook eensklaps wat voor een pummel zoo'n de Reu toch was en tot welk onverkwikkelijk gezelschap hij van lieverlede in zijn dorps-versuffing was afgedaald; en hij voelde zich erg klein en vernederd, vooral omdat het in háár bijzijn was gebeurd. En wat hem 't meest van al nog ergerde en verveelde was dat die kerel nu zijn liaison ontdekt had en er zonder twijfel met die andere heeren zou over gaan babbelen. Hij overdreef in zichzelf de mogelijke gevolgen. Het zou een nieuwtje, een schandaaltje worden; het heele dorp zou er van samen loopen, men zou hem met den vinger wijzen, mademoiselle de Saint Valéry zou er van hooren.... Die laatste onderstelling was hem plotseling onuitstaanbaar en meteen werd hij woedend op zichzelf, omdat hij zich zoo opwond over iets, dat hem toch eigenlijk niet schelen kon. Hij was jong en vrij; had hij dan het recht niet meer te leven zooals 't hem behaagde? En met misnoegd gezicht keek hij nu weer naar Irma, die, zonder zich eenigszins boos te maken, onmeedoogend voortging met haar plagen:

„Et tu retournes avec lui? Tu aimes mieux ça que de rester près de moi?"

„Je l'ai promis, maintenant!" haalde hij wrevelig zijn schouders op. „Mais, il attendra! Oh! il attendra!"

„Merci, t'es bien gentil," dankte zij spottend, zonder aan te dringen, dat hij toch bij haar zou blijven.

Wantrouwig keek hij haar aan. Zij had soms van die „colères

froides", waar hij erger tegen opzag dan tegen wilde en gemeene uitbarstingen, te meer omdat 't dan doorgaans toch met wilde en gemeene uitbarstingen eindigde. Maar toch: ditmaal deed ze wel héél vreemd. Zou ze 't wellicht liever hebben, dat hij dien avond niet bij haar bleef? Zou ze misschien van de gelegenheid gebruik willen maken om.... Hohò! als ze dàt durfde....

De kellner naderde met een schotel voor hen en meneer Vitàl zei niets meer. Ook Irma zat nu even weer stilzwijgend en zij aten langzaam, zonder vroolijkheid, elk in zijn gepeinzen; en zijlings achter zich hoorden zij het gulzig en ongemanierd slikken van de Reu, die reeds bediend was. Af en toe keek Irma vagelijk in die richting op en dan kwam een klein, minachtend glimlachje over haar lippen. De Reu was trouwens al heel spoedig klaar. Meneer Vitàl hoorde hem met den kellner afrekenen en daarna opstaan. Hij zag hem in een spiegel zijn voddigen hoed opzetten, zijn overjas aantrekken en, met een sigaar in den mond, weer naar hun tafeltje toe komen.

„Donc, à onze heures, au garage, hein?" riep hij in 't voorbijgaan.

Meneer Vitàl knikte, kort en koel, zonder antwoord.

De Reu keek even scherp naar Irma, met schalksche en tevens bewonderende oogen, die duidelijk wilden zeggen, dat hij heel de toedracht best begreep en er zijn goedkeuring aan gaf. Hij keek zich nog eens in een spiegel aan, of hij zich heel mooi vond; en weg was hij, een walm rookende sigaar-lucht over hun tafeltje na zich waaiend.

„Pouah!" deed Irma, met een gebaar van walging den rook wegdrijvend.

Koel staarde meneer Vitàl haar aan. Hij was op het punt haar iets hatelijks te zeggen over haar destijds café-chantant-meid-zijn, die heele nachten leefde in stank van rook en van likeuren, maar hij wist zich te beheerschen. Hij was vooral nu op haar gebeten, omdat ze niet eens aandrong hem dien nacht bij zich te houden. Had ze 't gevraagd, onmiddellijk zou hij, alle mogelijke dorpspraatjes en ook de brouille met de Reu trotseerend, heel zijn plan veranderd hebben; maar nu ze zoo stug bleef, en geen de minste spijt liet blijken, was hij zelf veel te trotsch en te boos om het haar nog aan te bieden, terwijl hij toch voortdurend met inspanning en vol wantrouwen zat te tobben en te zinnen over wat de reden van haar onverschilligheid mocht zijn.

Het was tien ure. Zij waren klaar met hun souper; hij betaalde, zij stonden op en verlieten 't restaurant.

„Que vas-tu faire maintenant?" vroeg hij, na een poos vijandig stilzwijgen, toen zij een eind gegaan waren.

„Rentrer chez moi, donc; me coucher," antwoordde zij heel natuurlijk, alsof 't van zelf sprak.

„Zou ze mij nu toch waarlijk niet vragen om te blijven?" dacht hij, bevend van inwendigen toorn.

Maar zij vroeg het in 't geheel niet, net zoo stug en onvriendelijk als hij zelf was. Alleen toen ze voor haar deur was vroeg ze eenvoudig, als uit stricte beleefdheid:

„Tu ne montes pas un instant?"

„Non," zei hij, koel en kort.

„Bonne nuit, alors. — A demain?"

„Bonne nuit," antwoordde hij enkel.

Zij gaven elkaar een kouden schamp-kus en zij ging binnen en sloot haar deur.

Het was weer, voor de zooveelste maal, de druilende brouille.

Vloekend liep meneer Vitàl met breede, vlugge passen heen. Hij wist niet op wien hij 't meeste verwoed was, op Irma, op dien lompen de Reu, of op zichzelf. Hij voelde zich belachelijk en stom van 't begin tot het eind; hij had zichzelf wel kunnen ranselen. Was er dan niets geen trots meer in hem, dat hij zich zoo als een knecht liet gebruiken? En nu nog dien ellendigen terugtocht met de onvermijdelijke banale gesprekken, met de gedwongen beleefdheden en natuurlijk ook de onbescheiden uitvorschingen, die hij vanwege de Reu te wachten had. Wat moest hij hem daar nu van vertellen: alles of niets? Niets was wellicht nog 't gevaarlijkste, want dan zou de kerel voorzeker gaan babbelen. 't Beste was nog maar er luchtigjes over te spreken, als over iets heel gewoons en hem te verzoeken er in 't dorp niet van te reppen.

Met dit besluit kwam hij in de garage aan. De Reu was er reeds, gaperig geïnteresseerd door een groote automobiel, die daar, van een drietal aandachtig-toeziende heeren omringd, in een hoek onder convulsieve schuddingen stond te bruisen en te ploffen, als een stuiptrekkende reuzen-patient in een consult van doctoren;

en, zonder zich met hem te bemoeien, ging meneer Vitàl, om het zoo kort mogelijk te maken, naar zijn eigen wagen en zette den motor in gang, waarbij die heeren bij den zieken auto omkeken en de Reu ook dadelijk naar hem toegeloopen kwam.

„Kijk kijk, zij-je doar al dan? 'K 'n hè ou nie zien komen!" riep de Reu verbaasd.

„Joa, we 'n goan nie langer letten, e-woar? 't wordt al loate," zei meneer Vitàl, haastig zijn lantarens aanstekend, zonder den ontvanger aan te kijken.

„Bon, bon, lijk of ge wilt, hoe ier hoe liever veur mij. Zijn we geried?"

„Joa w', stap moar in."

Meneer Vitàl nam 't stuur in handen en de Reu ging naast hem zitten, zoo warm mogelijk geduffeld in zijn schrale overjas met overeind-gezetten kraag. De motor schuifelde en zoemde en zij reden weg.

De straten waren bijna leeg, niets hinderends kwam in den weg en meneer Vitàl liet den wagen maar snorren, in volle vaart.

„Pas de vitesses folles, hein?" klappertandde de Reu van onder zijn dicht-toegetrokken kraag.

„N'ayez pas peur," grinnikte meneer Vitàl in 't ruischend vliegen van den wagen. Hij was vast besloten met alle geweld door te stoomen om zoo gauw mogelijk van de Reu verlost te zijn en zooveel het kon zijn onbescheiden en geducht gebabbel te beletten. Hij zou hem wel de lust ontnemen nog eens mee te rijden; dat zou zijn wraaknemend leedvermaak wezen. — De auto hoste letterlijk over de straatkeien, in enkele minuten waren zij buiten de stad; en daar, in de rechte lijn, tusschen de dubbele rij, weerlichtend bij het schijnsel der lantarens wegstormende boomen, liet hij den wagen snellen, dat hij als een kogel door de lucht floot.

„Nom d'un chien!" bibberde de Reu.

Meneer Vitàl hield zich of hij 't niet hoorde en liet maar volop gaan. Stil zat hij in 't razend gedruisch onder zijn zwarten bril te grinniken. De Reu, den adem afgesneden, kon geen woord meer spreken en meneer Vitàl zag hem de beide handen klemmen om zijn deukhoed, waarvan de voorrand als een blinddoek op zijn voorhoofd en zijn oogen lag geflapt. Als een orkaan schoten zij door een doodstil, ingesluimerd gehucht met een paar zwakblikkerende lantarens tegen witgekalkte huizengevels; maakten, te

nauwernood hun vaart vertragend, een scherpe bocht waarbij de Reu, te laat gewaarschuwd, met een gil zijn beide handen grijpend uitsloeg en bijna uit het rijtuig slingerde; en na nog enkele bochten met een paar stille gehuchten en dan weer een lang, recht eind als van waanzinnig vliegen, kregen zij eindelijk het verre dorp in 't zicht. Meneer Vitàl vertraagde eensklaps aanzienlijk zijn vaart en liet de Reu even op adem komen.

„Aïe mij," zuchtte de ontdane ontvanger; „'k miende dat 't om deud was."

Meneer Vitàl glimlachte, in het nu rustig zoemen van den wagen:

„Hij vliegt, hè?"

„Aïe mij," herhaalde de Reu bibberend en nog buiten adem.

Meneer Vitàl nam de gelegenheid te baat om hem over de ontmoeting met Irma te spreken.

„Zeg, ontvanger, 't gien da ge van den oavend gezien hèt blijft onder ons, hè? Aan die ander hieren nie vertellen."

„Zij-je nie wijs dan!" protesteerde de Reu bijna beleedigd. Da zijn ou affeirens, e-woar? Mais quelle femme, nom d'un chien! Quel chic! Mijn kompliment, zulle! G'hèt verdeeke wel gelijk da g'ou nie 'n zjeneert! Da 'k in ou ploatse woare 'k zoe nog...."

Meneer Vitàl zette plotseling weer harde versnelling op, de wagen vloog en schuifelde, de Reu, zijn deukhoed met den voorrand over 't oog geflapt, werd weer den adem afgesneden.

Zij waren trouwens aan den ingang van het dorp. De auto snorde door een eindje van de stille straat, draaide rechts om over de plaats, hield, met een korten schok, vóór de deur van de Reu's woonhuis stil.

„Merci, mesieu Vitàl, merci bien," zei de Reu, bibberend uitstijgend.

Meneer Vitàl beantwoordde nauwelijks zijn groet. Terwijl de Reu in zijn huis verdween, deed hij zijn wagen keeren en reed weg. — Een plotse idee was, als bij ingeving, in hem ontstaan. Hij aarzelde geen oogenblik. Op het dorpsplein, in plaats van rechts naar huis te rijden, zwenkte hij links om en vloog in volle vaart het dorp weer uit. — Hij keerde naar de stad terug! Als een donderslag zou hij bij haar invallen, die hem nu stellig niet meer kon verwachten; en wee haar, indien ze met een ander was!

De wagen schuifelde, de phares boorden hun helle lichtstralen door de donkere ruimte, wegmaaiend, als met een reuzen-vuurzeis,

de even fel beschenen boomstammen, de klaterende heesters, de witte-en-roode huisjes, die als hollende en dansende speeltuigjes, met al hun blikkerlachende kleine ruitjes naar hem toegevlogen kwamen. Hij reed als op leven en dood, een roekelooze verbittering deed hem alle gevaar negeeren, 't kon hem niet schelen wat er ook gebeurde, zijn leven was hem eensklaps 't leven niet meer waard; hij had geen doel, geen richting in zijn leven; hij was een ellendige zwerver, armer, honderdmaal armer met al de schatten van Nonkelken, dan toen hij werkelijk als behoeftig student een moeielijk, en wel wat verloopen, maar toch vroolijk en kommerloos leventje leidde. — Waarom nu weer dat wilde en gevaarlijk snorren door den nacht! Voor die meid, waar hij niet eens meer van hield en die hij nu alleen verlangde uit jaloezie en wraakgenot, omdat ze wellicht bij een ander zat! Hij voelde het onsamenhangende, het tegenstrijdige van àlles wat hij deed; hij leefde in een bestendige en rustelooze aberratie; hij verspilde al de beste krachten van zijn wezen aan niets, aan niets! En hij wist het, hij was 't zich volkomen en helder bewust en had de kracht niet meer tegen zijn vernedering te vechten. Hij was zwak, hij was laf, iets knelde en drukte hem, iets waar hij machteloos tegen grijnsde en knarsetandde, iets dat hem in de laagte hield, gebukt en gedrongen, als onder een knijpenden, ijzeren klauw.

De motor dreunde en meneer Vitàls hart klopte onstuimig-bonzend in die wilde vlucht en het was hem te moede of hij een der grootste en gewichtigste gebeurtenissen, het fatum zelf van zijn leven te gemoet snelde. Vurig verlangde hij nu plotseling naar haar: haar spottende blikken, haar honend gemok, haar onverschillig afscheid, haar vicieuze schoonheid, zelfs het gemeene en lage in haar, alles was hem opeens tot hevigen prikkel geworden, een prikkel, die verscherpte, tot folterens toe, naarmate hij naderde en zich als 't ware handtastelijk, in onuitstaanbaar vlijmende tafereelen, haar verraad met een ander voorstelde.

Hij zag weldra de lichten twinkelen van de verre stad en met het geweld van een orkaan kwam hij door de eerste straten gestormd. Nauwelijks zijn dolle vaart verminderend, reed hij door de doodsche straten, stak dwars over het plein, zwenkte rechts om, reed de nog open poort van de garage binnen.

Dezelfde heeren stonden er nog, als gewichtige consult-doctoren, om de steeds convulsief-schuddend-en-ploffende reuzen-auto. Hij

groette nauwelijks, sprong uit zijn wagen, zei aan den knecht, dat hij eerst den volgenden ochtend zou vertrekken en rukte de straat in.

Na enkele minuten stond hij vóór de dicht-gesloten deur van 't dood sigarenwinkeltje. Hij belde aan, trappelend van ongeduld.

Een bovenraam ging open, een vaag-witte verschijning helde voorover, een stem vroeg, wantrouwig, kort, met boos-gestoorden klank:

„Wie es er doar?"

„Ik, mademoiselle."

„O, meniere!" zei de stem, eensklaps veel zachter. „Wacht, meniere, 'k zal direkt opendoen."

Als een lavende vrede, zonder dat hij zelfs begreep waarom, vielen die enkele woorden op meneer Vitàl's onstuimig jagend hart. Hij slaakte een diepen zucht. 't Was of de kalme zachtheid van die stem reeds in zichzelf een goede tijding bracht. Het raam werd gesloten en hij hoorde stappen naar beneden komen.

„Bonsoir, meniere," fluisterde 't meisje, zich half achter de zachtjes-geopende deur verscholen houdend.

„Bonsoir, mademoiselle."

Hij vloog naar boven, de twee étages op, en tikte aan haar deur.

Geen antwoord.

Hij meende flauw te vallen. Hij tikte opnieuw.

„Qui est là?" vroeg eensklaps een heldere stem, háár stem.

„C'est moi," hijgde hij schor.

Een kraak van 't bed, enkele vlugge stappen dof over 't tapijt en de sleutel draaide zacht om in het slot.

„Toi! Que viens-tu faire? Je te croyais dans ton village!"

Hij lette op haar spotten niet, 't kon hem niet schelen. Zij was alleen, dat maakte alles goed.

„Viens, viens, viens," zei hij enkel, hartstochtelijk haar zoenend.

De verre torenklokken sloegen langzaam-galmend twaalf ure over de stilte van de groote stad....

VII.

Eenige weken verliepen.

't Was volop winter geworden, het vroor en de wit-glinsterende sneeuw lag wijd over wegen en velden, verlammend alle beweging,

smorend alle geluiden van het ingedommeld landsleven en nog steeds had meneer Vitàl aan zijn voorgenomen reisplan geen gevolg gegeven. Hij bleef maar hokken op het dorp, in het slenter van zijn dagelijksch bestaan, waarin hij door gewoonte meer en meer verzonk. Opstaan, zijn couranten lezen, uitgaan, eten, dutten, weer uitgaan en weer eten, lezen en dan slapen, met daartusschen in de regelmatige bezoeken aan Irma, 't was dag aan dag eentonig 't zelfde, alsof 't nooit anders was geweest en ook nooit meer anders worden zou.

Of de Reu van zijn ontmoeting met Irma tegen die andere heeren gebabbeld had, bleef voor meneer Vitàl een raadsel. Soms kwam het hem voor of hun houding te zijnen opzichte eenigszins veranderd was, losser, vrijer, met iets leuk-ondeugends, als van geheime medeplichtigheid in de schalksche uitdrukking der oogen; maar ander malen leken zij hem weer doodgewoon en hij twijfelde. In elk geval was 't geen publiek schandaal geworden, zooals hij 't eerste oogenblik, in zijn overdreven ontzetting van reeds opspraakvreezenden dorpsburger geducht had. Geen mensch keek hem schimpend of achterdochtig aan; en mademoiselle de Saint Valéry, die hij eindelijk weer eens in haar rijtuig was tegen gekomen, had nu duidelijk en heel beleefd zijn groet beantwoord. Dat had hem goed gedaan; hij was er iets in zijn achting door gestegen. Maar wat hij sinds dien gekken nacht niet uit kon staan, was de opdringende familariteit van de Reu. Voortdurend wilde die daar weer over beginnen, met halve toespelingen en geheime knipoogjes, ook in tegenwoordigheid van die andere heeren, alsof er tusschen hen een eedverbond was aangegaan, dat hen voortaan, als onscheidbare trawanten, aan elkander hechtte. Meneer Vitàl wist soms geen raad hoe hij de conversatie telkens weer zou afleiden; hij vluchtte letterlijk de Reu; hij zou een straat zijn omgegaan om hem niet te ontmoeten en bovenal vreesde hij hem weer tegen te komen in de stad, waar de ontvanger, door zijn betrekking, nog al vaak genoodzaakt werd zich te begeven. Ook schrikte hij niet weinig, op een ochtend, toen hij, van een wandelingetje rond zijn tuin naar huis terugkeerend, eensklaps den geduchten indringer langs een allee, door Netje geloodst, met vlugge schreden naar hem toe zag komen. Wat was dàt nu? Wat beteekende die ontijdige en meer dan onbescheiden invasie, dat ongewenschte opsporen tot in de intimiteit van zijn tuin? Zijn wenkbrauwen fronsten zich van

ergernis, hij zou Netje eens duchtig de les spellen. Maar reeds was Netje, hem ziende, verdwenen en de Reu stond vóór hem, 't gezicht ook zeer gewichtig en de wenkbrauwen gefronst, alsof hij hem iets hoogst-belangrijks mee te deelen had.

„Wat es er?" vroeg meneer Vitàl, verwonderd en eenigszins verontrust hem de hand gevend.

De Reu loerde even wantrouwig om naar Netje, die in huis verdween; en dan, geheimzinnig, terwijl hij even naast meneer Vitàl, als 't ware instinctmatig, naar de diepte van den tuin terugkeerde:

„Wat dat er ès? Da ge bedrogen wordt! 'K hè 't gezien!"

Stom-verbaasd en even roerloos midden op het pad, keek meneer Vitàl den ontvanger starend aan.

„Bedrogen! Deur wie?" vroeg hij eindelijk.

„La femme avec laquelle vous étiez l'autre soir au restaurant!" verklaarde plechtig de Reu.

Meneer Vitàl voelde de kleur van zijn gezicht wegtrekken en zijn hart begon eensklaps onstuimig te jagen. En de Reu, de gebaren overtuigend en 't gelaat zwaarwichtig, vertelde, terwijl zij werktuigelijk weer verder doorliepen:

„'K hè ze gisteren, koart noar de zessen, uit d' achter-sortie van 't Hôtel des Princes zien komen, mee ne jonge keirel van 'n joar of vijf en twintig bij heur."

Het was meneer Vitàl te moede of de grond onder zijn voeten wegzonk. Stom-machinaal, de oogen strak ten gronde, 't gelaat eensklaps hoogrood, liep hij nog enkele passen door, en vroeg dan, kortaf, bruusk, als in een schok weer naar de Reu opkijkend:

„Zij! zij!.... Zij-je wel zèker da ze 't zij was?"

„Zeu zèker of da 'k hier nevens ou leupe! 'k hè heur direkt herkend!"

„Mee ne man uit 't Hôtel des Princes komende? Al achter?"

„Al achter; deur de sortie van 't Mandestroatsen."

„En hoe zag die man d'r uit?"

„Ne jonge keirel, lijk of ik ou gezeid hè, 'n joar of vijf en twintig. Ne chic-que cadet, lank, dun en heul donker, mee 'n gekruld zwart moustaschken."

Meneer Vitàl zei niets meer, dacht even met jagende inspanning na. De Reu kòn zicht vergist hebben, maar, zooals hij 't vertelde, klonk het heelemaal naar mogelijkheid en waarheid. Dat Hôtel

des Princes had een welbekende, verdachte reputatie en Irma zelve vertrouwde hij in 't geheel niet. Hij achtte haar tot alles in staat. Even liep hij zwijgend door, het hoofd vol verwarde plannen en gedachten, het hart steeds wild-onstuimig kloppend. Toch bleef hij uiterlijk heel kalm en eensklaps hield hij stil en staarde weer de Reu strak aan, de schouders opgetrokken en de handen open, als om te betuigen, dat hij het niet beteren kon.

„Merci pour le renseignement; je prendrai mes mesures," zei hij eenvoudig.

De Reu, die blijkbaar wat anders verwacht had, keek hem verbaasd en teleurgesteld aan.

„Ge 'n meug het mij nie kwoalijk nemen; 'k hè 't gedoan om ou nen dienst te bewijzen," stamelde hij.

„Natúúrlijk niet, natúúrlijk niet; 'k ben ou integendeel heul dankboar," verzekerde meneer Vitàl. Maar zonder verdere uitleggingen keerde hij zich om en leidde de Reu weer naar het huis toe.

„Un verre de porto?" vroeg hij, toen ze in den gang waren.

„Merci, 't es nog te vroeg," bedankte de Reu onthutst.

„Eh bien, alors, merci encore et entre nous, n'est-ce pas?" besloot meneer Vitàl, den wijsvinger op zijn lippen drukkend.

„Natúúrlijk, da weet-e wel, e-woar? Allons, bonjour, mesieu Vitàl. Zien we mallekoar van den oavond in d' Ope van Vrede?"

„'K peis 't toch. Bonjour."

Meneer Vitàl kwakte de voordeur dicht en ging naar zijn studeerkamer.

Hij werd dus bedrogen....! Dàt wat hij steeds gedacht en gevreesd had was nu waarheid en nu had hij meteen ook de besliste, lang-gewenschte reden om definitief met haar af te breken. Het liet hem alles wonder-kalm. 't Was of het niet tot hem kon doordringen. En toch twijfelde hij niet: hij voelde intuïtief en instinctmatig, dàt het zoo was.

Het wàs zoo, maar het hielp hem nog niet veel, zoolang hij 't niet bewijzen kon. Niets zou het hem baten of hij thans naar haar toe ging en haar beschuldigde. Zij zou 't eenvoudig loochenen. Wel kon hij naar 't hotel toe gaan, onderzoeken, ondervragen; maar, behalve dat hij wellicht, ook niet op die manier, achter de waarheid komen zou, stuitte hem dat middel, als onwaardig,

tegen de borst. Neen; maar er was een andere uitkomst, en hij zou trachten de Reu daarvoor in te spannen.

Hij dacht er even over na en was al gauw besloten. Jammer dat hij de Reu zoo kort had weggedreven; doch de man was te dikhuidig om gekrenkt te zijn en door een brietje met Netje liet hij hem weer ontbieden.

De dorpsontvanger kwam, luisterde gewichtig, knikte herhaaldelijk toestemmend met het hoofd. Hij begreep wat van hem verlangd werd en zag er niet tegen op om de uitvoerder te zijn.

„Zij gerust, loat mij moar begoan, ik zal ou veur 't feit stellen," beloofde hij.

Zij maakten een afspraak. Meneer Vitàl zou aan Irma schrijven, dat hij voor enkele dagen met zijn vrienden op jacht was. Zij zou er zich hoogst waarschijnlijk laten aan vangen en er niet aan denken dat de jacht gesloten was. De Reu, van zijn kant, zou een of meer kellners, of kamermeisjes omkoopen; en zoodra Irma met haar lief weer in het hotel was — wat zij zeker niet lang zou uitstellen —, zou naar dokter van der Muijt, die intercommunale telefoonverbinding had, een vooruit-afgesproken bericht voor meneer Vitàl worden geseind, waarop deze onmiddellijk met zijn auto naar de stad zou rijden.

Zoo werd besloten. Meneer Vitàl schreef aan Irma dat hij voor drie dagen op reis ging, gaf haar meteen, om haar nog beter om den tuin te leiden, een bedriegelijk poste-restante-adres op in een klein plaatsje over de Hollandsche grens en verwittigde dokter van der Muijt dat hij een dringend telefoon-bericht verwachtte, dat hem zoo spoedig mogelijk na ontvangst moest worden medegedeeld.

Intusschen ging de Reu naar de stad om daar alles te beredderen. Met den laatsten trein kwam hij terug, triomfant. Alles was in orde, hij had een garçon en een kamermeisje omgekocht; gehoord, dat Irma en haar lief daar sedert enkele weken dikwijls kwamen, meestal tusschen zes en acht en steeds op dezelfde kamer, die vast aan den heer verhuurd was; en onverwijld had de Reu, voor één week, de kamer vlak daarnaast gehuurd. Het afgesproken telefoon-bericht met dokter van der Muijt werd overbodig en zou toch feitelijk ook te veel tijd vorderen; meneer Vitàl moest er maar elken middag heen rijden, op zijn kamer zitten en er wachten tot de anderen daarnaast kwamen, wat onvermijdelijk al heel

spoedig gebeuren zou. Alles was er door het kamermeisje en den kellner uitstekend geschikt; een propje zat in 't sleutelgat der binnendeur tusschen de beide vertrekken; hij had het er maar uit te nemen als zij binnenkwamen en hij zou alles hooren en zien....

„En ge zij nog altijd zeker da ze 't zij wel es en gien ander?" vroeg meneer Vitàl nog even twijfelend.

„O, absoluut! zekerder dan oeit!" bevestigde de Reu, over meneer Vitàls twijfelvraag verwonderd.

Meneer Vitàl fronste de wenkbrauwen en staarde peinzend vóór zich uit. Een vreemde werking begon in hem te ontstaan, de langzaam aan groeiende en stekende prikkel van jaloezie, van spijt en toorn, waarvan hij, tot zijn eigen verbazing, in 't eerste oogenblik niets had gevoeld. Hij dankte de Reu voor zijn moeite, trachtte hem nu weer, zoo spoedig mogelijk, weg te krijgen; en toen dit gelukt was, ging hij, in de nachtelijke duisternis en kou, over zijn besneeuwde tuinpaden eindeloos heen en weer loopen.

Wie wist of zij het tòch wel geweest was en niet een andere die op haar leek? Hoe gemakkelijk kon die de Reu, die haar toch maar één keer, en dan nog in avondtoilet gezien had, zich niet vergist hebben? Waarom ook zou ze 't doen? Zij had er immers alle belang bij, hem, die nu zoo rijk was, en van wien ze zooveel kreeg, getrouw te blijven. Waarom dan anders? Uit louter valschheid, slechtheid, depravatie? — Of uit liefde?... een nieuwe, groote, sterke liefde! Meer en meer ging hij twijfelen; en met den twijfel kwam weer de vage hoop dat het alles maar waan en vergissing was. Die twijfel en onzekerheid werden hem onuitstaanbaar en vurig verlangde hij naar den volgenden dag. Al zijn eerste kalmte was opeens verdwenen, veranderd in een jagende, kwellende woeling, die hem geen oogenblik met rust meer liet. Den ganschen nacht kon hij niet slapen en van in den vroegen ochtend liet hij de Reu weer halen om met hem naar de stad te rijden en samen die kamer te gaan zien. 't Idee dat hij nu zelf en heel alleen, met dien omgekochten kellner en die kamermeid de knoeierij verder zou moeten klaarspelen, was hem zóó ondragelijk dat hij 't nog liever alles maar op zijn beloop liet. Maar de Reu vroeg alweer niets beter dan zich nog intiemer in dat vieze zaakje te mogen mengen; en samen vertrokken zij in den namiddag, omstreeks vier ure, met meneer Vitàls automobiel naar de stad.

Nauwelijks waren zij op de door de Reu gehuurde kamer of de omgekochte kellner klopte aan en kwam hun deftig-mysterieus meedeelen, dat de kamer daarnaast dien middag weer voor het verliefde paar in orde gebracht was.

Meneer Vitàl werd bleek. Zou het dan tòch waar zijn? Zou zij er werkelijk komen, zij, Irma, zijn maîtresse, met een anderen man! Het leek hem eensklaps iets monstrueus, iets onmogelijks, iets dat niet kòn gebeuren. Maar de kellner ging naar de binnendeur, peuterde iets uit 't sleutelgat, wenkte stil meneer Vitàl bij zich. Meneer Vitàl naderde, boog voorover, zag, door het gaatje, in de kamer daarnaast, een bed met wit behang en witte sprei. Werktuigelijk knikte hij met het hoofd, richtte zich op, ging van de deur weg. De kellner stopte 't propje weer in 't sleutelgat en verdween geluidloos.

„'t Es goed, 'k zal hier wachten," zei meneer Vitàl tot de Reu, met schor-hikkende stem.

De Reu knikte goedkeurend en ging insgelijks weg. Hij zou beneden, in 't café, de couranten lezen en er blijven tot meneer Vitàl terugkwam.

Meneer Vitàl, alleen in de kamer, ging werktuigelijk vóór een der ramen staan, die uitzicht hadden op het stationsplein. — Van tusschen de half-weggeschoven gordijnen zag hij de gewone drukte van rijtuigen en reizigers om 't stationsgebouw en 't rijtje vrouwen op 't trottoir onder de marquise, die er met breede manden sinaasappelen en koekjes te koop zaten. Hij hoorde ook 't geschreeuw van de couranten-venters, die met de wapperende bladen in hun handen de haastig-aankomende reizigers te gemoet liepen. Maar 't warde en draaide en gonsde alles door elkander in zijn suizend hoofd en vóór zijn schemerende oogen. Niets was helder, alles ruischte, wemelde en bruisde; en alleen zijn hart voelde hij haastig-gelijkmatig tikken, in steeds sneller-gejaagde kadans, met duidelijk-voelbare, korte, vlugge bonsjes, als een niet te stillen, sarrend mekaniek-werk. Soms stond hij enkele minuten als versuft te soezen, dof-starend in de grijze schemering, die zich van lieverlede in 't verschiet doorspikkelde met lange risten twinkelende lichtjes; en plotseling schrikte hij dan op, meenend dat hij iets gehoord had in de kamer daarnaast, scherp-luisterend, in strakgespannen houding naar het sleutelgat, waaruit hij 't propje even wegnam, gebogen. Maar telkens was 't een loos alarm en de tijd

verliep, het werd al laat, weldra gansch donker; en in langzaam-kalmeerende stemming begon hij meer en meer te denken en te hopen dat er niets gebeuren zou en ook opnieuw te twijfelen of er vroeger wel ooit iets gebeurd was, toen hij plotseling, heel héél duidelijk, en zonder den minsten twijfel ditmaal, de kamerdeur daarnaast hoorde open gaan, een lichtspaak door het sleutelgat zag glimmen en een stem hoorde, háár stem, die luid en vroolijk iets uitgalmde, dat hij niet dadelijk verstond.

't Was of hij eensklaps blind en doof werd. Hij wankelde, hield even zuchtend, met dichte oogen, zijn beide handen om de leuning van een stoel geklemd. Maar met wilskrachtige inspanning richtte hij zich weer op, schoof den stoel weg, hurkte bij de tusschendeur neer, haalde met bibberende, zwakke vingers, 't propje uit het sleutelgat en keek.

Hij zag eerst niets dan het onderste van twee donkere beenen, en twee voeten met glimmende, verlakte laarzen, naast de neerhangende plooien van een schelroode, hem welbekende japon. Dat alles stond daar een oogenblik onbewegelijk, in de helder-verlichte kamer, als 't ware niet behoorend bij levende personen; maar eensklaps plooiden zich die beenen, terwijl de japon in rimpels scheen te zinken; en, zich dieper buigend, zag hij ook de twee busten en de twee gezichten, die elkaar hartstochtelijk zoenden, zijlings neergebogen op den sponderand van 't bed. Haar stem klonk even op, in zoen-gesmoor dof giegelend; en plotseling was het hem te moede alsof het rood van haar japon vloeiend en dampend bloed werd: hij schokte overeind, bonsde met zijn beide vuisten op de tusschendeur, schreeuwde, als gek, niet meer wetend wij hij deed, zoo hard hij kon:

„Schei uit! smeerlappen! schurken! Schei uit! Schei uit!"

Hij hoorde een gil, een dof gestommel, 't gejoel als van een vlucht. Maar hijzelf gilde, stootte en bonsde nu aldoor als een krankzinnige, steeds wilder en steeds harder, beukend op de deur tot deze eindelijk inkraakte en hij binnen in de kamer stormde, vliegend als een dolle stier naar 't bed, dat hij knarsetandend uit elkaar rukte.

Vlugge stappen kwamen door de gangen aangehold, angststemmen weerklonken, twee, drie kamermeisjes en kellners rukten met geweld naar binnen, grepen meneer Vitàl bij 't lijf en hielden hem onder bedwang, terwijl gezagvoerend een heer optrad, lijk-

bleek, bevend van woede, de oogen fonkelend, de stem heesch-krijschend, met hikkende stooten:

„M'sieu!.... qui êtes-vous?.... Tenez-le, vous autres!.... Ne le lâchez pas!.... Louis.... allez chercher.... le commissaire de police!....

Meneer Vitàl, als 't ware eensklaps verlamd, maakte geen beweging, uitte geen klank meer. Hij stond daar, verwilderd, met bloedende handen, te hijgen, als begreep hij zelf niet, wat met hem gebeurd was. Hij wilde spreken en kon niet; hij wrong zich om aan de knelling van de kellners te ontkomen; maar de Reu, die het spektakel van beneen gehoord had en terstond naar boven was gehold, drong driftig door de schaar bedienden, nam meneer Vitàl bij den arm en wenkte den directeur van 't hotel met zich mee om uitleggingen te verstrekken.

„Allez!" zond deze, plotseling gekalmeerd, met een gebiedend, kort gebaar, kellners en kamermeiden weg.

Hij volgde, 't gezicht weer streng en deftig, ondoordringbaar, meneer Vitàl en de Reu in de kamer en deed de deur op slot.

In dof gegiegel en gestommel liepen kellners en kamermeisjes door de plotseling weer stil-geworden gangen uit elkaar.

VIII.

De lente zou weldra opnieuw geboren worden.....

Nog geen knopje botte aan de kale boomen, maar in de lucht kwam al een nieuwe, frissche helderheid en ruimte en de allereerste vogel — de lijster — zong van den ochtend tot den avond, zwart eenzaam stipje in de zwarte, naakte takken, haar kort en helder liedje, dat galmde als een steeds herhaald geroep, als of de vroege vogel reeds in de verre verte iets zag en voelde, dat nog geen ander levend wezen zien of voelen kon, en daarover luid zijn jubelende blijheid verkondigde.

Het beekje, hoog-gezwollen door den dooi, rolde weer zwaar-bruisend dikke, blonde kolken en in den tuin bloeiden de twee allereerste, jonge voorjaarsbloempjes: 't miserie-boompje, één en al paarsroze kleine trosjes zonder één groen blaadje op zijn dunne twijgjes, en 't sneeuwklokje, doorschijnend — wit opgeschoten als een ijsbloempje, met het nauwelijks zichtbaar oranje hart diep in zijn kelkje, zoo teer en broos tusschen al zijn dicht-

geschaarde, rechtopstaande, groene bladstengels, die het, als met een levende en wakende heg, tegen kou en wind schenen te beschermen.

Meneer Vitàl, vereenzaamd op „'t Kasteelken", kwam niet meer uit. Hij schaamde zich; hij had behoefte aan afzondering, aan zelfbespiegeling. Hij had zichzelf terug te vinden, zijn leven te veranderen. Hij had zichzelf van ondergang te redden.

Nu, in de eenzaamheid en stilte van zijn als 't ware herboren bestaan, was hij gelijk een langzaam-herstellende zieke, die een zware kwaal had doorgeworsteld; en midden in de zacht-lavende frischheid en kalmte der langzaam-herlevende natuur, leek hem de herinnering aan de wilde scene in 't hotel een nachtmerrie, een aanval van tijdelijke krankzinnigheid. — 't Was uit hem opgestormd, ontembaar, omdat een vijand hem iets roofde dat het zijne was; het was geweest alsof men uit zijn eigen lijf eensklaps met ruw geweld het innigste en kostbaarste dat hij bezat wegrukte. Maar nu, ... nu het voorbij was, voelde hij zich klein en schaamde hij zich. Nu was het uit, voor goed en altijd uit, gelukkig nog vóór het te laat was. Nu voelde hij, als een weldaad, de stille zaligheid van de verlossing; nu kon een heel nieuw leven weer voor hem beginnen.

Van Irma had hij niets meer gehoord en hij was ook wel gerust en veilig, dat zij hem nu niet meer plagen zou. De Reu, de medeplichtige getuige van het akelig spektakel, had hij niet terug willen zien en ook van al die andere dorpsheeren was hij vervreemd. Nooit meer kwam hij in de vaste herbergen waar hij hen ontmoeten zou; nooit meer vertoonde hij zich in 't dorp en aan de meiden had hij last gegeven niemand te ontvangen. Stelselmatig vermeed hij alles wat hem aan 't verleden kon herinneren.

Hij leefde in afwachting .... in afwachting van .... hij wist niet wat nu verder komen zou. Hij dacht aan allerlei: zijn studies hervatten, iets ondernemen, algemeene kennis opdoen, reizen. Maar voorloopig deed hij niets. Hij genoot van zijn rust, van zijn verlossing, van zijn vrede. Hij ging zijn pachters bezoeken, sprak over hun en zijn belangen, aanhoorde klachten en wenschen. Doch wat hem 't meest nu aantrok waren lange, eenzame tochten met zijn automobiel, tochten door heel landelijk Vlaanderen, van oost naar west, van noord naar zuid. Wat was het schoon zijn land, in eerste, teere, frissche lente-herleving! Wat was het rijk in zijn afwisselende, steeds zoo zachte lijnen en schakeeringen, met over

alles heen iets blonds en wazigs, dat als de atmosfeer van de streek zelve was, en dat hij overal terugvond! Het waren fijne, fijne schilderijen, de eene na de andere. Soms hield hij zijn wagen stil en deed den motor zwijgen, om in volle rust te kijken, te luisteren en te genieten. Het waren vergezichten, zacht-golvende landouwen, hier bruin, daar groen, teer-doezelig wegdeinend in blauwachtige doorschijnendheid, naar vage boomenlijnen aan den horizon, waaronder dorpjes glinsterden met witte geveltjes en roode dakjes, in de zoete lauwe zon. Alom was rustige bedrijvigheid op 't stille land: donkere menschen — silhouetten spittend-gebogen naar den grond; ploegen en paarden statig drijvend naar 't verschiet door vet-en-malsch-glimmende voren; en lange rijen wiedsters, als neergestreken benden groote vogels zingend in het jonge koren, onder het etherisch mee-orgelend koor der leeuwerikjes, die overal, als in een oneindigheid van teer-harmonische rythmen, hingen te tril-wieken, hoog in de zoet geurende, wazig-blauwe ruimte.

Dat was de volle heerlijkheid en zaligheid, waar de wakkere lijstertjes al zoo lang en onvermoeid met heldere kelen van gejubeld hadden en in zijn frisch-herboren leven luisterde meneer Vitàl er nu ook vol ontroering naar, als naar de zoete openbaringsstemmen van zijn eigen herschapen toekomst. Het groeide alles om hem heen tot lente-herleving, steeds milder en rijker, iederen dag vol van nieuwe en verrassende ontdekkingen. De oude boomgaarden gingen aan 't bloeien, zoo heerlijk rein wit en roze, als geurende wolken van pracht om de verweerde gebouwen; heesters, linden en popels trilden en glinsterden door al hun teere, doorschijnend-groene blaadjes; de witte en gouden sterretjes van madeliefjes en van leeuwetand doorpoeierden het jeugdig, malsche gras; en, op een lauwen avond, hoorde meneer Vitàl weer in zijn tuin de romantische tonen van den pas-aangekomen nachtegaal.

Met innige ontroering bleef hij naar het onzichtbare zangertje luisteren. Zoo kwam het elke lente weer, met zooveel andere vogeltjes, vaste boden van de zoete voorjaarsheerlijkheid en liefde. De zware boomen stonden onbewegelijk in hun donker geheim, het beekje neuriede heel zacht zijn vooisje en tegen het nog helder Westen, laag over den horizon tusschen de zwarte kruinen, hing Venus eenzaam in haar diamanten schitterpracht.

Meneer Vitàl zuchtte. Voor 't eerst sinds zijn herleving, voelde hij weer vagen weemoed in zijn eenzaamheid. Voor 't eerst had

hij kwellende behoefte aan mededeeling van gevoel met wie hem kon begrijpen. Maar wie? — Hij kende niemand hier die met hem voelen en genieten kon.

Hij werd zich nu ook wel bewust, dat zijn gewilde en halsstarrige afzondering van alles wat om hem heen bewoog en leefde slechts een overgangs-periode was, die hij niet lang vol zou kunnen houden. De atmosfeer van zijn omgeving werkte toch, zijns ondanks, met geheime macht op hem in. Hij voelde zich meer en meer, door hij wist niet welke magnetische kracht, tot het ambiante leven aangetrokken; de eenzaamheid begon weer zwaar te drukken, de zachte rust ontaardde langzamerhand in een zoekende gejaagdheid, die hem elk oogenblik naar buiten dreef; en 't was bijna met een gevoel van verlichting, dat hij eindelijk, op een van zijn zwervende namiddag-tochten in het veld, van verre dokter van der Muijt, flinkstappend en stokzwaaiend, naar hem toe zag komen.

Zoodra de dokter hem ontwaarde, keerde hij zich grappig om, alsof hij voor de onverwachte ontmoeting vluchten wou. Toen kwam hij weer op meneer Vitàl af, sloeg met overdreven verbazing de armen in de hoogte en riep, eensklaps pal-stil houdend:

„Dreum ik niet? Es 't wèl menier Vitàl die 'k zie? Jongen, jongen, 'k miende da ge deud woart of da ge te minsten aan 't ander einde van de weireld zat?"

Meneer Vitàl glimlachte zwakjes:

„'t Es woar; 'k hè 'n beetse lijk ne kluizenoare geleefd, moar 'k ha euk nog al 't ien en 't ander in orde te brijngen."

„La femme?.... affaire de femme?" schertste de dokter.

Meneer Vitàl kreeg een kleur als vuur. Zou die lamme de Reu dan tòch gepraat hebben? Wantrouwig-gegeneerd keek hij den grappigen dokter aan; maar deze insinueerde toch niet verder. Hij drukte hartelijk meneer Vitàl de hand, blijde hem terug te zien; en, half ondeugend nog, maar met een ondertoon van ernst in 't vroolijk oppervlakkige van zijn woorden:

„Tuttuttut! ge zoedt moeten treiwen; faudrait vous marier, mon cher. Es da nou 'n leven veur azeu ne rijke jonkman op ne scheunen buiten heul alliene! C'est la saison des amours! Tout pousse, tout fleurit! En heur ne kier hoe scheune dat de veugelkes

zijngen! Allons, voyons, zoekt ou ne kier 'n firm, scheun vreiwemeinsch uit. Est-ce que mademoiselle de Saint-Valéry ne vous tente pas encore?"

Mademoiselle de Saint-Valéry.... Ook aan haar had meneer Vitàl den laatsten tijd in het geheel niet meer gedacht. En nu, onder de half grappige, half ernstige woorden van den dokter kwam haar beeld opeens weer helder vóór zijn geest gerezen, als een liefelijk symbool van troost en hoop in de toekomst.

Het was eensklaps een vreemde gewaarwording in hem, 't idee leek hem zoo gek niet meer, het scheen hem nu, dat ze veel dichter tot hem stond, in een voor hem niet langer ontoegankelijke wereld. Hij glimlachte en schudde 't hoofd om aan den dokter zijn schielijke emotie niet te laten merken, en antwoordde slechts met een grapje op 't gezegde, stil-hopend in zichzelf dat de dokter nu nog verder over 't onderwerp zou doorgaan.

Maar de dokter was al weer met andere dingen bezig. Hij uitte de klachten van al die andere heeren omdat zij meneer Vitàl nooit meer zagen. Iederen avond zaten zij vruchteloos in hun vaste herbergen op zijn komst te hopen en te wachten; en er was reeds tweemaal handboogschieting geweest gevolgd van souper, waar zijn plaats ook telkens open was gebleven. Die heeren wisten niet meer wat ze daarvan moesten denken. Was meneer Vitàl dan boos op hen? Had iemand hem onbewust iets miszeid of misdaan?

„Volstrekt niet," antwoordde meneer Vitàl. En hij beloofde dat hij spoedig weer eens komen zou.

IX.

Mademoiselle de Saint Valéry....! Het huwelijk, het innig samen-voelen-en-genieten van 's werelds schoonheid en geluk, in de gezellige vertrouwelijkheid van het familieleven!

Hij dacht daar over na en 't idee vervulde en bekoorde hem. Neen, het leven, zooals hij het thans leidde, dat wàs geen leven! Het kon zoo heel anders, zooveel rijker en mooier worden; maar dan ook alleen door de vrouw. Mademoiselle de Saint-Valéry, ja, die was wellicht de eenige, neen, die wàs stellig hier, in zijn dorpsche omgeving, voor hem de eenige geschikte vrouw. Al het overige was er zoo plomp, zoo boersch. Een meisje uit de stad, ja, dat kon ook, maar zou die aan het buitenleven wennen? Hij

dacht aan steedsche meisjes, die hij kende, maar hij voelde niets, voor geen enkele; en telkens, onverjaagbaar en als 't ware fataal, kwam het beeld van mademoiselle de Saint-Valéry zich in de plaats opdringen. Zou hij toch reeds verliefd op haar zijn vóór hij 't zelf vermoedde?

Hij dacht aan haar, alleen aan haar, en 't werd bij hem een gewoonte, bijna een obsessie, steeds aan haar te denken. Zij vereenigde zich vaag voor hem met ieder plan van toekomst, met iedere heimelijk verlangen, met ieder stil verwacht en onbekend geluk, dat nog voor hem in het verschiet kon liggen. Zij werd iets van het héél teer ideale in zijn leven, het ideaal zelf, het mooie en verhevene, de poëzie des levens, het gedroomde, dàt wat zoo moeielijk te bereiken, maar zoo volzalig om te bezitten was.

Doch hoe zou hij tot haar komen, hoe zou hij ooit met haar kunnen spreken, hoe zou hij haar ooit kunnen zeggen en vragen dàt wat toch gezegd en gevraagd moest worden? Hij wist het niet en zag er ook geen kans voor. Zij leefde toch feitelijk in een andere sfeer waar hij geen toegang had en ook geen middel zag om toegelaten te worden. Had hij maar een aanleiding, een gelegenheid; was hij maar even in de plaats van dien dokter van der Muijt, die steeds onder een of ander voorwendsel op het kasteel kon en mocht komen; was hij zelfs, voor een oogenblik, veel minder nog: een postbode, een jachtbewaker, een tuinman, een knecht, 't kon hem niet schelen wat, maar één van haar omgeving, die noodzakelijkerwijze met haar in aanraking moest of kon of mocht komen!.... maar hij was, helaas, niets van dat al en geen enkele weg stond voor hem open!

Die bijna onoverkomelijke hinderpaal kwelde en prikkelde hem, deed hem steeds inniger, als naar iets héél kostbaars, verlangen naar wat zoo menig anderen die er toch niets om gaven, dagelijks te beurt viel. Hij folterde zijn geest om iets te vinden, hij dacht onmogelijke, romantische avonturen uit: een ongeluk met haar paard en rijtuig, een aanranding van schurken langs den weg; en hij eensklaps als held en redder toesnellend, voor haar levensgevaarlijk gewond, door haar op het kasteel verpleegd en na genezing met haar trouwend. Ja, zoo ging het wel in ridder-avontuurlijke romans; en in een soort van waan-donquichotisme reed hij er soms op uit, als zou hij mogelijk zulk een wonder avontuur ontmoeten; maar in de nuchtere werkelijkheid was 't zoo heelemaal

anders, altijd zoo praktisch en gewoon, en juist dat praktische en gewone was en bleef voor hem zoo moeielijk te vinden. Wat zou hij eindelijk? Dokter van der Muijt in de armen nemen? Neen; hij voelde instinktmatig dat 't niet deugde. Waaròm had hij niet kunnen verklaren, maar hij voelde 't, héél sterk; een innige stem zei het hem. Maar wat dan anders? — Schrijven! dat was 't eenige.

Haar schrijven! — Ja, dat middel was afdoende. Maar die sprong leek hem nu ineens te bruusk, te groot. Hij zou zichzelf in een ongunstige positie stellen. Hoe kon ze plotseling, zonder eenige voorbereiding, zoo iets verwachten? Ze zou ontzettend verbaasd zijn, boos misschien, over zijn ongemotiveerd durven. Neen; er moest iets aan voorafgaan, een band, een schakel, een aanleiding-gevende gebeurtenis, hoe klein en onbeduidend ook; iets, enfin, dat zijn waagstuk eenigszins rechtvaardigde. En trouwens, moest hij zelf niet, bij ietwat nadere kennismaking, ondervinden of hij wel genoeg van haar hield om haar ten huwelijk te vragen?

Dat iets, die ontbrekende schakel, die voorbereidende gebeurtenis, zonder dewelke niets gedaan kon worden, ging hij eindelijk, na veel wikken en wegen en bij gebrek aan betere gelegenheid, zoeken op de eenige plaats, waar het voor hem wellicht te vinden was: 's zondags, tijdens de hoogmis, in de kerk. Daar kon hij haar althans zien; en wie weet of niet de oogen zouden uitdrukken wat de mond niet zeggen mocht! — Doch neen: ook dàt viel tegen. Hij zag haar wel zitten, naast haar oom en haar tante en naar hartelust kon hij haar stil en van verre bewonderen, doch daarbij bleef het ook. Zij waagde slechts zelden een banalen, verstrooiden blik in zijn richting en telkens ontroerde 't hem zóó, dat hij er dadelijk, door iets sterker dan zijn wil gedwongen, zijn eigen oogen als in verbijstering voor neersloeg en afwendde.

Hij voelde wel dat hij ook op die manier niet verder komen zou en al die hindernissen prikkelden en zweepten zijn hartstocht van lieverlede uitermate. Nu hoefde hij althans niet meer te twijfelen of hij op haar verliefd was: hij was volkomen, diep en smartelijk verliefd. Zij was mèt hem, zij vulde zijn gansche gedachte, van den ochtend tot den avond, in zijn huis, in zijn tuin, gedurende zijn wandelingen in het veld. Haar lenige gestalte, haar fijn profiel, haar mooie blonde haren, heel haar elegante, ietwat tengere verschijning zweefde onophoudend vóór zijn geest en hij voelde soms

tintelingen van begeerte in zijn armen om haar op zijn hart te drukken, terwijl zijn lippen kussen fluisterden. Toen schrikte hij, als uit een droom ontwaakt, in plotseling helder bewustzijn van 't enorm verschil hunner gevoelens: hij reeds zoo volkomen aangegrepen en zij zoo kalm-onverschillig nog, in het geheel nog niets vermoedend van alles wat zoo diep en zoo onstuimig in hem woelde. Wat zal ze verbaasd opkijken, dacht hij, wanneer ze zoo eensklaps en onverwacht mijn liefdes-verklaring ontvangt!

X.

Het was besloten: hij zou haar schrijven! Dat was de eenige oplossing. Maar hoe en wat, daarover zat hij nog lange dagen te peinzen en te tobben. Ook daarvoor voelde hij weer pijnlijk 't gemis van den verbindenden schakel! Hij kon toch niet uit de lucht komen vallen met de rauwe declaratie: Ik heb u lief en vraag u ten huwelijk! Maar hoe anders? Wàt moest hij vragen en hoe moest hij 't vragen?

Hij ging aan zijn schrijftafel zitten en probeerde kladjes op te stellen:

„Mademoiselle,

„Cette lettre, que vous êtes bien loin d'attendre, ne manquera pas de vous plonger dans un profond étonnement...."

Hij staakte, las over, halfluid, schudde 't hoofd. Dat begin bevredigde hem niet. Het was banaal, versleten, het zei niets. Hij kraste de potloodregels weg, lei denkend, met gefronste wenkbrauwen van inspanning, de hand op zijn voorhoofd en begon opnieuw, heelemaal anders:

„Mademoiselle,

„Je prends la respectueuse liberté de vous adresser une lettre, laquelle, je n'en doute pas, ne manquera pas de vous plonger dans un profond...."

Gesard schudde hij weer het hoofd, klakte 't potlood op zijn tafel. Malligheid, die „respectueuse liberté". Zoo schreef een ambtenaar aan zijn minister. En waarom moest dat vervelende „plonger dans un profond étonnement" daar nu ook telkens bij komen. Het maakte hem kwaad, hij grijnsde naar de nietszeggende

woorden, verkreukelde 't papier en gooide 't in de prullemand. Kon hij dan niet op een eenvoudige en waardige wijze uitdrukken wat hij te zeggen had?

Hij nam een ander vel, fronste met nog sterker inspanning, bijtend op zijn tanden, de wenkbrauwen samen en begon voor de derde maal, nu weer heel anders:

„Mademoiselle,

„Vous sentirez-vous offensée par cette missive inattendue, expression vibrante d'un coeur...."

Haastig doorstreepte hij „vibrante d'un coeur" en zette in de plaats:

„sincère et profonde, d'un sentiment que j'essaie en vain, et depuis si longtemps, de refouler dans le secret de mon coeur."

Dat was beter. Plotseling voelde hij zich op dreef en nu kwamen de juiste en waardige woorden als van zelf in harmonieuze kadans naar hem toe gevloeid. Het kostte geen de minste moeite meer, het zong in hem, zuiver en heerlijk, het borrelde op als uit een heldere bron, het uitte zich zooals hij 't zou gesproken hebben, vol teedere ontroering en vol eerbied, schoon en gaaf, in de eenig ware, kalme, deftige woorden, die alleen zijn diep gevoel konden vertolken. Wat er nu verder ook van kwam, voor zulk een brief hoefde hij zich later nooit te schamen. Zij kon hem van de hand wijzen; minachten, nooit.

Hij las zijn brief een paar keer over, wijzigde enkele woorden, herlas hem nog en nóg, leerde hem van buiten. 't Was goed; zoo kon het, zoo moest het. Hij ging er mee naar bed, sliep er mee in, ontwaakte er mee, las hem een laatste maal, schreef hem over, vouwde hem in de enveloppe. Geen aarzeling nu meer, geen verder overwegen. Hij plakte er den zegel op, ging er zelf mee naar het postkantoor en wierp hem in de bus. Hij hoorde hem langs de zinken wanden naar beneden schuiven en in de diepte dof neervallen, als een wiekende vogel, die plotseling in zijn vlucht gestremd wordt.

„Voilà, le sort en est jeté," murmelde hij in zich zelf.

En zonder omzien liep hij met flinken stap weer naar huis.

Den ganschen namiddag ging hij uit automobielen. Hij vloog door heerlijk lente-Vlaanderen, door de groeiende en bloeiende velden, door de wit-en-rood-glinsterende dorpjes, langs bosschen, weiden en rivieren, tot het donker avond was. De laatste post had nog geen antwoord gebracht. Dat kon ook niet. Misschien den volgenden ochtend. Misschien ook dan nog niet.

Den ganschen nacht hoorde hij, dicht bij zijn half open raam, 't romantisch galmen van den nachtegaal en diep in den tuin het zachtjes suizelen in ondertoon van 't beekje. Tegen den ochtend sliep hij in.

Hij sliep, als in vergetelheid van alles, zijn loom-vermoeiden slaap, toen hij eensklaps door getik op zijn deur werd wakker geschrikt. Hij opende zijn oogen, zag 't volle zonlicht van een prachtdag door het grijze weefsel der neergelaten gordijnen, sprong uit zijn bed en riep achter de deur:

„Ja; wat is er?"

„Nen brief, meniere, per espress, die ge zoedt moeten aftiekenen," hoorde hij Netje's stem.

Hij opende de deur op een kiertje, ontving den brief en 't bulletijntje, teekende af en deed de deur weer dicht.

Hij kon slechts met moeite ademhalen en 't schemerde vóór zijn oogen. Zijn hart bonsde op tot in zijn keel.

Hij scheurde den omslag, ontvouwde den brief, zag eerst een klein, blauw kroontje boven een gecompliceerd wapen in den bovenlinkerhoek.

Toen zag hij ook de enkele, korte regels van het fijn geschrift; en las:

„Monsieur,

Votre lettre inattendue, que ma nièce m'a aussitôt remise, a provoqué le plus grand étonnement. Je vous prie poliment, monsieur, mais aussi avec instance, de ne plus renouveler une tentative, que, pour cette fois, nous voulons bien considérer comme non-avenue. Je crois être en droit d'ajouter, monsieur, qui rien dans nos agissements envers vous, que nous connaissons à peine de vue, n'a pu être de nature à vous engager dans la voie où vous vous êtes fourvoyé.

Veuillez croire, monsieur, à l'expression de mes sentiments distingués.

Jean-Ghislain de Preudhomme d'Ailly,
baron Van der Born de Wellin."

Heel stil en kalm legde meneer Vitàl het kort, open briefje op zijn bed en ging naar de ramen, waarvan hij de gordijnen ophaalde. Het zomerlicht stroomde als een weeldevloed naar binnen en daarbuiten jubelde de heele tuin van schitterende bloemen en zingende vogels.

Hij ging naar zijn waschtafel en keek zich in den spiegel aan.

Hij zag bleek, doodsbleek. Hij plonsde zijn hoofd in 't water en bette zich overvloedig. Onder het afdrogen keek hij werktuigelijk naar de klok. — Tien ure. — Hij voelde eenklaps als een flauwte in zijn beenen, terwijl zijn handen zenuwachtig begonnen te beven.

„Wat is dàt nu?" murmelde hij dof, even op den rand van zijn bed neerzittend. Maar 't was niets. Hij stond al dadelijk weer op en kleedde zich haastig verder aan.

„C'est fini! fini! fini!" herhaalde hij driemaal, met sissende stem en op elkaar geklemde tanden.

En plotseling kreeg zijn gezicht iets hards, iets stugs, iets bitters, alsof hij bijten wou.

Hij keek nog even naar de handteekening en een schimpende lach verwrong zijn bleeke lippen:

„Al die namen, al die voorname namen voor één enkele meneer; een heele familie zou er goed mee zijn!" murmelde hij nijdig.

Hij gaf een vloek, kreukte den brief tot een prop in zijn zak en spoedde zich naar beneden om te ontbijten....

In den zonnigen bloementuin jubelden en zongen om het meest de vogeltjes....

XI.

De vlijmende diepte van de wonde zou nooit een mensch te weten komen. Meneer Vitàl omsloot zich eensklaps als met een pantser van hardheid en stugheid, dat voortaan alles zou verbergen wat in de geheimenis van zijn wezen omging.

Hij zat alleen in zijn ruime eetkamer. De plaats, die hij voor haar, in zijn hersenschimmige illuzie, had bewaard, zou nu altijd

onbezet blijven; en daar, waar zij had moeten zitten, zag hij, ietwat hooger, tegen den muur, het spotgezicht van Nonkelkens portret, dat meewarig-schimpend op hem neer scheen te kijken. Aan het onzinnig waagstuk van zulk een krenkende vernedering zou het oud viveurtje zich zeker nooit blootgesteld hebben. Daarvoor voelde hij te sterk de noodige minachting voor de vrouw. Boerin of barones, 't was hem altijd net eender geweest; de eene kon hem niets meer geven dan de ander; en recht op zijn doel was hij steeds afgegaan, daar waar hij het bereiken kon. „L'alcool et Flavie!" dacht plotseling meneer Vitàl, in sceptische verbittering, door al zijn toorn en teleurstelling heen, dàt was Nonkelkens levensleus geweest; en, al had hij zichzelf ook door den drank te kwaad gedaan, door de vrouw ten minste had hij nooit geleden.

Hij haalde den brief verfomfaaid uit zijn zak, ontkreukelde hem en las hem nog eens over. De toon ervan, dat beslist uit de hoogte afwijzen van het oud barontje, zoodat er zelfs geen oogenblik kwestie kon zijn geweest van zijn aanzoek in ernstige overweging te beschouwen; 't bewustzijn van den socialen afstand, die daar plotseling, zoo ruw en breed, als van hoog tot laag was afgemeten, hij kon 't niet uitstaan, het deed hem van vernedering en woede knarsetanden, al zijn diep-gekrenkte trots en eigenwaarde stoven er onstuimig tegen op, gemengd ook met een ziedenden toorn tegen zichzelf, omdat hij zoo onbesuisd en nutteloos die smadende teleurstelling was te gemoet geloopen. Wat voor 'n verwaand idee moest zoo'n prul-baronnetje met langen naam, onbenullig dorpsburgemeestertje dan toch wel koesteren van zichzelf, om iemand van zijn stand zoo maar te durven behandelen! En wat moest zij zelve, die fameuze jonkvrouw, 'n preutsche laatdunkende wezen om zijn waardigen brief door een ander, en dan nog wel op zùlke manier, te laten beantwoorden! Was dat niet hoogst onkiesch? Was dat geen lafheid, geen verraad? — Of had ze soms iets gehoord van zijn vroegere connectie met Irma? Maar ook dit was geen reden. Wie had er niet eens in zijn leven een schuine connectie gehad? — Ach, zijn brief, zijn mooie, waardige, gevoelvolle brief, waarin hij zichzelf zoo onbevangen, zoo eerlijk en geheel en al, met volle ziel, voor de eerste maal zijns levens had gegeven! Hij schudde 't hoofd en schaamde, schaamde zich. Niets had zij ervan gevoeld; niets, niets! Geen trilling, geen schim van emotie, zelfs geen medelijden; niets, niets!

En dàt was voor hem nog de schrijnendste aller smarten en vernederingen. Zoo'n brief toch was een ander antwoord waard. Na zulk een diep-trillende ontboezeming zijner innigste en mooiste gevoelens, had hij ten minste wel recht op een woord van waardeering, van achting, van troost.

Hij stond van tafel op, en ging, als iederen ochtend, wandelen in zijn tuin. Gejaagd liep hij er rond, knagend aan zijn kwellende gedachten, meer en meer toornig en verbitterd, naarmate de schrijning van zijn leed, als een traag werkend vergift, tot in de diepste vezels van zijn ziel doordrong. Tweemaal nu, kort op elkaar, was hij door vrouwen bedrogen en teleurgesteld; maar dit zou ook de laatste maal zijn. Onstuimig ziedde de gekrenkte trots in hem op. Met een breed, afwijzend gebaar schrapte hij de vrouwen uit zijn verder leven. Weer dacht hij aan Nonkelken en aan zijn praktisch-sceptische minachting voor alle vrouwen. Zóó moest het zijn; dàt was het eenige, het ware! De vrouw beschouwd als een noodzakelijk euvel, waar de man, jammer genoeg, behoefte aan had; maar dat hij zich ook voor geld kon koopen, zooals men kleeren, eten, drinken koopt: „L'alcool et Flavie!" Niet de moeite waard om er een traan voor te storten. Minachting in plaats van aanbidding, geld om liefde; nu eens deze en dan weer gene; om de beurt la brune, la blonde et la noire; en na betaling weg, geen verdere plichtplegingen, verantwoordelijkheid of lasten: alles, álles weg en vergeten, in volle, losse onafhankelijkheid van verder leven.

Hij kwam terug aan huis, zag in 't voorbijgaan zijn chauffeurtje de automobiel schoonmaken, besloot opeens den ganschen dag weer uit te rijden. Waarheen wist hij niet en 't kon hem ook niet schelen, als hij nu maar weg was, de vrije ruimte in. — Hij zei aan Mietje, die dat steeds heel naar vond, dat hij niet thuis zou dineeren, maakte zich klaar en reed spoedig heen. Hij voelde een sterke lust om eens goed uit te spatten; en plotseling, een van die dorpsheeren ziende, den jongen Taghon, die al van in de vroegte de herbergen aan 't afloopen was, hield hij in en riep hem toe:

„Rijdt-e mee?"

„Woar noartoe?" vroeg de jonge brouwer, klaar om in *'t Huis van Commercie* binnen te gaan.

„Woar da ge wilt! Ne kier fijn goan dineeren!"

Het rood-opgezwollen gezicht van den jeugdigen drinkeboer ontlook onder een verrasten glimlach.

„Wel 'k hè nog al goeste!" zei hij na een korte aarzeling.

„Allo dan, stap moar in."

„Joa moar, 'k 'n ben d'r nie op geklied en thuis moên ze 't toch euk weten!"

„Tuttuttut! Kom moar mee lijk of ge zijt en zend iemand noar huis om te zeggen da ge wig zijt."

Taghon vloog *'t Huis van Commercie* binnen, stuurde een jongetje met de boodschap naar zijn ouders, kwam weer naar buiten en stapte in den wagen.

Snorrend reden zij weg. Meneer Vitàl vroeg zich even af waarom hij juist dien jongen drinkebroer meenam. Hij wist het zelf niet en 't kon hem ook niet schelen: de behoefte iemand te hebben, gelijk wie, om mee te fuiven.

„Wilt-e soms ienige kalanten onderwig bezoeken, 't es gelijk woar, we zillen d'r noartoe rijen!" zei meneer Vitàl.

De jonge Taghon's oogen glinsterden:

„O, joa ik, zille, as 't ou niet te veel moeite 'n es. Pepá zal kontent zijn."

Zij snorden! — Al spoedig kwamen zij op een klein gehucht, waar Taghon van verre een herbergje aanduidde, dat eenzaam bij een trosje hooge boomen met den witten zijgevel naar den weg toe stond. Een mooie oude linde overschaduwde het voorpleintje en boven de portaaldeur hing het uithangbord, met gele letters op een helgroen plankje:

In de Groene Linde

bij PETRUS PEETERS

Verkoop men drank.

Meneer Vitàl hield zijn wagen stil en zij stapten uit.

„D'r is hier 'n scheun meiske, zille," fluisterde Taghon, terwijl zij, dwars over het pleintje, naar de glazen portaaldeur gingen.

„Joa," zei meneer Vitàl, „we zillen ze trekteeren."

Zij traden binnen; en 't eerste wat meneer Vitàl zag, was een werkelijk knap-uitziend jong boerinnetje, komend door een binnendeur in 't leeg, ietwat somber en koel gelagkamertje. Zij was flink-middelmatig van gestalte, rond en poezelig zonder dik te zijn

en had heel eigenaardige lichtblauwe oogen in een frisch-roze gelaat, onder weelderige, licht-krullende, donkerbruine haren. Haar boezem was zacht-rond doch niet te zwaar en zij hield zich recht en fiksch, ferm op haar stevige beenen met fijne enkels en kleine voetjes geplant.

„Ha, dag, Eleken, hoe goat 't er mee?" vroeg familiaar de jonge Taghon.

„Goed," antwoordde zij: en meteen straalden haar oogen en ontblootten zich haar mooie, schitterend-witte tanden onder een beminnelijken glimlach. Toen keek ze naar meneer Vitàl en groette hem, met weer tot ernst geplooid gezicht, een beetje gegeneerd.

„Qu' is ce que vous prenez, mesieu Vitàl?" vroeg Taghon, in tamelijk lomp Fransch.

„Comme vous voulez,... une petite goutte."

„Wilt-ons elk n'en dreupel geên, Eleken, versch van 't vat?" bestelde Taghon.

Het meisje nam een flesch en wipte naar den kelder toe.

„Hewèl, hoe vindt-e ze?" vroeg fluisterend Taghon.

„'n Scheun meisken," zei meneer Vitàl overtuigd.

„Heur ouwste zuster, die gestorven es, was nòg scheunder," verzekerde Taghon. En, tot het meisje, die met de half volle flesch uit den donkeren kelder weer te voorschijn kwam:

„Ge lig mee den thuiswacht, geleuf ik, Eleken?"

„Thuiswacht en gienen thuiswacht," lachte zij met haar stralende oogen; „voader en moeder zijn noar de lochtijnk."

„Goan vrijen?" gekscheerde Taghon.

„Joa, om ulder k'nijnen de kost te zoeken," schertste zij tegen.

Zij schonk de borrels uit en bracht ze op een presenteerblad, eerst bij meneer Vitàl.

„As 't ou blieft, meniere," zei ze, met schielijk weer ernstig gezichtje.

„Neemt-e gij euk nie 'n dreupelken van 't ien of 't ander, mijn zoetekind?" verzocht hij vleierig.

Met een stralenden glimlach en een kleur die heel haar gelaat als 't ware verlichtte, keek zij hem aan.

„Ba joa ik, meniere, as 't ou b'lieft, 'n dreupelken zoeten," antwoordde zij. — Zij ging het bij de schenktafel halen, — roode krieksap — en kwam met hem en met Taghon aanklinken:

„Santus, menier, op ou gezondheid. Zet ulder 'n beetsen."

Zij namen plaats.

„Kent-e gij dien hiere, Eleken?" vroeg Taghon naar meneer Vitàl wijzend.

„Es da meniere nie van 't Kastielken?" vroeg zij twijfelend.

„Joa 't; hoe vindt 'em?

„O, gien dwoaze loeder, zij je nie beschoamd!" riep ze familiair zich boos gebarend en haar hand uitslaande als om hem een klap te geven.

Taghon trok het hoofd in zijn schouders, maar hij kreeg tòch een klap en greep meteen haar slaande hand tusschen de zijne vast:

„Haha! nou hè 'k ou! nou hè 'k ou! En ge'n kom nie los ier da ge mij 'n totse geeft!"

„Wel 'k zoe nog liever!" gilde ze, half boos, half lachend, zich wringend.

Maar Taghon liet niet los en riep opnieuw:

„Aan mij of aan menier Vitàl! Ge meug kiezen! Maar 't ien of 't ander!"

„Ha moar ge zij gij zot, van doage, geleuf ik!" schaterde zij, vruchteloos pogend aan zijn knelling te ontsnappen.

Plotseling stond meneer Vitàl overeind.

„Mijn zoetekind, geeft het aan mij, om verlost te zijn," glimlachte hij.

„Bravo!" juichte Taghon, haar meteen loslatend. Doch schuchter en beschaamd trok ze zich achteruit.

„Oo! dat 'n es nie scheune!" klaagde meneer Vitàl.

„Belofte es schuld! Belofte es schuld!" gilde Taghon.

„Mag ik het ou dan geven as-e gij nie 'n wilt?" fleemde meneer Vitàl, van lieverlede door haar frissche bekoring opgewekt en een stapje in haar richting wagend.

„Ha moar meniere toch!" schuchterde zij, eensklaps kersrood, met neergeslagen oogen.

't Was als een zoete wraak over zijn bittere vernedering. Hij lei haar een hand om het middel en haalde haar zoo naar zich toe, eerst zacht, plotseling vurig-prangend met zijn beide armen; en zijn lippen vonden haar half open mond met frissche tanden, terwijl zijn oogen zich werktuigelijk, als onder neerduwende vingers, in den hartstocht van het zoenen sloten.

„Hola! hola! hola!" riep Taghon verbaasd.

Meneer Vitàl liet haar los. Hij stond daar even als bedwelmd. Nog nooit had hij zoo'n zoen gegeven of ontvangen, zoo frisch

en zoo gezond! Dat was de kus van een heerlijk natuurkind, zonder eenige gemaaktheid of aanstellerij, zooals hij gansch van zelf, als een rijpe, sappige vrucht, op de lippen van de eerste menschen was geboren. Het deed hem eensklaps pijn door de tegenstelling met zijn knagend leed van 't oogenblik en een bittere plooi kwam om zijn mond. Het meisje merkte het en keek verwonderd en bijna teleurgesteld op. Maar hij bedwong zich. Zij was zoo lief en aardig; hij streek de hand over zijn oogen als om er een schim van duizeling te verjagen en glimlachte met een zucht:

„O, wat 'n zoalig totsen! 'K weinschte da ge 't mij weere gaf!"

Zij schaterlachte om zijn grapje, opnieuw geheel tevreden en keek hem met haar glinsterende oogen aan. Die oogen vol bekoring straalden vreemd-verleidend, lichtblauw met bruin doorspikkeld, als twee vogel-eitjes, onder lange, donkere wimpers en sierlijkgebogen zwarte wenkbrauwen.

„Elle est bien jolie!" zei meneer Vitàl in 't Fransch tegen Taghon, denkend dat ze 't niet verstond. Maar ze verstond het best, ze was in 't klooster op de Fransche school geweest en nog verleidelijker deed ze haar oogen glinsteren. Toen bestelde Taghon twee versche borrels en ook een „kriekske" voor haar en na nog een praatje stonden zij op en stegen weer in hun „vuurduuvel", zooals Eleken meneer Vitàls automobiel noemde.

„Wilt-e mee rijen?" riep Taghon, zich omkeerend tot het portaal, waar ze lief-glimlachend naar hun aftocht stond te kijken.

Maar reeds had meneer Vitàl in gang gezet en weg waren ze, naar andere avonturen.

XII.

Meneer Vitàls leven werd wild, ontstuimig, ongebonden. Rust kende hij niet meer. Zoodra hij niet meer in een roes van beweging was, kwam hem weer de onverduwbare prikkel der geleden vernedering kwellen. Dat was iets onverjaagbaars, dat bleef als een karbonkel in hem branden, altijd wakend, altijd knagend, altijd klaar om plotseling in woeste vlammen op te laaien. 't Was als een nachtmerrie die op hem drukte; het deed hem, telkens als hij er aan dacht, het rood der schaamte op de wangen komen; het deed hem knarsetanden van verbittering en spijt; het deed hem vluchten, rusteloos vluchten, om 't even waar, in toorn en wanhoop,

als werd hij door een vijand, die hem nooit meer los zou laten, achterna gezeten.

En boven alles deed het hem de eenzaamheid verafschuwen. 't Was hem nu eender wie als hij maar iemand op zijn doellooze, gejaagde tochten mee kon krijgen. Nu eens de Reu, een ander maal Taghon, dan weer dokter van der Muijt of een van die andere heeren; en als hij niemand vond ging hij maar naar de herbergen en wachtte tot er iemand kwam. — Zij reden uit en hij trakteerde. Met alles, zoo lang en zoo veel als de anderen er maar lust in hadden, trakteerde hij; en zelf dronk hij nu ook stevig mee, eerst om zich te verdooven, weldra uit smaak en uit gewoonte.

Het duurde niet lang of zij hadden, met hun drieën of vieren, hun vaste, dagelijksche uitgangen, telkens weer naar andere dorpen en gehuchten in 't omliggende. Doch waar meneer Vitàl nu elken dag bijna geregeld kwam, en al zijn tochten, hoe ver en wijd ook uit elkaar gelegen, hetzij alleen of in gezelschap van de anderen, regelmatig eindigden, was bij 't schoone meiske in de Groene Linde.

Die kus, die eerste frisch-gezonde kus van het natuurkind, zooals hij haar nu noemde, had hij in al zijn smart toch niet kunnen vergeten. Het was geen liefde, alleen maar welbehagen in haar bekoorlijke verschijning, in haar bloeiende gezondheid, in haar onopgesmukte bevalligheid, in 't echt-natuurlijke van heel haar wezen. Er ging voor hem als een troostende poëzie van haar uit, het was een balsem op zijn wonde en een rustpunt en een toevlucht in zijn opgejaagde leven.

Haar te zien met de frissche kleur van haar blozende wangen, met den stralen-glimlach van haar lichte oogen en de schittering van haar witte tanden was hem al voldoende. 't Was als een lafenis, hij vroeg niets meer, hij voelde zelfs, instinctmatig, dat het zou minder worden indien hij meer verlangde. Want wat hem 't meest bekoorde was haar vol vertrouwen, een vertrouwen waarin zich bij haar van lieverlede eenige verwondering en wellicht ook teleurstelling mengde, juist omdat hij met zoo weinig zich tevreden hield, omdat hij nooit iets anders scheen te verlangen dan haar louter tegenwoordigheid, zonder meer. Het was en bleef een idylle, een lavende, reinende frischheid, een bijna romantisch minnarijtje, waar hij meer en meer aan hechtte naarmate hij zag en voelde dat het bij haar langzaam aan ernst werd. Voor het eerst in zijn

leven voelde hij een jonge mooie vrouw werkelijk op hem verliefd worden; en dat gansch nieuw en onbekend bewustzijn was voor hem iets zoo teers en zoo bekoorlijks; het gaf hem, voor de eerste maal sinds hij met vrouwen omging, zulk een sereen genot van momentane rust en vrede, dat hij alles vreesde en vermeed wat het had kunnen schenden en de uiting van zijn eigen hartstocht steeds bedwong om niet nog eens weer de mindere te worden.

Daarom nam hij telkens ook zoo graag een van die heeren mede. Hun hinderende tegenwoordigheid was als de wakende waarborg van zijn ongeschonden, frisch genot. Maar niet steeds gelukte 't hem een van hen mee te krijgen; en, daar hij haar tòch wilde zien, daar het langzamerhand een behoefte van zijn leven was geworden haar nu dagelijks te zien, werd zijn sterk voornemen om door geen toegeven aan zijn hartstocht steeds haar meerdere te blijven, wel eens op een zware proef gesteld. Dan vond hij haar alleen soms in het herbergje; alleen of met haar ouders, wat bijna 't zelfde was; want niet zoo gauw had hij, volgens eenmaal aangenomen gewoonte, vader Peutrus en moeder Lie getrakteerd, of zij lieten hem met Eleken alleen, als in geheime medeplichtigheid met zijn en haar verondersteld verlangen. Dan brandde de herinnering aan haar eersten, frisschen kus weer op zijn lippen en sterker was 't dan alle vrees en redeneering: hij trok haar zacht tegen zich aan, nam haar op zijn bevende knieën, omprangde haar in zijn beide strengelende armen en zoende weer zijn heerlijk en gezond natuurkind, met onstuimigen, ontembaren hartstocht. Zij sloot haar oogen, legde teederlijk haar mollige armen om zijn hals en liet hem in stille verrukking begaan. Zij zuchtte van geluk. Alleen toen hij, zichzelf niet meer bezittend, nog méér wilde, werd zij eensklaps tegenstribbelig en angstig, weerde hem af en wilde weg, fluisterend dat 't niet mocht en dat vader of moeder elk oogenblik konden terugkomen.

Daar had hij al de lang gevreesde en vermeden nederlaag! De rollen waren plotseling omgekeerd; hij, nu, was de zwakste en zij de sterkere. Tot zooverre mocht het; verder niet. Zij zegevierde; en al zijn sterke voornemens van weken en maanden lagen als een broos en zwak, met zooveel moeite opgewerkt gebouwtje, tot een puinhoop in elkaar gestort. Hij verbeet zijn ergernis en zijn spijt, verwenschte zijn onverbeterlijke zwakheid en onhandigheid, beraamde andere middelen, stugge plannen, om te herwinnen wat

hij door zijn eigen schuld verloren had. Het duurde trouwens niet lang meer of hij moest zichzelf wel bekennen, dat hij beslist de mindere werd in dien uitputtenden strijd. Zijn idyllische berusting had niet langer vat op haar; zij wist nu al te goed wat hij begeerde en hoe het overige niets dan schijn en leugen was; en telkens nu, wanneer hij zich weer aan romantische stemmingen waagde, onthaalde zij hem op koele, spottende, verwijderende onverschilligheid. Hij kon weldra niet langer twijfelen: alweer was de kans definitief voor hem verkeken, alweer was hij het slachtoffer; zelfs de reine bloem der schuldelooze, idyllische liefde was onherstelbaar in zijn droeve, ongelukkige hand geknakt en verwelkt.

Hij nam een kras besluit. Hij zou haar verlaten, haar nooit meer zien, weer zijn wild en ongebonden leven botvieren! Het kon hem niet meer schelen; hij voelde zich geheel verloren; niets en niemand wilde van hem weten; en aangezien zelfs het mooiste en het reinste laag en leelijk werd zoodra hij het aanraakte, zou hij maar blindelings, hals over kop, in het lage neerdompelen, slampampen, drinken, zwieren; en als hij vrouwen noodig had zou hij voor geld er koopen, de laagste en de gemeenste, daar waar ze te vinden waren.

Acht dagen hield hij 't vol; acht dagen van onuitstaanbare leegheid, kwelling en verveling, waarin al zijn vroeger vrouwenleed: Irma, mademoiselle de Saint-Valéry — vooral mademoiselle de Saint-Valéry — met een gevoel van vlijmende vernedering hem folteren kwam. Toen kòn hij 't niet langer meer uithouden en op een middag ging hij terug naar de *Groene Linde*.

Twee veekoopers met lange, blauwe kielen en bruine, knobbelige stokken zaten in het landelijk herbergje. Zij waren half dronken en maakten er schel lawaai. Eleken stond achter de schenktafel bezig met glazen spoelen en vader Peutrus hield de kerels aan de praat.

Meneer Vitàl groette, gewoon, alsof er niets gebeurd was, keek even met gefronste wenkbrauwen naar de lawaaiende veekerels en bestelde een borrel.

Eleken kwam het hem op een presenteerblad brengen. Hij nam het glaasje met bevende vingers en keek haar strak aan.

De uitdrukking van haar gelaat was koel en ondoordringbaar. Geen schijnbare spijt over zijn lange afwezigheid, geen klacht noch verwijt, geen emotie van vreugd hem terug te zien. Hij kon die

stugge koelheid, zoo verschillend van hun vroegere ontmoetingen en zoo gewild-onnatuurlijk, niet verkroppen en schimplachte bitter, halfluid, in 't schreeuwen van de veekoopers:

„'T 'n kan ou niet schelen, geleuf ik da ge mij weere ziet?"

„'K 'n hè ou nie gevroagd om wig te blijven," antwoordde zij eenvoudig, met matte stem, het afsijpelend presenteerblad naar omlaag gekeerd, den blik ten gronde, de linkerhand even op het tafeltje, waaraan hij zat, geleund.

Plotseling greep hij die hand, en drukte ze vurig, met tranen in zijn oogen.

„Eleken, azeu 'n kan ik nie blijve leven," zuchte hij, „Iest zagt-e mij zeu geiren; en nou.... nou....

Zij zei geen woord, bleef stug en onbewegelijk, als wachtend, met een soort wantrouwen, op wat verder komen zou. Maar hij-zelf wachtte op háár antwoord; en eindelijk zei ze, kort, stroef, schouderophalend:

„Woarom wilt g' euk altijd dijngen die nie meugelijk 'n zijn?"

Hij bleef het antwoord even schuldig. 't Wàs zoo, zij had gelijk: hij had dingen gewild, of liever, getracht.... en toch, 't was als vanzelf gekomen,.... alsof 't zoo moest,.... alsof 't niet anders kon,.... en opeens was ze daarom stroef en on-handelbaar geworden, en niet alleen had ze geweigerd wat hij in zijn misschien tè onstuimigen hartstocht verlangde, maar nooit meer was ze daarna geweest als vroeger en dàt was nu juist wat hij niet begreep en haar zoo kwalijk nam.

„Woarom 'n zij-je dan nie mier lijk in 't begin?" klaagde hij met gepijnigd gezicht in 't schriller opgalmend lawaai der half-dronken beestenkoopers.

„'t Es te gevoarlijk geworden," meesmuilde zij. „'K ben schouw da ge mij zoedt ongelukkig moaken en mij dan loate leupen. En euk," voegde zij er weer schokschouderend bij, „'t en gijnk nie mier lijk vroeger, 't was veranderd."

Ja, dàt was het, hij voelde 't ook wel. 't Was of er nu een afgrond tusschen hen lag. Hij begreep dat zij in een kringetje ronddraaiden zonder uitkomst en het geschreeuw van die twee dronken kerels stoorde zoo. Wat trof het ook ongelukkig dat ze juist nu daar waren en niet weggingen! Hij kon er zijn gedachten niet meer bijhouden; het gonsde en ruischte alles door elkaar in zijn hoofd en weer voelde hij met krenkende spijt dat zij hem

volkomen de baas was. De verhoudingen waren totaal omgekeerd, nu was hij de meest verliefde en zij de koelst en kloekst beredeneerde en dat was háár kracht en zijn zwakheid. Zijn acht dagen lang van haar wegblijven had niets geholpen; wel integendeel; want hij was toch tot haar teruggekomen en nu begreep zij ook heel goed dat hij niet langer buiten haar kon. Eindelijk antwoordde hij, flauw-stamelend, zonder overtuiging:

„Doar 'n es gien kwestie van, van ou ongelukkig te moaken! Woarom zoe 'k ou ongelukkig moaken? 'K zie ou doarveuren veel te geirne."

Misnoegd trok zij haar hand terug.

„Da ge mij oprecht geirne zag ge zoudt mee mij treiwen," zei ze plotseling, kortaf. En meteen was ze weg, naar het tafeltje der drinkebroers, waar heftig om drank werd gevraagd.

Meneer Vitàl zat eensklaps stil, heel stil. 't Was een gevoel of er koud water over hem was heengevloeid. Nu was 't gezegd en nu begreep hij, nu was het hem ineens héél duidelijk hoe alles in elkaar zat. En meteen begreep hij dat het dàt was, of uit.

Hij dronk zijn borrel leeg en keek werktuigelijk op zijn horloge. Eleken, achter haar schenktafel, gluurde hem tersluiks, met stuursche oogen, aan. Zijn wenkbrauwen trokken zich samen, hij zat daar even in diepzinnig peinzen. Toen stak hij een sigaar op en bestelde een verschen borrel. Sprakeloos kwam ze hem dien brengen, als aan een onbekende; sprakeloos, met een vluggen, kouden blik op hem, ging ze weer heen. — 't Was dàt, of vijandschap, hij voelde 't wel. Maar dàt beviel hem geenszins, daar had hij heelemaal niet aan gedacht. En plotseling kreeg hij den indruk dat hij zich nu, omgekeerd, nagenoeg in 't zelfde geval bevond tegenover Eleken, als mademoiselle de Saint-Valéry ten opzichte van hem. 't Herdenken aan dien naam deed hem weer scherp zijn leed en zijn vernedering voelen. Het verkoelde nog zijn idyllische liefde voor 't natuurkind en hij zag zijn vergissing even helder in. — Neen, neen, dàt niet. Zóó diep was hij nog niet gedaald. Er zou nog heel wat moeten gebeuren vóór hij daartoe over ging. Maar uit was het intusschen ook alweer met déze illuzie en gansch ontmoedigd stond hij op.

Ziende dat hij weg wou, kwam zij dadelijk naar hem toe.

„Goa-je nòù al wig?" vroeg ze teleurgesteld.

„Joa ik," antwoordde hij dof, neerslachtig.

„En wannier zie 'k ou weere? Goat 't nog ne kier acht doagen moeten duren?"

Eensklaps voelde hij dat hij weer veld aan 't winnen was en dat het haar berouwde zoo hard voor hem te zijn geweest.

„'t Hangt er van af," zei hij koel. „As ik nie vriendelijker ontvangen 'n worde 'n es 't de moeite nie weird om nog weere te komen."

Haar oogen werden zacht en 't kwam hem plotseling voor of er tranen in glommen. Iets roerde even diep in hem, van medelijden. Zij was toch eigenlijk maar een arm en zwak en ook eerlijk mooi meisje, die al haar hoop gevestigd had op een geluk dat hij haar door zijn hofmakerij had voorgetooverd; en nu stond hij daar opeens tegenover haar als de machtige, onrechtvaardige, slechte rijkaard, die terugneemt wat hij bijna plechtig reeds beloofd heeft. Hij voelde wroeging, doch bleef stug en hard, liet zich door zijn meelijdende emotie niet vermurwen.

„Tot ziens," zei hij kortaf, en keerde zich om.

„Gee mij te minsten 'n hand?" vroeg ze bijna klagend.

Hij gaf haar de hand, en drukte die meteen, eensklaps vurig, onweerstaanbaar, terwijl hij haar verteederd aankeek.

Met een lief-streelende beweging neeg haar frisch gezichtje schuins naar hem toe. Het schokte en bonsde in zijn hart, hij voelde al zijn krachten weifelen, het werd hem weer te sterk en een zware zucht, als een gekreun van smart, steeg uit zijn binnenste.

Zij stonden half buiten in 't portaal en de brullende veekerels zouden wel niets merken. Hij trok haar, plots zenuwachtig-bevend, naar zich toe, en drukte een zoen, een wild-hartstochtelijken brandzoen op haar frissche lippen. Beider oogen sloten zich, terwijl de liefde door hun lichaam stroomde....

„Tot morgen?" vroeg ze, zacht-fluisterend, hem weer loslatend.

„Tot morgen."

Hij was bedwelmd, hij zag noch hoorde meer, hij deed zijn motor snorren, wipte in den wagen en reed weg.

XIII.

Die heeren wisten 't nu. Al lang hadden ze 't zien aankomen, doch nu leed het geen twijfel meer: meneer Vitàl was doodelijk verliefd op het schoon Eleken uit de *Groene Linde*.

Zij zaten in *d'Ope van Vrede* en spraken er over, zonder eind.

„Hoe es 't toch meugelijk, veur azeu ne rijke jongen en mee zuk 'n educoassie!" zei de oude heer Taghon.

Dokter van der Muijt schudde bedenkelijk het hoofd.

„'t Es spijtig, 't es spijtig," jammerde hij. „Il aurait du épouser mademoiselle de Saint-Valéry."

„Bah bah, goesting es keup ęn geld en goed 'n moet toch nie gewegen worden!" meende de jonge Taghon, die in den grond heel trotsch was omdat meneer Vitàl door zijn toedoen met Eleken in kennis was gekomen.

„As er hij moar nie mee 'n treiwt!" vreesde meneer de Reu.

Doch daar waren die heeren minder bang voor. 't Was enkel tijd-passeering, hij deed eenvoudig zooals Nonkelken zijn leven lang gedaan had: de knappe herbergmeisjes naloopen. Van Eleken zou hij wel naar een ander gaan, en dan weer naar een ander, en dan nog en zoo voort, precies gelijk Nonkelken enfin. Maar hij begon wel wat veel te drinken, meende dokter van der Muijt, en altijd áltijd dien jenever! In zooverre mocht hij wel oppassen dat hij Nonkelken niet ál te trouw navolgde.

De jonge Taghon deed een verhaal. Een dag of wat geleden was hij in *De Groene Linde* geweest en had er natuurlijk, zooals altijd nu, meneer Vitàl gevonden. En voor het eerst sinds al den tijd dat hij meneer Vitàl kende, had hij hem dronken gezien, dronken, stomdronken! Er was zeker ruzie geweest, want Eleken stond met tranen in haar oogen achter de schenktafel en meneer Vitàl was zóó kwaad, dat hij geen enkel woord met haar wilde spreken. Hij zat maar onophoudelijk borrels op borrels te drinken en toen Eleken hem eindelijk smeekte nu liever een glas bier te nemen, was hij woedend opgevlogen en had vader Peutrus laten roepen, op bitsigen toon aan den ouden man vragend of die het goedkeurde, dat zijn dochter hem drank in hun herberg weigerde. Natuurlijk had vader Peutrus zijn dochter geducht ongelijk gegeven en daarop was meneer Vitàl zóó aan 't drinken gegaan, dat hij weldra van zijn stoel niet meer op kon. Onmogelijk kon hij in dien toestand zelf met zijn automobiel naar huis rijden en moeder Lie was op 't kasteelken het chauffeurtje ter hulp komen halen.

„L'alcoool et Flavie!" orakelde spotlachend dokter van der Muijt.

De ontvanger de Reu zat met flikkerende oogen rusteloos op

zijn stoel te draaien. Totnogtoe had hij bij die heeren geen woord over meneer Vitàls connectie en het geweldig spektakel met Irma in het hotel durven reppen; maar nu de jonge Taghon zich zoo weinig geneerde, werd de verzoeking hem eensklaps te machtig en in één adem vertelde hij van 't begin tot het einde de heele historie.

„Allons donc!" riepen dokter van der Muijt en die andere heeren, haast ongeloovig van verbazing.

't Es bijkans nog irger dan Nonkelken!" zei de oude Taghon.

„Et une femme, mon cher! un chic! une toilette! 't was wat anders dan Eleken, zille!" juichte de Reu, door de herinnering nog verlekkerd.

„Ha, dien deugniet! Wie zoedt er hem da toegeven, hè? Hij kon doar almets zitten of hij gien drei 'n kon tellen," glimlachte dokter van der Muijt.

En zij gingen daarop door, ondervroegen de Reu tot in de kleinste détails, telkens proestlachend en genietend, zich nauwelijks inhoudend voor Sietje, die, schijnbaar druk bezig aan haar naaimachine, zonder twijfel ieder mogelijk woord zat op te vangen.

Eenige dagen verliepen. Die heeren hadden het onder elkaar hoe langer hoe drukker over de vrijage van meneer Vitàl met Eleken, maar zoodra hij in hun midden kwam spraken zij natuurlijk over heel andere dingen en hielden zich of zij er niets van af wisten. Zij zaten als gewoonlijk naast hem aan het tafeltje, babbelden, dronken, rookten, speelden met de kaart; maar eensklaps, op een avond, kwam de jonge Taghon als een rukwind in *d'Ope van Vrede* gevlogen, keek even, als wantrouwig, vlug in 't ronde en gilde 't opgewonden uit, waar al die heeren het hoorden:

„Wilt-e nou ne kier wa weten! Iets da ge nie 'n zilt geleuven!.... Menier Vitàl goa mee Eleken treiwen!"

„Hè? Watte?" riep dokter van der Muijt half van zijn stoel opspringend, terwijl al de anderen doodstil en als verstomd bleven zitten:

„Dat hij mee Eleken goat treiwen!" herhaalde Taghon met nadruk, de oogen rond en strak van overtuiging.

„O gie farceur!" lachte van der Muijt.

Maar de jonge Taghon werd onmiddellijk nog driftiger opgewonden en haast boos.

„Moar 't es zèker, zeg ik ulder; 'k weet van voader Peutrus zelve!" gilde hij.

Die heeren, die aan 't spelen waren, legden hun kaarten neer en Sietje, 't herbergmeisje, hield bij haar naaimachine op de handen en de voeten te bewegen.

„Ach tuttuttut! Ge zij bezig mee ons veur de zot t' houên!" riep dokter van der Muijt eensklaps, als verontwaardigd, zijn kaarten weer opnemend.

De jonge Taghon keerde zich met een bruusken ruk naar de deur, als om ineens weer weg te gaan. Maar plotseling bedacht hij zich, kwam naar den dokter toe, strekte de hand uit en schreeuwde:

„Gewed? Veur al da ge wilt? Twintig tegen ien?"

Een schielijke stilte, als van gewichtigen, haast benauwden ernst, viel even weer in de stom-roerlooze gelagkamer; en in die stilte ging de portaaldeur langzaam open en meneer Vitàl trad binnen.

De jonge Taghon aarzelde geen oogenblik. Hij stapte recht op hem af, stak de hand naar hem uit en zei:

„Proficiat, mesieu Vitàl."

Zouden ze 't nù gelooven?

Ze geloofden het, al kònden ze 't haast niet gelooven! Ze zagen, als in gebaren van onwezenlijkheid, als in een droom, meneer Vitàl Taghons hand drukken en hoorden hem „merci" antwoorden; en toen stonden zij ook allen op en drukten hem gewichtig om de beurt de hand en wenschten hem proficiat. Zelfs Sietje stond van haar naaitafel op en kwam hem feliciteeren. 't Was als een plechtigheid. Geen oogenblik werd er geschertst, gelachen. Zij deden het allen in volkomen, bijna overdreven ernst; en ook meneer Vitàl bleef absoluut kalm, ernstig, deftig, waardig zooals het hoorde bij het vast genomen besluit eener zóó gewichtige gebeurtenis. En niemand ging er ook verder op in; dat was een afgedane zaak, waar niemand verder mee te maken had: hij ging gewoon aan hun tafeltje zitten, bestelde een borrel, stak zijn lange herbergpijp op en keek gewichtig naar het spel dat zij weer opgenomen hadden; en toen ook zijn beurt kwam om mee te spelen schoof hij gewoon bij, kalm en deftig gehuld in een rookwolk, de oogen ernstig op zijn kaarten, net als iederen avond....

XIV.

Hij ging met zijn natuurkind trouwen....!

Er was niets meer aan te doen; hij wilde haar, hij moest en zou haar hebben; en toen ze zich beslist niet anders dan in 't huwelijk geven wou, vond hij daar eensklaps iets moois en iets reins in, iets eerlijks en verhevens, dat het fond van zijn eenigszins romantisch aangelegde natuur ontroerde en boeide.

Opeens was zijn besluit genomen. Zij hadden weer gekibbeld, altijd over de zelfde kwestie; voor de zooveelste maal had ze 't hem herhaald: „als ge mij hebben wilt trouw dan met mij," en plotseling, vóór hij zich als 't ware rekenschap kon geven van de portée zijner woorden, uitdagend, geprikkeld en gesard, had hij 't in een instinctieve opwelling, met starre oogen van onwrikbare vastberadenheid, uitgeroepen:

„Hawèl, 'k zàl mee ou treiwen!"

Daarop was een groote, haast bang-benauwde stilte gevolgd. Stom van verbaasd-ongelooven staarde Eleken hem aan.

„Geleuft-e mij niet?" vroeg hij met schitterenden blik. Hij was doodsbleek en zijn lippen beefden. Zij werd bijna bang voor hem.

„As ge 't woarlijk mient," aarzelde zij.

Vader Peutrus kwam binnen. Hij merkte hun benauwde ontroering en keek verlegen op.

„Mag.... mag ik het hem zeggen?" stamelde Eleken.

„Natuurlijk, ge moet wel," antwoordde meneer Vitàl kort, beslist, vastberaden.

„Voader," zei Eleken met inspanning, zich tot den ouden man wendend, „menier Vitàl klapt van mee mij te treiwen."

Wijd gingen de bolle blauwe oogen van vader Peutrus open.

„Wa.... wa.... wa zegt-e doàr?" stotterde hij.

Starend keek meneer Vitàl hem aan en in de wilde verbauwereerdheid van den lummel las hij als 't ware de bevestiging van zijn vrijwillige maatschappelijke vernedering. Het was even iets onuitstaanbaar scherps en vlijmends, dat ook plotseling weer de smart, hem door de weigering van mademoiselle de Saint-Valéry veroorzaakt, vinnig deed herleven; maar hij keek naar het nu zoo diepzalig ontroerde, mooie, blozende Eleken en voelde onstuimig in zich trillen het groot, vurig verlangen van al zijn steeds ge-

dwarsboomde hartstochten. Het nevelde en gloeide rood vóór zijn oogen, net als op dien schrikkelijken middag, toen hij Irma in 't hotel op heeterdaad betrapt had; 't was of nu ook een vijand háár van hem zou kunnen wegvoeren; maar dàt zou nooit gebeuren; hij nu, hij alleen was ditmaal heer en meester over haar jeugd en haar schoonheid; en hij bekrachtigde haar mededeeling met een forschen nadruk, de wenkbrauwen gefronst en de woorden beslist:

„'t Es lijk of ze zegt, boas Peutrus: 'k wil en 'k zal mee heur treiwen!"

Baas Peutrus kon dat zoo maar niet opeens in zich verwerken. 't Was hem te kras, te overweldigend-machtig. Bevend liep hij naar buiten om moeder Lie te roepen, terwijl Eleken, door haar emotie gebroken, in onstelpbare tranen van geluk uitbarstte.

In 't dorp was het een weergalooze opschudding. De menschen liepen er als 't ware dol van. Het nieuws breidde zich met ongeloofelijke snelheid uit, het vloog door de straten, het galmde in de huizen, het drong onmiddellijk tot in 't kasteelken, waar Mietje en Netje het door het chauffeurtje vernamen.

Zij wisten allen sinds lang dat meneer Vitàl heel veel, — veel te veel, helaas! zei 't oude Mietje, — in de *Groene Linde* zat; maar Mietje had in den tijd van Nonkelken nog heel wat krassere toeren bijgewoond en zij haalde er maar zuchtend de schouders bij op, klagend dat al het mansvolk precies gelijk was en denkend dat het wel, gelijk destijds met Nonkelken, bij meneer Vitàl van zelf zou luwen, als het eens ten hoogste was gekomen. Ook trilde zij van verontwaardiging toen het chauffeurtje met zijn ongeloofelijk nieuws kwam aanzetten. Dat was niet waar, dat waren leugens, dat was onmogelijk, beweerde zij nijdig; en zij dreigde het chauffeurtje met het ergste indien hij zoo iets durfde voort vertellen. Maar zij ging even in een winkeltje en hoorde daar ook dadelijk die schandalige geruchten over een familie die zij sinds zóólang diende, dat zij er solidair en als 't ware eigen mee geworden was; en haar ontzetting was zóó hevig, dat zij onmiddellijk besloot haar meester er over te spreken, zoodra als hij terug zou komen.

Zij hoefde 't niet eens te vragen. Hij zelf kwam dadelijk naar haar toe en zei, met ernstig gezicht:

„Mietje, 'k moe ou wa zeggen. 'K ben van zin om te treiwen en 'k hope....

Zij liet hem den tijd niet uit te spreken. Zonder er meer van te hooren viel zij hem met ontsteld gezicht en opgeslagen armen in de rede:

„Ha moar menier Vitàl toch! Ha moar ge 'n zilt dà toch niet doen! Ha moar Hiere Godheid menier Vitàl!" Zij kòn niet verder, zij barstte plotseling in snikken uit en sloeg met beide handen haar schort voor 't gezicht.

„Wa es dà nou, Mietje?" zei hij streng.

„Ha moar menier Vitàl toch! Ha moar menier Vitàl toch! Mee azeu iene! Mee azeu iene!" snikte zij onbedaarlijk.

Verbaasd keek hij haar aan. Zij wist dus reeds! Maar zijn wenkbrauwen trokken zich boos samen en zonder verdere uitleggingen:

„Mietje," zei hij, zoo kalm mogelijk, „dat 'n es gien reden om doarveuren te schriemen en 'k hope wel da ge bij mij zil willen blijven....

Wanhopig en hartstochtelijk schudde zij het hoofd:

„O nie, menier, o, nie nie, bij azeu iene! Veur gien geld van de weireld!"

„Mietje, ge 'n kent ze niet!" riep hij bits; „en 'k verzoek ou in alle geval van d'r noch goed noch kwoad van te zeggen!"

Nog wanhopiger viel Mietje aan 't schreien. En voor het eerst in haar leven was ze tegenover haar meester ongehoorzaam. 't Was haar te machtig, zij kòn niet zwijgen.

„Doe lijk Nonkelken!" snikte zij; „stel ze kontent mee geld as er ne kleinen moe komen! Moar 'n treiwt er toch nie mee, 'n doet de noame van ou scheune famielde toch die oniere nie aan!"

„Zwijg, Mietje!" gebood hij ruw, boos. En hij keerde zich om, terwijl de oude meid, steeds snikkend, met het hoofd in haar schort naar de keuken terugstrompelde.

Eenige dagen verliepen. Een zware droefheid drukte op 't kasteelken. Ook Netje had stil haar dienst opgezeid; en zwijgend, met rood-geweende oogen en neerslachtige gezichten, bedienden beiden nu haar meester.

Meneer Vitàl was zenuwachtig opgewonden en gejaagd. Hij ging niet meer uit, behalve naar de *Groene Linde*, waar hij met koorts-

achtige haast de laatste toebereidselen bespoedigde. Zoo gauw als het kon moest het nu maar gebeuren; de geboden in de kerk en de huwelijksbelofte op 't gemeentehuis waren reeds afgekondigd; en Eleken werd haast geen tijd gegund om voor een behoorlijk uitzet te zorgen. Dat alles zou later wel komen: hoofdzaak was nu dat ze getrouwd waren, om uit den strijd en den twijfel te zijn, om voor 't onoverkomelijke van 't volbrachte feit te staan. Hij wilde niet langer folterend tobben en denken, niet langer aarzelen noch talmen. Hij sloot zijn oogen voor de werkelijkheid en schudde de kwellende gedachten uit zijn hoofd. Het moest er nu door, zoo spoedig mogelijk, om eindelijk rust en vrede te hebben.

De menschen in het dorp twijfelden nog tot het laatst, konden, wilden er niet aan gelooven. Allen dachten, evenals Mietje, dat meneer Vitàl zich te ver gewaagd had met Eleken en dat hij toch ten slotte, zooals Nonkelken herhaaldelijk gedaan had, met geld weer alles goed zou maken. Maar de tijd verliep, 't gezegeld papiertje der huwelijks-aankondiging bléef hangen in 't gerasterd kastje buiten aan 't gemeentehuis en de groote dag brak eindelijk aan.

Van in den vroegen, stillen, glanzenden September-ochtend bulderden al in de verte de kanonnen. Meneer Vitàl had alles zoo kalm mogelijk gewenscht en daarom zou de huwelijks-plechtigheid ook zoo vroeg mogelijk geschieden; maar hij kon toch niet beletten dat de buurt, ginds aan de *Groene Linde*, luidruchtig feestvierde. Vader Peutrus, althans, zou geducht moeten trakteeren.

Even vóór acht uur kwam een vlug, dicht rijtuig het erf van 't kasteelken opgereden. Daarin zaten vader Peutrus, moeder Lie en Eleken. 't Chauffeurtje liet hen binnen. Den vorigen avond waren Mietje en Netje schreiend met pak en zak vertrokken en een noodhulp was in huis. Stralend zag Eleken er uit, geheel in zwarte zij gekleed, met wit-en-zwarten hoed en witte leeren handschoenen. Het stond haar niet en zij hield zich te stijf. Zij zag er veel aardiger uit in haar dagelijksch japonnetje; maar mooi was ze ondanks de hinderende, stijve kleeren, stralend-mooi van blozende gezondheid, en meneer Vitàl zoende hartstochtelijk haar frisschen, rooden mond. Ook vader Peutrus en moeder Lie waren heel in 't zwart gekleed: vader Peutrus met dik-ronden rug in zijn spannende jas en met hangende armen; moeder Lie strak van verbauwereerdheid, met gapenden mond en donkere, bijna angstig om zich heen loerende oogen, als een beest dat in een vreemde

kooi zit. Zij gebruikten een haastig ontbijt en stegen met meneer Vitàl in den landauwer, die hen tusschen een dubbele rei van gapende nieuwsgierigen naar het gemeentehuis bracht.

Meneer Vitàl was hoogst zenuwachtig en had maar één groote, obsedeerende vrees: dat het barontje, als burgemeester, daar zou zijn om hen te trouwen. Dat zou voor hem de ergste vernedering wezen. Hij zag al in verbeelding de fijn-sarkastische silhouet van 't oud nobiljontje en hoorde hem minachtend, met bedekte spotternij, in zijn gebrekkig Vlaamsch de sacramenteele vraag stellen: „Meneer Vitàl Dubois, verklaart kij voor wettig huisvrouw te neem, mademoiselle Elodie Peeters?" Doch neen; gelukkig was hij er niet. Toen meneer Vitàl met Eleken en haar ouders in de secretarie, waar het huwelijk zou voltrokken worden, binnentrad, zag hij terstond, achter den grooten, zwarten lessenaar, meneer Waelckens, den eersten schepen, die als burgemeester zou fungeeren. Hij verademde. Zijn twee getuigen: de ontvanger de Reu en de jonge Taghon, stonden daar al te wachten; en uit de herbergkamer tegenover de deur der secretarie kwamen ook Elekens getuigen: twee aanzienlijke boeren uit haar gehucht, te voorschijn.

De secretaris begon de voorlezing der acte. Alles ging hoogst deftig en ernstig. Niemand glimlachte, niemand verroerde zich. Meneer Vitál, zeer bleek, hield strak zijn wenkbrauwen gefronst, starend naar den grond kijkend, terwijl Eleken, naast hem, als een bloem zat te blozen. Buiten in de straat gonsde dof rumoer, met af en toe gestamp van paardenhoeven op de straatkeien. Twee jongenskoppen verschenen plotseling achter de vensterramen, waar zij tegen opgeklauterd waren, maar een dreigend gebaar van den veldwachter, die naast den secretaris stond, deed ze spoedig weer verdwijnen.

De secretaris onderbrak even zijn eentonige voorlezing, meneer Waelckens stelde de geëijkte vragen, ouders en trouwers zeiden het verwachte „ja" en heel gewoon, als een alledaagsch gezegde, klonken de woorden die hen voor altijd aan elkaar verbonden:

„In name der Wet verklaar ik u door 't huwelijk vereenigd."

Ernstig, gewichtig, werden met stille, matte stemmen, bescheiden gelukwenschen geuit. Moeder Lie pinkte eventjes een traan weg; meneer Waelckens keek aarzelend naar meneer Vitàl en daar deze een beweging maakte stak hij hem feliciteerend de hand toe en drukte daarna ook de hand van Eleken en van haar ouders. Daarop

kwamen ook de vier getuigen, de secretaris en de veldwachter, handendrukken. De secretaris las het einde van de acte voor en toen kwam uit de herbergkamer een dienstmeisje in witte schort, met een presenteerblad waarop een ontkurkte portflesch stond, omringd van een aantal volgeschonken glazen. Allen bedienden zich, klonken in stilte aan, en dronken. Meneer Vitàl, Eleken, haar ouders en de getuigen namen om de beurt de pen en teekenden de acte, moeder Lie en vader Peutrus langzaam en met groote inspanning. Alles bleef hoogst ernstig en deftig. Geen lachje, geen enkel der gewone, schouwe grapjes werd gewaagd.

Toen zei meneer Vitàl eenige woorden van dank en met Eleken aan den arm verliet hij statig de secretarie en daalde de treden van de stoep af naar het rijtuig. Als in een bont-verwarde wemeling zag hij de ontelbare, nieuwsgierige gezichten van de op elkaar gedrongen menigte. De oogen glommen van onverholen verbazing en graagte, de monden hingen gapend open en de gestalten stonden roerloos-stijf gespannen, als versteend. — Haastig stapte hij met Eleken binnen, gevolgd door vader Peutrus en door moeder Lie. De koetsier zweepte zijn paarden, en door de volle straat, waar voor ieder deurgat weer diezelfde, als versteend gapende en starende nieuwsgierigen stonden, reden zij naar de kerk. Wild-gillend holde plotseling een heele bende jongens naast de wielen mee. Heel in de verte, op het gehucht der *Groene Linde*, bomden dof de feestkanonnen.....

Slot volgt.

VERZEN

DOOR

NICO VAN SUCHTELEN.

I.

Eenzaam, o eenzaam is mijn dag geworden.
Over doodstille velden, wijdheen wit,
Huift leege lucht en stil is 't waar ik zit
In blaren die van 't kaal geboomte dorden.

Eenzaam, o eenzaam! en ik zie u sterven
Mijn dag, zie 't zinken van uw raads'len dood.
Een nevelglans, een schim van droefnis, vloodt
Uw raadsel-leven dat ik nu zal derven.

Eenzaam, o eenzaam! en het bevend fluistren
Hoor ik rondomme van een teerst geklag.
Wie weent, wie weent mijn dag, om wat nu mag
Verzinken in al stiller, doodscher duistren?

Roerloos, en van een roerloos waas omgeven,
Als een die bidt en nog met de oogen dicht
't Gelaat heft in een doodstil duistrend licht,
Zoo sterft mijn dag, en zoo mijn eenzaam leven.

II.

O wouden wonderlijk bewolkt;
Onder dier nev'len onstuimige vluchten
Wat hoor ik u suisende zuchten?
O luchten, o luchten zoo vreemd bevolkt
Van grauwe vlagen
Die over uw blauwe velden jagen
Wat hoor ik u klagen, klagen?
O winden die door de blaren kolkt
Wat hoor ik u razende vragen?

O zon die achter de nev'len glanst
Een plotsling uw stralend gouden
Wade waarover een wemeling danst
Van wild-verheugde
Ondooflijke vreugde
Werpt over wolken en wouden;
O machtige zonne, o wonnige gloed
Die licht in mijn storm-ontruste gemoed!

III.

Melancholie.

Een schemerweb van glans doorwoven mazen
Hangt om haar neer, en roerloos, met dien blik
Waarin de nacht reeds droomt, staart zij, van schrik
Noch hoop ontroerd, maar diep, diep in verbazen.

Want wat wij ooit in wijze boeken lazen
Van God en Wereld en dat wonder Ik
Werd zinloos bij wat in dit oogenblik
Drie-eenig leeft in haar verstilde extase.

O schoonst mysterie-wezen, Poëzie,
Die ik zie schouwen naar wat eens zal zijn
Door 's avonds weiflend stervens-bleeke gloren,

En naar dien nacht van eeuw'ge stilte hooren
Waarin het leven zingt zwevend in schijn
Des doods — Oer-kracht der ziel, Melancholie!

FRAGMENTARISCHE KRITIEK.

Literatuur, kunst, leven.

DOOR

IS. QUERIDO.

I.

Händel en Bach.

Er is niets in het melodische leven, dat dieper ontroert dan de vrome stem van den verrukkelijken Händel. Die ziel is zelve een kathedraal-orgel waarin het hoogste levensgezang schreit en bidt en jubelt, zonder bacchantische weerklanken en weerom-jubelingen van wereldsch geloof.

Deze orgel-ziel, vol wondre klank-stemmen van donkre levenssmart en goud-lichtende vreugd, draagt zij ons niet, met hevig-menschelijken drang en trillenden hartstocht naar den klagelijksten weemoed en plots weer naar de sublieme verrukking, naar allesverstillende gemoedsvroomheid en innerlijke rust? En dan altijd maar te hooren en te zien de zangerige en kleur-zachte schittering van zijn instrumentaal coloriet!

Eerst omruischt ons het teederst-geheimzinnige gezang van de zingende en minnende viola da gamba. Dàt wezen begint te zingen zacht, eerst als trillend en zuchtend zanggesuis om een orgel met half afgesloten registratuur. Dán is 't eerst als het ademen van een ziel. Plots duikt de melodie op, daalt en vergolft weer als een cantilenische wiegeling van zachte, droeve menschenstem.

Het geluid van de trillende snaren wordt donkerder en dieper en angstig-menschelijk van timbre. Als 'n diepe viool die opweent uit 'n duisterende grot, waarin de klank-echo's dwalend sidderen langs de zwarte wanden.

Maar soms ook zingt de viola da gamba van blonde levensblijė meisjes die uit veldsluimer ontwaken in brandende middag-zon, den schoot vol-geregend zien van zoetgeademde bloemkes en kruiden.

Dan is er juichende zang in de ziel van dit Händel-instrument.

Nu komt de fluit, de lange, fijne, heldere fluit met zijn zilver gedruisch en geparel, zijn weemoedig toon-wegsterven en zijn als uit de verre verte natrillend gegalm; de fluit helder in de lucht als 'n leeuwerik-slag, een geluid doortrild van licht en kleur en natuur-jubel.

De weemoedige en dartele fluit in Händel's instrumentatie!

Dán de cello die met zijn smart-stem door de melodie-gang der andere instrument-zangers heenschreit, als de klacht van een verstooten hemel-wezen dat nu voor de menschheid zijn droefnis uitsnikt.

Dan de harpen met hun ruischende klank-vlagen van melodisch geprevel, met hun zwevend uitgesprenkel van toontjes als door gouden winden uiteengewaaid en weer bijeengejaagd in de ijle lucht; de harpen met hun herfstgesuisel dat ná blijft hangen in het zwaarder klankenspel, van het groote orchest, wat zijn zij voor sprookjes-verschijningen in het reëele leven? Hun rank snarenspansel al, hun grillige gevoeligheid en hun mythische vormen verbazen.

Hoe kende Händel de teere ziel van dit mythische wezen, dat al zacht zingt als de lucht er even streelend langs wuift!

Dan de hoboe als 'n herderlijke joedeling, als de hooge stem van een natuurmensch die de landelijke heerlijkheid van het zomer-dwalen bezingt, en toch kent — te voelen uit z'n geheimzinnig-lokkend vibrato — den weedom van het groote stadsleven. De hobo met z'n vóór-tooverende klankvisioenen van herderlijk geluk, verre hei met zonnige hitte, maar ook groene gras-landouwen waarover zonnebrand gloeit, onder wijde uitstraling van blauwe hemelen.

Dan de bazuinen die de geestdrift opstooten in het zingende leven, en de macht van fanfare-klanken als een ontstellenden godenroep over de ruimte van water en land laat weergalmen. Die roepen de menschen bijeen, verlangen toestrooming van hen uit bosschen, bergen, steden en dorpen, want zij vertellen in luid geschal van het eeuwige aller dingen.

Eindelijk de geheimzinnige fagotten als 'n sombre zachte donder van een koor demonen, vreemde schepselen die uit de nachtelijke diepte van hun helsche oorden opgeroepen, een storm aanloeien

van lugubre klanken-droefnis. Eerst klinkt het koor over de aarde als een smartelijk gehuil van onder-den-grond gesmoorde faunstemmen, al weenender en wilder. Zijn dat gehinderde boschgoden die komen aanrennen op hun bokspooten en wild de zengende klauwen uitslaan, in 't duister zoekend naar zinnenprooi, den gruwelijken hijgenden adem verhit van koortsig verlangen? — Niets dan klank-visioenen bij de heimvolle geluidswerking der diepzingende prachtige fagotten, met hun bronzende kleur-donkering 't flitslicht en de dartele kleurspelingen van de fluit dempend.

Zoo, al de stemmen met hun diepst-eigen klankleven, — de timbreerende ziel van ieder instrument — bracht Händel bijeen, kende hij in zijn fijnste en machtigste klank- en kleurwerking. Hij voelde hun sprook-geluid, hun fabel-melodie; hij hoorde hun gebed en hun zang. Ieder instrument met zijn opwekking van wondre ontroeringen, telkens anders van klank-kleur en atmosfeer.

En eindelijk dat alles met den koor-zang samengebracht, gedragen door gewijde woorden, saamgevat als in hemelsche macht, uitzingend de daverende pracht van zijn menschelijke gods-verheerlijkingen.

Nu staan wij vlak onder den instrumentalen donder van zijn oratorium en de subliemste ontroeringen doorschokken en doorsidderen ons. De saâm-zingende macht van zijn koren zwelt áán, stijgt, stijgt, en al breeder zwaait hij ons met zijn verrukkingen het rijk van eindloosheid in!

Als er ooit van epische muziek te spreken valt met dramatische diepte, waarin iedere geloofsuiting tegelijk vermenschelijkt en vergoddelijkt leeft, dan gaf ze Händel in zijn oratoria, in zijn *Messias* vooral. Zijn koor draagt de ziel naar het altaar. Dat is geen zang meer, dat is bidden, dat is smeeken, dat is ontferming vragen voor al de lijdenden; dat is snikkend spreken met zijn God zelve! Hier is de mensch-ontroering niet vermuzikaald maar uitgesnikt. Al wat er aan ideaal in je leeft trilt hij met zijn koorzang aan.

Deze „verouderde", hoe goddelijk gaf hij met zijn beperkte middelen, het volle geheimzinnige van iedere instrumenten-ziel. En nergens in zijn instrumenteer-passie gaf hij klank-sensualiteit die in ons een woelig opjagend erotisme aanhit, als bij de Wagnersche muziek-drama's.

De ziel van Händel is klaar als een vriezende nacht-hemel vol

gouden starrenbloei. Wat wonder dat Beethoven tot Riez en z'n andere bewonderaars met zoo diepe vereering kon spreken, want niemand kon inniger en universeeler de jubelende heerlijkheid van dezen vromen voeler doordringen en beseffen.

Ick zie de goude bladen,
Met perlen van de lucht, den zilvren dau, geladen.
Hoe lieflyck rieckt dit loof, dat zyne verf behoudt!
Hoe gloeyt dit vrolyck ooft van karmozyn, en gout!

Zoo zingt Belzebub in *Lucifer*.

Hoort ge dien gouden zingenden toon in dit versbrok? Zoo iets van breede statigheid en teedere kracht en toch vaste beeldende visie?

Zoo, in dien toon leeft de orgel-ziel van Händel.

Hetzelfde licht dat dikwijls over de orgelende zang-woorden van Vondel gaat, dat licht warm en diepgoud van glanzingen speelt ook over de klankentaal van Händel. — 't Ontroerde ademen van écht-vrome zielen hoort men, en de tooverij van den lyricus draagt zijn wondertoortsig licht dra over op den dramaticus.

En zie nu den blinden Händel in het sombre diepe nachtduister van zijn verstilde oogen, voor zijn levend-zuchtend orgel. Hij, de ziener naar 't eeuwige, tastend z'n geest in het droeve donker van zijn blinde oogen. Daar zit hij! De klagelijke registers beven onder den teed'ren druk van zijn zoekende vingeren. 't Snikt daar als vreemd-zacht mannengeween, sereen van timbre. Het is de viola da gamba, dat ménschelijk ontroeringsgeluid, zingend en ijlend en uitsnikkend liefde-verlangen. Al sterker ruischen om hem áán de donkre geheimen nu van zijn blinde leven, verklankt, vergoddelijkt in tonen-smart. Het stroomt uit zijn ziel. Wat klagelijk eerst schreide, wordt zwaarder, galmender, zingt extatisch als 'n jubileerende hymne, een nirwanische verrukking.

Nu ziet de blinde ziener weer in 't Eeuwige.

Zoolang de klanken blijven leven, ruischen en zingen òm hem, en het gestaar in de visioenen-diepte van zijn droom-zang hem een zaligheid toe-ruischt, siddert er heilig licht over zijn grijze hoofd.

En de blinde oogen weten van geen wereldsch licht, geen duisternis en geen zonnekleur, zien alleen door de visioenen van zijn harmonieën een eeuwig gods-rijk. Hij heeft de gestalte van zijn *Messias* naast zich gevoeld in dat wond're duister!

Naast Händel, den al-machtigen alexandrynist der lithurgie, de al-zegenende Bach, het godskind, naïef van ziels-heerlijke

openheid, beheerscht door sublieme rust, ongerept en kristal-zuiver van vrome ontroeringen. Bij hem geen half-mystieke geluks-roes, geen extatische neveligheid van heidensche hysterie, geen vermystieceerd troebel klanksensualisme en bemusketeerde romantiek.

Bach, de groote orgelbouwer, slaat regelrecht zijn trappen naar het heelal en den troon Gods.

Is dát een protestantsche ziel, een ziel geboren uit het schijnnuchtere, strenge, stroeve en kleurlooze godsgeloof? Kwam uit deze ziel dat wond're geestelijke gewijde drama: de Mattheus-passie? Zijn hier de gouden schijnselen van een evangelische symboliek gevangen in de kristallen spiegelingen van een klanken-tempel, die eindeloos zich verheft in vloeiend azuur van 't gansch Heelal?

Is dat als een klanken-kathedraal bóven de van smart-bloedende Jesus-menschelijkheid uitgebouwd, om de eeuwigheid der dingen te omringen, hoog, alhooger van uit God's troon?

Dit alles, heel deze Mattheus-tragedie schiep Bach, die machtige, stille bouwer, het godskind die reùs was in zijn ontstellend genie.

Hij, de protestant, schiep ál dat licht, ál die tinten en schemertonen, zooals Rembrandt de protestant een eigen wereld van leed en smart en versomberde wijsheid schiep in de atmosferische en wonder-plastische stemmings-schoonheid van de door zijn goudlicht omstraalde bijbel-tragiek.

De Matheus-passie is ook daarom de allersubliemste verheffing van het oratorium-drama wijl de lyrische scheppingskracht er niet alleen instaat. Die vloeit inéén met de dramatische levensdiepte van Bach's enorm genie, gaat door alle graden van ontroering óver in de geheel vergeestelijkte schoonheid.

Deze toonschepping is lyrisch-episch en dramatisch en haar architekturale lijnen omspannen het gansche Cosmische gods-geloof van ieder ontroerd sterveling.

In dit toon-poëem is de ziel der *menschheid* aan 't woord, de menschheids-ziel die zingt! Wagner staat hier tegenover als een wel hevige, maar demonisch zinnelijke ziel, gefolterd, geteisterd door zijn heidensche hartstochten, heidensche natuur-mystiek en den op Schopenhauer parasiteerenden bouddhistischen zelf-reinigings-waanzin. Bach's ziel is nevelloos en klaar als een hoog-vonkelende sterrennacht.

In de Mattheus-passie leeft een dramatische verbeeldingskracht die zóó zonder omwegen de vergoddelijking van Jesus en zijn

smarte-schoon raakt, dat heel de met wereldsch-sensueele aandoenings-ascese en menschelijk-vertragiseerd lijden van den mythischen Parsifal, er zwak van bouw en innerlijk naast wordt.

Dat is niet alleen meer kerkmuziek maar uitgezongen zelf-ontroering vooral van een kristal-rein menschenhart, waarin geen menschelijke geloofs-troebeling meer leven kàn! In Bach leven het vragende kind en de antwoordende reus. De melodie vraagt smeekend, de harmoniën openbaren zich uit de gouden diepte van hun heerlijken klankengang. Bach kent geen sage, geen tooverij, geen natuurmystiek. Zijn moraal is geen met onverteerbare filosofie en vage metafysiek bezwaarde levensvisie, zijn moraal is de goddelijke ontroering die stond in het gouden licht van zijn argeloos geloof zoo rein en onsmettelijk als koorknaap-kleed.

En toch een titan in de uitbeelding in de voorstelling. Want hoor maar de macht, de zingende macht, de uitdreunende, donderende macht van zijn scheppingen.

Zijn melos golft en trekt lijnen over een oneindige ruimte. Dat is de architectuur van een geweldige, van een in epische afmetingen voelende ziel, die de stormen van de wereld-smart gehoord heeft vlak aan z'n oor, die de donkerste nachten van menschenangst en vertwijfeling ingestaard heeft, die de hel-pijnigingen der verdoemde in bang stemgeloei, gegil en gekreun op zich heeft voelen aankomen, maar boven alles uit kon ademen in de zaligheid van paradijs-visioenen als in een goud-wazige eindeloosheid waar doorheen de zang van zijn muziek klonk. De zielsdiepe schoonheid van zijn instrumentale fuga's verbinden het innerlijk geluksleven van mensch en god, en door zijn rhytmische melodiëen komt er een heerlijk spel te spelen tusschen hemel en aarde.

De ontstellende geheimenis van zijn genie is zijn kinderlijkheid en zijn titanschap tegelijk. In zijn kunst gloort het weeke purper van een paradijs-ochtend, en de gouden mistigheid van den geloofsdroom.

Al naar eigen aanleg, subjektieve vorming en temperament zal men door Bach's vroomheid opwekkingen krijgen.

Eén zal de zevensnarige cyther in de zachte harptokkelingen hooren, en zich terugleven in den Sappho- en Alcaeus-tijd; zal het goud gedamp van het Lesbos-eiland zien opzweven als een nevel van blank licht en daarin de menschelijke figuren van het zingende heidendom, dat rond-wondert met zijn lok-fluit en zijn koorzangen.

Een ander zal, onwetend van de mytilenische hartstochten, heidensch en geweldig van lyrische spanning, alleen ingaan op de lithurgische heerlijkheid, de hoóge *ontroering* zal ieder ondergaan, met welk geloofs-innerlijk men Bach ook aanhoort.

Giet zij voor één, nieuw glanzend licht over den ingestorten tempel van Apollo, en zien wij de kronkelingen van den draak Python om den gouden drievoet van het attische orakel, — draagt zij voor den ander het kruis en loeit zij ons een angstigen aschregen tegemoet, — de gansche ontzettende tragiek van het schandhout verzinnebeeld in den bloedstrijd van den mensch tusschen geestelijke en sensueele ontroeringen, — altijd en altijd weer is Bach de koninklijke zanger van het lichtende leven dat zich geeft om te ontvangen!

Als de duivelen-bende van de hel te lang giert voor de verschrikte onschuld-ooren van den onnoozelen Christen die zijn geweten voelt behameren met de donder-accoorden van het koraal, en hij ziet te hoog naar zich ópspoelen de roode golven van een zonde-bloedzee, waarop dobberen zwarte schimmen van angst, wroeging en berouw, hoor dàn naar de goud-vlammige klanken uitstootende bazuinen van Bach, want die zijn als de herauten van het geluk en de levensgeestdrift.

Hoor dan ook naar Bach, den grooten ontfermer die bidt voor de gepijnigde van wroeging en in smart-vernederenden. Dat is de snik in zijn zang die verstomt. Zoo hoor ik vandaag alleen wat deze twee Reus-kinderen me in hun geheiligden ernst vertelden van het hemelsche en zondige leven in hun breed-biddenden, klaren en magistralen eenvouds-stijl, in hun lithurgischen weedom.

II.

Chopin.

En na hún nog Chopin?

Chopin de verfijnde salon-ziel met zijn zoete muziek, week-modulatief en zoel als geurige vreemd-landige rozen; met zijn subtiele innigheid en zijn sensueele streelingen?

Geurt er geen muskus om zijn haren en lijkt hij niet in zijn adelijk-aristokratische verfijningen een dandy, geniaal en ontroostbaar weg-geroesd in vagen weedom?

Muziek van Chopin! Daar komt iets pronkerigs en schitterends op ons áf.

Een parfum als uit de zwier-dracht van een Ninon d'Enclos op ons toe-zwijmelend; een salon-erotiek, zacht-gestemd, gedempt en toch doordarteld van diepe maar half-gesmoorde guitigheid.

Muziek van Chopin! Als plots omtooverd in een zaal van Venetiaansche spiegelglanzingen. Ziet ge niet de heeren met de fonkelingen van hun geborduurde rokken, den nattigen glans hunner satijnen vesten, voorbijgaan in de helle schittering der fijne spiegels. Ziet ge het vurig getril en gestraal van juweelen op sjerpen en rokken en voelt ge den geparfumeerden adem van alles wat daar leeft in de stille verhitting van geheim genot? Hier wolkt de weelde-droom boven de drinkende hoofden der pralende gasten. De wijn vlamt en licht, en onder gescherts en zinne-stoei, opent zich het verschiet op hun brandende begeerten.

Muziek van Chopin! Als geruisch van fijnste gewaden omzweeft ze ons. De schoone vrouwen cataleptiseert zij. Zij staan tegen de gouden lambriseeringen bleek van hartstocht en sidderend verlangen. Zooals ochtendzon speelt in blonde orangerie, tusschen boom en blâren, daar dóorduikt tusschen takken en groen, zoo speelt zijn melodie in het gouden verbeeldingslicht om hem heen, brengt hij verstomming met de zwoele mysterieuse klankdiepte van zijn gezangen. De rococo-stijl heerscht soms in dien zang, en de angstige weelde van een neurasthenisch droomleven. Klank-arabesken als de kleur-lijn op Perzische tapijten, grillig en rijk, pralend en toch in één stemmings-zwenking omfloersd van teed're rêverie.

En tòch is de diepere Chopin geen salon-ziel.

Chopin is in fijnste constitutie moeilijk te doordringen. De heele psychologie van zijn droom'rige natuur en hallucinaties heb ik in levensbeschrijvingen nooit omvat gezien. Overal hetzelfde zeurderige geteem.

Chopin is in werkelijkheid een zachte, toch soms heel wreede, fijne, grillige duivels-natuur. Een zeer gecompliceerde man, met een vrouwelijke distinctie en weekheid, een streelende teederheid die meer is aanminnig verlangen dan zoetige verbrozing van eigen innerlijk.

Soms als 'n parfum van vervluchtende heerlijkheid, dan weer, in Baudelairiaanschen stijl, demonisch en kreten slakend van levens-benauwing en duisterende triestigheid. Voor velen is hij

alleen *bestaand*, als men hem *speelt*. Dan ondergaat men al de geheime kracht van dezen visionair. Maar als 't weer stil wordt, hoort men geen melodie meer. Dan is men gevangen in nevelige bedwelming. Men weet niets meer. Waar is die ziel schuw heengezweefd? De herinnering alleen leeft, vol van een heimvolle angstige teederheid, en iets snikkends blijft in je nadroeven. Je zoudt willen schreien, schreien stil, waarom? Er is toch niets meer, nergens, nergens! Maar wat is die sombre teedre weemoed dan die hij in de ziel opwekt? Waar is de geheimzinnige klager zelf heengegaan?

Dat is juist de angstige zwijmeling waaronder zijn werk ons brengt, en verdooft voor al het reëele rondom.

III.

Chopin is decadentisch, en toch dikwijls van een wonderlijk-opstandige, uitvlammende, oproerige kracht. Hij is teer als 'n albasten vaas, en toch stórmt het tusschen die blanke doorschijnende porcelein-wanden. Chopin is wel broos als een gansch ontbloeide bloem, en in de elegante koestering van al die adellijke vrouwen, verrukkelijk van charme en voornaamheid, broeide wel een zoete onnatuurlijke vereering, — maar is hij zelf niet in zijn nocturne en Polonaises dé muzikale charme, dé zwierige verklanker van klankengracie, gracie die dronken maakt en betoovert en de vrouw vooral om-roest met iets van spelende maar toch goddelijke liefde! Is hij niet de charme die luchtig-dansend verglijdt dan hier, dan daar, die niets dan ziels-wuifingen áánkoelt als een luchtige waaier-tocht; charme die cadanseert en wiegelend wegtrekt en weer op maat en zang terugkeert; die even lichtelijk allerlei levens-verrukkingen aàntint, vaag, als 'n zachte geluks-duizeling en vóór je tot bewustzijn komt, je smart en weedom, angst en klagelijke ellende in zóó schoone schaduw van droom om-donkerd houdt dat de smart en de weedom zelfs goddelijk genot worden.

Is charme dan niets? Is charme niet het heerlijke lichte gracie-kind van den dans, een geschenk van de goden aan ons allen? Is charme niet een geestelijke schoonheid ook van gebaar?

Ja, Chopin is dé muzikale charme, de gloed op een aigrette van 'n mooi-gekapte vrouw, de kinderlach van een zorgelooze courtisane, de stoutmoedige, dartele scherts van een vrije ziel, die spot met de zwaarte van uw ernst, ieder opschrikkend met knalletjes van fijne geestigheid.

En toch is Chopin nog oneindig meer dan de melodische gracie. Want heel gecompliceerd is die ziel! Als gij hem vóór u ziet staan als een buigende en flirtende hoveling uit den zonnekoning-tijd, met den cierlijken pluimhoed in de blanke hand, nederig en minzaam in zilver-geborduurden rok, kant-blank be-dast, zwijgend en voornaam in den zwijgenden zwier der andere hovelingen, — dan ziet ge één wereldschen kant van Chopin wel, — maar Chopin is oneindig meer dan melodist, charmeur en salon-gastheer. Hoort den Chopin van de Préludes! Dan blijkt Chopin een van droefnis geteisterde ziel, schuwend 't licht en den dag, zoekend een levens-mysterie in den nacht, die alle échte angsten en ontroeringen, hallucinatiën en verrukkelijke spokingen van den échten, nooit simuleerenden visioenair heeft ondergaan.

Chopin is verfijnd en deze sensitieve dook bij wijle weg in streelende bewondering der beau-monde-lietjes. Dan kon hij klagelijk voor haar spelen, en zoo vol raadselen zijn spel somber doorklanken van lyrische apathie, dat al zijn vrouw-vereerders zich in zijn al stijgender woestheid verontrustten.

Ik bid u, zie Chopin nooit als salon-pop die buigt en geurt en de gouden muiltjes van Asschepoester komt brengen, naïvelijk aan slapende princesjes. Hij keert de fabel niet om! Zie hem niet alleen als de timide betooveraar der op zinverrukking azende beau-monde. Zie hem niet als 'n dons-houpe, klankzoet streelen geblankette en gemusketeerde dames-wangen. Zie geen halven coiffeur in hem die boudoir-verlokkingen te weerstaan heeft. Zie hem ook niet als 'n zoeten Jozef met mantelslippen in de hand, kuischelijk ontroerd en met pruilmondje afwerend 't gelonk der verliefde vorstinnetjes. Al wordt hij omschenen door de waaierige vlam-kaarsen der soireé-avonden, al ruikt het rondom hem naar resida en heliotroop, al vlamt het haard-vuur achter hem áán in geurige verhitting der feestelijkheden, — Chopin leeft heelemaal innerlijk, verscholen en schuw.

Luister lang naar hem, heel alleen, en zijn ziel zal zich ganschelijk openbaren.

Een ziel van kranke voorstellingen en nevrotische verbeeldingen, een brein van smachtend herdenken, een temperament van hartstochtelijke razernij, maar beheerscht door de grillige fijnheid van zijn zenuwen.

Een fantastische geest met aanleg voor ziekelijke, alles ver-angstigende hallucinaties, maar ieder dezer groot en diep en echt. Zelfs de fijne, modulatieve affectatie van zijn études ademen die echtheid. Al die werkingen van geest, fantasie, liefde-smachting, temperament en verziekelijkte imaginatie plots in een uur van dreigende ontroering bijéén gestuwd en diezelfde Chopin wordt van een geweldig dramatische kracht en diabolische verrukking. Hij is nooit ságedichter. In hem spookt geen verbeeldingsleven dat met magische wonderen goochelt, geen blokken werpt op de blauwe vuren van romantische mystiek.

Zijn pessimisme is van een sombre teederheid, en de luister van zijn schitter-schoon spel neemt dadelijk byzantijnsche vormen aan, raakt nooit ver-zwaard en verplompt in de filosofie der plastische muziek.

Zoek bij hem geen breede gemoedelijkheid van een wees-vader! Zijn ziel gaat ter carnaval en dán flonkert zijn spot, zijn ironie in zijn spel als bij geen ander. De Florentijnsche verfijningen der renaissance voelt hij dieper dan een zijner tijdgenooten, Heine wellicht uitgezonderd. Dat is de grime en de dramatiek van zijn Poolsch sentiment dat ook half-Fransch was. Dat geeft hem een grillige wreedheid van genie, waarover dwalend en zwierig zijn gracie heen-neuriet en al de verschrikkelijkheid er van verzacht.

Toch blijft zijn demonisme, een zachte, door poolschen weemoed getemperde diaboliek van een triesten opstandige die zich verzet tégen het leven, maar telkens weer neergedrukt wordt door zijn droomen en visioenen, alle oproerigheid in zijn ziel verstillend. Dan voelt men alleen zijn stemmings-spel dat weer bedwelmt, en tast men de droom'rige diepte van zijn Poolsche melancholie. Hoort men zijn klanken niet meer, dan zoekt men de ziel die zoo wonderlijk-vreemd, zoo heimvol klagen en smeeken kon aan zijn piano. Zoo werkt en wreekt zich zijn demonische weemoedigheid op zijn stilste en ontdaanste luisteraars.

Hij vangt de levens-kleuren, nog trillend onder brandende zon, niet op. Hij versluiert, verteedert, vervaagt het licht en de tinten tot een schemertoon, een stemmings-schijnsel. Hij lokt je uit het leven der daverende geruchten en breed-klinkende rumoeren, naar de halfduistere stemmings-stilte van zijn visioenair klavierspel. Hij lokt, lokt, als een slanke satyr de nimf, de horens bedekt, de bokspooten verscholen.

Er leeft iets van 'n eenzamen zangvogel in zijn harmonieën-grilligheid.

O! niet veel vermoeden hoe hevig deze man geleden heeft, door zelfvernielende angsten en een wilden, bijna krankzinnigen hartstocht die altijd in de somberste schaduw van het peinzend leven verkoeling zocht.

Er is een zoo diabolieke oorspronkelijkheid in de gloedschijningen van zijn melodie, in de capricieuse stormen van zijn moduleering. Soms rhetorisch en zoetig van klank en rhytmus, dan plots vreemd en woest en zacht-bacchantisch, vervloeiend in een ijl toongemijmer en zacht kristal klank-gedruppel, zooals water afspoelt van marmeren bekken. En bijna altijd is in hem een angstige, in zijn weeklagende natuur diep-verborgen, binnenbrand van vereenzaamde levensverrukkingen, die hij met woorden niet durft beroeren, die hij alleen kan aanstréelen met den zang van zijn toetsen, om eindelijk fantaseerend en los-brandend in de schittertechniek van zijn improvisatie zich heelemaal te geven, zich zelf weg-spelend naar de geheimenis van zijn droomrijk.

Hoort ge zijn klanken-delirium niet als een huiver-waanzin over je heen-stormen, en daartegen in, het demonische spelen met eigen smart? Hoor je niet dien wilden, snerpenden, tartenden zelfspot, een duivelenden humor en toch een visioenen-groepeering van bovenaardsche dingen die doet beven en verbleeken?

Is dát de charmeur, de salon-ziel, klaar met zijn lievige aanminnigheid tegenover de adellijke élèves die hem met bloemgeur bezwijmen? Is dat de fijn-schertsende causeur van innige welgemanierdheid en ranke wellevendheid, met iets van den betooverenden troubadour in zijn glimlach!

Heerlijke Préludes! Nergens klinken hier de weeke stembuigingen van den hysterischen zoeteling. Hier is de melodische behaagziekte weggegeeseld door de vleesch- en zenuwen-vretende tragiek van zijn innerlijke angsten! Hier is Chopin somnambulistisch-overgevoelig, en de imaginatie door visioenen-angst opgevoerd tot een subliem spel van dramatische plastiek. Hierin leeft de diepste weemoed van den enormen fantast.

In de Préludes beweegt zich de in angstig zelf-gevoel gefolterde lyriek op de grens van de extase. Zijn klanken-extase krijgt hier een diepte van leven, een trilling van weemoed als nergens anders in zijn kunst. Ze beweegt zich in de visioenaire sfeer van Shelley's lyriek, vergeestelijkt zich al meer en meer in het object van de schoonheids-ontroering.

IV.

Chopin is een vreemde dweeper geweest, maar van een verrukkelijke intimiteit zooals heel weinigen. Chopin miste de romantieke bravoure en de Novalis- en Hofmann-achtige geheimzinnigheid van Schuman's fantasmagorische, wilde genialiteit. Maar zijn muziek is even meeslepend. Chopin's emfase in de lyrische uitstorting is van een tintmooi, als van 'n Whistlersche pastel. — Zijn meest woeste gevoels-hartstocht is altijd nog in een peinsfeer omneveld. Toch houdt hij, de salon-ziel, diep in zich geborgen machten van toorn, haat, afschuw, angst, droefnis en weedom als slechts weinigen, of niemand in hem vermoedde. Niet de luidruchtige geniale virtuositeit van den Hongaarschen geweldenaar Liszt, gaat van hem uit. — Liszt is de groote piano-rhetor, de klavier-beheerscher met den opgeschroefden en onnatuurlijken hartstocht van een romeinschen wagenmenner. Liszt wilde overheerschen door de geweldenarijen van zijn ontzaglijke spel-virtuositeiten. Chopin bekoorde, gaf niets dan ziel, ziel en sentiment en daarin heel subtiel opgelost de schitterende techniek-fijnheden van zijn meesterschap en voordracht. Liszt deklameert, Chopin leeft zich uit! Liszt rukt je uit, Chopin goochelt je ín een droom-wereld. De Hongaarsche woede en 't geniale-overbluffende van Liszt verdiept zich bij Chopin in de teedre stemmings-innigheid van zijn zacht-pastellig spel. En al wat in Liszt met Germaansche diepzinnigheid uitzingt en asceteert, wordt in Chopin door half-romantische en half-slavische ras-invloeden tot een weemoeds-tragiek en een teederheid, weergaloos in de gansche muziekliteratuur.

Bach, dat is de dondergod bij wijlen, die de klankjubelingen door het oneindige ruim laat dreunen, en met zijn achtstemmige zang-koralen een soort gericht houdt over de levenden. — Hij overstemt het wereldgedruisch, en de gigantische schepper alléén hoort de menschheid. Daartegenover staat Chopin als een stille, eenzame, schuwe dichterziel, soms een zieke decadent, met exotische verhittingen van gevoel als bij 'n opium-schuiver of hasjisch-dronkaard.

Maar als hij daar gaat zitten voor zijn vleugel en hij zelf speelt z'n ziel uit, z'n eigen werk, dan verstomt alles. Dan breekt de dwepende schuchterling los en gansch zijn bedeesdheid verdwijnt. Dan vertelt hij van de melancholieke zwervingen en omdolingen zijner ziel. Maar zoo góddelijk vertelt hij. Geen roman kan boeiender verhaalgang hebben. Zijn instrument streelt en liefkoost

hij. Al zijn aanbidding gaat er heen. Z'n aanslag, befluweeld van teedre, zachte, rhytmische ingehoudenheid doet de piano zingen! Dat is geen spel meer, dat is louter ziel en uiting van opperst leven. — Terwijl hij speelt kent hij de wereld van zinnen niet. Bij Chopin geen aanstellerig wegzijn in schijn-extatische gebroken-oogen-naar-den-hemel-slaande, dithyrambische verrukking. Bij Chopin is ontroering doorstroomd van een onbewustheid die zelf tragiek wordt. Chopin wás zijn spel heelemaal! Chopin's adem brák als zijn spel stomde! Nooit heeft er grooter poëet voor een piano gezeten dan hij. Zijn piano, zijn kunst, en hij-zelf als uitvoerder: 't is één leven. Als hij fantaseert blijft zijn verhaalstem niet minder wondelijk dan wanneer hij composities speelt. Als drukte hij telkens een zegening op de toetsen, zoo gewijd zweven z'n vingers over het instrument. Hij kan spelen als met 'n streel van 'n poesenpootje zoo zacht. En dán, het geheim van zijn voordracht, die in zijn wonderlijke bezieling meegroeide. Hij kon weenen op 't klavier, en de huiveringen van angst laten meevoelen, zooals men dacht dat alleen een viool het kón.

Hij biechtte op zijn instrument, met fluisterenden zang. Wat tot het innerste innerlijk ging alleen, gaf hij.

O ja, hij speelde wel heel graag onder den luxueuzen wierook van markiezen en gravinnen. Die verfijningen erotiseeren ook in zijn werk en in zijn fluweelig spel. Maar toch is het meer een liefdekoorts, een vreemd-zwervend heimwee, een verlangen naar aanraking met het onzienlijke.

De weelderigste aangloeiïng van zijn liefde kwam toch nooit als een tartende zinnehartstocht zijn werk omzwoelen.

Slechts heel even zoelt de geur van het courtisane-lichaam van George Sand naar je toe. Maar héél even! Als Chopin gansch zichzelf werd, zich óprichtte in zijn Poolschen nationalen trots, dan verstomde ook de rhetorische fraaiïgheid van deze mannen-zwelgster, sidderde ze onder zijn demonische ziels-verklankingen.

Er was een tijd dat de diepe en mysterieuse pracht van zijn werk niet tot me sprak.

Wat deed dit zoetige, verweekte, ziekelijke en streelend-sensueele klankengespeel, dat femelend gemelodiëer naast de reine wereld van Bach, Händel en Beethoven? Een tijd ook, waarin Schumann's sluimer- en avondlied weeë, sentimenteele tafelmuziek leek; wél

van 'n lichtelijk-bekorende, en vreemde ontroeringen aanschrijnende intimiteit, maar toch zwoeltjes-troebel, de alleen-zinnelijke verklanking van luchtige levensflirt, heelemaal zich bewegend in de sfeer der lagere ontroering.

Toch stelde ik hem boven veel der romantici. Er ging een klanksuggestie van hem uit die altijd aan het droomen bracht. 't Bleef echter een schertsende vrijage van den geest met de emotie. Er was smart zonder diepte, tragiek zonder algemeen-menschelijke onderstrooming. Zijn muziek had iets als de weeke geur van een zwaar uit-ademende lelie in een bedompte, warmgestookte avondkamer. Zijn narcotische melodie bracht meer verzwakkende melancholie dan weemoed, meer verdrietigheid dan smart. Zijn zielsmuziek stemde onrustig, bracht opjaging, wilde nervositeit, geen weemoedig nagepeins. Zijn kunst versubjectiveerde het leven zoo hevig dat er geen grond meer onder je voeten bleef. Dat was nu de incarnatie van lyrisch individualisme, uitputtend, voos, en, in grillige maat-losbandigheid, van een bedroevende ikzuchtige zelfvertroetelende klagelijkheid.

Zijn kunst, broos, stond gansch en al buiten de aandoeningen van het groote leven.

Beethoven zong óók de smart van zijn ziel, maar in zóó opperstmenschelijken vorm en met zoo algemeenen hartstocht, dat hij teruggaf wat er weende en schaterde, zong en idealiseerde in het groote bestaan der menschheid.

Hier bleef ik staan voor een hallucinanten aristocraat, een decadent die tusschen den ondergang van eigen leven en passiën het bloedspoor van het menschelijk lijden zocht.

Maar Chopin is een geheimzinnige ziel!

Later kwam de openbaring. De bekoring van zijn Préludes is suggestief en in een visionaire sfeer lokkend als de Shelleysche poëzie. De angst-verhuiverende tragiek van zijn Préludes is bijna mediumiek. Door zijn Préludes weemoedt een stil gekreun en het heimvol geklaag als 't geween van dolenden wind in herfstavond-bosch.

Er is een tasten, een zoeken naar raadselen, naar geheimen van 't leven en de ziel, dan weer een verfluistering van liefde, zoo smachtend, zoo zalig doorhuiverd, als de zingende trillende roepstem van verlangende avondvogels in lente-boomen.

Zijn kunst, in z'n schoonste vergeestelijking, is van een diepe

ontroeringsechtheid gelijk men voelt in de mijmering van Heine's lied:

Du bist wie eine Blume
So hold und schön und rein;
Ich schau dich an, und Wehmut
Schleicht mir ins Herz hinein.

Mir ist, alsob ich die Hände
Aufs Haupt dir legen sollt,
Betend, dasz Gott dich erhalte
So rein und schön und hold.

Is dat schoone, dat stille eenvoudszangetje, van den dichter met de faunige levens-ironie? Is dat Heine de spottende hater en beschimper? Waar in dit vers leeft toch aanwijsbaar de betoovering? Is het versgeluid niet zangerig en diep als de lieve zegening van zachte gebeds-klanken? Over heel dit versje zweeft 'n zangerigheid die niet te vatten, aan te wijzen is. 't Leeft in de klankschoonheid van z'n vocalen, maar ook in den rythmischen eenvoud. 't Leeft in de voorstelling eener zóó intieme zuiverheid, maar ook in de vergelijking en in de streeling der wondre woordjes die de ziel beroeren, vol van geheimen om alles en om niets.

Zoo vol mysterieuse bekoring kon óók de muziek van Chopin zijn, als de woeste, nerveuse en visioenaire vervoering hem stil heeft gemaakt en de na-mijm'ring uit-neuriet! De zangrige cadanzen, de wieglende melodie, hij beheerscht er iedere ziels-stemming mee.

Vragen wij nu nog of hij de vertroetelde lieveling der vrouwen was, of hij een prinses Radziwill behaagde of niet behaagde, of hij al die ornamentieke soirée-schoonheden vóór of tegen zich had?

Wie kon mijmeren op de toetsen als hij? Wie zóó met verrukking de luisteraars slaan, wie zoo stoeien en dartelen en humoriseeren met het leven?

Zijn spel is als het schittergoud van de zonnige, en tegelijk als de grijzige mistigheid van den somb'ren herfst.

V.

In den vreeselijken tragischen tijd van zijn wonen in Majorca heeft hij zijn verrukkelijke Préludes geschreven, zijn grootste smart op de wereld overgedragen.

Toen leed de ménsch-kunstenaar in hem het bloedendst. Twee-

maal in liefde getrapt, miskend, hij, de aanminnige, de zachte en teedre droomer! Die vertrappings-wanhoop angst door zijn werk, schreit en roept er! Dat zijn geen mazurka's! Dat zijn smartzangen van een door verloren liefde verwilderden klager en en noodlotsvoeler. Voelt ge dat niet? Voelt ge niet den Chopin, telkens en telkens, van de vertrapte liefde, altijd roepend en verlangend, en altijd weer dat begeeren voor anderen geheimvol omsluierend met vervreemdenden weemoed?

Is het wonder dat déze man niet kán spelen voor groot publiek? Kon hij de smartelijkste intimiteiten van zijn ziel te-grabbel-gooien voor een onbekende massa van menschen?

Hij pronkt niet met zijn heerlijk kunnen als de groot Liszt.

Hij nadert de stilte met zijn muziek. Zijn muziek van weedom en droom is geschapen door den diep-intiemsten drang. Tot plots hem 't gezicht van Constantia Gladkowska voor den visioenairen geest schiet. Dan zwoegt en hijgt zijn ziel, stormt een vlaag van heftigste, schreiende verbittering los. Dàn duizelt hij en in de schittering van zijn techniek gaat een koortsige kracht gloeien, die vreemd en ontstellend doet staren wie naar hem luistert.

Waarom zou hij ook niet haten?

Heeft de „olympische" Goethe niet óók van zijn smart gesproken en tot Eckermann gezegd: „Sie kennen mich nun seit Jahren hinlänglich und fühlen was an all dem Gerede ist. Wollen Sie aber wissen, was ich gelitten habe, so lesen Sie meine *Xenien*, und es wird Ihnen aus meinen Gegenwirkungen klar werden womit man mir abwechselend das Leben zu verbittern gesucht hat".

Langzamerhand verbleekt 't gezicht van Constantia. Dan sterft ook zijn angstige haat en zijn verbittering. Alles vervloeit in een weemoeds-droom, en zacht vermijmeren de toetsen weer zijn leed weg.

Nu snikt alleen de in eenzaamheid verdroefde en achtergelaten minnaar.

Dat heeft ook George Sand mòeten meevoelen. Ze begoochelde dezen sensitieve met haar dronken hartstochtsoogen. Dit vrouwelijke roofdier had pas dichterbloed geproefd. — Alfred De Musset was te „ziekelijk." Zijn alkoholistische waanzin-vlagen be-angstigden de zalvende romancière. Zijn bloed leek te schraal. Musset had de absinthische über-mensch-nerose in zich. Maar zij had adder-gif op

de tong, dat brandde als helsch vocht. Musset was de zingende cynicus die zijn liefde onder den zwoelen geur van een heliotroop in doods-slaap brengt, en dan 'n ode van rouw uit-ijlt. George Sand kende de lugubriteit van zijn übermenschelijke natuur, wilde niet levend-begraven zijn. Dan liever zich vastgeklampt aan den zoeten Chopin, den geheimzinnigen zanger van timiditeit en stil leed. Dat was het reptilische in deze opgeblazen romantische vrouw.

Wat wist Chopin psycholó̗gisch van 't vrouw-innerlijk, al betooverde hij gansche zwermen „schoonen"? Hij vreesde mevrouw Sand. Hij voelde in haár vooruit al zijn tragischen ondergang. Hij, de geschokte, in liefde geteisterde, neurasthenisch-teedre natuur, hij wou haar vermijden. In zijn nerveuse opgewondenheid voorvoelde hij de ramp die ze over hem brengen moest. Toch, gefascineerd, liét hij zich overrompelen door haar zachte klankvolle stem, haar salon-gracie, haar soms romaansche klaarheid in redeneermotieven.

Geen sterveling heeft ooit volkomen geweten hoe ontzaglijk van tragiek de zelfstrijd van Chopin geweest moest zijn, voor hij zich aan madame Dudevant heeft overgegeven.

Er kwam ná zijn overgave een paroxisme van hevige opwinding in zijn melancholiek-demonische natuur. Want ónder zijn fijnen gemaniereerden, hoffelijken levens-stijl van uiterlijkheid, gloeide dat hevige, brandende en schaamtevolle verdriet, dat altijd voor anderen verborgen moest blijven.

O! die vreeselijke tragische tijd van zijn leven te Majorca.... alléén met zijn denkbeeldige liefde, alléén met de sombre woelingen van zijn hallucinaties en visioenen!

Plóts ving hij de geheime angsten van zijn schreiende ziel in de schepping zijner *Préludes*. Daar donkert de waanzin in het smartmelos. Maar een waanzin die gróóte dingen baarde, die oneindig veel hoogere schoonheid gaf, dat de z. g. „gezonde" kunst der wang-blozende nuchterlingen, der „frische", levensblije aardwezens. Het was de waanzin van Rousseau, de waanzin van Shelley die op 't laatst van zijn leven niets dan spoken zag. Het was de waanzin van Van Gogh, de waanzin van Nietzsche, de waanzin van Baudelaire en Schumann; zelfs de waanzin van Michel-Angelo en Goethe; de soort krankzinnigheid van Shakespeare, waar Taine

steeds den mond van vol heeft. Zoo de Chopinsche krankzinnigheid: de lyriek van de wanhoop!

Daar, te Majorca, in zijn smart alléén, worden de klank-visioenen van een angstige, noodlot-voorvoelende onheil-uitzingende tragiek. Wel altijd nog beheerscht door de grillige charme van zijn Poolsch genie, maar toch doorhuiverd van een obsessief levensgezicht op der dingen aanschijn, dat hij zich zelf in z'n angt wil ontvluchten. Hij ziet zich zelf sterven. Soms voelt hij zich al dood. Er sombert een rouw-sentiment door zijn ijlende, koortsige weemoedigheid. De hallucinaties worden in hem al banger, aangrijpender. Hij kon z'n visioenen als tasten in de werkelijke wereld. Hij ziet een voor ieder onzichtbare schepselen-groep, die hem met den dood dreigt. Z'n ziel, z'n geest siddert!

O! die trieste, uitputtende angst-dagen op Majorca!

Levend daar met zijn liefde, die denkbeeldig was! Is de tragiek van het Leven dan *altijd* zoo ontzettend dat 't eerst dàn zich in hoogste openbaring aan de Schoonheid geeft als de ménsch-zélf krampt van smart, haast sterft van verlangen, en verwoeste levensvreugd!

Is dát daar, te Majorca, die ingezonken, sluipende, schuwe figuur, is dát daar de salon-virtuoos die ieder zich toén dacht omglansd van lichtende wereld-glorie, van succes in de high-life-kringen? Be-ademd door liefde-mondjes van honderden verrukte vrouwen?

Het leven ironiseert!

Wie hunner kende anders dan oppervlakkig de diepe beroeringen van dit schoone, timide wezen?

Zelfs de mannen-zwelgster, vlak naast hem, begreep niets van zijn huiverend-hevig lijden. Er is zooveel tragiek in 't leven van grooten die nooit tot bewustzijn der massa komt!

Hij, de zachte klank-streeler toondicht daar zijn heerlijke *Préludes*, picturale muziek, doordrongen van een zoo hevig menschenleed en zoo bevende smart dat de boulevardeerende Parijsche styliste zelfs opkijkt, en siddert voor het omfloersde geheimenis van zijn blik, angstig staart naar het visioen-leven van den plots zich van haar vervreemdenden Pool. — Ze doorleeft éven zijn van tranen doorsnikten tragischen strijd. Soms ziet ze hem opgejaagd in zijn opstandigheid; dan plots zijn wilde energie en woesten hartstocht gebroken in heimwee, verdroevend, zacht en week gemijmer op de toetsen.

Er was altijd een onvatbaren weemoed in zijn heel-zachten glimlach. Maar nooit zóó innig kon hij glimlachen als dáár! De glimlach van een in zaligheids-gevoel zacht-wegstervende. Tot ook die verdween voor levens-angst. Dan was ook z'n charme weg.

Eerst eenzaamt het in zijn gedachten als in een uitgestorven winter-dennenbosch tusschen woeste bergen; dán, door een wilde zwenking van zijn decadenten geest beheerscht, — zoekt hij hijgend en in benauwing zijn leven op te branden in den roes van goud-avondlijke parijsche boulevards. Dan wordt hij verfijnd en genot-ziek gastheer.

Maar dáár te Majorca blijft hij vást, wrokkend vast in de woeste sfeer van zijn vereenzaamde smart en zijn dérde hem vernielende liefde. Hij hoort geen fijn japongeruisch meer. De bloemgeur ruikt hij ook niet. Hij spreekt nu den ganschen dag met klooster-schimmen. De bijgeloof-angst mergelt hem uit. Hij ziet niets meer dan zijn visioenen en zijn piano! Van dat instrument heeft hij een leven-wekkend, zingend wezen gemaakt.

Zijn bezieling wordt al geheimzinniger en goddelijker. De hoogste ontroering doorsiddert zijn kunst. Hij zelf lijkt krankzinnig, maar zijn ziél schept in de zuiverste volmaking. De boulevard-styliste durft den „zielszieke" nauwelijks meer naderen!

De Préludes weenen en lachen, dartelen en verweemoeden, maar alles toch met zoo ver-angstigden bij-zang, zoo vreemd, zoo diep. Wat eerst in Chopin kwijnde van neerslachtige ideaal-breking, staat plots weer in hem óp. Hij roept, roept 't onbekende tot zich!

De oranje-boomen in den berg-pas om zijn woning, mogen gloed drinken in de avond-zonne, in den rooden nevel-dag, hij ziet ze niet vlammen tegen de zoele lucht.

't Is alsof een gitaar aan z'n ooren zingt!

En in de schaduw van zijn weemoed hurkt gedoken de schim van zijn smart en zijn getrapte liefde, de nooit begrepen en mee-gevoelde tragedie van Chopin! Zoo straft het leven zijn geniaalste werkers. Eerst geeft het hun een liefdebegeeren waar de ziel van steunt, en dan worden zij misverstaan en verstooten. En als zij eindelijk ondergaan hebben ál het striemende, versmachtende leed en de brandende, verteerende jaloezie en ál de vernederende folteringen van een vertrapte liefde, schenkt datzelfde leven hen nóg eens het bloedende vermogen om die smart óm te scheppen tot

schoonheid, tot woeste of stille schoonheid al naar temperament en psychische kruis-werkingen mét dat leven.

Maar dit gaat ten koste van dén mensch. Die ligt er geradbraakt bij te hijgen, te krimpen met een vernield innerlijk!

Hoe zou ooit anders smart tot schoonheid te herscheppen zijn, als de smart niet in alle diepte van zuiverste zelfontroering was doorleefd!

Dán ontstaat er geen etalage-pessimisme voor de be-medelijdende voorbijgangers. Geen sombernis van kleine zieltjes die in schijn verkwijnen door geïmiteerde melancholie en levenswee.

Chopin, o sombere ironie, de salon-ziel, gaf juist een zóó fysieke rust en gezondheid wegvretende zielstragiek, een zoo in klanken verheerlijkten weemoed en smart, dat de verwoesting van zijn levensgeluk en zijn drievoudig getrapte liefdes-illusies, om tot zúlk een overweldigende schoonheid te komen, niet in mindere mate vernield kón zijn!

Musset had 'n cynisch demonisme, een soort onbewust voorvoelen dat er op jongen leeftijd toch iets vreeselijks met hem gebeuren moest; Shelley had dat ook! Merk b. v. het verschil in het spreken over den vooruitvoorvoelden dood van Shelley en Voltaire. Bij den eerste het échte, bijna delireerende verlangen naar het onbekende, bij den ander het burgerlijk-benauwde en viesjes-in-de-knel-zittende gevoel, dat hem telkens zich bijna stervend doet zien. Bij Shelley een werkelijk grootsche stoutmoedigheid zonder spot, bij Voltaire, den spotter, een benepen van kramperige angstknijpjes doorpijnd benauwinkje voor 't sterven zélf.

Chopin met zijn melancholisch-demonisme moet een dergelijk gevoel gehad hebben als Musset.

Dat visioenair voorvoelen van rampen, dat niemand kan meevoelen als er zelf geen innig ziels-sensitivisme aanwezig is.

Musset nú, de cynisch-demonische, Chopin de melancholiek-demonische.

En over hun menschen-graf, de adem van de roofdierlijke mannenverslindster: George Sand.

Maar 't belachelijke boek Lucrezia Floriani is morsdóód! En Chopin leeft voor altijd!

NAAR 'T HEERENVOLK.

Brabantsche schets

VAN

MARIE GIJSEN.

Hij was zoo juist opgestaan, stijf in de beenen en stram in de lenden. O die lenden, daar zat 't 'm in as ie lang achtereen gespaaid had. Tastend in 't raafzwart duister richtte hij zich naar 't streepje bleek licht dat tusschen de blinden kierde. Er kantelde een stoel en hij botste tegen de tafelpoot. Dan opende hij 't raampje dat wrikkend en hortend omhoog ging. Met een uitgehaalde krijsch van 't roestig wervel wierp hij 't buitenblind open. Schemerig vertoonde zich nu de blauwwitte muurtjes, zwartberookte zoldering, de rosse vloerplavuizen en 't bruine hoekkastje met drie gebloemde kommen er bovenop. Asch lag nog grauw gevlokt onder de schouw op de vuurplaat. Van de ruige stoelen met ingezakte zitting puilden rafelige biezendotten naar omlaag. Op de ruwe tafel lag een pijp en wat bont verstelwerk dooreen.

„Hoe laat kan 't wèze?" vroeg 'n stem uit de bedstee en 'n bruingrauwe hand sloeg de rood-en-witte blokruitgordijntjes weg. „'t Is nog veuls te vruug!"

„Toch nie, neeë, maar 't is ene lelleke mot buiten. Stoat stille," beweerde hij, naar de klok ziende. Op 'n stoel gezeten schoof hij moeizaam zijn broek over de stakerige beenen.

„Vergète 't klokske op te trekken?" vroeg de vrouw, aanstalten tot opstaan makend.

„Ja.... 't zit me ook maar al in den kop," klaagde hij hoofdschuddend.

„Van ons Drieka?"

„Ja, wa anders?"

„Proat, lelleke proat van Winders Kloas," zei ze, de streepjes-

rokken aansnoerend. Toen schoof ze in de klompen en onder 'n pijnlijke kreuning boog ze met moeite de knieën tegen de bedsteerand. Ze dreunde zeurig 'n „onze vader" en 'n „wees gegroet" waarvan Bart de laatste woorden herhaalde. Toen dopte ze de kromme vingers in 't wijwaterbakje dat tusschen de blokgordijntjes met 'n verguld „Lieve vrouwke" even opglinsterde, 't eenig goudstraaltje in het lage vertrek.

„Ach wa 'n zoere mot; 'k hè nog grôte kaauw en da teuge Suntemethijs!" klaagde ze schokschouwderend.

„Ben de gullie al op? Woarom hed-de me nie geroepe?" vroeg 'n geeuwstem en 'n paar roode armen werden uitrekkend omhoog gebracht, waarna 'n jonge meid logplomp uit een andere bedstede stapte; 't piekig haar verward, de slaapoogen half toe, de mond in geeuwhouding.

„Moak gaauw vooran Hanne en hoal 'n deel woater en 'n busselke hout?" vroeg moeder, stoelen op zij schuivend en den bezem ter hand nemend.

„Kijk toch eens efkens wa 'n gat," zei Hanne, een groote scheur in haar rok vertoonend, 't is scand as iemans 't ziet. De been stèken er bekant door."

„Ja meske, maar 't gaat alles zoo mooi moar nie," bromde moeder. „Ge kent er nog wel ene lap opzette en ge het toch nog oewe Zondagsche."

„Met Suntemethijs gif-de me een nieuw kleed!"

„We hebben nog wel wa anders te koopen as 'n nieuw kleed."

„La me dan ok moar na de stad trekke na 't heerenvolk dan ken 'k veul cente verdiene."

„Proat er nie af. Gij noar de stad! Dat stoat nou 's avonds al met ene jong op 'n hoekske en 'n kaantje; 'n deurske 1) dat er nog zestien mot worre. Da's grôte scand," zei vader, terwijl hij zijn pijp afklopte en uit 't hoekkastje een zakje tabak haalde. Langzaam en gewichtig schoof hij de pijp stijf vol met den platten uitgezetten duim.

„Wa had ons Drieka 'n scône rok an mè klare zij d'r op," smakte Hanne, met begeerig oog 't voorwerp in gedachte nastarend.

't Tabakskleurig, met rimpels en kerven doorgeulde gezicht van vader keek donker, de fletse oogen dreigden.

1) meisje.

„Ja spoei oe maar!" beval moeder, waarna Hanne de deur uitliep, water putte, en hout zocht dat ze in haar voorschoot aanbracht.

Onder hare knie brak moeder 't stuk en stapelde 't bijeen op de vuurplaat.

Hanne hing water over in den zwartberookten ketel en blies gehurkt, met bolle wangen uit alle macht om vlam te krijgen in 't natte hout dat flauwtjes knapperde en waaruit dikke rook zich verkronkelde.

„Half zeuven," zei vader, aan de klok peuterend toen een hondenkar in de verte op de klinkers voortbolderde.

't Vuur flikkervlamde knapperend; de achterhoek van 't vertrek in oranjeschijn hullend, terwijl bij 't venster 't bleeke, versche morgenlicht zacht inviel. 't Deurtje stond even open en klamkil blies de ochtendlucht in dompige atmosfeer. De geit blêrde onophoudelijk en de hofhond kletterde met zijn ketting langs 't hok.

„'t Kookt," zei moeder, toen uit den roeterigen ketel een stoomspriet pufte en, een gebarsten koffiepot ter hand nemend, goot ze water op. Geur van slechte koffie vermengde zich met pijpendamp en houtrook. Moeder nam uit de kast een breed, plat roggenbrood en drie hardgekleurde kommetjes. Met 'n mes maakte ze 'n „kruuske" over 't brood voordat ze homperig dikke boterhammen afsneed die ze besmeerde met 'n dun laagje vet. Dan schonk ze koffie in met geitenmelk. „Kom Hanne, woar blijf-de toch?"

Opgefrischt kwam Hanne binnen; ze had zich buiten aan den put gewasschen en begon met grooten honger aan de broodsneden die ze verspoelde met volle kommen slappe koffie. „Ik zal oe net zoo lang ploagen tot 'k ok na de stad ga, na 't heerenvolk. Ik het er dalijk den aart. Honderd gulden verdienen dà wil 'k ok wel."

„Ja, moar Drieka most wel wa veul inbrenge; de geit was toen kapot gegaan en vaders was ziek gewèst; we ware toen trug uit gegaan, dà wèt-te wel," zei moeder, zich neerzettend in een biezen stoel, met de voeten op 'n hooge stoof en de ellebogen gesteund op de knieën. Begeerig 't heete kommetje tusschen de kromme, verkleumde vingers geklemd, blies ze met bolle wangen vóor elk slokje dat ze slurpend indronk. „Hoe nou? Hed-de oe botterams nie geëete?" vroeg ze haar man, die na z'n koffie gedronken te hebben, de pet van 'n spijker nam en naar buiten kloste. „Vat nog 'n tas koffie," zoo moedigde ze aan. „Ploag voaders toch nie

meske," waarschuwde ze, nadat de man heen was gegaan, „hij ziet oe nie geer na de stad trekke.... 't zit 'm nog moar al in den kop," mompelde ze hem na.

Met 'n spa over den schouder ging hij op weg, de armen stijf als stokken, de stramme beenen in schokkenden gang, 't hoofd diep gebogen, de rug gekromd.

„Hij most spaaie op d' akker van Christe en 't was er zoo'nen raauwen boel; de winter was nie hard gewèst, toch nie, nou stond 't vol bocht en de mest was er slecht: vol pijmvlaggen en pummels, da gaf in 't vroegjaar zooveul roet" 1).

't Grauwe ochtendwaas was opgetrokken maar 'n fijne motregen begon te stippelen, gestadig uit 'n egale zwartgrijze lucht. Daar lag de akker voor hem, afgekant tegen de heg van Winders, doar moest ie zijn. De jas trok hij uit en hing 'm op aan een uitstekenden boomtak. Dan spuwde hij in de vereelte, doorkorven handen, zette den klompvoet op de ingestoken spa en begon: met 'n smak ging de schop telkens in den natten grond, bij elken instek glimglansde de door aarde blank geschuurde spa schrilwit op. Telkens schokte zijn lichaam en kromde de beenen zich pijnlijk.

De boer liep langs 't mulle veld, stak nu en dan met 'n stok in den weeken grond om te voelen of 't wel diep genoeg ging.

Zoo spitte hij maar voort: telkens gaf 't een pijnschok, 'n knak in de stramme beenen en een kraak in den stijven arm. Hij werd nat tot op 't hemd van den doorsiepelenden regen, hij was niet koud meer; 't zweet stond op 't voorhoofd en van z'n pet geulde 't water hem in den hals die hij telkens met den bonten zakdoek afveegde.

„'t Beginnen was niks nie arg, da was moar kijnderspul, moar volhaauwe. Dar kwam de rooie kop van Winder's Kloas door de heg loeren, van Kloas die gevreeje had na Drieka."

„Nou hed-de oewes Drieka niet vast kenne legge, ouwe, nou ken ze kunste make met de been in de locht!" lachte de jongen en trok z'n hoofd terug uit de stekelheg.

„Hij wou moar doen as of ie niks geheurd of gezien wou hebbe, moar 't sloeg 'm recht door z'n lijf. D'r most toch wel wat zijn met Drieka; gisteren had Christe ok wa gezeed.... Neeë, 't gink langer nie; hij most, hij zou naar de stad en heuren wat 'r was.

1) onkruid.

Toen 't twaalf sloeg smeet hij de spa in den grond en ging naar den boer om te zeggen dat hij naar de stad moest en dat ie niet terug kwam voor morgen vroeg.

„'k Wou vooran gemaakt hebbe," bromde Criste, kauwend op 'n tabakspruim en spuwend op den grond; „de mest mot er nog onder veur Suntemethijs!"

„Ja," hij zou wel overwerken elken dag 'n uur, maar nu moest ie naar de stad.

„'t Zat 'm tot in de kèl as ene broodsprop, moar gleuve kon ie 't nie, neeë.... Hij had veul veur Drieka over gehad; toen ze nog 'n klein kijnd was had ie van de cente van d' eiers en van 't loon van Criste dikkels wa afgeleed, in 't gruun spoarverreke gestopt om 'n scôn kleed te koope veur d'r erste kemunie en wa had ze d'r toch scôn uitgezien; hij had bekant motte scrijen toen ie d'r zag met 't wit doekske om en den blompoffer op.... en nou zou ze zoo lellek gaan doen? Neeë hij gleufde 't nie."

Hij liep recht toe op 't huisje dat aan den binnenweg stond met twee kleine venstertjes die als doffe oogen van uit de overhangende groenbezette rietlaag tuurden. Bij 't verzakte schuurtje stond een wilde perzik, waarvan de bloesemknoppen even oproosden in de grauwe winter atmosfeer. Van ver af hoorde hij 't kletterend gerammel van den ijzeren pot, waarmee de vrouw aardappels omschudde als ze hem komen zag.

„Ik zal toch noa de stad," bromde hij binnenstappend.

„Wa zeg-de nou?"

„Alle man proat over ons Drieka en ik zeg oe, 'k ga noa de stad!"

„Ach dan toch!.... 't is moar veur de cente da sprèkt," zuchtte moeder, plukkend aan 't blauwe boezelaar. „Wa het Criste gezeed?"

„'k Hè gezeed da 'k over zou werke", bromde hij, de natte pet buiten uitslaande. „'k Wil me nie late verachte; toch nie."

'n Uitgerekte jonge meid met 'n zwarte gedotte muts op, waarvan vettige lintjes langs de wangen bengelden, kwam in de deuropening: „Hed-de wa selderij veur ons soep?" vroeg ze, naar binnen glurend.

„Selderij stoat oan 't goodsgat," snibde moeder, met de rokkenbreedte de deuringang versperrend. „Neisgierigheid van Kate; ze het ok wa geheurd."

Als op 'n gegeven teeken viel ieder op 'n stoel neer; men sloeg een kruis en bad nadat moeder de aardappels op tafel gezet had

en 't kommetje gesmolten vet er tusschen. Vochte, heete damp sloeg omhoog en de stalen vorken prikten in de gloeiende aardappels die gulzig verslonden werden; 't maal was gauw afgeloopen. Hij veegde zich den mond af en stond op.

Moeder scharrelde in de tafella centen bijeen: „twaalf, veertien, achttien," telde ze en wierp ze op de vettige tafel. „Da's al wa 'k hè".

„Merrege krijg 'k cente van Criste, hè 'k nog te goed."

„Ja, die hè 'k neudig veur Hanne de re scoen. Vooruit dan moar", zuchtte ze en talmde in de bedstee vanwaar ze een stijfharde jas te voorschijn bracht en een paar groen beschimmelde schoenen die muf roken.

„Zeg oan Drieka dat ze Zondag komt!" riep Hanne uit 't dompig schuurtje waar ze de geit zat te melken die donswit afvlekte tegen de zwartbruine schuuromgeving.

Hij ging op weg. 't Bleef regenen.

't Was nog niks geen vruugjaar, 't bleef nog zoer en de locht was nog nie zoel, de bloei van de fruiterij zou laat zijn. Je zag den ooievaart ok nog nie.... Wà zou 't gève in de stad?.... Hij kon nie gemekkelijk vort op de scoen, op de klompen ging 't bèter. Nog een grôt uur as ie an 't spoor was.... Wat zou Drieka zeggen? As d'r toch is wa was?.... Hij most nou moar nie meer over Drieka prakkeseeren veur dat ie d'r zag.... Kijk, de Korte had de mest er al onder; die was toch altijd wa verduld vlug, moar hij had 'n ploegpeerd da gink gemekkelijker in z'n werk as spaaie. Doar kwam de kar van Peerkes.

„Wa hew-we nou; gij noar de stad op werrekendag?" vroeg de boerenzoon die met slingerende beenen aan de zijkant van den kar z'n pijp zat te rooken.

Hij wou dat ie moar niemans meer zag veur ie in de stad kwam. Wat werd ie nat; 't woater konne ze vringen uit de Zondagsche jas en de modderkluite zaten 'm dik om de scoen.

In de verte piekten torens in de wazig grijze regenlucht; klein fijntjes tinkelden stadgeluiden reeds van heel uit de verte op.

Ransauwstroat zeuven en veertig mos ie wèze. Hij was er zelvers nog nie gewèst, moeder wel en Hanne ok. As ie 't moar vijnde kon; die stroate draaiden zoo oarig deurmekare.... Daar zag ie 'n kromme spijker op ze'ne weeg, da was een goei veurteiken.... dan zou 't ok nie slecht uitvalle met Drieka. Wat zou ie lachen as Drieka veurkwam, dan zou ie moar niks zegge as dat ie veur

de eiers gegoan was. As ie d'r nie zag was 't mis.... Ze zou d'r wel zijn, toch wel.... 't zou alles moar lelleke proat zijn want ze konnen nie vèle dá ze 'n stadskleed antrok en ene scône hoed op had. Neeë, Drieka zou geen lelleke dijnge doen. Ze hing de kwèzel niet uit moar ze was toch 'n goei meske, dá was ze. De cente die ze daar beurde had ze afgegève en van de profijte had ze d'r kleedjes gekocht.... Doar had ie verduld da stoomrijtuig hast nie geheurd; 't kwam erst zoo zuutjes angesteuve; 't was zoo'n oarig getuig: as ene kiep zonder kop die in 't dolle deurleupt omdat ie z'n harsens verloren het. Nou screeuwde 't as 'n verreke da afgemoakt wierd en de modder spouwde op woar 't gink; 't was om bang af te worre zoo rinkelde en siste 't stoomgedoe da 'j heuren en zien vergink."

Daar doken de eerste stadshuizen op, daar begon 't stadsgewoel in steeds drukker wordend verkeer. Schorre stemmen van ventende kerels schreeuwden dooreen; gerij en geros bolderde over de keien. Bellend getingel en fluitend gesis overal. Hij voelde zich zoo klein en nietig tusschen de samenscholing van huizen in de volle straten onder 't krielende menschengewoel.

„In de Ransouwstroat mo 'k wèze; hoe leup 'k 't gerichst?" vroeg hij aan een sjouwer.

„Loop mijn maar na," zei 'n straatjongen die fluitend met de handen in de zakken vooruit liep, straat in straat uit, telkens omziende naar 't verregende boertje dat stijf armzwaaiend, met dwaze passen over de keien liep te strompelen. 't Ging door nauwe, vunzige steegjes waar vrouwen met wijde jakken en verwarde haren kletsten met schriluitsnerpende kijfstemmen, waar kinderen met vieze neuzen en afgezakte broeken dreinhuilden. Eindelijk verdween de jongen in een smerig snoepwinkeltje en even daarna kwam z'n hoofd door de kapotte ruit; hij stak z'n tong uit en maakte een langen neus. „Hier is de Ransauwstraat; hier woont me pa!!"

Ach woarum dee 't stadsvolk toch zoo? As op d' akker bij hem ene verdwaalde juffer of ene stadsheer de weeg vroeg, dan hielp ie terechte of liet 'm in z'n huiske en gaf nog ene tas roome 1).... Dan moar weer wijer en 't gink haast nie meer op die verdulde scoen.

1) melk.

Na lang vruchteloos dwalen bemerkte hij een boerinnetje met 'n mand aan den arm, die hielp hem terecht: Ransauwstraat, hij zag geschreven staan; 't nommer had ie eindelijk gevonden.... 'n Koperpoetsende dienstmeid keek bedenkelijk naar z'n natte plunje toen hij de stoep op wankelde.

„Drieka.... is Drieka.... nie hier? beefde z'n stem.

„Wat?.... Drieka!.... O, wacht maar, 'k zal mevrouw eens roepen!" Veeg je voeten af, mijn gang is schoon."

Klein, nietig en krom als 'n zwart vraagteeken stond hij tegen 't albast van de witte vestibule en wachtte.... 't duurde zoo lank, zoo lank.... en hij heurde of zag Drieka nie.... ze hadde hem zéker vergète.

Eindelijk ging de deur open, verscheen eene lange bleeke dame in 'n blauw sleepkleed.

„Durf je nog vragen naar Drieka, man? Naar je dochter die me zoo leelijk behandeld heeft? Ze is met de kermis uitgegaan en uitgebleven met 'n hardlooper, met 'n kermisklant", zei ze in een adem. „Schaam je voor je dochter!"

De voordeur gaapte weer open, de vreemde meid duwde hem wat voort, drukte de deur in z'n rug totdat hij weer buiten in den regen stond. Hij strompelde de stoeptreden weer af.

„'t Was of ie 'n slag op ze'ne kop gekrège had, of ze 'm te veul gegève hadden, zoo tolde alles met 'm in 't ronde. Genade! Genade! Genade!...."

Hij keek hulpeloos in de glimnatte straten met trotsche huizen en onverschillige menschen, hij voelde plompzwaar zijn moeheid en knellend stijf zijne schoenen waarmee hij niet voort kon vliegen om Drieka terug te halen, af te houden van den gemeenen kermiskerel. Zoo'n vuile vent met vodden aan 't lijf en zij zoo'n frisch, en scôn deurske! Och wà zou moeders zegge? ze had 'r nog nie oan wille denken, oan wille gleuven. 't Was 'm in de been gesloage; hij kon nie meer wijer.

In 'n zijstraat schoof ie 'n herberg binnen waar grauwe walm hing, waar veekoopers met roode koppen en blauwe kielen zaten te zwetsen, waar 't rook naar jenever, tabaksdamp en vetlaarzen. Zich klein krom en nietig makend ging hij binnen en zette zich stil in 'n hoekje, vroeg met bibberende stem: „'n glaaske bier?"

Toen de vette waard 't hem bracht vroeg ie zachtjes: „woar 't nou kermis was?"

„Mot jij de kermis op, kromme ouwe.... de meiden wille je nie meer!" riep 'n reuskerel met 'n opdaverenden lach en 'n rinkelvuistslag op tafel.

Hij dronk zijn bier, betaalde en ging weer.

Ach, hoe durfde Drieka toch? Hoe kon ze zoo slecht, zoo lellik doen? En hij sukkelde de stad weer uit in z'n drijfnatte kleeren, met z'n pijnlijke voeten stap, na stap, twee uur gaans. Hij kon niet meer prakkezeeren, 't was of de kop d'r dol af wierd. Erst had ie zóo gedacht: As Drieka moar weer bij 'm was, bij hem en bij moeders; al mos ie ze leupe zuuke doage lank; moar da hielp nie, da hielp niks nie, want ze brocht de re scand mee; scand en erremoei zou 't gève.... 't was meer as arg. Ach wà 'n tègenstoot.... „Scaam je je nie veur je dochter", had de mevrouw gezeed. Ja, hij scaamde z'n eige, moar hij, hij kon 't toch nie gebètere, hij had 'r toch altijd 't goeie veurgehouwe, hij en moeders.

Versuft, doodop van 't pijnlijk wreed denken aan z'n kind was ie de deur binnen gevallen met de armen over tafel en 't hoofd er op. „Weg, weg met ene kermisklant!" zuchtte hij.

„Jezus, Maria, Jozef!" gilde moeder en met de kromgewerkte armen omhoog, knakte ze neer in 'n biezenstoel.

'n Klein lachje speelde even om de zinlijk dikke lippen van Hanne wier gedachte Drieka met den kermiskerel volgden; maar dan keek ze in de verwezen gezichten van vader en moeder en begon te beseffen.

„Wà zù we doen? Wa mò we doen dan toch, Heere God?"

„'k Heb me de kop gek geprakkezeerd onderweeges!" zei hij jas en schoenen uitsmijtend.

„Och lieve God.... La ons.... moar bidde!"

„Ja, la ons moar bidde!" zuchtte hij, de pet afnemend en alle drie knielden op den grond voor den biezenstoel en met onderdrukte stemmen klonk „Onze Vader" en „Wees gegroet", tot diep in den nacht.

DE OUDE STAD

DOOR

W. GRAADT VAN ROGGEN.

Waar scheeve wal en torentop
naar stille gracht den zwaren kop
vooroverbeuren,
dwaal ik het liefst des avonds rond
omdat ik nimmer schóóner vond
en téérder kleuren.

Te staren van den ouden wal
den avond in en het geschal
van grijzen toren
te hooren kwijnen over 't veld,
dat vèr ligt in het zwart geweld
van nacht verloren,

Te staren van 't verbrokt bastion
naar 't traag vervagen van de zon,
den nacht zien komen,
en dán te hooren 't nachtgeluid,
dat als een damp, de velden uit,
komt òver stroomen.

Als dan zoo stil de avond gaat,
zoo laat door 'n verlaten straat
der oude stede,
dan is de rust zoo teeder-stil
of héél de stad nu vrede wil....
al 't leed geleden....

En mijn gedachten, mijmer-stil
gaan zonder weemoed, zonder wil
door d'avond trekken,
zóó zacht, dat ik wel slapen wou
tot morgen vroeg de jonge dauw
mij weer zou wekken.

Om dán t' ontwaken als verjongd
als buiten bosch en akker blónd
is van de zonne,
om dán te gaan vol jongen moed
den dag weer in, die overvloeit
van vreugd'en wonne!

VLAAMSCHE KRONIEK

DOOR

PROSPER VAN HOVE.

Een garve uit den litterairen Vlaamschen oogst van 1905.

II.

Novellen, schetsen en andere verhalen:

Wintertijd, door J. VAN OVERLOOP, Meindert Boogaerdt jun. Rotterdam.
Openlucht en Stille Avonden, twee bundels van STIJN STREUVELS, Meindert Boogaerdt jun. Rotterdam.
Marcus en Theus, door PIET VAN ASSCHE, W. L. en J. Brusse, Rotterdam.
Uitstap in de Warande, de Doolaards in Egypten en *Van den Kleenen Hertog*, drie bundels van GUIDO GEZELLE, L. J. Veen, Amsterdam.
In de Natuur [1]), door CYRIEL BUYSSE, C. A. J. van Dishoeck, Bussum.

* * *

Wintertijd. — Van dit novellen-bundeltje heb ik genoten, om zijn gezonden, natuurlijken eenvoud en zijn waarheid. Geen de minste opschroeverij, geen gezochte en gewrongen quasi-woord-kunstenarij: een zuiver, kalm, sobervolgehouden realisme, waarin toch diep trilt het meelevend en meelijdend gevoel van den echten, fijn-besnaarden kunstenaar.

Het zijn verhaaltjes uit het Antwerpsche arbeiders en dokwerkers-leven. Nu eens brengt de schrijver ons in 't triestig en eentonig polderland, dan weer in de drukke beweging der achterbuurten en der loskaaien. En overal waar hij ons leidt omgeeft hij ons als 't

---

1) Zie: Vlaamsche Kroniek, Maart-aflevering Groot-Nederland. P. v. H.

ware met die zelfde stille atmosfeer van weemoed en van medelijden. Diep uitgewerkte motieven zijn het niet; eerder korte, somtijds vage stemmingen, maar nooit oppervlakkig, steeds rijk en mooi van ingehouden kracht en liefde.

Van Overloop is in dit werk een stille mijmeraar, die vol gelatene berusting spreekt over de dingen; en ook de proletariërs die hij beschrijft voelen het sociale onrecht zonder heftige opstands-uitspattingen en praten er zoo gewoon over als was 't een gansch natuurlijk en onoverkomelijk verschijnsel. Voortdurend schemert dit gelaten-gevoel als een weemoedige machteloosheid in de psychologie van zijn personen door. Er is niets aan te doen, geen verbetering van de eenmaal bestaande wanverhoudingen te verwachten. „Bah, wat zou het," zegt „de Witte" in *Werkdag*. „Al dat roepen en tieren en lawaai maken, wat helpt het? Het brengt u geen stap verder. — Ik kan van ondervinding spreken, ik heb al de stakingen hier aan de dokken meegemaakt en geen enkele heeft iets geholpen. Wat hadden wij vóór de staking? Miserie. En wat hebben we nu? Miserie. Ze zijn ons veel te sterk, jongen, ze hebben het geld en het geld is meester in de wereld. Ge kunt niets, niemendalle. Als ge u wat roert hebben ze u vast langs alle kanten. Ge moogt nog blij zijn dat ze u laten leven."

Echt „vécu" zijn al die kleine verhaaltjes. Zie b.v. deze aardige binnenhuisjesscene bij de arme grootmoeder in *Avond*, waar het kleinkind zijn schooltaak zit af te maken.

„Vol inspanning wrocht de knaap met hoog-opgetrokken wenkbrauwen, de punt van zijne tong geknepen tusschen de dunne lippen. De oude stopte geduldig voort, het bruine diepgegroefde wezen gebogen over de kous, bijwijlen den draad vasttrekkend met een trage beweging van den arm. 't Was stil in huis. Alleen ergens boven ging regelmatig het plassen en plonsen van een werkvrouw ...."

Een buurvrouw komt even binnen en staat daar wat te babbelen met de oude Grootmoe. Maar Franske stoort er zich niet aan en werkt vlijtig door:

„De stemmen der beide vrouwen suizelden in zijn ooren doch hij luisterde niet, zijn aandacht was strak gespannen op zijn taak: de vader geeft *zijnen* zoon *eenen* appel. De kinderen *des* buurmans gaan naar school ...."

Een van de mooiste schetsen uit het bundeltje is *Thuiskomst*,

de terugkeer, na lange jaren afwezigheid, van den matroos. Zijn avontuurlijk leven dreef hem naar alle wereldsoorden, maar het heimwee trekt hem eindelijk weer naar huis. Hij wil oud-moederke nog eens zien, en ook zijn broer en zijn zuster, en 't oude steegje waar hun huisje staat, en Liezeken, het mooie buurmeisje, dat nu zeker wel een knappe, flinke meid geworden is. Wie weet of hij haar niet ten huwelijk vragen zal en zich voor altijd rustig vestigen? Hij komt in Antwerpen aan en spoedt zich huiswaarts; maar zie: daar vindt hij het huisje niet meer. Het heele steegje werd jaren geleden gesloopt en zijn familie woont nu ergens verre, in een andere wijk der groote stad. Hij gaat er heen, vindt op een armoedig bovenhuis zijn zuster die getrouwd is en kinderen heeft, hoort dat oud-moederke dood is, dat zijn broer weg is, dat Liezeken.... ja, dat Liezeken 't verkeerde pad heeft ingeslagen. Alles is veranderd, alles is teleurstelling, niets vindt hij terug van wat hij in zijn heimwee zoeken komt. Hij voelt zich heelemaal een vreemde daar, hij geeft zijn arme zuster een handvol geld en gaat weg, naar een slaapstêe, waar hij gedurende enkele dagen met een barmaid leeft. Maar ook dit verveelt hem dadelijk, niets kan hem op zijn geboorteplaats meer hechten en hij vertrekt weldra weer met een stoomboot, om nooit meer, hij voelt het, nooit meer naar zijn land terug te komen.

Zulk een verhaaltje, dat, in een minder krachtig en sober gemoed, zoo licht tot het mélo had kunnen overslaan, wordt, onder Van Overloops wel diep-ontroerd, maar toch kalm-berustend gevoel, een juweeltje van ingehouden heimwee en emotie. Het is de waarheid, de eenvoudige, stille, zuivere waarheid door een kunstenaarsziel vertolkt, die het zoo aangrijpend maakt.

Wat men aan Van Overloop wellicht verwijten kan is een zeker gebrek aan fantaisie en aan grootschheid van vizie. Het blijft alles wel wat begrensd en klein. Maar toch: in dat kleine en begrensde ligt ook weer iets van het eeuwig-groote; en er is geen geringe gave toe vereischt om met zulke beperkte middelen zooveel te kunnen bereiken.

Ik weet niet wie Van Overloop is. Ik weet niet of hij jong dan oud is en deze schetsen zijn de eerste die ik van hem las. Maar van dezen schrijver, die althans tot nog toe weinig heeft geleverd en ook niet in ruimer kring bekend is, verwacht ik voor de toekomst veel, héél veel.

* * *

Openlucht. — *Stille Avonden.* — Ook Stijn Streuvels kwam verleden jaar met twee deeltjes „klein werk" voor den dag. Laat ons vooral over dat „kleine" niet klagen; want in het zoogenaamde kleine is Streuvels heel wat beter op zijn plaats dan in het „groote". Hij is eigenlijk een voortreffelijk détail- en miniatuurschilder op uitgebreide schaal. Keuze van onderwerp, compositie, proportie, het kan hem alles bitter weinig schelen. Alles is onderwerp voor hem, zijn arbeidsveld is uitgestrekt tot in 't oneindige en daar grijpt hij maar rondom zich heen, als 't ware blindelings, met beide handen. 't Gaat intuitief en instinctmatig, spontaan. Het komt er niet op aan wat hij met zijn greep ook boven haalt: al is het niets, of bijna niets, hij weet er toch nog altijd iets van te maken. Daarvoor is hij schilder en heeft hij op zijn palet de noodige rijke kleuren.

Kleur en nog eens kleur, dat is het wat ons vooral boeit in deze schetsen en subjectieve bespiegelingen. Psychologische diepte, noch logische karakter-ontwikkeling hoeft men er niet veel in te zoeken; 't blijft natuur-schildering, met hier en daar een koddig, geestig, soms aller-aardigst trillingje van menschelijk leven. Daar waar het te ernstig wordt komt dan ook al gauw het romantische om den hoek kijken, als b.v. in *Grootmoederken*. Hier zijn wij op het kantje van het valsch-gevoelde en het tè sentimenteele af. Ook in 't veel geroemde *Duivelstuig* lijkt de schrijver mij niet op zijn voordeeligst. Behalve dat het vrij onbeduidend verhaaltje van een automobile die „en panne" blijft, m. i. véél te lang wordt uitgesponnen, is het mij nooit mogelijk geweest de echte psychologie van dat boerke Van de Velde, dat den motorwagen met zijn koeien naar het station brengt, te begrijpen. De heeren van den teuf-teuf bieden hem vijf-en-twintig frank om het ding te vervoeren, boerke antwoordt: „nee, nog voor geen honderd frank;" zijn vrouw komt tusschen beide en zegt dat hij 't wèl moet doen voor vijf-en-twintig frank; dan doet hij 't eindelijk en, aan het station gekomen, ontvangt hij slechts *tien* frank, waarbij hij toch nog heel tevreden is en volkomen schijnt vergeten te hebben dat de afspraak vijf-en-twintig was. Heel vreemd voor zoo'n sluw, vlaamsch boerke, dat bizonder op de centen gesteld is! Zou Streuvels hier soms niet wat overhaastig gewerkt en vergeten hebben zijn copie eens te herlezen? Des te vreemder is het, daar hij er nog even verder op terugkomt:

„En hoeveel eerbied hij had voor de kostelijkheid van 't geld en hij erachter hankerde, en verheugd was, dat gouden penningske te weten zitten in zijn zak, — tien frank, die zoo lastig waren om te winnen — (hij moest getuigen, dat zijn moeite en verlet rijke betaald waren.)"

Neen, dat wil er bij mij niet in; dat is absoluut-onlogische psychologie of verregaande slordigheid. Men kan nu zeggen: 't zijn vitterijen over kwesties van detail. Maar, bij een schrijver van talent als Streuvels, en die vooral met fijne details werkt, meen ik dat wij het recht en den plicht hebben streng te zijn. Daarom kan ik hem ook niet goed menig andere slordigheid en onnauwkeurigheid in dit m. i. geheel ten onrechte zoo speciaal hoog geprezen verhaaltje vergeven. Als volgt beschrijft hij b.v. de automobile, zooals hij in de verte aankomt: [1])

„Het kwam ginder afgevaren als een stompe koffer, men *hoorde het grollen* reeds en 't zand vloog in een wolkstreep op bachten de wielen. Het gleed over de straatsteenen, wagend als een schuite op en neer van de gejaagde haast. Nu zwenkend in éen zwonk, miek het den slangkrul in de boogte van de straat en dan in éen rechten loop kwam het af, voortgestuwd als een wind door god-weet welke kracht-die van binnen in den buik van het ding *stampte en ronkte!* rap als de bliksem vloog het *stom* op de stompe, zachte wielen, hortend over de kasseikoppen *zonder geruchte*."

Hoe hebben we 't nu? Maakt de automobile lawaai of maakt hij geen lawaai? Men hoort hem grollen, stampen en ronken en toch komt hij *stom* op stompe wielen (nog even verder spreekt Streuvels van „wielen" in blinkend koper!!!) en *zonder geruchte*, als een schicht uit de zandwolk gevlogen, en dat alles nagenoeg op 't zelfde oogenblik, althans in onmerkbaar korten tijd! Men ziet dat we hier heel erg in strijd zijn met het mogelijke en waarschijnlijke.

* * *

Daarom doet het ook aangenaam aan, na deze mislukte schets, het mooi, idyllisch schilderijtje van *Jeugd* te mogen bewonderen.

„Kort gerokt en flink te beene, haar lichte kloefjes los aan de voeten, de tippen uitewaards, stapte Lieva met een paar bundels stroo

1) Alle cursiveering is van mij. P. v. H.

onder den arm, nijverig over de wijde werf naar de poorte toe. De hooge steenen boog van de schuur overwelfde haar een stonde in den doorgang, als een statige eerekoepel boven 's meisjes hoofd. En dan, ineens, uit het gedempte schaduwlicht, kwam zij in 't opene schitterspeieren der zon op de breede zandstraat. Lieva stond er een wijle als verbijsterd, 't hoofd recht aan den fijnen hals, zonder de oogen te pieren en zij lekte haar roze ronde lipjes. Ze glimlachte en met de hand als een lichtscherm boven de oogen, keek ze even rond over heel de streek en stapte dan pertig en opgewekt vooruit langs de straat. De lange stroobundels sleepten bachten haar mede als een breede, gouden pluimstaart."

Het lijkt wel wat meer van een romantisch chromotje dan van de echte natuur afgekeken, en ook dat zelden in de werkelijkheid voorkomende naampje „Lieva" verhoogt nog de romantische stemming, maar toch, dat likken aan haar roze, ronde lipjes, het ontwapent je ineens door zijn onuitsprekelijken charme en je volgt het kind op den akker en 't laat je niet meer los tot 't einde toe. Overal, trouwens, waar Streuvels kinderen, heele jonge meisjes en knapen ten tooneele voert, is hij in zijn volle en beste kracht. Hùn psychologie althans, schijnt hij als 't ware intuïtief te kennen en ze te voelen met een fijnheid, een teederheid en een liefde, die den lezer in verrukking brengen. Hij is *de* schrijver van het kinderengemoed. Zie maar: in al deze schetsen: *Zonder Dak*, *Grootmoederken*, *Een nieuw hoedje*, *het Duivelstuig* en *Jeugd*, komen talrijke kinderen voor en overal zijn ze even goed, en juist, en geestig, en liefdevol geteekend. In *Zonder Dak*, b.v. om slechts één enkel voorbeeld, maar een treffend, uit dit genre aan te halen. Vader en moeder zijn weg en de kleine bengels zijn alleen thuis gebleven en voeren er uit wat ze willen.

„Zonder dralen of moesjes maken stormden zij in vaders slaapkamer en besprongen het groote bedde. De lakens en dekens gooiden zij op den grond, de twee oorkussens legden zij op den scherpen boord van de sponde, die moest dienen tot bok voor de koetsiers en de stroozak keerden zij dubbel daarop. Leentje en Marietje moesten zitten en vrouw Miechels verbeelden. Wietje knoopte dan een dubbel touw aan den appel der kastdeur en gebruikte 't eene als leizeel en 't andere als peerd en, juu! hij zat al nevens Nardje op den bok en 't gespan was in gang! — Ge moet u achterover hellen tegen de sponde en u pront houden! gebood de koetsier

aan de damen, en als we op 't dorp toekomen moet Nardje eraf om u uit te laten!

„Ja, maar aan den Posthoorn moeten we ook ne keer staan om een pintje te pakken! stelde Nardje voor.

De huizen en heel 't gerei van de straat zagen ze beeldelijk voorbij schuiven als van op een waarachtige koetse die rijdt dat de speeken zoeven. Wietje snokte en tierde op de peerden. Wartje stampte met de hielen tegen de sponde om geruchte te maken; de meisjes jubelden van 't pleizier om alzoo te rijden in een zachte sjees en ze wipten om het wagen van de veeren na te doen. De ruiters mieken zooveel halten en stapten uit aan al de herbergen waar 't hun lustte en Wietje zei dat hij dronke was; hij snokte aan de peerden die ook al zot stonden en wilden eerselen en 't spel scheidde uit met een zwaren bons van de groote kleerkas die ze in 't geweld met het touw op hun kop neertrokken. Ze verschoten er bij alsof het huis was ingevallen en alle vier moesten ze steken en schooren om 't houten getuig weer op de vier pooten te krijgen. Van de pijn aan hun knieën en aan hun kop gebaarden Wietje noch Nardje, want er waren nog veel ander spelen te doen in heel het huis."

* * *

In Streuvels' tweede bundeltje, *Stille Avonden*, vinden wij uitsluitend zelfbespiegelende en subjectieve, meestal zelfs auto-biografische opstellen. Het ontstaan van vele zijner werken wordt daar o. a. in beschreven. Zoo b. v. in *Een lustige Begraving* de genesis van zijn uitgebreide novelle *Minnehandel*, terwijl in *Ingoyghem* de bespiegelingen worden weergegeven die hem noopten zich op dat lief dorpje, waar hij thans woont, te vestigen. — Een van die verhaaltjes, *Horieneke*, het kind-meisje, dat hij vroeger reeds beschreef in *Lente*, is een echt juweeltje van ingehouden, weemoedige liefde. Streuvels zelf schijnt wel te voelen, dat het een van de mooiste dingen is die hij ooit schreef. Hij heeft haar liefgehad en met diepe teederheid uitgebeeld als kind, en nu zal hij haar ook als stevige, volwassen deerne in het leven gaan volgen.

„Wat wil ik nog," zoo schrijft hij, „gaan zoeken naar de werkelijke plaats waar ge geleefd hebt en gewandeld? uw leven draag ik duidelijker in mij dan alles wat ik van u met de oogen zien

of met de handen tasten kan. — Ge zijt me verschenen als in een wonderen droom, en in dien droom leef ik geerne voort; ik bewaar hem als een kostelijkheid, als den schoonen kant, de vermooiïng van mijn dadelijk leven.

Maar op de teere mijmerij der deemstervolle avonden volgt de daglichte morgen, waar we ons herschapen voelen als daadkrachtige menschen met vasten stand in de vaststaande zaken rondom ons.

En nu, mijn Horieneke, mijn teeder meiske van tien jaar geleden, nu zijt ge de ferme, volvormde deerne geworden, die gegrepen zijt door de volheid van 't roerende leven in een woelende wereld, een schepsel dat meêdoet in den grooten gang der werkelijkheid. Ik heb u te lang vergeten en kind gelaten, nu wordt het hoog tijd voor mij om te doen 't geen ik voorgenomen heb — u uit te beelden in uw nieuw leven van stevig boerenmeiske."

* * *

Dit zijn dus, ondanks enkele, en niet altijd geringe gebreken, toch weer twee zeer interessante bundels van den vruchtbaren Streuvels. Door zijn talent, zijn fantaisie en kleurenrijkheid, weet hij, wat bij veel andere schrijvers een hoogst ernstig bezwaar zou kunnen worden, namelijk: de oppervlakkige en soms verkeerde, psychologische karakter-ontleding, het bijna totaal gebrek aan compositie en ook 't gebrek aan keuze voor zijn onderwerpen, grootendeels en dikwijls op schitterende wijze te vergoeden. En ook zijn taal is in den laatsen tijd veel gaver en warmer geworden, rijk nog steeds aan de noodige, schilderachtige wendingen en eigenaardige woorden; maar gelukkig, vooral in *Stille Avonden*, meer en meer bevrijd van overtollige en dikwijls ook erg leelijke, gewestelijke uitdrukkingen, waarvan de Noord-Nederlanders verkeerd of in 't geheel niet en de Vlamingen zelven soms maar heel moeielijk de ware beteekenis kunnen begrijpen.

* * *

Marcus en Theus. — Het is een sprong, en een sprong in duisternis en diepte, helaas! van twee gave en rijke auteurs als Van Overloop en Streuvels, naar Piet van Assche. Ook dit zijn nu zoogezegde verhalen uit het vlaamsche leven, maar wat een holle,

valsch-klinkende bombast! Op den omslag van dit boek staat een teekening, een abominabel konterfeitsel van twee kaalhoofdige pummels, die, als twee dolle bokken, midden in een kronkeling van oplaaiende vlammen, elkander den kop in rammeien. Welnu, zoo is bijna dit heele boek één wild-overdreven uitspatting van grove, dierlijke hartstochten. Was al dat grove en dierlijke nog maar door het talent van den schrijver bezield en gelouterd! Doch neen: zijn eigen wijze van teekening en weergave is zoo grof en zoo onzuiver.

Het eerste verhaal van den bundel, *Marcus en Theus*, lijkt wel een transpositie van Camille Lemonniers beroemd *Le Mort*, maar zonder het talent van den grooten Fransch-Belgischen schrijver. Hier missen we volkomen Lemonniers hooge en diepe tragiek in het leven van die twee dier-menschen. 't Is eigenlijk valsch gevoeld van 't begin tot het eind en diezelfde valschheid van gevoel en onzuiverheid van weergave, vinden wij ook in meest al die andere verhalen van moord en dood en brandstichting terug. Van Assche denkt wellicht heel mooi en krachtig te schilderen wanneer hij maar enorm veel klodders en kleuren door en over elkaar smeert. Zijn zware volzinnen dreunen van hoogdravende adjectieven, maar in plaats van groote, krachtige, plastische uitbeelding, bereikt hij er niets mee dan het weergeven van verwarde, onsamenhangende en doorgaans storend valsche vizies.

Slechts een paar voorbeelden uit velen. In *Koppige Verdonck* beschrijft hij o.a. het opkomen der zon over de rijpe graanvelden [1]). Verdonck gaat met de pik over den schouder naar de „*goudgelende* koorndeining."

De oogst is dus rijp en staat goudgeel. Uitstekend. Maar nu: „Heel de streek stroomde vol *oranje* en *rood*, in een verblindende fonkeling als een sprenkelende en uitspattende schittering van *diamanten* en robijnen, *smaragden* en topazen." Hoe is nu dat wit van diamant en dat groen van smaragd bij elkaar te rijmen met het *overal* glanzende *rood* en *oranje* over het *goudgeel*, rijpe koren? Want we zijn in het koren, te midden en alleen in het alomgolvend *gouden* koren, op de hoogvlakte. De schrijver herhaalt het zelfs met nadruk, vlak achter dien ronkenden zin met diamanten en smaragden: „*Vóór hem koorn*, overal *koorn*."

---

1) Cursiveering overal van mij. P. v. H.

Enkele regels verder beschrijft hij het optrekken van den mist, onder de warmte van de zon:

„De smoor (mist, P. v. H.) was aan 't rollen en kronkelen, als een *worsteling* van monsters, wier ruggen en *armen hoekig* opstaken."

Als er iets op de wereld is dat een indruk geeft van kalmte en niet-worsteling, dan is het zeker wel de stille, kalme mist. Iedere beweging van den mist is langzaam, zacht, geleidelijk; het is meestal een bijna onnaspeurbaar, vormeloos verglijden, een heel, héél traag versmelten en verdwijnen. Hoe kan de schrijver daarin vormen hebben gezien met *hoekig* opstekende armen? Is hij hier niet in de war geraakt met vormen die niet in den mist-zelf, maar *onder* den mist, uit *andere* voorwerpen: huizen, boomen, of wat ook, *hoekig* te voorschijn kwamen? Nog even verder, steeds midden in die zelfde, goudgele, oranje en roode, rijpe korenzee op de hoogvlakte, *kruipt* de grasmusch uit het *vochtige groen* en trippelt het kwikstaartje over het *weiland*. Alweer: hoe kàn dat, waar we op de hoogvlakte staan, midden in het àl-omringend, gouden koren?

Dezelfde onzuivere stemming, die hinderlijk stoort in Van Assche's natuurtafereelen, vinden wij in zijn onjuiste waarnemingen van het leven en bewegen der menschen terug. Een boer die zweetend op zijn akker staat te zwoegen onder de brandende en schroeiende zon, heeft de neusgaten door de warmte *aaneengekleefd* en de lippen maar *even* ontsloten; (hoe kan zoo'n man onder het lastig sjouwen in die hitte dan ademhalen?) en bij andere, welgestelde boeren zijn de tafels, (zoo maar in 't gewone, dagelijksch leven) feestelijk verlicht en gedekt met *klompen* gebraden vleesch, „bruin en sopdruipend *waggelend* op groote schotels."

Neen, hoe graag ik ook veel goeds zou willen zeggen van dit boek en dezen schrijver, het is mij niet mogelijk! Ik wil volstrekt niet beweren dat van Assche géén talent heeft; en, een enkele maal, wanneer hij zich sober weet te houden, komen er zelfs héél goede momenten in zijn werk; maar het ontbreekt hem àl te veel aan beheersching van zijn onderwerp en zelfbeheersching, aan kennis ook misschien, en zeer zeker aan artistiek gevoel en litteraire distinctie.

* * *

Uitstap in de Warande. — Dezer dagen heb ik me weer als een schooljongen gevoeld! — Met nog veel andere jonge knapen

zat ik op de banken en ik luisterde gretig naar de zachte woorden van een ouden ouden man in priesterkleed, met vriendelijk gelaat, die over allerlei natuurwonderen vertelde. Die oude man was Guido Gezelle en wij, zijn vroegere leerlingen, wandelden nog eens met hem in de *Warande.*

Veel van wat hij ons verhaalde kenden we sinds lang, maar het deed ons aangenaam aan het nog eens door hem te hooren oververtellen. Er was zooveel kleur, en geest, en rijkheid in de wijze waarop hij ons die bekende dingen voordroeg; en nu, op rijperen leeftijd, begrepen wij ook wel dat er zooveel meer in zat, dan wat wij er tijdens onze achtelooze schooljaren uit opgenomen hadden. Zoo'n beschrijving van 'n adelaar of 'n leeuw, wat werd het heel anders en zooveel grooter dan een gewone wetenschappelijke beschrijving uit het leven dezer dieren! Werd het geen philosophische poëzie? Gingen niet soms de wijde gouden poorten van het Heelal open? Stroomde niet, door alles heen, een diep-deinend gevoel van algemeene, menschelijke goedheid en liefde en van aanbiddende bewondering voor Hem, die alles had geschapen?

Ja, het was alles goed en zacht en groot en troostend. 't Had niets meer van de droge les, die wij destijds uit onze boeken leerden; het klonk als de aldoor zacht-harmonisch zingende rythme van een verheven ziel, die één is met de gansche, grootsche of teere poëzie van het geheele leven en van de geheele natuur. En er was ook geest in, stille, zachte humor, met een greintje soms van fijne, diepe ironie. En er was groote, breed-omvattende kennis in, van een die heel veel heeft gezien, gedacht en gestudeerd.

Toen het uitstapje in de Warande geëindigd was zaten wij nog steeds te luisteren en wij hadden spijt dat het zoo gauw al uit was en vroegen om meer. En de goede, oude man met zachten, af en toe ietwat bitteren glimlach, voldeed aan ons verlangen en vertelde verder van *De Doolaards in Egypten* en eindelijk van den *Kleenen Hertog.*

De Doolaards is een zeer boeiend, uit het Engelsch van J. M. Neale vertaald, of naar het Engelsch bewerkte verhaal over de vervolgingen en beproevingen van de eerste christenen in Egypte. Talrijke anecdoten over het leven in woestijn en bergen, over wilde planten en wilde dieren, worden er, doorweven met fantastische legenden en prachtige natuurbeschrijvingen in verteld. Nu

eens denkt men aan Bijbelsche tafereelen, dan weer aan Anatole France's Thaïs, zelfs aan Quo Vadis? met iets héél naiefs, iets héél waars en dicht-bij-de-natuur als ondergrond, dat bijna aldoor idyllisch-vreedzaam aandoet. Toch komt m. i. af en toe een storende wanklank voor in de hier gebruikte taal. Ik wil er even op aandringen, omdat wij op het titelblad van dit verhaal attent gemaakt worden, dat de schrijver (Gezelle, natuurlijk) deze zevende uitgave van „misdruk, schuimwoorden en ondietsche wendingen eene tweede maal nauwkeuriglijk gezuiverd" heeft.

Ik heb geenszins de pretentie Gezelle's taal te willen verbeteren. Hij zal wel, beter dan wie ook, geweten hebben waarom hij die taal en geen andere gebruikte. Ik wil alleen maar wijzen op enkele „vondsten" als men het zoo verlangt te noemen, die er m.i. geen gelukkige zijn, en zelfs, in sommige gevallen, begripsverwarring doen onstaan.

Reeds in *Uitstap in de Warande* had ik er zoo enkele aangestipt; en, in het hoofdstuk *De Leeuw* o.a. was mij sterk-storend opgevallen:

„Hij (de leeuw) woont in 't leeg hout, langs de rivieren en haalt bij nachte 't vee van de *hoofdsteden*." [1]) — Natuurlijk heeft Gezelle hier bedoeld „hofsteden" (boerderijen) en te vergeefsch vraag ik mij af waarom hij zich dan aan die gekke begripsverwarring met „hoofdsteden" heeft blootgesteld. Zoo'n taal kan ik toch niet bewonderen, al is die ook van Gezelle. Te nauwernood zelfs kan ik het als verregaande slordigheid verontschuldigen. Ik weet het wel: de hedendaagsche mode-Gezelle-vergoding duldt niet dat er ook maar iets van dezen grooten natuur-dichter niet bewonderd worde. Toch kan ik alweer met geen mogelijkheid eenige bewondering voelen in de *Doolaards* voor uitdrukkingen als de volgende:

„'t Was Diphilus die *voorenop* reed en ons den weg *toogde*."

„Is er de dood in *gemengeld*?" (om te vragen of iemand in stervensgevaar verkeert).

„Cyrilla, die *stroomsgemoed* (overvloedig) had zitten (te) weenen." en talrijke andere van dien aard.

Gezelle spreekt ook voortdurend van *gers* in plaats van gras en gebruikt *som* in plaats van sommige. „Geen mensch en dorst daar binnen en 't liep in 't woord dat van al die daar vernacht hadden,

1) Cursiveering is van mij. P. v. H.

zom hunne zinnen verloren hadden. „Ook dat telkens terugkomend tusschenvoegsel *en* werkt op den duur zoo vervelend en herhaaldelijk moet men daardoor den zin herlezen om hem te begrijpen. „Geen mensch *en* dorst," — „zom nooit weer gekomen *en* waren." — Ik weet het wel: de vlaamsche boeren zeggen *gers* in plaats van gras; ze zeggen zelfs *ges* tout court en voegen ook voortdurend dat nutteloos-storende *en* tusschen al hun zinnen; maar past dat nu juist wel in dit verhaal van de Egyptische oudheid, of klinkt het werkelijk zóó mooi, dat de dichter, waar hij zelf aan 't woord is, telkens dat jargon gebruikt? En àls het werkelijk zoo mooi is (wat ik voor mijn part volkomen ontken) waarom dan niet-logisch overal het zelfde procédé tot in zijn uiterste gevolgen toegepast? Waarom trachtte de dichter niet in elken regel, in ieder woord, graphisch de phonetiek van het eenmaal gekozen patois weer te geven? Want er bestaat geen de minste reden dat hij die „gers" schrijft in plaats van gras, ook niet „voader" zou schrijven voor vader en „schoap" in plaats van schaap.

Van den Kleenen Hertog is een historische vertelling met christelijk-moreele tendenz.

Wij zijn in de vroege midden-eeuwen, ten tijde van de Noormannen. In een ouden burgt van Normandië wordt de kleine hertog Rijckhard, Willem van Normandië's eenige zoon, door een oude Noorsche edelvrouw en hare kinderen opgevoed. Willem komt zijn zoon op het kasteel bezoeken, bewondert zijn handigheid met den boog en zijn knappe houding te paard, maar vraagt hem ook of hij wel goed leert lezen en schrijven en houdt hem eindelijk een korte zedepreek voor, waarin hij o.a, zegt dat Rijckhard steeds het kwaad met goed moet loonen.

Een tijd daarna wordt hertog Willem door Aernout van Vlaanderen op verraderlijke wijze vermoord en de jonge Rijckhard door den koning van Frankrijk ontvoerd. Maar de Noormannen sturen een machtige vloot naar de fransche kust, de koning en zijn beide zonen worden gevangen genomen en ook Aernout van Vlaanderen (Vlaenderen, schrijft steeds Gezelle; waarom weet ik niet. P. v. H.) valt berouwend, onder de plunje van een bedelaar vermomd, in Rijckhards handen. Deze, zich de laatste woorden van zijn overleden vader herinnerd, schenkt christelijk zijn vijanden genade.

Het mag betwijfeld worden of de Gezelle-vereerders wel een ge-

lukkigen inval hadden, toen zij dit vrijwel onbekend gebleven werk van vroeger voor het groote publiek lieten herdrukken. Het zal, meen ik, in geen geval Gezelle's roem verhoogen. Met zulk soort van verhalen was de oude Conscience hem, in vindingrijkheid, kleur, dramatiek, compositie en ook in taal, heel wat de meerdere. Men vergelijke b. v. met *De Leeuw van Vlaanderen.* M. i. is het Gezelle vooral te doen geweest om een christelijk-stichtelijk werk voor leerlingen te leveren. Opmerkelijk is b. v. dat in dit geheele verhaal slechts een paar bejaarde vrouwen figureeren en dat er van liefde in 't geheel geen kwestie is. Het is van 't begin tot het eind braaf, tè braaf. Willem en Rijckhard loonen alle kwaad met goed en God belast zich met de straf van den booze en met de verheerlijking van den brave.

Wat de taal betreft, ondanks al mijn eerbied voor den overleden dichter, kon ik hier, veel minder nog dan in de *Warande* en de *Doolaards*, een aantal uitdrukkingen en zinswendingen bewonderen. Af en toe lijkt het, met of zonder voorbedachten rade, zóó onbeholpen en gewrongen van woordkeus en stijl, dat het er niet alleen erg leelijk, maar vrijwel onverstaanbaar onder wordt.

„Rijckhard speelde mondschenker en witteberddrager rondom." Mondschenker, voor keldermeester of hofmeester, is al geen gelukkige vondst; maar „witteberddrager" dat is, althans voor mij, in het geheel niet te begrijpen.

„Stille, zei Eric tegen zijn honden *al recht staan.*" (voor: opstaande).

„Osmond, vezelde Alberic, *al zijne kleederen aandoen.*" (voor: zich aankleedend).

„En de koning en de koninginne hadden de kroone *aan*, *over eten.* (droegen de kroon, onder het eten).

Voortdurend ook spreekt Gezelle nu eens van „horse", dan van „orse" en dan weer van „dorse", om toch maar niet het eenvoudig en door iedereen verstaanbaar woord „paard" te moeten gebruiken. Mij is het nooit duidelijk kunnen worden hoe of waarom het engelsche „horse" vlaamscher zou klinken, dan het toch zoo echt natuurlijk vlaamsch-luidend woord „paard".

Wij mogen wel wat voorzichtig worden in onze Gezelle-vereering; en af en toe onze groote bewondering aan een critische bedenking onderwerpen. Wie weet of hij, de groote overledene, dit boek van vroeger zou hebben laten herdrukken, had hij nog geleefd?

Neen; bewondering kan ik hiervoor niet koesteren. Ik sluit dit laatste boek van Gezelle den prozaïst om het niet meer te openen en keer terug tot Gezelle den dichter, om te luisteren vol emotie naar de schoone, zuivere klanken van zijn diepe, teere, zachte ziel:

„k Hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij
voor mij.
Kinderen, blij en blonde, komt,
de navond is nabij
komt bij.
Zegene u de Alderhoogste, want
de navond is nabij
komt bij.
'k Hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij
voor mij!"

Dat zijn twaalf korte regeltjes en daar is alles, àlles in. Dat is een landstreek glinsterend in een dauwdroppel; dat is een wereld, bevend in een ziel!

DRAMATISCHE KUNST.

WILLEM SCHÜRMANN, *Paddestoelen*. (Gezelschap-Van Eysden).
DONAERT VAN ELTEN, *De Stormvogel*. (Nederl. Tooneelvereeniging).

Wanneer de beteekenis van een schrijver gemeten mag worden naar den invloed dien hij uitoefent, dan is er — trots de schamper-ongunstige opinie van Frederik van Eeden — alle reden om Henrik Ibsen een auteur van veel belangrijkheid te achten. Wie geen vreemdeling is in de Duitsche tooneelletteren sedert ± 1890 — het werken voor een „Freie Bühne" ging samen met de grootste vereering voor Ibsen — weet dat in stuk na stuk het Ibsenisme aan 't woord kwam, hetzij door navolging van den uiterlijken vorm alleen, hetzij door dat tasten naar het dieper psychische, het geheimzinnig menschelijke, waarmee de groote Noor den bizonderen indruk maakt, welke in ons blijft nawerken en waaraan we zijn werk haast onfeilbaar herkennen. Maeterlinck heeft inzonderheid gewezen op zijn wondervollen dialoog, waarachter steeds nog iets anders gehoord wordt, en 't is juist heel eigenaardig dat dit „andere" uit het onbewuste van den schrijver voorkomt, die nooit anders bedoelt dan zuiver menschelijk spreken weer te geven, wiens stukken dan ook zoo eenvoudig mogelijk moeten gespeeld worden — wil dat naar zijne bedoeling gebeuren.

Ook in ons land heeft zijn invloed gewerkt, en 't zou niet moeielijk zijn dien in verschillende tooneel-producten aan te toonen. Niet dat daarom de auteurs zich met bewustheid tot navolgen gezet hebben, — ondanks henzelven kan het Ibsen-element in hun werk gekomen zijn. En dàt juist getuigt van de enorme kracht, van hèm uitgegaan.

In de beide bovengenoemde stukken is zijn invloed onmiskenbaar. Hij openbaart er zich in door allerlei: door symboliek, dialoog en uitbeelding van psychische conflicten.

Er is iets overeenkomstigs in de keuze der stof, dat vanzelf er toe brengt ze samen te behandelen.

Zoowel in *Paddestoelen* als in *De Stormvogel* gaat het om de verhouding van liefde en kunst, van vrouw tot kunstenaar: het thema, door Ibsen

gebruikt voor „Als wij dooden ontwaken," door D'Annunzio in *La Gioconda*, een onderwerp, allerbelangrijkst en stellig nog in lang niet uitgeput. [1])

Laat ons eens zien hoe de schrijvers bij hun behandeling zijn te werk gegaan.

Willem Schürmann brengt ons in het huis van een auteur, Lodewijk Kasteelen, die op het punt is de laatste hand te leggen aan een roman. Hij is bij dat slot geïnspireerd door een jonge weduwe, Therese Quarles, die hem heel dikwijls bezoekt en met wie hij praten kan over wat hem het liefste is: de kunst. Hij kan dat niet met zijn vrouw, met Trine, de winkeljuffrouw die hij twintig jaar geleden tegen den zin van zijn familie getrouwd heeft en die hem dat door dankbaarheid in dienende liefde ruimschoots vergoedde, maar wier ontwikkeling, wier geestelijke beschaving niet aan de zijne gelijk is.

Het gezin bestaat verder uit een aankomend meisje en een nog schoolgaanden jongen met aanleg voor teekenen. Hij teekent liefst.... paddestoelen. Die hebben voor 't blijkbaar niet sterke kereltje een groote aantrekkelijkheid, juist om hun broze schoonheid. We hooren over die woekergewassen spreken als over nuttelooze parazieten, kracht roovend van het gezonde op welks kosten zij leven, ja soms dat vernietigend.

Hierdoor raken we in de symboliek verzeild en daarmee is een groot deel van het tooneelspel gevuld. Want als paddestoelen moeten we gaan beschouwen: de kunstenaars die in een egoïstisch bestaan het gezond normaal menschelijke uitbuiten.

Met drie exemplaren van deze soort maken we kennis: de reeds genoemde weduwe, die geen grooter verdienste erkent in den kunstenaar, dan geheel zijn eigen weg te gaan naar het hoog-mooie zijner kunst, al wordt het geluk van anderen daarbij vertreden; zekeren Johan Detwold, een kennis van Kasteelen, dezelfde leer toegedaan van absolute eigengegerechtigheid ad majorem Artis gloriam, die onder den invloed van dezelfde weduwe vroeger een relatie met een meisje beneden zijn stand en ontwikkeling verbroken, daardoor dat meisje tot zelfmoord gedreven en zich nu allengs boven alle wroeging over dien moord opgewerkt heeft; eindelijk Lodewijk Kasteelen zelf die, eveneens door haar geïnfluenceerd en van de minderwaardigheid zijner vrouw zich bewust geworden, zijn gezin verlaat om de vrouw te volgen die hem geïnspireerd en literairen roem bezorgd heeft. Nu is er echter dit verschil tusschen Kasteelen en de twee anderen, dat zij beiden niet veel meer zijn dan incarnaties van het symbool „paddestoelen", terwijl in Kasteelen de menschelijkheid voortdurend haar rechten doet gelden.

---

1) Men zie mijn artikel *Kunst en Liefde* in *Uren met Schrijvers.*

Tusschen deze artistieken en de gewone menschen — waartoe ook Trine's broer behoort, indertijd door Kasteelen's financieele hulp tot een vermogend man geworden en die sedert Kasteelen's moedwillige verlating zijn zuster en haar kinderen onderhoudt — staat nog Marius Verbrugge, iemand met veel liefde voor kunst en evenveel liefde voor Trine, huisvriend bij de Kasteelen's en niettegenstaande zijn ongetrouwd-zijn zich vergenoegend met critiekjes schrijven in couranten om ze later in boekvorm uit te geven.

Het is wel jammer dat de auteur ons de verhouding van Kasteelen en Trine als zoo plòtseling veranderd voorstelt. Twintig jaar heeft er aan hun huwelijk, althans schijnbaar, niets ontbroken, heeft in elk geval zij hem liefgehad met warme genegenheid, met de dankbaarheid van de vrouw die wéét wàt hij voor haar heeft over gehad toen hij haar trouwde. Van eenige oneenigheid, eenige verkoeling vóór de bezoeken der mooie weduwe blijkt niets. We hooren dat die bezoeken Trine hinderen, zelfs het dochtertje vraagt hem die vrouw niet meer te ontvangen, en Verbrugge spreekt er met hem over op verzoek van Trine. Ja — Kasteelen is zóó weinig zichzelf onder dat alles, zoo in twijfel en onzekerheid, dat hij Trine belooft met mevrouw Quarles te breken.

Ik leg hier de aandacht op, omdat het een aanwijzing is voor Kasteelen's karakter. Hij heeft blijkbaar nooit zich onbehagelijk gevoeld — en als we hooren hoe Trine àlles gedaan heeft om haar man hoog te houden, rust te gunnen voor zijn werk, al is ze zelve niet artistiek, materieel goed voor hem te zorgen, dan komen we tot de voor hem weinig vleiende overtuiging, dat alléén invloed van buiten hem zóó tegen zijn vrouw doet optreden, als we in het eerste bedrijf zien.

In elk geval — hij belóóft Trine te zullen breken met mevr. Quarles, en als hij dat doen wil in een onderhoud met deze, voelt hij dat hij haar niet meer missen kan. Wat hij als enkel kunstliefde beschouwd heeft, blijkt méér te zijn. We voelen de breuk met Trine zelve naderen.

Is Kasteelen als mensch zwak — ook als kunstenaar.

Immers dat hij nooit kans gezien heeft iets goeds te maken vóór hij door de tegenwoordigheid van, door het spreken met een ander daartoe „geïnspireerd" werd, getuigt al van heel weinig zelfstandig vermogen.

Zijn vlucht van zijn gezin helpt hem niet.

De mooie weduwe blijkt haar inspireerend vermogen te verliezen als zij altijd bij hem is. Na twee jaar heeft wel zijn groote boek het tot een derden druk gebracht, maar.... al zijn bijdragen aan tijdschriften krijgt hij terug, terwijl de uitgevers hun weigering om van hem te publiceeren gronden op het — blijkbaar gezochte — argument dat hij door zijn handelwijze te zeer in de publieke opinie gedaald is. Immers in ons lieve vaderland heeft in de literatuur een zekere reputatie van maatschappelijke

stoutigheid nog nooit aan het debiet geschaad. Integendeel, zou ik haast zeggen. Zijn namen van levenden allicht „odiosa", ik noem alleen Bilderdijk en Multatuli.

De inspiratrice doet wat zij kan, schuift overdag zware gordijnen voor de vensters om haren kunstenaar bij lamplicht te laten werken, herinnert hem aldoor aan zijn hooge roeping om iets moois te maken — het helpt niet.

Kasteelen is gedrukt. En niet alleen hierover — zijn mènschelijkheid laat hem niet met rust. Gelukkig voor hem en voor den auteur!.... Want hoe weinig we voelen voor al wat er blijkt van déze schrijvers-teleurstellingen — zoodra komt niet het mènschelijke aan 't woord, of we zijn weer waar we wezen moeten. Kasteelen tobt over zijn gezin. Hij heeft in elk geval veel van zijn kinderen gehouden en hij weet dat Karel ziek geweest is.

En den vader in hem moet het geweest zijn of hij in ballingschap was daar bij die mooie hooge vrouw, die den kunstenaar almaar aanzet tot het maken van mooie hooge dingen, en tegen wie hij over zijn verlangen naar zijn kinderen niet spreken durft.

Ja, ook zijn vrouw is hem ver van onverschillig geworden. Zij heeft niet in een scheiding willen toestemmen: in haar, die aan hem een standsverheffing te danken heeft, iets verklaarbaars. Maar als nu de huisvriend Verbrugge hem komt spreken over zijn liefde voor Trine, over een scheiding, waartoe zij nú bereid zou zijn, over de mogelijkheid van haar huwelijk met hèm, Verbrugge, — dan oppert Kasteelen opeens bezwaren, stribbelt hij tegen, zoekt hij uitvluchten. Hij kan niet velen dat een ander hem bij Trine vervangt.

Dat alles is door den auteur zeer zuiver gevoeld niet alleen, maar ook zuiver in beeld gebracht. De psychologie van Kasteelen maakt dezen interessant. Als mènsch, niet als kunstenaar. En als hij in het derde bedrijf eigenlijk als bedelaar in zijn woning terugkeert, dan zien we in hem den man, die buiten het huishouden, dat hij zelf creëerde, waartoe hij twintig jaar behoorde, geen geluk kan vinden. Maar dat hij daarom als schrijver mislukken moest — daar voelen we niets van.

Hij wil weer met Trine het oude leven beginnen.

En hier staan wij voor de vraag: wat zal Trine doen? Twee jaar is Lodewijk weggebleven, heeft hij haar en haar kinderen aan hun lot overgelaten. Dat wéégt zwaar. De man die zijn familie trotseerde om haar te trouwen, heeft de publieke opinie getrotseerd met haar te verlaten. Een karakter dus, als we alleen op die twee feiten letten. Maar.... zijn houding tegenover mevrouw Quarles, zijn geheel handelen onder háár invloed, doet ons vermoeden, dat hij twintig jaar geleden niet minder onder Trine's invloed geweest is.

We moeten gissen, we staan in 't eerste bedrijf ineens voor een feit.

Trine dient in elk geval zijn niet-krachtig-zijn mèt zijn kunstenaars(?)-egoïsme in die twintig jaar wel te hebben ervaren. Welnu — als hij nu terugkomt — óók omdat hij niet dulden kan dat een ander met haar trouwt, als zij dus merkt dat de invloed dier andere verzwakt is, wat zal dan in haar, als vrouw, zwaarder wegen: het gevoel van beleedigd-zijn, de wrok over het verlaten-worden — òf de triomf over de vrouw die hem van haar aftroggelde, samen met haar meelijden als ze hem zoo teleurgesteld en hulpbehoevend ziet?

Had Trine niet twintig jaar lang met ziel en zinnen van Lodewijk gehouden, dan zou ik — indien Verbrugge dus voor 't eerst liefde in haar gewekt had — Lodewijk's kansen heel slecht gevonden hebben. Maar zooals we Trine hebben leeren kennen in 't eerste bedrijf, verwondert het me van háár, dat zij Lodewijk terugwijst, en nog meer: de wijze waarop zij dat doet.

Ze weet dat hij een egoïst is, maar die wetenschap is niet van gisteren. Ze weet ook dat hij een zwakkeling is. En nu weigert ze hem terug te nemen omdat hij zijn verlangen uitspreekt: niet mèt haar, maar dóór haar weer zijn geluk te vinden. Er is in die twee jaar iets Nora-achtigs in Trine gevaren. We begrijpen dat, levensleed wijs maakt. Maar dat voor een gevoelige vrouw zijn keuze van het woordje „door" in plaats van „met" (in alle geval iets dergelijks: ik heb den tekst niet tot mijn beschikking en hoorde het stuk maar eenmaal) de aanleiding zal zijn tot een weigering, samen met een wijsklinkende redeneering over zijn egoïsme dat weer alleen profiteeren wil, dat hem verhindert haar als gelijkwaardige te beschouwen, sámen mèt haar een nieuw geluk op te bouwen — zie, dat wil er niet goed bij mij in.

Trine weigert — zal haar geluk zoeken bij den braven Verbrugge — schudt den paddestoel van zich af.

Dáár hebben we het — den paddestoel: de symboliek met voorbedachten rade die al evenveel kwaad kan doen in een werk van kunst als de vooropgestelde strekking.

We hebben met het derde bedrijf tevens afgedaan met het menschelijke in dit stuk. Wat er nu nog volgt is grootendeels abstracte Ibsen-navolging. Dat wil zeggen navolging van Ibsen-uiterlijkheid in een jacht op diepzinnige waarheden, die Ibsen van zelf suggereert, en in een dialoog waarin het telkens elkaar bij den naam noemen tot een tic wordt.

Hoe Lodewijk na zijn verzoenings-poging bij Trine tot zijn Muze teruggekeerd is — we kunnen het begrijpen. En hoe de Muze langzamerhand over haar beschermeling oordeelt, ook. Hij mist het „robuuste geweten" van den kunstenaar die alles aan de kunst moet kunnen offeren. Dat heeft Detwold wel gekund, en als deze, zijn wroeging over den zelfmoord van zijn liefje geheel te boven, met veel levensmoed zich weer aan de Kunst

wijdt, dan neigt het hart (?) der schoone weduwe, die we tevens haar haast volwássen dochter op zeer onmoederlijke wijze zien verwaarloozen, vanzelf van Kasteelen naar Detwold. Als paddestoel blijft ze hiermee volmaakt in haar rol, als vrouw toont ze meer en meer te zijn wat Trine haar in drift genoemd heeft: een slet. Maar zoo'n abstracte slet tusschen twee zulke abstracties van kunstenaars, dat wij er geen leven meer in voelen. En dat onze belangstelling in al hun gepraat nul wordt.

Het stuk maakt den indruk van een betoog — de personen van argumenten pro in contra.

Mag een kunstenaar zijn kunst zoo hoog stellen dat hij aan haar niet alleen zichzelven geheel, maar ook het geluk van wie hem het naast staan, opoffert? Het is een interessante kwestie — en het getuigt voor den levensernst van den auteur dat hij die tot onderwerp koos. Ibsen heeft meermalen het beantwoorden der vraag in bevestigenden èn ontkennenden zin gesuggereerd. In zijn laatste werk is het sterkst de ontkenning.

Maar een tooneelstuk moet meer zijn dan een betoog. De handeling dient gedragen te worden door menschen, door personen wier individualiteit, karakter, ziel spreekt in hun woorden en wier onderlinge conflicten in de eerste plaats voortkomen uit hun mènschzijn.

Daarbij — ook als betóóg is het niet overtuigend. Omdat het ons zoo moeilijk valt in het echte kunstenaar-zijn van Kasteelen en Detwold, in de artisticiteit der artistiek bedoelde vrouw te gelooven. De bedoelde tegenstelling voelen we derhalve niet.

Maar voorzoover het alleenmènschelijke aan het woord komt is dàt vooral in Kasteelen zóo overtuigend, dat we in diens uitbeelding en in het logisch voortschrijden der handeling zonder trucs of toevalligheden een belofte zien van beter.

Die belofte geeft ook *De Stormvogel*, dat eveneens het motief kunst en liefde uitwerkt, maar op gansch andere wijze.

De titel duidt een bijnaam aan van een jonge schildersvrouw, Eva van Sande. We maken met haar kennis op den dag dat zij, van haar heel lange huwlijksreis teruggekeerd, voor het eerst in haar huis aan de kust haar oude dorpskennissen ontvangt Eerst heeft ze langs het strand gewandeld, zonder hoed natuurlijk, de wind door heur haren: de „stormvogel".

Zij heeft vroeger, als jong meisje, veel gehouden van een anderen schilder, Leo Vervoorn, een gehuwd man van te kille waarheidsliefde. Zij spreekt hem daarover als ze hem later ontmoet, zij getrouwd, hij al weduwnaar met een eenig zoontje.

— Toen ik jou daar, vijf jaar geleden ontmoette, was ik nog een kind dat het leven niet kende. Je hebt me doen ontwaken. Ik had je lief, maar die liefde was in me een stil onuitgesproken gevoel, dat ik nooit van mijzelf erkend zou hebben, want jij was een getrouwd man, en wie was

ik, — een kind van twintig. Onbewust voelde ik, dat ik nooit recht op je kon hebben en daarom dwong ik mezelf te gelooven, dat ik als kostschoolmeisje alleen maar met je dweepte. O, er was in mijn hart nog een stille droomende poëzie en dat maakte mijn gevoel voor jou tot een onbestemd, zwijgend verlangen. Toen, op dien avond, heb jij dat heilige zwijgen verbroken, heb je de waarheid tusschen ons beiden onthuld. O Leo, dat had je nooit mogen doen, al had je me nog zoo lief, je hadt het niet mogen doen. Toen geloofde ik je woorden „dat het mooier is wanneer twee menschen in volle waarheid elkaar voorbij gaan en in het bewustzijn van hun liefde scheiden." — Ze drongen in mijn ziel voor altijd; ik voelde me zoo sterk in dat nobele geloof, maar later toen je gegaan was, kwam de wanhoop. Er is iets in me verscheurd, een teere sluier, die misschien de waarheid, maar ook het diepe verdriet bedekte.

Leo. Die sluier zou toch eenmaal in het leven verscheurd zijn. Iedereen moet eens de waarheid zien.

Eva. Dat weet ik, maar toen had het nog niet gehoefd. Als je gezwegen hadt, was ons ontmoeten tot een weemoedige herinnering geworden, maar niet tot nu immer doorschrijnend leed. Je hebt me vanaf dat uur in vol bewustzijn doen lijden.

Leo. Ik zelf heb ook zoo geleden, Eva!

Eva. Ja, maar jij was ouder en door dat huwelijk wist je wat desilluzie was. Ik had nog recht op mijn aandeel op levensidealen. Maar van dat uur af, ben ik bewust geworden, en als je eens de waarheid in de grootste desilluzie van je leven erkend hebt, zie je steeds alle dingen zooals ze werkelijk zijn.

Leo. Dat is de plicht van alle menschen.

Eva. Dat is jouw leer — maar wie zegt of je gelijk hebt — of het niet beter is wat minder helderziend door 't leven te gaan. Er is zooveel verdriet dat je dan niet zoudt zien.

Leo. Je hebt dus spijt dat je me geloofde?

Eva. Jouw geloof was misschien goed voor sterkeren — mij heeft het cynisch en koud gemaakt.

Leo. En in dat koud cynisme heb je Ewald getrouwd.

Eva. Ja, maar met vol vertrouwen in zijn genie. Ik voelde dat ik hem opheffen kon. Daar was een boot voor twee schipbreukelingen, Leo.

In dit citaat ligt de kern van het heele drama.

Een meisje, door de wanhoop over een maatschappelijk-onmogelijke liefde opeens verouderd, wordt de vrouw van een schilder om hem het geloof in zichzelf terug te geven. Mèt het leven dat hij op 't punt was te offeren aan zijn moedeloosheid.

Zoo zal zij aan hun beider leven nog een mooien inhoud geven: hij zal werken voor zijn kunst en zij zal hem bezielen.

Men voelt onder gansch gewijzigde omstandigheden, het analoge met Paddestoelen. En nog een andere overeenkomst treft — het Ibsen-achtige in den dialoog. Niet klinkt dit uiterlijk zoo sterk als bij Schürmann, daar die de personen elkaar voortdurend bij hun naam laat noemen, maar de bespiegelingen over de waarheid en de meer of mindere zielskracht der menschen om die te dragen, herinneren vooral aan De wilde Eend.

Evenals Gregor Werle is Leo Vervoorn een hardnekkig en hardvochtig waarheids-man.

Hij wéét dat Eva met Ewald getrouwd is alleen om hem te redden. Na de groote teleurstelling in haar leven, die voor enkele vrouwen als een zieledood is, heeft zij de veerkracht bezeten om haar bestaan dienstbaar te maken aan dat van een ander. Zij wordt, evenals mevrouw Quarles bij Kasteelen, zijn Muze. Maar zij wordt dit zoo in den goeden zin dat zij werkelijk den wilszieke genezing brengt. Zij gelóóft in hem en daardoor doet zij hem weer in zich zelf gelooven.

Hij gaat een Heilige Cecilia schilderen, waarvoor Eva als model dient, en hij plaatst die in het voor Eva als Stormvogel meest geëigende milieu. „'t Is de godin (?) aan 't strand van de zee — de storm breekt los en door de wolken trekken de harmonieën door haar opgeroepen. Het is een allegorisch werk . . ."

Ewald en Eva's verwachting is zeer groot. Het stuk nadert zijn voltooiing. Doch nu merkt Eva dat Leo er niet geestdriftig over is. Hij blijft Ewald zien gelijk hij altijd gedaan heeft: „een kunstenaar in gedachten, niet in daden."

En hij vraagt Eva wat er van haar worden moet, als dat werk n i e t blijkt te zijn wat zij hoopt...?

Dat zal natuurlijk hun beider schipbreuk zijn — dan is alles weg — haar geloof in Leo en ook haar geloof in God, die weet wat zij offerde. Het is voor haar als een stil verdrag met God geweest toen zij voor haar smachten naar liefde — na het ijdel blijken van haar liefste verlangen — op dèze wijze een doel zocht. Een ander wilde zij ten zegen zijn.

We zien dat het hier om heel hooge gevoelens gaat, maar dat in Eva aldoor het mènschelijke aanwezig blijft, dat haar daden verklaart.

Leo voelt het als zijn plicht haar te ontgoochelen. Ewald's stuk is geen meesterwerk — het is een mislukking — indien hij het zendt naar een tentoonstelling wacht hem de pijnlijkste ontnuchtering. Daarom moet hij hem waarschuwen. En alleen op Eva's sterk aandringen is hij bereid dat na te laten.

Maar zelf wordt het haar te bang. En als Ewald in den avond vóór hij 't stuk weg zal sturen, door fantastischen kaarsenschijn het in een vreemde verlichting plaatst, vol ingenomenheid zich illuziën maakt van na

dit schilderij er nog andere te scheppen, en zij van alle de inspiratie, dan spreekt ze uit in haar zielenood wàt Leo gezegd heeft.

Doch Ewald hoort dat glimlachend aan. Het deert hem niet. Als zij maar in hem blijft gelooven. Maar zij kan niet meer. Leo heeft haar doen zien. Alles is zelfbedrog geweest. Ewald heeft geen talent — en zij heeft Leo nog altijd lief. Hèm gelooft ze nu, hèm alleen.

In wanhoop wil ze vluchten voor deze afschuwelijke realiteit. Buiten giert de storm: laten ze beiden naar de zee gaan, den dood zoeken.

Dan wijkt van Ewald's oogen de verblinding. Hij stort zich in het atelier, vernietigt zijn werk. De stormklok heeft geluid — een schip is in nood — nu kan hij zijn leven nog voor iets gebruiken, nu liefde en kunst hem verlaten hebben; hij duwt Eva terug, snelt weg.

Maar ook Leo is naar de zee gesneld en met opoffering van eigen leven redt hij dat van Ewald.

Voor Eva wordt dàt de verzoening met het leven. Met Ewald samen zal zij zorgen voor het als wees achtergebleven eenige kind van Leo.

Hoe men over dit werk oordeelen moge — ordinair is het zeker niet.

De schrijver is geen oppervlakkige.

Hij heeft willen tasten naar wat diep ligt in de ziel, den mensch zelf vaak nog onbekend, en aan 't licht komend onder bizondere omstandigheden, door schokkende of aangrijpende ervaringen.

Maar hij heeft het psychoplastisch vermogen gemist om ons van de waarachtigheid zijner personen in dezen kunstvorm zóó te doordringen, dat hun lijden het diep ontroerende kreeg en tevens het noodzakelijke van het tragische.

Op de hoogtepunten der handeling ontgaat hem de eenig-juiste uitdrukking die als een bliksemschicht ons opeens doet zien en door dat zien terughuiveren voor een levens-wreedheid.

In het beslissende tooneel tusschen Ewald en Eva, waar ze beiden de waarheid erkennen, zwelt de taal tot declamatie, de handeling tot het melodramatische, terwijl juist een groot auteur, een Ibsen, ons daar door groote soberheid overtuigd zou hebben.

Doch als we bedenken dat dit werk van Donaert van Elten een eersteling is, dan zijn er zooveel aanwijzingen in van talent en van buiten-het-begane-wegje-willen, dat we er evenzeer als in dat van Willem Schürmann het belóvende in erkennen.

W. G. v. N.

LITERATUUR.

HERMAN ROBBERS, *Van Stilte en Stemming.* Amsterdam, Jac. G. Robbers.

In deze verzameling van verhalen en schetsen — alle studies zoo men wil — is de eerste bijdrage wel niet de belangrijkste maar toch wel zeer belangwekkend om de aesthetische vraag, welke onder de lezing van zelf zich aan ons opdringt. Ze is getiteld *Kamerstemming* en geeft de verschillende stemmingsveranderingen in één en dezelfde kamer op verschillende uren van middag en avond. De schrijver doet ze ons eerst leeg zien op den middag, „een kamer daar, in een tweede verdieping, waar alle ramen waren opengeschoven, zoodat de breede kozijnen vol zon en 't voorste van de kameratmosfeer mee-leefden in het buitene." Allengs verandert dit bij 't verglijden der uren, het wijken der zonnestralen, de overgang van licht tot schemering. De kamer is leeg, de deur gesloten, de meubels staan in eenzaamheid en volmaakte stilte — want de klok tikt niet.

't Is voorjaar, door de open vensters komt allengs klamme kilheid de zonnezoelte verjagen; een levend wezen betreedt dan het stille vertrek — sluit de vensters — gaat heen.

Daarna duisternis, met eenige glimplichten van buiten. Een man komt, sluit de gordijnen, steekt het gas aan en een petroleumlamp op zijn schrijftafel, zet zich tot schrijven. Een poos daarna zijn broer. Ze zijn elkander slecht gezind, krijgen ruzie, en in rossen lichtgloed wordt de vredige sfeer van straks er een van een-en-al vijandigheid. De broer vertrekt, de ander blijft nog alleen zitten, tot de lamp op de schrijftafel kwijnt, uitflakkert. Dan draait hij ook 't gas uit, gaat heen. En in de kamer is 't nachtstilte met een ritselbeweging tusschen geopend raam en open deur, nachtduisternis met een glimp van maanlicht.

Met veel zorg voor de taal, om daarmee zoo overtuigend mogelijk weer te geven het subtiele gevoel voor de allengs verglijdende of plotseling afwisselende stemming, is dit proza-brok geschreven. Maar ondanks de opprijsstelling van het talent, noodig voor de zuivere afwerking van

juist dit gegeven, kwam er onder het lezen onwillekeurig een verzet in me.

Het gevoel of hier een aesthetische tegenstrijdigheid aanwezig was.

Het gevoel of er iets onmogelijks gebeurde. Iets althans ten deele onmogelijk.

Ik voelde dat zóó.

In hoofdzaak is dit stuk schilderend.

Het wil geven de stemming van een kamer, waarin een aantal voorwerpen tezamen, onder afwisselende aspecten.

Er is niet het minste bezwaar. Maar — Robbers kiest een kamer op een tweede verdieping, dus buiten het bereik van binnendringende blikken, en.... hij sluit de deur. Er is niemand in die kamer.

Maar dan is daarin op dien bepaalden middag, waar de zon op juist die wijze scheen, en de voorjaarslucht zoo binnendrong — ook geen stemming. Want stemming veronderstelt een persoon die waarneemt, ervaart, gevoelt, en wiens indrukken alle te zamen juist dàt in hem wekken, wat we stemming noemen. Stemming veronderstelt een subject en object, een werking en tegenwerking, van omgeving op individu of omgekeerd.

De stemming van een gesloten vertrek, waarin niemand iets kan waarnemen, zou zijn die van „das Ding an sich" — iets onbestaanbaars — iets als een zich zelf weerspiegelende spiegel.

Ik betrapte mezelf al lezend op de vraag: wat drommel, hoe voelt de schrijver dat zoo, hoe wéét hij dat? Want al schildert iemand een zonsondergang van pure fantazie — daar kan heel wat stemming in zijn, omdat hij meermalen de indrukken van dat schouwspel heeft ondergaan. Maar.... nog nooit heeft iemand ter wereld indrukken kunnen ontvangen van een léége en voor hem onzichtbare kamer.

Nu mag hij zoo'n kamer hebben waargenomen in alle stilte en eenzaamheid, herhaalde malen, — zijn aanwezigheid daar om studies te maken van aspecten heeft invloed gehad op de indrukken van het geheel. Een persoon in een kamer is geen quantité négligeable; vooral niet als 't op de indrukken van die kamer op hem zelven aankomt. En denk ik me op een bepaalden voorjaarsdag dien persoon uit het vertrek weg — stelt hij de afzondering, de verlatenheid ervan zelf nadrukkelijk voorop — dan vraag ik me geheel onwillekeurig af als hij toch zoo minutieus mogelijk de aspecten-verglijding in stemmingen weergeeft: hoe is dat mogelijk?

Zoodra er menschen komen verandert de zaak geheel. Want dàn is de ban verbroken en achten we den auteur terstond den onzichtbaar mèt hen aanwezige, die ons verhaalt van hun twist en daarbij geeft zijn gevoel van de veranderingen in de kamer-stemming door en gedurende dien twist. Dan wordt hij wel degelijk de conventioneel aanwezig geachte afwezige die uit eigen ervaring de herinnering

aan zoo iets put en de impressies ervan zorgvuldig bewaard heeft.

Ik heb het bezwaar gevoeld — getracht aan te duiden waar het op berust — hoop dat dit voor anderen als geopperde aesthetische kwestie tot eenige overweging aanleiding mag zijn.

Verder ben ik in dezen bundel vooral getroffen door: *Verjaardag*, *IJs in de Gracht* en *Vacantie*.

Het tweede is 't verhaal van een zeurigen Zondag, door twee vrouwen doorleefd in een huis aan de Keizersgracht, moeder en dochter.

Buiten is 't vriesweer en 't gracht-ijs is sterk genoeg om de schaatsenrijders toe te laten. De dochter, Suze, heeft naar de toebereidselen gekeken, vindt het nog eens een verzetje: iets meer te zien dan anders op zoo'n doodelijk-langen Zondag. Maar ma is uit haar humeur — als altijd Zondags — klaagt over de meid, pruttelt, tobt en bederft Suze's humeur ook. Na de koffie gingen ze vóór zitten kijken, de gemoederen weer wat rustiger, nadat het onderwerp „meid" op eenigszins bevredigende wijze was afgehandeld.

Maar 't werd met dat al een lange middag en Suze, door allerlei gedachten, herinneringen aan pa die dood is en bespiegelingen over het saaie van 't ongetrouwde leven, op den duur versomberd, verveeld door 't kijken naar de gracht, door 't niet lezend staren in haar boek, is eenen-al lusteloosheid. Moeder heeft het berustende van den ouderdom die niets meer vraagt. Dan komt er even een drukte-vlaag met wat winterkou door die Zondags-stemming, bezoek van een broer en zijn vrouw, die op schaatsen zijn uit geweest. Daarna valt alles in de gewone saaiheid terug, wordt er gegeten, weer gebabbeld over de meid — door zure Suze een jongensgek gevonden, wat ma voor verkapte jaloezie houdt — en of die uit zal mogen vanavond, ja dan neen. 't Wordt ja. Buiten op het ijs roept nog altijd de tentjes-man, krioelt er nog altijd schaatsend volk, bij 't licht van lampions.

Suze zit er naar te kijken — ma is in een roman verdiept geraakt, hoort niets meer. — Twee sliertige risten bleven daar op 't ijs naast elkaar schuiven. Haast allemaal p a r e n . . . 't Wordt haar op den duur te benauwd. Ze loopt de trap op, naar haar kamertje, wil alléén zijn. Daar snikt zij 't even uit.

En als 's avonds de meid door een jongen wordt thuis gebracht en ze hoort op stoep 't geluid van zoenen, dan wordt ze woedend....

Er is in deze schets iets dat aan Frans Coenen doet denken, al werkt die minder met tegenstellingen. Het strak-troostelooze van zoo iets hopeloos-eentonigs als dat in onbegeerd-zijn verzuren, waartegen nu en dan Suze's instinctief begeeren zich verzet — is er heel sterk in.

Meer Robbers-achtig, d. w. z. meer tot weeker sentiment neigend, zijn de

twee andere verhalen, waarvan vooral *Verjaardag* me zeer getroffen heeft door het tot de diepste diepte peilen van het ziele-leven eener zich gansch-en-al aan man en kinderen wijdende vrouw en moeder.

Hier is de toewijding zóó volkomen, dat lichaam en ziel niet anders meer zijn dan in zorgend liefde verslijtende menschelijkheid.

En er is zoo niets van sentimentaliteit, van vermooiend idealisme in de realistische weergeving van één dag werkelijkheid uit dat leven van zulk een vrouw.

Het verhaal heeft het aangrijpende van het leven, als een echt kunstenaar ons dat door het oppervlakkig gebeuren laat heenzien. Dan schrijft hij bladzijden van alledaagsch reëel gebeuren, zóó ontroerend, dat het treft als tragiek.

Het nog moe ontwaken van de drieenveertig-jarige moeder, wier oudste zoon al volwassen en wier jongste dochtertje nog een zuigeling is, en haar al om zes uur in den ochtend in bed bedenken wat nog allemaal gedaan moet worden voor háár feestdag — dan het al zorgend opstaan, eerst haar kleintje helpen, terwijl de andere kinderen beneden zich gereed maken om haar te ontvangen in de huiskamer elk met zijn verrassing, de oudste zoon uitgezonderd die daar al te groot voor is.

Daarna haar beneden-komen, een juweelige bladzij, vol van beheerscht sentiment; de zoo door haar zorg-leven geënerveerde vrouw omringd door allen die haar gelukwenschen; haar zwakmoede dankbaarheid ontroerend in die oppervlakkige huiselijke vreugde!....

De moeite die zij nu doet om haar verjaardag tot een feestdag te maken voor àllen — terwijl ze voor haar alleen vermeerdering van drukte en vermoeienis is. Die spanning in den burgerlijken kring op 't vizite-uur als elk oogenblik de vreugde door ruzie verstoord dreigt te worden — een spanning die aan háár takt de hoogste eischen stelt. Dan het eten „en famille" iets feestelijker dan anders en dadelijk daarop wéer vizite. Thee-drinken — partijtje-maken — de oudere kinderen wat later naar bed — eindelijk de gasten weg.... kwart voor twaalf. Haar man gaat naar bed — zij komt wel — heeft nog een en ander te redderen. Over half één wordt het. Gelukkig dat 't kindje nog niet wakker geworden was, nu kon ze 't opnemen, de borst geven.

„Eén minuut huilde het kindje. Maar dadelijk zat ze er mee aan de tafel...

„In 't twijfelig, soms bijna weg-kruipend, dan weer beverig optrillend half-licht, kon ze haar kindje bijna niet zien; 't lag naar haar toe, in de eigen schaduw en die van de tafel. Wel viel het schimmige schijnsel met bleekblank geglimmer tegen het teer-dooraderde wit van haar borst, maar daar onder was 't donker. Toch, zonder bewegen, bleef ze er aldoor naar kijken.... Ze was ook weer zoo innig gelukkig, zoo blij met dat kindje, het laatste nu wel.... Ze had er niet meer op gerekend!.... En 't ging

zoo voorspoedig tot nog toe.... O! het was telkens opnieuw weer zoo'n schat, zoo'n heilige, groote bezitting, zoo'n heerlijke troost toch, zoo'n schuldeloos, weten-loos wezentje, dat nog zoo echt en innig van je eigen is, waar je mee doen kunt nog wat je wilt, dat zóó héélemaal van je afhankelijk is, dat je altijd kunt troetelen, knuffelen, zoenen, en drukken tegen je aan... Dat dan lacht en kraait en armpjes uitsteekt naar moeder...

„Toch dwaalde, toen ze een tijdje zoo zat, haar denken wel nu en dan af van het kindje, altijd dadelijk uitzwervend dan over al de andere, zwervend in vage gedachten van liefde, angsten en zorgen. Hoe zou het toch gaan met haar kinderen?.... Wat zou er toch worden van ieder?... Chris en Truus, o! die raakten al haast van haar af. Ze voelde 't zoo goed, hoe ouder ze werden, hoe verder ze gingen en acht was zoo veel!... O! nee, ze moest niet aan de toekomst denken, dien weemoed kon ze niet aan, vooral niet als ze zoo moe was...."

Eenige oogenblikken later is ze in bed. Maar kon eerst niet slapen van óver-moe zijn.

„Tòch was ze blij als ze dacht, hoe het alles gegaan was en afgeloopen, waar ze van ochtend zoo'n angst voor had.... Het was toch, het een met het ander, een prettige jaardag geweest.... De kinderen allemaal goed, en zoo zacht en zoo lief.

„Och! maar niet aan de toekomst denken, dat verre en leege...

„Morgen kamerdag achter.... koudvleesch, bruine boonen, gort met rozijnen... 's avonds de kapper... een briefje aan den bleeker schrijven...

„Daar sliep ze op in...."

Even doorvoeld als deze realiteit in burgerlijken kring, is de realiteit van het uit-zijn in de vrije natuur in *Vacantie*.

'n Dapper vrouwtje heeft haar overwerkten man mee weten te krijgen naar buiten voor een tijdje, en Robbers heeft alle gelegenheid om zijn innig natuur-gevoel, waarvan het laatste gedeelte van *De Bruidstijd* zoo gelukkig getuigde, te uiten in de langzame opleving tot natuurgenot, tot ontvankelijkheid voor de weldoende indrukken van weide en bosch, van landelijke omgeving onder zomerlucht en zomerlicht.

Er zijn auteurs die we om hun bizondere gaven bewonderen als kunstenaars, tegen wie we hoog opzien. Er zijn er ook, voor wie naast bewondering nog een warmer gevoel in ons wakker wordt — van wier menschelijkheid we gaan houden. Tot dezulken behoort Herman Robbers.

* * *

INA BOUDIER-BAKKER, *Kinderen*. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon.

Tot dezulken voor wie men om het innig-menschelijke van hun werk vanzelf sympathie voelt, behoort ook Ina Boudier-Bakker. We hebben

in onze letteren van 't oogenblik stellig krachtiger talenten, forscher stylisten, doordringender waarnemers, knapper compositeurs. Maar in fijnheid van gevoel, in subtiliteit, tevens soberheid van gevoels-uiting, wordt zij door weinigen overtroffen.

De verschijning van haar boek *Kinderen* is in tweeërlei zin een gebeurtenis: èn voor onze literatuur èn voor de schrijfster zelve.

Voor onze literatuur, omdat daarin zoo heel weinig over kinderen voorkomt. Wel zijn er heel wat boeken verschenen over kinderen en voor kinderen, boeken gevuld met de lotgevallen van kleine menschjes, maar die behooren maar zelden tot de literatuur, omdat de auteurs of zelven blijkbaar gemeend hebben met iets minders te kunnen volstaan, of niet in staat waren tot iets meer dan inferieur werk. In Meisjesboeken heeft de zoo vroeg gestorvene Tine van Berken en na haar Top Naeff een frisschere atmosfeer van ècht leven gebracht — maar.... aan hooge eischen voldoet hun werk niet.

Een ernstige poging — ik zwijg van nog enkele sporadisch voorkomende — deed F. Roosdorp in zijn bundeltje, en dezen jongen man zou, indien hem levenstijd gegeven ware, het stellig op den duur gelukt zijn iets goeds in het genre voort te brengen. Zijn bundeltje is echter door overgroote vrees voor het banale, nog al te zeer „woordkunst", gelijk men die een tiental jaren geleden beoefende. Hij kwam daar nog niet uit, men voelde in al die eentonige zinnen-rythmiek, in de soms gezochte woordenkeus het streven om toch vooral, vóóràl „literair" te zijn.

Daardoor blééf zijn werk een ernstige poging, werd het niet méér, wat hij trouwens zelf ten volle erkende.

Welnu, Ina Boudier-Bakker heeft de moeilijkheid overwonnen. In haar bundel niets meer van het gezocht literaire, doch daarom evenmin achteloosheid van behandeling; een gelukkig streven om het kinderleven te zien gelijk het is, het belangrijke en het alledaagsche te ontdekken en de gave om daarvoor onze belangstelling te wekken. Meevoelen met kinderen, dat is in de eerste plaats noodig en dat doet zij. Zij kent de vreugde en 't leed van de kleine menschen, hun hartstochten, verlangens en gevoeligheden. En in hun leven van alle dag, op school, in huis, op straat, doet zij ze voor ons leven in volle werkelijkheid.

Ik leg op dit laatste woord eenigen nadruk.

Omdat ik hiermee aanduid wat de bundel van beteekenis doet zijn voor de schrijfster zelve. Het is in haar oeuvre, dat alle eenige boekdeelen omvat, wel het eerste, meen ik, dat gehéél gebazeerd is op indrukken van rechtstreeks waargenomen realiteit.

Ina Boudier-Bakker heeft eenige neiging tot romantiek. Zij houdt er niet van haar fantazie te dwingen binnen de grenzen van 't ons allen

doòr ervaring bekende milieu. Als zij lust heeft negeert zij 't bestaan van spoorwegen, telefoon en telegraaf, plaatst zij haar menschen in een onbepaalde streek, in een verbeeldingsland waar alles primitiever is, waar de gemeenschap tusschen afgelegen hoeven nog te paard onderhouden wordt, waar het moderne leven iets ongekends en het heerschen van hartstochten ongeveinsder en ongebreidelder is.

Dat heeft velen met mij doen denken dat zij schreef onder den invloed van veel Noorsche of Schotsche lectuur, waaraan deze zelfde eigenschappen merkbaar zijn, doch juist door de onmiddellijke waarneming van de ons in zijn primitiviteit fantastisch lijkende werkelijkheid. Maar de nadrukkelijke verzekering van de schrijfster dat zij zich volstrekt geen modellen koos, dat die literatuur haar zoo goed als vreemd bleef, moet volstaan om de veronderstelling terug te nemen. Het is altijd gevaarlijk uit dergelijke schijnbare verwantschap te stellige concluzies te trekken.

In elk geval, in *Kinderen* bleef Ina Boudier-Bakker midden in de ons alle bekende werkelijkheid van kinderleven. En haar kinderen léven: handelen, praten, spelen, kibbelen als kinderen. We voelen telkens het essentiëele van het kind-bestaan, van den mensch-in-wording tusschen zijn kameraadjes, in zijn verhouding tot ouderen.

Vier van deze Schetsen hebben we hier gepubliceerd: *Wraak*, *Inkt*, *Vader* en *Voor 't Eerst*, het laatste met dat touchante slot van 't kereltje dat, voor de eerste maal op school, zóó was gaan zitten dat hij zijn vader nog zoo lang mogelijk zien kon, het touchante niet gelegen in het feit, maar in de manier waarop de auteur het jonkske dit aan zijn vader doet zeggen „zijn gezicht verlegen omdraaiend." Dat juist is de fijnheid die 't àf maakt. Want hier voelen we opeens het echt-kinderlijke van eigenlijk nog verlegen te zijn met het eigen gevoel, dat over 't geheel veel te weinig ontzien wordt en vaak door plagen van ouderen aanwent zich gansch te verbergen.

Het andere viertal heeft dezelfde kwaliteiten als de bovengenoemde. Iets heel wreeds krijgen we in *Dirk*, 't verhaal van 't havelooze kereltje dat zoo graag met andere, met „rijke" kinderen meedoet en die er niets inziet om zijn moeder te bestelen. Hij was toch verschoppeling thuis en verschoppeling op school. Vader en moeder krijgen ruzie om de centen, die hij gestolen heeft — moeder verdenkt vader. En de altoos afgesnauwde Dirk heeft na eenige angsten „een boosaardig plezier, dat ze zoo anginge op elkaar, om wat hij gedaan had, en dat ze het niet wiste...."

De karakteristiek is heel gelukkig en overtuigend, maar het milieu had wat krachtiger, daarom niet uitvoeriger, kunnen worden opgezet, als vooral niet te verwaarloozen factor in dit boefjes-bestaan.

In de schets van meer gegoed burgerlijk leven *Sint-Niklaas* is in alle soberheid door kleine rake aanwijzingen de atmosfeer zoo goed. We zijn thuis bij die met moeite rondkomende weduwe, die haar kinderen toch vooral nog een prettigen Sinterklaas-avond wil bezorgen. De lamp is op en de kinderen, die samen iets heel vernuftigs voor „ma" bedacht hebben als surprize, staan nu eerst zelf de cadeautjes af te wachten uit de geheimnisvolle mand. Vooral Lies, het o zoo fijngevoelige kind, zenuwachtig belust op emotie, staat met popelend hartje....

„Ma bukt weer naar de mand. „Hier Lies."

„Lies, een vuurrood kleurtje op het smal, wit snoetje, greep het groote ronde pak met bevende koude vingertjes, niets zeggend, in angstige stille spanning, bàng voor haar eigen teleurstelling àls ze het niet mooi vond."

Kòstelijk weer: dat trekje!

„O, àls ze 't nu maar mooi vond! als 't maar iets was, waar ze héél blij mee kon zijn....

„De stilte van Lies sloeg over op de broertjes, die zwijgend nieuwsgierig toekeken.

„— Het is groot en rond.... overlegde Lies, halfluid, het betastend in vergeefsch raden.

„— 't Is een bal, riep Kees.

„— Een kinderen-hoofd! schalde Tom's scherp stemmetje.

„Nu had ze het laatste papier er af — een hooge doos.... bàng deed ze het deksel er af.... toen, in stomme, dankbare verrukking boog ze haar gezichtje naar voren, drukte het in het grijze gladde mofje.... het streelend in stille liefkoozing, als iets levends....

„— Nou Lies? vroeg ma lachend.

„Lies' gezichtje kwam stralend, met vochtig-glanzende oogen, boven het mofje uit — en plots klemden zich hartstochtelijk haar dunne armpjes om ma's hals, zoende ze ma's gezicht in wilde verrukking."

Is zoo één fragmentje niet voldoende om aan te toonen hoeveel talent Ina Boudier-Bakker bezit door de uitbeelding van fijn sentiment?

Er is den laatsten tijd wel eens geklaagd over het vele realisme. Een deel van 't lezend pubiek werd dat gewroet in 't alledaagsche leven der mindere standen, al dat gore, vulgaire, met ruwe taal en in onnoembare omgeving, hartelijk moe. Door een eenzijdige opvatting van het woord realisme, zoowel van de zij der auteurs als van de lezers, zoodat „realistisch" al vanzelf beduidde: dat de handeling in krotten of kroegen of beide zich bewoog, is het in kwaden reuk gebracht.

Zou het werk van Robbers en dat van Ina Boudier-Bakker niet er veel toe kunnen bijdragen om dat misverstand van de baan te schuiven en veel lezers weer met het realisme te verzoenen?

* * *

MARIE METZ-KONING, *Verzen.* Tweede Bundel. Bussum, C. A. J. van Dishoeck.

Van den Eersten Bundel verscheen een herdruk, weer versierd met het fraaie portret der dichteres. En deze Tweede Bundel is opgedragen aan Hélène Lapidoth-Swarth.

In al het werk van Marie Metz-Koning — zij heeft niet weinig gewerkt in eenige jaren — herkennen we haar verschillende neigingen, en de waarde van haar schrifturen wordt vaak bepaald door de verhouding waarin deze openbaringen van haren aard zich daarin tot elkaar verhouden.

We hebben haar allereerst leeren kennen als Sprookjes-dichteres, en wat in haar Sprookjes ons bekoorde, was de liefde voor natuur-poëzie en het innig gevoel van levensleed die er beide zeer gelukkig en harmonisch in belichaamd waren. Ik had de volgorde anders kunnen nemen want de natuur was ondergeschikt gemaakt aan het sentiment. Het waren projecties van het innerlijke leven op het uiterlijke, meer dan reacties van een ziel op de indrukken van het geziene. Zelfs in een alléén-natuursprookje als *Van eenen schoonen Dag*, dat tot het allerbeste behoort wat zij in het genre schreef, is nog telkens de weemoed der menschenziel bij het als vergankelijk-zien van àlle natuur-heerlijkheid op een dag vol schoonheid.

Het Sprookje is de kunst waarin vaak de blauwe bloem der romantiek bloeit.

En het is ook als poëtische verbeelding van levensgevoel, als symboliek, nauw verwant met didactiek. Het wil gevoelens verzinnelijken, oorzaak en gevolg aanwijzen, op fataliteiten de aandacht vestigen en verkondigt als zoodanig een moraal.

Nu is die moraal, op zichzelf gezet en als 't ware overgehaald uit de poëtische verbeelding, meer: wéten van leven, dan: vóelen van leven 1).

Ja de verleiding is daardoor groot om dat weten-van-leven, die levenswijsheid tot grondslag te kiezen voor een Sprookje. En niet altijd heeft Marie Metz zich van dat vooropstellen der moraal vrij weten te houden.

Doch sterker heeft zij het moralizeerende geuit in haar grootere prozaverhalen. En daar heeft het samengewerkt met de neiging tot romantiek, in dezen zin dat er wel eens met de werkelijkheid wat willekeurig ten behoeve van een òf moralistisch of alleen poëtisch effect werd omgesprongen.

Ook kwamen in die romans het meest tot uiting haar levenswijsheid,

---

1) In de oude Hollandsche uitgaven van Perrault's *Moeder de Gans* ontbrak ze dan ook nooit als toegiftje.

haar meeningen betreffende menschen en dingen, verbrak subjectiviteit meermalen de objectiviteit waaraan het epische de illuzie geeft.

Hieruit volgt van zelf dat haar romans niet haar beste werk zijn. Want juist de keerzijden van haar talent die ik hierboven aanduidde, werden daar het meest zichtbaar.

En nu haar Verzen.

Het is eigenaardig op te merken hoe ook hierin haar verschillende neigingen zich openbaren. Haar innig gevoel, haar liefde voor de natuur, haar grübeln over het leven, haar neiging tot romantiek.

In literaire waarde staan haar verzen het dichtst bij haar sprookjes, omdat zij daarin zich het meest in het haar gunstigste element, dat van ziele-voelingen beweegt. Want ik ben het met den zoo subtiel onderscheidenden en fijn stileerenden dichter Willem Kloos eens: dat gevòel de oorsprong is en blijft voor waarachtige lyriek, dat alle verstandsproducten die zich als lyriek willen voordoen, den dood in zich dragen. Het gevoel dat zich door een spel van verbeeldingen vanzelf uitzingt in rythme en rijmklank.

Hoor naar het eerste sonnet uit den cyclus *Liefde:*

De zomer-boomen bouwden loover-muren
En spanden boven winde-zingend dak.
Heel-stille starren-oogen staarden strak
Waar 't even week, en bleven ons begluren.

En toen uw zoete stem van liefde sprak,
Van liefde, die wel levenslang zou duren,
Toen moest ik naar de stille sterren turen
En al die starren-oogen lachten strak....

O, laat me rusten, even, in uw armen;
Maar zie niet hoopvol, weèrmin-wachtend me aan.
Heb me maar lief in heilig mensch-erbarmen,
Als waar 'k een bedelaarster, moe gezworven,
Die aalmoes neemt en dan weer weg wil gaan
Met in zich, stil, haar liefde-ziel gestorven.

Hoe harmonieus uit zich hierin het gevoel van levens-leed dat nog te zeer de ziel vervult, om ruimte te laten voor een nieuw gevoel van levensheil. In zulke verzen openbaart zij zich hierom vooral als dichteres, dat bij haar, zooals Hélène Lapidoth-Swarth, het individueel-menschelijke van wreed-ervaren opgeheven wordt in een sfeer van schoonheid.

Er zijn gedichten waarin geen levensleed maar een stemming zich uitzingt en die opruischen breed als een psalm onder de wijde gewelven van een kerk, zooals dat mooie *Stilte* met den aanhef:

Ik hef mijn effen aanzicht in den vrede
Van 't schemerlicht, dat langs de stammen vloeit....

Luister nu naar een natuur-verheerlijking, waarin zoo zuivere harmonie van ontwakend natuur-leven en hoop op nòg geluk. Even klinkt het leed nog door, als de laatste nadreuning van een onweerswolk die al ver weg dreef, maar daar blijft het bij.

De bijen zoemen in de bloesem-blaân,
De mei-wind mijmert in de meien-heg;
En langs den blanken, loof-bezoomden weg,
De kinders zingende naar school toe gaan.

En ik, diep duikend in de halmen, leg
Me neer waar eerste lente-bloemen staan;
Zoo, lippen los en oogen dicht gedaan,
Voel ik mijn leed nu wijke' à l v e r d e r w e g....

O déze vrede, na een leven, l a n g
V a n b a n g v e r l a n g e n n a a r é é n d a g g e l u k!
O, déze dagen vol van zoeten zang
En zon en goedheid, n a z ó ó d i e p e n d r u k!
O déze lente, de e e r s t e die ik pluk
Met hoop in 't hart en blozen op de wang!

In het gespatieerde vindt men den naklank waar ik boven op doelde.

De romantiek is hier vertegenwoordigd door eenige *Fantasieën*, die voor een deel, gelijk de *Kerkhof-Ballade* wel wat veel offeren aan taalvirtuoziteit en daardoor minder doen denken aan dichterlijke inspiratie dan aan „literatuur." Voor een ander deel herinneren ze aan Heine, en die herinnering doet ze geen goed. Want Heine was nu eenmaal een meester in 't spotten, die moeilijk na te volgen is. Zoo lees ik in het liedje *Van de Dwergen*, na dit couplet:

Hopsa! over boome' en huizen,
Rijden zij in razende' ijver,
Schrikkend uilen, mugge' en muizen,
Naar den maanlicht-stillen vijver.

het volgende, dat er werkelijk moeilijk mee door kan:

Naar den vijver van 't kasteel, waar
Vroeger wreede ridders woonden,
N a a r m e n z e g t w à s h e t n i e t v e e l, d a a r
Z i j h u n m i n d r e n s c h r i k l i j k h o o n d e n!!

Het beste in deze rubriek lijken me *Van 't Spinstertje*, en vooral *De Nevel*.

Nu en dan is er iets in haar gedichten dat aan ziekelijke overspanning, aan onbeheerschtheid doet denken. Dan voert een misschien te sterk

geprikkelde verbeelding haar tot een fantasterij, die zich van 't echt-poëtische wel wat heel ver verwijdert.

Ik weet zeer goed, dat enkele groote poëten de gaaf bezeten hebben om ons door een soms luguber, of zelfs macaber verbeeldingsspel diep te impressioneeren. Het abnormale, het ziekelijke kan evenzeer in schoonheid worden omgezet. Maar dan heeft de dichter het onder zijn beheersching.

Dan werkt het in de eerste plaats sterk suggestief, door zekere bedwelmende, bekorende, tegelijk afstootende en fascineerende wreede geheimzinnigheid.

Heine had het nu en dan, en vooral Poe en Baudelaire waren er mee in hun kracht. Doch ik kan niet vinden dat Marie Metz-Koning zich op haar gunstigst doet kennen in een gedichtje als het volgende:

Ik wou dat je dood in mijn armen lag!
Zoo je hoofd aan mijn hart, zoo je hand in de mijn,
Zoo verstild in een laatsten liefdelach,
Dan eerst zou je voor eeuwig mijn eigen zijn.

Als je zoenen zetten mijn ziel in gloed,
Als je liefde me lachen en weenen doet,
Denk ik àl maar als 't hoogst dat mijn denken vermag:
O, ik wou dat je dood in mijn armen lag!

Ik sprak van fantasterij. Met voordacht. Want werd er in 't voorlaatste vers in plaats van d e n k e n van v o e l e n gesproken, dan zou een andere benadering gezocht moeten worden ter karakterizeering.

We zijn nu bij 't d e n k e n aangeland. De rubriek die daar het meest van getuigt is getiteld *Wijsheid*. Welnu — op een enkel gedicht na had ik die rubriek gaarne gemist. Want de wijsheid van deze zoo sterk vòelende dichteres is er eene, waar we werkelijk niet veel wijzer door worden, en die ze maar zelden tot pakkende lyriek weet om te zetten.

Niet als ze met God en Lot overhoop ligt en disputeert, niet als ze met spot of ironie verkondigt wat ze méént van 't leven, allerminst als ze in zelfoverschatting tot uitingen komt als:

O Jezus, aan der Menschheid kruis gebonden,
Hebt gij om menschen méér dan ik gedragen? (!!)

wekt ze onze bewondering en ons meegevoel.

Wèl doet ze dit, als ze haar innigste levensg e v o e l met haar liefde voor de natuur door schoone verbeeldingen in harmonieën van taalrythme en rijmklank openbaart.

En dàt zij 't vermag, getuigen, behalve de door mij geciteerde, nog tal van gedichten ook in dezen Tweeden Bundel.

W. G. v. N.

'T BOLLEKEN

DOOR

CYRIEL BUYSSE.

XV.

Zij maakten slechts een korte huwelijksreis. Eleken had het verlangen te kennen gegeven Brussel en Parijs (P'rijs, zooals ze 't noemde) te zien; en zij gingen eerst naar Brussel en van daar naar P'rijs.

Te Brussel voelde Eleken zich nog eenigszins thuis, maar te P'rijs was ze volkomen van streek.

„Ziet da ge mij hier nie allien 'n loat stoan! 'K en zoe noei mijne wig nie mier vinden!" riep ze telkens, en in voortdurenden angst, op de hoeken der straten, als een klit aan zijn arm hangend. Al dat lawaai en gewoel overweldigde haar en gaf haar hoofdpijn. Het vermoeide haar buitenmate en zij klaagde ook over pijn aan haar voeten, die zwollen van steeds in die spannende schoenen over de harde steenen te loopen.

Hij trachtte haar een beetje op te voeden, haar eenig gemak van beweging en manieren te leeren.

„Houdt ou rechte!" zei hij elk oogenblik. „Ge leup weeromme gebogen. Woarom doe-je datte! Thuis hield g' ou altijd zeu goed."

„'t Es die corsé," klaagde zij; „'k en ben doar nie aan geweune."

„Kijk rond ou," zei hij. „Al die damen droagen toch corsets; en zie ne kier hoe rechte da z' ulder houên."

En zij keek om zich heen, maar met oogen van bijna angstige verbouwereerdheid. Zij zag die dames loopen, kaarsrecht, ruischend van zijde, met vlugge, flinke, klinkende passen over het effen asfalt. De oogen keken brutaal, de gezichten en de haren waren gepoeierd en geverfd; en enorme hoeden, met wapperende voiletten

van de schelste kleuren, stonden als gek-overdreven tooisels op haar hoofd.

„Ge 'n zoedt toch zeker nie willen da 'k er azèù uitzie!" riep ze, verontwaardigd.

Neen; dat wou hij zeker niet. Maar toch: 't gemak van bewegen, dàt wou hij wèl. „Recht-houden, korte, vluggere passen, armen niet slap langs het lijf laten hangen," herhaalde hij telkens. En hij bracht haar in groote magazijnen, waar hij haar nieuwe kleeren, mantels, hoeden, handschoenen, laarzen liet koopen. Ook het ondergoed moest heelemaal vernieuwd. „Alles veel lichter, dunner, fijner," zei hij.

Aan table d'hôte durfde hij met haar nog niet komen. Zij gebruikten hun maaltijden aan aparte tafeltjes in restaurants of, half uitgekleed, in sensueel-verliefde intimiteit op hun kamer, waar hij haar léérde eten.

„Niet slurpen!" zei hij bij de soep. Bij 't vleesch moest ze mes en vork juist anders houden dan ze deed; en „nie smekken! en ou recht houên! ou recht houên!" herhaalde hij voortdurend weer.

Toch was hij niet ontevreden over haar vorderingen en ook zij voelde zich weldra, na de eerste, vervelende lessen, prettiger gestemd en gansch bereid haar verfijnings-opvoeding te voltooien. Zij kreeg, vooral toen zij haar nieuwe japon — een heel aardig en sober, donkergroen-en-blauw geruit écossais van goed snit — en haar nieuwen hoed had, een zekere, oppervlakkige élégance, waarbij haar frisch-gezonde kleur en haar mooie oogen zeer voordeelig uitkwamen. Een paar keer werd zij, niet zonder eenige bewondering, door vreemden opgemerkt en daarbij voelde zich meneer Vitàl heel trotsch. Nog wat geduld maar. Met zulk een frisch-bekoorlijke schoonheid als de hare kon ze, door beschaving en verfijning, verre de meeste overtreffen. Een zoete wraak zou 't voor hem zijn, indien hij daarin slagen kon. Zij begon het verblijf in Parijs heerlijk te vinden en sprak niet meer, als in de eerste dagen, van maar zoo gauw mogelijk naar het dorp terug te keeren: wel integendeel.

„Zoe-je geleuven da 'k het al firm geweune ben in P'rijs!" zei ze hem eens.

„Párijs," verbeterde hij kalm.

„Párijs," herhaalde ze gedwee. Maar eensklaps ondeugend-glimlachend:

„Parijs!" verbeterde zij hem op haar beurt en zei het ook in 't Fransch:

„Paris."

„A la bonne heure!" juichte hij.

„Wie wie, ze veu aussi de nouveau apprendre le francé!" lachte zij overmoedig.

Maar dàt hield hij vooreerst nog tegen. Later, eenmaal thuis, zou hij zich wel met haar bemoeien, haar fransche les geven. Nu was 't maar beter dat ze nog hun vlaamsch spraken. Een vreemde taal, dat stond ook wel goed in Parijs.

Om haar verder te ontwikkelen bracht hij haar in de musea. Zij bewonderde zeer de militaire portretten en tafereelen, maar voor de naakte beelden en vooral de naakte schilderijen ergerde zij zich schromelijk, werd boos bijna.

„'k En weet toch nie hoe da ze nie beschoamd 'n zijn!" wendde zij zich verontwaardigd, met hoog-kleurende wangen af.

Hij drong niet aan. — Later, later, dacht hij; en nam haar mede naar de schouwburgen.

De comedies verveelden haar. Zij begreep er ook haast niets van en zat star en stijf, terwijl de anderen lachten of schreiden. Maar in de opera, bij de indrukwekkende muziek en de prachtige décors was ze ontroerd, overweldigd. Doch dan schaamde zij zich ook weer voor de veel te kort gerokte danseuses met haar vleeschkleurige tricots; en eens, in een café-concert, werd ze werkelijk boos voor het te laag décolleté van een paar zangeressen en wilde absoluut vóór 't einde weg.

„Later, later, glimlachte hij in zichzelf. En hartstochtelijker verliefd dan ooit keerde hij met haar terug naar het hôtel, waar hij wel wist dat alles goed en heerlijk wezen zou.

XVI.

Nu waren zij op het „Kasteelken" geïnstalleerd....

In alle stilte, zonder iemand anders dan Elekens ouders en hun bediening te waarschuwen, kwamen zij er op één avond laat aan.

Hij bracht haar in dat huis, waar zij nog maar eenmaal, 's ochtends van hun huwelijk, was geweest; hij wees haar aan 't souper de plaats die zij voortaan elken dag aan tafel zou innemen,

vlak tegenover hem, onder 't portret van Nonkelken; en vóór 't naar bed gaan leidde hij haar even rond, in al de kamers.

„O, da es hier amoal greut en scheune!" riep ze verrukt. Maar haar grootste bewondering was voor de keuken, de prachtige, ruime keuken van het lekkerbekkerig Nonkelken, met al de glimmende tinnen en koperen vaten, waarin gedurende zoo menigvuldige jaren, door het bekwame Mietje, zooveel heerlijke schotels waren klaargemaakt. Nu waren daar nog alleen de noodhulp en 't chauffeurtje; maar de noodhulp moest nu ook weldra vertrekken en in haar plaats zou Eleken al spoedig een andere, vaste meid nemen — zij had er al een in 't zicht die zij sinds jaren kende — met wie zij alles naar haar eigen zin zou schikken en beredderen.

Ook boven bleef zij in langdurige verrukking voor de mooie oude kasten, vol met het fijnste linnen en tafelgoed. Wat zou ze dat alles ook keurig onderhouden en in orde brengen! Dagen, weken van gezellige, huishoudelijke bezigheid zag ze reeds in het verschiet; maar voor een klein vertrekje tusschen hun slaapkamer en een andere logeerkamer stond zij even in onthutste aarzeling, niet begrijpend:

„Wa es dàtte?" keek zij hem verwonderd aan.

„De badkoamer en 't vertrek, heel geriefelijk, vlak noast ònze koamer," glimlachte hij. — Hij trok een gordijn weg en liet haar het bad, en, in een hoekje, de verdere gelegenheid zien.

„Ha moar Hiere toch!" riep ze verbaasd. „En moe ne meinsch doarin?"

„Natuurlijk; ge wilt toch nou en dan 'n bad nemen."

„Noakt? Heul-de-gansch noakt?"

„Hoe anders? Toch niet mee ouën hoed en mee ou lizzen aan!"

Om het idee van dien hoed en die laarzen moest ze wel lachen; maar ze vond de heele gelegenheid toch griezelig en dacht niet dat zij er ooit gebruik van zou maken.

Hij drong niet aan. „Later, later," glimlachte hij in zichzelf.

Vroeg in den volgenden ochtend ging hij met haar rond den tuin. De door den herfst reeds uitgedunde loovers waren geel en rood en bruin geworden gedurende zijn afwezigheid, het beekje stroomde snel en bruisend, de bloemperken waren aan 't sterven en de grasvelden lagen dicht bezaaid met dorre bladeren.

„Ne scheune, greuten hof," zei ze. „Moar woar es de groensel-hof?"

Hij duwde een hekje open in een heg en zij traden in den moestuin.

„O!" riep ze verrukt. „Al da scheun groensel! Wat doe-je gij mee al da groensel?"

„Opeten," lachte hij.

„Opeten! Ge 'n keun gij da nie amoal opeten! Nog 't tienste poart zelfs niet. Wat doe-je mee den overschot?"

„'K 'n weet ik niet; 'k 'n ken ik da niet. Isidoor, den hovenier, neemt da zeker mee noar huis, veur zijn giet en zijn konijnen," veronderstelde hij.

„Woarom 'n houdt-e zelf gien giet en gien k'nijnen?" zei ze, haast verwijtend.

„Kónijnen," verbeterde hij haar; want ze kreeg alweer neiging om plat-boersch te spreken.

„Konìjnen," verbeterde zij hem op haar beurt, lachend, zooals ze met „Parijs" gedaan had.

Hij lachte ook, trok haar tegen zich aan, gaf haar een zoen.

„Hawèl! woarom 'n hóúdt-e gien giet en gìen konijnen?" drong zij aan.

Dat wist hij waarachtig niet, hij haalde zijn schouders op.

„Wach moar; 'k zal ik hier wel biesten houen," voorspelde zij. „Loat mij ne kier ou kotterijen zien."

Hij leidde haar, achter het huis om, naar de bijgebouwen: de remise, de stal, het waschhuis.

„O!" riep ze, „g'hèt ploatse genoeg om virkens en koeien t' houen!"

„Zij-je meschien van plan om hier te beginnen boeren?" scherste hij.

„Nien ik, moar 'k zoe toch geiren ienige biesten houen. Kijk ne kier, al die scheune ploats en niets doarin, zelfs gien kiekens. Mag ik aan voader vroagen dat hij mij wa kiekens en k'nij.... en konijnen keupt?" glimlachte ze, zoet fleemend.

„Joa g'," beloofde hij, „joa g', joa g'." En in 't halfduister der remise nam hij haar weer in zijn armen, en drukte haar, hartstochtelijk-zoenend, tegen zich aan.

„En morgen," zei hij, „morgen, of te langsten overmorgen, beginnen we Fransch te leeren...."

XVII.

Hij was met zijn auto naar de stad gereden en had de noodige boekjes en oefeningen meegebracht. — Zij zaten in zijn werkkamer en hij leerde haar Fransch. Maar 't ging nog al verward, niet makkelijk, eigenlijk veel véél moeielijker dan hij wel gedacht had. Hij kende de methode niet en voelde, instinctmatig, dat hij nutteloos compliceerde, dat het anders en eenvoudiger kon. Het vermoeide haar, en ook hem, en zij schoten niet op. Voortdurend werd zij trouwens afgeleid, nu eens met gespannen aandacht luisterend naar gerinkel van kastrollen in de keuken; dan weer tersluiks door 't venster kijkend, naar de kippen en konijnen, die, 's ochtends door vader gebracht, in een met rasterwerk afgesloten ruimte op het grasveld liepen. Het was daar een rumoerig heen en weer gehuppel; de beesten waren vreemd en gejaagd; af en toe ging er onder schril gekakel een klapwiekend gefladder op en men zag de grijze ruggen der konijnen in bliksemsnellen drom over het gras scheren; en onuitstaanbaar-schetterend kraaide elk oogenblik de haan, als om opzettelijk nog meer de boel in wanorde te brengen.

Meneer Vitàl lei er eindelijk den moed bij neer.

„Weet-e watte," zei hij; „we zillen 't anders doen. 'K zal ou drei doagen in de weeke fransche lesse loate geven van d' ouë schoolmeestesse."

„C'est ça, dà zal beter zijn, die es da mier geweune!" riep Eleken, met een zucht van verlichting opstaande. Zij sloeg haar armen om zijn hals, gaf hem een vluggen zoen, liep naar de keuken en van daar naar buiten, op 't grasveld, bij haar woelbende van kippen en konijnen.

„C'est une enfant," glimlachte meneer Vitàl, in zichzelf verteederd haar door 't venster nastarend.

Hij keek op zijn horloge. Elf uur. Nu hij toch niets meer te doen had, zou hij wel eens tot aan *d' Ope van Vrede* of het *Huis van Commercie* gaan. Hij was reeds vijf dagen van reis terug en had nog niemand van zijn vroegere kameraden gezien. Ze zouden 't hem op den duur wel kwalijk nemen. Trouwens, 't was volop in den jachttijd; zij hadden weer hun gezamenlijke tochten te schikken.

Hij klopte op het venster. Eleken, reeds in druk gedoe bij

't rasterwerk met de noodhulp en 't chauffeurtje, keek gehaast om.

„'K goa ne kier uit!" riep hij. „'K zal tegen ten halver ien weere thuis zijn om te dineeren!"

„Goed, goed!" knikte zij, alweer volop in haar bedrijvigheid met de kippen en konijnen.

Hij glimlachte, begrijpend dat zij hem nu ook liever kwijt was, zette zijn hoed op en ging.

Het deed hem niets vreemd aan weer op zijn dorp en in de straat te zijn. Alles was net eender gebleven zooals hij 't kende; het leek hem wel of hij er nog geen dag was uit geweest. De menschen, die hij langs de straat ontmoette, groetten heel beleefd en vriendelijk; en alleen hier en daar een gezicht achter half-weggeschoven gordijntjes keek hem even met gretige nieuwsgierigheid na. De opschudding, door zijn huwelijk te weeg gebracht, was nu geluwd, het was een eenmaal aangenomen toestand, de menschen waren er al aan gewend, zooals hij zelf reeds gansch gewend en heel tevreden en gelukkig was in 't huwelijk met Eleken. — Ook in het *Huis van Commercie* en daarna in *'t Klein Congres*, in den *Dubbelen Arend* en in *d' Ope van Vrede*, die hij om de beurt bezocht, trof hem het gewoon, natuurlijk en blij-vriendelijk onthaal van al die heeren. Allen waren blijkbaar tevreden hem terug te zien, zij vroegen hem ernstig, zonder een zweem van schimp, of het goed ging met „medàm" en of hij een aangename „speelreis" gemaakt had. En dadelijk daarop praatten zij over de jacht en begonnen al vast de vele, gezamenlijke tochten te bespreken, waarvoor zij op zijn terugkomst gewacht hadden.

Hun ongedwongen, ernstig-vriendelijk onthaal deed meneer Vitàl echt-aangenaam aan. Want hij was wel even bang geweest voor een of andere bedekte toespeling of schimpscheut, voor een of ander blijk van geringschatting of minachten. Dat ze daar niet aan dachten en nog steeds met hem omgingen als vroeger stemde hem ook dubbel vriendelijk en dankbaar ten hunnen opzichte, terwijl het hem in eigen-achting ophield, en hij besloot hen voortaan niet meer links te laten liggen en wel integendeel trouwer dan vroeger hun gezelschap op te zoeken.

Gansch opgeruimd en zelfs een ietsje warm van de borreltjes kwam hij tegen etenstijd thuis; maar groot was zijn verbazing

nog niet eens de tafel in de eetkamer gedekt te vinden. Wat beteekende dàt nu! En 't heele huis was ook zoo stil en leeg of er geen mensch in leefde. Maar langs achter daarentegen klonk verward rumoer; en toen hij door de gangdeur in den tuin kwam, stond hij niet weinig onthutst hen daar nog steeds met hun drieën: Eleken, de noodhulp en Louitje, midden in de heen en weer hollende en vliegende kippen en konijnen te vinden. Eleken had andere kleeren aangetrokken; zij liep nu in een slonsig werkpak, als een meid, en haar gezicht was vuurrood van de inspanning, terwijl haar half-losgevlogen haren in klamme, verwarde klissen en krullen op haar zweet-uitparelend voorhoofd plakten. Zij rende met de dikke meid midden in 't omrasterd veldje, telkens struikelend over de wild onder haar voeten opstuivende bende konijnen; en één voor één, met groote moeite, pikten zij de kippen op, die schril kakelend en schreeuwend door 't chauffeurtje weggedragen werden.

„'T en goa niet!" hijgde zij, toen ze meneer Vitàl zag; „ze vechten; we moên ze weere schiën en we 'n keunen die sloeber van dien hoane nie krijgen!"

„Moar, Eleken, hoe es 't toch meugelijk," riep hij misnoegd. „'t Es koart veur den ien en de toafel 'n es nog nie gedekt!"

„Och Hier, es 't al zèù loate!" schrikte zij. „Toe, Nathalie, leupt al gauwe noar ou keuken en schept de soep uit; 'k zal ik te binst de toafel dekken!"

„Wach, medàm, 'k hè hem! 'k hè hem!" gilde de meid.

De haan was plotseling, meer dan manshoogte opgevlogen en zoo greep de meid hem in de lucht bij een van zijn vleugels, terwijl het beest, als dol, onder uitzinnig alarm-gekrijsch, met den anderen, vrij-gebleven vleugel sloeg en klapperde.

„Kiiii! Kiiii! Kiiii! Kiiii!" ging het aanhoudend. Maar de meid liet niet meer los; ze sloeg haar dikke, rooie handen om de beide vleugels, sprong over 't rasterwerk en gooide den haan in de remise, bij de andere, gevangen kippen. De konijnen zwierden nog eens in een laatste wilde ronde om het nu schoongeveegde veldje; en zoodra hij bij zijn kippen was staakte de haan het schreeuwen, maar klapwiekte hartstochtelijk en kraaide oorverscheurend, twee, drie maal na elkaar, als in woeste uitdaging.

„Toe nou, toe nou, toe nou," pruttelde meneer Vitàl ongeduldig en geprikkeld.

Eleken holde naar binnen; en zonder den tijd te nemen zich te wasschen of te kammen, begon zij hijgend de tafel te dekken. Borden, messen, vorken, lepels, glazen, 't werd alles overhaastig en op goed geluk af neergegooid; en met zweetstralend, opgeblazen, rood gezicht, bracht de meid de dampende soepkom binnen.

„Gien servieten," bromde meneer Vitàl.

Eleken vloog op, haalde de servietten uit een la, nam plaats aan tafel.

„Goa wasch toch te minsten ou handen!" zei hij wanhopig.

Zij holde weer op, naar de keuken toe, terwijl hij de soepborden vulde.

„Ge 'n meug nie kwoad zijn, 't en zal nie mier gebeuren," fleemde zij, na een oogenblik terugkomend. Zij had haar haren wat opgestreken, haar handen frisch gewasschen, haar japon wat op orde gebracht en zij kwam hem een zoen geven.

Daar was zijn kwaad humeur niet tegen bestand. Hij glimlachte, trok haar op zijn knie en zoende haar terug.

„Nie mier doen, zille," knorde hij nog even. „Altijd alles op zijnen tijd en surtout proper blijven."

Zij beloofde 't hem nog eens: 't zou niet meer gebeuren. 't Was de schuld van dien haan, dat onhandelbaar beest. Die had alles in de war gebracht, de konijnen in hun rug gepikt en zijn kippen dol gemaakt.

„Dien hoan es zot!" glimlachte hij. „Heurt hem weere kroaien, die laweidmoaker!"

„Al d' hoans zijn zot; en tòch zien d' hinnen ulder geiren!" schaterde zij. En zij kwam hem weer een zoen geven....

XVIII.

Langzaam aan, dag aan dag, voelde meneer Vitàl in zijn leven iets veranderen. 't Was als een stille kracht die ongemerkt maar gestadig op hem inwerkte, een geleidelijke vervorming, waarvan hij de verschijnselen eerst bespeurde nadat ze zich in vastheid van feiten en gewoonten hadden omgezet. Het was nooit iets geweldigs, dat plotseling als een op zichzelf staande daad of als een bruuske hinderpaal vóór hem oprees; het was iets sluipends, iets stil-indringends en geniepigs, dat zijn ontbindende macht bijna onvoelbaar om zich heen verspreidde; iets dat alle wils-en-weerstands-

kracht in hem verdoofde en hem traag meesleepte in een sleur waarvan de onaangename werkelijkheid als 't ware met verloomende nevelen werd omsluierd.

Zoo zag en voelde hij zijn leven heel anders worden dan hij 't zich voorgesteld en gewenscht had; en als hij er soms tegen in wou gaan, bemerkte hij, met kwellende geprikkeldheid, dat het haast niet meer kon, dat alles reeds te ver gekomen was, dat hem de noodige, flinke kracht ontbrak om het ineens weer te veranderen.

Het zat hem voornamelijk in zijn voorgenomen plannen van verfijning en beschaving. Hij wilde Eleken zijns gelijke maken door haar tot zich te verheffen; en hij merkte met ongeduldige machteloosheid dat hij langzamerhand hààr gelijke werd, door tot haar af te dalen. Hij kon haar niet in de hoogte tillen; zij trok hem naar de laagte. Dat was de vreemd-onoverkomelijke ontbindingskracht die van haar uitging.

Hij had de oude schoolmeesteres laten komen en die gaf Eleken nu drie maal in de week fransche les. Doch van vooruitgang was zoo goed als niets te merken. Hij ondervraagde haar dan 's avonds, na de les, en probeerde Fransch met haar te spreken. Maar het vlotte niet, het wilde niet, het kòn niet. Zij zei twee of drie korte zinnetjes en onmiddellijk flapte zij haar vlaamsch patois er weer tusschen door en 't Fransch was er verder niet meer boven op te krijgen.

Het zelfde met haar kleeding en manieren. „Droagt toch de klieren die 'k ou in Parijs gekocht hè!" zei hij telkens weer. Maar zij kon er niet toe besluiten die dagelijks in huis of in den tuin te dragen; ze waren te mooi, meende zij, en uitgaan deed ze haast nooit. Waar zou ze ook gaan? Voor vader en moeder, die ze nu en dan ging bezoeken, hoefde ze waarlijk geen toilet te maken. Dat zou ook niet staan, ginds in dien achterhoek der *Groene Linde*. Zij zou niet eens durven, uit vrees voor spot vanwege haar vroegere kennissen. En verder ging zij enkel naar de kerk, steeds naar de vroegmis, waar het alweer niet paste groot toilet te maken. — „'K zal mijn beste klieren aan doen as ik mee ou uitgoa," zei ze eindelijk, om er van af te zijn. Maar zij vroeg niet eens om met hem uit te gaan; en hij, van zijn kant, had nu ook een vreemden, haast onoverkomelijken tegenzin om zich gelijk met haar op straat te vertoonen. Hij was niet meer zoo trotsch op haar knap uiterlijk als te Parijs; hij voelde nu duidelijker dat er nog te veel aan ontbrak

van beschaving en verfijning; en zonder het haast aan zichzelf te durven bekennen, was hij bang voor spot vanwege de menschen die hem kenden. Eén idee vooral was voor hem onuitstaanbaar van vlijmende vernedering: dat hij, met haar, op straat, als half-dame nog maar, 't barontje, of, erger nog, mademoiselle de Saint-Valéry zou kunnen ontmoeten. Hij had haar, tot nog toe, slechts een paar keer meegenomen in zijn automobiel, waar hij haar, zoo goed als onkenbaar-vermomd, onder mantels en voiletten in kon pakken, een pretje dat haar trouwens heel erg tegenviel omdat zij 't toch nog veel te koud vond en ook bang was.

Aan tafel ging het ook weer mis. Hetzelfde kleed bleef te lang dienen, verfomfaaid en bezoedeld, uit de randen van de borden braken scherven en de lepels en vorken glommen niet meer. Als hij daarover klaagde werd het dan voor een dag of wat wel beter, maar nooit voor lang: de stil-ontbindende, onoverkomelijke kracht, bracht er langzaam aan weer de slordigheid en nalatendheid in. Zij zelve, trouwens, kon maar niet behoorlijk leeren eten: het slurpen en smakken, het verkeerd-houden van vork en mes, 't scheef of gebogen zitten bleken onuitroeibaar. En tot de badkamer moest hij haar telkens bijna dwingen; daar had ze een onoverwinnelijken afkeer van; en hij twijfelde steeds of zij werkelijk wel baadde, zóó kort bleef zij er altijd in.

In heldere oogenblikken zag en voelde hij die geheele disharmonie scherp en duidelijk en begreep hij wel hoe onoverkomelijk hij zich mishuwelijkt had. Maar die momenten werden al zeldzamer en korter van duur en van lieverlede werd het in hem een toegevende berusting, terwijl hij daarentegen het-goed-en-sensueel-materieële meer en meer in haar waardeerde. Zij was toch steeds zijn frisch natuurkind nog, zijn mooie vrouw van gezond vleesch en bloed. Dàt was verrukkelijk en echt, dàt kon niet overtroffen worden, dàt was een steeds vernieuwd en onverzadigbaar genot. En meer en meer vond hij zijn troost en hechtte zich diep vast in algemeen materialistisch welgenoegen. Hij voelde, zonder er 't gevaar van te beseffen, dat ze zijn lichamelijke rust en zijn gezondheid was. In zijn hersens doofde elke intellectueele inspanning uit, de scherpheid van zijn waarnemings-vermogen verzwakte en de verfijning van den geest verstompte, maar zijn fyziek wezen werd krachtiger, meer en meer tegen dagelijkschen overdaad bestand. Hij werd een lekkere sensueele smuller, een eter en drinker. De nieuwe keuken-

meid was ingekomen, een flinke, vaardige deerne; en, samen met Eleken, leerde zij, uit Nonkelkens oud keukenboek, de fijnste schotels toebereiden. De jacht, vroeger voor meneer Vitàl louter sport-liefhebberij, werd nu langzamerhand een approviandeeringsbron voor lekkere gerechten. Het beekje, dat hij eertijds zoo liefhad om zijn zacht-ruischend gekabbel in de stille, heldere lentenachten, of om 't zwaar-bruisend rollen van zijn dikke, blonde kolken onder storm- en windvlagen, beschouwde hij thans als de rijke vischmijn, waaruit zooveel heerlijke snoeken en palingen kwamen. Hij werd als een tweede vriend Fritz; en zij, zijn Suze, liet zich naast hem niet onbetuigd: zij at en dronk en genoot van alles flink mee en waardeerde en voelde, evenals hij, 't geluk en 't welzijn van het louter materieel goed leven.

Hij kreeg weldra een hekel aan beweging, werd vadsig en lui. Zelfs zijn automobiel interesseerde hem niet meer; hij reed er bijna nooit meer mee uit en Louitje werd nu haast uitsluitend voor allerlei huiswerk gebruikt. Na den eten bekroop hem telkens een onweerstaanbare behoefte tot uitgestrekt liggen en 't duurde niet lang of hij ging dagelijks een paar uur slapen op zijn bed. Zij leerde 't ook; zij volgde hem op de kamer en kwam naast hem liggen. En toen het weer koud werd, mistig en vriezend, met nauwelijks nog enkele uren grijs en grauw daglicht, lieten zij vuur op hun kamer aanmaken en bleven er liggen, wellustig-gezellig, zonder eenige neiging tot opstaan of tot uitgaan kijkend door de hooge ramen naar de nevelig-grauw omhulde boomen, in welks koude geraamten de bloedrood-ondergaande zon soms als een vuurbol scheen te gloeien. Met invallende duisternis stond hij eindelijk op, kleedde zich aan en trok langzaam-slenterend naar de herbergen waar hij zijn vrienden vond, terwijl zij weer naar de keuken ging om met de meid over het avondmaal te spreken.

's Avonds, na 't souper, bleef hij wel graag bij haar thuis. Dan lagen zij, rechts en links van het gezellig-knappend houtvuur, in gemakkelijke stoelen uitgestrekt en rookend las hij de courant, terwijl zij naaide of breide.

Die lezing van het dagblad interesseerde hem steeds meer en meer en was ook van lieverlede zijn eenige lectuur geworden. Hij leefde daarin mede, veilig en gelukkig naast zijn vuurtje, al de ontroerende gebeurtenissen van het groote leven. Hij las van veldslagen, waar duizenden en duizenden menschen werden vernietigd;

van beschavings-tochten in verre koloniën, waar wilde stammen werden uitgeroeid en dorpen platgebrand; van reusachtige werkstakingen, die in plunderingen en in oproer ontaardden; van aanslagen en ongelukken, van zeerampen, van trein-botsingen en van aardbevingen; en in de veilige zekerheid dat hij, en zijn vrouw en zijn „Kasteelken" buiten het gedrang en het gevaar stonden, kon hij alles helder-objectief ontleden en haar zijn indrukken en emoties mededeelen. Ja, ja, wanneer je daar zoo kalmpjes en veilig over nadacht, dan begreep je ook alles zooveel beter en dan ook leerde je 't geluk waardeeren van niet arm en niet zwak te zijn. Zoo'n arm matroosje of soldaatje, die mòèst toch maar gaan vechten, duizenden uren verre, tegen zijn zin, altijd, àltijd tegen zijn zin en tegen vijanden die hij niet eens kende, die hem persoonlijk niets misdaan hadden en daarom ook geen vijanden waren. Maar 't was voor 't vaderland; het vaderland eischte dat offer van hem; anders zou het vaderland zijn prestige verliezen en misschien in groot gevaar verkeeren. — Zoo'n arme werkman, die niets geen zin in staken had, omdat hij wel heel goed wist dat staken van werken ook staken van eten was, en dat het toch nog beter is met vrouw en kinderen droog brood te eten dan in 't geheel niets; zoo'n arme drommel móést toch ook maar staken met de anderen of zijn makkers sloegen hem dood. En dééd hij mee en ontaardde de staking in een oproer, zoodat politie en gendarmen er op los hakten en schoten, dan had hij ook alweer groote kans om in het hospitaal of in de gevangenis te eindigen. — En dan die negertjes, of andere „wilde" volken, die aardige bruintjes, geeltjes of zwartjes, die, in plaats van een abstracte Godheid welke zij niet begrijpen konden, de krachtige heerlijkheid van zon of vuur, of de poëtische verschijning van de maan aanbaden, en gelukkig en tevreden waren met hun akkertje, waarop zij niet veel hoefden te werken om in hun niet veeleischend onderhoud te voorzien; tevreden met hun hutje waarin geen nuttelooze luxe was ten toon gespreid en met hun twee, drie, vier of ook nog meer vrouwtjes, die zij er, ondanks hun nederig vermogen, toch op konden nahouden; men kwam ze bekeeren en hun de weldaden van de beschaving brengen; en bij die bekeering en die weldaden verloren zij geregeld hun akkertje, hun hutje en hun vrouwtjes, en ook soms nog als straf het een of ander lidmaat: de hand die niet vlijtig genoeg voor de beschaving had gewerkt; de voet die met

iets van de opbrengst der beschaving op hun akkertje, was weggevlucht!

Daarover en over meer andere dingen las en sprak hij avond aan avond in gelukkig welbehagen van hun eigen vaste veiligheid; en om tien uur waren zij al weer te bed en sliepen heerlijk in elkanders armen in, zacht in hun slaap gewiegd door het gezang van 't beekje waar nu iederen nacht een vischnet stond gespannen: het liefelijk beekje, dat nu eens stil en droomerig en dan weer wilder en onstuimiger, al naar gelang van 't waterpeil, in de diepte van den donkeren nachttuin stroomde en ruischte....

XIX.

Zij werden dik, alle twee, en hun gezicht kreeg een roode, soms vurige kleur. Zijn kleeren begonnen hem overal om 't lijf te spannen; en, toen zij, met haar voorjaars-uitzet bezig, de japonnen die ze te Parijs gekocht had, nog eens wilde aantrekken om te zien wat er nog van gebruikt of gemaakt kon worden, stelde ze met verbazing vast dat zij er niet meer in geraakte. De corsages stonden een hand-breed open voor de zwaargeworden borst, de japonnen trokken spannend om de ronde heupen, de mouwen van de mantels sloten als pijpen om de wijd-van-'t lijf-uitstaande armen. Vroeger zou meneer Vitàl om die boersche lompheid getreurd hebben; nu zag hij er alleen het bloeiend-malsche van haar weelderige gezondheid in. En zij stonden om elkaar te lachen: hij in zijn trekkende broekspijpen, met open ceintuurband en losgeknoopt vest; zij met haar door 't spannend goed als 't ware omgoten bochel-heupen en haar tusschen de corsage uitpuilende borst. Hij kittelde haar op het plekje waar hij iets van 't malsche roze vleesch onder het hemd zag en 't eindigde met wild gezoen en hartstochtelijk genieten van hun fyziek-overtollige gezondheid.

„Doar 'n es niets aan te doen," lachte zij. „'k Zal Emelie, de noaisterigge, doen komen en heur de moate loate nemen veur 'n nieuw klied en da 'k lijk gij woare 'k zoe noar Arjoans goan en mij euk ne nieuwen tenue bestellen."

Emilie en Arjaan! De boerinne-modiste en de boeren-kleermaker! Wat zou hij verontwaardigd zijn geweest had ze daar vroeger ook maar even van gewaagd! Nu vond hij het idee zoo kwaad niet. Het was wel makkelijk je kleermaker zoo aan de hand te hebben

en niet telkens naar de stad te moeten loopen. En zij liet Emilie komen en hij ging eens kijken bij Arjaan wat hij wel had van stoffen en naar welk model hij werken kon.

Tegen het einde van den volgenden zomer werd zij zwanger. Dat was een blijde tijding, maar toch eene die hun egoïstisch geluk wel spoedig zou storen. Het prikkelde en verveelde hem gedurende een paar weken, maar dan maakte hij er een reden van en voelde zich zelfs heel trotsch dat hij zou vader worden.

Dokter van der Muijt werd tijdig op de hoogte van den toestand gebracht en verzocht om de bevalling te willen waarnemen. 't Liep als op rolletjes af. 's Avonds vóór de gebeurtenis voelde zij nog al scherpe weëen, maar vóor den ochtend was 't er al: een mollig, zwaar, flink meisje. Meneer Vitàl woonde de bevalling niet bij. Hij kon er toch niets nuttigs bij verrichten en vond die dingen afschuwelijk. Den heelen nacht hield hij dokter van der Muijt beneden gezelschap, onder het drinken van bourgogne en 't rooken van sigaren, terwijl moeder Lie en de baker boven bij Eleken de wacht hielden. Maar tegen hàlf drie kwam de baker met ernstig gezicht den dokter weer naar boven wenken; en kort daarop hoorde meneer Vitàl een rauw gebrul, dat hemzelf met een angstkreet op deed springen, door het huis weergalmen; en 't oogenblik daarna stond hij ook boven in de kamer, zonder dat hij het zichzelf bewust was overvloedig schreiend, en keek hij, om de beurt, als een verbouwereerde, naar zijn bleeke vrouw in 't bed en naar het prachtkind, dat de baker hem, gelukwenschend, op haar armen presenteerde. De dokter lachte hem vierkant uit om zijn snikken en zijn huilen en verzocht hem maar liever weer weg te gaan, terwijl hij verder zijn vrouw zou behandelen. Moeder Lie liep zwijgend en beteuterd heen en weer, dingen zoekend die zij niet scheen te kunnen vinden, de keukenmeid was opgestaan en kwam ook even, te nauwernood half aangekleed, kijken; en beneden in den gang stond Louitje roerloos-luisterend te wachten, of men hem soms voor 't een of 't ander noodig had.

Meneer Vitàl, óvertrotsch van geluk, hield op met schreien, verliet de kamer en ging weer beneden. Maar plotseling, toen hij bijna in den gang was, keerde hij zich om en stoof onstuimig weer de trappen op. In al zijn ontzetting had hij nu vergeten wat het

eigenlijk was: 'n jongen of 'n meisje; en verwilderd stak hij 't hoofd naar binnen, stotterend:

„Docteur,.... wa.... wa.... wa es 't nou eigenlijk: ne jongen of 'n meisken?"

„Hein?" riep de dokter, zich met verbaasd gezicht omkeerend bij het bed, waar hij over Eleken gebogen was. En eensklaps barstte hij in een onbedaarlijken schaterlach uit.

„'t Es 'n dochter, 'n firme dochter, meniere," zei de baker, insgelijks schokkend van het lachen. Ook de keukenmeid kon zich niet inhouden en zelfs Eleken begon even te giegelen in haar bed, zoodat de dokter haar dringend stil deed houden. Moeder Lie, plotseling roerloos midden haar beteuterd zoeken, keek meneer Vitàl stom en strak starend aan en haar gezicht vertrok in vreemde plooien, onder een stil-argeloozen, langzaam ontluikenden glimlach van verbluftheid, die haar tandeloozen mond scheef openrekte en haar zwarte oogen even leuk deed glinsteren.

Meneer Vitàl was al weer weg. — 'n Jongen of 'n meisje, 't kwam er niet op aan, 't was alles goed; maar op zoo'n gelukkige gebeurtenis moest nog eens lèkker gedronken worden en hij ging met Louitje naar den kelder en haalde twee flesschen van zijn fijnste champagne boven. De dokter, moeder Lie, de baker, de meid, 't chauffeurtje, allen werden getrakteerd. Meneer Vitàl kwam zelf met het volgeladen presenteerblad in de kamer en bood de glazen aan. Zij dronken op de gezondheid van het kind en wenschten nog eens allen meneer Vitàl en Eleken proficiat.

„Mag ik euk nie 'n zeupken hên, docteur; 'k hè toch zuk nen dust?" vroeg Eleken met weeke stem.

„O, nie g' zulle, nie g' zulle!" zei de dokter ernstig, op vastberaden toon.

„O, en ik die toch zeu geirne sampoande drijnke!" klaagde zij.

De baker begon te vertellen van een vrouw waar zij herhaaldelijk gebakerd had, en die telkens, onmiddellijk na iedere bevalling, twee glazen „sampoande" dronk en er zich uitstekend mee bevond. Ook moeder Lie ging onduidelijk aan 't verhalen van een vrouw die telkens brandewijn wilde, maar de dokter deed haar beide zwijgen en stuurde haar met een wrevelig gebaar weer naar het kind, dat zwak begon te kreunen.

Heel zacht, als met een soort van vrees of tegenzin, ging meneer Vitàl er nu eindelijk ook naar kijken. Hij zag de kleine,

krieuwelende handjes, de dichte oogjes, de rusteloos heen en weer bewegende lipjes van 't gesloten mondje. Heel het klein gezichtje zag eenkleurig rood, als 't ware gekookt, en 't leek hem iets akeligs, bijna gedrochtelijks; hij begreep niet hoe daar ooit een mensch moest uit groeien.

„'t Dijnke mij da meniere schouw of vies es van zijn dochter, e-woar?" grinnikte de baker, met een spotblik naar meneer Vitàls verbouwereerd gezicht opkijkend. En lichtjes door de champagne opgewonden begon zij weer schril te lachen.

De dokter was met Eleken klaar.

„Et maintenant du repos, du sommeil," zei hij, zich tot meneer Vitàl omkeerend. „Houdt ou nou scheune stille, mamatje," glimlachte hij Eleken aan, „en sloap wel. 'K zal al vroeg in den uchtijnk nog ne kier kome kijken."

Eleken, met dichte oogen, was al haast in slaap. De lamp werd laaggedraaid, moeder Lie ging op een veldbed liggen en de baker kwam stil-sussend, in de schemering, naast de wieg zitten. De stemmen werden fluisterend.

„Kan ik niets veur ou doen, meniere?' Wil ik káffee moaken?" vroeg de meid stil tot meneer Vitàl.

Meneer Vitàl keek ondervragend naar den dokter.

„Voyons un peu quelle heure," mompelde deze, zijn horloge uithalend. — „Trois heures et demie, non, c'est top tôt. Es er messchien nog 'n glas van die champagne?"

„Natuurlijk, natuurlijk, zeu veel of da ge wilt," fluisterde meneer Vitàl. „Venez en bas dans mon bureau, nous prendrons encore une bouteille en fumant un cigare."

Schoorvoetend verlieten zij de kamer en gingen naar beneden.

XX.

Al spoedig ondervond meneer Vitàl welke groote verandering de komst van het kind in zijn huiselijk bestaan had te weeg gebracht. Gedaan was 't met het wederzijdsch, uitsluitend-egoïstisch materiëel genotsleven! Eleken voedde en verzorgde ook grootendeels zelve haar kind, en dat nam veel van haar tijd en van haar teederheidsontboezemingen in beslag. Hij klaagde niet, hij vond het mooi in haar, die toewijdende moederliefde, maar hij voelde zich wel eenzaam en verwaarloosd soms; en, meer dan in de eerste maanden

van zijn huwelijk, dreven eenzaamheid en verveling hem nu naar zijn vrienden in de dorpsherbergen.

't Was winter weer, met korte, triestige, vuile dagen; de jacht was gesloten, de visch lag roerloos in de diepte van het kille water, als bedwelmd en versteven wachtend naar de komst van de nog verre lente-luwte om weer boven te komen en zich te bewegen; en toen meneer Vitàl zijn ochtend-courant-gelezen had, wist hij niet meer wat uit te voeren tot de avond-courant kwam. Hij slenterde doelloos rond, ging even kijken naar zijn auto, dien hij nu wel vagelijk van plan was te verkoopen indien zich soms een gunstige gelegenheid voordeed; hij kwam terug in huis, bleef eventjes bij Eleken en 't kind, waar hij trouwens spoedig in den weg zat, stak een sigaar op, nam soms een boek dat hij al gauw weer dicht sloeg, keek nu en dan eens naar de klok of 't nog geen tijd werd om in 't dorp te gaan. Tegen half elf trok hij er eindelijk op uit, bezocht zijn vaste herbergen, ontmoette er zijn kennissen, hoorde de nieuwtjes van den dag onder het drinken van zijn borreltjes, kwam tegen één uur eten, ging liggen, trok er dan weer op uit, keerde terug om te soupeeren en ging dan nog eens weg, terwijl Eleken zich met het kind en met haar huishouden bemoeide, dag aan dag hetzelfde leven, vastgeregeld als de stille, trage uren, die steeds over dezelfde klok eentonig voortkropen.

Eleken vond dat best. Een rijke buitenheer hoorde deftig op stamenee te gaan en er zijn vrienden te ontmoeten, en met de grootste belangstelling luisterde zij iederen middag en iederen avond naar de praatjes en nieuwtjes, die hij uit de herberg meebracht. Zij ook, trouwens, had zich langzaam aan van een heel gezellig kringetje weten te omringen. Behalve moeder Lie, die nu heel dikwijls kwam, en de oude schoolmeesteres, die haar nog steeds, driemaal in de week, fransche les kwam geven, had zij ook kennis gemaakt met de vrouw van den koster en met de oudste dochter van den brigadier der gendarmerie; en meer dan eens nu, als meneer Vitàl thuis kwam, vond hij dat heele troepje om een koffietafel zitten, niet in de eetkamer, maar gezellig in de keuken, naast de keukenmeid en het chauffeurtje, bij de warmte van de kachel, met de wieg van 't kleintje in een hoek, allen luisterend naar de trage woorden van de oude meesteres, die steeds en onophoudend aan 't verhalen was. Zij was héél lang en mager, als een

verdorde reuzin, met een houterig, breed gezicht en groote, wijd-uit-elkaar-staande, als 't ware verwilderd-starende oogen; en alles wat ze met haar trage, doffe, eentonige stem vertelde, klonk even zwaar en gewichtig, als deelde zij dingen mede van diepen ernst en overwegend belang. — Meneer Vitàl werd er in den beginne wrevelig onder en deed Eleken verwijten. Hoe was 't toch mogelijk dat ze zich met zulke menschen afgaf en dan nog wel in de keuken, in 't bijzijn van meid en knecht! Nu begreep hij ook best waarom het kwam dat ze heelemaal geen vorderingen maakte in het Fransch en hij sprak van die niets-beteekenende lessen af te schaffen. Eleken zette een bedroefd gezicht en ging aan 't schreien.

„'K 'n hè euk anders niemand om mij 'n beetse t' amezeeren," klaagde zij: „Gij zij heule doagen uit; 'k zit hier àltijd alliene."

Die woorden brachten hem tot bedaren. Hij moest in zichzelf toegeven, dat hij haar den laatsten tijd wel veel alleen gelaten en verwaarloosd had. Beter ware 't geweest haar niet zoo aan zichzelf over te laten. Maar hij voelde zich reeds te sterk door de kracht der gewoonte aan zijn dagelijksche uitgangen gebonden om het nu nog gemakkelijk te kunnen laten; en liever liet hij haar nog eindelijk maar haar zin. Hij maakte geen verdere opmerkingen meer en gedoogde, door zijn lijdzaam stilzwijgen, de bijeenkomsten in de keuken. Hij wende er aan, ze daar allen om de koffiekan te vinden en 't kwam zooverre dat hij soms even mee aanzat, en ook een kopje slurpte, luisterend naar de gewichtige dorpsnieuwtjes van de oude meesteres, waaraan hij soms, door kennis in de herberg opgedaan, nog een interessante trek of anecdote wist toe te voegen.

XXI.

Toen kwam er eensklaps, door een heel toevallige omstandigheid, groote hartstocht en beweging in meneer Vitàls langzamerhand versaaiend en versuffend leven. Een der leden van den dorpsgemeenteraad, een oude boer, was plotseling overleden en een plaatsvervanger moest gekozen worden.

„Dà es iets veur ou, menier Vitál! Gij moet in de ploatse van den ouën Valcke in de gemienteroad komen!" zei met overtuiging dokter van der Muijt, toen hij op een avond met de tijding van het overlijden van den ouden boer in *'t Klein Congres* aankwam.

„Ala toe toe," antwoordde eerst meneer Vitàl, op dat vooruitzicht in 't geheel niet geprepareerd.

„Wie kan 't beter zijn?" drong de dokter aan. „Wie hét er tijd en vrijheid, wie es er onafhankelijk lijk gij, en gelierd, en bekwoame?"

Ook al die andere heeren drongen sterk aan en van lieverlede ging meneer Vitàl aan 't denken en aan 't wankelen. Maar hoe zou 't gaan? De burgemeester moest de keuze van een nieuwen candidaat goedkeuren om hem op zijn lijst te nemen; en, na de gebeurtenis met mademoiselle de Saint-Valéry....

Eensklaps kreeg meneer Vitàl een heete kleur over zijn wangen en bruusk ontstond een plan in hem: een heerlijke gelegenheid om nu eens zijn ouden wrok op het hoogmoedig-pedant nobiljontje te koelen.

„Goed," zei hij. „'K zàl mij als candidoat veurstellen."

„Bravo! bravo!" juichten die heeren.

„Moar tègen de candidoat van 't barontsjen!"

Bedenkelijk rekten zich de gezichten uit en een moment volkomen stilte en verbazing ontstond.

„Woarom tègen den baron?" vroeg eindelijk dokter van der Muijt teleurgesteld en niet begrijpend.

„Da es nou gelijk, da zijn mijn affeirens," antwoordde meneer Vitàl beslist. „Wie van ulder wilt er mijn candidature tiekenen?"

Algemeene stilte.

„Zeu! durft-e niet?" grinnikte meneer Vitàl.

„Ik durve! ik zal ze tiekenen!" riep eensklaps bravoerig de jonge Taghon.

Die andere heeren bleven zwijgen, verbluft, verbouwereerd, in 't geheel niet op hun gemak.

„Luister e-kier, menier Vitàl, mijn stem hèt-e-zèker, moar, ge 'n meug het mij niet kwoalijk nemen: ou candidature tiekenen tègen den baron, dàt 'n kan ik niet doen," verklaarde dokter van der Muijt.

„Euk op mijn stemme meugt-e zeker en vaste rekenen," beweerde op zijn beurt de Reu; „moar ge verstoa wel, e-woar, da 'k als gemienten-ontvanger tègen mijnen burgemiester nie 'n mag conspireeren."

En ook al die andere heeren betuigden stellig en met nadruk dat meneer Vitàl hun stem zou krijgen en dat zij trouwens alles

zouden doen wat in hun macht bestond om zijn verkiezing te doen lukken, maar dat zij evenmin openlijk, tègen den baron, zooals meneer Vitàl dat wilde, zijn candidatuur met hun handteekening mochten of konden steunen.

„Lafoards!" dacht meneer Vitàl in zichzelf; maar hij drong niet aan. In den jongen Taghon had hij althans een flinken bondgenoot en steun en die beloofde nu ook voor de verdere, noodige handteekeningen der presentatie-lijst te zullen zorgen.

Intusschen waren al die andere heeren, door meneer Vitàls zoo plots en onverwacht besluit, ontzettend geschokt en onthutst. De dokter beet van spijt op zijn lippen dat hij daarover begonnen was en de Reu en een paar anderen zaten zenuwachtig te bewegen op hun stoel, met schuinsche blikken om zich heen en naar de deur, alsof zij reeds verraad vreesden en hun schikkingen namen om er van onder te trekken. Meneer Vitàls oogen glinsterden. Hij genoot al vast iets van zijn wraak; hij stelde zich in verbeelding het verbaasd en woedend gezicht van 't barontje voor, als hij den volgenden ochtend daarvan hooren zou. Hij bleef maar kort in 't gezelschap, hij had behoefte aan ruimte en beweging om verder over zijn plan na te denken en de noodige uitvoeringsmiddelen te beramen.

„Op ou mag ik mee zekerheid rekenen, e-woar?" vroeg hij nog eens aan den jongen Taghon.

„Zeu zèker of da 'k hier zitte! Morgenuchtijnk zal ik bij ou komen mee de mannen die ou presentoassie-lijste zillen onderteekenen", beloofde plechtig de jonge drinkebroer.

Met deze vaste belofte verliet meneer Vitàl het *Klein Congres*, waar die andere heeren in hoogst-gespannen stemming en hartstochtelijke discussie achterbleven.

XXII.

De kiesstrijd was begonnen....

't Barontje, woedend, razend, had als tegen-candidaat boer Verghote, een van zijn pachters, aangesteld; en 't gansche dorp, in twee, scherp-vijandige kampen verdeeld, was in opschudding. Al de kiezers, die bewerkt kònden worden, werden door agenten der beide partijen bezocht en door de prachtigste beloften aangelokt. 't Was of die mannen heel de wereld in een Paradijs gingen

herscheppen, waarin armen noch rampzaligen meer zouden kunnen zijn.

Van den ochtend tot den avond waren meneer Vitàl en de jonge Taghon met hun mannen op gang. Bij de minder vermogenden lieten zij geld, kleeren, eet- en drinkwaren; de welgestelde burgers en boeren gingen zij flikflooien en vleien, in alle herbergen maakten zij groot vertier, trakteerden er op los, betaalden, „reiskes dreupels en pinten" aan al wie ze te pakken konden krijgen. — Gelukkig dat de automobiel nog niet verkocht was! Die deed nu uitstekenden dienst; hij stond haast niet stil. Vader Peutrus en moeder Lie bewerkten van hun kant het gehucht der *Groene Linde* en weldra kwam meneer Vitàl tot de verblijdende conclusie, dat, al kreeg hij ook maar de twee derden en zelfs maar de helft der hem beloofde stemmen, hij nog een schitterenden triomfdag te gemoet zou gaan.

En inderdaad, 't barontje, krenterig en gierig, gaf haast niets en had daarom ook niet de sympathie der menschen. Hij werd alleen gevreesd omdat hij rijk was en 't Kasteel bewoonde en ook omdat hij rekenen kon op de bescherming en den steun der geestelijkheid. Een tijdlang was er twijfel geweest of de pastoors zich ditmaal wel met de verkiezing zouden bemoeien. Geen van beide partijen was anti-katholiek, maar ten slotte had de schaal toch naar den kant van het kasteel overgeheld; en nu draafden de geestelijken, ietwat bedekt nog, en bij voorkeur 's avonds, als het donker was, ten voordeele van 's barontjes candidaat.

Zoo naderde de dag der verkiezing. De propaganda werd heftiger, ontaardde weldra in persoonlijke aanvallen en hatelijkheden. Aanplakbrieven werden uitgehangen, schimpblaadjes rondgestrooid. Meneer Vitàl werd ronduit verweten dat hij een dronkaard was, een man die gansche dagen in de herbergen zat en door zijn mishuwelijk alle achting en gezag had verloren; en van den boer welken 't barontje patroneerde vertelde de tegenpartij dat hij lezen noch schrijven kon en zelfs in zijn eigen boerenvak zoó dom was, dat hij nauwelijks een os van een stier kon onderscheiden.

Dokter van der Muijt, meneer de Reu en die andere heeren, trachtten zich neutraal te houden, maar het kostte hun groote moeite om kalm en in schijn onverschillig te blijven. Men zag ze gewichtig, met hoogen rug en geheimzinnige gebaren in groep door de straten loopen en 't was of ze nu stelselmatig hun gewone herbergen ont-

weken: meneer Vitàl en de jonge Taghon troffen ze haast nooit meer aan in het *Huis van Commercie*, in *'t Klein Congres* of in *d' Ope van Vrede*; en de vroegere, gezellige kaartavonden en biljartpartijtjes waren totaal afgeschaft. De jonge Taghon, verschrikkelijk opgewonden al die dagen, beweerde dat de kerels niet meer te vertrouwen waren en dat hij haast niet twijfelde of ze zouden mèt 't barontje en tègen meneer Vitàl stemmen. Hij sloeg hen gade, hij waakte en vòlgde hen; hij zocht de gelegenheid om een hevige discussie met hen uit te lokken? Maar 't was of zij het voelden: ook hèm ontweken ze, verlieten systematisch de herbergen waar hij binnenkwam, trokken verder, met hun gewichtige, dikke ruggen en hun geheimzinnige gebaren, naar andere herbergen, die ze dan ook al spoedig weer verlieten, zoodra Taghon er hen volgde. Er was spanning, hooge, hóóge, spanning in het dorp.

's Ochtends van den grooten dag — een Zondag — was het verrukkelijk zomerweer.

't Was in 't begin van Juni en alles bloeide, kleurde en geurde in de tuinen. Overal zongen de nachtegalen en heele benden klapwiekende duiven draaiden schitterend in kringen door de ijle, blauwe zonnelucht.

Het dorp was al van in de vroegte vol beweging. Uit alle gehuchten kwamen de boeren aan. Zij vulden eerst de kerk gedurende de vroegmis en de tweede mis, gingen daarna, rookend en luidpratend, naar hun gewone herbergen, zakten langzaam, in kleine groepjes, naar het gemeentehuis af. De dorpelingen kwamen met vroolijk-opgewekte gezichten op hun drempels staan, wisselden kwinkslagen met de voorbijgangers, riepen luid hun blijdschap over 't prachtig weer, maar waagden geen woord van de verkiezing. Daar hoefde nu ook niet meer over gesproken, een ieder had voor zichzelf een vast besluit genomen en de uitslag zou straks wijzen wat het was. De baas uit den *Dubbelen Arend*, een slimmerd, die gaarne met iedereen goed stond, had al vast zijn vlag uitgehangen, op voorhand vierend voor den overwinnaar, wie 't ook wezen mocht.

Eleken, die naar de tweede mis geweest was, kwam verontwaardigd-opgewonden thuis.

„Wilt-e nòù ne kier wa weten!" riep ze van in de gang tot meneer Vitàl, die zenuwachtig vóór zijn venster de beweging in het dorp stond waar te nemen; „wilt-e noù ne kier wa weten:

die sloeber van dien ónderpaster hé in de twiede messe gepreekt da ze tègen ou moete stemmen!"

„O! o!" sprong meneer Vitàl ontdaan op. „Wà hèt hij gepreekt?"

„Dat de kiezers wel zoèn weten veur wie da ze moete stemmen," hijgde Eleken.

„Ha joa moar, dat 'n wil niets zèggen," meende meneer Vitàl, zenuwachtig zijn schouders ophalend.

„Hoe 't 'n wil niets zeggen? dat hij véúr ou ware zoedt hij nie zeggen: stèm veur hem"? weerlegde Eleken met eenzijdig-nuchtere vrouwen-logica.

Gesard schudde meneer Vitàl het hoofd en staarde weer naar buiten. Van uit zijn kamer zag hij de stoep van het gemeentehuis en verder heel de lange straat, met die ééne schel-wapperende vlag van den *Dubbelen Arend*, tot aan de plaats, waar het nu bont-wemelde van menschen-menigte. Steeds talrijker zakten de groepen slenterend naar het gemeentehuis af en eensklaps hoorde hij in 't dorp het galmen van een zware bel, die de kiezers tot de stembus opriep. Het klonk als een alarmgeluid, dat hevig tot in 't diepste van zijn kloppend hart terugbonsde. 't Was of zijn levenslot nu ging beslist worden. Hij zag den rood-gezwollen kop van den jongen Taghon in de straat aankomen, nam hoed en stok en liep hem op den drempel te gemoet.

De stemming was begonnen....

Een dichte menschenschaar trok onder holklinkend voetgetrappel als een kudde, langs de breede, houten trap van het gemeentehuis naar boven en drong er zich op elkaar in de ruime zaal van de gemeenteraads-vergaderingen. Een gendarm in groot uniform, met colback en geweer, hield bij de open deur de wacht en op een podium aan 't eene uiteinde der zaal, riep de veldwachter met luider stem de namen af. De kiezers kregen hun bulletins, drongen achter het bruin-linnen beschot der „isoloirs" om ze te stempelen, kwamen er weer uit en stopten de briefjes in de bussen, onder toezicht der autoriteiten. Toen drongen zij langzaam weer in de kudde en bij den uitgang ontvingen zij uit de handen van twee mannen, waarvan de een fungeerde voor 't barontje en de andere voor meneer Vitàl, hun bontjes voor eten en drinken; en met glundere gezichten daalden zij de trap weer af, kwamen in de ruime herberg-

kamer van 't gemeentehuis en gingen al vast wat bestellen. Die bontjes, geldig voor een lekkeren maaltijd en vijf pinten bier of vijf borrels, waren steeds het glanspunt en de groote attractie der verkiezingen. De openlijke, vast-bekende partijgangers der candidaten aanvaardden die wel maar uit ééne hand; maar al de twijfelaars, die hun keuze wisten geheim te houden, namen grif van beide kanten aan en zoo hadden velen recht op twee maaltijden en op tien glazen bier of borrels.

't Was twaalf uur. De kiezing was zoo goed als afgeloopen, maar de uitslag zou niet vóór vier of vijf uur in den namiddag bekend zijn. — Meneer Vitàl stond met Taghon beneden in de gelagkamer van het gemeentehuis en poogde op de uitdrukking van de gezichten en in 't luisteren naar de gesprekken iets van een algemeene impressie waar te nemen; doch alles was verward en vreemd en twijfelachtig, alsof het om heel andere dingen dan de verkiezing was te doen. De boeren praatten met schril-schetterende stemmen over vee en landerijen, giegelden, spuwden en lachten, waren er op uit om een dagje van gezelligheid en pret; maar buiten op de stoep, vlak bij een der wijdopenstaande vensterdeuren, hield zich al van in 't begin 't barontje met den onderpastoor en den nieuwen candidaat — een dikke, rooie, slaafsch-verbouwereerde boerekop — en meneer Vitàl begreep maar al te goed wat voor een invloed het enkele zicht van dàt drietal daar samen op de wankelmoedige en bedeesde kiezers moest uitoefenen. Toch bleef hij vol moed, daar de jonge, opgewonden Taghon hem bléèf verzekeren dat hij een kolossale meerderheid zou behalen; en even had hij pret in zichzelf om de benauwde gegeneerdheid van dokter Van der Muijt, de Reu en die andere heeren, toen zij, van de stembus weer beneden komend, en hèm en 't barontje te gelijkertijd in de herbergzaal ontwarend, haast niet meer wisten hoe zich te houden en te wenden. Zij groetten op een afstand om de beurt de twee partijen, staken hun donkere, dikke ruggen samen, waartusschen alleen de smalle, magere, bleekgrijs-gejaste rug van de Reu als een lichtkaars opschoot; en eindelijk vonden zij in de joelende drukte een onbezet hoekje met een tafeltje, waar zij dadelijk voor een „reiske dreupels" gingen dobbelen, als om duidelijk genoeg te betuigen, dat zij menschen van vrede en verzoening waren, die hun burgerlijke plichten als kiezers wel volbrachten, maar zich daarbuiten met geen vijandige partijschap wenschten op te houden.

„Blanco, . . . ze stemmen blanco," spotte de jonge Taghon.

Even vóór één uur hadden de laatste kiezers gestemd en meneer Vitál nam Taghon mee naar huis om te dineeren. De teerling was nu geworpen; wat er ook van kwam, het kon niet meer veranderen. Nu maar lekker gedineerd, 'n flinke flesch gedronken, 'n fijne sigaar gerookt, en gewacht. De rest zou van zelf wel komen. Alleen had meneer Vitàl aan Eleken gevraagd om de tafel in de voorkamer te laten dekken, zoodat zij van daar uit alles konden zien wat er op straat gebeuren zou.

Vooreerst gebeurde er niets. De straten waren leeg, de kiezers aan 't eten. Zij mochten gaan waar 't hun beliefde en alle herbergen zaten stampvol; overal kregen zij voor hun bon een lekkeren maaltijd, die dan later door de kiesdravers betaald zou worden. De bontjes van 't barontje waren rood en die van meneer Vitàl groen; dat was 't eenig verschil. De blauwe kleur hadden beide partijen systematisch vermeden, omdat het de politieke kleur was van de liberalen, waar niemand graag gemeens mee had op 't dorp.

Aan de tafel van meneer Vitàl ging het er zenuwachtig toe. Meneer Vitàl had mooi te herhalen dat er meer dan tijd genoeg was om rustig te dineeren en een goed glas te gebruiken, aangezien er vóór vier ure toch onmogelijk iets bekend kon worden, zij waren rusteloos-gejaagd alle drie, schichtig etend en drinkend, alsof ergens een vijand zat te loeren, die hen de brokken uit den mond zou stelen. Geen moment verliet hun blik de stil-verlaten straat, met de agitant-wapperende vlag aan den gevel van den *Dubbelen Arend;* en iederen voorbijganger noemden zij bij den naam en deelden aan elkander mede hoe hij er uitzag, ernstig, vroolijk of onverschillig, en waar hij vandaan scheen te komen, en waar hij naartoe scheen te gaan. Maar de straat bleef van een ongeloofelijke rust en stilte; enkele huizen langs den zonnekant hadden zelfs hun blinden dicht en langs de schaduwzijde zaten vrouwen met kleine kinderen op de drempels te spelen, net als op de doodgewoonste zondagen.

Eerst tegen drie ure begon er een weinig beweging te komen. De kiezers trokken in groepjes uit de herbergen waar zij gegeten hadden en verlieten het dorp, 't gezicht rood, de pet scheef, dampend-smakkend aan hun pijp. Zij praatten luid en lachten in de straat; maar hoe meneer Vitàl en Eleken en de jonge Taghon

ook al met inspanning luisterden, iets duidelijks konden zij op dien afstand, achter de gesloten ramen, niet hooren.

Meneer Vitàl, die geen oogenblik meer met rust kon zitten, schelde om 't chauffeurtje.

„Es 't er al iets bekend, Louitje?" vroeg hij gejaagd, aan 't binnenkomend knechtje.

„'K 'n geleuf 't nie, meniere; 'k 'n hè toch nog niets g'heurd."

„Weet-e wat da ge doet, Louitje: goat in den hof, stikt ou wig achter de muur, tegen 't hekken en hurkt ne kier wat dat al die veurbijgoande boeren vertellen. Moar ge 'n meug nie lange wigblijven, zulle; en.... pstt!.... zeg!.... zeg aan Nathalie da z' ons nog 'n flassche champagne brijngt."

Louitje ging en Nathalie kwam met de flesch. — Meneer Vitàls handen beefden zóó zenuwachtig, dat hij de ijzerdraadjes van de kurk niet door kon knippen. De jonge Taghon moest het van hem overnemen. Hij vulde schuimend de glazen en klonk aan, opgewonden roepend:

„Op de goejen uitslag!"

Maar ook hij had geen rust meer; hij keek in de straat, waar steeds meer kiezers-groepen slenterend aankwamen en eensklaps stelde hij voor even naar 't gemeentehuis te loopen om te hooren wat er omging.

„O, joa, menier Daniël, as 't on blieft, doet datte!" smeekte Eleken.

Maar de deur ging open en 't chauffeurtje kwaw opnieuw te voorschijn.

„Hawèl?" riepen zij alle drie, in hoogste spanning.

„Ze 'n klappen zij van nie anders as van ulder land en ulder biesten," glimlachte onnoozel het knechtje.

„O die loeders!" riep verontwaardigd Eleken.

„En niets, nièts van de kiezijnge?" vroeg verbaasd meneer Vitàl.

„Ha 't doet; da z' ulder broek voagen aan de kiezijnje en dat 't ulder gelijk es wie dat er gekozen wordt, hè 'k er 'n poar heuren zeggen," antwoordde Louitje wat verlegen.

Plotseling vloog de jonge Taghon met een kreet naar een der vensterramen:

„Kijk ne kier ginter; wa es dàtte?"

Meneer Vitàl en Eleken keken ijlings-schokkend om en zagen van verre een woelende beweging op de stoep van het gemeentehuis. Een groep van een twintigtal mannen stond naar de ingangs-

deur gedrongen en eensklaps stoven zij uiteen terwijl een kerel, blootshoofds en met zwaaiend-uitslaande armen, wild van de trappen sprong en als een gek de straat in holde, dadelijk door een hem na-hollende bende gevolgd. Haast te gelijkertijd kwam een tweede man buiten gestormd, die twee duiven opliet; en meteen galmde joelend geschreeuw, terwijl menschen, midden in de straat, van uitgelaten pret begonnen te dansen en te springen.

„Toe, toe, goan urk ne kier en kom het seffens zeggen!" gilde Eleken 't chauffeurtje toe.

Maar de jonge Taghon was hem al voor; en meneer Vitàl, bleek als een lijk naast Eleken achter het raam, zag hem ook reeds als een gek de straat in hollen. Hij rende tot halfwege 't gemeentehuis, in het rumoer der dorpelingen, die rechts en links hun deuren openrukten; maar plotseling bleef hij staan, als door een hinderpaal in zijn wilde vaart geremd. Meneer Vitàl zag hem even midden in een groep staan praten, met hartstochtelijke gebaren en bewegingen, alsof hem iets verteld werd dat hij niet gelooven kon; en toen keerde hij zich schijnbaar kalmer om en kwam met vluggen, vastberaden stap weer naar 't „Kasteelken" toe.

„Hawèl," wa es 't? wa es 't?" riep meneer Vitàl, trillend van ongeduldige emotie, alsof Taghon hem van zoo verre hooren kon.

„Och Hiere! och Hiere! 't Pakt mij aan mijn herte!" zuchtte Eleken zijn arm knellend.

Taghon, aan 't hek gekomen, zag meneer Vitàls ontdaan gezicht achter het venster en schudde langzaam 't hoofd, terwijl zijn lippen naar beneden trokken.

Meneer Vitàl en Eleken stormden hem in den gang te gemoet.

„Slecht nieuws?" vroeg meneer Vitàl schor.

„Heul slecht," antwoordde Taghon ontmoedigd.

„Es 't resultoat definitief gekend?"

„Joa 't."

„En....?"

„Twiehonderd negen en tachentig."

„Ikke?"

Taghon knikte sprakeloos met het hoofd.

„En Verghote?"

„Zeshonderd twie en tnegentig!"

„Nom de dieu!"

Zij drongen alle drie haastig weer in de kamer en sloten de deur.

Hun consternatie was zóó ontzettend groot, dat geen van drie even nog een woord kon spreken, terwijl zij elkaar met stomverbaasde, haast verschrikte oogen aankeken. Eleken barste plotseling in tranen uit.

„Twie..,. honderd.... negen.... en tachentig!" herhaalde menier Vitàl alsof hij 't niet gelooven kon. „Twie.... honderd.... negen.... en tachentig! Zij-je nie mis? Hè-je wel goed verstoan?"

„Heul goed," zuchtte Taghon, met bevende handen op een stoel zinkend. Er was opnienw een oogenblik volkomen stilte, waarin zij hoorden het zwellend-oploeiend gejoel in de straat.

„Moar, nom de Dieu! doar 'n zijn dan nie anders geweest as valschoars!" gilde plotseling meneer Vitàl, met van woede uitpuilende oogen.

Taghon zat met gebukt hoofd in zichzelf te vloeken en te knarsetanden. Eensklaps vloog hij op, de vuisten naar de straat gebald, met heesch-dreigende stem schreeuwend:

„Den dokteur en de Reu, en al die andere valsche lafoars, dà zijn de sloebers dien d' er ou ingesteken hèn! moar nondenondedomme! wach moar, 'k zal ze vinden! Ze 'n zillen 't veur niet nie gedoan hên!"

„Noeit 'n zal van der Muijt hier over de zulle mier komen?" krijschte Eleken. „Al moest ik nog wel tien kinders krijgen, gien ien 'n zal d'er deur zijn peuten mier goan. En gij, gij!" riep ze, met naar meneer Vitàl als 't ware dreigend uitgestoken wijsvinger, „gij 'n zil noeit op ulder stamenees mier komen en in al ulder sosseteiten ou demissie geven!"

„Ah la la la la la la!" hoofdschudde meneer Vitàl zonder veel notitie van Elekens heftigen uitval te nemen. „Twie.... honderd.... negen.... en tachentig stemmen, tegen zes.... honderd.... twie.... en tnegentig veur da virken van die Verghote, die zeu stom es as 't achterste van 'n kalf en hoast zijnen noame nie 'n kan zetten! nom de Dieu de nom de Dieu! Ala, kom, 't es om d' er mee te lachen! Taghon, drijnkt ou glas uit; Eleken hoalt ons nog 'n flassche: we goan mee vieren!"

Hij werd ineens bitter opgewonden, hij grijnslachte, dronk keer op keer zijn beker leeg, stak een sigaar op en kwam met Taghon voor 't venster staan, spottend uit de hoogte kijkend naar de drukte in de straat.

De stoep van het gemeentehuis was als de ingang van een bijenkorf, zwart-wemelend van onophoudelijk in-en-uit-krioelende

menschenmassa; en midden op de straat werd er gezongen, gesprongen en gezwierd, als op de dolste kermisdagen. Eensklaps begonnen de klokken op den kerktoren triomf te luiden en in de verte dreunde het gebulder der kanonnen, terwijl de vlaggen aan de huizen haastig werden uitgehangen. Toen barstte schetterend de muziek uit en een lange stoet kwam in de verte aan, voorafgegaan van wild-hossende, dansende, zwierende en buitelende bengels, die, onder het uitbundig schimpgelach van de toeschouwers langs de huizen, aan een lange touw een oud stuk kachelpijp over de straatkeien sleepten.

Meneer Vitàl stond wit van woede te beven en Eleken barstte plotseling weer in tranen los.

„O, die sloebers! die sloebers! die sloebers!" kreet zij, uit de kamer vluchtend.

„Menier Vitàl, woar es ou geweire? woar es ou geweire?" hijgde zoekend de jonge Taghon. „As ze mee ulder buize veur 't huis durve komen schiet ik er in lijk in de musschen!"

Maar zij waagden zich niet. Vóór de stoep van het gemeentehuis hieven zij een gebrul aan als van wilde beesten en zwenkten links om, een zijstraat door, in de richting van 't Kasteel.

„Kijk ne kier, kijk ne kier, zie-je ze meegoan; de valsche sloebers!" raasde Taghon.

Hij wees naar een groepje van een zestal heeren, die in den stoet achteraan kwamen en meneer Vitàl herkende van verre de om den hoek verdwijnende, dikke, donkere ruggen van dokter van der Muijt en die andere heeren, met in hun midden den mageren, lichtgrijs-gejasten rug van de Reu, die er als een schrale kaars recht uit opschoot.

Tot laat in den nacht bleef het dorp vol rumoer en beweging. Om tien uur, toen Taghon, die ook blijven soupeeren was, eindelijk vertrok, ging meneer Vitàl met gloeiend hoofd en saâmgetrokken wenkbrauwen nog eens in zijn tuin, om daar in eenzaamheid en duisternis zijn woede en teleurstelling te koelen. Maar zelfs dáár had hij geen rust en werd hij onophoudend weer geprikkeld door de schrijnende herinnering aan zijn geleden nederlaag. Hij hoorde steeds de chaotische geluiden van 't feestvierend dorp, de bralstemmen der dronkaards en het ver gebulder der kanonnen; en af en toe schoot uit het donkere van den nacht, in de richting van 't kasteel, een vuurpijl naar den hemel, die daar even hoog

en glinsterend-helder, tot een rijkkeurigen tuil van flonkersterren openbloeide en meteen in de duisternis wegstierf. Hij hoorde, als een vaag echo, 't geroep der menigte ginds verre; en zelfs de tonen der muziek, die ook aan het kasteel was, klonken soms tot hem door, heel fijn en ijl, als werden zij uit kinder-speeltuigen geblazen, met iets schimpends in hun ijle fijnheid, of er ginds ergens een spotgeest zat, die zoo belachelijk-zwak en kinderachtig speelde, om hem te plagen en te sarren. Hij dacht aan mademoiselle de Saint-Valéry, die dat nu ook alles zag en hoorde en een bittere plooi trok om zijn mond. Zijn lippen trilden, iets woelde in hem, diep in zijn binnenste, en plotseling kwamen tranen in zijn oogen.

„Woar zij-je, Fietàl?" klonk eensklaps in de duisternis de stem van Eleken, die, ietwat angstig voor zijn opgewondenheid, hem in den tuin gevolgd had.

Hij kon niet dadelijk antwoorden; de emotie schroefde zijn keel toe. Dringender herhaalde zij haar geroep.

„Hier," antwoorde hij eindelijk, met schorre stem.

„Ala toe, kom nou bij mij in huis, 'n houdt ou mee die smerigen boel nie langer bezig," vermaande zij.

Een vuurpijl schoot ginds verre in de hoogte en bloeide in den nacht zóó helder open, dat hij even, als bij den gloed van een weerlicht, gansch haar beeld als 't ware in vreemde, sensueele schoonheid vóór zich zag. Het deed hem goed haar zoo te zien, haar dicht en trouw bij zich te voelen. Zij, ten minste, was van hem en haar zou niemand hem ontnemen. En plotseling voelde hij intens, dat hij nu ook zijn geluk niet verder zoeken mocht noch kon. Het was nu eenmaal zoo, hij zelf had door zijn huwelijk den toestand zoo geschapen: eer, ambitie, hoogere verheffing en ontwikkeling moest hij nu maar voor goed vaarwel zeggen en zich tevreden houden met het geluk dat hij bezat: zijn natuurkind, de mooie, flink-gezonde vrouw die nooit zich aan hem weigerde, de moeder van zijn kind, die hem nog meer mooie, flink-gezonde kinderen zou geven.

„Eleken," murmelde hij verteederd, „Eleken;" en eensklaps sloot hij haar in de duisternis tegen zich aan, met zulk een knellenden hartstocht, dat zij er eerst van schrikte. Maar zij juichte inwendig en zoende hem terug met dichte oogen, terwijl zij ook onstuimig haar armen om hem heen sloeg, of zij hem nooit meer los zou laten.

„Kom, kom, kom, al de rest 'n es de moeite nie weird," hijgde hij.

Hij trok haar met zich mee, met rassche schreden, gejaagd als

in een vlucht, dwars over 't donker grasveld, recht naar huis toe.

„Chtt! stille, stille, da ge 't kind nie wakker 'n moakt," fluisterde zij vermanend, toen zij boven op hun kamer waren.

Een schelle gloed vlamde even als een weerlicht in de donkere ruiten op, een doffe knal weergalmde dreunend in de verte.

Hij grinnikte spotlachend en zoende en prangde haar nog vuriger.

„Chtt! stille, stille," suste zij dringender, „'t kleintje nie wakker moaken....

XXIII.

Dien winter werd hun tweede kind geboren: een jongentje. Dokter van der Muijt werd er niet voor gehaald. Zij namen een jongen, pas-geïnstalleerden dokter uit een naburig dorp. 't Was ook bijna overbodig. Met Eleken ging dat weer zoo gemakkelijk of het niets was.

Maar, wie zich sinds een tijd al minder prettig voelde, was meneer Vitàl! Zijn eetlust nam af, hij klaagde over hoofdpijn en slapeloosheid en ook over vage pijn in den rug en de lenden; en, hoe weinig hij ook at, toch kreeg hij steeds in zijn maag een zwaar gevoel van óvervolheid, alsof hij zich voortdurend veel te goed deed.

Hij liet het jong doktertje halen.

„O, 't 'n zal niets zijn," meende deze. „'n Beetse van 'n vuile moage, ne kier firm purgeeren en nen dag of viere vasten."

Nu was er niets waar meneer Vitàl een zoo bepaalden hekel aan had als aan vasten. Zijn lekkere maaltijden, zijn digestie-borreltjes en zijn sigaartjes vulden den langen dag met afwisselende genoegens en zoodra hij dàt moest ontberen werd alles vervelend, droef en leeg. Daarbij geloofde hij maar zeer betrekkelijk aan de doelmatigheid van 't vasten. Hij had juist het tegenovergestelde: iets opwekkends, iets prikkelends gewild. Zijn maag was alleen wat lui, meende hij; maar, de dokter beval het en hij moest althans probeeren om zijn voorschriften te volgen.

Hij zat daar, in zijn chambercloak gewikkeld, als een slachtoffer bij 't vuur; en toen 't diner op tafel kwam, wendde hij zuchtend, met een pijn-trek om den mond, het hoofd op zij.

„Ha moar 'k zoe toch iets eten, al was 't moar 'n talleurken soep en 'n klein buufstiksken," zei, op een klaagtoon, Eleken, die, evenmin als hij, van vasten hield.

„'K 'n mage niet, 'k 'n durve niet, den dokteur hé 't verboôn," jammerde hij.

„Hè-je nou nievers gien goeste noar?"

„Goest en gien goeste. Had hij mij nie gezeid da 'k vasten moest, 'k zoe toch wel wa geëten hên."

„Wel, eet dan; al etende zal de goeste komen," drong zij aan.

Maar hij durfde toch niet. Hij stond op, bekeek zich in den spiegel, stak zijn tong uit.

„Mijn tong 'n wor nie scheunder mee niet t' eten, ze wordt hoe langer hoe witter," zuchtte hij.

Zij nam een bord en lei er een stuk vleesch met saus en een paar aardappels op.

„Ala toe toe, eet da ne kier scheun op; 't 'n es anders nie as fleiwte," verzekerde zij.

De verzoeking werd folterend, doch hij blééf weerstand bieden.

„Nie, 'k goa nog wachten tot morgen; moar as 't morgen nie beter 'n es begin ik weere t' eten.

Den volgenden ochtend zag hij er zeer slecht en bleek uit, en zijn tong was nog dikker dan den vorigen avond beslagen. Hij voelde zich heel zwak en alles draaide en schemerde vóór zijn oogen.

Eleken werd angstig.

„Ge mòèt eten!" beval ze. „'t Zijn fleiwten, zeg ik ou. Die jongen dokteur 'n kent da niet. 'K zal ik ou genezen.

Zij liep naar de keuken en deed Nathalie een flinke biefstuk klaar maken.

De jonge Taghon, die gehoord had dat meneer Vitàl ziek was, kwam hem al in de vroegte bezoeken.

„Eten! eten! eten!" zei hij ook, met nog meer nadruk dan Eleken, meneer Vitàls laatste aarzelingen overwinnend. „Eten, menier Vitàl, en euk ne firmen dreupel pakken; 't 'n zijn anders nie as fleiwten op de moage."

„Moar 'k hè almets zuk 'n pijn in mijn oarms en mijn bienen, en surtout in mijne rugge," klaagde meneer Vitàl.

„Dat 'n es 't spreken nie weird," verzekerde Taghon. „Da komt van ou woater. Hè-je doar nog gien flasselken veuren?"

Verwonderd keek meneer Vitàl den jeugdigen drinkebroer aan:

„'n Flasselken? Wa veur 'n flasselken? Om wat te doene?"

De jonge Taghon expliceerde 't hem. Meest al die heeren, die veel uitgingen, en vooral de brouwers en de stokers, die genoodzaakt waren veel te drinken, kregen op den duur last van hun nieren. De dokters noemden dat albuminurie, of afscheiding van eiwitstof, of urémie, al gekke namen die ze verzonnen om de patiënten bang te maken en ze lang genoeg onder behandeling te kunnen houden, terwijl het zaakje toch zoo dood-gewoon was en zonder eenige moeite door de patiënten zelf kon worden nagegaan. Men ging eenvoudig bij den apotheker om „een flasselken van da goed" waarmee het water onderzocht moest worden. De apotheker gaf je een fleschje en een glazen tubetje. Dat tubetje vulde je met je water, je mengde er enkele druppeltjes van 't fleschje in en liet het zoo staan tot den volgenden dag. Dan nam je 't zachtjes, zonder schudden op en op den bodem van het tubetje zag je een grijze, geelachtige stof liggen, als héél fijn zand. Dat was de eiwitstof die zich met het water afscheidde. Lag er slechts een klein beetje in, je zag er niet eens naar om en dronk maar lustig voort je pintjes en je borreltjes. Lag er wat veel, dan dronk je gedurende een dag of acht of tien iets minder, tot het op den bodem van het tubetje weer normaal geworden was. En sterk, zwaar voedsel bleef je aldoor nemen: buufstikken, zwijnskarbenoaden, eieren, zooveel als je maar kon. Taghon's vader, hijzelf, de ontvanger de Reu, meest al die heeren hadden zoo een fleschje en een tubetje, die zij af en toe gebruikten, zooals men met een thermometer zijn temperatuur opneemt; en zij bevonden er zich uitstekend mee, 't was als een leiddraad in een doolhof, je wist altijd precies waar je heen ging, wat je verdragen kon en niet, wat je doen of laten moest. 't Was of je de dokter bestendig in de la van je nachttafel had zitten. Natuurlijk waren de doktoren daar woedend om. Van der Muijt beweerde zelfs dat het een kwakzalverij was, zóó gevaarlijk, dat zij bij de regeering diende aangeklaagd: maar je liet ze maar praten en ging stil je gang, want iedereen begreep heel goed waarom ze daar zoo tegen waren. Meneer Vitàl had heusch niets anders te doen dan flink en ferm te eten en te drinken, de doktoren aan de deur te zetten en zich bij den apotheker om een fleschje en een tubetje te gaan.

Meneer Vitàl luisterde, twijfelend, vagelijk bang, even geprikkeld zelfs omdat Eleken zich weer in het gesprek kwam mengen en hem ook nog eens háár raad op wou dwingen. Zijn blik viel op

't portret van Nonkelken, grimlachend in zijn gouden lijst; en zijn gezicht vertrok tot een grimas van pijn, terwijl hij aarzelend antwoordde:

„Mijn tong es zeu vuil en 't es almets lijk of er ne stok zat in mijn keele. As ik euk moar „'t bolleken" nie 'n krijge, gelijk Nonkelken."

De jonge Taghon moest hartelijk lachen.

„Haha! Nonkelkens bolleken, dat was er ook 'n goeje! Nonkelken was bijna zeventig toen hij ziek werd en meneer Vitàl was pas in de dertig. Nonkelken was gestorven van ouderdom, alleen van ouderdom. Hij had iets in de keel gekregen zooals een ander iets in zijn buik of in zijn rug krijgt. Alleen dìt kon het zijn: Nonkelken wou op 't einde van zijn leven bijna niets meer eten en misschien wel was zijn keelgat toegegroeid. En dáárom nog eens: eten! eten! eten! altijd maar eten! alle kwalen ver-eten!"

Nathalie kwam met de biefstuk en de gebakken aardappels binnen. Het rook heerlijk-lekker; je snoof er met wellust de fijne lucht van op.

„Dà zijn de medecijnen die-je gij neudig hèt, zie!" riep Taghon. „Ala toe, zet ou aan toafel en begin moar firm te smullen."

„Joa moar, mijn vuile tonge," aarzelde meneer Vitàl nog even.

„Eet ze scheune!" zei Taghon.

Meneer Vitàl zette zich bij en begon te eten. In 't begin ging het wat moeielijk. Zijn tanden waren sleeuw, niet meer gewend aan 't kauwen na die twee dagen vasten. Maar langzamerhand kwam hij er weer in en at weldra met smaak. Hij kreeg een lichte kleur, zijn oogen herleefden, een glimlachje kwam op zijn lippen.

„'K geleuve woarlijk dat 't mij gien kwoad 'n zal doen," zei hij. En hij stond even op om in den spiegel naar zijn tong te kijken.

„Verdeeke! die vuiligheid es hoast wig," glimlachte hij.

„Wa hè 'k ou gezeid!" triomfeerde Taghon. „Ala toe, eet moar ziere veurt en pakt 'n goe glas wijn of 'n firme pinte bier."

„'K zoe liever 'n pinte bier hèn," zei meneer Vitàl.

Eleken vloog zelve naar den kelder, om het hem versch te halen.

XXIV.

Dien winter kocht meneer Vitàl zich een fleschje en een tubetje. Af en toe maakte hij de mengeling en keek dan den volgenden ochtend naar het resultaat.

't Was telkens als een fijn, grijsgeelachtig wolkje, dat daar op den bodem lag. Het leek niets op zichzelf, een snuifje, een donsje in een glaasje; en toch prikkelde 't hem zoo, het maakte hem zoo boos en zenuwachtig en hij schudde 't door elkaar en zag het dan heelemaal troebel worden, met hier en daar een héél klein helderglanzend puntje, als een doorschijnend balletje van goud. Het sarde en treiterde hem. Hij had het tubetje heelemaal helder willen zien, zooals hij wist dat 't wezen moest, zooals het bij gezonde menschen was. Want,.... hij probeerde 't ook op Eleken en zelfs op zijn kinderen om te vergelijken en zoo zag hij juist 't verschil; en dat verschil alleen maakte hem reeds chagrijnig, was iets dat hij niet uit kon staan.

„Ha moar es da nou toch 't spreken weird, veur azeu 'n klein beetsen!" ontsnapte 't Eleken eens, bijna ongeduldig, toen hij haar weer, met gefronst voorhoofd, het tubetje vertoonen kwam.

„'n Klein beetsen! 'n klein beetsen!" riep hij, bitsig. — „Weet-e gij wel dat da klein beetsen eiwit es en dat de kracht van ne meinsch zijn lichaam daarmee wiggoat?"

„Ha moar, Hiere Godheid, mee ìèn ei te zuipen hè-je toch wel tien kiers zeu veel eiwit weere of dat er doar in es," zei ze argeloos-naïef.

Hij keek haar aan met oogen of hij haar van verontwaardiging in den grond wou boren. Doch hij bedwong zich en haalde zijn schouders op.

„Cest ça, g' hèt gelijk, 'k zal morgen 'n ei zuipen," antwoordde hij op kwaadaardigen spottoon.

Naar een dokter wilde hij niet meer. In den jongen arts van het naburig dorp had hij geen vertrouwen en over dokter van der Muijt was hij, sinds de verkiezing, niet goed meer te spreken. Het was wel geen openlijke vijandschap, maar hij groette sec als hij nu een van die heeren ontmoette en met Taghon had hij andere herbergen uitgekozen om hun avonden door te brengen. — Trouwens, hij ging niet veel meer uit; hij begon menschenschuw te worden. Hij was en bleef vaag misnoegd en chagrijnig over allen en alles, en de minste onaangenaamheid kon hem buitenmate hinderen en prikkelen.

't Was alles de schuld van zijn maag, die maar niet weer op streek wilde komen. Iederen ochtend nu, bij het ontwaken, na een

woeligen en dikwijls slapeloozen nacht, stond hij loom-vermoeid op, met dat naar gevoel in zijn keel of daar iets zat dat hij niet weg kon krijgen. Met gefronste wenkbrauwen ging hij naar den spiegel, zag zijn geelachtig-bleek, opgezwollen gezicht met waterige zakken onder aan de oogen, stak zijn tong uit en schudde mistroostig het hoofd. Die tong wóú maar niet zuiver worden. Altijd dat droge, wit-beslagene, altijd dien akeligen smaak, altijd die lust tot walgen en braken. Toen ging hij naar het tubetje, nam het voorzichtig op en telkens zag hij weer dat treiterend wolkje, dat bedenkelijk geel-grijs bodempje, nu eens wat meer, dan weer wat minder, maar telkens en telkens weer, onverjaagbaar. Het maakte hem droevig en ellendig voor den ganschen dag.

't Gewoon ontbijt van andere menschen: brood, melk en koffie, een ei, een stukje kaas boezemden hem een onoverkomelijken afkeer in; hij gruwde er van, hij kon eigenlijk niets van soliede voedsel gebruiken, zijn maag moest eerst geopend worden door iets prikkelends en vloeibaars: nu eens een glas champagne, dan weer cognac met spuitwater en weldra liefst een borrel, een groot glas sterke jenever en somtijds twee, tot hij weer zijn krachten voelde. Eerst daarna kon hij ontbijten. Maar dan kwam de digestie en die wou ook maar niet. Het bleef hem op de maag liggen, hij werd weer draaierig en misselijk, en opnieuw moest hij zijn toevlucht nemen tot de flesch, om het te helpen verwerken. Dat duurde zoo den ganschen dag: zijn maag prikkelden, voedsel innemen, de spijzen verwerken. Het werd een chagrijnige obsessie, een zoeken en probeeren van allerlei huismiddeltjes en meteen een halsstarrig-toenemenden afkeer van elke geneeskundige behandeling of hulp. Geen medicijnen, geen dieet, geen vasten meer! 't Was of hij zich instinctmatig den ernst van zijn toestand wel bewust was en gruwde bij 't vooruitzicht van al wat hij zou moeten doen en laten om nog te genezen. Hij wilde niet ziek zijn, geen oogenblik; hij wilde als een gezond mensch leven, of niet leven!

De overige uren van den dag, waar zijn maag hem een poosje met rust liet, bracht hij nu liefst binnenshuis door. Jagen deed hij niet meer, de auto stond uitgedoofd in de remise en ook de kleinste wandeling vermoeide hem zoo, dat hij maar liever op zijn kamer bleef. Ook het lezen ging niet goed meer; de letters schemerden en dansten vóór zijn zwakke oogen en zijn geest, bij 't minste ingespannen denken, begreep maar half en vaag meer

de beteekenis der verwarde zinnen. Bij voorkeur zat hij nu te peuteren in gëillustreerde blaadjes, waarbij zijn oogen stil-genoten van de lijnen en de kleuren, terwijl van zijn hersenvermogen slechts een minimum van werking werd vereischt. Het waren dikwijls ondeugende voorstellingen, waar hij dan met Eleken nog even om kon lachen; en als hoogste distractie had hij het kaart- of domino-spel, waarvan hij uren lang genieten kon, in gezelschap van Taghon, van de oude schoolmeesteres en moeder Lie of vader Peutrus, die hem nu vaak om de beurt kwamen bezoeken. Zij speelden met de flesch op tafel, onder het aanhoudend rooken van pijpen en sigaren, terwijl Eleken zich met haar kinderen bezig hield; en langzaam aan werd het een roes waarin hij zijn verveling en zijn narigheid vergat en zich voor een poos weer beter voelde. Dan was hij week-verteederd over Eleken en zijn kinderen en hij verlangde naar den avond om weer innig en alleen bij haar te zijn, als in een instinctmatig voorgevoel dat ook diè genieting hem weldra zou ontnomen worden.

XXV.

Van lieverlede kwam hij heelemaal niet meer uit en in 't dorp begonnen zich vreemde geruchten te verspreiden.

„Menier Vitàl drijnkt hem ziendelijngen deud in den dzjenuiver!" vertelden de menschen.

De oude schoolmeesteres had hem op een middag alleen in zijn kamer vinden zitten, terwijl Eleken even naar de *Groene Linde* was, zóó stom- en stomdronken met de flesch naast zich, dat hij haar niet eens herkend had en bijna van zijn stoel gevallen was toen hij op wou staan. De schoolmeesteres was er van geschrokken zóó ellendig slecht als hij er dien dag uitzag en aan het halve dorp had zij de nare tijding meegedeeld, dat meneer Vitàl het al heel spoedig moest „herpakken" of dat het met hem uit was.

„L'alcóóól et Flavie!" grinnikte dokter van der Muijt, toen Sietje uit *d' Ope van Vrede* hem nog dienzelfden avond het akelig nieuws mededeelde.

„'t Bolleken," spotte de Reu. En ook die andere heeren lachten nog eens om de vroegere kwaal van Nonkelken, die nu op zijn neef scheen te zijn overgegaan.

„Hij es te vroeg aan den dzjenuiver begonnen; jonge meinschen

keunen doar slechter tegen as d' ouwe," meende de dokter. „Joa moar, en nou peist hij dat hij hem zelve, zonder docteur, kan genezen mee da flasselken en da tubeken woar dat hij zijn woater in onderzoekt, haha! Hoe es 't toch meugelijk van zeu dom te zijn veur ne jongen die zijn studies gedoan hèt!"

Die andere heeren zwegen, want het verwijt trof ook hen, van ter zijde. Ook zij gebruikten immers als gezondheids-barometer het fleschje en het tubetje van den apotheker, liever dan de medicijnen en de voorschriften des dokters. En de dokter wist het wel, maar zij durfden 't niet bekennen, omdat hij er zoo boos om was.

„As 't woar es 't gien dat er verteld wordt en as hij op die maniere veurtgoat 'n zal 't hij gien zes moanden mier uithouên," voorspelde de dokter. En hoofdschuddend besloot hij, nog eens op zijn vroeger stokpaardje:

„'t Es spijtig, 't es toch spijtig! 'T 'n es giene kwoa jongen, moar mee zijnen dwoazen treiw hèt hij hem onmeugelijk gemoakt. Il aurait mieux fait d'épouser mademoiselle de Saint-Valéry, au lieu de se brouiller avec le baron. Op die manier ha alles goe geweest."

„A propos, 't schijnt da ze goat treiwen!" zei de Reu.

„Zeu!" riep de dokter verwonderd. „Mee wiene?"

„'K hè heure zeggen mee nen baron uit de Woale-pays."

Sietje, die aan haar naaimachine zat, hield even op met werken en mengde zich in 't gesprek:

„'T 'n zoe mij nie verwonderen. De koetsier van 't barontsjen es hier passeerde weeke drei kiers veurbij gereên mee ne jongen hiere die 'k nog noeit gezien 'n hè."

„Joa moar, 't es zeker, heul zeker," beweerde de Reu; „'k weet 't van de klerk van de notoaris van Amertijnghe, die 't huwelijks-kontrakt gemoakt hèt."

„Wel zeu, wel zeu, wel zeu! en da 'k ik doar nog nie van g'heurd 'n hè!" herhaalde de dokter verwonderd en eenigszins teleurgesteld.

Een van die heeren, de postmeester, kwam binnen.

„Hèt-e gij doar iets van g'heurd, posmiester, da mademoiselle de Saint-Valéry zoe treiwen mee nen baron uit de Woale-pays?" vroeg dokter van der Muijt.

De postmeester glimlachte geheimzinnig:

„'K moe zwijgen, hè? Secret professionnel!"

„Joa moar, ge keunt ons toch wel zeggen of er altemets brieven

uit die streeke komen aan 't adres van de jonkvreiwe," meende de dokter.

„Moar doarmee 'n weten we nog nie wat dat er in stoat hè?" glimlachte opnieuw de postmeester, met een oolijk geknipoog, of hij tòch wel heel veel meer wist dan hij zeggen wou.

Daarmee wisten die heeren ook trouwens genoeg. De ziekte van meneer Vitàl was er heelemaal door vergeten en met harstochtelijke belangstelling bespraken zij nu deze nieuwe, groote, komende gebeurtenis.

„Cré nom! en da menier Vitàl die scheune kanse verkeken hèt!" zei enkel nog, met een hoofdschuding, de dokter.

XXVI.

Enkele weken later, midden in den nacht, werd dokter van der Muijt plotseling opgebeld. Hij trok zijn raam open, zag, in de duisternis, een vage gestalte vóór zijn deur.

„Wie ès er doar?" vroeg hij.

„Ik, menier den dokteur," antwoordde een gëagiteerde stem.

„Wie, ik?"

„De sefeur van menier Vitàl. Medàm zen mij vroagen of ge toch sitoe zoedt wille komen. Menier es al mee ne kier zeu schrikkelijk verslecht."

„Zeu!" riep de dokter haast schrikkend. „Wee meniere da g' om mij gekome zijt?"

„'K 'n zoe 't nie keune zeggen, menier den docteur; 'k 'n hè hem zelve nie gezien."

„'t Es goed; zegt da 'k sebiet zal komen."

Hij sloot het raam, hoorde 't chauffeurtje haastig in de holklinkende straat vertrekken, stak licht op en kleedde zich haastig aan.

„Hè-je da g'heurd?" vroeg hij aan zijn vrouw, die half wakker, maar zwaar slaperig nog, met het gezicht naar den muur lag.

„Van watte?" brabbelde zij met dikke tong.

„M'sieu Vitàl. 'K vreeze dat 't einde es."

„Zeu....!" keerde zij zich plotseling, helder wakker, met groote oogen van verbazing, om.

De dokter was klaar; hij voelde of hij den huissleutel mee had, raadde haar aan maar door te slapen.

„Kom zeu gauwe meugelijk weer om mij te vertellen," drong zij aan.

„Bon." — En hij was de deur uit.

Hij zag van verre licht in het „Kasteelken" en 't chauffeurtje stond hem in de duisternis op de stoep af te wachten.

„Ge kent de wig, e-woar, menier den docteur?" fluisterde hij.

De dokter was al langs de trappen. Boven ging een deur open en Eleken, in hoog-zwangeren toestand van haar derde kind, trad hem schreiend te gemoet.

„O, menier den docteur, 't es schrikkelijk," snikte zij: „Moeder, 't meissen en de schoolmiestesse zijn d'r bij, moar ze 'n keunen hem hoast nie mier miester. 't Zit nou amoal in zijn heufd. Hij es compleet lijk zot. Hij mient dat er ratten op zijn bedde leupen. en da z' in zijn keele sprijngen. O, heurt hem! heurt hem!"

Ernstig-wenkbrauwfronsend trad de dokter binnen.

De kamer was in schemerduister.

„Lucht, mier lucht," sprak stil de dokter.

De keukenmeid vloog naar een tafeltje, draaide de lamp wat hooger op. Een rauwe, schorre kreet weergalmde. De dokter kwam om den hoek van 't bed waarin meneer Vitàl lag te wringen en te woelen, met inspanning door de oude schoolmeesteres en moeder Lie onder bedwang gehouden.

„Roept de knecht boven," beval de dokter.

Nathalie holde naar de trapleuning, terwijl de dokter moeder Lie en de schoolmeesteres ter hulp kwam.

Hijgend, blazend, zweetend, met om de beurt wild-draaiende en dan plots weer als dood dichtvallende oogen, stootte meneer Vitàl voortdurend rauwe, schorre klanken uit, machteloos zijn lichaam wringend om aan de drukking der knellende handen en armen te ontsnappen. Hij schopte en spartelde, hij spuwde en blies als een woedende kat, hij beet dat zijn gebit er van knakte en walgde en spuwde dan opnieuw alsof hij braakte, terwijl zijn heesche, schorre keel af en toe duidelijker klanken brulde:

„Pouah! de ratten! Op mijn bedde! op mijn handen! in mijn keele! Pfoe! pfoe! pfoe! Sloa ze deud! sloa ze deud! Pfoe! foe! foe!....

„Vasthouên! vasthouên! Nie loslaten!" hijgde de dokter tot het chauffeurtje dat ook ter hulp was toegesneld.

„Och Hiere, menier den docteur, wa ès da toch? Wa hèt hij toch? 't Wordt hoe langer hoe irger!" snikte Eleken.

Maar de dokter had geen tijd om zich met haar te bemoeien.

„Gij euk hier, helpe vasthouen!" riep hij gebiedend tot de keukenmeid, die als versteend van schrik tegen de tafel stond. En toen zij met hun vieren den steeds heesch-brieschenden, walgenden, spuwenden patiënt eindelijk flink onder bedwang hadden, vloog hij naar de deur, het huilend Eleken van zich afwerend, nog eens met nadruk gebiedend, dat zij hem geen oogenblik los mochten laten, vóór hij met het noodige, dat hij naar huis ging halen, terugkwam.

XXVII.

Eenige dagen verliepen. Groot was in 't dorp de opschudding en de vreemdste verhalen gingen rond. Meneer Vitàl lag in de „moersessen[1])" en had de „kamezool-de-fors[2])" aan, werd verteld. Dag en nacht lag hij te schreeuwen en te brullen dat men hem groote ratten in de keel stopte om hem te doen stikken. Iederen avond hoopten zich stille groepjes samen bij het hek om het akelig geluid te hooren.

„'t Es 't bolleken; hij hè dezelve ziekte as Nonkelken, 'n famieldeziekte," meenden de menschen. Maar enkelen schimplachten bedekt:

„'t Gloazen bolleken, mee dzjenuiver in van binnen."

Toen lachten zij allen even gedempt, maar eenige vermanende stt's werden gefluisterd en weer stonden zij met ingehouden adem te luisteren of ze zijn rauw gebrul nog hoorden. — De avonden waren frisch en rein, de volle maan rees dof-oranjekleurig-glanzend in het langzaam uitstervend daglicht met haar rond gezicht over de donkere daken, het-zwaar-gezwollen beekje stroomde bruisend op zijn hobbelbed van keitjes en de avondster blonk als een groote, solitaire diamant in 't westen, terwijl hoog in de zwarte, bladerlooze kruinen van den tuin, de wakkere lijster met haar krachtige, kristal-heldere stem, het voelen-naderen van de lente zong.

„De die 'n hè gien bolleken in heur keele," fluisterden de mannen, naar de hooge, donkere boomen opkijkend.

1) Delirium tremens.
2) Dwangbuis.

En weer hoorden zij dan, als een ver en dof gebrul van moord, door 't helder zingen van den vogel heen, het schorre schreeuwen van meneer Vitàl, achter de toegeblinde ramen van 't kasteelken....

En plotseling was het uit. Op een vroegen avond hoorden zij niets meer. — 't Kasteelken stond daar, schijnbaar onbewoond-verlaten in de grauwe schemering tegen zijn zwarten achtergrond van hooge kruinen, met al zijn luiken als het ware in lijdende bespiegeling gesloten. Er was iets gebeurd, iets volbracht; een ongewone atmosfeer scheen er omheen te hangen, een atmosfeer van benauwende stilte en mysterie; iets plechtigs, dat zij allen die daar stonden instinctmatig, angstbekruipend voelden. De stemmen werden nog fluisterender stil, de gezichten schemerden lijkachtig-bleek in het halfduister, de groote, donkere oogen keken elkander ondervragend aan.

„Zoedt-hij deud zijn?" vroeg eindelijk iemand hol en dof, als uit een graf.

Zacht ging de deur van het Kasteelken open en in de grauwe schemering kwam de vaag-zwevende gestalte van 't chauffeurtje naar het hek toe.

„Es hij deud?" waagde stil-fluisterend een der nieuwsgierigen te vragen.

„Joa hij," antwoordde op den zelfden toon 't chauffeurtje. En hij verdween in 't grijze van de straat.

In opgewonden stem-gefluister schaarden de nieuwsgierigen zich achter den omheiningsmuur tot een druk en somber troepje samen.

Het beekje suisde in ondertoon en tusschen 't zwart gewirwar van de naakte twijgen flonkerde Venus' diamanten-schicht.

Zacht rees de maan boven de stille daken. Hoog en helder in de ijle lucht jubelde het lieve lijstertje de komst der blaadjes en der bloempjes, de zachtheid van de avonden en de sereenheid van de nachten, 't herboren-worden van de frissche lente te gemoet.....

EINDE.

HERFSTNACHT-RUISCHING

DOOR

W. F. GOUWE.

Hoor den zwoelen herfstnacht weven
windesproken in het bosch,
woelen 't welk geblaarte los
daar de witte vonke' in beven
van den milden manebrand
op de kimme van het land.

Hoor dat wondervolle bruizlen
en het brimzlen van den wind
die zijn huiverwebbe spint
daar de kruinen onder ruizlen,
risplend, lisplend lucht-gerucht,
zoo gefluisterd, zoo vervlucht.

Als de schimme van een vogel
zwervende in de schemering
zwemt op suizelenden zwing
vleêrend op een donzen vlogel....
líchter 't vlindrend windje zweeft,
uit de zee kwam 't opgebeefd.

Als het nibberen der nipjes
van een blanke bloemekroon
in den teersten zucht gevloôn
droomeling van maagdelipjes....
záchter van het duin gestuwd
zachter 't windje wapperluwt.

Als een vlucht van zonnevonken
ijling over zee gejaagd
wen een huiveringe vlaagt
door de golfjes goudbeblonken....
vlúchter, vluchter 't windje snelt
wuivlend, wentlend over 't veld.

Nu is 't op den bosch geloopen
't vlogelaartjen uit den vloed
met een spertelenden voet
in het loof van licht bedropen,
't rukt en 't robbelt er in 't rond,
tript de bladers naar den grond.

En het wekt de droomige Elven
dronken van den zwoelen nacht;
oogjens daar de maan in lacht
blinken naar de bladerwelven,
schittren schuil en schaduw uit,
't bosch wordt leven en geluid.

Zie dat spelen van de blaren
wigglend door den witten glans
in een wemeligen dans
naar die handjes, op die haren,
zuchtend, wen een brooze voet
zweveling ze brijzlen doet.

Hoor die leuvelende lipjes,
zie dat loddren en gevlei
bij het vlechten van den rei,
kringeltred van duive-tripjes,
licht als wintervlokken-vlucht,
regen-ruisching is 't gerucht.

Weidedool van dauw bedropen
wegelt zich in 't blanke licht,
en het twijgje nauwlijks zwicht
schoon ze is 't op de spits gekropen;
Regenboô kust Zonnegloor,
't windje fluistert hun in 't oor.

Lonkeloog loert naar de vonkjes,
manedroppen in het mos;
Lokke windt haar kroontje los
krullende-uit in duizend kronkjes;
Sparrespichtje en Zwammevlam
honklen in een hollen stam.

Rosse vangt een krakend blaârke;
Ranke, vlot als bekeschuim
derteljaagt op Duivepluim;
Hagelinge, Nestelaarke,
Dauwediefje, Druiveglans
reien kring en ringelkrans.

Hoor den zwoelen herfstnacht weven
windesproken in het bosch,
woelen 't welk geblaarte los,
't is er àl geluid en leven,
risplend, lisplend lucht-gerucht,
zoo gefluisterd, zoo vervlucht.

Hoor dat wondervolle bruizlen
en het brimzlen van den wind
die een sprokewebbe spint
daar in de Elven-voetjes ruizlen,
tot heur mane-zuivre stoet
voor den morgen vluchten moet.

ZON [1])

DOOR

HERMAN TEIRLINCK.

Vierde Beschrijving.

Als Philemon op dien donderdag nanoen, de voordeur achter zich laat dichtslaan, kletst de volle lentezon in zijn aangezicht. Hij staat een oogenblik verblind en zijne wimpers trillen. Is het ginderhooge een gulden fornuis en flapperen, den hemel langs, de geweldige vlammen? Philemon ziet geen steke vóor oogen. De straat is een vlage vuur en de huizen van den overkant staan onzichtbaar achter de vlage. Het duurt nog eer Philemon, die in de schemerte van 't binnenhuis verwend was, nu de overdadige klaarte op zijn gelaat dragen kan. Dan stapt hij beraden door, omgloeid van rijke zon en omsierd rijkelijk.

Philemon is een jongmensch, die binst dees uitzonderlijk half-dagje, op zijn kantoor verlof bekomen heeft. Zoo gaat hij nu in bleekbruin zondagspak, een rood-zijden dasje om zijn hoog halsbord en een dandy-rietje tusschen zijn geelgeschoende vingeren, luchtig voortjoepend op krakende puntzolen en even-schuins zijn panamahoedje op stap voortwiegend boven zijne schouders. Hij is waarlijk een aardig jongmensch zooals gij het opmerkt dat hij door de zon trippelt: een vlek goud op zijn strooien hoed, een riemken witzilver om zijn hals, een paar overeen-kruisende spiegelkens, dewelke zijne versch-geblonken schoenen verwisselen overhand, en in de vurige ruimte daaromme een geel-blinkend wiel, hetwelk naar ge ziet, heel wonderlijk zijn zwaaiende draaiende rietje is. Aldus, in de klinkende straat, overgoten met licht, is Philemon een klein licht van kleurenweelde en een stuk van het groote licht.

1) Uit een bundel beschrijvingen, uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Bussum.

Maar van binnen ook, bij Philemon, klatert de zon. Ze doet er een heerlijk wonnewerk en spreidt er, met uitmuntende verven en zonderling gezang, de veelvoudige vreugde van haar joelige lente. Zoo gebeurt het dat Philemon een liefelijk pleizier gevoelt en binnensmonds een liedeken neuriet, dat zonder einde is, dewijl hij het zelf dichten kan op de eindelooze mate van zijn zonnig geneuchte.

Philemon kijkt niet om naar de menschen die voorbijgaan, maar loert dikwijls, al voortwippende gelijk sommige hupsche kapoenen, zijlings om in het spiegelglas van winkelvensters naar zijn prontelijk zondagsekwipage en zijn sierlijke dracht, zijn rechterhand speelt om zijn raderend rietje en zijn linkerhand steekt hij lichtjes tusschen den derden en den vierden knop van zijn bovenfrak, zoodat zijn pinkje boven den vesterand uitpunt heel luttel, naar de manier van iemand die een mooie hand onder een spannend handschoen te toonen heeft. Zoo is dit altezaam een staatsie van steedsche djentigheid. Straks zal Philemon een sigaretje aansteken en, met alle mogelijke ongedwongenheid, den damp meer dan ten halve inslikken, om zijn hoofsch fatsoen te behouden. Zoo denkt Philemon, want hij kan de verschillende blijken van zijne elegantie op kalme afstandjes matelijk uitbrengen. In dees oogenblik is de pink op het vesterandje het hoofdzakelijk blijk. Straks het sigaretje. Niet te gauw. Verder, bij de krantenkiosk van de Vlaamsche Poort, het aanwerven van een sportblad naar zijn goesting — „l' Auto" zal hij nemen — en het los dragen ervan. Hij zal het dragen boven zijn linksche vestzakje, opdat de gele handschoen zoo vlak op het witte krantpapier, ganschelijk in het licht valt. Hij zal echter den titel van het blad buitenwaarts keeren, en niet averechts, en hem, ongedekt, halvelings leesbaar laten. De titel mag niet geheel leesbaar zijn. Dat is brutaal.

Philemon weet nog meer raad. Hij weet zich vooral zeer losjes te gedragen, op het kantje af zorgeloos. Het gebeurt alles bij hem, alsof 't niet ànders kon, alsof 't een aangegeboren gave was, alsof hij niet alle avonden, voor den lavabo-spiegel op zijne slaapkamer, repeteerde, sinds weken....

Het subtiele programma wordt, let hierop, bid ik u, door Philemon met de grootste onverschilligheid uitgevoerd. Hij drilt de Willebroeksche vaart langsheen, waar spettert en spoelt de zon, gebrokkeld in duizenden scherven. Hij drilt de stadspoort voorbij volgt de lommerlooze kaaien, en geraakt aan den ingang van de

schoone Groen-dreef, dewelke, bezij een vierdubbele olmenreke, leidt naar het Koninklijke Park te Laken. Hier staat Philemon stille. Het sigaretje is opgerookt, en daar houdt hij nu het sportblad.

Philemon staat stille en kijkt naar het uur. Hij redeneert. Hij zal eerst hier een tijdeke in de volle klaarte staan. Zoo kan desnoods wie hem zien moet, hem gemakkelijk zien, en zichzelven laten zien. Daarop beweert hij dat hij veel te vroeg van huis vertrokken is en er veel van zijn prestige bij te verliezen is. Van een anderen kant is het niet kwaad, lang niet kwaad. Hij bekent dat de verwachte hem aldus niet ontsnappen kan en troost zich in die gedachte. Het is in der waarheid een troostvolle gedachte. Veronderstel dat Philemon verliefd is....

Philemon redeneert. Hij zal straks onder de olmen wandelen, waar de zon neerdroppelend al tusschen het krioelend getak, op gelen zandgrond in tintelende spikkeling openspetst. Niemand moet merken dat hij hier aan het wachten is. Een wachtend jongmensch heeft iets nuchters over zich, en dat presteert niet veel. Ook lijkt al dadelijk een wachtend jongmensch, zeer potsierlijk, op den held van een kalverig romannetje. Alle voorbijgangers merken het op:

— Dat jongmensch wacht...., peinzen de voorbijgangers.

Geen oogen zijn oolijker dragers van spottende minachting dan dezulke van dergelijke voorbijgangers. Philemon weet er alles van. Maar Philemon redeneert beter. Bij het zon-beladen water zal hij staan en de brekende lichtgolfjes beloeren en met veel belangstelling de booten nagaan. Hij zal dood-gewoon ommedrentelen, uit nonchalance de autokrant tegen zijne broekspijp laten flappen, lui met het rietje de losse keien doen opjoepen, aldus wijd-beenend blijven staren naar spelende kinderen, en goedig glimlachen, langzaam, als een echt flâneur. Onderwijl zal hij wel een wakend oog allentwege ophouden, in schijnbare onbezorgdheid. Onder de boomen loopen meestal kindermeiden, voor het meerendeel, domme schepsels; en van het leven weten ze niets af, hetgeen de toestand voor Philemon meer verdragelijk maakt.

Alevenwel en spijts een stiptelijke naleving van deze ingewikkelde gedragsregeling, wordt, naarmate het uur vordert, voor Philemon de toestand al minder en nog minder verdragelijk. Onverdragelijk is eindelijk de toestand.

Zooals gij Philemon thans ziet, nadat hij nagenoeg anderhalf uur op de wacht kuiert, zooals gij hem ziet, zweetend van angst,

vermoeid, gelijk hij is buiten pale, verdrongen in koortsig ongemak,· zwaaiend zonder liefelijkheid een omgedraaid en thoopgefrommeld sportblad, terwijl een rietje achter zijne hielen jammerlijk over den weg sliert, twijfelt gij niet meer, of Philemon is verliefd.

Philemon is smoorlijk verliefd.

Sinds weken zijn voor Philemon de nachten onzacht en slapeloos, behalve den zaterdagnacht, want dan speelt hij whist in den avond, blijft laat uit met de vrienden en drinkt zijn mate voorbij. Sinds weken droomt en suft hij over dag, op het kantoor. Sinds weken zit hem een liefde in het lijf, als een hel. En omdat er een einde moet komen aan zulk een wanorde, heeft hij dezen donderdagnanoen verlof gevraagd en zal hij den moeielijken knoop doorhakken.

Doorhakken. Dat wil zeggen, Philemon zal spreken, overwinnen of vergaan. Hij weet van het meisje wat men er van weten kan als men haar nog niet aangesproken heeft. Zij is nagenoeg zeventien jaar oud. Zij is zwart als de blauwe nacht en blozend als de blonde dageraad. Zij is de dochter van een huidevetter en de zuster van een schoolmeester. Zij volgt de cursus van de hoogere beroepschool. Elken donderdag wandelt zij na den noen een paar uren onder de groote olmen, zet zich aleens neder op de lage banken, dichtbij 't zijden water van de vaart, en leest. Zij heet Marthe. Het is niet mogelijk dat zij Philemon niet heeft opgemerkt, want overal is hij haar nabij. Het is niet mogelijk dat zij Philemon's liefde niet raadt. Vandaag zal die liefde bekend worden openlijk. Philemon heeft moed....

O! Philemon heeft moed! Daar kijkt hij naar het uur en snokt aan zijn hemdsboordje en kuiert jammerlijk buiten alle regels van gentleman's fatsoen. Daar staat hij plots met een schok in zijn hart en ijskoud wordt het zweet, dat in de schaduw van zijn hoedranden perelt. Hij doet een ommekeer binnenzijds en herpakt zijn eigen. Al de zontintelingen die schateren over den grond vlieden in een zwaai door mekaar en stille brokkelen vaneen, tot ze weer allen op hun plaats roerloos liggen te lichten. Aan den ingang van de dreef staat Marthe in hel-wit japon en bleekblauw jurkje, onder de zoete lommerte van haar breede bergère-kapeliene.

Het is nu of Philemon haar niet eens bemerkt. Met onverwachte belangstelling staart hij, ineens zijn hoofd onwendend, naar een

oud vrouwtje, dat, bijna in de volle zon, een rood trommelmoleken heeft neergezet. Het vrouwtje staat in een schaduwvlek, en de roode trommel gloeit met groot geweld in de noenestralen. Twee kindermeiden naderen. Het witte schort van de eene is half beklaterd met zon, het schort van de andere is als een zinderend zilverlawaai. Ze lachen dus en gichelen ondereen en spreken het vrouwtje aan, hetwelk hare grijze gestalte vlekt tegen de beweeglijke schemering onder het olmenlover. Het vrouwtje is alzoo eene doffe tint, vol zwakke schakeeringen, maar de roode trommel blikt als een vuur en de kindermeiden, terwijl ze het koperen moleken stooten om karabietjes te draaien, flikkeren veelvervig en schetterend er tegen aan. Philemon beziet aandachtig dat kleurengedoe. Neem nu, als het u belieft, waar, hoe alweer hij in bezit is geraakt van geheel zijne aanvankelijke elegantie. Ongemerkt is het sportblad boven het linksch vestezakje geraakt en de geschoende hand ligt effen en sierlijk te pronken op het wit papier. Het geel rietje zwirrelt op de tjoppen van zijn rechtervingeren en de zon, die 't àl beloert, speelt langs dat lichte zwaaiertje met puntelend, dibbelend, tjokkelend licht.

Ge zoudt zweren dat Philemon pas aankomt en hier heel toevallig voorbijslentert. Langzaam keert hij nog eens ginds en herwaarts en stapt daarna rechtuit. Op dees moment merkt hij de jonge juffrouw met het blanke japon en het blauwe jurkje. Hij schrikt. Hij schrikt zoo eigenaardig, zoo opvallend, zoo theatraal, en seffens fleurt op zijn wezen een schoon-aangebrachte glimlach open in een lichte blos van aandoening. Hij stapt traag door, en, op een beleefden afstand nadert Marthe, die, als een wondere verschijning van blanje en blauwe en blonde gedoezel, daar opklaart in den gulden dag, aan den blakenden ingang van de dreef.

Bescheiden, half-sentimenteel en ganschelijk naar de manier van modegedoe, buigt even de fijn-beaarde Philemon. Hij heft zijn panama op, brengt hem langs een vlugge cirkeling tot vóór zijn borst, en ontwikkelt, volgens de regelen van de allernieuwste stijlzuiverheid, een prinselijken groet. Ongedwongen gaat hij. Sierlijk gaat hij. Hij is voorbij.

— Opperbest, peinst Philemon, dat is een uitmuntend begin. Hoe mooi deed ze met haar hoofd! Hee! zal ik zeggen, dat meisje kan mij waardeeren.

Hij herschikt zijn hoed en herlegt schuins op zijn voorhoofd de

haarlok, welke zeer schuchter onder de bleeke boord moet zichtbaar worden. En hij peinst op een nieuw:

— Dat meisje heb ik beet. Wel, wel....

Al is Philemon wezenlijk opgetogen, hij behoudt evenwel zijne fatsoenlijke staatsie tegenover de op- en neergaande wandelaars. Het is ook niet noodig dat iemand merkt hoe hij wezenlijk getroffen is en hoe hij nu rechtsom draaien moet, hetgeen hij dadelijk doen zou, niet haastig, bijna met verveling. En waarlijk, zoo draait hij om, en volgt het meisje, moe-stappend, als lag vóor hem een doellooze weg.

Marthe treedt stille voort, vederlichte op hooge hakken, rilde van leen en kortgerokt. Boven haar schaduwt het wijde gewelf der olmenkruinen, waar zijpelt, ongelijk, het oolijke straalgedrop. En zie! haar witte kleed flikkert op of grijst roomachtig, naarmate de val van het tokkelend licht haar taakt of overslaat. Ze glijdt, veranderlijk van verve, over de zon-beregende laan.

Thans nadert ze het water, en blijft droomend aan den oever staan. Philemon wint tijd met een sigaretje aan te steken, en loert daarbinst naar Marthe, schijnbaar onbelangd. Marthe staat droomend aan den oever, de lommerte voorbij. Haar kapeliene is een zilveren lichtkroon, waarlangs neergolven alover hare schouders, alover de azuurklaarte van haar jurkje, tot op de klatering van het helle japon, de vloeiende gloeiende hemelglanzen. Zij staat dus vlak tegen het water. Het beweeglijke water speelt met alle kleuren van den hemel tegelijk: blauwe luchtschervels of blank-roze wolkenspiegeling, licht-mauve flarden met lintjes teergroen, en daaronder de zwaardere tint van de diepte. Maar op alle schakeeringen glinstert en streelt het rijke goud van den noen. Het goud van den heeten noen fleert evenzoo langs de gracelijke Marthe, zoodat in het algemeen kleurenpriëel er geen tastbare afstand is tusschen de spelende watervlakte en het tengere spel van 't rokje, 't pakje, de bergère-kapeliene. Een skiff-boot glijdt voorbij; het roode jersey-pak van blootgearmde roeiers, het gele vlaggetje en de oranje bootlenden brokkelen in den stroom, trillend en streepgewijs. De oever van den overkant is wazig als een uitgelengde damplage, en de huizen staan er, nauw te zien, verschroeid en vergaan in de spattende zon.

Als Marthe juist verder opwandelt en terwijl ze zich mijdt voor een rennend gespan met poney's — de poney's klopperen met hun kloeven dat het schettert, en 't is precies een welluidend

beeld van zon — komt haastig Philemon op haar af. Ze bloost schielijk en wordt seffens bleek. Philemon buigt blootshoofd voor haar en zijn wangen glanzen. De woorden die hij zijn eigen sinds dagen aanleerde, hollen al te zaam in zijn geest overhoop en hij doet een geweldige poging om ze vaneen en ordelijk te krijgen.

— Mejuffrouw, stamelt hij, neem me niet kwalijk —

— Mijnheer, ik ben.... o!

— O, gij zijt goed, gij zijt al te goed.... Ik móet u iets zeggen, juffrouw, van belang — iets van belang.... voor mij. Ik ben vrijpostig en onbeleefd, zou ik denken — en gij ook.... ik meen: gij ook zoudt het denken, zekerlijk. Maar al zoo lange ligt het me hier van binnen te knagen, wat ik u te zeggen heb, wat ik u te zeggen heb, iets van belang, ik meen: voor mij. O, gij zult luisteren, alleen om mij te beloonen.... dat ik zooveel moed had, u zoo aan te randen, zonder verlof.... zult ge niet?

— Ik ben waarlijk beschaamd, mijnheer....

— Mijn naam is Vanginderachter, Philemon Vanginderachter. Uw naam is Bellens, juffrouw Marthe Bellens. Ik ben zeer vereerd.

Hij buigt dieper. Hij is teenemaal in de war en zijn slapen gloeien. Hij hoort het zelf aan zijn stotterende stem, dat zijn dandy's gezag beneden schatting zakt. Hij jaagt nu de volzinnen achter mekaar, om er gauw mede gedaan te maken. Hij is angstig dat er misschien geen einde aan komt.

— Sinds weken ken ik u. Vergeef me, juffrouw. Ik volg u elken dag, op uw weg naar de beroepschool. Ik durf niet hopen dat gij mij hebt opgemerkt. Of deedt gij wel? Ik zou u veel, veel moeten zeggen. Uw vader is huidevetter, dat weet ik. Ik wil gaarne kennis maken met uw broeder. Mijne moeder haalt haar vleesch bij den baas van uw broeder. Mijn vader is griffier op het Stadhuis, en ik zelf werk bij een notaris op kantoor. Ik ben anders nooit vrij in den namiddag, maar ik wist dat ge, met den schoonen Donderdag hier in de Dreef zoudt kuieren, al lezend. Ik heb niet zoo heel lang gewacht, eer ik u zag. Dat heeft echter geen belang — ik meen: het wachten. Hebt ge er bepaald iets tegen, dat ik met u wat oploop onder de boomen?

Het meisje vraagt heel zacht, of het noodzakelijk is. Philemon, schiet uit in een versche bui.

— O, niets is noodzakelijk, buiten 't geen ge verlangen wilt.

Maar bedenk met welke hoop ik me bij u heb durven aanmelden. Die kindermeiden bezien ons.

Het meisje stapt langzaam voort en Philemon wandelt nevens haar. Zij jaagt hem niet weg. Zij kijkt naar de lichtplekken van den grond. Philemon voelt nu een groot geluk en, binst dat hij zwijgt, eerbiedig voor het zwijgen van Marthe, komt een schoone vrede in zijne gedachten. Hij merkt dat zijne presentatie potsierlijk was en niets gemeens had met de mooie redevoering, welke hij zich had voorgesteld. Hij wordt verlegen. Hij zou dat alles wel willen goedmaken. Sprakeloos gaan ze beide. Daar zijn nog wel kindermeiden die omzien naar hen, en die gichelen. Ze gaan stille. Ze hebben alle twee een liefelijk genot, een zonderling geklop binnen hun harten, een gloeiende polsslag op hun boezem. Hunne lijven zijn zoo wonderbaar geweven in het laaie licht van de lente. Het is alles wel aardig, alles zeer aardig.

Maar Philemon voelt het einde van deze wandeling in het einde van de dreef. Hij let op het einde van de dreef. Ginds is de groote plaats van Laken, waar opgaat de breede ijzeren brug over het water. Onder de lommerboog der olmen ziet hij de gele klaarte op de groote plaats. Hij moet toch praten, toch iets zeggen, toch iets weten. Ginds zal hij niet verder mee mogen. O! dat deze heerlijke laan niet eindeloos strekt!

Gedwongen zegt Philemon:

— Het is wel zeer schoon weder, juffrouw.

— Ja zeker, mijnheer, zegt Marthe.

Eene poos. Het zelfde wagentje met de poney's komt afklepperen.

— Zoudt ge niet gaarne zoo'n wagentje met poneys hebben, juffrouw? vraagt Philemon.

— Dat zou ik gelooven, ha! ha! lacht de lieve Marthe.

De poneys draven te viervoete voorbij, klabetterend over den klinkenden weg, en de gutta-wielen van het rijtuigje maken niet het zoetste gedruisch. Een heer zit in het rijtuigje met twee dochtertjes, dewelke dragen op hun waaiend los haar een klein wit petje met roode streepen. Als het gespan reeds heel verre is, merkt men nog, in een zonnevlaag, de petjes gansch hoofdzakelijk. Philemon wordt angstig: de laatste olmen zijn nabij. Hij wil toch eene minste zekerheid hebben. Hij zegt:

— Dat is raar, hoe men zoo duidelijk nog die twee petjes herkent ginder — vindt ge niet, juffrouw Marthe?

— O ja, zegt Marthe, het is ongelooflijk, mijnheer... Philemon.... Daar klatert de groote plaats van Laken open. De ijzeren brug kaatst, met menig geflikker, de volle zon in het water. Een groene tram ronkt over zijn daverend spoor, en belt, en belt onverschillig. De zwarte menschendrommen stijgen naar de brug en achterwaarts, over de vaartleuning, rijzen de vele masten van liggende schepen. De zon leeft op ieder vlaggetje.

De zon leeft hier met alle geweld. De zon stort uit den ganschen hemel omlage en spetst overal uiteen, in duizenden kleurriemen. De hooge gevels der witte huizen dragen den noen. De zon is wijd en allerzijds.

Dus komen Philemon en Marthe op de groote plaats van Laken, zooals het te voorzien was dat zij zouden doen.

PERSOONLIJKHEID

DOOR

SAMUEL GOUDSMIT.

I.

Annette had 'r laatsten toets losgelaten, en zich rekkend over den rug van 'r pianostoeltje, zag ze, als zoekend, om naar Louis, die met handen op z'n knieën gekruist en naar den tuin gekeerd hoofd, 'r zelfbegeleiden zang had zitten aanhooren.

Jozefine, straks even om te babbelen binnengeloopen, was naar den achtersten kamerschemer gaan zitten: met 'r mof en 'r mantel nog aan zat ze diep in den donkeren crapeau gedoken, wiebelend met 'r hangende voetjes boven 'r uitgeschopte overschoenen, en 'r vilten libertyhoed drukte ze ongemakkelijk tegen den stoelrug, waarboven, aan den donkerblauwen behangselwand, breede marges van etsen blanke lichtstreepen vlekten.

„Je hebt wel leuk gezongen," riep 'r rappe mondje Annette toe, „'k vin ze ècht die dingen, vin je ook niet, Lou?" nikte ze schielijk-vragend en ze wipte coquet 'r hoedrand terecht, die door 't hoofdbeweeg langs den stoelrug 'r mooie haar verwarde.

„Jawel," zei Louis zwaarzacht naar 'r heen, en wreef langs z'n voorhoofd de hindernis weg van 'r vraag.

Nee, hij kòn 't niet mooi vinden, hij had 'r nog nooit iets mooi hooren zingen; ontzield had ze ze, de liederen van Schubert en van Strauss — sentimentloos waren Erlkönig en Ständchen, dat mooi-weeke Ständchen, vàn haar gekomen — zij brutaliseerde toch de heerlijke zeggingsmacht door de prachtigste poëemen te durven voordragen, alsof 't inderdaad haar bestemming was. Geërgerd voelde-ie zich, verwreveld, wijl vol bitteren spot, dien-ie niet mocht zeggen hier.

Straks, toen-ie van de wandeling bij 'r binnen was gekomen, had-ie zich een korte poos zoo gelukkig gevoeld. In den canapéhoek, bij 't grijsgedempte licht achter de zwaardonkre overgordijnen, had-ie heerlijkrustig achterover gelegen, luisterend in loom soesstaren naar 't weinig beduidende gepraat van Annette. Na veel zoeken, onbevredigdheid van niet kunnen werken, zelfversnippering in maar halfgelukkig dagenslijten met burgerlijk geweten, lieven regelmaat, was, na enkele uren arbeid in den morgen, de middag opeens den dag gaan vermooien. De herfst had 'm toegezongen, toen-ie uit z'n kamer naar buiten was gekomen, de herfst met z'n ruigfrissche kou, z'n hittelooze zon, waarin de groote stadshuizen opstaan als blanklichte paleizenrissen, elke kleur, als metaal, in z'n sobere zelfschoonheid, als door glasklaar, gelàten. En tusschen de stomme wonderbaarlijkheden, die er massaal hun schoonheid uit stonden te pralen onder den wijdklinkenden hemel, stond 't geboomte als door een reuzige hand bij groepen en plokken neergeschikt, hoogschaterend van zonnespel op goudbronze hoofden. Langs de grachtenhuizen, stoergerijd, zwaarkroezige reuzen, voorname boomen die de tijden doorfronsten — zij heffen hun blonde koppen voor de hooge gevels — en zonneschampen kopertintelend krioelen erin. Een enkele kruin wel stond al naakt tegen 't blauw te verfijnen, maar nog waren de takjes omaaid van 't warme zonnegeluk, het deed geen pijn als in schreiende regendagen, want langs den wijdvattenden hemelkoepel sloeg de popelende levenskracht tot in den brutaleren stap naar hem uit, tot in 't klaardere wielengeratel op de als hooger tillende stratenruggen. Ja, hier binnen had hij zich straks zoo rijpgelukkig gemerkt: buiten geweten de feestelijke vaart van den dag met zon en veel blij-sterk levensbeweeg — en in het huis, zoo geschurkt in den canapéhoek, de hindernis van het geluid tot neurierust afgebouwd, omkamerd tot schemerzang de ommevaart van het licht, en in den fijnen weelderuisch van 't vertrek de vachtzachte warmteaai van 't voorname gegloei uit den hoogrossen haardbuik, die dofroode glansvlekken speelde langs de meubelranden in de grijslichte kamer. In zijn lieve hoekje, met halfgeloken oogen, had-ie àl 't moois waargenomen, en zijn gedachten doorzongen van den teruggevonden arbeidslust, verhelderd door vermetele plannen, was, als met slanklichte lijnen, een kalmjuichende levenstevredenheid komen ommedansen rond zijn bestaansweten. Als zoo

dikwijls, wanneer-ie, in blije oogenblikken, als met 'n wenk van z'n gedachten de hoogte van z'n bereiken onderzocht, had-ie àl goede dingen gevonden, die z'n voortgang bepaalden: mooie Annie was daar, die 'm verwende, 'm ook, na zooveel zorgmisère, hongerend gesjouw van kamer naar kamer, bijna weelderig deê leven — dan z'n werk, o, ja z'n werk dat 't grootste, haast niet vast te houden geluk was — 'n beetje goeien naam al, zoo jong — en vooral 't heerlijke besef dat-ie vanmorgen weer wat gedaan had, na zooveel dagen onmacht tot neerzetten. Een wondere doorjuiching van z'n wezen was dat weer geworden, dat tilde hem hoog in de breedste denksfeer, vanwaar-ie gemakkelijk z'n levensdingen regelde en de menschsentimenten prinselijkrijk te keuren had. Als een koning was-ie — een stille koning onder de wetende menschen, die wist al het fijnste beweeg van hun doen — de kleuren van hun verblijen en den zang van hun verdrietelijkheden. Hij wist zoo de radertjes van hun zieleklokjes, die repten bij elken tik naar hun lijvengebaren.

En in dien oppermachtigen rijkdom was-ie dan plots gaan missen 't zoo noodige, evenwijdige voelen van wie dadelijk òm hem waren.

Een gelukverrafelende gewaarwording was het, toen Annette over stemming was begonnen te spreken — met haar ongevoelde, levenlooze woordjes kwam zij dan het broosprachtige beroeren, en altijd moest ze zingen, zìngen. O, daar was het weer opeens gekomen — 't gemartel van de onrust, dat vastzat aan het geluk; als hij één woord zei uit zijn diepere leven, dan merkte hij dat het geen plaats bij haar vond — dan was het of 't weer naar zijn binnenste terugkwam, maar meedragend iets van Annette's onwezenlijkheid en daarmeê vertroebelend àl 't kleursterke van zijn stemming. Dan zag hij daadlijk weer haar onechte begeeren, haar met geweld òm de kunstvergoding artiest-willen-zijn; haar woorden waren altijd nàast het subtiele onderwerp, draaiden dan lijnloos tot een algemeen overdrevenheidje — zij gaf gedachten als sluwe passepartoutjes tot zijn denkbeeld ontzield was, banghandig overbabbeld.

Zij wist wel dat hij ver boven haar stond, dat hij niets voelde voor haar muziek dan wat nijdigen spot, dien-ie inhield de meeste keeren, wel 'n enkele maal toch 'n slecht-gespeeld beleefdheidscomplimentje probeerde om te liegen — maar zij wou zoo graag iets zijn, iets officieël-geachts in een kunstmilieu, en zij hield er zoo van, hun beider verhouding wat boekachtig te maken.

„Mag ik nou is wat voor je zinge, Lou?" had ze gevraagd, toen ze een paar gelukkige dingen van hem met een paar domme antwoorden vermoord had: „Hè Lou, we hebben nou zoo'n mooie middag, 'k voel me d'r nou zoo ècht voor, 'k heb de Erlkönig gerepeteerd vanmorgen, za 'k je 'm 's laten hooren, jà?"

Zij kwam even vleilachend bij hem staan en met een zoen: „'k mag toch wel, niet?"

„As je zoo graag wat zinge wil, jazeker" had-ie met verduwden wrevel gezegd, en 'r mooien mond toegelachen meer dan 'r egoïstisch geweten voorstel. „Maar wou je je zélf accompagneeren?" vroeg-ie, innig bedoelend 't te verhinderen.

Ze vond dat juist 'n complimentje en zei, nou dat moest ze toch altijd doen, mallert? en deed z'n hindernis gegronder zijn, toen ze 'r bij zei: nou ja als ze later in 'n zaal speelde niewaar, dan kreeg ze begeleiding, maar nou moest ze toch altijd zoo studeeren.

Ja, dacht ie, die zaàl, die deê 't 'm — zonder dat — de zaàl en 't handgeklap zou Annette 't woord „kunst" nooit zoo dikwijls hebben uitgesproken. Als ze zong was 't om artieste te spelen, was 't bewegen in haar maar even beter dan de nijd van een veel schouwburgbezoekend menschensoort, dat geld heeft om den kunstenaar na te apen in zijn grootste en diepechtste ontroeringsopenbaring. Als hij 't bedacht, zoo vaak ze over schoonheid spraken, en dat kòn hij niet mijden als hij bij haar was — als hij 't bedacht, hoe ze, zonder minste overtuigingspuurheid haar beweringen en antwoorden gaf, hoe ze, op conservatoire om zangeres te worden, alleen daar gekomen was door de vermaledijde middelen, die de oudertjes er voor hadden; door haar niet-tevredenzijn met 't zuiverder in zich opnemen van de nooit te ordenen schoonheidsaandoeningen en 'r kinderachtig-sentimenteel verlangen zich een kunst te gaan verwerven, schoon 'r geen nietigste scheppingskiem in 'r leefde; als-ie 'r aan dacht, zwol een haat in hem tegen 'r vermetelheid, kon-ie 'r neertrappen met woorden-scherpte, hàd-ie zich wel enkele malen, wen de bekoring van 'r lieve uiterlijk overwonnen was en van 't waardeeren van 'r gewoon-eerlijke liefde, met vinnige vergiftlachjes die sarlichtjes in z'n oogen ontstaken, op 'r gewroken, tot 'r levenlooze verdediging 'm meestal zich in deed houden — hij was te sterk voor haar om haar aan te vallen — en dàt maakte hem dan nog bedroefder, bitter van machteloosheid....

't Complimentje van Jozefine was hem een pijnende hindernis,

nullig vriendinnetje, dat 't, als alles „leuk" vond, dat Annette op conservatoire ging en verloofd was met 'n „schrijver."

Zij was wat nieuwsgierig geworden door z'n voorzichtig gezegd „jawel" en dadelijk zwijgen — en wijl hem gemeenlijk 't hoogste oordeel werd gelaten over dingen boven bonbons en winterhoeden, hield ze 'r onderzoeken aan en: „vin je 't soms nièt goed, Lou?" vroeg ze uit 'r schemerhoek bij de deur.

„'k Zeg ommers jawel," zei-ie met afgewend hoofd: „wat wil je nog meer van me, kind?"

Annette zag even teleurgesteld naar 'm om; hij dwong zich haar niet aan te zien, om z'n ingehouden ergernis nog niet te laten merken. Een hooge trots voelde-ie in zich regeeren — ze moèst toch eenmaal zijn spot kunnen verdragen, wilde ze ernst tusschen hen tweeën, ook in dingen meèr dan de vraag àl of nièt uit te gaan of 't verschil van oordeel over lage en hooge schoenen. Waaròm meed-ie 'r aan te kijken en geen antwoord te geven op 'r stille vraag om z'n meening, terwijl ze nog steeds dacht iets wèl-bijzonders te hebben gedaan? Had-ie 'r al niet dikwijls genoeg laten hooren, dat-ie 't wist, hoe weinig onderscheidingsvermogen ze had, hoe weinig bevatting zelfs, veel minder immers macht om weer te geven wat zoo prachtiggroot doorleefd was? Was 't niet verwonderlijk-klein van 'r, zonder dat 't noòdig was — was 't oòit noodig? — voort te gaan, de rijpe schoonheden te verminken en àl weer om oordeel te vragen? En werd 't niet eindelijk brutaal, om te pruilen, als-ie 'r toch keer na keer de waarheid moest zeggen? Vòelde ze iets van wat ze voordroeg — ze had moeten weten dat 'r werk belachelijk was — hoe kon ze dan zoo zijn hechtdiepe liefde voor àl wat kunst was, negeeren, door 'm telkens weer, zonder in de zegging van één woord vooruit te zijn gegaan, zonder immers den minsten ernst gewonnen te hebben, 'r tijd met dezelfde grootendeels liefijdele dingen verbrengend, tot goedkeurinkjes te dringen?

O, hij wist 't wel, hoe zij de dingen zag, waar hij zijn leven met beide handen grissend ten boorde mee vullen wou: het waren voor haar alle officieel-hoogste dingen, waar veel menschen ten einde aller redeneering toch krimpend voor buigen moesten, dingen de wereld regeerend met groot-zwijgende stelligheid; met één zacht gebaar en één hevigen neerklap was alle andere macht aan de aandoening geknecht; de menschen hadden volle kelen of bran-

dende schreioogen wen ontroering ze in sluier wikkelde — het was om de oppermacht dier dingen het meest en maar heel weinig om hun wezen, dat Annette zich in kunstleven bewoog.

„Je vindt 't zeker niet goed?" kon ze niet laten te vragen.

„'k Vin 't prullig," zei-ie streng-weg, doorhakkend — 't moest.

Zij keerde zich om, zag den tuin in, kleurend van harde teleurstelling die ze niet dadelijk toonen wou.

„Och," zei Jozefine, „jij vit ook altijd zoo, Lou, jij denkt zeker dat je op concert bent, An moet toch pas leeren."

Een hevige spotlach vlijmde naar z'n keel, toen-ie omzag naar Jozefine's hoek. Met 'n zijblik naar Annette, die, om vriendinnetje's-hulp, boozer meende te mogen kijken, bedwong-ie zich, voelde-ie alleen z'n oogen kleiner worden van de begeerte 'r af te maken. Daar zat nog zoo'n vervloekt-mooi leeghoofdje, zoo'n duurgekleed, zichzelf verwennend nulletje, dat Liefje's vriendinnetje was.

Ja, hoe kwam eigenlijk artistiek Liefje aan zulke hooggeboren vloermatjes, hé? Was 't eigenlijk niet 't klaarste bewijs dat blond Liefje met al 'r stevige educatie, 'r pianogetingel en declamator-nadoenerij oòk 'n koddig bazardingetje was? De brutaliteit van dat nest, om 'r salonpraatjes, 'r zuivere kransjes-geleuter hier te durven zeggen naar zijn rusteloos arbeidenden ernst heen — hier tègen-critiek te durven geven op zijn oordeel, alsof-ie niet huilen kon, zich de nagels in 't vleesch nijpen van spijt, dat-ie niet anders kon zeggen!

„Zou jij óók niet 'n beetje gaan musiceeren, Jo?" vroeg-ie, „me dunkt d'r steèkt wel wat in jou, 't verwondert me enorm, dat jij ook niet aan kunst doet, schilderen of zoo, of desnoods oòk zingen, of alleen pianospelen, voel je niet wat voor viool? Och ik zeg maar d'r is maar zat, as 'n mensch maar wil, en 'n mensch z'n lust is 'n mensch z'n leven."

„Ik," zei Jozefine, „och neê hoor, ik voel d'r niks voor, ik pràat 'r liever 'n beetje over."

„Ja, ja," zei-ie, in den daadlijk gevonden sarrenden toon van zoo even tegen loopknechie vriendelijken fabrieksdirecteur: „je wou zeggen, dat je meer aan huiselijke kunstcritiek doet, ja, 'k begrijp — nou dat heeft z'n nut, hm, jazeker."

Josefine voelde niets van zijn spot, was alweer aan de praat met Annette over 't weer en andere dagendingen — vertelde in extaze dat ze 'n acteur was tegengekomen die 'r gegroet had.

Annette vond 't gelukkig, zei 'r te benijden. En dan opeens vriendinnetje, met 'n blik naar Louis, dadelijk tot hèm weer gaan latend 'r domme babbelmondje: „O gunst zeg, Lou, 'k heb verleden week je nieuwe roman gelezen, god, d'r komen vreeselijk leuke dingen in — zeg dat feestje van die ouweluidjes, o snòezig von 'k dat — echt typisch hè? — maar over 't geheel vin 'k 'm niet zoo leuk as je vorige werk, wel veel saaier. Je ben toch niet kwaad da'k 't zeg?"

„Heelemaal niet," zei-ie met 'n nijdklit in z'n keel. „Och, je neemt immers wel in aanmerking, dat 'k je oordeel niet gevraagd heb? ik praat bijna nooit met meisjes over m'n werk."

„'t Is toch heusch niet realistisch, wel?" vroeg ze.

„Daàrom niet — en òch, jullie verlichte vrouwen, hè — jullie lezen 't daar wel om, maar met dames moet je niet overhoopliggen vind ik, een man kan nog 's eerder wat fels verdragen."

Zij kleurde even in 't voelen van zijn robuste meerderheid en draaide dan met 'r hoofd — ze zei immers eerlijk 'r meening — hij mocht de zijne daar gerust tegen over zetten, en dan tegen Annette: „vin jij 't ook niet saaier dan 't vorige, An?"

Louis ging achterover leunen, toen-ie zag dat ze zijn werk zou gaan verdedigen.

'n Erbarmelijke hakkeling begon Annette over z'n diepernstige werk, dat ze nooit begrepen had, kleurend en stamelend en woorden herhalend, om flink te doen als verloofde van den auteur. Hij dook in den canapérug en rekte van nerveusheid z'n armen achterover en z'n handen gevouwen over 't hoofd. Hij zag haar vermooien in 't rossig geschijn van de pianolamp, dat 'r blonde hoofd in wolkerig gloeien ging vangen, toen ze 'r lichaam leunen liet tegen de zwartglimmerende piano; één blanke beringde hand drukte een breede ris toetsen neer, wier roomige geelwit vloeiend glansde onder 't neergeschenen licht, dat nog opwaarts verijlde in den dagschijn. Mooi wàs ze, ja.... maar heel, heel helder was 't nu in 'm, het groote was nu sterker dan het liefzwakke, hij kon ongehinderd waarnemen 'r ongelukkige nietigheid. Als Jozefine klaarder uitleg vroeg van 'r warrige verdediging, 'r termen van hèm overgenomen, dan wist ze niet, dan kon ze niet verder, dan zag ze àl naar Louis' zij, denkend dat hij toch over z'n eigen werk wel wat zeggen zou, nou ze bezig was, zoo ideaal op te komen voor z'n kunst. Maar

'n trotsche wreedheid, om 'r te làten hakkelen, deed 'm zwijgen — waarom moest hij haar helpen? — had zij iets te verdedigen tegen die stomme Jozefientje? Deed ze àlles om het voor anderen en eigen verbeelding mooi-lijkende van het dòen — was er bij geen enkele beweging buiten eten en zich opsieren het geluk van de daàd de drijfveer, dan wou-ie niet eeuwig voor kwajongen spelen en dien schijn uit enkel lievigheid wel heel graag met 'n verliefd joggieslachje opnemen voor puren ernst. O, dat-ie na zooveel begeerig en geduldig 'r òp-willen-heffen, nog 't zelfde nullige vrouwwezentje in 'r zag, met 'r wel mooi-gedachte liefde, die 'r ook alleen van alle anderen kenbaar zou blijven maken. Ja, dat ze van 'm hield, dat was 't, dat 'm al enkele keeren den strijd verzwaard had, als-ie in oogenblikken van smartelijke desillusie, door 'n plots stoere helderheid tusschen tijden van contrôle-vernevelende bekoring in, gedacht had aan breken. Maar hij wist wel, als-ie toch bij haar bleef — ééns zou 't nu gebeuren dat-ie, langzaam in gelukkige vermetelheid achteruitgegaan, van 'r weggaan zou; voor ànderen, vèlen was ze 'n begeerlijkheid — kon hìj naast zoo'n vrouw ooit z'n leven tot iets aparts maken? Zou-ie ooit iets kunnen bereiken, als-ie z'n denken, dat zich al gretig diende te verrijken, en z'n sterke individueele recht zou versnipperen en verlammen in huiselijke lievigheidjes met 'n vrouw als Annette? 'n Spot leek 't, dat zij zijn werk verdedigde, zijn werk dat het leven omvatten wou van heel hoogen wachterskijk uit, zij die immers niets van het leven afwist, niet één stukje van 'r eigen bestaan kon waarnemen. Het was of een wijde geur tot kittelende kracht in hem op kwam groeien. O, wat waren 't toch allemaal poppetjes die wijfjes; had-ie de kracht om, eens thuis, eens wèg in z'n goddelijke werk, dat nulletje vàn 'm te gooien, dat nulletje dat 'm eigenlijk grof beleedigde met zich naast 'm te durven zetten. Hij voelde het, als een bangbenauwend tintelend nijpen, tot wezenlijk voornemen groeien: straks naar huis te gaan, en niet terug te komen, zich te werpen in de bergen van werkplannen, die dag aan dag in hijgend scheppingsbegeeren, dichter en hooger en vaster om en boven hem zich rijend drongen. O, wat zou het een godsbestaan zijn, zich los te maken van dat muggenomzwermen, dat 'm beèt — zwarte venijnplekjes in z'n prachtblanke denksels, tot er velen vergingen — en te werken met gelukzwaar hoofd, wording na wording, met uitgelaten jeugdkracht.... Doorzetten moest-ie nu, eer nieuwe toe te geven lief-

heden 'm weer voort zouden doen sukkelen dit gangetje van kleine genietingen en sympathieën, waar-ie zich eenmaal verloopen zou in vadzige onbewustheid. Onbewustheid... dat was: niet meer wèten, niet meer zièn, zijn zooals de meisjes dàar, zooals de groote menigte — dat was dat de grootheid van zijn waarnemingssensatie versterven zou, dat hij in de matte omsfering van het gemeenzame bestaan zijn leven zou uitstrompelen, met glimlachjes en huistraantjes — nee, nee, o god, dan moest-ie liever breken, voor altijd breken met dit noodlottig liefhebberijtje.... hij zou zich sterk maken....

Zij stonden met 'r tweetjes, als hèm heel vergeten, te babbelen over de nieuwe kleurige kleeren van 'n vriendinnetje en plots wierp hij 'r bitter een nijdige spotternij tusschen over Annette's kleeren: zij moest voor elke componist een apart japonnetje laten maken, zei-ie, en voor Beethoven iets heel bijzonders, anders begrepen de menschen niet, dat zij Beethoven òok den grootste vond.... Jozefine zat te schaterlachen, met 'r kopje naar 'r schoot gebogen om zijn vinnige opwinding. Maar Annette, niet geloovend zóó klein te zijn — was zij nu zoo'n nul? — gemeen, om 'r zoo te beleedigen! —:

„Wees asjeblieft niet zoo flauw, hè?" vroeg ze, „je kan zeker wel over wat anders spreken niet, ik ben niet gecharmeerd op die pret."

„Och nee," zei-ie, „laten we hièr liever wat over praten, daar zijn we 't veel immers meer over eens, An."

Met van 'r gebogen leunend lijf nauw-opgewende oogen, stond Annette even zwijgend naar 'm te kijken. 'n Frons van teleurstelling rimpelde in 'r mooie voorhoofd, toen ze plots merkte Louis' hevigen spot, dàn z'n ingehouden minachtingstrek, als-ie naar haar opkeek. Zij voelde zich zenuwachtig worden, om zijn verernstigenden bitterheidstoon; en om zekerheid uit te lokken, zei ze tegen Jozefine: „Je moet 't maar niet au serieux nemen, wat-ie zegt, hij is weer 'n beetje bijzònder, schijn 't."

„Bedoel je, da 'k 'n beetje idioot ben?" vroeg-ie.

Zij kleurde en zag geraakt naar 'r voetjes, waar ze schuifelend mee speelde over 't tapijt.

„Idioot," zei ze, de schouders optrekkend, „dat beweer 'k niet, 'n beetje aanstellerig alleen, dat zul je zeker zelf wel voelen, niet?"

„Zoo denk je me zeker weer te binden, hé?" gaf-ie zich even

lucht, „heb je soms nòg 'n beetje educatie voor me, An? je zal me wèl van dienst zijn."

„'k Wist niet, dat 'k je zoo hinderlijk was," bedoelde ze te verwijten, maar 'n bevinkje bange verwondering om z'n bij zoo fronsenden ernst lichtjes verbleekend gezicht kwam hem zichtbaar in 'r opeens strakblauwe oogen; en hij hoorde 't als een excuus, dat al 'r droeve machtelooze kleinheid bewees:

„We mogen toch wel 's over àndere dingen óók spreken? we kùnnen nìet àltijd ernstig zijn, Lou."

„Dat hoef je ook niet kindje," zei-ie, stil-stellig hoofdschuddend onder haar angstiger kijken.

Jozefine was opgestaan en kwam hen beiden de hand geven: „Jullie gaan zeker niet mee, hé? dan ga 'k maar, hoor." Met 'n daàg-gillertje, handgroetjes en veel lawaai met deuren ging ze heen.

Louis ook stond op. Zijn mijden van 'r aan te zien maakte haar banger; iets van zijn beslotenheid voelde ze weifelend dreigen, maar zij durfde die niet beroeren.

„Ga je heen?" vroeg ze, „je gaat zeker werken, hè?"

Hij wou over dat werken niet gesproken hebben, zoo wijdver stond ze er buiten. Sprak men van die dingen tot menschen die ze, als zìj bekijkend, even goed grofweg negeeren konden? Maar nu-ie, met plots breedmenschelijker overglijden haar onmacht zag tot grooter leven, haar eerlijken schrik, straks, toen ze merkte hem gehinderd en zich beschaamd gemaakt te hebben — verteederde z'n sarrende trots tot 'n snel temperend-aansluipende smartelijkheid, waarin-ie z'n eigen strijd voelde.

Hij wist dat ze ècht van 'm hield — waarom zou-ie 'r dan daadlijke onnoodige pijn doen? „Ja, 'k ga werken," zei-ie, „'k moet weg."

„Blijf je dan niet eten?" Zij zag hem àl met denzelfden angstig wantrouwenden kijk aan, gewild-koud sprekend, hoewel ze zich beven voelde.

„Nee," zei-ie toonloos, „'k wil liever dadelijk weg."

„O.... 'k zal je jas halen."

Toen ze de kamer uit was, wreef-ie zich haastig over z'n voorhoofd, liep dan met stroeven glimlach op 'r toe: „Dank je, nee, 'k zal 'm alleen wel andoen, hoor."

„O, goèd.... zeg Lou, ben je niet wèl?"

„O, best," zei-ie met denzelfden glimlach. En 'r liefheid drong-ie

met kracht terug, hij moest 'r nu blijven zien zonder 'r lange bekendheid, 't mysterie van hun aparte verhouding van 'r àf blijven wikkelen, om sterk te zijn. Zij was 'n meisje nu, een nietsje, een goed kind als heel velen, een enkel afgelijnd leven was ze; hij iets héél anders, iets heel vreemd daaraan, iets saamgestelds, massaler, met veel teêre woelingen in en òm zich, waar hij haar en ieder buiten moest houden. Nee, het kon niet, hij moest nu gaan en dadelijk aan 't werk en als dat hem in de afzondering gesterkt had, dan, dan zou-ie terugkomen en het haar zeggen.

„Dag Lou," zei ze en stak hem 'r mooie handje toe, „neem je de partituur niet mee? Dan kun je, as je niet werkt, die 's stevig doorzien, hè?"

Hij zag om naar de canapé, waar de opgerolde partituur lag van een duo, dat ze in zouden studeeren: „o ja" zei-ie weifelend en liep terug om ze in zijn zak te steken. Eenmaal bang, 'r nu dadelijk zeer te doen, moest-ie ook dàt nog even liegen. En 'n zoen moest-ie haar geven — ze zou 'm immers vragen waarom-ie dat liet — 'n zoen, die-ie gaf elken dag en zoo dikwijls, nee dat kon-ie nu toch niet laten... o wat huiverde 't vreemd in 'm nou 't besloten was en ie 't 'r niet kon zeggen. Hij hield haar zijn bleeke wang toe en toen hij zijn zoen terug gaf, zag hij langs haar oogen heen — zij voelde hem kussen als 'n vreèmde....

„Goeiendag," zei-ie schorfluisterend.

Toen dacht zij het....

Met 'n angstsuizen in haar borst en matte gedachten zat zij neer op de canapé, toen hij heengegaan was. Alle denkensmacht bleef zwaar in haar neergebonsd, zacht-dof gedempt, als ze zijn gezicht zag en zijn schrikkelijkvreemde oogen bij dien kus, dien ze voor 't eerst zóo ontvangen had, passieloos, gedwongen....

Kamerschemer, bang verzwartend, dreigde aan om haar angst. O, zou-ie haar alleen laten, zou z'n sterke steun, z'n heerlijke geluid van 'r weggaan — ze kòn 'm niet missen, godogod....

Zonder schreien, maar lichtloos, maar heelemaal volgekropen van den angst, lag zij neer en wist niet....

II.

Thuis gekomen, met den sterkeren wil, zijn weekheid om 't van elkaar gaan in nieuwe aandoening te gaan verwerken, vond-ie op tafel een paar waardeerende besprekingen van zijn werk, hem toegezonden door zijn uitgever. Eerst klom een plots hoogere jubel in hem op, geweldiglicht dringend door zijn hoofd als een flitsstraal, niet vast te houden. Hij bleef even staan en dwong zich dan tot regeling van zijn geluk, verwijdend en matigend de vreugde tot ze van wéten doordrongen was — en het krachtiger-goudlicht omvattend besef stond levend in hem: in zijn kunst alleen zou hij alles, alles gaan geven. Hij wist het nu heel zeker, dat het moest, dat hij aan niemand iets zeggen mocht — nièts weg mocht geven, waarvoor-ie niets terug zou krijgen, dat-ie egoïstisch moest woekeren met zijn bezit. Hij zou ook niet verder denken aan waardeering, in een ommezien met kleine voldoeningspret naar wat wàs gedaan en waarvan immers het geluk al doorleefd was. Nièts nog had-ie gedaan: hakkelen en stamelen, dat wist-ie in zijn diepste zèlf. Maar bevend-voorzichtig zou-ie verder gaan, zelf keurend en verbeterend naar allerhoogsten eisch — en arbeidend aan wat weer langzaam en vaster en op hooger denkplan in 'm òp zou komen staan, als de brooze groeiingen niet meer verrafeld en verdempt zouden zijn door de hindernis van 't bewegen onder zooveel kernvreemde levens. Spijtig, grimmig was hij om zijn eigen zwakheid — waarom was hij zich niet blijven opsluiten hier tusschen de vier wanden van zijn kamer, om zijn begeerten te stillen door beelding alleen — waarom was-ie als 'n joggie uit vrijen geweest? O, hij zou maar glimlachen om zich zelf: hij was heel lang ziek geweest en nu, hersteld, zou-ie weer verder gaan. Waar waren die malle critiekjes — wacht, die wou-ie daar niet voòr zich hebben liggen, die moesten weg. Wat wouen die krantenkereltjes eigenlijk over zijn werk beweren, alsof 't heel noodig was, alsof de heele wereld er op stond te wachten, dat ze zich er eens voor zetten zouen om iets van hem te zeggen! Wisten ze er iets van af? met hun dooie altijd gelijke bespreekzinnetjes, fatsoenlijk mooi en minder mooi vindend, als 'n juffrouw in een hoedenwinkel? Och, hij wou 'r niet over denken, of 't nuttig was of niet, 't was te lastig nu; als-ie eens niets anders in zijn kop had, zou-ie 't wel eens over-

wegen. In elk geval die lui.... een aanbeveling voor de lees-bibliotheeken had één van die kerels aan 't eind van z'n critiek gegeven, 't was prachtig, als-ie den potsemaker eens tegenkwam, zou-ie 'm wel eens ondersteboven loopen.

Dagen werkte hij en halve nachten, in één afmattenden, hijgenden roes van zoeken en neerzetten. In een nauwe omlichting, waarin zijn hoofd neerboog over de tafel, afgenist van de wijkende kamerdingen door een ronding van verinnigend, hittetrillend zwart, klommen de menschgestalten en bewogen. Hij zag hun juichen en schreien, en hun naakte zielen greep hij en drong in de fijne vervezelingen en in het stuipgetrek achter de maskergelaten, en den schijn en den waan zag hij de weefsels beroeren, tot zij keerden in hun drangloop, die tot de daden gebaarde naar het lijf. Hij zag het vóór zich heet-omgloeid leven, met webbedraden geweven aan zijn eigen ademlooze voelen — en wat zijn omkoortste oogen waarnamen, dat omneep hij met zijn woord, ergens ver weggekomen achter de innige verbeeldingsruimte, en schrèef het. Als een jonge god zat hij neer en schiep. De jeugd beeldde hij en 't levensrijpe en den avond van 't bestaan. Hij doorleefde het kermende levensverlangen en den hemeljubel om 't bezit en den huiverangst voor het Einde. Maar bij alles was hem het opperste makersgeluk, dàn, één weifelende seconde, de voldoeningsvreugde, en wèg duwde hij die weer in de begeerte naar volmaakter, zoolang hij sterk was.

En tot hij moê was, bleef hij sterk.

Toen nam hij, op een dag, dat hij een stuk arbeid ten einde had gebracht, zijn rust. Verledensdingen vonden nu allengs weer plaats in zijn ontruimd verbeelden en hij dacht aan Annette. Hoog-trotsch zag hij haar nu, brutaler dan ooit te voren, daar ver in het heel benedene, bij àlle de menschen ginds, die leefden in het onbewuste gekriel. Heel frisch kon hij haar zoo even met zijn gedachten beroeren; het was een blije tevredenheid om zwakke liefheids vermeestering, te weten zoo innigsterk dat zij niets bijzonders in zijn leven was, nu-ie eerlijk, onbevangen zijn diepste voelen zag, klaarder en gesterkt door zijn van kleinere behoeften weggehouden werkbegeeren.

Liefde.... hàd hij 't eens bezeten, hàd zich 't mysterie eens bij hem neergezet? of was 't nu eindelijk geen mysterie meer, maar een nuchter te analyseeren zelfbedrog? O, wat vond-ie zich helder er boven staan zoo, zoo met beneden zich de te onder-

scheiden en te verdeelen en te schikken groepen van de menschelijke bewogenheden. Hoe dikwijls had-ie niet getwijfeld, of 't wel mogelijk zijn zou zich voor Annette te blijven geven; of-ie, zich oprecht onderzoekend, niet merken zou, dat-ie z'n adoratie, en misschien hooger, zou kunnen overdragen op een andere mooie vrouw, die van 'm zei te houden en 'm liefkozingen gaf.

Was 't niet de behoefte aan 'n zachter vrouwewezen alleen, dat de menschen van Liefde deed spreken, en was er dan niet Liefde bij elk verlangen? Was niet 't met den liefdenaam onderscheiden van een langer aangehouden liefkozingswisseling, en 't niet opnieuw mogen verlangen — zèlfbedrog?

Lièfde — hij geloofde 't, als 't, mysterieloos, vriendschap en hartstocht mochten zijn, die saam formeerden dat wonderlijke, waarover zoovelen gedacht hadden. Als er een vrouw kwam in zijn leven, die zijn vriendin kon zijn, en zij zouden de marteling van den hartstocht tot geluk doen verbloeien, dan zouden zij elkaar liefhebben. Maar kon niet een nieuwe vrouw hem ontmoeten, wier begeeren aan 't zijne gelijk was, die zijn vriendin zou kunnen zijn en zijn vrouw? Dan was 't immers gelogen, dat liefde blijvend was; kon-ie niet met elke nieuw-begeerlijke vrouw een liefdeleven beginnen van vriendschap en hartstocht, als-ie zich eenmaal aan den sleur, aan de voortzetting van de eigen liefdeformatie, aan het zelfbedrog, onttrokken had? En hij zou immers voort kunnen gaan zoo, uitlevend elke impulsie, met meer teleurstelling licht dan geluk, meer groveren hartstocht dan verrijkende vriendschap?

O, ja, hij zou tevréden kunnen zijn....

Als-ie een vrouw had gevonden, naar wie, onder velen, een begeertedrang hem dreef, wijl zij hem bijzonder lijken zou in gelijk voelen en weten; hij zou tevreden kunnen zijn en bij haar blijven. Het was voor de anderen ginds braaf tegenover eigen gemeenschapsorde, dat ze, eenmaal getrouwd, bij hun vrouwtjes bleven, hun eenmaal mooi- en leelijk-aangenomen hartstochten bedwongen en hun kindertjes grootbrachten. Hij vond 't goed, dat de menigte ginds zich perken stelde voor haar eigen bewaring — was dat mogelijk voor de groep, waartoe hìj zich behooren voelde — den groep van Enkelingen, van wie elk alle de wendingen dier menigte in zich droeg? Was zijn Persoonlijkheid niet, wen oppermachtig gelaten, de eenige groote formeerster van zijn schoonheid, en moest hij die Persoonlijkheid dan niet bewaren,

verwennen, beschermen tegen allen knel van menigtedwang, om zijn kunst uit die schoonheid van teleurstelling en geluk, van smart dus en levensjubel, neer te zetten voor eeuwig?

De anderen, gemeenschapsmenschen, in wie niet de godsadem hijgde, zij mochten dan die simpele attractie der geslachten, dat tot zich nemen van 'n uit velen beter en mooier lijkende man of vrouw, wel Liefde noemen; hij zou ze 't, in heerlijke zeggings-verrukking, wel eens vertellen, wat hun verhoudingen bepaalde, die ze allen als werktuigen van eigen ordenenden wil, zonder op te kijken, voortspeelden, al lieten velen in donkere stilte zondig hun impulsie gaan.

Hij zou den grooten kamp met 't leven beginnen, en onbevangen en wijd zou-ie z'n hunkerende ziel openzetten voor 't geluk en voor de smart van de liefden, die komen zouden....

Zoo, in 't rustiger staan tegenover 't nu voorgoed voorbijgeweten verkeerde, besloot hij naar Annette te gaan, om 't haar te zeggen. Och, zij zou 't wel gauw weer vergeten zijn; als de eerste pijn maar geweken was, zou ze weten, dat 't immers beter was voor haar. Dat als hij niet zóó van 'r hield, als een vrouw zooals zij was, verlangde, ze nooit met hem gelukkig zou zijn, want prikkelbaarheden, botsingen, misverstanden, zouen er zijn elken dag. Zóo zou-ie 't 'r wel zeggen, àlles verklaren kòn-ie niet aan haar, ze zou 't niet begrijpen en andere dingen denken gaan.

Nerveus toch was-ie toen-ie bij haar binnen ging. Hij dacht er over aan te kloppen. Hoe klein 't leek, zou 't misschien beter zijn, dat ze aan zijn koel-doen dadelijk iets merken en niet zoo hevig schrikken zou. Maar zij maakte zelf de deur al open en hij voelde z'n keel toegeknepen, toen-ie 'r uitgelaten-blij gezicht zag. Hij dwong zich tot een glimlachtrek alleen om z'n oogen heen, en àl 't vreeselijke zag hij gebeuren: hoe zou dat worden, als-ie gezegd had waarom-ie hier was gekomen? Zij lachte hartelijk-hoog door de kamer en stak hem gretigblij haar beide handjes toe:

„Dag Lou," zong ze naar zijn oogen: „wat heerlijk, dat je komt, vent, heb je al die tijd gewerkt, lieve mannie, en is je buitje nou weer lekker beter, hè? bè-je nou niet zoo kwaad meer op 't vrouwtje, geef me gauw honderd zoentjes, toè dàn!" Zij had hem al om den hals gepakt en z'n mond gezoend, dolgelukkig. Angstig nam hij haar beide polsen en hield ze vast en liet haar stilstaan dicht vóor zich, terugschikkend voor den vreeselijken klap, waarmee-ie haar kinderlijke uitgelatenheid zou neerslaan.

„Stil, Annie, o god wees dan stil.... ik kom heel iets anders doen, ik kom je iets naars zeggen.... iets vreeselijk-naars.... voor ons beiden," zei-ie gauw met 'n nieuw-noodigen ademhaal.

Zij bleef schokkend voor hem stilstaan en zag hem angstig in zijn oogen, deed dan, om ièts te doen, alsof ze haar polsen los wou maken.

„Doe de deur achter je dicht, dan, wat kom je me dan zeggen?"

Hij liet 'r polsen los en duwde de deur dicht met z'n rug, bleef er dan tegen staan met zijn schuwe oogen in de hare, die stonden haastend-angstig in 't van teleurstellingsschaamte hoogroode gezicht.

„Zal je niet kwaad op me zijn, Annie?" vroeg-ie, met meer verstikking in z'n keel, dan-ie verwacht had.

„Kwaad, wàt dan, och god, Lou zèg 't nou maar, ik ben zoo bang...."

„Ik vond 't laf om 't je te schrijven...." zei-ie, vermoeid al van kloekbedwongen hijgingen nu, „'k wou 't je zèlf komen zeggen, om je 't uit te leggen."

„Ja, nou?" vroeg ze, langzaam verbleekend, met 'r zelfde nòg levendig gedwongen oogen.

„'t Kan niet Annie," zei-ie heesch; roerloos stond-ie voor haar, „we kunnen niet bij elkaar blijven, wij tweeën...."

Even doofde 't met alle levensmacht nog vastgehouden getintel in 'r oogen; dan fronste zich weer 'r voorhoofd erboven, — „o," zei ze, „je.... je bedoelt.... je bedoelt tusschen ons tweeën niet?.... we kunnen niet verloofd blijven bedoel je, niet?" — en ze gebaarde als in uitlegging met 'r handen vóór hem heen, om kalm te blijven doen.

„'m 'm Ja," zei-ie dofgebroken van 'r vreeselijken schrik. Daar moest een vlijmende schreikreet in haar geknauwd hebben, zóó bleek-wit had alle teruggeweken bloed 'r gezicht onder 'r blonde haar achtergelaten, zóó niet meer te beheerschen dood stond 'r oogenblauw, toen ze een paar passen terug was geloopen onder geknik van toestemmend begrijpen.

„'t Kan niet goedgaan Annie, geloof me."

Ze schudde van neen, stond nu tegen den schoorsteen waar ze steun zocht, hij nog tegen de deur. Hij kon niet meer zeggen, geen verklaring meer geven, zooals-ie zich toch voorgenomen had, nu 't 'r zooveel meèr pijn deed, dan-ie gedacht had. 't Meest martelde 'm de deernis met de schaamte, die ze moest voelen, wijl ze 'm zoo verliefd ontvangen had straks. Hij wist niet wat te doen — hij moest daar toch iets over zeggen, zóó, met alle

ellende van schrik en schaamte beide kon-ie 'r niet laten staan. „'t Is zoo veel beter voor je, Annie," zei-ie, hakkelend. denkloos, „je hoeft je d'r niet voor te schamen, dat je van me gehouen hebt, hoor, zèg —" En dan plots bedacht-ie — god wat deed-ie daar nou — lammeling die-ie was, wat moest-ie daarover spreken, onhandig en gemeen deed-ie dat nou — god wat kon-ie beter doen dan 'r alleen laten, dan maar heel gauw heen te gaan — wat moest ze 't verwenschen, dat-ie 'r daar bleef staan beloeren, alsof-ie 'r toch wel 'n beetje trotsch op was.

„Mag 'k de partituur van je terug?" vroeg ze bot, heesch.

Hij slenterde op 'r toe, ineengedoken, wilgebroken zelf om haar hevige geslagen-zijn en zag 'r deemoedig aan, toen-ie de papierrol frommelde uit z'n zak en haar overgaf.

„Wil je soms de — de rìng, Annie — wil je 'm soms terug?"

Zij schudde van neen — voelde naar 'r wang in plaats van naar 'r keel, om niet te toonen 't gebaar noodig voor te kunnen slikken. „Hou die maar," fluisterschreide ze, nòg zonder tranen. „Zóo burgerlijk hoeven we niet te zijn — je kunt 'm thuis afdoen as je dat wilt — terùg wìl 'k 'm nièt...."

Hij nikte, bleef onhandig staan, aarzelend heen te gaan. Graag had-ie nog even gebleven, om 'r te troosten, 'r te verklaren waarom 't noodig was, heèl noodig, waarom ze eer blij moest zijn dan zich zóó gewurgd-ellendig te voelen. Maar zóó tot weenen toe bewogen wist-ie zichzelf, dat-ie wèg wou gaan, wèg, gàuw gauw wèg, om niets huilend te gaan zeggen; hij was zoo weinig zeker van z'n doen, als-ie medelijden had, en dan nu tegenover haar, die toch wel als 'n gewone vriendin kon gelden, nou-ie 'r zoó lang kende, zooveel vertrouwelijkheden met 'r gewisseld had. En 'n nieuwen moed tot doorzetten riep-ie in zich: als-ie nu, na dit alles, 't moeilijkste te hebben gedaan, niet bràk, was alles weer verloren immers. Hij boog zich even en gaf dan z'n hand:

„Dag Annie."

„Adieu," groette ze, z'n vingertoppen drukkend, hooguit 'r zwaardichte keel neep ze het kirrende woordje.

Dan liep-ie beefslenterend naar de deur, zonder opzien, als roerde even iets in hem om van een groet aan de kamerdingen, zoo vaak met innigheid gemonsterd en vertroeteld.

Zij zag hem gaan, de deurknop nemen om open te doen, en een groote angstige roep om hem schreeuwde door haar heen, stootend langs de binnenwanden van haar hoofd, heetkermend om

alles wat met hem wegging, daar, daar, door de deur ging het, hij deèd het, ja hij deed het, hij had het gezegd en dan gebeurde het. Zij kon niet denken, niet weten wat zij deed; het schreide zoo om hem terug te hebben, nog even, dat ze, vóór-ie de kamer uit was haar mond voelde openscheuren en hem riep, als 'n kind. „Lou! Lou!" kreet ze smeekend en plots barstte het schokkend gesnik los, stond ze, vooruitgeloopen, tegen zijn rug aan te huilen. Hij had zich omgekeerd en kon haar niet làten, hij nam haar hoofd en hield het tegen zich aan. Bleek was-ie geworden, al verwonderde hem haar terugroep niet, iets geweldigs had hij verwacht bij 't openen van de kamerdeur. Hij duwde die snel weer dicht en liet haar heetschokkend, smartuitpersend huilen: „Stil nou Annie, wees nou stil, ogod kind, je maakt me zoo ellendig, 't is zoo veel beter voor jezelf. 't Kan niet An, 'k heb 'r zoo over nagedacht, toe nou, wees nou stil...."

Zij nam de beide kanten van zijn jas en trok ze saam en drukte haar hoofd ertusschen tegen zijn borst: „ogod, ik zeg ommers niks," snikte ze, „'t is ommers goed, je hoèft toch niet bij me te blijven, la me alleen nog maar even tegen je àn staan, Lou, tegen je warme kleeren, Loutje, kleine mannie, ik dacht 't wel de vorige keer toen je hier was.... ogodogod, hou je niet van me, Loutje, hou je niet meer van je kindje?" Wildsmartelijk, met het weten van nù àlles wèg, alles plots zoo naakt-donker in het komende, schoksnikte ze door, àl schikkend met 'r handen 'n plekje aan z'n kleeren, waar ze 'r gloeiende hoofd indeukte, schurkend en dan weer even rustend in het heerlijkgelukkig grijpen naar wat nog wàs, en slurpend het heel zachtwarme van zijn goed, zijn kracht, zijn rust, die straks weg zouden zijn, ineèns, in eén seconde van 'r weggetrokken voor altijd — „nee, nee, ogod je kunt niet bij me blijven, ga dan maar heen, Loutje, ga dan maar, stoor je niet an me, ga dan maar wèg, ga maar."

„Ben je niet kwaad?" — zei-ie zacht, z'n hand tegen 'r voorhoofd — „wees niet kwaad Annie, 't doet mezelf oòk pijn."

„Zul je niet altijd wegblijven? zul je niet doen of we vijanden zijn?" vroeg ze. „Beloof je me dat je 's komen zult, een enkele maal?"

„Ja," zei-ie, „'k zal weer 's bij je komen, 'k zal niet altijd wegblijven, zal 'k dan nou maar gaan? 't is beter dat 'k heen ga."

Zij trok en rafelde aan zijn kleeren: „ja, ja, nee ja, ga dan

maar heen," zei ze, 'r hoofd àl verborgen om niet zijn oogen te hoeven zien, die stonden weenloos-droef naar 'r neer te denken; hij nam 'r beide handen en drukte die even. „Dag Annie, we blijven vrienden hoor.... zùllen we?"

Maar plots zag ze op, een straaltje klare bewustheid kwam even 'r bewogenheid stillen; zij kon even denken aan al 't daar-even gebeurde en zij bedacht, hoe hij haar kwam zeggen dat-ie niet meer van 'r hield — en zij bleef toch tegen hem aan staan, zij riep hem terùg.... 'n Barsche trots voelde ze dan even, 'n harde wrokkige afkeer van 'r vernedering en zij bleef even voor hem staan en veegde zich over 't gezicht: „Nèe nèe," beet ze hem toe, „nèe, as je niet meer van me houdt, dan.... dan hou 'k oòk niet meer van jou.... dan ben je me onverschillig.... dan hoef je niet terug te komen!" Hij kon niet al 't onzinnige, 't gewild-heftige om zich te redden, in zich opnemen nu, en wat verward, zonder ook zich 't recht te nemen haar woorden te ontleden, die wegge-sproken werden in zóo hevige bewogenheid, zei-ie: „Je heb gelijk, Annie, ik, ik zou 't oòk doen." Dan, met 'n koeleren denkruk van nu mòeten doen, — nu 't vooral zóo onhoudbaar-scheef tus-schen hen geworden was, zei-ie: „adieu, hou je sterk kind" — en liep in éenen stap de kamer uit en de straat op.

Achter hem sloot zij de deur op de knip en dàcht, dàcht.... en wanhopig voelde ze zich plots hem nu weer te hebben laten gaan.... gezegd te hebben dàt ònware, afschuwelijke.... en ze wierp zich in luid klaaghuilen neer en liet haar smart gaan, gààn, tot ze moe was, mòe-doorpijnd van het schreischokken... Dan werd de smart allengs stilheviger rondschroeiend, vermoordend het afgemartelde denken, dat màt, màt, neer kwam te liggen in het arme doorkrampte hoofd...

III.

Zijn vrouweverlangen — zong hij wel uit in zijn werk, dat maakte zijn dagen weer vol breed en vast geluk een langen tijd. De weelde, eens gehad bij Annette, hij miste ze niet, het komende lag zonder onrust voor hem, om door te gaan met simpele kracht en heel breed begeeren naar het hoogst-gevondene Schoone. Hij kon eenvoudig leven en zijn kunst had hij immers, wat verlangde hij meer. Hij had zijn werk verzonden, nieuw werk, daar was veel jubel in en veel smartevoelen — daar zou zijn uitgever op aanvallen,

dat koopmannetje. Ja, ze zouden zien dat hij adem in zijn longen had en wat wrochten kon. Zijn nieuwe werk — het zonnelicht was er in gevangen en de regenweemoed weende er doòr. De straten en de pleinen had hij gegrepen met Titanshanden en met den wisselenden afschijn der luchten had hij ze neergeplant op zijn papier. De verborgen menschenlevens, diep verspied achter den klank van het dagelijks toegesproken woord — zijn handen hadden ze, onder de koortshitte van het zoekende hoofd, koel-geduldig uitgesponnen met de klare kleuren, de lievende gelijkenissen en de pijnende treffingen van hun wondere weefsels. O, het was hem àl nieuwe vreugde, zóo vóor zijn teneinde gestreden beeldsel te zitten en langs den glans van het bekrabbeld papier te glijden met zijn lievende oogen — het leefde en luidde daar op de simpele vierkantjes, het was alsof hij het bewegen en zingen hoorde, en 't grauwen en morrelen en joelen en kermen, en de volworden gestaltenissen der dingen waarnam, als-ie zijn hoofd neeg naar de vellen, waarlangs zijn adem verinnigwarmend en liefkozend en keurpaaiend gegaan was. En het was of hij het niet wèg kon doen, hij wou het telkens zien en herzien en onderzoeken, hij wou polijsten en krabbelen en verpuuren, hij wou het àl voor zich nemen en omtasten en schikken heel kleine dingen, dat het volmaakt zou zijn. Dan, na aarzelen, verzond hij, en was rustig, blijtevreden.

Maar er kwamen nu dagen, dat hij machteloos neerzat, met veel woeling in zijn hoofd van dingen lang bewaard om neer te zetten, en nu niet te omvatten tot een geisoleerde eenheid. Dan liep hij zijn kamer rond om het doorleefde te ontwarren, met dwang tot geduldig wachten, en weer verstorend gemartel van zelfonderschatting. Dan zat hij neer met beide handen aan zijn hoofd, uren lang, en tastte en verdeelde en scheidde, en wachtte weer, wachtte.... en kòn niet. En een eerste toegeven gebeurde dan aan die onmacht: hij stelde zich een tijd van stilstand om frisch te worden, en verlengde dien; en de dagen verbracht hij op straat of bij menschen, en wachtte de uren af, dat hij bericht kon ontvangen. Weken kwamen, dat hij niet werkte, maar nu en dan wat las en wandelde en aan zijn soberheid ontwende. Dan kwam ook eindelijk een ommezien naar wat hij al gedaan had en 'n voldaanheid, die 't hevig-rusteloos voortgaan langer stil deed staan. Hij vond dan de critieken en herlas ze veel malen, en lei zich languit op een stoel en rookte dure sigaren:

hij had al heel wat gedaan, mocht wel wat weelde zoo in tusschentijden van werk tot werk. Maar dan begonnen eerste teleurstellingen te verontrusten, afkeurende critieken, neertrappende, smalende — en hij ontkwam niet aan de neerploffende ontmoediging die elk rubriekje hem bracht nu de negeerende trots er niet was van zijn daadlijke scheppingsvreugde. Nu de vernederingen kwamen in zijn werkleege dagen, zijn dagen van onmacht, nietigheid, waarin hij zich dikwijls bij oogenblikken ijdel, 'n leeglooper begon te voelen, nu sloegen ze zijn menschelijkheid met verlammenden twijfel. Zooals hij in rusttijd den lof der eerste besprekingen op zich in had laten koesteren, zoo liet hij nu zijn zelfachting dadelijk slaan voor de salonfatsoenlijke, of voorzichtige, of brutalerspottende ontkenning der anderen. Het bleef hem ontstemmen bij alle dingen, dagen lang tot aan den slaap toe; en als-ie weer opstond en geen nieuwe bemoediging kleurde den dag, dan was er de ergernis van zelfmiskenning en van zenuwachtig ongeduld. Zijn uitgever liet hem wachten, en zijn geld zou gauw op zijn. De weken wisselden van lachende onbezorgdheid en van angst voor gebrek. Soms werkte hij weer, was hij weer sterk en vergat zijn teleurstellingen, uren lang. Maar dan beten hem weer nieuwe, zond men hem geweigerde stukken terug, die brachten zorgen, die zijn verbeelding ombonden, en hij verzond ze weer en wachtte. Hij begon heele dagen op zijn kamer te verspillen van den eenen posttijd tot den anderen; bevend als de man in zijn uniform den straathoek kwam omgeloopen, wanhopig als-ie voorbijging, opschrikkend, als er gebèld werd. Nam-ie een weigering aan, dan zonk een moordende, verstommende gelatenheid in hem neer en als-ie even de blijdschap had van iets dat werd aangenomen, dan wrevelde toch allengs àl spoediger de onrust aan voor nieuwe zorg, wijl 't geld gauw was opgegeten, nu zijn honorarium zijn levensmiddel was geworden. De tijd was om, dat Annette hem van haar ruime vermogen zijn maandgeld gaf, in een geurig enveloppetje, zoo dikwijs in zijn jas gestopt met een lach en een kus. Er werden langzaam schulden gemaakt, hij wachtte, wachtte, werkte niet en ging zich bekrimpen....

Toen, een dag, vond hij zijn boek op tafel liggen — door zijn uitgever teruggezonden. Het was hem een knauwende slag, die hem vooreerst de macht tot werken benam, zijn hoop vermoordde en zijn eigenwaarde wurgde van verlammende overrompeling. Dat had hij

niet verwacht — er zou niet genoeg verkocht worden. Een geweldige knap was er in hem omgeschoten, hij zat gansch verschokt neer bij zijn werk en kon niet schreien of denken — het was of hij een reusachtigen klap gekregen had op elk van zijn armen, tot ze verslapt, als voddige dingen, neerhingen langs zijn lijf. Nu was het schrikkelijke gekomen. Toen van den eersten verstarringsgreep zijn lichaam en zijn hoofd zich verruimd hadden, smartte klaardroever teleurstelling aan: dat was zijn zorggekuste werk, zijn liefde van maànden, zijn hoogstbereikte schoonheidsgeluk. O, daar had hij zijn nachten voor neergezeten in heerlijke godverwording, zich opgesloten en in onthouding verhard — zoo wierp men hem zijn stoergeduldoorwrochte zielearbeid terug met een koopmans-verdrietelijk bezwaartje! O, hij wist nu, dat geen van de anderen het durven zou, nu zijn vaste uitgever het weigerde, er zouden geen koopers genoeg zijn om de winst groot te maken. Moedeloos verzond hij het, wetend dat 't nu weer terug zou komen. Hij had al veel mooie dingen van zijn kamer verpand, en de dag kwam ook, dat hij zijn eerste kleeren wegbracht om te kunnen eten, en dat hij geld leende van vrienden, en aanmaningen ontving van schuldeischers, als-ie verblijdende boodschappen wachtte.

Dan begon hij van kamer naar kamer te verhuizen, wijl hij zijn huur niet betalen kon; hij at mindere malen daags en armelijker dan ooit. De dagen beten en grauwden hem en zijn verbeelding bevroor in de harde omdonkering van de allengs ongebroken-benauwende onrust.

Keer op keer kwam zijn roman terug, zij wilden hem niet, op veel lezend publiek had hij niet gerekend. Hij vernederde zich voor schuldeischers en uitgevers, eindelijk zijn armoe noemend, ging dan met zijn hoed in de hand de kantoren afloopen om schrijfwerk te vragen, dat 'm 'n deel zou aanbrengen in kamerhuur, tot-ie z'n bed en z'n stoel rustig zou kunnen houden. Maar in de geordende wereldwoeling was hij 'n vreemde, zij zonden hem uit het huis, waar hij kwam binnengeloopen en met voddige kleeren liep hij langs de straat en schaamde zich voor bekenden. Dan dacht hij grimmig aan den tijd, dat hij zich voor had genomen zijn persoonlijkheid oppermachtig te laten en te verwennen — o, nee, zij werd niet meer verwend nu, zijn trots was wel heel gauw gebroken, zij hadden zijn vermetel verbeelden al neergepatst, en hem nijdig, wraakzuchtig gestriemd, tot z'n wangen wat bleeker en strakker z'n kaken over-

spanden en z'n baard niet coquet meer was, maar verwaarloosd slierde en misgroeide om zijn gezicht. Er waren uren gekomen, als hij hongerig door de stad liep, dat de gang van zijn ranke figuur schrompeler was neergenekt, z'n oogen die wel forschwijd rondregeerden, grauwer en deemoediger zagen naar de weelderige middagwereld. En toen hij een keer in de verte Annette's vriendinnetje had zien komen, met 'r duurgekleede figuurtje wuft voorttrippend over de drukke trottoirs, had-ie 'n schrikkilte in zich neer voelen klokken en schielijk had-ie zich omgekeerd, was een hoek van de straat omgegaan en hard weggeloopen, bàng dat ze 'm zoò zou ontmoeten. Haar, Annette, had-ie niet weer gezien al dien tijd.

* * *

Hongerig en ellendig was-ie dien avond naar zijn kamer geklommen, bleef daar in donker zitten, huiverig en koud van z'n afgeloopen, doorplaste schoenen, die den halven dag gesloft hadden door de verregende stad. Wee en krachteloos voelde z'n maag van dagenlang gebrek aan verwarmend, pittig voedsel; z'n hoofd en keel waren moe van 't vele doorschreiende ellendegebeuren dat erin omgedreund had. 's Middags was-ie de deur uitgegaan, laat opgestaan om een groot daggedeelte te verslapen, en van 'n gelukkig tegengekomen kennis had-ie 'n paar dubbeltjes losgepraat, was toen koffie met brood gaan koopen in een volkshuis. Werklui, gezonde kerels zaten er en dronken hun koffie bij 't twaalfuurtje, dat ze in hun zakje van hun vrouwen hadden meegekregen: dikke boterhammen met vleesch en kaas belegd, beter dan sinds lang de zijne geweest waren. Benijd had-ie ze, die simpelen, die bij 't binnenkomen en 't heengaan voor zijn sjofelen hoed aan hun petten getikt hadden: driemaal daags aten ze rustig, week aan week. Dan was-ie weer eens naar huis gegaan, om te zien of er bericht was. Nog altijd zwierf z'n boek van bureau naar bureau: geschrapt, gewijzigd had-ie al, en met veel complimenteuze briefjes zonden ze het terug en terùg.... Telkens zond hij weer en wachtte: 's morgens uit zijn bed keek hij naar de mat, of iets was neergelegd — 's avonds opende hij bevend de deur, of iets lichters dan 't kamerdonker ook te zien was bij 't binnenkomen — altijd was het, na lang getreiter, met weigering teruggekomen. Hij dacht nu wel, dat 't de laatste maal zou worden, het kon niet langer

gaan zoo. Het was te smartelijk bestaan, zijn lichaam zou het wel opgeven....

Hij had het groezelig gordijn opgetrokken en flauwoogde de straat in, die daar lag als een reuzige regenbak met 'r hardzwarte huizenwanden en 'r plasglimmerende steenenbodem. Lantarenhoofden op lange paallijven stonden 't stille geknies van den fijnen regen met hun enkele lichtoogen te begluren en grepen met hun breekspelende stralenarmen naar de brokken grauwe omdonkering rond zich heen, als stijfgebarige idioten. Nu en dan week Louis achteruit naar den kamerwand, als een uitgedijd schaduwbeeld langs zijn huizenkant schoof en dichter aankromp over de lichtschubbende glimming der steenen. Dan schokte, altijd nieuw, weer verwàchting aan — het kòn, het kòn, ogod het zou de post kunnen zijn, die hem redden kwam.... Maar dan tilde hij zijn hoofd op, en luisterde ademloos, met oogen die het kijken als in hooren hadden omgezet, en voort week het stappengetikkel naar de achterste straatstilte. Hij neeg weer naar voren met z'n neus tegen 't raam gedrukt en zocht, wijl deurgeklap klonk, dat weer 't omgaan van den besteller kon zijn, door 't lichtbeplekte glasbeslag naar de verst bereikbare huizenportieken. Hij had zoo een tijdje gezeten, met telkens wegloopen van 't eene naar 't andere raam, den adem àl wrijvend van 't glas, toen in de straat de uniform rondging met zijn lichtje voor den borst. Hij stond weer, zijn ademwalm inhoudend, den man vast te houden met zijn oogen, zag hem heen en weer gaan van de oneven naar de even nummers, en in 't licht dat op zijn pakje scheen zocht Louis, of er een bekende enveloppe merkbaar was. Dichterbij kwam de man, tegenover zijn huis, op 't oneven nummer. Hij verlangde en verlangde weer, àlle denken op 't handbeweeg van den man in de cape tegenover hem, of-ie keeren zou. Wèg! Een huis verder, en alles was weer verloren, zijn brieven lagen geregeld. En nog dichter drukte-ie z'n gezicht tegen 't glas — hij kon zich immers éénmaal vergissen — en weer lag zijn hoofd achterover bevend te wachten het reppen van 't belgeluid, en weer verstierf de stap van den man in de schrikkelijke folterstilte. Langzaam, moe, schoof-ie 'n stoel bij en ging zitten, lei z'n hoofd tusschen z'n armen in op tafel, te afgemat om te zuchten. Een rommelende kreuning schoot pijn door z'n buik, van weeheid, en zoemende trillinkjes warrelde dat door z'n hoofd. Hij bleef maar zoo stil liggen, daar was nu dadelijk niets aan te doen, misschien zou-ie slaap krijgen, dan

was-ie weer tot morgen geholpen. Slapen, slapen, ja hij zou het nu wel willen, zachtjes doòrslapen om niet weer wakker te worden, als 't maar kòn — 't kon niet — hij kon zich niet dooden. Het had altijd nog verbeelding geleken, 't verlangen naar den dood; 't leefbegeeren was sterker bij eerlijk onderzoeken, maar langzaam had de vele ellende 't einde-verlangen echter doen worden, als 't gebeuren kon zonder daàd — zonder oogenblik van afscheid moeten nemen — zonder 't wèten van heen te gaan — had-ie 't zich allengs wel toegewenscht.

Plots rengelde een forsche belruk door het huis — schelle striemrukken door z'n hoofd, en onmiddellijk leefde daar weer de gedàchte — gloeide een bévinkje hoop in zijn pijnlijke hoofd: het kòn nog — nòg weer en àltijd kòn het. Opspringend greep-ie naar 't glansplekje van den deurknop in 't donker, stormde de trap af toen z'n naam werd geroepen. Hij gluurde om de trapbuiging, maar er was geen postlichtje beneden. Een man stond er en droeg iets onder zijn arm. Hij liep naar hem heen en nam het aan en fluisterde iets terug en wèg was de man....

Het was het boèk....

Terùg —

Hij sloeg de deur toe, bleef daar met zijn slappe lijf tegen leunen en een groote wijde vermoeidheid zonk in hem neer. Hij liet zijn zware hoofd neerknakken op zijn schouder en wierp het pak uit z'n handen op den grond. Er was een ijl gezoem, een toonloos-massaal getril om heel zijn wezen, dat geen denken meer had en geen zien, maar het was alleen een heel vaag, lichtweifelend levensvoelen als door nauw-schemertrillende oogkieren heen gemerkt.

Het leek ditmaal wel het groote bangzwarte einde, deze klap, waarna geen nieuwe meer mogelijk leek, wijl er geen verwachting meer na leven kon in zijn heenstervende lijf. Hij dacht er niet aan nu, dat er niets meer bleef, dat nergens meer hulp was te vinden, dat-ie morgen, overmorgen vergaan zou van gebrek. De dingen bereikten niet het denkpunt in zijn hoofd, maar ombonden het saam met àl zwaardonkere windselen, waarin hij daar een poos stond neergemokerd in de gang. Dan aarzelde een wil aan om toch iets te doen, om niet te blijven daar en hij bukte tweemaal naar het pak, tot-ie langzaam er mee tegen de hooge trappen opstrompelde naar de kamer. Hij grabbelde naar 'n lucifer in z'n zak en stak 'n stuk lamp op; de droge pit rees in hardgele vlam,

die van deingoltjes verdeeld, knettervonkjes spatte; maar dichtbij het licht brak hij het touwtje los en nam er den brief uit. Het was al zoo vaak hetzelfde geweest, het kon hem weinig schelen, wat er bij was geschreven. „Weledele Heer", ja, ja, het was heel goed; debiet, nee het debiet zou waarschijnlijk te gering zijn; ja, ja, zeker, maar het werk, artistiek geoordeeld was het zeer goed, ja ten minste naar hun bescheiden meening, ja zeker....

Hij lei het weer neer en liet het pitje spokig krimpen en uitzetten en leunde met zijn bovenlijf op de tafel. Ja, wat zou-ie nu ook doen gaan? Hier blijven? Op bed gaan liggen? Nee, nee, niet het vreeselijke bed, nee weg! de straat op!

Hij zou maar de deur uitloopen, hier kon-ie 't niet uithouen in 't omspokende donker. Misschien zouen 't licht en de menschen op straat 'm nog wat te denken geven, misschien kwam-ie iemand tegen die 'm wat gaf. Hij had z'n jas nog aan en duwde z'n ouwe hoed op z'n hoofd en blies het walmende vlammetje uit. Zóó, met àl doodelijke deernis, die zwaar-sluipend op hem neerwoog, slofte-ie de straat op.

De avondstad, bedropen van dagregen, lag zich weelderig te warmen aan de zegening van het licht; onder de egale hemelgrauwing die 'r eindeloozen fijnen regen afwond als een wereld vol neervloeiende draadsels, lagen de straten met lampenverfeestelijkte huizenpuien, waarlangs veel menschen na eten en drinken te wandelen slenterden. Hij liep 'n paar drukke straten door en zag naar 't plezier van de menschen; dan begon het hem te hinderen, was-ie bang dat ze merken zouen de pijn van zijn maag, die heviger kreunde. Zijn lijf was àl slapper gaan hangen op zijn beenen, die schenen het niet lang meer te kunnen dragen, maar wrikten en schoten uit als-ie weer even geloopen had. Toen ging hij even tegen 'n winkelraam staan, half rustend in een vensterkozijn, en daar begon 't pas, o zoo wijd ommeroerend aan te weenen in zijn van den zit herstellende lichaam — van honger en zwakte en oneindige hulpeloosheid. De avondstad, die daar lag in haar prachtrossen schijn, met haar ongeweten gelukkig zijn van alle heenlevende bestaansdingen, de avondstad die leek op het zoekende menschverlangen, wat had hij ze wel liefgehad in dagen van kracht! Wat had hij hier wel gewandeld, gewandeld met het mooie vrouwtje aan zijn arm, dat lachte in zijn oogen en joelde hem haar spelemeiende vertroeteling toe in het hooge vraaggeklokkel van haar stemmetje!

O, hoe had zich het leven gewroken op de vermeestering van zijn absolute eigenmacht, hoe had de wereld hem daar uitgeworpen, tot hij haar schoonheid niet meer waarnemen kon! Wat zat hij daar als een verschoppeling hongerend te wachten of 'm 'n bekende zou opmerken, die 'm toespreken en wat geven zou. Ja, gebeurde 't maar, 't martelend gehijg van z'n maag zou over zijn voor 'n uur. Voor 'n uur — nee, nee hij wou toch niet — o nee, hij wou hier niet blijven zitten, hij wou weg, wèg, het kon zoo niet meer. Hij rechtte zich wat en voelde bij 't nieuwe staan de steenen pijnen onder z'n voeten en hij greep naar zijn hoofd of het van de schreikropping bersten wou. Hij stond even met zijn hand aan zijn voorhoofd genepen, en veegde 't eerste nat van z'n oogen af aan z'n jas. Toen strompelde hij haastig de straat uit naar het donkerder plein — menschen op de trottoirs zagen hem na, stonden even stil en praatten en gingen weer. Hij wist niet waarheen hij gaan zou, maar wèg wou hij van de menschen, wèg van het vele licht, dat schrijnde z'n weennatte oogen, weg van de gezichten die beloerden zijn pijn en zijn weedom tot diep in zijn binnenste verborgenheid. Hij ging langs den schouwburg, waar rijtuigen rissen ordenden en mannen in uniformen lieten de uitgaande versierden in het warme feestbekleede gebouw. Nee, zij wilden hem niet meer, de menschen, hij kòn niets, hij kon hen niet genoeg vermaken, hij wou zichzelf zijn en zij wilden hem hebben voor zìch naar hun begeeren, nu zonden zij hem van zich en lieten hem stille wegstrompelen.

Achter den schouwburg kwam hij op een gracht, die was heel stil, met zeldzamen stap. Voor de rustige huizenrijen stonden boomen met naakte kruinen, als enkele veelvingerige handen vangend den regendruip, en tot waar een brugkolos naar een zijgracht breedruggend neerzwenkte, leien lantarens veel rimpelverwervelde lichtpilaren op de boordevolle bedding. Het van regendroppen beduizendprikkelde water leefde er kalm met zijn langzamen stroom tusschen de temperdwingende wanden, waar 't enkel zachtkoerlend zijn golfjes naar dreigde, als kleinen die lacheplagend slaan naar hun vaders.

Hier bleef hij even staan rusten tegen een huis — en dacht aan den dood. Het leek niet slechter dan nu, niet meer te zijn. Was het niet voldoende om te sterven, geleefd te hebben zooals hij, waren er dan niet velen die minder gedaan, ook velen die minder bereikt hadden zelfs? En was-ie niet vele malen gelukkig geweest?

Wat zou er voor reden zijn, om nièt te gaan sterven, nu de wereld, zonder wie hij immers nièt leven kon, hem vàn zich wierp? De dood, de dood, o wat was hij nog jong! Had-ie wel ooit gedacht zoo vroeg te willen gaan? naar dat vèrre, huiverzwarte ginds, ja, wat — god, wàt was het? O, dat onzekere, wat zou-ie daar vinden, wie wist het — had hij 't ooit geweten? Als-ie overtuigd was, dat er nièts was, ja dan zou-ie maar gaan.... Maar als er èrger was dan hier — of 't zèlfde — als er geèn rust kwam, als-ie wèten zou dat eeuwighuiveren, wèten het wegzijn van het leven met zijn bewegingsvreugde... O, de twijfel, de twijfel aan wat daàr wachtte! ogod wat had-ie 't immers liefgehad, dat Lèven, altijd en altijd, zonder weifelenden oogwenk, wat had-ie 't met zijn armen omvat, zijn fijnste wisseling breedslurpend ingeademd! O ja, die liefde, die liefde voor het leven, o dat wereldsterk terugbegeeren naar de Aanschouwing, naar de sensatie van het Zien, van het rijke Bezit, dat kon 'm nog niet laten sterven, dat was het, dat 'm daar nu neersmakte in oneindige hoogsnikkende verlatenheid. Nee, nee het kòn niet, hij durfde nog niet, nee o, hij wou nog den dood niet, hij merkte nog zoo 't opkermende jeugdleven, dat daar lag heel beneden in hem neergepijnd.... O, het was of een purperstreep langs z'n voorhoofd vaagde en 'r een koortsigen brand van biddend leefverlangen achterliet, hij voelde hoog in zijn hoofd een ontwarring uiteenwijken, en lichter te dragen en te herkennen werden zijn zware denkmassa's. Ja, het was of hij nu iets klaarders gewaar werd, hij moest iets doèn en niet hier blijven.... Zou er dan met het Leven geen vrede te sluiten zijn? Zou-ie het Leven, zijn grootste Lief, niet kunnen naderen gaan, dan zou het hem tot zich weer nemen.... Hij moest iets doen, ja heel duidelijk wàs het nog niet, maar hij was ook zoo moe, zoo gebroken-moe, zoo tot niet meer kunnen bewègen afgemat, hij moest wat zien te eten, ja eerst iets eten en dan verder denken. Hij zou het probeeren iets te krijgen, dat zou z'n eerste nadering zijn.... En hij liep een zijsteeg in van de gracht en vond er een bakkerswinkel. Hij veegde z'n gezicht wat af, wreef z'n baard uiteen, zette z'n hoed terecht en stak z'n handen in z'n jaszakken om zich wat steviger te rekken uit z'n kleeren. En rechtop liep hij den winkel in en vroeg de bakkersvrouw om 'n dubbeltje krentenbroodjes. Hij woonde daarachter, zei-ie, en had vergeten geld bij zich te steken, maar straks zou-ie 't wel even geven, anders moest-ie weer terug. De vrouw

zag hem aan en weifelde, en angstig stond hij, met de verweeënde broodgeur in zijn keel, te wachten wat haar mond zou gaan zeggen. Dan glimlachte ze en zei: „U ziet 'r nogal eerlijk uit, as u morrege 'r is de weg uitkomt," en 'n beving voelde hij toen haar hand van de uitstalplank voor 't raam weg vier broodjes nam. Hij verzekerde nog eens, 't geld straks te zullen brengen, „dat komt wel terecht," zei de vrouw en zag glimlachend naar z'n kleeren: „as u 'r is de buurt uitkomt hoor." Hij zag dat zij begrepen had en kleurde licht en liep haastig-bedremmeld weg. Grimmig beet-ie in 't eerste broodje, bevend van honger, met een in bewogenheid trillend bedenken van — vrouwen zijn toch goed. Huilend van bevrediging stond hij tegen den muur in de steeg zijn vier broodjes van elkaar te scheuren en te verkauwen en heel diepdankbaar was hij die vrouw — zij had het gezien — en gegeven .... de menschen waren nog niet zoo slecht, zij wilden 'm wel tegemoet komen, dacht-ie, als hij zelf naar hen toe kwam en menschelijk deed .... Hij kon nu dadelijk beter denken, nu er eten in zijn maag was — al lag het plotseling-vele wat zwaar en apart. Wat had-ie in lang geen vrouw òm zich geweten, wat was er in geen maanden een meisjesstem om 'm heengegaan, zooals vroeger, toen Annette's stemmetje, haar klare muzikale stemmetje tintelend sleepte door zijn ziel, als ze hem vleide .... ja ze was een klein vleistertje, die Annie, ja ze had 'm vaak heele klinkende stroopsmeerderijtjes toegelachen .... Hij zou nog wat de gracht afloopen en wat lekker denken .... en niet meer aan den dood .... nee hij wist 't nu wel heel zeker — de dood leek niet begeerlijk meer. Het begon sterker en blijer in hem te spreken, dat hij zich eer verzoènen moest met de wereld .... verzoènen — ja, was-ie ook zèlf misschien de zondaar geweest? Had-ie 'r wel ooìt aan gedacht, dat de wereld rèchten op hem had, — dat-ie te veel eischte van de anderen, en ze onderschatte en miskende? Had-ie niet moeten onderhandelen met het leven, dat de menschen immers maakten, had-ie die menschen wel recht gedaan? Zijn persoonlijkheid .... was die alleen op de wereld .... en noodig alleén voor zijn bestaan? En wàs-ie ze blijven tillen boven alles — had-ie er de oppermacht voor bewaard? Met weemoedigen spot dacht-ie aan z'n rondgaan om klerkenwerk, aan z'n colporteeren met krantjes, aan z'n zelfvernederingen bij uitgevers en schuldeischers. Zijn persoonlijkheid .... daàr had Annette voor gehuild, zich vernederd,

haàr persoonlijkheid voor vernietigd en — o, herinnering, die 'm nu de schaamte naar z'n hoofd dreef, en week maakte — zij had dat alles vergeèfs gedaan! Hij was weggeloopen en had haar laten snikken.... zóódat ze ten laatste zich sterk had moeten maken en beleedigd doen — uit vrees misschien voor zijn spottend herdenken, als-ie alleen zou zijn! Hij had dat alles gedaan — om zich te herwinnen voor z'n werk — z'n werk, dat werd uitgelachen — dat werd neergehakt, voor z'n werk dat daar nu ginds in die donkere ellendekooi op tafel lag — door 't heele land geslingerd en van overal teruggeworpen naar z'n hongerende Persoonlijkheid! O, wat had-ie de dagen miskend, waarin-ie de weelde wetend en gelukgrinnikend betast had van Annettes' omgeving — waarin zij hun jeugdmonden hadden laten lachen en kussen, ja àl 't prachtige kleinlieve van z'n jeugd had-ie toen weggelachen! Hoe kort waren die dagen nog maar voorbij, dat-ie zich had laten verwennen door 'r puurmooie liefde, die had-ie toch ècht geweten en hij was ze van zich gaan rijten, al wist-ie dat 't 'm pijn deed. Nagedacht, overwogen had-ie, en op 'n fraaie eindmeening had-ie zich getracteerd; vergeten en overkermd was nu die meening door z'n verlangen — ogod ja z'n hevige, rondklagende kreunende verlangen! Was dat wel genoeg om te gaan saterlachen over z'n broekjesgeleerdheid; dat-ie z'n leven zou willen geven voor eén liefkozing van 'r fijne handen, eén omarming? O, hij moest nu even stil gaan staan, wacht eens, daar perste weer iets lichts bliksemend saam in zijn hoofd — o, het was pìjnlicht.... Zij, zij Annie, zij wàs er toch nog? O, zou-ie haar niet grijpen gaan.... Stil nu, hij zou het even kalm dwingen dat dichthooge licht, hij zou het even regeeren en vatbaar maken, zoó, zoó, nu stil.... zij hield toch van 'm... zij had immers van 'm gehouden... had ze niet gesnikt tegen hem aan, toen-ie heen gegaan was? Zij zou hem nòg willen?.... hij wreef langs z'n gezicht van de uitspattende verrassingsuitgelatenheid, hij was sneller gaan loopen en had naar 'n bordje gekeken aan den ingang van 'n nieuwe steeg. Ginds, enkele straten verder, zat ze zeker op 'r mooie kamer en verlangde naar hem.... O, zou-ie zich niet gaan heel heel vernederend verkleinen en vatten haar mooie hoofdje en kussen en troosten haar en bidden haar, hem weer bij zich te nemen? Zou-ie niet kruipen gaan voor 'r mooie figuurtje neer, zij die zich zoo eerlijk gegeven had en nu niet naar hèm kon komen, uit vrees voor nieuwe weigering?

Weigering! Ja zijn zeldzame geluk had zich nog aan hem vastgeklampt — als een waarschuwing leek het nu geweest te zijn — maar weggerukt had-ie 't, wijl 't aanziend voor zijn Noodlot! O, nu vooruit, naar het lief, naar het mooie rijke lief, het was nog vroeg, hij ging naar zijn liefje nu.... een dichtheete drang van uitgelatenheid steeg door z'n keel naar z'n als uitzettende, wrakke hoofd. Hij vocht zich tandennijpend heen door de brandende pijn van zijn voeten, en harder liep hij, tot-ie op de gracht kwam, waar Annette's pension was. Hij stond nog even stil, om tot bedaren te komen.... het leven lag daar ook plots zoo weelderig vòòr hem, om maar te grijpen met zijn wijdverlangende armen, om maar te slurpen met zijn gegeeselden kluizenaarsmond.... liefde sloeg hoog leeuwerikjubileerend in hem rond.... Hij zou even z'n jas nog wat uit de kreuken trekken en z'n hoed wat frisscher zetten. Met zijn nagels ordende hij zijn baard en zijn snor, en veegde z'n gezicht nog wat af met 'n oud stuk zakdoek. Dan stond hij nog even, zijn handen tot vuisten nijpend om zich tegen zijn zenuwen wat sterk te maken — hij voelde zich al zoo uitgeput, als even z'n opwinding wat stilde, en nu voor het huis klappertandde hij van koortsig beven. Pijnlijke trillingen priemden in zijn borst, toen hij 't stoepje opliep en aanbelde. Het meisje van 't pension maakte open en herkende hem en zei, weifelfronsend, bang niet goed te doen: ja, ze geloofde wel, ze wist niet zeker of de juffrouw thuis was, maar ze zou eerst zien en zeggen wie er was. „Niet noodig," zei-ie, en liep de gang door. Hijgend liep-ie op de deur toe — vreemde verdoovende windgieringen lawaaiden om z'n hoofd, toen-ie openmaakte.

Annette zat op de canapé — een boek op haar schoot. Ze zag op en schrok, verbleekend. Hij duwde zacht de deur achter zich toe en bleef staan met verslagen oogen en kon geen goeienavond zeggen en durfde niet naderen, nu zij zitten bleef. Hij zag haar opeens als zijn opperste meerderheid — hij durfde zijn vele overdachte woorden niet beginnen; alles lag zoo zwaar in hem neergezonken, dat hij devoot stond te wachten tot er iets gebeuren zou. De warme kamerweelde was hem vreemd gaan ontwapenen — hij vond zich met zijn versijpelde modderschoenen en zijn verkleumde lijf op haar matten staan, zachtomkropen door de ronddrijvende warmtegolven, die kwamen hem als goedigtrouwe herkennende dieren likken en liefkozen — maar als een bedelende vreemde zoo

geknecht stond hij daar door haar angstslaande beweegloosheid. Hier in dit overdadige wereldje had-ie als een verwende koning geregeerd en zijn woorden had-ie spaarzaam en sonoor laten klinken — nou was-ie bang om te spreken en naar 'r op te kijken, verstàrd.

Zij zag met oogen die hun leven als naar binnen in het hoofd sloegen en dan glansloos blèven, even naar hem heen te staren en hij hoorde dan haar: „Hè?" — en zag haar opstaan. Zij naderde hem langzaam, toen-ie begon te spreken — hij voelde àl dichter en verstommender verbonzingen, nu ze dichterbij kwam:

„Dag Annie" —

„Dag Louis," zei ze toonloos, vóór 'm staan blijvend en dan na even wachten: „Wat kom je doen — wat wou je?"

„Annie" —

„Wat is er dàn?" vroeg ze zacht.

„Annie — ik wou je — ik wou je even spreken," zei-ie met half geluid.

Zij kwam weer even dichterbij en zag hem nu aan, zoekend in zijn oogen en aarzelwetend.... „nou, wat wou je dan?"

Dan greep hij heftig haar handen, en trok haar naar zich toe en, hield ze tegen zijn gezicht en liet zich gaan, huilstamelend; „o god Annie, ik.... ik verlang zoo naar je.... o mag ik weer bij je zijn, wat heb 'k gedaan.... Annie, Annie...."

Zij voelde zijn lippen op zijn handen en trok ze terug, 'r hoofd even naar benee, nadenkend en even achteruitloopend: „Nee, je houdt toch niet meer van me, as je niet van me houdt, nee, dan wil 'k niet, nee Lou dan moeten we niet saam zijn, neé...."

Hij hief z'n hoofd op en zag in zijn bewogenheid den ernst in haar oogen — dan stiet de angst in hem neer, dat ze weigeren zou, o god nu zou hij pas gestraft worden zeker, en heviger begeerde hij daarom.... dat was àlles, àlles daar vòor hem.... het mòest, het mòest, wat was ze mooi en rank en liefblond met 'r zwaarfijne vlechten rondgewonden op 'r hoofd ... en opnieuw greep-ie 'r handen en kermde z'n verlangen: „o God, Annie, toè nou, toè nou, geloof je me dan niet.... ik heb zoo naar je verlangd.... hou je dan niet van me, vergeet dan wat 'k gedaan heb Annie.... o laat me nou niet zóó weer heengaan.... ik voel me zoo ellendig...."

„Jìj voelt je ellendig?" zei ze, „en nù kom je pas terug, nu jìj 't gemis voelt.... o, god Lou, ik weet 't niet, ik ben zoo bang.... o, 'k ben zoo bang...."

Hij had zijn arm al om haar heen geslagen en 'n zachtrood was daarvan gaan bloeien op 'r wangen en voorhoofd: „Annie, hoor is," heftig dringend vroeg-ie: „hoor 's, hou jij niet van me — — zeg dat alleen maar.... toe zeg 't nou.... we zijn zoo gelukkig geweest.... weet je dat niet meer, wil je dat niet weer terug, o zeg 't nou, of je van me houdt.... ik moèt 't weten...."

Zij was langzaam gaan schreien en lei plots 'r hoofd weer tegen zijn schouder: „Lou, Loutje, ik hou zoo van je, maar jij, jij wist 't zoo zeker, jij zei 't zoo kalm, weet je wel, ik ben zoo bang dat je weer van me weg zult gaan, o god ik ben zoo bang...."

„Nee," zei-ie heesch, „nee, lieveling, toe laat me nou bij je zijn, ik heb me zoo vreeselijk vergist, ik heb je zoo miskend kind, toe vergeet 't nou, Annie, lieveling...."

„Lou," snikte ze, „Loutje, heerlijke lieveling, o blijf je dan weer bij me, goddelijke mannie." Zij pakte hem om zijn hals en kuste en knuffelde hem, zoende zijn baard en zijn oogen: „o blijf je nou weer bij me, zal je nou niet weer van me weggaan, je hebt me zoo'n verdriet gedaan, o wat ben 'k blij dat 'k je weer terug heb...."

Zij streek hem over zijn oogen en zijn gezicht en drong hem en troetelde hem tegen zich; „Wat ben je mager geworden, mannie," klaaghuilde ze, „o wat ben je vreeselijk mager geworden, o wat moet je 'n verdriet hebben gehad; waarom ben je dan niet eerder gekomen — waarom ben je van je vrouwtje weggegaan....?"

Hij vond zich opeens in het heelrijke geheven, met zijn bleeke gezicht door haar vochtzachte zoenen beaaid en z'n heele hoofd in de tot zich nemende heffing van haar armen. Hij kon niets zeggen en liet haar maar gaan en gaan en drong zijn hoofd dichter en weekgulziger, als àl moeër, naar 'r heftige geliefkoos. Zij stonden zich uit te gebaren midden in de kamer, in het wijd-rondzingende lampelicht, hun benedenlijven verbleektrozig van den haardgloei bestreken. De gesloten kamer met 'r bekende meubelglimmingen en kleurentoon, gemerkt in massa-waarneming alle rondomme dingen, was hem zoo innigveilig gaan omsluiten, en haar verteedering was zoo plots en vol, dat hij een oogenblik niet denken kon en niet onderscheiden — dat hij heel, heel klein leek en gansch omvangen van het zwoelrijke, dat hij wèg was in de machtige vermeestering van een vaaggeweten, diepgebenedijden

ommekeer. Zij nam hem dan mee naar een stoel en ging op zijn schoot zitten en kreunde zachte vraagjes van àlles weggevende vreugde en hij fluisterzuchtte zijn korte antwoordjes en tusschen halfopen oogleden door zag hij haar hoogblonde emotieroode schreigezichtje, heel goudlicht in de concentratie van àl blijdschap om het teruggevondenene — en dan zaten zij weer stil en rustten. Zij ging naar achter en haalde koffie en brood en vleesch en als hij zijn kleeren gereinigd had en zich gewasschen, aten zij en dronken tegenover elkaar en alle levenskracht scheen in hem rustig en frisch gekeerd te zijn. Zij beklaagde hem en drong hem tot eten en kwam hem nog eens omhelzen: „Mannetje, mannetje, wat ben je vreeselijk bleek en moe — ik dacht dat je nooit weer bij me zou komen, vanavond dacht ik 't nog — zou-ie me nou zoo, zóo vreeselijk alleen hier laten en nooit weer tegen me spreken? — en dan kwam je inéens — o god, ik ben zoo blij — blijf je nou bij me, nee zèg 't nou nòg 's — toe nou," zong ze dieptonig als tot 'n kindje: „ogonnie blijf je nou altijd bij je vrouwtje, ga je nou nooit weer van me wèg?"

En als zij dan sprak, begon, langzaam, na een zucht, in het heel rondomwikkelendwarme een lichtstreep van klaarder weten te breken; en het was, alsof, nà het afmattend-overdadige, na het hongerig begeerde en gulzig verzwolgene, nu een weifelend-vermoede verzadiging hem dofdempend ontroerloos deed zijn, alsof alle ellende vergeten was en een koele verstandelijkheid werkte alweer in hem. Hij kon nu weer goed begrijpen wat zij zei — „altijd, altijd moest hij nu bij haar blijven, en niet meer weggaan, nooit" — en hij lei zijn hoofd tegen haar aan om nog eens het opperstwègmakende terug te vinden van straks en daarin zijn antwoord gretig te geven, maar het keerde niet en hij zei het toch; maar niet met het als straks zoo wijd begeeren zei hij het; hij merkte meer verlangen in zijn toon te moeten leggen dan er in leèfde. En in dat opgedwongene praatte hij voort en vertelde eindelijk van zijn ellende, zijn honger, zijn werkzoeken; eerst aarzelend, dan met 'n wegdwingen van 'n heimelijken eerbied voor het voorbije leed, verhaalde hij àl het gebeurde....

Zij lachte eerst, in het ongedachte geluk van hun gezelligheid om 't licht van de tafel daar, maar dan stond zij op en liep op hem toe en nam tusschen haar broosblanke handjes zijn hoofd en lei het tegen haar zij, staande. En met 'n uitzingen van het heerlijk-

uitgelatene, niet vast te houden denkbeeld, schudde zij met haar hoofd, als wrikkend het geluk uit haar keel naar boven, naar de jublende zegging:

„O, god Loutje, weet je wat 'k zeggen wou?" gebroken juichte ze „weet je wat we doen? o ik kan 't niet zeggen lieveling, weet je wat we doen gaan? ja, o nou moet 't zoo goddelijk-heerlijk gebeuren, Loutje, ik heb 'n plan!"

Hij nam haar bij zich op zijn schoot en weèr kwam een nieuw juichgestijg in 'm toen-ie haar schitteroogen zag: „nou?" vroeg-ie blijnieuwsgierig.

„Kom hier," zei ze hartstochtelijk, „dan moet ik je eerst om je hals pakken, zoo, zoo, nou .... we moeten gaan trouwen! O god wat gelukkig, niet? we gaan nou saam in ons huisje wonen, hè mannie? ja?"

Hij nam haar hoofd en gaf weer een zoen. Maar zijn wang lag tegen de hare en zijn oogen zagen de kamer in, toen hij, zacht, voor haàr als in een heel rustig, van àl het moeë zuchtende geluk, zei: „Ja, kind, heerlijk....!"

En dan haastig erop vroeg-ie: „En jij lieveling, wat doe jij, studeer je nog hard?"

Zij kleurde even, in het herdenken aan zijn afkeer van 'r zingen, maar zij vond 't te heerlijk dat hij vroeg, om niet te gelooven.... o het was gelukkig dat-ie zoo naar 'r informeerde, en ze zei klagend:

„'k Was al van plan van 't Conservatoire af te gaan...."

„Was je dan klaar?" vroeg-ie.

„Klaar, hoe kom je 'r bij, nee, maar 'k kòn niet meer...."

„Kòn je niet meer?"

„Toen jij van me weg was," zei ze, „toen kòn 'k niet meer.... Maar nou ga 'k weer werken, hè? nou 'k je weer hèb — 'k heb nog niks 'r over losgelaten, maar de laatste tijd heb 'k niks uitgevoerd...."

Toen bedacht hij ineens weer het vreeselijke van den schijn: het kòn niet waar zijn — als zij iets voelde voor haar werk, zou zij de heele loopbaan niet op willen geven — maar het was niet èċht en zij vond nu gemakkelijk een verdediging.... en een wrevel begon hem te prikkelen....

„Vin je 't niet heerlijk?" vroeg ze, „maar èċht, je moet 't echt zeggen, vin je 't niet verrukkelijk, dat 'k nou weer studeeren ga, en je vrouwtje later ook iets wordt?"

Toen zei hij met 'n drukje tegen haar arm, dat hij vond er bij te moeten geven: „Ja, 'k vind 't eenig, hoor."

En hij liet zich ervoor kussen, kuste terug, en even, voelde hij, wansmakelijk, verlièfd te doen....

Zij merkte niet, knuffelde....

Toen hij naar huis ging — in zelfden druilregen lag de aannachtende stad beneê de grauwe lucht — was het weer als vroeger — alle ellende-vernedering geweken nu.

Al het kermendbegeerde was gewonnen, en het geluk, kortlevend in het heerlijk-overvloedig ontvangen, had na de verzadiging achtergelaten de opstand van zijn willende Persoonlijkheid.

En met dien opstand was de nieuwe strijd gekomen, banger nu dan ooit, wijl hij nu beloòfd had — trouwen zou hij netjes als een heel goed burgermannetje....

Hij zou bij haar blijven en tevreden zijn — en geen nieuw beweeg mocht opleven in zijn ziel, die hij eens gewild had wijd open zetten voor wat komen zou.... Zijn impulsie zou hij laten sterven....

Want de pijn zou komen van het brèken — en van het medelijden — en het verlàngen....

Een martelende wanhoop bewòrstelde zijn rust, om zijn zwakheid, zijn ònmacht....

December 1905.

EEN TROPENDAG

DOOR

TH. B. VAN LELYVELD.

Ochtend.

't Is Zondagmorgen in Paramaribo, een ochtend van gul glanzenden, schitterenden zonneschijn.

Ik werp mijn jaloezieën wijd open en adem met wellust een koele, reine lucht in, frisch en opwekkend. Hoe heerlijk en weldadig na vele dagen van donkere wolken en hard neerstriemende, tropische regenbuien.

Tegen het strakke, lumineerende blauw van de lucht, lijkt nu het blank-slanke torentje van het Finantiegebouw op een minarèt tegen een Tunischen hemel; hoog verheft het zich boven de lichte, witte huizen en boven al het flonkerend groen der palmen en tamarinden.

En alles is frisch en licht als het juichende, het liefelijke van een jonge lente.

Onhoorbaar in de straten van zand drentelen de voorbijgangers in kleurigen zondagstooi: de wufte negerinnen in wijde, stijf gestreken bonte rokken, bol als crinolinen en rond hals en polsen veel kettingen van klatergoud en rood koraal; de negers en kleurlingen, ijdel en aanstellerig, stappen deftig in poenige, van onder wijdgepijpte „pantalons-éléphant" en op krakende, verlakte schoenen met kleine, oudmodische Fransche hakjes.

Ook de Europeaan die ter kerke gaat is „op z'n Zondags", alleen niet de Hindou- en Mohammedaan-koelie, die altijd eenvoudig is en sober, maar ook altijd schilderachtig. Daar gaat hij met het blinkend melkvat op het getulbande, bronskleurige hoofd,

zijn jonge vrouw — de onderdanige — op een paar pas achter hem, bekoorlijk gedrapeerd in lichte plooien van doorzichtige, geelgebloemde sluiers en dragend met de mooie armen een kind, welks bloote bruine beentjes bengelen langs moeders heupen.

In het groen en op de daken klinken kinderlijk vroolijk de elkâar toeroepende rietjebies [1]), zij gillen en tjilpen, fladderen zenuwachtig en dartel, nu hier dan daar, of baden zich lustig in het nog koele zand om zich daarna te koesteren in het zoeler en warmer wordende uitbundig stralende, tintelende licht.

En in de heldere, klare lucht, galmen eensklaps met zware donderende metaalklanken, de groote klokken der katholieke kerk, klinkend en klankend ver en wijd, vullend de lucht met een regelmatig bommend gedingdang, waarvan de eene klankengolf de ander najaagt over stad en stroom en woud, tot die sonore stemmen plots weer zwijgen en de laatste tonen zacht, onmerkbaar uittrillen in verweg-verwijderend klankgedein.

Middag.

't Is warm, drukkend warm.

Het oosten is donker van zware, lilazwarte luchten en het okerbruinige water van de breede rivier stroomt rimpelloos langs de felle witte huizen van de stille stad.

De natuur, afgemat, lijdt onder een ondragelijke brandende hitte, die de blaren neer doet hangen en de bloemen gauwer laat verwelken, die de vogels verstommen doet en den mensch traag laat gaan langs de stoffige, heet zengende wegen.

Alles smacht naar een koeltje en alles smacht naar regen, naar stroomenden, neerkletterenden regen uit de donkere wolkopstapelingen boven den verren horizon.

Maar noch een licht briesje dat de palmenkronen zacht gracelijk wiegelen zal en trillen doet het wijde watervlak, noch een frissche regenbui zal de natuur weer doen herleven.

In statige langzaamheid en in allerlei kleur- en vormveranderingen komen aldoor uit het oosten sombere, donker violette wolkgevaarten aangedreven, waarvan het lila naar het westen steeds

1) Surinaamsche musch.

lichter wordt en geleidelijk zich oplost in het rossig ovengevlam van het ondergaande groote licht.

Nù, op hetzelfde oogenblik als alle dagen, gaan de papegaaien weer terug naar het woud. Hoog weg, met vluggen wiekslag, schril krijschend en krijtend, als een zwevend vuurwerk van schetterende geluiden en bonte, fonkelende kleuren, vliegen zij over den breeden, grooten stroom, om weer slapen te gaan in de reeds duistere wouden van den anderen oeverkant.

Als alles weer stil is, zinkt het laaiende, bloedroode zonnevermiljoen al lager en lager. Het vurige purper en het rijk schitterend karmijn verbleeken allengs in eindelooze overgangen van geel en oranje, die dan weer zacht wegvloeien in een fijn grijsblauw en in een uiterst teer mauve van een parelmoeren avondlucht. Dan is de hemel voor een oogenblik weer helder en verreind, maar zoodra de buitenlijnen der gepluimde palmenkruinen versluimeren in het grijzen van den zwoelen avond, als alles volkomen stil wordt en rustig, als zelfs het fijnste blaadje niet meer trilt, dan donkert de lucht langzaamaan opnieuw.

Tegen den duisterenden horizon stapelen zich grauw-blauwe wolkbergen op, wier reusachtige kammen al hooger en hooger stijgen tot zij zich vervormen in een zware, lavakleurige cumulus nimbus, een wolk met een belofte van regen, maar regen die toch niet vallen zal.

Wèl komt er licht uit schimmen, zwakjes eerst en met lange tusschenpoozen, dan uit meerdere plaatsen tegelijk en sneller en sneller, tot het àl wordt één zenuwachtig lichtgebibber, dat zich weerkaatst op het donkere, gladde watervlak en even aanlicht de boomen, de witte huizenkanten.

Maar plotseling schittert tusschen al dat op en neer gaande geblink, voor een ondeelbaar oogenblik, een brutaal, hel flitsend licht dat uitrafelt in grillige draden van schel gloeiend wit.

Heel in de verte roffelt een nauwlijks hoorbare rommelende donder, als kanonnades van verweg strijdende artillerie.

Zóó blijft het een paar uur doorgaan, zonder knetterend onweer en zonder neerratelenden regen.

Avond.

De wolkbanken zinken weg, het lichten dooft en, vreemd,

heerlijk koel en dauwig wordt de avond, met een lucht vol juweelengeflikker: Orion statig in het zenith, het Zuiderkruis in een glorieuze illuminatie van glanzend lichtende punten, de Poolster glurend even boven den horizon.

In die wazige avondschaduw ligt stil-rustig de lange, rechte Gravestraat. Een wassende maansikkel blikkert tusschen enkele vreemd gekartelde wolkjes, zilverend de leien en zinken daken en streelend met haar droomerig licht de welriekende blaren der kleine citroenboomen en het fijn-spitse loof der geurige, roodgebloemde accasia's.

Een eentonig gezoem van gonzende insekten drijft in de kilkoele avondatmosfeer; even hoorbaar zijn nu en dan de uit de verte komende tokkelklanken van een mandoline-melodie.

Dan, nauw verstaanbaar eerst, klinken ook menschenstemmen die steeds duidelijker worden en naderen uit het doezelig-donker straatperspectief. Onzekere silhouetten als droomfantomen, komen aan onder het uiten van twistende, dreigende woorden.

Nu passeeren zij, een matroos en een jonge negermeid, zij zich verontschuldigend met hard-hooge vrouwenstem:

Nô-nô, mi no lee joe verstang! [1]).

Hij ruw-driftig en schor-schreeuwend daartegen:

— Houd je smoel, jerre! [2]) verstorend met dit grof geluid het dommelen van den kalmen avond, ontwijdend de vredige, heilige stilte van een naderenden tropennacht.

Maar in hun regelmatige verwijdering worden de stemmen steeds onduidelijker en tegelijkertijd de gedaanten ijler en waziger tot zij geheel verdwijnen in de donkere, geheimzinnige schaduw der hoog zich welvende tamarindelaan.

Weg is ook het geluid van mandolinemuziek en hoorbaar alleen het tirren en sissen van tallooze verscholen insekten.

Roerloos staan in de lange, rechte straat de boomen waarin de vogels slapen; 't is nu volkomen stil en eenzaam.

De maan tuurt tusschen grillige wolken....

Ergens in de hoogte klaagt een nachtuil: gloe-gloe, gloe-gloe, gloe-gloe....

---

1) Neen, neen ik lieg niet, versta je!

2) Hoor je!

DRAMATISCHE KUNST.

Frans Mijnssen, *Uit eigen Wil.* Tooneelspel in vier bedrijven. (Nederlandsche Tooneelvereeniging.)

Is er in dezen titel iets ironisch?

„Uit eigen Wil."

Heeft de schrijver, reageerende op de vele dramatische werken waarin het ongeluk over de personen komt door toedoen van anderen of onder de beheersching van een noodlot, tegen hun beste willen en pogen in, als iets onvermijdelijks en onafwendbaars, getracht ons te doen zien hoe de vrijheid van wil evenmin een waarborg is voor een goede regeling van ons lot?

We meenen het toch zoo dikwijls — nietwaar? Dat als wij de omstandigheden maar naar onze hand konden zetten, ook ons geluk verzekerd zou zijn. We voelen het zoo, alsof datgene wat ons leven drukt, grootendeels voortkomt uit iets waar we geen macht over hebben, dat ons belemmert, benauwt, beklemt, onwillens een weg op drijft, waarvan we weten dat geen geluk aan het einde ervan wacht. Konden we maar eens zèlf het bestuur in handen nemen, de eigen bestuurders zijn van onze daden in volle vrijheid — dan, ja dan...

Is niet in zoo menig drama als de oorzaak van den rampspoed dien een vrouw in het huwelijk vindt, aangewezen de dwang door haar ouders uitgeoefend op die verbintenis? Vooral in het Fransche drama is dat schering en inslag. Het jonge meisje, zoo van school in de wereld komend die ze niet kent, waarvan ze alleen iets van hooren zeggen weet, buiten haar voorkennis, althans zonder haar in ernst te raadplegen, verloofd met en uitgehuwlijkt aan een haar onbekenden man, een goede partij in de oogen van haar ouders.

En dan als gevolg de ellende van een huwelijk zonder liefde, oorzaak van allerlei droeve verwikkelingen, soms met tragischen afloop.

Heeft de heer Mijnssen willen laten zien dat ook het meisje, dat niet gedwongen wordt, dat later als jonge vrouw nogmaals, zij 't op heel andere wijze, voor een eigen keuze gesteld wordt, niet méer waarborg heeft voor standvastig geluk?

Zoo iets — dan moet de titel toch dìt beduiden, een heenwijzing zijn in die richting.

Laat ons den inhoud van het tooneelspel eens overzien.

De heer en mevrouw de Wijs, hij een Amsterdamsch koopman, hebben twee dochters: Bertha en Freddie, de eerste als 't stuk aanvangt achttien jaar, de andere nog een bakvischje. Freddie wordt sedert eenigen tijd het hof gemaakt door een handelsman, Albert van Ulenberg, die een dikke twintig jaar ouder is dan zij. Vader de Wijs ziet dit graag. Van Ulenberg is lid van een zeer soliede firma, de relatie kan niet anders dan gunstig werken op eigen naam en crediet. Het verschil in leeftijd acht hij geen bezwaar. Nu ja — Van Ulenberg is geen zoete jongen geweest, is geen veertig jaar geworden zonder relaties, maar te meer waarborg geeft zoo'n man, die het leven kènt, wanneer hij zich eenmaal rangeeren wil. De Wijs is een gewoon matter-of-fact man, voor wie de zaken het belangrijkste van het leven zijn.

Bertha's moeder — een goedig-hartelijke vrouw — voelt meer bezwaar, is bezorgd. Maar de „mooie partij" verblindt ook haar, en zij laat zich door de overtuigde taal van haar man ook al heel gauw overtuigen. Bertha getrouwd met iemand van fortuin, — wonen te Baarn op een buiten, misschien wel equipage houden, — 't is toch ook wel verleidelijk.

En Bertha zelve?

We hooren haar praten met een vertrouwde vriendin, als ze elk oogenblik het aanzoek verwacht. Ze blijkt wat romantisch van aanleg te zijn, als dwepend meisje gedroomd te hebben van een „vreemdeling" met „diep-donkere oogen", in wien ze terstond haar ideaal zou herkennen — kortom ze staat wat verward tegenover een werkelijkheid die haar den zooveel ouderen Van Ulenberg als surrogaat van haar ideaal voorzet.

Zij weet dat haar ouders alleen haar gelùk willen, en die zijn met Van Ulenberg's plannen ingenomen. Bertha ziet in hem een „zoo iets als papa is", zoo een oudere, van wien zij zich moeilijk kan voorstellen dat hij jong is geweest. Zij heeft met haar moeder over hem gesproken en van haar de verzekering gekregen — van die lieve mama! — dat alle jonge meisjes zoo vreemd staan tegenover zulk een aanzoek, als ze nog zulke romantische ideeën in haar hoofd hebben; dat zij, mama, ook eerst niet wist wat ze doen zou, nog wel meende veel meer van een ander te houden, en dat ze nog dagelijks dankbaar was den raad van háár moeder gevolgd en papa genomen te hebben.

Vriendin Lientje is pittiger, zegt ronduit dat ze nooit romantisch geweest is, maar dat ze niet trouwen zal als ze niet heel veel van een man houdt, veel inniger dan van wie anders; dat de ouders daar niets in te beslissen hebben, dat je dat zelf moet weten.

Uit dit onderhoud blijkt duidelijk dat Bertha een kind is, dat ze nog niets weet van liefde en, vereerd door het aanzoek van een zoo gepozeerd en rijk man, tevens onder de suggestie van het verlangen harer ouders, zonder innerlijk motief toestemt van Ulenberg's vrouw te worden.

Het onderhoud tusschen deze en Bertha's vader — het officieele aanzoek — is heel karakteristiek voor beiden: twee zakenmannen, die met eenig gelegenheids-pathos en eenige conventioneele banaliteiten ook dat zaakje in orde brengen.

In het eerste gesprek van de beide verloofden heeft de schrijver ons nu duidelijk willen doen voelen waar het tusschen deze twee menschen hapert. Bertha is bang, onrustig, onzeker — dan weer vertrouwelijk met voorspiegelingen van huiselijk geluk en teederheid en zorg — maar het woord dat van hart tot hart gaat blijft ontbreken. Van Ulenberg maakt haar gelukkig met de leugen dat zij zijn eerste liefde is, en toont duidelijk dat hij alleen verliefd is op het mooie van Bertha.

Als later haar vader hem vraagt of hij nogal tevreden is, dan antwoordt hij: „Zeker! Ze heeft nog wat vreemde dingen in d'r hoofd (*lacht*), doet vragen waar je versteld van staat, maar dat zal in 't trouwen wel anders worden!"

Ziedaar de expozitie. Als weergeving van een brokje werkelijkheid kan ze geslaagd genoemd worden. Stellig komen er tal van huwelijken op niet hechteren bodem tot stand.

Maar is dit eerste bedrijf evenzeer geslaagd als voorbereiding tot wat komen zal? D. w. z. is het tweede een logisch gevolg, een noodzakelijke consequentie van het eerste? Dat eischen we toch in een tooneelstuk. Er moet een wet in heerschen van oorzaak en gevolg welke wij erkennen en eerbiedigen. Dan hebben wij vrede met het verloop, hoe tragisch dat zijn moge.

Ik wil nu maar ter loops wijzen op het ontoepasselijke van den titel. Bij Bertha is van een „eigen wil" als beweegkracht voor haar handelen geen sprake. Zij leeft geheel onder de suggestie der anderen — zij wòrdt geleefd.

We zien in haar een kindje — een gansje. Er is iets touchants in haar volkomen onwetendheid tegenover het leven dat straks haar grijpen zal. Van innig ziele-leven, van temperament, van intelligentie, van karakter, we merken er niet van. Wat vaag romantisch gedroom en wat vaag angstig gepeins over de werkelijkheid die ze zoo plotseling voor zich ziet: dat is alles. Verder een zich voegen naar de wenschen van ouderen, een man nemen met iets meer zorg dan een nieuwe japon, naar den smaak van haar moeder.

En Van Ulenberg? Een degelijk koopman, die ook van 't leven genoten heeft, als honderden. Iemand die op zijn veertigste jaar juist nog wel

een piepjong, mooi, onwetend vrouwtje wil hebben, nà de vele mogelijk niet-jonge, en stellig niet onwetenden, die hem tot nog toe den tijd kortten. In zijn optreden een beetje verlegen en onhandig tegenover haar groote naïeveteit, die hem te ongewoon is. Zooals de auteur hem ons doet zien, een gelijksoortig individu als papa De Wijs, op end' op zakenman, vrij van alles wat naar het ideale zweemt, toevallig verliefd geworden op een mooi kind en in die banale verliefdheid toch wat buiten zijn sfeer.

Zooals we hen daar nu bij elkaar zien, is er geen enkele aanwijzing dat hun huwlijk, ik zeg hun huwlijk, ongelukkiger moet zijn dan dat van zooveel anderen, huns gelijken. De Wijs was ook niet het ideaal dat Henriette, zijn vrouw, zich droomde (sterker: zij was op een ander verliefd!) en toch hebben zij beiden in 't huwlijk een juist voor hèn geschikt burgerlijk gelukje gevonden.

Bertha stelt zich voor de pantoffels van haar man zorgzaam te warmen als hij koud thuis zal komen — welnu, wat belet ons Van Ulenberg na eenige jaren ons voor te stellen als voldaan burger, die gedurende den dag te Amsterdam zijn zaakjes gedaan heeft, met de voeten in die warme pantoffels welbehagelijk te Baarn in zijn huiskamer, Bertha over hem aan de tafel achter 't theeblad, hij met het breed-gespreide Handelsblad voor zich, nu en dan van terzijde haar grinnikend vergastend op een „goeie", 's middags op de Beurs gehoord?

Niets immers.

Welnu — de heer Mijnssen heeft het anders beschikt. We vinden man en vrouw na ruim vier jaar te Baarn terug met een klein dochtertje, doch in een zeer slechte verhouding. Van Ulenberg blijkt in dien tusschentijd ruzie gemaakt te hebben met Bertha's familie, zoodat ze heel veel moet missen, is geheel zijn eigen gang gegaan, heeft verbroken relaties te Amsterdam weer aangeknoopt, blijft nachten uit en tracteert zijn vrouw dan op zijn slecht humeur, snauwt tegen haar, geeft niets om 't kind, gedraagt zich als een ras-ploert.

Natuurlijk is dat alles best mógelijk. Maar er ligt in het eerste bedrijf niets dat ons dit erge doet vooruitzien. Integendeel — we gaan ons afvragen, heeft Bertha niets van die ploertigheid gemerkt gedurende haar verloving? — en zoo neen, dan pleit dit toch ook niet voor haar gevoel, want de gewone verontschuldiging dat de liefde haar als meisje verblind heeft, is op haar niet van toepassing.

We komen er onwillekeurig toe, dit tweede bedrijf opnieuw als een expozitie te beschouwen en daar is het werkelijk beter geschikt voor dan het eerste. Immers indien met enkele woorden in het tweede bedrijf er op gezinspeeld werd dat dit vrouwtje onder suggestie van haar ouders en door gebrek aan ervaring in dit huwlijk zoo ongelukkig was terecht gekomen, dan konden we dat heele voorspel missen en kwamen opeens in medias res.

Wáárom Van Ulenberg niets meer voelt voor zijn mooie jonge vrouw, wáárom hij haar zoo afsnauwt, is ons immers nu ook niet verklaard. We moeten het aanvaarden gelijk de schrijver het geven wil.

Bertha is diep ongelukkig. We zien haar even met haar dochtertje spelen, wat haar man spoedig verveelt, maar dat zij haar liefde, nu ze haar ouders mist en van haar man vervreemd is — gesteld dat er ooit eenige innigheid tusschen hen bestond — geheel en al geeft aan het kleine wezen, het onschuldig product van haar onberaden stap, we merken er niets van. De verhouding tot Ulenberg blijft het eenige motief. Om die nog sterker te doen uitkomen, krijgt Bertha bezoek van haar vriendin Lientje, inmiddels ook getrouwd, geheel uit liefde, en dolgelukkig met haar man en twee jongens. Hun gesprek is een pendant van dat in 't eerste bedrijf. Verder komt er aan huis een jong koopman, Frits Herfst, die verliefd blijkt op Bertha. Hij wordt hierover gekapitteld door zijn vriend Jan Linsfeld, den verloofde van Bertha's zusje Freddie, welke verloofden in enkele tooneeltjes de vroolijke noot zijn van dit bedrijf. Frits is woedend gebeten op Van Ulenberg, kan den ploert niet uitstaan die Bertha ongelukkig maakt. Jan waarschuwt hem tegen zich zelf, ook ter wille van Bertha — hij kan hier niets dan ellende brengen. Maar 't helpt niet. En als iets later Van Ulenberg Bertha weer op ignobele manier bejegent, dan vliegt Frits op en trekt haar partij, met 't natuurlijk gevolg dat hem de deur gewezen wordt, welk lot Jan, die zijn vriend niet in den steek wil laten, deelt.

't Wordt nu om Bertha nòg eenzamer. In 't derde bedrijf is haar zuster bij haar, die met innige verontwaardiging haar hart lucht over Van Ulenberg, haar opzet om zijn gangen maar eens na te gaan. Van Ulenberg, blijkbaar zelf toch wel wat onder den indruk van 't gebeurde, wil door avances weer wat goed maken, maar Bertha is niet in een stemming dat goed op te nemen, voelt zich vernederd en gekrenkt, weet daarbij waaruit zulke opwellingen veelal voorkomen, toont zich geraakt door zijn attenties voor een andere vrouw, spreekt eindelijk alles vrij uit wat ze al zoo lang verkropt heeft — kortom het wordt dè scène tusschen man en vrouw waarop 't voorafgaande ons voorbereidde en als hij, om haar te straffen, zegt weer snachts te Amsterdam te zullen overnachten, dan blijft zij in een staat van weinig goeds voorspellende opwinding achter. We weten wel wie nu komen zal, als 't avond is geworden, door de tuindeur. Hij komt. En de liefde wint haar pleit. Morgen — morgen zal zij Frits terugzien.

Zoo eindigt het derde bedrijf.

Het is wel heel jammer dat de schrijver Bertha zoo heel oppervlakkig behandeld heeft. In het tweede bedrijf voelen we zoo heel weinig meelijden met haar omdat we niet begrijpen waarom ze eigenlijk zonder liefde en zonder berekening zoo'n ploert getrouwd heeft — en aan 't slot

van het derde is haar éénige zorg dat Frits toch achting voor haar zal hebben, al toont ze hem haar liefde. Maar wat de moederliefde in haar is, daar merken we niets van. Het eenige waardoor ze zich moeder toont is even een vraag aan de meid of haar dochtertje slaapt.

In het vierde hooren we dat zij, Bertha, Frits heeft overgehaald met haar te vluchten — maar dat het haar eenige strijd gekost heeft om van haar kind weg te gaan, haar dochtertje achter te laten bij dien vader, van wien zij weet dat hij niets om haar geeft: het blijkt uit niets, en dit is niet geschikt om ons veel te doen voelen voor 't zieleleven van deze vrouw, terwijl daardoor de tragiek van 't geheel niet weinig wordt benadeeld.

Want als zij nu in 't vierde bedrijf over 't kind tobt en 't vreeslijk vindt dat Van Ulenberg een scheiding heeft weten te bewerken waarbij Louisje aan hem wordt toegewezen, nu ja, dan kàn ons meelijden met haar zoo groot niet zijn. Een huwelijk van zooveel jaren met Van Ulenberg zal haar toch wel genoeg in de practijk van het leven hebben ingewijd om haar zoo iets te doen voorzien.

Toch is de vierde acte het best geslaagd. Want daarin heeft de heer Mijnssen inderdaad met veel talent de fataal-scheeve verhouding wáar gemaakt, die noodwendig het gevolg moet worden van een zoo onmaatschappelijke daad als het in vrije liefde gaan samenleven van een getrouwde vrouw met een jongmensch.

Met de beste gevoelens, maar toch op háár verzoek, heeft Frits haar meegenomen, vier maanden zijn ze in den vreemde geweest, maar na den eersten roes is hij gaan terug verlangen naar de vertrouwde omgeving in eigen land, in eigen stad, en naar zijn werk daar. Toen zijn de bezwaren gekomen. Op een obscuur bovenhuisje in een der nieuwe buurten hebben ze een verblijf gezocht, doch natuurlijk merkt Frits, bij zijn eerste pogingen om weer aan 't werk te komen, dat het schandaaltje invloed heeft op de houding van de lui, wier hulp hij zoekt. Het ontstemt hem, maakt hem prikkelbaar, en zij ondervindt daarvan de reactie. Er komt in hun gesprekken het noodlottige dat de dood wordt van hun vertrouwelijkheid. Zij bemerkt zijn ontstemming, gist de reden, voelt zich ongelukkig, maar klampt zich aan hem vast. Hij kàn niet meer tegen haar zijn als in de eerste weken, en wil haar toch niet de volle wreedheid van den toestand doen voelen. Hij weet: hèm wil men wel helpen — dadelijk — als hij een einde maakt aan die relatie. Tot vermeerdering van ellende heeft de huisjuffrouw ook iets gemerkt van de verhouding en zegt de huur op.

Frits is jong, wil vooruit, voelt dit alles als een bederf van zijn leven, en de liefde, die hij vroeger zoo sterk geacht heeft, blijkt niet bestand tegen deze misère.

We zien ze beiden in machteloosheid om te redden wat een tijd toch

het allermooiste van hun leven is geweest. En het is den schrijver uitnemend gelukt juist dìt, als een zeer tragisch motief, te doen voelen. De dialoog is zoo echt schrijnend juist de dialoog voor die situatie, aldoor nerveus, nu hard, schamper, bitter soms met verwijten of smeekingen, dan goed-makend met opwellingen van teederheid, maar aldoor onmachtig om goed te praten, om weer hecht en vast te maken wat innerlijk vermolmd en verworden is onder den invloed van 't leven. Er is in den toestand dat onmògelijke, waartegen al hun beter voelen en beter willen dood loopt.

Zie hier een brokje dialoog. Na een hard woord van Frits, valt Bertha hem om den hals, wanhopig:

„Nee, zeg dat niet; dàt niet!... Zeg dat je 't niet geméend hebt; ik smeek je! neem dat niet van me af, 't allerlaatste wat ik nog heb!... O, ik hou zoo van je, Frits, ik hou zoo van je... Voel je dat dan niet... als ik m'n armen zoo om je heen heb?... Toè, zèg 't me, zèg 't dat je van me houdt; dat alles nog zoo is als in die tijd, eerst. Ik zal zoo me best doen; ik zal je helpen; ik zal vroolijk wezen... Ik ben zoo'n ouwe tobster, maar dat zal nu ùit zijn; je zult 't zien. Frits, toe, zèg 't dan, zeg 't dan! (*sinkt met 't hoofd tegen zijn borst, schreit*).

Frits (*heeft al eerder getracht zich te bevrijden, maakt zich nu eindelijk moeilijk los*). Nee — als je wilt dat... als je 't me niet al te moeielijk wilt maken... dan juist dàt niet, dat overstelpende... Ik kan je niet zèggen... ik weet niet... Ja, ik voel me niet vrìj... Dat is 't! Je hangt an me ... je drùkt op me... je neemt me heelemaal in... 't is of je altijd-door alles in me naar je toetrekt... Je óogen vragen, je lìppen vragen, je àrmen vragen, vragen altijd, altijd door, en altijd méer... Nee — ik kan dat niet uithouen; ik wil vrìj zijn, absoluut vrìj —, en als ik bij je kom, dan wil ik dat doen uit eigen wil, omdat ik zelf 't verlangen heb bij je te zijn!... 't Is me te zwaar zoo; 't is een last die me neerdrukt, moreel...

Bertha. O Frits, hoe kùn je... hoe kùn je dat doen... na alles... wat ben je wreed; zoo wréed...

Frits. 't Is beter dat ik 't je ronduit zeg. 't Gáat zoo niet langer; ik kan 't niet uithouen; d'r moet verandering komen...

En zonder iets theatraals komt het onontkombaar einde.

Na aanvankelijke opwinding wordt Bertha mat-berustend. Zij hoort Frits nog wel bemoedigende woorden zeggen, maar ze hoort ook dat hij ze zonder zekerheid zegt. En ze besluit van hem weg te gaan. Als 't gordijn voor 't laatst zakt heeft zij een telegram geschreven: haar vriendin Lientje zal haar wel den eersten tijd willen logeeren.

Er is groote overtuigende kracht juist in de beheerschtheid van dit

alles. Jammer — jammer dat de heer Mijnssen die het talent bezit om zulk een bedrijf te schrijven, niet het gehéél dramatisch en psychologisch interessant heeft weten te maken.

Dramatisch — door een logische noodzakelijkheid in de handeling die ons van het eerste bedrijf af deed voelen op welke wijze zich de tragiek vanzelf uit het gegeven ontwikkelen zou, zoodat we met spanning het verloop dier handeling tegemoet zagen.

Psychologisch — door in de karakteristiek zijner personen van meet af zooveel vastheid en diepte te geven, dat ze terstond onze belangstelling wekten en die in een bepaalde richting stuurden, terwijl we in hun verhoudingen vóórvoelden de conflicten die daarvan het gevolg zouden zijn.

De behandeling van de eerste bedrijven is daarvoor te oppervlakkig gebleven. Bertha, om wie het in hoofdzaak te doen is, interesseert ons maar matig Er is iets te gewild-onverschilligs in de wijze waarop zij, zonder liefde en zonder noodzaak, den veel ouderen man trouwt, en wat daarna van eenige diepte in haar voelen getuigd zou hebben, een overheerschend krachtige liefde, een hartstochtelijke gehechtheid aan haar kind — ook die missen we.

Als vrouw bezit ze te weinig wat haar als dramatische hoofdpersoon belangrijk zou maken: persoonlijkheid. Haar vlucht met Frits wordt daardoor niet de sterk ingrijpende daad van een individu, niet de interessante uiting van een wil die zich ontplooit, beteekent niet veel meer dan de onberaden stap van een oppervlakkige.

Wat dan ook in het vierde bedrijf pakt, is meer de akelig-snelle dood van beider bevlieging onder het wicht van het alledaagsche: een vlinder, die in het slijk vertrapt wordt, — dan het lijden der personen. Want èn Frits èn Bertha is te weinig beteekenend geworden als mensch, om hun zielejammer voor ons iets aangrijpends te doen worden.

In de laatste acte lijkt me volkomen duidelijk wat de schrijver met dit drama heeft willen geven: de onmacht van de „eigen wil" bij deze beide personen, als het leven zijn overmacht gelden doet. De mogelijkheid lijkt me niet uitgesloten dat hij dit bedrijf het eerst geconcipieerd en daarna in de richting daarvan de andere geschreven heeft: iets wat vóór hem tal van dramaturgen hebben gedaan.

Welnu — ik zou zeggen, dat werk kan hij overdoen. En de indruk van het vierde bedrijf zal versterkt worden naarmate het hem gelukt in de voorgaande door dieper gaande karakteristiek belangstelling te wekken voor zijn personen, en door onwrikbaar logische handeling de noodzakelijkheid van dit slot te doen voorvoelen.

W. G. v. N.

LITERATUUR.

E. S. *Gebroken Licht.*
Haarlem, de Erven F. Bohn.

Acht jaar geleden publiceerde E. S. haar *Stille Wegen*. Ik heb destijds op het ongemeene van dat werk gewezen in het Weekblad *De Amsterdammer*, met de waarschuwing dat men zich toch niet door den Ik-vorm, door het mémoires-achtige van het verhaal zou laten verleiden de hoofdpersoon en de auteur een en dezelfde te achten.

„Het zou gevaarlijk zijn en den criticus stellig op een verkeerd pad voeren, als hij de auteur en de mediteerende persoon van het boek identiek verklaarde."

Ik wees op Emants' *Nagelaten Bekentenis*, waarin de schrijver zijn stijl leent aan den verworden Willem Termeer, wat enkelen tot een voor Emants weinig vleiende identiekverklaring van den dégénéré met den auteur verleid heeft.

In de Voorrede van haar tweede werk klaagt E. S. over iets dergelijks. „Zij heeft niet zonder schrik ondervonden, welke bedenkelijke begripsverwarringen er bij het beoordeelen van een Ik-vertelling kunnen voortkomen uit een al te dogmatisch doorgevoerde identificatie van auteur en hoofdpersoon.

„Zoo gewaagde de heer Fr. Coenen van *Stille Wegen* als van: „een boek, dat een vrouw schreef, als een volkomen opene levensbiecht". Lijkt het niet om van te watertanden? Helaas, de *volkomen opene* levensbiecht van eenig mensch — de schim van den dichter der *Confessions* niet te na gesproken — moet nog te boek worden gesteld."

In mijn aankondiging van *Stille Wegen* heb ik ook over Rousseau's *Confessions* gesproken. In dezer voege: „Als Rousseau ons zijn *Bekentenissen* voorlegt, acht ik het bedenkelijk hem te allen tijde bij zijn woord te nemen. Niet dat hij willekeurig de waarheid aangaande zichzelven vervalschen zal, maar ik geloof niet dat het mogelijk is die waarheid bij retrospectie, waar het den schrijver zelven betreft, met genoegzame zekerheid vast te stellen. Dan is er ook nog deze reden. Wie als

Rousseau een boek schrijft over zichzelven, moet voor den lezer zich zelf wáár maken. Deze wáárheid kan in zulk een boek niet hooger klimmen dan tot waar-schijnlijkheid."

Natuur-waarheid, objectieve feiten-waarheid is iets gansch anders dan de kunst-waarheid, waarmede de auteur op geheel subjectieve wijze de lezers overtuigen wil. Juist als een schrijver ons een volkomen gaaf denkbeeld wil geven van zijn persoon, moet hij geen volkomen open biecht geven, moet hij kiezen het meest karakteristieke, moet hij verzwijgen en aanvullen.

Een boek met bekentenissen begonnen op den eersten dag van bewustwording en volgehouden in volkomen oprechtheid tot den laatsten dag toe, zou, al ware het van de meest belangwekkende persoonlijkheid, niet meer dan een voor psycho- en fyziologen interessante, voor kunstlievenden onleesbare lectuur worden.

Wanneer we een Ik-vertelling als *Stille Wegen* of *Gebroken Licht* lezen, moeten we dus te allen tijde indachtig blijven dat er twee personen zijn: de persoon die schrijft èn de andere die de schrijfster als sprekende of schrijvende voorstelt.

En het is werkelijk zeer te verwonderen dat een soms zoo diep doorschouwend en fijn ontledend criticus als L. van Deyssel deze onderscheiding verwaarloosde, de schrijfster telkens verantwoordelijk stelde voor de uitingen van de persoon wier gevoelens en gedachten zij ons in den vorm van bekentenissen openbaarde.

Zijn beoordeeling is te vinden in het Vijfde Deel der *Verzamelde Opstellen* en ik wijs even op blz. 78 waar hij zegt:

„Zelden werd zooveel klaarblijkelijk waarachtig geleden zwaar menschenlijden doorstaan en geuit als de inhoud van dit boek is."

Hij is tot die overtuiging gekomen door de lezing van het in den eersten persoon gedaan verhaal. De auteur heeft die in den door haar gekozen kunstvorm tot iets weten te maken dat hem getroffen heeft als „klaarblijkelijk waarachtig."

In hoofdzaak is zij dus zeer zeker geslaagd.

Zelfs zóó dat hij er op doet volgen (en deze woorden citeert E. S. thans in hare Voorrede):

„Een beweegreden van deernis zoû dan ook de verschijning dezer *Stille Wegen* met zwijgen kunnen doen beäntwoorden, in de meening dat de beöordeeling er van eer de taak der geneeskunde dan die der letterkunde is, ware niet het gemoed, dat er zich in uit, even leelijk als lijdend, en zóó, dat de leelijkheid wellicht grootendeels de oorzaak is van het leed, en dus de poging om van deze leelijkheid te overtuigen een geneesmiddel tegen het leed."

Men houde wel in het oog dat de criticus hier de gefingeerde

persoon terecht zet, dat hij zelfs nog twee bladzijden er aan besteedt om de middelen aan te geven voor haar zedelijke zelfverbetering, dat hij zijn kastijding er op inricht tot dat effect mee te werken!... Maar hierin tracht hij tevens de schrijfster te treffen, die toch eigenlijk dit alles met zelfvoldoening kan aanvaarden als een compliment.

Zij heeft nergens doen blijken of de persoon die zij laat spreken haar sympathie heeft of antipathie, en het is voor haar stellig een eigenaardige gewaarwording geweest, dat hij verder nog verzekert:

„Ik zie u klein te krijgen om u te verbeteren..."

„Gij zijt het antipathieke toonbeeld van een zoo-genaamd interessante, praetensieuze dame."

Natuurlijk heeft zij met eenige scherpzinnige en leerrijke detail-critieken haar voordeel kunnen doen, maar het is zeer begrijpelijk — en een zeer gelukkige verdediging van haar auteurs-standpunt — als zij op dergelijke moralizeeringen fijntjes antwoordt als vogt:

„Voorzeker getuigt zooveel teerhartige zorg voor het zedelijk welzijn van de behandelde auteur van een meer dan gewoon beminnelijke geaardheid. En het was een bizonder boeiend, zij het ook al tevens wonderlijk schouwspel dat ons toen verder werd geboden: hoe de fijnvoelende kunstenaar en in keuring en verwerping streng-wetenschappelijke criticus, het dunnere weefsel zijner strakgespannen theorieën doorbrekend, zich plotseling ontpopte als practisch psycho-patholoog bij der natuur genade... een soort plechtige vlinder, die na de eerste schroomvallige aarzeling of zulk een teedere taak niet beter den psychiater ware toevertrouwd, onverschrokken neerstreek op een gematigd moreele hoogte, vanwaar hij met vaderlijk goedertieren gebaar een hem persoonlijk onbekende, maar droevig van het rechte pad der levensvreugde afgedoolde jonge dame den weg aanwees, langs welken zij tot wat „meer pleizier in (haar) leven" kon geraken. De militante menschlievendheid ging, met voorbijzien van elke zelfzuchtige verstandsoverweging, gewis nooit verder."

Inderdaad — er was aanleiding tot dit eenigszins ironisch verzet. En die ironie blijft doorklinken in de mededeeling van wat dit nieuwe boek thans brengen komt:

„Waar echter de nu aangeboden bladzijden niet den gemoedstoestand willen weergeven van een vereenzaamd jong meisje — in het ergste geval enkel haar eigen bestaan verkniezend en verknoeiend — maar de intieme geschiedenis eener te midden van haar gezin levende vrouw, zouden gevoelige zielen onder lezers en recensenten allicht het zwaartepunt hunner deernis kunnen verleggen, en der schrijfster [1]) het verwijt toewerpen: dat zij het leven voor haar man en kinderen noodeloos triestig maakte.

1) Ik spatieer. v. N.

In de eerste plaats klinkt zoo iets altijd onpleizierig voor wie het weerloos aan moet hooren. Maar van algemeen belang is het —"

En hier zegt E. S. precies datgene waar het op aan komt:

„dat dergelijke uitspraken eener meer of min ethische ontstemming, moge men daaraan als zoodanig ook het allerruimste bestaansrecht willen toekennen, niettemin, als literaire critiek [1]) verkapt, luttel gewin aan wijsheid beloven.

„Daarom schijnt het niet geheel overbodig, nu met duidelijke woorden voorop te stellen dat het volgende verhaal evenmin een hartroerende autobiografie bevat, als het vroegere de uiting was eener onweerhoudbare levenslust."

Duidelijker kan het al niet.

Er is na deze waarschuwing den recensenten weinig ruimte meer gelaten voor een vergissing. Ze weten zoo stellig mogelijk niet met de auteur, maar met een gefingeerde persoon te doen te hebben, en hoeven zich — indien deze blijk mocht geven van moreele leelijkheid of ziekelijkheid — als mensch daarvan weinig aan te trekken.

De mogelijkheid van een vergissing bij de schrijfster zelve is echter niet uitgesloten, een vergissing juist den artistieken kant van haar arbeid rakend. En het komt mij voor dat zij die begaan heeft.

Maar eerst een en ander over den inhoud.

Dit boek brengt de geschiedenis van een tobster, behelst de levensvoelingen van een egotiste, die steeds naar geluk verlangt en nooit het geluk vindt, omdat zij dit enkel verwacht van volmaakte zèlf-voldoening, en die natuurlijk niet bestaanbaar is.

Van meisje af is ze een droomster, stil, in zich zelf gekeerd. Moederloos kàn ze zich niet hechten aan de alledaagsche koude tante die het huishouden bestiert. En ook is het haar niet mogelijk zich vrijuit in vertrouwelijkheid te geven aan haar vader, van wien ze wèl houdt. Er is iets in haar dat ze niet uiten kàn, en dat zij zelf houdt voor het beste van haar ziel.

Zij meent behoefte te hebben aan liefde, aan een „aanhechting", maar is te schuw en te lichtgeraakt om die te kunnen vinden. Zij ervaart telkens „het liefdeloos aanvoelen van haast alle menschen-bewegen dat (haar) nabijkwam." „Waar ik er dan" — zegt zij — „mijn handen naar uitstrekte week het onwillig terug of verwondde bij elke aanraking — tot heel mijn innigst zijn zich samentrok binnen een kringetje van aanklagende deernis met mijzelf, en zich daar omspon met een beschermend weefsel van onwezenlijk geluk."

We vinden hierin scherp geformuleerd de oorzaak van àl haar lijden.

1) Ik spatieer. v. N.

Het is een eenzelvige en zelfzuchtige — eene die heel haar leven niets dan zich zelf zoekt — wier levensleed ons verteld wordt. En de wijze waarop dat geschiedt heeft opnieuw mijn bewondering gewekt door de gestage gespannenheid van het, op zich zelf, eentonig verhaal, dat toch boeien blijft omdat we belangstellen in de geschiedenis dier menschenziel.

Want E. S. weet ons vrijwel doorloopend de illuzie te geven dat inderdaad de door haar gefingeerde persoon léeft. En dat bereikt te hebben in een boek waarin niet alleen geen enkele naam voorkomt, maar de realiteit van het omgevende en gebeurende als door beslagen glas gezien wordt, zoodat de stemming aldoor er eene is van nevelige grijsheid — het is werkelijk geen geringe verdienste.

Wie goed in het leven heeft rondgezien en liefst wat dieper dan 't oppervlakkig gedoe, zal geen oogenblik twijfelen aan de bestaanbaarheid van individuen als er hier een het woord heeft, als zijn ze voor zich zelve en voor anderen vaak wat men noemt „onmogelijk".

In hen heerscht het Ik — het onbevredigde, verlangende, steeds onvoldane, steeds vragende, zoekende en teleurgestelde Ik. Zij kunnen niet anders dan ongelukkig zijn, omdat hun natuur nu eenmaal niet aan de voorwaarde voldoen kan, waar het menschengeluk mee verkregen wordt.

Het bestaat voor dezulken nooit in het tegenwoordige, — alleen in het onreëele van gedroom of van een onwaarschijnlijke toekomst.

In het huis van haren vader is deze vrouw als meisje een vreemdelinge, en als zij trouwt blijft zij dezelfde vreemdelinge tegenover haar man. Zij is de onbegrepene. Haren man, met wien zij uit liefde getrouwd is, heeft zij evenmin als haren vader het diep-eigene van haar zieleleven kunnen toonen, en wat zij er in dit gedenkschrift van aan zichzelve en den lezer openbaart is zoo vaag, dat we er onmogelijk een grooten dunk van kunnen krijgen.

De liefde heeft haar een groote vreugde gebracht, was voor haar de bevestiging van haar geloof aan het groote geluk, dat eenmaal komen zou. Zij voelde zich er anders en beter door worden. Maar toch wist zij niet anders dan liefde te ontvàngen, miste zij de gave van géven, van te toonen haar innige dankbaarheid. En daarover tobt zij dan weer. Altijd blijft haar ziel dolen in den vicieuzen cirkel van Ikzucht die genoegen heeft in het ongenoegen en door berouw over zelfverderving van geluk weer ongelukkig terugkeert bij 't punt van uitgang. Als het leven haar het lang verwachte brengt, als de realiteit dus komt in plaats van haar geluks-dróómen, dan heeft haar fantazie weer behoefte aan droomen van smart, die haar neerdrukken.

En met groote helderziendheid zegt zij daarvan dan later weer:

„Zulke droom-smarten waren als het dwaze, zelf-gewilde dwalen van een kind met stijf-gesloten oogen door onwaar geweten nacht — heimelijk

genotvol zeker van den steun der leidende hand, vlak naast zich...."

Ik vraag de aandacht voor deze bizonder subtiel onderscheidende formuleering, die het verwordene van dit zieleleven zoo glashelder aantoont.

Deze vrouw zoekt sensaties, emoties van smart, ten koste van allen zielevrede.

Hier waar zij het heilige geluk naast zich, onder haar bereik weet, is 't haar een behoefte zich in de macht van 't ongeluk te denken, met de dieper liggende zekerheid dat ze gered kan worden als ze wil.

Dat deze vrouw, die niet geven kan omdat ze feitelijk een ledig in haar ziel heeft dat ze met allerlei ziekelijke gevoeligheden tracht aan te vullen, haar man geen geluk brengt, wien zal 't verwonderen? Zoodra de liefde, zoodra het gedroomde huwelijksgeluk realiteit wordt, blijkt het niet het verwachte te geven. En het tobberige gedroom begint opnieuw. Als ze nu maar een kind heeft!... Dan, ja dán.... Het kind komt. Maar zoo ooit een wezen, dan eischt dat kleine mensch algeheele toewijding, liefde die geeft en niet eischt. Ze is gelukkig met haar kind „vol dankbaarheid en vreugde".

„Toch gleed, bij oogenblikken als het kindje sliep, iets langs mijn voelen als de flauwe klacht over een nog onvervulde verwachting, en moest ik onweerstaanbaar denken aan het ongeduld, waarmee ik eens mijn poppen had weg-gelegd, in redelooze verwreveling omdat ze niet antwoordden, niet begrepen, niet leefden."

En „als het doodstil werd in de nachten om mij heen, klaagde een verlaten verlangen, dat heimelijk zich nog iets meer beloofd wist.... een warmer en bewuster zachtheid voor mijzelf dan van dat hulpelooze en zoo wezenloos teere, dat niets kende, niets teruggaf".

Toch komen er dagen van echt goed geluk — zie blz. 164 en 165 — maar ze worden zoo gauw gevolgd door de nooit voorgoed weg te bannen dagen van zelfkwelling, van zich leeg en onvoldaan voelen, ondanks het bezit van man en kind. En als een tweede kind komt, dan heeft die geboorte weinig invloed meer. Alles is mogelijk en een psychische verwording heeft soms wonderlijke symptomen, maar hoezeer moet de ziel van een moeder niet verworden zijn, die van haar tweede kindje zegt: „Niets nieuws had ik ontvangen, niet meer dan een herhaling, in flauwer trekken, zonder de hevigheid van 't eerst gevoelde.... 't Was alleen „een ander kindje, wijzer en wetender gewacht...."

Hier gaat de verwording samen met een verval van het instinctieve leven. Hier wordt alles onnatuur. Immers de natuur doet elke moeder haar grootste liefde, een hernieuwing van zorgende teederheid geven aan haar jongst geborene, omdat die daaraan het meest behoefte heeft. Hoe vaak wordt niet een eerste kind op 't zelfde oogenblik teruggeschoven

dat het tweede — juist als iets héél nieuws voor de moeder — ter wereld komt.

Heeft de auteur hier haar bedoeling niet wat voorbij gestreefd, ook al zien we deze moeder na het doodgeboren-worden van haar derde kind — waarop natuurlijk weer al haar hopen was gevestigd! — zenuwziek worden, en kunnen we de aanwezigheid van het abnormale althans in kiemenden vorm, al vroeger constateeren?

Het ligt niet in mijn plan deze geschiedenis van grijs leven tot het einde te volgen. Genoeg heb ik er van gezegd om er de aandacht op te vestigen.

Ik vind in de auteur een bizonder talent. Er is een beslistheid in opzet en afwikkeling, een vastheid van aandachtsoverwegen, een scherpte van formuleering, een beheersching van stemming, die het geheel als eene merkwaardige studie van grijs zieleleven voor ons zet.

Het cerebrale heeft er groot aandeel aan, gelijk aan *Stille Wegen*, gelijk aan Emants' *Nagelaten Bekentenis*, maar dat aandeel gaat dan toch niet verder dan tot het logisch verwoorden, het subtiel ontledend beschrijven van gewaarwordingen en gevoelens, en derhalve is het in essentie zuiver gevoels-, zuiver zielewerk.

De formuleeringen treffen telkens door fijnheid, 't zij een ervaring, een sensatie of een voeling wordt weergegeven.

Is 't niet snijdend fijn als zij, over de verwondering van de tante sprekende wanneer nichtje verloofd is, zegt: „haar achter geen beleefdheid weg te veinzen verbazing dat hij mìj tot vrouw gekozen had."?

En hoe echt vrouwelijk van weerszijden!...

Is niet gelukkig gezegd: „die uiterste onhandigheid van verlegen overmoed, die bezig is het geloof aan zichzelf te verliezen."?

Er is haast geen bladzij in dit boek, die niet met een gelukkige stijlwending, een rake uitdrukking, de zuivere expressie van een fijne voeling verrast, en al moge de onverbeterlijkheid van de persoon zelve ons op den duur tureluursch maken — op zich zelve is dit toch een triomf voor de schrijfster.

Maar.... ondanks alles wat men met volle overtuiging goeds kan zeggen van dit interessante boek — één hoofdbezwaar blijft. En ergo — in cauda venenum! — ten slotte deze ernstige bedenking.

Wie niet over de gave beschikt om twee verschillende personen zich elk op haar eigene wijze te doen uiten, mag op een boek als *Stille Wegen* geen boek als *Gebroken Licht* laten volgen.

Zoo deze boeken werkelijk beteekenis willen hebben als zielsontleding elk van een andere persoonlijkheid, en de vorm door de schrijfster gekozen is die der Ik-vertelling, — dan mòeten we hun persoonlijkheid ook kunnen kennen uit hun eigen uitdrukkingswijze, hun eigen stijl.

En 't lijkt me een zwaarwegende fout dat de auteur daar blijkbaar niet aan gedacht heeft, een fout in de fundeering van haar werk, dat het voor mijn gevoel leelijk aan 't waggelen en wankelen brengt.

Zij is opgekomen tegen de identificatie van haar persoon met het oud jongemeisje in *Stille Wegen*, heeft gewaarschuwd tegen de identificatie met de vrouw en moeder in *Gebroken Licht*, doch heeft zij zelf geen grooter verwarring gesticht met deze beide onderling te identificeeren door ze haar bekentenissen te laten doen in een en denzelfden gladeentonigen, redeneerend-bespiegelenden stijl?

Beschikte deze schrijfster over geen anderen — kon zij de fictie van haar personen niet tot een intensiteit verlevendigen dat ze vanzelf een persoonlijke taal schreven met gansch eigen rythme en klank — dan was het ongeraden de proefneming te herhalen.

Wie een bladzijde van *Stille Wegen* leest na een van *Gebroken Licht* zal de wichtigheid van mijn bezwaar moeten erkennen.

* * *

FRANS COENEN, *Burgermenschen*.
Rotterdam, W. L. & J. Brusse.

„In den druiligen ochtend stond de sluike jonge vrouw uit te kijken naar de nieuwe buren, die gisteren gekomen waren. Scherp tuurde zij door het vitrage der keukendeur, haar schamel hoofd met het dunne toetje blonde haren òp in 't wit-lichte. Het profiel van haar lange, beenige gezicht was onbewegelijk aandachtig. De kin stak spits naar beneden, de kleine spleetoogen loerden half geloken onder het slaapgroezelig gespriet der papillotten-haren op haar laag-bollend voorhoofd. De halfvuile nachtjapon stond in rechte, stille plooien, haar arm met de werkvingers steunde aan de deurpost.

„En rondom haar bleekte het keukentje in den stillen vroeg-morgenschijn met hier en daar een suffigen glim op blikken vormpjes en den rand van een petroleumstel.

„Maar boven, zeer gehoorig, kraakte telkens de zoldering onder doffe stappen als van iemand, die zwaar op kousen liep en bromde een grove mannenstem vermanend. Daartegen telkens snelle kreetjes juichgeluidjes of stamelende woorden van een hoog kinderstemmetje.

„Daar er na een lange poos nog geen leven te ontwaren was aan den overkant, in 't wit gepleisterde keukentje, waar door het bloote raam een verwarring van keukengerei op de rechtbank zichtbaar was, noch in het huisje zelf, waar het eenige zijraam blind geloken bleef, keerde de vrouw zich half af, aarzelend, de oogen nog turend."

Zoo de eerste bladzij van het derde hoofdstuk der vertelling die aan dit boek den titel gaf.

Het fragment is zeer karakteristiek voor den schrijver.

Frans Coenen is een nauwkeurig werkend realist. Na in een paar korte hoofdstukken het milieu van werkmanshuisjes met een bleekveld en tuintjes met goudsbloemen, — het kleinburgerlijk gezin wonend op den hoek — vluchtig maar duidelijk te hebben aangegeven, brengt hij ons nu in het huisje op den vroegen ochtend en zien we weer de reeds even geziene jonge vrouw.

Zijn beschrijving wordt nu een saamvoeging van scherp geobserveerde details die tot een totaal-indruk samenwerken.

Hij is niet lyrisch. Van persoonlijk sentiment, dat zich vooraan dringt, dat vooral opgemerkt, gevoeld wil worden, geen sprake. De realiteit wordt zoo objectief mogelijk voor ons gezet. Als we den schrijver onze aandacht maar leenen, dan komen we precies waar we zijn moeten. Hij zal het rake adjectief wel vinden en de duidelijke aanwijzing wel doen, die overtuigend werken.

Van suggereeren door half verzwijgen en half mededeelen geen sprake. De ochtend is druilig, de vrouw sluik en jong, de buren die ze beloert, zijn nieuw, ja gisteren pas gekomen. Zij tuurt scherp en wij zien haar hoofd als schamel, weten alras dat zij èn blond èn dun haar heeft in papillotten, dat haar gezicht èn lang èn beenig is, de kin spits omlaag steekt, de oogen half dichtgenepen zijn in 't loeren, onder een laag-bollend voorhoofd.

Zoo gaat het door. Als we geen helder beeld krijgen van deze vrouw is 't de schuld van onze aandacht. 't Zelfde geldt van haar omgeving. Alleen lijkt me, waar bepaald gesproken wordt van een „suffigen glim" op bepáalde voorwerpen, de toevoeging „hier en daar" in haar ònbepaaldheid min-gelukkig.

Ook kan ik niet terecht met het beginwoord in den zin: „Maar boven, zeer gehoorig", enz. Er is immers geen tegenstelling. Die vrouw staat te turen in het keukentje — boven haar kraakt de zoldering. Was er iets van de doodsche stilte in dat keukentje gezegd, dan — ja dan... Doch nu.

In den laatst geciteerden zin alweer afwezigheid van al wat naar suggestie zweemt. Boven worden „zware stappen" en een „grove" stem gehoord. We zien beneden een vrouw staan — welnu we vermoeden al wie dat is boven. Doch de schrijver láat niet vermoeden: het is een „grove m a n n e nstem". Dan „daartegen telkens schelle kreetjes, juichgeluidjes of stamelende woorden van een hoog.... stemmetje". Neen, zegt Coenen, een hoog stemmetje dat liet nog ruimte over voor vergissing, dat zou nog 't stemmetje kunnen zijn van een heel oud, zwak en, onder welken invloed dan ook, opgewonden vrouwtje. Ergo: een hoog k i n d e rstemmetje".

Als we zoo zin voor zin dit proza aandachtig lezen dan wordt het

duidelijk hoe de schrijver in zijn stof is, hoe hij geheel en al met zijn geestesleven weg is uit de hem omringende, en thuis in de gefantazeerde realiteit die dan alleen nog maar voor hem bestaat. We moeten die werkelijkheid zien zooals hij, in alle details. Die loerende vrouw tuurt naar een huisje waar pas nieuwe bewoners in zijn gekomen. Spiedt in een keukentje en we hooren dat het „wit gepleisterd" is, dat het raam dier keuken nog bloot en het eenige zijraam blind gelaten is. Ja — als de vrouw zich reeds afwendt om naar boven te gaan, zegt de schrijver: „aarzelend, de oogen nog turend".

„Grappig" critizeerend kan men kwazi-naïef vragen: waar moet zij in hemelsnaam anders mee turen dan met haar óógen! Maar dat gaat er gedeeltelijk naast. Immers iemand kan kijken, zoo ingespannen, dat het gansche lichaamsleven geconcentreerd is in dat kijken. Dan kijkt àlles aan hem. Dan is zijn heele gezicht, zijn armen, handen, schouders een-en-al aandacht. En — op een ander moment kan dat strak-gespannene verbrokkelen, kunnen de voeten zich reeds in andere richting verzetten, de armen daarheen bewegen, kan innerlijk de intentie al sterker groeien om de aandacht te verplaatsen, terwijl alléén nog de óógen hij hun werkzaamheid in de oude richting volharden.

Toch voel ik tegen deze werkwijze wel eenig bezwaar, hetzelfde dat ik voelde bij de lezing van *Sprotje* door M. Scharten—Antink. Namelijk dìt, dat er aan ònze fantazie zoo weinig ruimte gelaten wordt, dat we door het minutieus uitwerken van al die details als gevangen raken, dat de auteur àlles zegt, en we als lezers zoo graag ons woord meespreken, zoo graag completeeren met eigen verbeelding als ons daartoe de gelegenheid gelaten wordt. We missen daardoor een aesthetisch genoegen van fijn gehalte, en, als om den toch tot meewerken gezinden geest afleiding, werkzaamheid te verschaffen, beginnen we onwillekeurig te controleeren, critisch toe te zien of alle details nu werkelijk wel zoo in orde zijn. Dat kan nu èn bij M. Scharten èn bij Frans Coenen meestal best lijden, ze zijn beiden zeer serieuze werkers met fijn ontwikkeld waarnemings- en in taal scherp formuleerend weergevings-vermogen, maar de totaal-indruk is toch dat hun werk in dit opzicht geen beroep doet op de beste en hoogste faculteiten van ons gevoel en onzen geest.

Doch genoeg hierover.

Wat deze twee verhalen kenmerkt is weer de in Coenen's werk zoo vaak gevoelde haat tegen het burgerlijke — het muf, duf, saai burgerlijke, waarin het leven tot zijn onaantrekkelijksten vorm van platte ordinairheid is teruggebracht. Het verfatsoenlijkte volksleven, dat in zekere standsvooroordeelen, in allerlei conventies verschimmelt, waarvan alle poëzie, alle schilderachtigheid verloren is gegaan.

De eerste novelle geeft het verzet van die jonge vrouw tegen dat ordinaire in een wat gewaagden, toch zielkundig zoo uitstekend verklaarbare neiging. Zij heeft in haar woninkje dag aan dag haar banaal plichtleventje geleefd voor man en kind: een eentonige grijsheid van egaal gedoe. En nu komt over haar wonen in dat leege huisje een jong mevrouwtje, met wie zij spoedig door haar kind goede vrienden wordt. Dat damesachtige wezentje wordt voor haar nu als iemand uit een andere levensfeer. Zij is het mooie, lieve, gracieuse, wat aan haar eigen leven steeds ontbroken heeft. Ze bewondert haar, is gelukkig met haar vriendelijkheid, ziet als een mooien glans over eigen alledaagsch gewerk door het denken aan dat mevrouwtje, krijgt haar jongen meer lief als zìj aardige eigenschappen in hem opmerkt. En van dag tot dag met haar omgaande, uren bij haar verpratende, wordt die toeneiging een liefkrijgen ook van het fyzieke. Het blijft bij het platonische, al wordt de bekoring sterker en sterker, en al voelen hoe gevaarvol de weg is die het sentiment der bewonderende en dweepende op wil.

Dan eindigt het weer doodgewoon met het verhuizen van het mevrouwtje, het weggaan met „bij den hoek van 't kei-straatje nog eens om(zien), lach-knikkend, hande-wuivend"....

„Lena, die den jongen opgenomen had, stond nog altijd naar den kant te turen, waar ze verdwenen waren. Zij voelde het even kroppen in haar keel en haar oogen traanden. Er was een weening in haar als om iets verlorens. De herfstdag scheen haar guur en verlaten, het leven toch niet vroolijk in den komenden wintertijd....

„— Ja dat hebben we weer gehad, antwoordde ze met haar mompelende stem. En den lastigen jongen van haar arm op den grond plantend, dreef ze hem met zachte duwtjes van haar open handen het paadje op langs het huisje naar de keuken, om aan haar gewoon dagwerk te beginnen."

Aan de psychologie van deze Lena heeft Coenen wel het beste van zijn kùnnen gegeven. Ze is overtuigend. Het echt-menschelijke blijft aldoor voelbaar ook in deze neiging tot tegennatuurlijke afdwaling, en is er in zich zelve de verklaring van.

In de tweede novelle zien we Coenen in een hoedanigheid die bij hem zelden overheerscht — als humorist.

De quintessens van de *De Zomergenoegens van de familie Kramps* is evenzeer de haat tegen het ordinair-burgerlijke, maar hij heeft dien nu niet op objectief-constateerende, maar op critisch-satirieke wijze geuit.

En al dadelijk door een krasse tegenstelling.

Als we denken aan zomergenoegens, dan is er in ons een illuzie van zonnegoud en hemelblauw, van boschgeur en lommerkoelte, van wijde uitzichten van duin- of heuveltop, van zee of heide, van rust en genieten in onbezorgde vrijheid.

En nu daartegenover de zomergenoegens van de familie Kramps — het uitstapje naar Zandvoort — doorgedreven door moeder en dochter zeer tegen den zin van den vader, houder van een krottig winkeltje, waarin hij met heel veel moeite nog amper den kost kan verdienen. En dan zoo'n dag uit — waar moest 't vandaan komen?! Maar moeder dwong en de kinderen dwongen en „om vredeswil" zou 't gebeuren.

Nu begrijpt men wat komen moet, als Coenen er zich toe zet al de verzuurde narigheid van een uitstapje dezer eerzame burgerluitjes in beeld te brengen!...

Van begin tot eind is 't de spòtvorm van genoegens, van gulhartige pret, van eenvoudig plezier, — is 't niets dan ellende. 'n Humorist van de oude school zou zijn kracht gezocht hebben in 't bedenken van allerlei avonturen en ongelukken, zoodat de personen als slachtoffers van een spottend fatum den lachlust hadden gewekt — niets daarvan bij Coenen. En juist dat maakt de satire veel krasser. Het met alle voornemens tot genoegens-smaken spottend fatum huist in henzelven. Zij kùnnen zich niet vermaken: de capaciteit daartoe is in hen verworden. Ze hebben inbeelding, moeder en dochter schamen zich voor pa; de natuur, zee en strand, is zoo ver buiten hun sfeer, dat ze er onmogelijk van genieten kunnen — vaders goedige zuster te Zandvoort is te min, te plomp, te boersch — kortom, 't is ellende, van begin tot eind.

De voorstelling van dat alles is komisch, maar dit komische heeft een wrangen bijsmaak — het essentieele is de schildering van levens- en natuur-verwording. Wat blijft er mooi-menschelijks over in zùlke individuen!... Is 't niet om bij te huilen als we de volle waarachtigheid van dit alles voelen.

Coenen als humorist...

Nog een enkele maal is hij het geweest, maar altijd blijft het bij hem de humor die voortkomt uit smart, de humor die de kap doet rinkelen om kreten van levensleed te overstemmen, de humor dien te uiten Shakspere nu en dan zijn narren of pseudonarren toevertrouwde, de lach om het tragische.

Geheel nieuwe zijden van Coenen's talent heeft dit boek ons niet geopenbaard, maar opnieuw ons bevestigd in de meening dat hij een respectabel talent bezit.

* * *

VOLKER, *Kleindichtjes.*
Amsterdam, P. N. van Kampen.

Op den titel staat „Met een Voorwoord" en daarin reageert de heer Volker, over wiens eersten bundel ook hier een en ander gezegd is [1]),

1) Zie vorigen Jaargang, Dl. II. blz. 231 en vlgg.

op de critiek over zijn eerste werk. Hij richt dit Voorwoord (een woord dat me altijd veel minder Nederlandsch klinkt dan Voorrede) tot „den goedgunstigen en den niet-goedgunstigen lezer", en komt er in op voor de „verstandelijke poëzie".

In zijn eerste verzen is het verstandelijke element aangetoond als het overheerschende en op grond ook daarvan zijn die hier en daar min gunstig beoordeeld.

Welnu, zegt de heer Volker: „De verstandelijke poëzie, na een zeer welvarend leven van vele en vele eeuwen, leeft nog altijd, bloeit zelfs nog bij alle cultuurvolken, ook al gaat hier te lande het gerucht dat ze overleden is, of de sage dat ze nooit heeft bestaan. Blijve die bloei en geve zij steeds het aanzijn aan meesterwerken, naast de kunst alleen op de basis van 't gevoel, en beneden de kunst die op beiden steunt."

De verstandelijke poëzie is onder invloed van de sterke reactie sedert '80 stellig leelijk in de knel gekomen. De jonge dichters van die dagen en de jeugdige critici wilden de poëzie vrij maken van de nuchterheid, waarin ze onder de overheersching van het gezond verstand op allerlei gebied sedert een twintigtal jaren geraakt was. Er is een verband tusschen de meest uiteenloopende verschijnselen in een zeker tijdperk. Wij zien het nu duidelijk tusschen den strijd in de gedichten van Piet Paaltjens, het ontwakend rationalisme, materialisme, de allengs verder gaande critiek in het theologische, Multatuli's afkeer van verzen, 't ontstaan der Leekedichtjes, en eindelijk het verval van onze letteren, door Potgieter en Huet gezien maar niet geheel begrepen.

Toen de reactie kwam in '80, keerde de lyriek terug tot haren waren oorsprong: het gevoel. Uitsluitend het gevoel. Van het gedachtevol, ethisch-didactisch gerijmel hadden de jongeren genoeg. En de lyriek werd herboren, hield haar blijde inkomste in onze lage landen. „Blijde"?... In elk geval ze kwam en vond meer en meer bewondering.

Maar waar was de „gedachte"?

Bij het bespreken van Verwey's *Inleiding* [1]) heb ik kortelings gewezen op een leemte in zijne verklaringen, waardoor het opnemen van Emants' *Godenschemering* nog wel als eerste gedicht van het nieuwe tijdperk heel vreemd bleef. Want aan Emants' gedicht ligt een wijsgeerig denkbeeld ten grondslag. Het is vol van „gedachte".

Gevoelens geuit in rythme en klank — deze laatste dè hoofdzaken van het vers — aan dezen eisch der nieuwe poëtiek voldeden Emants' verzen zeker niet.

De heer Volker heeft gelijk als hij het opneemt voor de „verstandelijke poëzie". Het is te begrijpen dat zij in een tijd van hevige en soms heftige

1) Zie de Januari-aflevering.

reactie minachtend teruggeduwd wordt: haar bestaansreden te ontzeggen gaat niet aan. Zij is er geweest in alle eeuwen en zal er blijven. Zij heeft aan andere eischen te voldoen — eischen uit haar eigen aard voortkomend — maar voldoet zij daaraan, dan heeft ze haar bestaansrecht in zich zelve.

Jacques Perk heeft terecht gezegd dat er in elk vers dat eigenaardige moet zijn, wat verklaart waarom datzelfde niet in den proza-vorm werd neergeschreven. Als het met ongeveer dezelfde woorden evengoed in ongebonden vorm kon worden uitgedrukt, waarom dan de onnoodigheid van maat en rijm?

De eenheid welke er zijn moet tusschen vorm en inhoud werd hiermee aangetoond. Maar die eenheid bestaat niet alleen voor lyriek, ze bestaat voor verstandelijke poëzie eveneens. Een dichter die een waarheid te zeggen heeft, kan zijn dichterlijke gave laten werken tot die waarheid zich in de eenig juiste expressie van taal-rythme en klank heeft omgezet. Daarvan gaat dan het eigenaardig pakkende uit dat den hoorder treft, zich vasthaakt in zijn herinnering.

Hoeveel ethische of wereldwijze overwegingen heeft het vers niet van eeuw tot eeuw gebracht, van geslacht aan geslacht overgeleverd: levenswijsheid in schoonen vorm! Gedachten?... Zeker. Maar zoo één geworden met den vorm waarin ze werden geopenbaard dat ze daarvan onafscheidelijk zijn. Evenzeer in de latere eeuwen.

Ik weet wel dat Busken Huet zich te onzaliger uur heeft laten verleiden over Cats te spreken op een wijze die hem de goedkeuring verzekert van heel wat onmondige jongelingschap, maar gelukkig is het geen eindvonnis geweest.

En — de sprong is groot — Lessing met zijn „gedachten"-gedichten, Goethe en Schiller met Xeniën en epigrammen, Mirza-Schaffy met zijn zinrijke verzen.

De Genestet's Leekedichten die een vorm, die dèn vorm gaven aan wat vaag leefde in de zielen van honderden tijdgenooten, wiens geestige formuleeringen openbaringen werden.

De functies van rijm en maat zijn heel anders dan bij zuivere lyriek, welke het dichtst nadert aan muziek, maar als ze die functies naar behooren verrichten ontstaat er kunst, die haar geboorte- en bestaansrecht voldoende bewijst met dat zij er is.

In zooverre ga ik dus met Volker mee.

Doch meer met zijn theorie dan met zijn praktijk, gelijk zich die in 't kleine boekske openbaart.

Het is een verzameling van grootendeels puntdichten. Een uiterst gevaarlijk genre. Omdat het zoo zelden gelukt de pointe, de prik aan te brengen dat ze èn logisch het gevolg is van 't voorafgaande èn toch 't verrassende heeft van een plotselinge openbaring.

Lewes en Mary Evans (George Eliot) op hun reis de Xenien van Goethe-Schiller lezende, verbaasden zich meermalen over de afwezigheid van 't fijn-rake, waardoor juist die gedichten treffen moesten. Vorm en inhoud dekten elkaar vaak niet.

Zoo is 't ook met deze dikwijls het geval. Er zijn er maar weinige die zich háken in onze herinnering, die we direct onthouden als vondsten van fijne geestigheid, als de formuleeringen van wat in ons als ongeformuleerde meening aanwezig was.

Daarom zijn er waarheden in, zeer nuttige en zeer wijze, maar.... er is zoo weinig puntigs in de verzen, zoo weinig geest. De tegenstellingen staan er, maar geven niet de botsing waaruit een vonk opschittert.

Voor zoovele dezer Stachelreime geldt de klacht:

Die Reime hör' ich wohl, den Stachel fühl' ich nicht.

Wat beteekent een gedichtje — ik moet me in 't citeeren beperken — als:

Gij die door mijn leven zingt,
Zonder 't haast te weten,
Al wat speelt en al wat zingt,
't Doet toch niets vergeten. ? ?

Soms als de uiting klaar is en wel een aardig idee inhoudt, is de vorm weer als met opzet gebrekkig. Zoo 22.

Een der beste is wel 40. School maken:

Al wat nieuw was, wordt conventie
In de hand der epigonen.
Waar de meester gaf het schoone
Geeft de volger slechts de intentie.

Een der puntigste: 41.

Zeg 't mij als gij weent of lacht,
Als gij liefhebt of veracht,
Als gij vrede denkt of krijg,
Maar als ge u verveelt — o zwijg.

Zoo zijn *Te snelle Vooruitgang, Schaal en kern* en *Niet zulk een hulp* nog staaltjes van wat Volker kan in zijn beste oogenblikken.

In zijn opkomen voor verstands-verzen heeft hij gelijk. Zij vertegenwoordigen een niet te minachten genre van gebonden stijl. Maar.... aan elke kunst, en derhalve ook aan deze, zijn zekere eischen te stellen.

W. G. v. N.

ENDYMION [1])

DOOR

LOUIS COUPERUS.

XLIII.

— Hij heet Endymion en zij Selene!
Roept Tamyris, terwijl de amforen vlieten,
En overstroominge' om onz' voeten gieten;
Koelsneeuw klompt koud uit die Falernerzee.

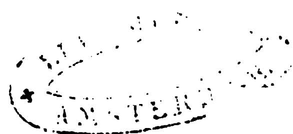
— Zij heet Selene, hij Endymion: 'k deê
Beide u opdienen, dat wij dra genieten
Van sluimerstille en zilverlichte mythe:
Danst, kindren, danst! Straks dansen we allen meê!

Wij, kleine mimen, van de straat geraapt,
Dansen dwars door een dierenriem vol spijzen:
Steenbok, Kreeft, Visch: 'k weet ze niet àl te prijzen....

De Maan — Selene! — schijnt in glans te rijzen:
IK ben de nooit te wekken jagersknaap; 't
Maanlicht omsluiert wie zoo aâmloos slaapt....

---

1) Zie *Groot-Nederland*, Jaargang 1904. Dl. I.

XLIV.

'k Lig de oogen dicht: 'k hoor dien lichtsluier flapperen:
Dan voel 'k den zilvren zoen, en veinst mijn oog
Slaapzwaar zich te oopnen, 'k lig in blanken boog
Van twee bloote armpjes ...; 'k hoor 't applaus al klapperen...

Ik rijs, buig: samen dansen w' de' epiloog:
Vrij reppen wij de altijd en altijd rappere
Voeten, de vier, terwijl 't applaus met slapperen
Handklap de maat meê slaat: laag, hoog; laag, hoog....

Apotheoze door een Zodiak,
Die biedt den feesters eetbre sterrebeelden,
Zweven wij maagleêg langs verfijndste weelde.

Geurt sprenkelt neêr langs 't gulden traliedak:
Saffraan besproeit goud wie zijn aangezeten:
Wij, eindlijk, krijgen ook wat meê të eten....

XLV.

Hoe dikwijls na dien dans mimeerden wij
Jager en maangodin, bei glansomvloten!
Wij speelden na de illustre naamgenooten
Op alle tafels der feestvierderij.

En 'k heug me ons, kindren, feestlichtovergoten,
Dronken van slokjes, en zat van ter zij
Gesnoepte lekkerbeetjes.... wel, 'k heug mij
Liefkoozing, slaag, geschenken, stompe' en stooten.

Mijn éerste liefde, lout'r, en maneklaar!
Een kuischheid vlinderde over hun festijnen:
Zij veegden vuile vingers aan ons haar,

Op 't aanligbed wentlend, hokkende zwijnen:
Toch waren we iets als vluchtig ideaal,
Maar kuische mythe dronk bruischende schaal....

XLVI.

Soms danste ik, vrat, dronk en zwolg overdaad,
Maar meerdre dagen sloop 'k om in armoede,
Speelde slecht fluit, en ontsnapte aan de woede
Van moeder, die mij tegen kwam op straat.

Soms trof 'k Selene, ontglipt aan de hoede
Van grootmoê, die verhuurd' haar 's avonds laat
Om meê met mij te danse' op handklapmaat:
Kwam zij thuis moê, dan kreeg zij met de roede.

't Straatmuziekantje sliep in donkren hoek;
't Wist tusschen toga-plooi wel 's wat te rooven;
't Hoorde in 't Muzeum naar de filozofen;

't Ging in den Zuilengang des nachts, te zoek
Op avontuur, en 't werd heel wereldwijs
In tempel, krot, herberg en in paleis.

XLVII.

Ik heug me een nacht van maan: Selene's zilveren nacht; ik drijf
Op feestverlichten gondel in 't orchest meê naar Canope,
Langs feestverlichte villa's, die in gouden Nijl zich doopen:
Lucht is goudlicht, water goudlicht, de boord goudlicht: de schijf

Der mane glanst, de starren glanzen: àlle villa's, open
Vieren de orgie: 't Serapisfeest: er zwieren, blank van lijf,
De priesteressen, wulpsch zich wendend of hiëratiesch stijf,
Terwijl duizend toeschouwers tusschen 't riet der oevers loopen.

Er varen andre gondels meê: wij willen àllen boven
Op 't tempeldakterras gaan slapen onder heilge wâ,
Om droom, die veel beduidt, te droome' en Apis dàn te loven.

Plots hoor 'k: „Endymion!!" 'k Ziè mijn zusjes: Inias, Lyzia!
Harpspeelsters op een andren gondel, zingen zij daar strofen...
In jàren heb 'k haar niet gezien en kwam ik haar niet na!

XLVIII.

Om 't tempeldak zweve' al de Droomen....
Zie, priesters kieze' uit hun cassetten
Korrle' aromate': op cassoletten
Strooien ze in vuur die, en de aromen

Als blauwe sluierneevlen stoomen....
We omhangen ons met de amuletten....
En huiven 't hoofd in wondernetten....
Al zweve' om 't tempeldak de Droomen!

„Serapis! Houdt ons in de Amenthi
„De droomen, die het kwaad bedieden!
„De goede, god der goden, zend die,

„Zoodra we in uw bewaking slapen,
„Weldoende om onze àngstige slapen,
„En dwing 't Ongunstig Lot te vlieden!"

XLIX.

In droomvolle bewustloosheid
Ligt dichte menigt geuromzwoeld
Na dolle orgie....: 'k heb 't àangevoeld
Toen MIJ de Droom heeft overbreid.

'k Zwier in een maansikkel, omspoeld
Door deining van oneindigheid;
Een zilvren wellust mij verblijdt;
Zwijmlend ontwaak ik....: „Wat bedoelt

„Mijn droom?" De priest'r is dicht omringd;
De menigt, die ontwaakt is, dwingt
Om zijn verklaringen: hij strooit

Ze rond — voor geld — en aarzelt nooit....
Ze vechte' en raken onder voet....
Dronken van droomen, vloeit daar bloed....

L.

'k Zie slechts een oogenblik mijn zusjes. „Speel
„Je harp?" „Ja: jij?" „Ik fluit...." Twee mooie vrouwen
Zijn 't nu, haar blanke, leenge lijve' in nauwe
Netten van gouddraad, vonklend van juweel.

Maar in 't gedrang verlies 'k ze weêr.... Ik steel
Een beurs met goud tussche' hyacinthen vouwen
Van sleepend mantelkleed en niet vertrouwen
Mijn oogen wat zij zien: want 't is zóo véél!

'k Tel tusschen duim en vinger: zestien stater!
'k Maak, dat ik wegkom dwars door 't riet, aan 't water;
Maar 'k voel zoo vreemd mij na de Droome'-orgie:

Zoo zwoel en zwaar mijn kop; mijn beenen wanklen,
Mijn voeten zwikken: voor mijn oogen spranklen
Vonken van vuur, en 'k val in zwijm....
Maar zie:

LI.

Toen 'k wakker werd, lag ik te hossen op een sterken schouder
En onder me ijlen beenen twee — de mijne niet — naar zee:
Dat loopt heel vlug: vele andre bloote beenen ijlen meê....
'k Ben half bewust, maar toch van angst, wordt 't kouder mij en
[kouder....

„Toe, zet me op eigen voet of laat mij heelemaal met vrêe!"
Zij spreken niet, maar die mij torst, is 'n flinke keerl en houdt er
Mij steevger om mijn middel: 'k word met iedren schok benauwder:
En 'k vloek, en 'k huil, en 'k smeek, en eindlijk dreig ik: „Zeg...
['k word wee...."

Eìndlijk kwakt hij mij neêr, en de andre manne' omringen ons:
Ik zie... moeras... hoog riet... en verderop de azuren vlakte...
'k Ben misslijk en val flauw... 'k voel aan mijn neus 'n gedrenkte
[spons:

(Goddank, en op mijn hart, mijn beurs!!): nog suizende van zwakte,
Bespeur ik, dat ik ben geschaakt door 'n zevental piraten,
Die mij als slaaf verkoopen zulle': ik merk dat uit hun praten.

LII.

Ik bluf: „Je wilt me als slaaf — zoo min? — verkoopen?
„Ach wat! 'k Verschaf je wellicht veel meer voordeel;
„Laat MIJ je leide'; ik ben de dichtste poort heel
„Vaak, listig, ongemerkt, in-, uitgeslopen.

„'k Weet pàrken, daar kunne' we àl de pauwen stroopen:
„'k Weet goudsmeê-winkels, vol smaragd: een soort veel
„Kostbaàrder dan jij kaapt bij de Ethiopen;
„'k Weet oude rijke vrouwen, die vermoord 'k véel!

„'k Heb gratis toegang in paleize' en thermen!
„'k Ken àl d' hetairen van de stad: 't zijn zwèrmen!
„En 'k weet waar Tàmyris haar goud verstopt.

„Twee makkers moesten maar met mìj een dag gaan:
„En 'k zweer je: wàt zouden we een mooien slag slaan,
„Mooier dan wie me als slaaf de markt opschopt."

LIII.

Geen bluffen helpt; ik lig in 't ruim
Van 't rooversschip, wijl rassche riemen
De stormzee klieven; kluisters striemen
Me enkel aan enk'l, en duim aan duim.

'k Voel over mij spatten 't zeeschuim....
'k Denk heel droef aan Selene, die me
Nóoit meer omzweeft in pantomime
Langs koelsneeuw en pasteigekruim.

Maar naast mij ligt een smartgenoot,
Geschaakt als ik: zijn elboog stoot
Mijn rib: hij is als ik gekluisterd.

En 'k luister naar wie me in 't oor fluistert:
„Knaag, vriend, mijn polsboei: ik knaag jou
Je voetboei, zij 't nog zulk dik touw!"

LIV.

De nacht.... de storm.... hoog in de wolk, dan laag,
Tusschen twee baren, die afgronddiep splijten....
Spartacus ligt mijn enkelriem te bijten
Terwijl ik woest op zijn handkluisters knaag.

't Schip zal vergaan! Bij Hermes zweren wij, ten
Dood toe, vriendschap, al draait ons ook de maag....
Op 't dek, razend, raken de roovers slaag;
Wij hooren ze in de zee elkander smijten....

Weêrlicht en donder! Schicht van bliksem klieft
De schuit in twee! Nu is 't gedaan! Wij drijven!
Mijn voeten zijn bevrijd, mijn handen blijven

Helaas, geboeid, hoe weinig 't me ook gerieft:
Want zwemmen is niet mogelijk: ik zink,
En luid roep 'k Eros aan, terwijl 'k verdrink.

PINKSTER-BLOEMEN

DOOR

M. J. BRUSSE.

Met Pinksteren, dan ga je uit; is 't officiëel de Zomer, mòèt je buiten wezen!

Een felle Zomer-zon, Den Haag-en-Scheveningen, lekkere Turk, pootjes-bajen, de Pier, saucijsen-broodjes; de bloemen in 't gras en op de boomen van Bloemendaal met Kraantje-lek; je fleurige, nieuwe zomerkleeren, schuitje-varen, dauw-trappen in de Diemermeer; de zomerdienst op treinen, open trams en booten, bóven op de omnibussen; 't Kalfje, Berg-en-Dal, de Steeg, Slavante; cafés met stoelen en tafels voor de deur; 't Uddelermeer en Valkenburg; theetuinen, bier met suiker; de schopjes en de emmertjes, de Vecht, Bataafsche Boer, fonografen, Tafelberg; Jan-pleziers met vlaggetjes; 't Mastbosch, 't Gooi en 't Filozofendal; de slangetjes, die tòch niet bijten, tusschen 't mos; op Zandvoort ezelrijden, schelpenmandjes; priëeltjes in den maneschijn; de Duivelsbrug en Schollebrug en Diemerbrug en Wiekerbrug; de vogels en de vlindertjes; in Domburg zwemmen in de zee; de Engel, zonnetenten, parasols en strooien hoeden; Plasmolen, waterfietsen, tuf-tuffen, roomijs en kapelle-netten; Zeist-Driebergen en glijden van den Blinkert af; de Worp en Vogelenzang; 't Heezer bosch, personen thee met 'n knusse theestoof; avonddoeken en gelegenheids-portretten; sla met eieren en flensjes toe; Nol in 't Bosch, den Deyl, en èmmers lauwe kwast; de lachspiegels, de dalen en de heuvelen; 't Spyker, hobbelpaarden, Tolhuis en de Vink; de schommels, pijne voeten in nauwe schoenen, wippen, liefde-thermometers, Haagsche Saar en trommels vol belegde broodjes; de Dolle Hoed, muziek van oempa's en.... de zweefgetouwen; het luiden van de dorpskerkjes,

Westerbouwing, pic-nic-manden; Oranje-woud, rivier-idyllen, oude dronkaards met planeetjes; de Oorsprong, aardbeiën met room; 't Ginniken, Oostvoorne, prentbriefkaarten, weegtoestellen; zuigflesch, schoone luren, automaten met zoeten snoep en uitkijktorens; uit visschen gaan nog vóór die haantjes kraaien; de diendertjes en wurmen-steken; het strand, de duinen; Sonsbeek, Middachter-allee, de zendingsfeesten, witte koks met Fransche wafels; 't Baarnsche bosch, Woestduin, de hei, de Zweth; naar Kleef heel, piep-balonnen, karabiezen, beekjes, koe-geblaat en watervallen; de Vuursche, polder-in, den Hout; de manden sinaasappels en kesausies, kefijte dalen, Sterrebosch, de oliekoekenvrouwtjes met een druppel aan haar neuzen, paardenrennen, eau-de-cologne en sigaren; de kalvertjes en lammertjes, speen-varkentjes en veulentjes al in die groene weiden; bij vrouw Romeijn — of op de Brasemer aan 't zeilen; de zwaluwen in hun hooge vlucht, de kolfbanen; katknuppelen en scharretjes; wedstrijd voor fanfare-korpsen, nachtegalen om te dwepen, apentuinen, festivals; piano-orgels met Italiaansche meiden uit Duvelshoek en 't Roodezand; het vogelschieten, zure ballen, Bedriegertjes, en limonade-met-eenrietje; dwaaltuinen, gekleurde ruitjes voor de wijde vergezichten, — paars of blauw —; die enge kikkers, mallemolens, eilandjes in 't hooge riet; 't ruikers-maken, duizeligheden, kriewen, kip met chocolade-eieren, hitte-wagens, hoofdpijn, bals-champêtres, bloedneus, warme zoentjes, zieke magen, ruzie, dronkenschap; de eeuwige liefde, transpiratie, builen op zuigelingen-hoofden en antipyrine-poeders, — 't is allemaal, *allemaal* klaargemaakt voor 't Zomersch Pinksterfeest der brave stedelingen!

. . . .

Zoo trekken alle menschen in hun mooiste, nieuwste zomerplunje uit hun huizen. Wat er in mode-winkels, confectie-magazijnen, kleermakers-werkplaatsen en naaisters-ateliers te krijgen viel, hangt aan hun lichamen te pronk, zooals ze in dichte drommen naar buiten opgaan onder stralend blauwe luchten, door de gloeiïng van de zon. Véél feller dan met Paasch de bollenvelden, kleuren nu de Pinkster-bloemen langs alle 's Heeren wegen in den gouden gloed; en over 't heele land zijn ze op eenmaal uit den grond getooverd: kakel, kákel-bont!

't Is een wonder, als je dan uit je stille werkkamer buiten komt. Dan word je langzaam meegenomen in de stoeten, die om de stad

heen, de boomen en de groene velden zoeken, speeltuinen, buitenwegen, — 't Park, waar ze nóóit komen uit hun nauwe straten, dan nu, met Pinksteren. — En alleen de aller-àrmsten, die geen kleeren hebben, zitten met de kinderen op hun sjofele kamers weg-gescholen.

Als een vreemdeling heb ik loopen kijken hoe Rotterdam, die stugge werkstad, nu op z'n mooiste Zondags, zomer vierde voor zijn Pinksterdagen. En wat ik op m'n middagkuier van zoo'n anderhalf uur gezien heb, wil 'k probeeren te vertellen:

Ik zag op den poeder-grijzen weg, tusschen de boomen waar 't zonlicht doorsloeg, — en verderop, langs de gesloten winkelhuizen — de volte trekken; wat loom, de oogen voor 't sterke luchte-blauw geknepen, voorhoofden gefronst. En als in een caleidoscoop warden de hevige verven door elkaar, met, zwevend er over heen, de glanzende zomerkoepeltjes der parasols. Daar wigden trams met plagerige bordjes: „vol" doorheen, de opgestapelde omnibussen, getrokken door blindgestriemde knollen, de zondags-fietsers, die als dronken-mannen zwaaiend over 't stuur heen hingen en trompetten of ze auto's waren; de wild-gejaagde hitten-wagen, en 'n bokkenspan met fier-bedillerigen pa ernaast in witte mouwen van z'n overhemd.

De Pinksterbloemen zijn aangedaan met alle kleuren van den regen-boog, met de nuancen van papegaaien-veeren, de tinten van heel de flora, van zonsondergangen, èn de changeants daarvan.

't Rood overheerscht, pioenen- en papaverrood, 't rood van tulpen en gladiolussen, bloed-, vuur-, scharlaken-, kreeftenrood. Daar tegen en omheen: 't groen, 't roze, de helle paarsen, gelen; 't wit, 't zwart, 't crème en lila, 't blauw, 't beige, khaki, grijs.... oranje! Een man met een tros opgeblazen gasbalonnen in vuurwerk-fonkeling door de blauwe luchten, liep, als in een optocht, statig voort. De lichte toetsen van matelots, de glimmend zwarte hooge zijden, soldaten-kepies met klodders geel en rood, de leverkleurige demitjes, deukhoeden, nieuw, 'n beetje schuin, op bruingebrande sjouwers-snoeten, die naar petten staan.

In de groote heeren-huizen zijn de zonneblinden neer: families 's morgens vroeg met koffers op de vigelanten weggetrokken. — De jongens laten hun zomersch-lichte confectie-pakken, die stijfuitstaan als gegoten, drukker „spreken" door bonte dassen, zakdoekpuntjes van gekleurde randen; ze hebben steenroode of lichte bruine schoenen aan, soms ook pattes de canard! De meisjes betten zich

de gloeiende gezichten met neusdoekproppen in handen die wat vurig zien van 't werk in emmers water.

Dan is opeens, voor deze beide dagen, de koele, heerige dracht van witte vesten algemeen. Op donkere japonnen harde lichte kanten. Bloote halsjes, kindersjerpen om stijf-uitstaande baby-jurken van fondant-kleur; zelfs flanellen tennis-pakjes. Kleine meisjes met gebrande kroesjes opgemaakt als zeven-stuivers-poppetjes uit de bazars français. Snorren uitgepunt met cosmétique.... En de brutale mosschen in de boomen, boven klaproosperken in 't gazon, overschetteren 't geschuifel en gejoel.

Veel kinderwagens toeren er op den weg. Boerinnen met de witte over-Maassche kappen breed, waaruit de gouden ijzers kringelen; ijswagentjes geverfd in operettetintjes; in lantaarnruitjes ketst verblindend zonnelicht. Sportkarretjes, waar 't kroost, gebonden, op wordt meegevoerd, omstuwd van proviand voor heel den uitgaansdag. Maar toch waarlijk dwaas doen mannen, warm in lange zwarte laken-jassen, met onnoozele strooien hoeden op, die dan wit satijnen zonneschermen boven hun dure vrouwen houden.

In de schaduw van de boomen ligt de dijk nog koel besproeid; dat dempt berustigend de kleuren-schitteringen. Beneden langs, voor de dorpsche cafétjes, hebben ze coniferen in kuipen tot kleine tuintjes neergezet; daar zijn al heele families maar vast neergestreken, moe van den langen tocht in al die ongemakkelijke kleeren. En uit de stille straatjes zuchten harmonica-geluiden, waar de buurtjes vreedzaam samen voor hun huisjes zitten.

Wat heeft dat allemaal 'n vader-zweet, 'n moeder-zorg tot diep in den laatsten nacht gekost, om zulke kudden van onder-op, van de kalfsleeren laarsjes tot aan den zwaar bebloemden en bestrikten hoed, Pinksters op te tuigen! — Ze dragen alles mee: de zuigelingen van nog maar dagen in witte wollen doeken; de vrouwen zwoegen eronder, met gezichten die nog ingevallen bleek zien, donkere rimpeltjes om de oogen, heur hoeden en haren versjouwd, zooals ze achterover loopen te sjokken met de vracht die in de hitte àl maar zwaarder wordt; en aan haar rokken hangen de andere moeïe kleuters met klamme roode drenze-snoetjes. Mariniers zien braniënd naar de glundere meiden rond. Aanhoudend bengelen de trams, vol van benauwde menschen.

't Is kenmerkend zoo plomp als al die burger-meisjes in hun hobbezakkerige dames-kleeren loopen; ze laten hun heele zolen

zien. De blouse-randen, waarlangs ze allemaal in tweeën zijn gesneden, schorten kreukelig op, en hoewel ze met beide roode knuistjes hun slobber-rokken in de hoogte sjorren, jagen de slierten wolken stof op. — 'n Sjofele zwerver, kop fier op z'n mageren nek, schrijdt prinselijk onafhankelijk in den zwier van z'n wijde lompen-plunje.

Dan buigt de heele stroom in volle breedte van den weg af, waar lager, in de geschoren gazons, het bosch van 't Park lommerrijk samenkoepelt. Daar op de bocht, reeds in de schaduw van de milde boomen, is druk negotie. Naast 't blauwsel-blauwe melkhuisje overhuiven witte tente-dakjes kleine kraampjes, waar koperen kannen zonnestraaltjes vangen en 't volk in de oogen kaatsen. De bonte reclame-zuil kraait dikke letters van z'n plakkaten uit. Er achter de egale strekking van 't groene gras, waar de wijd-uitgevloeide vlekken van louter boterbloemen in die felle zonnigheid nog wel weer hèller zonneplekken schijnen, tot 't koel verschemert onder donkere nissen en spelonken van de oude-boomen-kruinen. — In de volte loopt er een troepje weesjes langs, de witte mutsjes ingezogen van 't licht, japanlak-roode jakjes op de zwarte rokken; en een zwerm kinderen in zomer-jurken dringen vóór de tentjes, met 'n paar grappig kleine klompe-kleutertjes er tusschen.

Mager doorgeschonkte paarden zeulen moeizaam, koppen slungelend neer, de rijtuigslierten, volgepakt met volk dat zich, lui gelegen, door de feestelijkheid laat trekken. De bleeke kinderhandjes aan stokkig bloote armpjes grijpen dwingerig om 't kleurig zuigsel van de snoepkraam, rokjes opgeschort om uit den witten zak heur cent te delven. Vrouwen in zwarte trouwjaponnen, den hoed met witte tule moedeloos op zij gezakt, werken zich warm door 't kleine grut heen, met de slachtofferige zwarte-bruigommannen, die de glaassies limonade en melk betálen moeten, en de peperhuisjes drupsjes en de eierkoekjes voor de wichten in den kinderwagen. Slampampers zonder boorden, paars-en-blauwe doeken los geknoopt, pikken harde eiers, verslinden groote bommen van twéé centen, hoofd voorover, beenen wijd, voor 't morsen van d' azijn, die langs hun kinnen druipt. En kleine broekemannen op kromme beentjes trekken vader aan z'n groote hand naar de lekkere tentjes; hebben dors' en drenzen om drinkies, — maar moeder snauwt: „je heb thuis net melk gehad, en goed gegete.... kom, fort,

schiet op!" Bleek joggie, die in 'n armelijk manden-wagentje z'n kleine zussie rijdt, ziekelijk wurm in een vale besjesdoek gepakt lacht maar 's honnig en duwt 'n kakie met blauw-roode suiker in 'r tandelooze mummelmondje; loopt dan verder op z'n slotjes, over 't handvat heen gebogen, tegen 't kind trararietjes te maken van dat 't toch zoo lekker is. Er staan een scheele moeder èn een één-oog-moeder samen aan 't tentje glaassies bier te drinken; en de hooge koopvrouw spreekt haar minzaam toe. Jongeheertjes hebben allemaal wandelstokjes en de kin in groote strikken. — Eén zuigeling kijkt toch waarempel loensch door al de lappen bloemen die van z'n witte kaper voor 't schaap z'n oogen hangen.

Nu is 't net een joelen als op de kermis, maar 't krassen van het grint geeft toch iets buitenachtigs. Er is gejaagdheid in gezinnen voor 't rijtuigen-gevaar; telkens zijn ze kinders kwijt, kijven ze, in hun mooie kleeren, van vermoeidheid prikkelbaar, om ze bij elkaar te houden, en, gebukt, de neuzen af te vegen, de broekjes op te binden, staag maar tegen dat gedweeë dwingen in te trekken. Dan roepen er weer koetsiers: „Hei—hei!" Een jan-plèzier vol boeren-prengels, brute koppen zonverbrand en zatjes achterover in de kussens, lollen uit wijde monde-spleten, armen wijd gespreid; renonkels vloeken op hun donker-blauwe borsten. En door 't kakelen en 't zwatelen tierelieren snaaksche vogels, lachen honend: „Piejt — piejt — piejt!"

Van de muziek gromt enkel maar een trommenroffel, komen 's even kopervlagen door 't rellerig rumoer. Joggies rooken lange sigaren, die ze welhaast topzwaar maken. Zoometeen rolt daar dat dikke kind nog slaperig uit den kinderwagen, zoo slap als 't met z'n groote hoofd over den rand heen hangt, 'wijl moeder, schortje achterop, om „oomes" aardigheden loopt te krimpelachen. Koralen-galmen, voetgedruisch, het verre fietsgetoeter, klagend dreinen, gepiep van wieltjes; — bootwerkers in zwarte kleeren vermanen 't grut met zware stemmen. Stofgoud-poeder hangt er zwevend in de lanen, die als vol papegaaien hangen, en over 't water van een vijver drijft een groenig vlies, waarin de boomen mat weerkaatsen.

In het gras, uit het gedrang, staan meisjes zorgelijk gebogen afgetrapte rokkestroken bij te spelden. De boeremeiden uit één dorp, met vale, gladde jurken aan van groenepoederkleur, bleek bruin, en paarsig rood, loopen arm in arm op risten, ruggen al

wat oud gebogen van de jukken. Vrijende paren houden warme handen klittig saamgeknepen.

En zoo wordt alles dan weer dicht opeengedrongen langs smalle bruggetjes, waar jongens, lummelig lakoniek, de ellebogen op gespreide knieën, langs de leuning zitten, met de kinnen in de handen, doezelig starend naar den eindeloozen drom. Een troepje kinderen is met een fleschje water knusjes neergestreken op 't gazon. — Je ziet veel gebruinde bloote beentjes triplen; een windvlaag laat de linten en kanten fladderen. Menschen, die een plaatsje op een bankje meester zijn geworden, kijken zelfgenoegzaam, laten snoepjes-zakjes doorgaan, trekken krentebroodjes uit nauwe reticulen, rustig kake-kauwend. Witte zwanen drijven geïndigneerd door de kleurenbeving van der proleten spiegelbeelden op 't water. Kleuters plukken stiekem boterbloemen en madeliefjes, die bezwijmen in hun warme knuistjes, laten ze dan slap weer vallen in 't stof. — Op een ingeregen middel van een parelgrijs kostuumpje ligt een fameuse rood-gezwollen sjouwershand. In abstractie danst een joggie koord op 't staaldraad om de perken. Dandies met badinetjes en sigaretten, strooien hoeden achterover, beenen als voor 'n quadrille klaar, coquetteeren met lichtelijk verstoeide meisjes, werkvuisten in de zij, wat de flirt-stand schijnt te wezen; met slordige harepieken om haar groezele halsjes. Eén juffrouw zit er onverstoorbaar op een bank, vol als een spitje palingmootjes, haar feuilleton-roman te lezen, naarstig uit de kranten saamgeknipt.

Dan, opeens, ruiken ze haast allemaal in wat blauw geworden roode rozen, die, verflenst, hun gele hartjes laten zien. Twee jonge kerels, snaakschen lach in de spontane onderneming, venten er zwart-gelakte bladen vol van, schreeuwen met verholen spot: „Twee cent een roos, twee cent een roos — stap maar op en laat je wegen, spelden heb je er gratis bij, uit den brand van Van der Lee." En ze roepen 't zóó gejaagd, alsof 't gestolen goed is, dat onmiddellijk weg moet.

Over den vijver, waar de muziektent in den tuin der Societeit verscholen staat, — daar om 't huisje heen van juffrouw Systeem Beins, achter witte paaltjes veilig voor 't gerij, — zitten de èchte buitenleden, zich thuis gemaakt, naar 't concert te luisteren, in dichte kransjes pinkster-bloemen op de ronde banken om de boomen; en langs de leuningen, als kleine vogels op een stokje, in wijderen kring, de kinderen, zoo rug aan rug. De hondjes, in 't gedrang

benauwd geworden, zijn op 't grasperk weggevlucht, en doen daar onfatsoenlijk, worden door hun ontdane meesters-renteniertjes eindeloos aangefloten. En om de draadversperring heen zijn enkel de felle zonneplekjes open. Komieke pa's, echt uit, laten hun gezelschap aldoor ginnegappen, doen aanhalig tegen vreemde vrouwen, of ze 'n beetje dronken waren. Bruidjes, nog in stijve communiekleeren, zijn er over van de Paschen. Maar de muzikalen droomen zich in al het woelen en rumoeren weg, staan gebogen naar de muziekbron heen-getrokken, gezichten bleek verwezen, laten zich ontroeren, meegaan in een lichten roes; wiegelen hoofden, neuriën zoetjes melodieën mee, oogen in extase wijd, 'n vinger wijzend van —: „hoor je wel? — ha, ha, 't bekende wijsje uit den Faust?" — Sommige meisjes hebben er hun hoeden maar bij afgezet, dat de haren, bestoven vettig, warren in de koeltjes. Een kind, buikelings op schoot bij moeder, die 't droge-luier aan doet, krijt onverdroten als z'n zabbel-knuistje uit z'n mondje glijdt. En in 't beloofde land aan gindsche goud-kust, waar muziek komt uit de boomen, zit de Rijkdom, weelderig ruim. Die hebben táfeltjes, die laten stoeltjes zoo maar open staan; en gegalonneerde witte-das-lakeiën dragen hun, blootshoofds-eerbiedig, dure dranken na... met ijs! —

De kleintjes, och chut, de schapen! — worden kriewerig van 't lang staan luisteren. En alsof 't dikke druppels had geregend, is de stoffige grond doorboord van pruim-spuug-putjes. Eén vader heeft, als om te dansen, z'n jongste plotseling op z'n arm getild, en z'n verweerde kaaimans-snoet lacht 't wichtje zoetjes tegen, knikt kláárblijkelijk 't deuntje met z'n kop, 't straaltje rook van z'n sigaar bezorgd weggehouden. Gekerfde werkmeiden-handen knijpen stijf de witte handschoenen-frommels. In een grillen blauwen strik ligt het paffe waterhoofd van een ongelukkig ventje. En een ieder mensch z'n schaduw schuift er mee over 't geschoren gras. Gejank van piepballonnen bekrast 't gladde vlak van de muziek.... 't Is tòch wel alles goedig zoo, wel liefjes, maar — óók zielig!

Een boodschap-hitje, zelf kind nog, met een korte dienstmeidjurk, op laken toffels en een schortje met een hartje voor, spichtig vlechtje kwispelend achteruit, duwt een wagen met vier kinderen; is rood geagiteerd, 't wurm. Mannen rooken sigaren uit opzienbarende beeldegroepen. En hier, bij de muziek, kan 't alles

zoo maar schuifelend voort. Een hemelsblauwe equipage komt er uit de pinksterbloemen heerlijk opgebloeid. Die zit er midden in, wordt als 't ware in vereering hóóg gedragen, met, brééd boven allen uit, de geschoren barre-baviaansnoet van meneer koetsier in 't apespul-livrei van blauw met àllemaal goud! Een sliert slampamperige slungels, slapgezwabberd, molesteeren vrouwen, schreeuwen haar schrikwekkend na. Oud-ventje bij de brug staat geluideloos te prevelen, met een schotel wafelen voor zich uit, naast een nijdig schrompel-vrouwtje, met een poover mandje sinaasappels.

Maar telkens glippen kinderen beredderig uit den stroom, die over de brug heen voert, naar 't fonteintje. Daar is een standje omheen, half-mans-hoog. Vreeselijk dringen, stompe-stootenbakkeleien, en 't schetter-kwettert er uit op, als uit een troep mosschen in een plas. Ze rekken zich er dwingerig in, met de kuiltjes in hun laken petten, de bleeke apothekers-fleschjes, de handjes tot een mokje saam-gevouwen, dorstig hunkerend naar wat wáter. Doch de groote jongens hebben zich de bron vermeesterd, snauwen schutterig er over heen van: „schai toch uit met jou gedou", en spatten roekeloos 't kostbaar vocht op de lichte kleertjes van 't kleine grut, die dan eindelijk, van den nood een deugd, hoedjes afdoen om de koele drupjes op te vangen, — hè, hoe frisch! — De wangen van die schreeuwerige bazen staan pot-verdikkie aldoor bòl van 't slurpen, want ze slikken 't niet eens meer in. Ze rukken allemaal aan den ketting, knijpen elkaar den kroes venijnig af: „La mij nou, jò?" .. „Hè, geef me sussie nou 'n slokkie?" .. „Die steekt belam z'n heelen kop derin!" En met dribbelig gedwing lachen ze, tòch spijtig kwaad, omdat 't voor dien geweldenaar zóó lekker wezen moet. Dan, emmes! — duwt er in eens een groote vent z'n hand uit een lakenschen mouw doorheen, gebiedend; laatst gekomen, 't eerst bediend: laaft regelmatig 't heele gezin uit een holle cocosnoot. En na elk bakkie vol slaat kijvende ruzie op, en de veroveraars van de kraan, grootmoedig onder 't drukke tappen door: „nou Annetje, — effies nog die man een bitje, en dàn ikke weer." Klein moedertje fleemt: „jò, geef mijn 'n slokkie!" Met angstig grage oogen kijken ze allemaal naar den spuitstraal. Een meisje dipt 'r zakdoekpropje in 't plasje op den grònd en bet zich 't verhitte snoetje. Anderen, onder 't wachten, kraken ongedurig olienootjes, blazen de vezels uit, àl drenzend van den dorst.... Dan poent er eentje, sputter-proestend

van 't verslikken: „Kedin, da's nou me vijfde kroessie!" En 't wafelmannetje komt er slimmertjes heen, zingt maar onnoozel door 't gekrieuw: „centje, centje, — centje koste die wafele maar. Foor twee centjes hè je 'n paar.... Centje, centje, centje koste ze maar."

Nu rijden ze volle bànken rond in chars à bancs! Er strompelen armhuis-mannetjes en parmantig stappen de matrozen met hun lichte branie-kragen er voort; 'n lamme wordt er in z'n wagentje doorheen geduwd. Vijf personen in één victoria — toch nog geaffecteerd: dametjes met glacéen pinken van parasolleknoppen opgewipt, ietwat gegêneerde bekkies-trekkend, jongeheertje met bolwit-petje waggelvallend tusschen 'r knieën ..... Jàntje op den En zeer plichtmatig, onverstoord, wikkelt de muziek van het bok! programma voort als een rol papier sans fin.

Ja! wat 'n massa blikker-witte petjes, „witjes" boven 'n veld met kool.... „Witje-witje-hoog-hoog, laag-laag!" zangerig zeurt 'n meisje in 't gras. Ze kijkt zoo droomig, ziet ze, gloof 'k, vliegen. — Tjonge, tjonge, bij die kleuren is Van Gogh een nevelaar! 't Is met klodders vurige verven heelemaal bespoten in den laaienden zonnebrand, dat 't stof er als róók uit opwalmt. Als er meteen 'n stortbui kwam, dan hóórde je 't sissen.

„Nou" — komiekigt een dikke moe in zwarte zij, met 't aanschijn van 'n pioenroos, — „als je moei bent, gaan je maar op vaders hooge zije zitte!" En 'n meid, 'n beetje afgunstig, roept 't pràchtig echt: „Kaik, die Jaan, die 's op d'r uit, hoor!"

Ze zien op met tam ontzag, en houden er de kinders zoet mee, naar twee dienders die hoog zitten te imponeeren, schittering uit al hun knoopen en van de helmen, op enorm gedistingeerde paarden, nekken trotsch boven 't vulgus uitgekromd, neus-gaten trillend opgetrokken voor dien onwelvoegelijken pronk. De zwaar-bebloemde hoeden, vermiljoen op blauw, blommendotten, trossen vruchten, bungelend langs de gloeiend bezweete hoofden, arrepluimen, oranje, paars, dat de gevaarten er met de kapsels van verzakken. Bombarie-strikken, bossen fladderende linten, groen en rose, geel en bruin; quincaillerieën vonke-schitterend op hoede-spelden, plumeaux van hel gekleurde veeren zooals wilden in den krijgsdans dragen, onder pijnlijk schrijnende parasols. — „Dag bolle!" — schreeuwt 'n heer met joviaal misbaar 'n jonge dame die hem aanstaat toe. Ze loopen met groote uitgekroesde

hoofden, met doppen van geplakte haren over d' ooren, met heele schildpad-pantsers op haar schedels, van kammen, opsteeknaalden, vergulde knoppen, òf nog met golf-speldjes en négligé. — Jongste klerkjes op een lang gelid laten scherp keurend heel 't publiek revue passeeren, om dan lonkend knappe meiden aanhaligheden toe te roepen.

Vrouwen-kleeren zijn volgestikt en volgehangen met allerhande kanten, strooken, gitten, tressen, strikken, gaas, fluweel, satijn; met kragen, boordjes, coeurtjes en met stukken, geplooid, gegolfd of ingehaald; met open steekjes, tule, vestjes, tusschen-zetsels, met lovers, schitterende knoopen, speldjes, franje, nestels en rozetten; epauletten, gespen en borduursels; fichu's, pochetten, zijden lubben en jabots. Daar bengelen kettingen met charivaris, colliers van bloedkoralen, veeren boa's, om de fonkeling heen van medaillons en broches op doorschijnend rose halzen. Ze hebben haar middels ingesnoerd met gordels of ceinturen, met metalen sloten dichtgeklonken. Om de voeten slungelen pakken harde rokke-strooken en volants in 't stof, waardoor de lichte laarsjes dik besmeurd zijn.

Zelfs boefjes zijn door moeder aangedaan met boordjes en zijden strikken.... Maar zij weten toch wel argeloos weg te glippen uit 't gezag van vader's groote hand. Ze dwalen af langs open dijken, doen droomerig mee in de sprookjes van de sloote-randen door de weiden. — Dáár ligt een arme schooier giftig uit te vloeken....

Nog een verre speeltuin joelt en roest; wip en schommeltouwen piepen; — op 'n plotseling geschater schrikken kraaiën uit de oude boomen en gaan krassend door de blauwe lucht heen fladderen, zwarte vlokken uit een brand.

'n Jonge en 'n meisje die wat lief zoo samen doen.... Eindelijk uit de herrie uit, heeft 'n moe zich met 'r dood-vermoeide kinders zeer amechtig neergelaten op 't gras, zit plat in de wijde kolk van haar zwarte zijden rok, twee bottines aan stompjes witte kousebeenen afgesneden voor zich uit.... Maar de rust is weer vergaan nu kleine zussie, valle-waggelend op 'r kromme pootjes, weg zwalkt en zich kalm laat beschreeuwen. — „Moe!.... Moedèr!...." — dreint 'n jaartje ouder meisie: „moeder, mag 'k 'n bitje boempies pukke, moe?.... Moe 'k gaan oók 'n bitje boempies pukke!" En de vrouw, gansch desolaat, omdat ze niet overeind kan komen, paait....

eerst met flikkies! Gilt dan ten einde raad: „Zoo springt er 'n kikker in je broek!"

Op de verre voetbalvelden zie je in donkere kringen om 't groen het lenige bewegen van bonte harlekijnen en pierrots met bloote beenen.... En dan ineens de breede eindstreep van de trotsche Maas, die de woekering van pinkster-bloemen zwierig afsnijdt.

DE ERFENIS VAN PIER-CIES

DOOR

GUSTAAF D'HONDT.

I.

Wanneer, na een meer dan twintigjarig huwelijk, dat steeds kinderloos was gebleven, zijn vrouw plotseling stierf, ten gevolge eener geraaktheid, zooals de menschen zeiden, en Pier-Cies daar zoo moederziel alleen, op zijn hofstedeken bleef, overmeesterde hem in eens een gevoel van groote lusteloosheid. Het was op hem gevallen als eene plotselinge huivering na eene ijskoude regenvlaag.

En hij vroeg zich af, bijna elk uur van den dag, wat hij nu moest gaan beginnen, wat de dag van morgen hem weêr zou aanbrengen, en aanhoudend had hij daarbij een gewaarwording van ijlte, of van stil-verontrustende machteloosheid, lijk bij iemand, die, onverwachts, voor een groot water staat en zich den kop moe peinst om te weten hoe hij er zal over geraken.

Vroeger had hij aan de mogelijkheid van zooiets nooit gedacht. Zijn Trees was jonger dan hij; zij was taai als een ezel en zou zich dood gewrocht hebben, van den morgen tot den avond, te regen en te winde. Zij wist niet wat vermoeid-zijn of rusten was en van haar gansche leven had zij nooit gekriept noch geklaagd. En wanneer altemet de gedachte aan sterven in zijn gemoed was komen aandonkeren — wat veelal gebeurde wanneer hij de doodsklok over de stilte van het land hoorde bronssnikken, traag en akelig — dan was het altijd met de instinctmatige overtuiging dat hij de eerste zou gegaan zijn en zij hem, vele jaren nog misschien, zou overleefd hebben.

En hij herhaalde het nog, den dag der begrafenis, wanneer hij met de familieleden in de herberg zat en zij samen hun verdriet smoorden in jenever.

— Wie had dat gepeinsd, wie had dat gepeinsd! schuddebolde hij, strak vóór zich uitstarend. 'n Wijf als 'n tronk! En ze kon werken voor twee!

De anderen beaamden het, traag knikkend met het hoofd, en zwijgend een poosje.

— Ja, ja! zei dan Gust, een der neven, en weêr geheimzinnig knikkend: als 't meê gaat, sterven duurt niet lang, nonkel.

Allen stemden daarmee in, sprakeloos, altijd door dezelfde bevestigende beweging van den kop, en het diepe mysterie van den dood kwam, in een vage onrust, om hun harte angsten.

— Wie had dat toch gepeinsd? Wie had dat toch gepeinsd? herhaalde steeds Pier-Cies, als kende hij geen andere woorden om uit te drukken wat hem zóo zwaar op het harte lag.

En de anderen antwoordden steeds, met hetzelfde knikken van het hoofd en denzelfden, matten, toonloozen klank in de stem:

— Ja, ja! .... Ja, ja! ....

Fie, de vrouw van zijn broer, die daar met een paar andere vrouwen zat te praten, mengde zich ook in 't gesprek:

— Toe, toe! Pier-Cies, zei ze, peinst daar nu niet meer op. Ge kunt toch met geen doode leven!

— Dat is allemaal gemakkelijk gezeid, meende de weduwnaar. Maar waar moet ik nu naar-toe, zoo moederduts alleen?

Daartegen kwamen zij allen op en raasden nu verward dooreen. Hoe was het Godsmogelijk alzoo te spreken? Hij was immers nog niet zóó oud en zóó versleten, om daar reeds als een sukkelaar nevens den haard te gaan zitten!

En een piepjonge neef, die al een tijdje lang ongeduldig op zijn stoel zat te wringen en te draaien, om toch ook een woordje in 't midden te kunnen brengen, zei dan, kinderlijk-ondeugend:

— Nonkel kan nog hertrouwen ook....

Maar nu proestten de anderen het uit, gedwongen en nijdig eenigszins:

— Zwijg gij, snotneus, beet hem zijn vader toe. Waar groote menschen spreken, moeten kinderen zwijgen.

En met een ruwen stomp der gesloten vuist, duwde hij hem nijdig tegen de leuning van zijn stoel, zoodat de tranen hem plotseling in de oogen schoten....

Toch hadden de woorden van den jongen een onaangename stemming onder de familieleden verwekt: Want die woorden waren

eigenlijk niets anders toch dan de onbesuisde, onbewuste uitdrukking van de vrees, die, sinds jaren, onder al die menschen nestelde, en die zij alleen, onder elkaar, in geheimzinnig gefluister, durfden uiten.

Oom, immers, ging bij allen door als bezittend een mooi stuiverken. Niets bepaald nochtans wisten zij van zijn geldelijke aangelegenheden; maar het herhaalde gezegde van Pier-Cies, wanneer de eene of de andere soms bij hem kwam klagen over den slechten tijd: „Wie gesparig is, moet voor geen kwaden winter duchten", en het lachje van stille zelfvoldoening dat daarbij eventjes om zijn breeden mond kwam schemeren, sterkten hen allen in de overtuiging dat hij geld, en veel geld moest bezitten, ergens zorgvuldig weggestopt.

En wanneer zij soms, onder elkaar, daarover spraken en allerhande gissingen opwierpen, kwamen zij dikwijls tot een fantastisch cijfer. Arme sukkelaars, zooals zij allen waren, geboren en grootgebracht in de armoede, en nog steeds voortkrabeulend in tekortkomingen van allen aard, hadden zij geen klaar besef van het bedrag der duizenden die in hun naïeve verbeelding kwamen spoken. En daar oom kinderloos was, hadden zij steeds het hertrouwen van een der echtgenooten, bij het overlijden van den anderen, gevreesd als de grootste ramp die hen, in hun poover bestaan van hongerlijders, kon komen treffen...

Zijn zwagerin had haren kapmantel zenuwachtig toegehaald, zich korzelig wringend op haar stoel, en meende, eenigszins bits:

— Is nonkel nu nog 'n mensch om te gaan hertrouwen?

En zij keek daarbij de anderen aan, ondervragend en overtuigd dat zij aan de verwachting van allen beantwoordde.

— Gij hebt gelijk, zei Pier-Cies: Op mijne jaren ware 't zottigheid.

Daarop werd nog eens gedronken en er kwam als een blijder stemming onder de familieleden. Zij ademden weêr vrijer en de onrust die, een wijle lang, op hen had neêrgedrukt, in angstwekkende zwaarte, verdween langzamerhand.

Fie, zijn zwagerin, die hem nooit had kunnen uitstaan, omdat hij zooveel geld had en haar man geen rooden duit, — die hem, bij elke gelegenheid, thuis uitschold voor oude vrek en vent zonder hart, was dichter bij hem komen schuiven, lijk in eene opwelling van opborrelende sympathie.

— Zeker, zwager, zei ze, zeker: zottigheid ware 't. Maar dáárvoor zijt gij te verstandig.

Al de anderen deelden ook die meening, en luid en rumoerig spraken zij nu weêr dooreen, met daartusschen in soms een zotte kwinkslag op oude mans die een jong wijf nemen, en een luidruchtige lachbui, onnatuurlijk aangezwollen door de jenever die onophoudelijk in de kelen werd gegoten.

— En daarbij, Pier-Cies, begon dan weêr zijn zwagerin, met hetgeen gij bezit, kunt gij gemakkelijk uw boerderijtje voortzetten. Gij moet toch niemand in de oogen kijken, — zelfs den beste van 't dorp niet....

En terwijl de weduwnaar als over die woorden nadacht, de oogen starrelings op den vloer gericht, pinkoogde zij naar de familieleden die haar van ter zijde aanmoedigend toeknikten.

— Indien *ik* zoo rijk ware, zei ze nog....

Maar de oude werd daarbij eenigszins wrevelig:

— Rijk, rijk! grommelde hij. Dat is gauw gezeid. Ik moet hard werken om de twee eindekens aaneen te brengen.

De anderen knikten, aarzelend, en lachten eens ongeloovig en iemand zei weêr, als in eene steeds terugkeerende obsessie:

— Ge moet gij toch voor geen kwaden winter zwichten!

— Al prietpraat, meende Pier-Cies, stijfhoofdig. Maar ik vraag mij af waar ik nu naar toe moet, zoo moederziel alleen?

Het was weêr Fie die tusschenkwam:

— Op uw boerderijtje blijven, verklaarde zij, overtuigend, en een goede meid nemen. De jongens kunnen dan wel een handje komen toesteken, als het spant, in den planttijd of bij oogste...

Al de anderen stemden daarmeê in, luidruchtig weêr en iedereen beloofde zijn goeden wil voor de tijden van nood.

Onder al dat gepraat had nonkel opnieuw iets van zijn weifelen verloren. Hij begon in te zien dat het wellicht toch beter ware dat hij op zijn hofstedeken bleef, waar hij nu sinds zoovele jaren reeds woonde en dat zijn zweet en de onophoudelijke arbeid van zijn Trees zaliger hadden vruchtbaar gemaakt.

— 't Is waar, zei hij dan, traag en peinzend. Met een beetje hulp van uwen kant zal het misschien wel gaan.

— Het ware zonde Gods zoo'n schoone doening te verlaten, meende zijn broeder.

— Daarbij, kwam weêr de zwagerin tusschen, als een uiterste,

afdoende argument: een oude boom wil niet verplant worden.

Pier-Cies voelde zeer diep de waarheid van dat gezegde. Honderde malen, in zijn leven, had hij dat gehoord en meer dan eens had hij gezien dat menschen die, op lateren leeftijd, op hun goed gingen leven of in 't klooster gingen, altemet kort daarop stierven. Daarbij, hij was nog struisch en kloek. Voor geen jongman van het dorp, meende hij, moest hij uit den weg gaan, wat den landarbeid betrof althans. En indien hij eene meid kon vinden, eerlijk en braaf en die goed meêwilde, dan kon hij, met de hulp der familie in tijden van nood, toch gemakkelijk zijn hofstedeken behouden....

Zij hadden daarop de herberg verlaten en waren een landweg opgegaan, naar het sterfhuis toe. Onderweg bleef men steeds voort over de zaak praten, ernstig en traag, als gold het de grootste zwarigheid uit hun simpel leven. En zij liepen daar nevens elkaar, in een dicht ineengedrongen groepje, de handen gekruist achter de lenden, de koppen eenigszins vooroverbukkend, breed en zwaar stappend in de mulle aarde van den landweg, als wrochten zij op de groote akkers.

Midden in de groep bevond zich Pier-Cies. Hij luisterde half en half naar de altijd terugkeerende argumenten die de familieleden oprakelden om hem te overhalen toch op zijne doening te blijven. Dat aanhoudende aandringen, luidruchtig altijd, maakte hem langzamerhand korzelig en hij antwoordde nu kortaf, met een „ja" of een „neen", of een lusteloos stil-ópknikken met het hoofd.

Een koude bries, die scherp over het land woei, koelde stilaan de koortsige hitte van zijn hoofd en deed de weldoende opwelling van luchthartigheid, van daar straks, in koude ijlte wegkrimpen. En hij begon zich weêr te moede te voelen lijk iemand die, sterk verlegen, voor een lastig vraagstuk staat en wanhoopt de gepaste oplossing te vinden....

Vóór hen lag daar nu het kleine hofstedeken, gansch omsloten door een oude, knottige hage, en midden in ongeveer stond het huisje — een grauw, blokkig gebouwtje, uitzwellend neêrgedrukt, had men gezeid, onder het zware, zwarte, en hier en daar groenig bemoste stroodak, waarboven een groote notelaar zijn reuzige kruin weelderig uitwaaide. Deuren en vensterluiken waren bruinrood geverfd en de korte gordijntjes, stijf geplooid, schemerden

achter de kleine ruitjes. Langs weêrszijden het hoeveken lagen de landouwen, malsch en stil golvend in het doezelige groen der vroege lente.

Zij waren nu allen bij het kleine hek blijven stil staan en keken rond. Het boerderijtje leek hun aanlokkender dan ooit en zij deden zichzelven geweld aan om in de kleine doening al de overdreven aantrekkelijkheid te vinden die zij er, vroeger, nooit in gezien hadden.

De hond die, achter den notelaar, aan den band lag, was op zijn hok gesprongen en blafte blij en luid, buitensporig rukkend aan zijn rammelende ketting.

— Ja, Beer, riep Pier-Cies van verre en stil aangedaan door dat vriendelijke onthaal, — we komen, jongen, we komen....

— Als ge dat daar nu alles ziet, begon de zwagerin weêr, — zou het geen zottigheid zijn dat te verlaten? Het schoonste plaatsken van de parochie!...

De anderen beaamden het, hoofdknikkend.

— Zie me dat koren dáár, zei zijn broeder; het blinkt van malschheid.

— En die aardappels, meende Gust: ze staan daar te lachen in de zonne.

— De oogst belooft, 't is waar, bekende Pier-Cies; maar hij is nog niet rijp.

— Als de hemel instuikt, dan zitten w' er allemaal onder, lachte zijn broeder, eenigszins gedwongen.

— En hoeveel prijzij zouden zij u voor dat alles geven? vervolgde zijn zwagerin. Ge zoudt het moeten laten voor 'nen appel en 'n ei, man!

— Het ware zonde Gods zoo'n doening te verlaten! bevestigde nogmaals zijn broeder.

Daarop gingen zij het hek binnen om nog een stuk spek met wat roggebrood te eten alvorens iedereen naar huis keerde...

II.

Pier-Cies was op zijn hofstedeken gebleven, eenigszins lusteloos en meer door den wil zijner familieleden dan uit eigen behoefte. Hij berustte in zijn lot als 't ware, onverschillig bijna, omdat het hem, ten slotte, aan moed ontbrak zelf een afdoende besluit te nemen.

— Tijd zal raad geven! had hij gezeid.

Zijne zwagerin had hem al spoedig eene meid bezorgd. Het was eene kinderlooze weduwe harer gemeente, eene vrouw van jaren reeds, — ietwat jonger dan Pier-Cies en wier uitstekende hoedanigheden zij bij hem in het schrilste daglicht had gesteld.

Enkele dagen reeds na de begrafenis was zij op zijn hoeveken aangekomen en had zich onmiddellijk aan den arbeid gezet, beslist en gemakkelijk, als had zij daar haar gansche leven doorgebracht.

Dit had, van de stonde af aan, de onvoorwaardelijke sympathie van Pier-Cies opgewekt, want er was, scheen het hem toe, zooveel in haar gedoe dat hem zijne vrouw zaliger herinnerde. Evenals zij, wrocht zij van den vroegen morgen tot den donkeren avond, zonder ophouden, en sprakeloos. Hare heupen waren wijd uitgezet en haar rug plat en eenigszins doorgezonken, lijk bij de mannen die veel veldarbeid deden. Zij had ook eene borst als een man en grove handen, en in hare hard-grijze oogen tintelde altemet de stille weêrschijn van onrustige gepeinzen.

Voor Pier-Cies was zij goed en gedienstig. Zij liet hem aan niets ontbreken, kon smakelijk koken, juist naar zijn zin, en ook 's avonds, vóór het slapen gaan, met hem spreken over planten en zaaien, met de rijpe ondervinding van een boeremensch.

De koestal was als een stuk van haar leven. Zij had hem geschuurd en versch bekalkt, zoo netjes als hij nooit geweest was. En zij hield hem rein en verzorgde de koe en de vaars als kinderen, zoodat zij blonken van malsche vetheid.

Pier-Cies was er over verrukt en kon het ook niet verbergen:

— Roze, zei hij, gij zijt er eene uit een duzend!

— Ja, boer, zei zij daarop, met onbewimpelde zelfvoldoening, — de stal dat is de perel der boerderij....

Na den dagelijkschen arbeid en nadat zij haar gewoon huiswerk had verricht, naaide en lapte zij de kleederen en stopte de kousen. En zij moest daarbij zoo bedrijvig rondloopen, als kon zij niet lang op haar stoel blijven zitten, nu eens naar den haard, waarboven het beestenvoeder in een groote, zwarte ketel broebelde, dan weêr schikkend iets hier of daar, drentelend de keuken rond, in haar altijd rusteloos gedoe.

Altemet, wanneer zij voorbij den stoel ging, waar Pier-Cies, zwijgend en peinzend, te rooken zat, kon zij, als onwillekeurig, eventjes tegen hem aanwrijven, sleurend met haar rokken langs zijne knieën of rakend met hare zware handen zijnen rug of zijne

armen. Zij deed het, zonder het te weten als 't ware, zoo onbewust katachtig zacht, dat de oud-wordende boer nogmaals lijk een warmere heropwekking zijner jeugd door zijn traag voortkruipende bloed voelde zinderen. En van uit zijn donker plekje, gluurde hij haar dan aan, de muts dieper over de brauwen getrokken, en zijn blik bleef haar volgen, lang en traag, in een stille koestering, zich nog eens jonger gevoelend, met een aarzelend tikken van vage onrust in zijn bevend harte en moeilijk onderdrukkend een heimelijk verlangen dat zoo verraderlijk door hem tintelde....

Telkens wanneer de behoefte daaraan zich voordeed, kwam zijn broer, of de eene of de andere der neven, een handje toesteken. En evenals of het tante zaliger had gegolden, waren zij steeds beleefd tegenover Roze en zouden zij niets gedaan hebben wat haar eenigerlei kon mishagen. Zij huichelden daarbij bovenmate bewondering voor haar goed overleg en haar naarstig gedoe en verwaarloosden nooit de gelegenheid uitbundig hare huishoudelijke hoedanigheden te prijzen. Kennend hare bijzondere voorliefde voor de koeien, zou nooit iemand hunner gelaten hebben eens even het hoofd in den koestal binnen te steken en luide te pochen over de glimmende malschheid der beesten en het kraknette van den stal. Het was, overigens, onder de familieleden, tot een stille afspraak gekomen, dat niemand de meid ooit een strootje in den weg zou leggen.

Schijnbaar liet Roze zich al die vriendelijkheid wel gevallen en het streelde wel altemet hare simpele eigenliefde dat de gansche familie, die zij trouwens sinds jaren kende, haar behandelde evenals zij de overleden pachteres plachten te doen.

Eens, nochtans, wanneer, op een zondagnamiddag, verscheidene familieleden oom Pier-Cies een „gelukzaligen Hoogdag" kwamen wenschen, en men weer, in zijn bijzijn, haar buitengewone zorg en werklust uitbundig had geprezen, had zij meenen op te merken dat, achter haren rug, tante Fie en haar man zekere teekens van verstandhouding wisselden. En toen was zij bepaald gaan begrijpen, lijk bij een licht dat plotseling in haren geest schemerde, al het onnatuurlijke en al het wrange van de herhaalde loftuitingen. Het duurde niet lang of zij kwam tot de onwrikbare overtuiging dat alleen de ongerustheid om nonkels erfenis hen alzoo deed handelen en zij allen haar eigenlijk moesten wantrouwen. En wanneer zij daaraan dacht, konden hare oogen plotseling zoo onrustig

blikkeren, met eene wemeling daarin van booze afgunst, nijdig ingehouden, opdat niemand er iets van merke....

Zelve bezat zij eenig spaargeld dat zij, tegen behoorlijken kroos, bij den notaris van 't dorp in bewaring had gegeven. Niemand, echter, wist zulks. En van den beginne af aan was, langzamerhand, in haar naïeve verbeelding, de mogelijkheid beginnen woelen en dan zich vast leggen dat zij, bij het overlijden van Pier-Cies, wellicht zijne eenige erfgename zou kunnen worden. Zoo dikwijls, immers, was het reeds gebeurd dat oude menschen, na hun dood, alles nalieten aan hunne meid, wanneer deze, ten minste, aan hunne kleinste verlangens had weten te voldoen.

En zij wist dat Pier-Cies in de hoogste mate over haar tevreden was, dat zij, in zijne oogen, niets kon misdoen. Hij voelde er nu als eene onoverkomelijke behoefte aan het aan zijne familieleden te verklaren, telkens wanneer zij hem kwamen bezoeken.

— Roze, zei hij, volmondig, dat is er een meid uit de duzend. 's Gelijke is niet meer te vinden.

En de familieleden bevestigden die meening, ze nog overdrijvend soms, omdat ze wisten dat alle tegenspraak hem kon ontstemmen en dus gevaarlijk worden.

— En profijtig is ze! beweerde hij: — zij zou 'nen cent in twee bijten.

Zij wisten zulks reeds van vroeger en het scherpte nog hunne schrapzucht van arme stumperds dit te hooren herhalen. Alzoo moest oom's spaarpotje meer en meer aangroeien en zouden zij, bij zijn overlijden, misschien eens met volle grepen in de gouden vijffrank-stukken mogen reutelen.

Zij spraken daar soms over onder elkaar, in blijde, verre verwachting, lijk van iets dat sterk hunne begeerte aanvuurde, meest 's zondags, wanneer zij in de eene of de andere herberg zaten te drinken. Maar nooit gewaagde daarbij iemand hunner over de vermoedelijke som: dit deden zij 's avonds, wanneer zij, in de flauw verlichte woonkamer, zaten uit te rusten van den dagelijkschen zwaren arbeid en zij de miseries van hun ellendig, wroeterig bestaan wilden smoren onder wat roeswekkende hoop. En altijd haperde dan hun simpele geest in de bedwelmende cijfers die, traag en moeilijk, in hunne enge hersenmassa kwamen aanbonzen, fantastisch soms als in de primitieve sprookjes waarmêe hunne moeder hen, vroeger, in slaap praatte.

Maar toen kwam er ook iets dat, langzamerhand, in een vaag angstgevoel op hun gemoed kwam drukken. Het was wanneer zij eens kalm en ernstig dachten aan die onbewimpelde geestdrift, aan die soms kinderlijke tevredenheid waarmeê Pier-Cies nu meer dan ooit over Roze sprak. Instinctmatig toch voelden zij dat daarin een groot gevaar hen bedreigde. En zij begonnen het zich bitter te verwijten dat zij niet sinds lang aan Pier-Cies hadden doen inzien, dat Roze, in den grond, ruimschoots betaald werd voor haren arbeid, dat zij niets meer deed eigenlijk dan een andere meid zou gedaan hebben, inplaats van zoo altijd zelf, in onnoozele onbezonnenheid, over Roze's zeldzame deugden te pochen.

Telkens wanneer zij oom een bezoek hadden gebracht, kwam die onrust aan hun hart knagen, dagen lang, meer en meer. En al had Pier-Cies nu ook zóó vast beweerd dat hij geen mensch was om nog te gaan hertrouwen, toch scheen hun de mogelijkheid van zoo iets niet zoo onvoorwaardelijk te verwerpen.

— Roze is een serpent, zei Gust: zij is tot alles bekwaam.

Daarop had zijn moeder beweerd, dat zij gezien had, met haar eigen oogen, toen zij daar eens tot laat in den avond was gebleven, hoe Roze rond Pier-Cies liep, bezorgd als ware zij zijn eigen vrouw geweest, hem bekijkend met hare valsche kattenoogen, en fleemend altemet lijk een jong meisje. En de oude scheen daarmeê bijzonder in zijn schik: hij ook was zoo uitermate vriendelijk jegens haar, meer dan hij vroeger ooit tegenover zijne vrouw zaliger was geweest. En zij zei dat zij het niet langer had kunnen aankijken, dat gemonkel van lief en zoetelief.

Dat gezegde gaf aanleiding bij hen tot allerlei veronderstellingen, kwaadaardig en nijdig, om ten slotte te komen tot de logische mogelijkheid van ongeoorloofde betrekkingen die tusschen beiden konden bestaan. Zij wonden daarbij elkaar op, soms brutale verwenschingen brakend, en de vrees die onophoudelijk hun gemoed verbitterde, wroette nu in hunne gemakkelijke verbeelding, als een obsessie, meebrengend ten slotte de overtuiging dat hunne veronderstelling werkelijkheid was.

En Eedje, de zoon van Pier-Cies' sinds jaren gestorven zuster, een eenig kind, die het kleine erfdeel zijner ouders in een ommedraai had opgedronken en thans als arme boereknecht op eene vuile hoeve was versukkeld, vloekte daarbij:

— Als die oude gierigaard durft hertrouwen, dan smijt ik hem den kop in....

Een andere maal, wanneer zij weêr uit den eigen mond van Pier-Cies hadden gehoord, voor de zooveelste maal, dat hij zich nog liever in de Leie zou gaan verdrinken, dan nog te hertrouwen, kwam hen de angst overvallen dat, wanneer hij ouder zou worden, en sukkelachtig, hij, bij testament, alles wat hij bezat aan Roze zou kunnen nalaten. En wanneer zij lang, zeer lang daarover hadden nagedacht, scheen hun dit nog de meest te vreezen mogelijkheid toe.

Onder elkaar spraken zij er nu veel over, als in eene hallucinatie waaraan zij zich niet meer konden onttrekken. En zij voelden daarbij zóó bepaald en zóó intens, dat, zoolang Pier-Cies zou leven, die droeve onzekerheid hun bestaan zou komen verontrusten, dag en nacht, als een onuitrukbare ziektekiem met den tijd in hun organisme vergroeid.

Meer dan vroeger nog, wanneer zij Roze zoo bedrijvig het hofstedeken zagen op en neêr drentelen, of over den vloer der woonkamer loopen, vlug en handig nog, lijk in een behoefte van altijd jonger-willen zijn, konden zij haar zijdelings aangluren, met een gevoel van nijdig-opborrelenden haat in de ziel. En wanneer zij haar toch daarover, evenals destijds, hunne bewonderende tevredenheid wilden uitdrukken, zoo dood eenvoudig mogelijk, lag er somwijlen in hunne woorden iets van hunne hatelijke stemming te trillen en te sijfelen.

Maar onder haar werk kon de meid ze soms ook van ter zijde gadeslaan, onopgemerkt, valsch loerend. En het was reeds gebeurd dat ze altemet ophield te werken en ze plotseling in de oogen keek, lijk om te raden wat er achter hun voorhoofd lag te steken. Want uit hunne geveinsde onverschilligheid en uit den klank hunner stem, wanneer zij hoogst vriendelijk jegens haar wilden zijn, was het haar tevens als instinctmatig bewust dat zij ook trachtten te raden de geheime berekeningen en de stoute verwachtingen die daar zoo diep in haar binnenste lagen te woelen. En zij begon nu, meer dan ooit, die menschen te verachten en te haten die, evenals zij, snakten naar de laatste ure van den ouden Pier-Cies.

III.

Langzamerhand, lijk bij iemand die in den avondmist loopt en de koude stilaan tot op zijne huid voelt doorhuiveren, voelde

Pier-Cies eene onoverkomelijke verveling hem overmeesteren. Hij had buien van groote lusteloosheid, evenals toen zijne vrouw pas gestorven was, en dan zat hij daar, wrevelig en nijdig, in zijn hoekje, nevens de stoof, zoodat Roze hem bijna niet durfde aan te spreken.

En terwijl hij daar zat, kon hij zich afvragen, dikwijls en mistroostig, waarom hij daar op dat hofstedeken moest blijven sukkelen en krabeulen, terwijl hij eigenlijk toch zoo moederziel alleen in de wereld stond. Met een kleiner huisje, meende hij, en ook wat minder land, kon hij even goed door de wereld komen als nu. En van lieverlede was dit nu bij hem tot een tobberij geworden, zonder dat hij het zelf wist bijna, en noch de rustelooze bedrijvigheid en de voorbeeldige spaarzaamheid van Roze, noch de hulp die hij, in tijden van nood, altijd uiterst bereidwillig van zijn familieleden bekwam, vermochten iets aan dat leven-tegen-zijn-goesting te veranderen. En alsof die aanhoudende zwartgalligheid gansch zijn organisme door had gepord, kreeg hij nu ook een gevoel van stilaan oud-worden. Het scheen hem toe dat zijne oogen verzwakten en zijn leden strammer werden, dat zijn adem in zijn borst beklemde en zijne beenen zwaarder werden, dat het wrochten op zijn land hem lastig en moeilijker viel.

Wanneer hij, 's Zondags, in den noenstond, rond zijn land liep, zooals hij dat zijn gansche leven lang had gedaan, was het nu eerder uit oude gewoonte en uit instinctmatige behoefte, dan uit eigenlijke belangstelling. Hij keek niet meer met zooveel liefde, niet meer zoo koesterend naar den groei zijner vruchten. Het gebeurde zelfs veelal dat hij daar, een tijd lang, op de zelfde plek stond, als gebroken, de oogen starrelings gericht op hetzelfde punt, peinzend trage en moeë gepeinzen.

Reeds had Roze er hem moeten opmerkzaam op maken dat het hoog tijd werd voor deze of gene bewerking van zijn land, waarmeê andere menschen reeds sinds eenigen tijd gedaan hadden. En voor het eerst, dat jaar, was zijn oogst mislukt. Het stroo was mager, schraal en zwartachtig uitgeslagen, als stond het daar reeds te rotten onder den blauwen hemel, de haren klein en weinig gevuld.

— Al de ongelukken vallen mij te gare op den kop! grommelde hij, mistroostig.

— Gij moogt uwe koerazie niet laten vallen, meende daarop Roze. Te naaste jare zal 't beter gaan: wij zullen dobbel werken.

Maar het was hem niet uit den kop te praten.

— Ja, ja, dobbel werken! bromde hij. 't Is gemakkelijk gezeid. Gij zijt nog kloek en struisch, gij; maar ik — ik ben op, heelemaal op...

En nu was het hem altemet ook te moede als ging hij ziek worden. Sinds jaren, namelijk, had hij op de linkerwang, een paar vingers breed onder het oog, een klein, blauwig puistje, niet grooter dan eene gewone erwt. Sinds jaren had het daar gestaan, bijna onveranderlijk en zonder hem in het minst te ergeren, als een donkere wrat.

Maar nu begon het hem somtemets verraderlijk te steken, pijnlijk en nijdig, als priemde plotseling daarin de punt eener scherpe naald. En wanneer hij dan alleen in de woonkamer was, nam hij het kleine spiegeltje van de schouw, zette zich in de volle klaarte van het venster en keek, lang en doordringend, naar dat geheimzinnige puistje dat nu zoo zonderling begon te doen.

Hij meende dat het, in de laatste weken, eenigszins uitgezwollen en blauwer nog was geworden en een vage onrust angstte stilaan in zijn oud hart en zonk hem zinderend in de beenen als eene aanademing van verre kilte.

Aan de meid vroeg hij altemet, brusk en gejaagd bijna:

— Roze, vindt ge niet dat het puistje vergroot?

— Geen haarken nog, zei ze, na het eens vluchtig te hebben aangestaard. Het zijn uwe oogen die verflauwen, Pier-Cies.

Hij had zulks inderdaad ook reeds gevoeld en Roze's kalme meening, zoo beslist, was hem een stille geruststelling.

Maar dan herinnerde hij zich weêr dat men hem, destijds, toch opmerkzaam daarop had gemaakt. De dorpsonderwijzer had hem zelfs eens aangeraden daarover den geneesheer te raadplegen, omdat, meende hij, het misschien zou moeten uitgesneden worden.

Daarvan echter had hij niet willen hooren. Hij had gezeid, gedwongen pochend eenigszins:

— Het is er van zelfs gekomen; het moet maar van zelfs verdwijnen.

In den grond, nochtans, was het alleen zijn verregaande vrekkigheid die hem weêrhield zich tot een man van 't vak te wenden: die geneesheer, zoo redeneerde hij, zou voor een langen tijd niet

uit zijn huis te krijgen zijn en zou, God weet hoeveel geld hebben geëischt.

Eens toch, wanneer de veearts gekomen was voor zijn zieke koe, had hij hem het puistje getoond en zijn oordeel daarover gevraagd. De veearts, een oud boerken van een naburig dorp, had lang en peinzend het puistje bekeken, er eens met den wijsvinger op geduwd en dan de wang daarrond betast, tot aan den neus. Dan had hij gezeid, traag en geruststellend, als in orakeltaal:

— 't Is niets, Pier-Cies: misschien een gesprongen adertje. Ik zou er niet laten aan prutsen.

En hij had hem nog eens aangestaard, schalks loerend met zijn sluwe oogjes, als was hij inderdaad de bevoegdste man der wereld.

Pier-Cies had dan weêr gerust geleefd, zich niet meer bekommerend om dat puistje en berustend in de kalme overtuiging dat het daar toch niemand in den weg stond.

Maar wanneer hij nu, van tijd tot tijd, en zoo onverwachts, die scherpe pijn daarin voelde porren, overweldigde hem weêr een gevoel van bang-zijn, met die angstwekkende koude zindering in de beenen.

Hij werd meer en meer moedeloos; als met tegenzin sukkelde hij zijn hofstedeken rond, eens even in de stallen kijkend of eens zenuwachtig de deur der schuur openend, om ze dan weêr onmiddellijk toe te rukken, met een nijdigen zwaai.

's Zondags bleef hij den ganschen namiddag binnen en ging vroeg slapen. In den noenstond ging hij zelfs niet meer rond zijn land slenteren om te genieten van den groei zijner veldvruchten.

Daarbij had hem nog een andere tegenspoed getroffen. Zijn broeder, een molenaarsknecht, was op een avond, bij smokkelweêr, van de trap van den molen gevallen en had zich erg bezeerd aan de ruggegraat. Hij lag daar nu roerloos in zijn bed, lijk totaal verlamd, en de geneesheer dorst niet de minste verzekering geven aangaande eene mogelijke genezing. Daar hij niet meer dan drie kwart uurs van daar af woonde, ging Pier-Cies hem, om zoo te zeggen, elken dag bezoeken. Hij deed het des te liever, daar hij alzoo niet op zijn hofstedeken moest blijven, waar hij zich steeds minder en minder op zijn gemak gevoelde.

En zekeren dag, bij het vallen van den avond, toen hij weêr huiswaarts keerde, moederziel alleen langs de eenzame landwegen,

haalde hij den schaper van 't dorp in, trage stappend achter zijn kudde. Pier-Cies was nu lijk gelukkig iemand aan te treffen met wien hij eenige woorden kon spreken en de beide mannen hadden het algauw over het weêr en den wordenden oogst.

— Schoone schapen! meende Pier-Cies, nadat het gesprek een oogenblikje was blijven haperen.

— Buitengewoon, bekende de schaper, met innige zelfvoldoening.

— En hoe lang wacht gij nu de schapen?

— Met Lichtmis zal 't twintig jaar zijn.... Ik zie nog altijd den boer thuis binnen komen, — 't was donker avond al — om mij te vragen.

— Al 'n heel tijdje....

— Ja. Maar nu zal 't niet lang meer duren.

Pier-Cies bekeek hem eens in 't gelaat en sprak toen:

— Hoe moet ik dat nu verstaan?

— Ik heb mijn dienst opgezeid.

— Ruzie met den boer?

— Dat niet. Integendeel. Maar wij verhuizen.

— Verhuizen?

— Ja, te Kerstdag. Mijn schoonmoeder is dood en wij gaan op de doening.

Door het brein van Pier-Cies schemerde plotseling een gevoel van stil genoegen. De schaper woonde ginds bijna aan het uiteinde van 't dorp, op een heel klein pachtgoedje, het beste van den omtrek, zei men. En nu bekroop hem in eens het groote, onweêrstaanbare verlangen daar zijn laatste levensdagen te gaan slijten, in kalmte en rust.

— Hebt gij al uwen opzeg gedaan? vroeg dan Pier-Cies, zich geweld aandoende om onverschillig te blijven.

— Nog niet, zei de schaper. Zondag misschien.

— Aan niemand van gesproken nog?

— Aan niemand. Als wij het weten is dat voldoende.

Pier-Cies vond die handelwijze ook zeer voorzichtig. Men kon immers nooit weten wat er kon gebeuren. En, als om iets te zeggen, haalde hij het geval aan van zijn vrouw zaliger, zoo kloek en zoo sterk als een paard en die zoo in eens op-en-weg was, — fttt! lijk een keersken dat uitpinkt....

De avond was nu volop gevallen en de deemstering had zich stilaan over de landouwen neêrgestreken, grauwend heinde en ver,

in eene donkere afschaduwing van den aanzwartenden nacht. Er lag een diepe stilte over alles, ijl en lauw, en ginds verder, langs den grooten steenweg, hoorden zij het rinkelgeruisch der bellenkransen van de paarden en het zware, trage hobbelgedommel der groote vrachtwagens, rijdend langs de baan. Er was geloei van vee in de verte en, hier en daar, knapte het korte, blije geblaf van een bandhond.

— Wij zullen nog regen krijgen, meende de schaper, den kop in de lucht stekend, als snoof hij reeds de aanhuiverende vochtigheid van den nacht op.

— Ik meen het ook, zei Pier-Cies: de wind draait meer en meer naar 't zuiden....

Daarop liepen zij nog een eindje nevens elkaar voort, sprakeloos weêr, traag de lange kudde nastrompelend door de mulle aarde van den met wagenspoor doorgleufden landweg.

— Goên avend, schaper! zei Pier-Cies, toen zij ten einde den wegel waren en de schapen een anderen weg ophuppelden, naar hun nabijstaande stallen.

— Goên avend, Pier-Cies! mompelde de schaper, zonder op te kijken, fluitend op zijn honden en de kudde luid tongklappend aanporrend tot rasscher voortgaan.

Ginds, links, een weinig verder op, lag het hofstedeken van Pier-Cies. En over het kaalgeschoren, donkere land, zag hij reeds zijn lampje door het venster schemerpinken als een verre nachtlichtje, stil wenkend door de duisternis. Hij was eene wijle blijven staan, in den wegel, de handen op den rug, in diepe gepeinzen. En toen keerde hij zich plotseling van zijne woning af en ging dorpwaarts. Hij wilde, op staanden voet, den notaris gaan spreken die, naar hij wist, het beheer had over het pachtgoedje van den schaper, opdat niemand hem zijn kans ontneme. Hij had nu, meer nog dan ooit, voelde hij, een onoverkomelijken weêrzin van zijn hofstedeken gekregen en hij snakte naar dat kleine landgoedje dat ginds zoo rustig lag en vredig, aan de andere zijde van het dorp, en dat hem nu, in eens, geworden was, de eenige, groote en oprechte begeerte uit zijn simpel leven.

Terwijl hij alzoo door de geruischlooze deemstering voortstapte, voelde hij weêr zijn hart opzwellen in een bewustzijn van innige tevredenheid, van naïef gelukkig-zijn, zooals hem dat in langen

tijd niet meer was gebeurd. En lijk iemand, die plotseling zich bevindt voor een nieuw bestaan, overpeinsde hij reeds alles wat hij daar doen zou, alles wat hij er planten zou en zaaien en welke beesten hij er houden zou.

Voor het eerst, sinds langs ook, bracht hem die stille, donkere avond een gewaarwording van zoeten vrede en van blijde verwachtingen in de toekomst....

IV.

Het had eenige beroering verwekt in het eentonig-rustige dorp wanneer, op een zondagmorgen, de veldwachter, aan den kerksteen, den plakbrief aflas betreffende de verkooping van „beestialen, landbouwalm, graan, stroo en vruchten te velde", toebehoorende aan Pier-Cies. En in den voormiddag reeds waren de plakbrieven in de bijzonderste herbergen uitgehangen geworden waar ze, na de hoogmis, door de dorpelingen werden gelezen en besproken. Daar werd ook verteld dat Pier-Cies, tegen Kerstdag aanstaande, het kleine pachtgoedje van den schaper had gehuurd om er te gaan rentenieren.

Iedereen gaf Pier-Cies gelijk. Men vond het verstandig van zijnentwege dat hij, die nu alleen was in de wereld en voor niemand te zorgen had, zich niet afbeulde tot zijn laatsten levensdag om nog wat meer geld bijeen te scharrelen. Want, in het dorp, ging hij door als iemand die er warmpjes moest inzitten, al had hij zulks ook nooit eenigerlei laten blijken.

Zijne familieleden hadden het nieuws vernomen, 's voormiddags van dien zelfden zondag, toen de verkooping ook, aan den kerksteen van hun dorp, na de missen, werd afgelezen door den veldwachter. Zij hadden gemeend dat de grond onder hunne voeten waggelde toen zij het hoorden. Het was bijna zoo onverwachts als eene schrikmare. Want onlangs nog, bij de begrafenis van zijn broeder, den molenaarsknecht, had Pier-Cies nog eens zijne hooge tevredenheid over Roze uitgedrukt. En hun ingeboren achterdocht begon hen nu weer te verontrusten, meer dan ooit, en deed allerhande veronderstellingen in hun brein opwolken, martelend als in eene koortsbui.

Vooral Eedje, de boereknecht, had gruwelijk gesakkerd en gevloekt wanneer hem, in eene herberg, het nieuws was toegesnauwd.

Traag-spellend, ongeloovig nog, had hij dan den plakbrief gelezen die nog op de tafel lag, en was toen beginnen jenever drinken, buitenmatig veel, tot zijn laatsten cent, zoodat hij eindelijk, met een laatste, schromelijke verwensching in den mond, in een hoek der gelagkamer was in slaap gevallen.

Dien zelfden zondag nog, na de vespers, waren de zuster van Pier-Cies en hare zwagerin Fie bij elkaar gekomen om hem samen een bezoek te brengen. Zij wilden weten wat er kon gebeurd zijn om hem zoo onmiddellijk een besluit in te geven dat, vreesden zij, voor hen allen de ergste gevolgen moest hebben.

Zij troffen hem aan, staande aan het hekje zijner hoeve, ineenschrompelend, de handen in de broekzakken, mistroostig en doelloos kijkend in de groote uitgestrektheid landruimte vóór zich. Hij zag er lijk verouderd uit. Nog waren zij enkele stappen van hem verwijderd, of zijn zuster zei reeds, zonder voorafgaanden groet:

— Wel, wel, Pier-Cies! En is dat nu toch gemeend?

— Ja 't! antwoordde hij, dof en onverschillig, met een zucht die verried al de groote, oneindige lusteloosheid die hem neêrdrukte.

— 't Is zonde Gods! kloeg daarop zijn zwagerin, met eene nijdige bibbering in de stem. Zoo'n schoone doening, — zoo'n schoone doening!..

En zij liet de handen langs het lijf hangen en staarde hem meêwarig aan in 't gelaat, triestig en nijdig tevens om die groote illusie die zij uit haar leven voelde wegzwijmelen.

Pier-Cies bleef de beide vrouwen aankijken, sprakeloos en sufferig als het ware en toch lijk met een stille zelfvoldoening omdat zijn besluit bij haar zooveel ontroering verwekte.

Toen ging hij met haar den boomgaard op, zwijgend en trage stappend.

— En dat zoo in eens! jammerde weer de zwagerin. En zonder aan iemand iets te zeggen!

— En dat zoo seffens achter den dood van onzen broer! voegde zijn zuster er bij. Ik dacht dat ik iets kreeg toen ik het hoorde!

— Ik kan niet meer! zei Pier-Cies, hopeloos, met als een totale vernietiging van zijn persoon.

— Kunt ge niet meer? herhaalde zijn zuster, hem vol verwondering aanglurend.

— Neen, mensch. Ik kan niet meer. Ik ben op!

Hij zei het, beslist en hard, uit al de volheid van zijn verbitterd

gemoed en de beide vrouwen waren daardoor ineens als ten einde raad.

En alle drie bleven zij daar nu staan, op het netjes roodgeschuurde plankier, zwijgend en peinzend. Roze, die voorbij kwam, en binnen ging, keek ze van ter zijde aan en Fie, de zwagerin, meende als den grijns van een spotlach om haren grooten mond te zien schemeren.

— Roze zal nu niet weinig kontent zijn, meende zij, als om iets te zeggen.

— Roze zegt niets! beet Pier-Cies haar toe, tamelijk barsch. Daarbij, Roze heeft hier niets te zeggen. Dat gaat mij alleen aan.

— En zij gaat toch met u meê? vroeg dan zijn zuster, dubbelzinnig.

— Maar mensch toch! zei hij, spijtig en als ried hij iets van hare bedoeling. Wat zou ik ginds alleen zitten doen? Gij wilt toch zeker niet dat ik uitdroge lijk een stok?

De beide vrouwen voelden nu dat het bij den ouden man tot een onwederroepelijk besluit was gekomen en zij vonden het ook verstandig van toon te veranderen. Alleen Fie kon maar niet zoo gemakkelijk daarbij berusten.

— Maar waarom niet een onzer jongens bij u gepakt? vroeg zij, in scherpen klaagtoon.

— Neen! zei hij, kortaf en koppig.

— Gij zoudt de gelukkigste mensch van de wereld zijn....

— Neen!

—... En op niets moeten denken.

— Neen! zei hij weêr, maar bitsig en brutaal ditmaal, als verveelde hem dat onophoudelijke aandringen. — Neen, zeg ik u. Geen familie in mijn huis, dat weet ge. Daar komt niets goeds van.

Zonder dat Pier-Cies het merkte had zijne zuster hare zwagerin veelbeteekenend aangeblikt. En stilaan begonnen de twee vrouwen met hem in te stemmen, volmondig bekennend dat men toch niet altijd jong en kloek kan blijven. Zij zeiden dat hij het zich, op zijnen leeftijd, maar gemakkelijk moest maken, daar hij toch daartoe de middelen bezat, en om alzoo nog lang van zijn ouden dag te kunnen genieten.

Maar dat wijvengepraat begon hem nu ineens te ergeren en, om aan 't gesprek een andere wending te geven, vroeg hij haar of zij niet wilden binnengaan. Zij zeiden neen, omdat het stilaan later werd en zij niet in den donkere wenschten huiswaarts te keeren. En onbeschaamd, huichelden zij nog eens hare groote

belangstelling in zijn gedoe en hare vurige begeerte opdat hij het toch goed hebbe in deze wereld....

Wanneer zij dan eindelijk vertrokken waren, kwam Roze plotseling bij hem, keek hem eens scherp in de oogen en zei:

— Hebben zij u eens haar meenste gezeid?

Pier-Cies haalde de schouders op en bromde eenige onverstaanbare woorden.

— Weet gij wat? beet zij hem dan toe, vrij onvriendelijk. Zij zouden u willen zien lam en dood krabeulen, zoolang of dat gij nog een beetje asem hebt van zóólang.

En zij neep met den nagel van den duim op het topje van haren wijsvinger.

— Ik doe wat ik wil!

Roze lachte hem spottend in 't gelaat en wreef nu met den duim over den wijsvinger:

— En alles voor dát! zei ze.

Pier-Cies keek haar onthutst aan, niet wetend of hij zich daarover moest boos maken of niet. Wel wist hij, dat zijn familie, na zijn dood, op eene erfenis rekende en het streelde soms wel zijn poovere eigenliefde dat hij vaak, door haar, als suikernonkel werd genoemd. Maar dat zijn meid, door het zonderlinge gedoe van die menschen, nu achterdocht had gekregen en hem soms aangluurde als wilde zij daar diep in zijn ziele kijken of wroeten in de gepeinzen die in zijn brein lagen te woelen altemet, dat ergerde hem en maakte hem korzelig en wrevelig.

Dan weêr spookte het door zijnen geest dat zij allen hem buiten gewoon rijk waanden en hij voelde daarbij zoo bepaald, omdat het ook zoo diep in zijn eigene natuur lag, hoe vurig zij somtemets naar zijn dood moesten smachten, nijdig en gulzig, daar zijn erfenis hunne jarenlange, krotterige ellende zooveel moest komen verblijden. En de gedachte daaraan wentelde en wrong nu in zijn brein, afmattend bijna, brengend over hem een scherpen weemoed, die hem gansch ter neêr drukte, zinderend weêr door zijn stramme beenen....

Zoo begon het stilaan te winteren en de dagen gingen nog alleen open en toe. De veldarbeid was allengs stil gevallen onder het eerste vriezen en de landouwen lagen daar koud en kil in hare naakte eentonigheid van najaarsgrauwheid.

Roze had het nu bijzonder lastig, daar zij, alleen, voor alles zorgen moest, terwijl Pier-Cies daar nu gansche dagen soms nevens het vuur zat, knorrig en triestig, geeuwend van verveling of starkijkend volgend de zwarte gepeinzen die zijn hoofd elken dag moemartelden. De overtuiging welke langzamerhand in hem was gegroeid, onuitrukbaar nu, dat zijn familie zijn dood kon wenschen, hij die nooit iemand kwaad deed, die nooit iemand een stroo in den weg had gelegd, deed hem altemet vervallen in buien van lastige moedeloosheid en deed hem snakken, in kinderlijke begeerte, naar het oogenblik waarop hij dit hofstedeken zou mogen verlaten om ginds verder op te gaan, op het pachtgoedje van den schaper.

En alzoo was eindelijk de dag der verkooping daar, — een heiligdag in het begin van December. Er was veel volk gekomen, ook van de omliggende gemeenten en alles werd tamelijk duur verkocht. Buiten zijn huisraad, had Pier-Cies niets overgehouden dan het noodigste landbouwgerief en twee jonge zwijntjes, loopers alreeds, die hij op zijn nieuw hoeveken wilde vetten, — een voor den verkoop en het andere voor de kuip.

Van de verkooping zelve had Pier-Cies niet veel bijgewoond. Halsstarrig was hij blijven binnen zitten, nevens het vuur, omdat hij weer scheuten voelde in het blauw puistje en ook omdat hij zoo kouwelijk was, had hij gelogen, jenever drinkend met de eene en de andere oude kennis, die eventjes binnen kwamen, onder voorwendsel eene pijp aan te steken...

Wanneer hij 's avonds, van dien dag, alleen met Roze in de woonkamer zat, moe en duizelig nog van al het geharrewar en over-en-weer-geloop van de verkooping, zei hij:

— Toe, Roze, jong, schenk ons nu nog een druppelken: dat zal onze zinnen scherpen.

En samen dronken zij het eene glaasje na het andere, koutend over al de bijzonderheden van den dag, totdat zij langzamerhand in een blijdere stemming kwamen en al het triestige der laatste dagen achter hen voelden, verreweg bijna, als de vage herinnering aan een benauwenden droom. En bij wijlen liep Roze de kamer op en neêr, schikkend nog iets dat haar in den weg lag of pokend in de stoof die zoo lustig brandde en gezellig ronkte, aangejaagd door den scherpen Decemberwind die altemet in de

breede schouw kwam zingen in zachte, diepe loeitonen. En wanneer soms Roze met hare wijduitslaande rokken langs zijne knieën wreef, voer er nogmaals lijk een verre nazindering van lang vervlogen jeugd door zijn oude, stramme leden, met een zwak opspooken van rare gedenken naar zijn vlamhittig brein....

V.

Het goedje van den schaper lag daar lijk te monkelen en te lachen op het hooge gedeelte van het dorp, midden in de weelde van vettig-malsche landouwen, af- en aangolvend heinde en verre. Boven de kort geschoren doornhage uit en onder den breed-uitkruinenden vlierstruik, stond het kleine woonhuisje daar te blekkeren in zijn sobere frischheid van versch bekalkte muren en licht-groene, witgestreepte deuren en luiken. Het stond er stil en alleenig bijna, ver afgezonderd van de andere hofstedekens en buiten de gewone beweging van 't dorp. Alleen de menschen die op de velden wrochten, gingen daar bijna dagelijks voorbij, en 's zomers de koeien, die naar de dieper liggende Leiemeerschen gingen grazen....

Pier-Cies was er aangekomen, geestdriftig bijna en met een gewaarwording van stille tevredenheid en hooge rust, lijk iemand die langen tijd onder een roezemoezende menschenmassa heeft geloopen, tot duizeligwordens toe, en eindelijk een afgezonderd plekje heeft gevonden om een wijle van het bedwelmende lawaaien uit te rusten.

Hij gevoelde zich daar nu zóó bijzonder gelukkig; en wanneer hem, somtemets, weêr die naaldesteken in het blauw puistje, onder zijn linker oog, priemden, kreeg hij niet meer dat plotselinge angstgevoel dat hem, korts te voren nog, zoo verlammend door de beenen huiverde. Enkele malen zelfs vroeg hij zich af hoe het kwam dat hij hier zoo gelukkig was, veel meer dan op het schoone hofstedeken waar hij, met zijne vrouw zaliger, gedurende de fleurigste jaren zijns levens had gewerkt en gezwoegd gelijk een beest.

Van wanneer de zonne hoogerop begon te klimmen en de menschen hare deugdelijke warmte als eene zoete streeling in den rug straalde, en de nachten stilaan minder kil en vriezerig werden, begon hij weêr te wrochten in zijnen lochting en op de schoone brok land die daarachter lag, zoo opgewekt en zoo blijde, scheen het hem

toe, als in het beste tijdperk van zijn leven. Zijne aardappelen waren reeds geplant, vroeger dan bij iemand anders, ook een paar beddekens erwten, en al het overige van zijn land lag gereed nu voor het planten en zaaien der verschillende groenten die hij wenschte te hebben.

Later, in het milde voorjaar, had Gust, die thans in daguur wrocht op een buitenverblijf, hem bloemenzaad bezorgd en ook eenige planten die in den vroegen zomer zouden bloeien en de weelde van zijn kleinen lochting moesten uitmaken.

Roze bemoeide zich, immer vlijtig en bezorgd, met het huishouden, hielp steeds meê op het land of in den lochting, verzorgde de zwijntjes die buitengewoon vooruit wilden en had Pier-Cies weten te overhalen ook eene geit te houden en tevens eenige kiekens en konijnen:

— Wij kunnen toch al dat kruid en al onzen afval niet op den mesthoop smijten! had zij gezeid, en de oude boer had onmiddellijk toegestemd, eens te meer haren geest van spaarzaamheid en helder doorzicht bewonderend.

De familieleden bleven hem regelmatig bezoeken evenals vroeger. En bij elk bezoek bijna brachten zij het eene of het andere mede, gewoonlijk een plantje of een struikje voor den lochting, of eene potbloem om voor het venster te plaatsen, omdat zij wisten dat Roze daar genoegen in vond en oom Pier-Cies daarmeê was te paaien.

Roze bedankte hen steeds, kortaf en zonder veel woordenomhaal, en wanneer ze goed geluimd was, kon ze ook wel eens hare tevredenheid om het simpele geschenk uitdrukken. Maar meer nog dan ooit, voelde zij ook, als instinctmatig, dat zij niet alzoo handelden uit pure genegenheid voor Pier-Cies, doch enkel uit sluwe berekening om niet uit zijne gunst te geraken. En telkens kreeg zij daarbij als eene gewaarwording van afgunst en dan een woelen van haat in haar binnenste, en drukker nog drentelde zij rond haar meester, voorkomend en vleiend bijna als een jong meisje.

Alzoo kropen dagen voorbij, en weken, in de matte eentonigheid van hun altijd eenzelvig gedoe. Het blauw puistje op de wang van Pier-Cies, scheen nu inderdaad werkelijk vergroot en de pijnlijke scheuten daarin deden zich meer en meer voor, elken dag bijna. De onrust begon weêr door zijn oude beenen te zinderen, stilangstend.

Eens, wanneer de dorpsonderwijzer weêr zijn huisje voorbijging, had hij hem aangesproken en zijn oordeel daarover gevraagd. En, evenals vroeger, ried hij hem dringend aan zonder uitstel een dokter te raadplegen:

— Ik zou naar Gent gaan, bij een professor, en het laten uitsnijden.

— Uitsnijden? kreet de oude man, en het was als voelde hij werkelijk de sneê van een mes rauwvliemend door de wang.

— En waarom niet? Als u dat genezen kan...

— Uitsnijden, meester? herhaalde de boer, en de angst bibberde door zijn stem, — uitsnijden! God van den hemel!

— Och! dat is zoo verschrikkelijk niet als ge meent! troostte de onderwijzer. Eén knipje, — zóó — en 't is gedaan.

En hij maakte een korte beweging, als een sneê, met de hand.

Pier-Cies deed alsof hij het niet zag.

— Maar wat zou dat eigenlijk mogen zijn, meester? zei hij, als om een andere wending aan 't gesprek te geven.

— Wat het eigenlijk is? Een soort aanwas, meen ik. En op uwe jaren, Pier-Cies, moet men daarmeê voorzichtig zijn: dat „verkankereert" gemakkelijk.

Pier-Cies stond daar een oogenblik te peinzen, zonder den onderwijzer aan te staren, en toen zei hij, beslist:

— Ik zal er toch niet laten aan snijden!... O, neen, meester, neen, geen snijden, geen snijden!

— Daar zijt ge meester van, Pier-Cies, zei nog de onderwijzer; maar ik zou voorzichtig zijn, geloof mij, en toch maar eens bij den dokter gaan.

Daarop had de onderwijzer zijne wandeling voortgezet.

Gansch dien dag door had Pier-Cies aan dat gesprek gedacht en koppiger dan ooit had hij besloten geen dokter te raadplegen. Hij vreesde te veel dat snijden in zijne wang en ook dat de behandeling lang zou duren, onmenschelijk lang, en veel geld zou kosten, onzeglijk veel.

's Avonds had hij met Roze daarover gesproken en deze had hem nog in zijne meening gesterkt.

— Die schoolmeesters spreken anders niet als van dokteurs! had zij gezeid, misprijzend eenigszins.

Dan sprak zij hem over wonderbare genezingen die haar ter oore waren gekomen, van rechts en links, zonder tusschenkomst

van geneesheeren en door de eenvoudige hulp van bedevaarten, kruiden en plaasters. En ze stelde voor dat zij beiden, om te beginnen, gedurende negen dagen lang, elken avond, vóór het kleine Lievevrouwenbeeld dat op de schouw stond, elk vijf Onze Vader's en vijf Wees-gegroet's zouden gebeden hebben, voor de beterschap.

Devotelijk en vol overtuiging hadden zij de belofte nageleefd en nu wachtten zij, hoopvol, op den goeden uitslag. Maar de puist verminderde niet en de smartelijke scheuten, scherp en diep, bleven aanhouden.

— Zouden wij geen beêweg doen, Roze? vroeg dan eens Pier-Cies, ootmoedig en vreesachtig.

— Als 't u zalig mag zijn, zei Roze, eenigszins plechtig, dan zal het misschien daarmeê lukken....

Zij had dikwijls gehoord van een heilige die, in een meer dan vier uren hoogerop liggend dorpje, aanbeden werd voor allerlei gezwellen van kwaden aard. En zekeren dag, nadat ze 's morgens allebei te biecht en te communie waren geweest, trokken zij, bij het vallen van den avond, ter bedevaart.

Roze had eenige roggeboterhammen en een stukje gezouten spek in een knapzak geborgen, dien zij onder haren kapmantel droeg, Pier-Cies had zijn ouden mispelaren stok genomen, en alzoo begonnen zij den langen tocht, langs den steenweg, naar het verre dorp. Bij tusschenpoozen prevelden zij, half luid, eenige gebeden en dan liepen zij weer nevens elkaar voort, zwijgend en peinzend, trage stappend door den donkeren nacht.

Geen levende ziel ontmoetten zij langs de eentonig-lange baan. Alles was zoo diep-stil, zoo dood-stil, als in eene streek waar alle leven had opgehouden. Enkel nu en dan hoorden zij, in de zwarte verte, het geblaf van een hond dat in lange, akelige klaagtonen in de duisternis wegstierf en hun een koude huivering door de leden voer.

— Ik hoor niet gaarne dat huilen van honden in den nacht, mompelde Pier-Cies.

— Ik ook niet, zei Roze. Het is zoo eenig.

— 't Is altijd een teeken van ziekte of van sterfte, zei nog Pier-Cies, en zijn stem klonk diep en dof in de stilte van den nacht.

Roze zei niets meer. En sprakeloos, lijk neêrgedrukt onder

onrustige gepeinzen, beenden zij verder op, trager nu en loomer, langs de eindeloos lange baan....

Een weinig later klonk, hier en daar, uit de donkerte, het eerste blije gekraai der ontwakende hanen....

Toen eerst werd het hun te moede alsof het onrustwekkende mysterie van den zwarten nacht stilaan begon weg te zinken in de aarzelende aanbeving van schemerbleek in het diepe oosten.

— De dag komt op, meende Pier-Cies en er tintelde blijheid in zijn stem.

— God zij gedankt! prevelde Roze, zacht, als vreesde zij den stillen angst herop te wekken die nu van lieverlede bij haar begon in te sluimeren....

Zij hadden zich langs den weg neêrgezet, baden nogmaals een poosje en bleven dan strak het oosten in kijken, waar de aanzwijmelende dag meer en meer begon te schemertinten in eene steeds hooger optrekkende klaartestreep.

Het kreupelhout, nevens den weg, dook langzaam op uit het deemstere en stond daar nu geruischloos te doomen van doorschijnenden nachtmist. Dieper in de landouwen prazelden de vogelen vertrouwelijk tot elkaar, lijk lichtjes slaapdronken nog. Elders zong een merel, eenigszins aarzelend, als droomde hij luid op en verder in het veld gorgelde blijmoedig een leeuwerik zijn pas ontwekken, stijgend klapwiekend de luchten in....

Wanneer de morgen eindelijk was aangebroken en de zonne, onzichtbaar nog, begon te zilvertintelen aan de lage kim, stonden zij vóór het kleine kerkje van het verre dorp.

De làatste ure gaans was hun tamelijk lastig gevallen. En nu zij eindelijk tot hunne bestemming waren gekomen, loosden zij een diepen, langen zucht, als ter ontlasting van hun langen tocht.

Nu was plotseling een groote rust in hun gemoed gekomen en zij voelden de moeite niet meer om zoo te zeggen, die zoo aanhoudend door al hunne leden beefde en zoo zwaar in hun oude beenen woog. Het was alsof dat lage, witbekalkte kerkje, met zijn korten, ineengedrongen toren, dat daar zoo rustig stond tusschen hooge, stil dauw-druppelende lindeboomen, hun, slaperig nog, toemonkelde lijk een oude, goedige reus, zoodat nu ook een glim van vage hoop hen doortintelde....

Rond de kerk gingen zij toen, pijnlijk knielend op de kleine bankjes, onder ieder der op hout geschilderde tafereeltjes die langs

de buitenmuren hingen, biddend ootmoedig-devotelijk, — meêwarig smeekend om genezing....

Er waren ook nog een paar andere bedevaarders die, evenals zij, den gang om de kerk deden. En wanneer het, een tijdje later, kerk-open luidde, en de groote kerkdeur wagenwijd geopend werd, gingen zij binnen, met andere menschen, die nu van rechts en links, haastig en zwijgend kwamen aangespoed.

Na hunne bedevaart trokken zij naar de dichtst bijstaande herberg. In een afgelegen hoekje, lijk menschenschuw, hurkten zij neêr, aten hunne boterhammen met spek en dronken daarbij een glas bier. Eerst omstreeks het middaguur, wanneer zij voldoende van de lange reis hadden uitgerust, keerden zij huiswaarts.

De terugtocht viel lastiger dan zij hadden gedacht. Traag strompelden zij voort, meest sprakeloos, voelend nu meer en meer de vermoeidheid in hun oude beenen. En nu en dan zetten zij zich langs de baan neêr, in een graskant of op den boord der gracht en wisselden eenige korte woorden.

Maar geen van beiden kloeg. Roze was lijk een oud lastdier, vergroeid in haar leven van slaven en wroeten en Pier-Cies dorst niet gewagen van vermoeid-zijn, omdat hij nog steeds sterk en taai wilde zijn als een jongeling en ook uit vrees dat daardoor, wellicht, het profijt van zijn beêweg zou zijn te loor gegaan.

Na elke rustpoos richtten zij weer hun stramme, stijve leden op, stil kreunend altemet en diep zuchtend lijk bij het onoverkomelijke. En de terugreis werd voortgezet, pijnlijker en loomer, en de weg werd korter en korter, maar traag, o, zoo hopeloos traag....

De avond was volop gevallen toen zij hun huisje bereikten, doodmoe, uitgeput....

VI.

Weer verliepen dagen, vele dagen, in een hoopvolle, half-blije verwachting op de beterschap die nu volgen zou....

In den beginne scheen het Pier-Cies toe dat het geheimzinnige puistje begon te krimpen en dat de priemende scheuten daarin zich allengs minder voordeden dan vóór de bedevaart.

Opgaande in die troostende illusie, baden zij nu elken avond, Roze en hij, vóór het Mariabeeld, opdat de gewaande beterschap

mocht voortduren. En Pier-Cies begon zich reeds stilaan te gewennen aan de gedachte dat de puist nu langzamerhand ging opdrogen en, eens of morgen, zou afvallen als een uitgestorven wrat.

Twee achtereenvolgende dagen zelfs had hij geen de minste pijn gevoeld. Aan Roze had hij het toen niet meer kunnen verzwijgen dat hij, eindelijk toch, ging verlost worden van dien angst die zoo langen tijd reeds in hem woelde....

In den daaropvolgenden nacht, echter, was hij plotseling wakker geschoten, verschrikt en hijgend bijna. Het was lijk een gloeiende naald die herhaaldelijk in zijne wang werd gestoken, dieper en dieper, dwars door bijna, tot op het tandvleesch.

Een oogenblik poogde hij zich te overtuigen dat hij gedroomd had. Maar twee, drie nieuwe flitsingen van pijn, op dezelfde plaats steeds, ontnamen hem spoedig dien troost en onwillekeurig als 't ware bracht hij de hand aan de wang, pampelend met zijn bevende vingeren rond de smartelijke plek.

En nu leek het hem ook alsof de puist plotseling heel dik was uitgezwollen, ongelooflijk groot, als een vogelei bijna. De angst rilde hem door 't gansche lijf en hij voelde hoe het koude zweet langzamerhand op zijn voorhoofd droppelde en hem langs de wangen lekte, tot in den nek.

En altijd, lijk in een obsessie, bleef zijne hand de stekende puist betasten en hij hoorde hoe luide het hart hem in de keel tikte.

Toen meende hij weêr dat zij niet zoo reusachtig groot was en eigenlijk veel minder dan hij zich, bij zijn eerste ontwaken, had voorgesteld. Maar bij een nauwkeuriger voelen, kwam hij opnieuw tot de hopelooze zekerheid dat zij tòch dikker was geworden dan den vorigen dag. En dan volgde als een stil wegzwijmelen zijner levenskrachten met een vaag gevoel van hoog-hangen in de wijde ruimte....

Terwijl hij daar zoo roerloos op den rug lag, de oogen stijf starend in de duisternis die hem omgrauwde, kreeg hij stil-aan het bedroevende bewustzijn dat ook zijne bedevaart nutteloos was geweest. En, moegepeinsd, vroeg hij zich af, of hij soms, terwijl hij, in de eenzaamheid van den donkeren nacht, zoo moederziel alleen nevens Roze had voortgestapt, langs de eentonig lange baan, en hij altemet de drukking van haar arm langs zijn lichaam had gevoeld, hij niet weer eene van die schuldige gedachten had

gekoesterd, zooals hij er somtijds had wanneer Roze, thuis, in de woonkamer, schijnbaar begeerig om hem heen draaide. Hij martelde zijn zwak geheugen suf om zich nog iets daarvan te herinneren en hoe langer hij peinsde, hoe meer de zaak hem waarschijnlijk voorkwam.

Alzoo angstte weêr in hem de overtuiging dat die verre en lastige beêweg niets kon opleveren, daar hij niet in de geschikte stemming kon geweest zijn om de gunst van den aangeroepen heilige waardig te worden....

Hij woelde nu zuchtend op zijn harden stroozak, terwijl zijn oogen de duisternis der kamer poogden te doorpriemen. Eerst wanneer de verre morgen schuchter aan zijn klein voutvenstertje begon te monkelen, als een vlekje bleeken mist, voelde hij, even als den nacht der bedevaart, een beetje rust zijn gemoed binnenschemeren.

's Morgens was hij afgemat en moedeloos: de puist was inderdaad ietwat grooter geworden en de pijnlijke scheuten daarin hadden niet opgehouden. Roze ook bemerkte de verandering en kon haast hare oogen niet gelooven.

— Hoe is 't Gods mogelijk! Hoe is 't Gods mogelijk! weêklaagde zij, hoofdschuddend, de armen slap en machteloos langs 't lijf.

Pier-Cies bleef haar daarbij aanstaren, sufferig-onnoozel, lijk iemand die pas uit een diepen slaap ontwaakt.

In den voormiddag trok Roze de velden in en kwam terug den schoot vol kruiden die zij dan kookte tot pap en vervolgens tusschen wat oud lijnwaad op zijne wang lei.

Verscheidene dagen lang vernieuwde zij de poging, — een uitmuntend geneesmiddel, zei ze, dat ze nog van hare moeder zaliger kende en reeds vele menschen had geholpen. Gelaten en verduldig, zooals een kind, zat Pier-Cies daar in een hoekje zijner woonkamer, het hoofd gansch omwonden bijna, in stille afwachting op den uitslag. De pijnen waren ietwat gestild, maar de puist wilde niet verminderen. Pier-Cies hield zelfs halsstarriglijk staan dat zij nog groeide en steeds blauwer werd.

Toen dat middel ook mislukte, raadpleegde Roze haar geheugen en sprak van een ventje, straatoud, dat ergens langs de hollandsche grens moest wonen en een soort zalf bezat, waarvan men wonderen vertelde. Zij zou eens naar het naburige dorp gaan, bij een oude

kennis van haar, die, jaren geleden, ook door hem genezen werd van een kwaadaardig gezwel in 't gelaat.

Wanneer zij dan de noodige inlichtingen bezat, ondernam zij met Pier-Cies, de verre reis. Het ventje, ongelukkiglijk, was sinds enkele jaren gestorven, maar had zijn geheim overgemaakt aan zijne dochter, die het huisje haars vaders was blijven bewonen en in 't geheim zijne praktijk voortzette. Van haar kreeg de oude boer een potje zalf, die hij, bij middel van een plaaster, gedurende negen dagen op het puistje moest leggen, dat alzoo langzamerhand zou wegteren. Indien er kwaad in de wang zat — zij bedoelde daarmeê kanker — dan zou het er vervolgens van zelf uitgroeien.

Pier-Cies had gretig toegeluisterd en, te huis gekomen, den raad stiptelijk gevolgd. En weêr zat hij daar in zijn hoekje, een doek van onder de kin tot boven het hoofd gebonden, wachtend op de verwezenlijking der belofte. De pijn nam niet af — dat had hem overigens de vrouw ook niet voorzeid — maar wanneer hij soms met den vinger onder het omwindsel tastte, heel voorzichtig en bevend ietwat, scheen het hem toe alsof werkelijk de puist begon te krimpen. Alleen de pijnlijke naaldeprikken leken gloeiender nog als vroeger en veranderden nu somtemets in een scherp invreten, lijk van een brandend vocht. Pier-Cies dacht dat zulks het kwaad was dat langzamerhand uit het vleesch ontwortelde en met ongeduld wachtte hij op den negenden dag wanneer de plaaster moest afgeweekt worden.

Wanneer nu de gestelde tijd gekomen was sloeg Roze een kruis alvorens de bewerking te beginnen. Maar de plaaster viel bijna bij den eersten duw van het met warm water doorweekte doek en Pier-Cies stampte van de pijn. En toen de wang zoo in eens gansch ontbloot was, slaakte Roze een smartelijken gil: de puist was weg, maar in de plaats daarvan gaapte, naakt en viezig, een bloederige wonde.

— Jezus, Maria! staat ons bij! jammerklaagde zij verschrikt.

Pier-Cies had bevend het kleine spiegeltje van de tafel genomen en toen hij zijne wang zag, met die leelijke wonde, vloekte hij gruwelijk en smeet het spiegeltje nijdig langs den grond, zoodat de glasscherven de kamer rondspetterden.

— Mensch, mensch! kreet Roze, akelig: wat doet ge nu? Zeven jaren ongelukken over het huis!

Maar Pier-Cies mompelde iets als een nieuwe vermaledijding en zette zich dan sprakeloos in zijn hoekje, de brauwen zwaar neêrhangend boven de oogen, de kop vooroverzakkend, sufferig, als een levenloos lichaam in een stoel geworpen....

VII.

Den volgenden dag, wanneer hij ietwat minder neêrslachtig was, stelde Roze hem voor toch maar eens den dokter te gaan halen. Maar daarvan wilde de man niet hooren.

— Geen dokteurs aan mijn lijf! zei hij, in halsstarrige koppigheid.

— Maar....

— Ik zeg u dat ik niet wil! snauwde hij. Mijn vel is te oud om nog kapot gesneden te worden.

Roze kende hem te goed om niet te weten dat zijn voornemen hem niet uit den kop was te praten.

— Toe, toe! zei ze dan, zoo zacht en vriendelijk mogelijk; gij moet uw koerazie niet laten vallen. Wij zullen nog eens probeeren met de zalf. Misschien groeit de kwade wortel er toch nog uit.

Pier-Cies dacht een oogenblik na en stemde dan gereedelijk toe. Want nu herinnerde hij zich dat die vrouw, ginds aan de grens, ook gesproken had van een wortel die uit de wang moest komen.

En lijk een klein, braaf kind, liet hij zich nu gewillig een nieuwe plaaster van die wonderbare zalf op de wonde leggen en zijn hoofd nogmaals omwinden met een langen reep oud lijnwaad. Hij vond lust in die vertroeteling, zooals hij dat noemdė, evenals of hij daarbij nogmaals lang begraven herinneringen uit zijne kinderjaren beleefde.

Iets toch scheen die geheimzinnige zalf te bezitten, meende hij: dat flitsen van gloeiende naalden door en door zijne wang, had nu om zoo te zeggen opgehouden. Anders niets meer voelde hij dan eene onaangename jeukte, zoo iets zacht-invretends altemet, als een knagende worm. En dat gaf hem de illusie dat de kwade wortel daar in zijn vleesch lag te wroeten en te wringen, ongedurig en koppig, om eindelijk langs de bloederige holte er uit te geraken.

Langzamerhand toch, evenals bij een moegebeuld beest, was er rust in zijn gemoed gekomen. Het angstgevoel in hem was stilaan afgestompt tot een soort diepe onverschilligheid. En altijd even gewillig liet hij Roze versche plaasters leggen, al ging de wonde

niet toe en al kwam de kwaadaardige wortel ook nog altijd niet te voorschijn. De kwaal scheen zelfs hooger op te willen klimmen, want een donker-roode tint begon nu in zijn grauwe huid te schemeren, — een breede streep, vlekkend van de wonde naar den binnensten hoek van het oog.

Toen hij dat bemerkte, deed het hem niet schrikken. Het verwekte alleen bij hem eene nog diepere moedeloosheid, lijk bij iemand die niet meer de kracht bezit tegen het noodlottige te worstelen. Hij ging nu ook niet meer naar de kerk.

Wanneer het weder zacht was, trok hij, elken dag bijna, naar het diepste hoekje van zijn lochting. En met de armen gekruist over de lage, knottige haag, stond hij daar te kijken, doelloos, peinzend, de blikken verloren in de oneindige ruimte.

Vóór hem golfden de landouwen, malsch en welig, naar den einder toe, lijk in eene afglooiïng van diepen wellust. Op de velden zag hij de schimmige gedaante van een arbeider hier en daar, zwoegend van den morgen tot den avond, in zijn eentonig gedoe, en de stille zee van donkergroen en bleek goud, onmetelijk breed, wegvloeiend heinde en ver, tot bij hare vage versmelting in de diep-hangende wolken aan de kim.

Toen dacht hij aan zijn jonge jaren, wanneer hij, onvermoeibaar en sterk als een veulen, het land bewrocht, bij regen en wind, bij snerpende koude en gloeiend-schroeiende zonne. En hij voelde daarbij hoe hij nu oud was geworden en versleten, schrompelend onder den last der jaren, sukkelend naar de laatste stonde.

Uren lang soms kon hij daar staan staroogen, liefst rechts van hem, de zachte helling langs, glooiend naar de Leie, die ginds verder stroomde, bij die hooge populieren, wier reuzige kruinen altijd zoo eigenaardig droomruischten, als geraakte de wind nooit daaruit los. En dan schemerde het somtijds voor zijne oogen — iets als onduidelijke gedaanten, en hij meende het hooge zeil van een schuit of het rookpluimen van een voorbijschroevenden stoomboot te zien, lijk vroeger, wanneer hij 's Zondags, na den noen, langs de groene oevers liep.

Dan dacht hij ook aan de menschen die, in volle gulzigheid, van de roeswekkende genoegens van 't leven mochten genieten, en een prangende weemoed hokte hem door de borst.

Zoo bleef hij daar altemet staan tot de avond den einder wegdonkerde in eene aandikkende neêrschaduwing van grauwheid. Dan

eerst keerde hij zich om en keek dorpwaarts, naar de lichtjes, — drie, vier — die alleenig en strak, in rustig geflonker, de duisternis kwamen doorpriemen. En één vooral was er dat hem steeds geheimzinnig aanlokte, pinkelend ginds hooger op nog, altijd op dezelfde plaats, als een klein sterreken uit de lucht, staande op een hage.

Daar woonde de weduwe Martens....

Jaren geleden reeds, was haar man gestorven, in de kracht der jaren, na een langdurig sukkelen en kwijnen. Hij ook had eene vlek in 't gelaat gekregen, op de bovenlip, eene kleine, donkere vlek welke zich stilaan had uitgebreid tot in den neus, die dan was weggeteerd, rood en bloederig, lijk weggevreten door onzichtbare wormen.

Hij had Martens gezien toen hij dood was, 's avonds bij den rozekrans, en vaak was 't hem te moede als zag hij hem dáár nog steeds vóór hem liggen, met dat akelige hol, zwart en walgend, vlak boven den blauwigen, stijven mond.

In den laatsten tijd kwam de gedachte daaraan hem veelal plagen als een huiverwekkende herinnering uit een hallucinatie bijna. En dan vroeg hij zich af, onrustig altemet, of hij ook niet zou sterven aan die wonde welke steeds hogeròp wilde en nu begon te knagen aan zijn ondersten oogscheel.

Die dagen moest Roze hem komen halen, hem vermanend dat het tijd was binnen te gaan. Maar hij at dan gewoonlijk niets en een heelen tijd lang nog zat hij daar in zijn hoekje, sufferig-ineenschrompelend bij een ouderwetsch olielampje, sprakeloos, starrelings vóór zich uitkijkend, de ellebogen op de knieën....

Roze gluurde hem dan van terzijde aan en schudde altemet bedenkelijk het hoofd. En sprakeloos bleven beiden daar zitten, in de zware stilte der kleine kamer, soms tot laat in den nacht...

VIII.

Nu was de wonde uitgeloopen tot in zijn oog, stilaan alles wegvretend, en hij voelde hoe hij langzamerhand zwakker en zwakker werd.

Zijn familieleden, die hem weêr meer en meer kwamen bezoeken, vonden hem nu steeds in zijn lochting, zittend op een lagen stoel.

— Binnen is 't te bevangen, zei hij: ik moet lucht hebben, veel lucht....

Het liefst echter zat hij daar bij stille dagen met overtrokken hemel. Dan kreeg hij de sensatie als was er een reuzig zeil over de aarde gespannen, waaronder de geruchten van het gewone gedoe van 't dorp zoo eigenaardig-intiem weerklonken en de melancholie der landouwen zoo stil-roerend in zijn eenvoudige ziel neêrwolkte.

Hij luisterde nu ook zoo graag naar het gezang der vogels, als wilde hij de herinnering aan het eenig-mooie dat hem in zijn leven had getroffen, in zijn nakenden, laatsten slaap meêdragen. Alleen de leeuwerik ergerde hem soms, wanneer hij hem zoo hoorde uit het koren opwieken, in een uitbundig gejuich van levensblijheid, stout stijgend de wolken in. De merel of de weduwaal hoorde hij het liefst, omdat zij altemet zoo droomerig zongen, zacht en diep lijk de stem van een oud mensch, vooral bij het slapen gaan der zon, wanneer hun gezang zoo innig overeenstemde met de neêrstrijkende deemstering.

Dan kon hij blikken, roerloos-stijf, over de landouwen, tot ginds verre aan den einder, waar de boomen, moegewaaid, in den val-avond, lui tegen de grijze wolken schenen aan te leunen...

Zijn lochting en zijn beetje land werden nu bewerkt door zijn neven, Gust en Dolf. Soms gebeurde het wel eens dat hij hen sprak over zijn aanstaanden dood. Maar zij lachten hem steeds vierkant uit, ietwat gedwongen wel is waar, en altijd was hun antwoord:

— Al muizennesten, nonkel! Ge zult honderd jaar worden.

Maar hij wist het beter en haalde eens grommelend de schouders op, terwijl hij hen diep in de oogen keek, als wilde hij daarin lezen of ze hem niet voor den aap hielden.

Op hun dorp immers — Pier-Cies wist het van Roze — werden zij vaak met hun suikernonkel geplaagd. En wanneer zij, 's zondags, van de eene herberg naar de andere liepen, vroegen hun de menschen:

— Ehwel! Wanneer ligt ge nu met de deeling?

Dan zei een hunner:

— O, voor mij moet hij niet sterven, — als dat valsch serpent van Roze maar met onze centen niet wegpoetst.

Daarop begonnen de anderen:

— Zij zal het hem wel wijs maken!

— Natuurlijk: zij is zijn lief!

— Zij heeft het wel verdiend!

Dat alles, hun schertsend toegesnauwd, wond de erfgenamen op en Eedje, de boerenknecht, die steeds dronken liep, brulde dan:

— Voor mij mag hij kreveeren als hij wil, de oude vrek! Hoe eerder, hoe liever. Maar zijn schijven moeten wij hebben of de duivel zal de keers houden!

Maar de anderen proestten het uit, blijvend bij hun meening. En zij haalden voorbeelden aan van oude gierigaards die, na hun dood, alles wat zij bezaten aan hun meid overlieten.

En Eedje brieschte weêr:

— Ik vraag het u, menschen: wat doet zoo'n oude grolpot nog op de wereld?

Soms vroeg iemand, gekscherend:

— Zou hij dan toch zóó rijk zijn, Eedje?

— Rijk? — Zoo rijk als de zee diep is, man!

En daarop dronk hij gewoonlijk zijn glas leêg en bestelde verschen drank.

Wanneer dan, gedurende de week, een hunner zijn oom kwam bezoeken, dan had Pier-Cies veelal reeds het gebeurde vernomen. En dan zat hij daar, voorovergestopen, de armen over de knieën gekruist, grimmig en grommelend:

— Weêr gedronken en getempeest, zondag, hee?

— Ik, nonkel?

— Ja, gij! Ik heb het gehoord. Ha! gij meent dat ik niets en wete! — Ik weet alles, alles!

De andere loochende steeds, zich verbluft afvragend, hoe het toch mogelijk was dat oom daarvan reeds op de hoogte was.

— Alzoo al uw zuurverdiende centen verbrassen! Ik hoor dat niet gaarne, jongen!

— Maar, nonkel....

— Ssst! Niet loochenen, niet loochenen....

Dan zwoer de neef op zijn ziele zaligheid dat het gelogen was en wanneer de oude daarbij verwonderd opkeek, dan maakte Roze bevestigende bewegingen met het hoofd.

Pier-Cies schudde eens bedenkelijk den omwonden kop en weeklaagde:

— Dat doet me toch geen pleizier, dat kunt ge wel peinzen.... Voor zoolang ik hier nog te loopen heb....

En terwijl Roze hem scherp aankeek om te zien of hij niet huichelde, vleide de neef:

— Een vent zooals gij, nonkel! Maar....

Dan werd Pier-Cies altijd wrevelig.

— Met leugens ben ik niet gediend! bromde hij, nijdig. Ik weet wat ik zeg, versta-de mij?....

Bij elk bezoek was het steeds hetzelfde gedoe en hetzelfde gepraat. En telkens wanneer zij vertrokken waren en Roze dan alleen bleef met Pier-Cies, begon zij, op denzelfden nijdigen, hatelijken toon:

— Propere familie!.... Dat drinkt en brast al op iemands dood!.... Zij zullen uw centen een dansken leeren.... Propere familie!.... En dat zweert op zijn ziele zaligheid, gelijk of ze Onz' Heere verdienden zonder biechten....

Na een soortgelijken uitval was het dat Pier-Cies plotseling erg boos was geworden. Hij had vreeselijk gevloekt en dan geschreeuwd, al wat hij kon:

— Jamaar! jamaar! Pier-Cies is nog niet dood! Er kunnen nog aardige dingen gebeuren!....

Roze had hem aangestaard, lang en doordringend, niets begrijpend aan die zonderlinge woorden. En dan was zij in eens op hem toegeloopen, verschrikt, en had hem hevig geschud:

— Pier-Cies! Wat hebt ge?

De oude man zat daar in zijn stoel, ineengezakt, de kin op de borst, de oogen starrelings ten gronde gericht, stijf als doode oogen.

— Pier-Cies! Pier-Cies! schreeuwde ze weêr en schudde hem nogmaals bij de schouders.

Langzaam hief hij dan de oogen tot haar op, o, zoo zonderling starend, als smeekend om hulp. Zij liep naar de pomp en bracht hem een kom water. Maar hij had de kracht niet te drinken en bevend goot zij hem het vocht tusschen de lippen, zoodat het op zijn kleederen neêrdruppelde.

Toen lispelde hij, als in een zucht:

— Ik ben zoo slecht... Haal den pastoor...

Zij bekeek hem eene wijl, met groote, verwonderde oogen:

— Maar ik kan u hier toch niet alleen laten!

En weêr mompelde hij, dof en stil:

— Haal den pastoor...

Zij liep gejaagd het huis uit.

Op het land, daar dicht bij, wrocht een werkman. Roze riep hem en smeekte dat hij haastig den pastoor halen zou, daar Pier-Cies in stervensnood was, meende zij. De man liep gewillig en zij keerde weêr huiswaarts.

Wanneer Pier-Cies haar hoorde binnenkomen, bekeek hij haar sufferig, als niets begrijpend. Hij zat daar lijk iemand die droomde met wijd opene oogen. Roze zei wat er gebeurd was en hoe tevreden zij was, omdat hij toch niet moest alleen blijven.

Intusschentijd had zij hem het gelaat gewasschen met azijn en hem nogmaals een weinigje water te drinken gegeven. En wanneer, een tijdje later, de pastoor eindelijk kwam, vond hij Pier-Cies tamelijk goed en lachte hij eens om zijn ingebeelde vrees.

— Een vent lijk gij sterft niet zoo gemakkelijk, had hij gezeid en Pier-Cies kreeg een blijde uitdrukking over 't gelaat, gelukkig omdat zijn laatste ure nog niet gekomen was.

Langen, langen tijd was de pastoor alleen met Pier-Cies gebleven en deze leek nu een heel ander mensch.

Roze liep rond hem, uiterst bezorgd en vroeg hem of hij niets begeerde.

— Neen! zei hij, kortaf.

Toen begon zij stil te weenen en veegde de tranen van haar gelaat met den tip van haren voorschoot.

— Waarom schreemt ge nu? vroeg Pier-Cies.

Maar zij snikte voort, als kon ze niet spreken.

— Waarom dat ge alzoo schreemt, vraag ik u?

Zij kwam weêr bij hem en stopte een hoofdkussen achter zijnen rug. En zij lei het verband rond zijn hoofd goed, trok zijne slaapmuts wat hooger op en veegde, met de vingertoppen, het vocht, dat zijne oogleden vulde, voorzichtig weg.

— Waarom dat ge alzoo schreemt? vroeg de oude nog eens, ongeduldig.

— Maar Pier-Cies toch! zei ze dan, snikkend altijd door, hoe kunt ge dat vragen, mensch?

De oude man mompelde iets tusschen de tanden en haalde zwakjes de schouders op.

— Ja, ja, Pier-Cies! vervolgde zij. Maar indien gij daar straks hadt moeten sterven, wat zou er dan van mij geworden zijn? De beste jaren van mijn leven heb ik voor u ten beste gegeven, — en onze

Lieve Heer weet dat ik u altijd eerlijk en treffelijk heb gediend....

— Dat is waar, zei Pier-Cies, somber, en hij blikte haar in 't gelaat, wachtend op hetgeen volgen zou.

— En zie, Pier-Cies, ik vraag mij af, wanneer dàt gebeuren moest, — want wij zijn allen sterfelijk, Pier-Cies — ik vraag mij af wat er mij dan zou te doen staan?.... Oud en versleten, en moederziel alleen in de wereld.... en arm lijk de straat....

Weêr had zij haren voorschoot voor de oogen gebracht, snikkend steeds voort. En soms schoof zij hem een weinigje van 't gelaat weg, turend met één oog naar Pier-Cies.

De oude man zat daar, licht knikkebollend, de oogen ten gronde kijkend.

— Van mij zult ge niet te klagen hebben, Roze, zei hij dan, traag en onvast, als haperde er iets in zijn stem.

— Daaraan twijfel ik niet, antwoordde ze, ras.... Ik heb toch altijd mijn best gedaan, dag en nacht....

— Als ik u zeg dat ge niet zult te klagen hebben, grommelde hij weêr.... Mijn testament is bij den notaris....

Zij weende niet meer en keek hem aan, in 't gelaat. En zooals hij daar zat, ineenschrompelend, met zijn koud-onverschillig gezicht, onbeweeglijk in zijn grauwe rimpeligheid, leek hij de eerlijkheid zelve. En terwijl ze nu rondom hem bleef drentelen, bezorgd als een moederken voor haar kind, glom haar oud en mager gelaat als in een verren naschemer van tevredenheid. De scherpe lijnen, door de jaren er overheen gegroefd, waren als weggevaagd door de ingehouden blijdschap die haar gansch doortintelde en in hare hard-grijze oogen blonk er iets als den weêrschijn van een heroplevende jeugd.

Zoetjesaan was een groote vrede in haar neêrgewolkt, als een verwarmende zonnemildheid en Pier-Cies zat daar, altijd steeds dieper ineenschrompelend, roerloos en sufferig, strak vóór zich uitstarend, lijk verdiept in rustige gepeinzen....

IX.

O, die droeve, pijnlijke wonde, altijd dieper invretend, gansch de oogholte rond, die nu leek op een zwart-bloederige put in het safraan-gelig, rimpelige gelaat....

Pier-Cies was erg veranderd. Mager was hij, mager als een ge-

raamte bijna en sterk voorovergegroeid, in twee geplooid, lijk een mensch die stilaan bukt naar het graf. Gansche dagen zat hij daar nu op zijn stoel, nevens het vuur, sprakeloos en roerloos, als een houterig, kouwelijk ventje. Altemet bleef hij dagen achtereen in zijn bed liggen en men had gezeid dat hij, elk oogenblik, den laatsten adem ging uitblazen. Hij had nu ook een groote vrees voor sterven gekregen en gewild dat de dokter iederen dag bij hem kwam.

Elken dag ook kwam de eene of de andere zijner familieleden hem bezoeken, vragen hoe het hem ging en hem eenige woorden van moed en troost toespreken. En alzoo was het langzamerhand tusschen de familie en Roze tot eene onverholen vijandschap gekomen. Meer dan ooit mistrouwde de eene den anderen en in 't voorbijgaan gluurden zij elkaar gluiperig aan. Dikwijls gebeurde het, dat zij Pier-Cies niet te zien kregen. Roze beweerde dan dat hij niet goed was en de dokter ten strengste verboden had iemand bij hem toe te laten.

Alleen Eedje liet zich daardoor niet uit den weg ruimen. In zijn dronkemans-koppigheid wilde hij niets hooren. Hij stiet soms Roze vloekend ter zijde, vaak met een brutale beleediging, en ging dan op de voutkamer waar Pier-Cies, ellendig en alleenig, op zijn laatste ure lag te wachten.

Nu verborgen zij het niet meer dat de dood van den ouden man hun welkom zou zijn:

— Het ware een geluk voor hem, zeiden zij, in volle overtuiging: hij zou uit de pijnen verlost zijn.

— Zoolang als er asem is, is er hope! beweerde daarop Roze, nijdig en barsch.

En altemet gebeurde het dat zij er bijvoegde, verwijtend en met gehuichelde verontwaardiging:

— Gij moest beschaamd zijn alzoo iemands dood te durven wenschen!...

Alzoo kropen de dagen traag voorbij en Pier-Cies droogde langzaam uit, meer en meer.

— Hij gaat uit lijk een keersken, had de dokter tot Roze gezeid.

— Och, ja, zei ze daarop: zoolang als hij één druppelken bloed in 't lijf heeft, zal hij daar liggen te sterven... 't Is een ware miserie!...

In de laatste dagen was hij inderdaad niet te best geweest. Hij

had het bed niet meer verlaten en lag daar, sprakeloos meest altijd, en wanhopig, lijk iemand die ongeduldig wacht op den dood.

Gust, de oudste der neven, was dien dag gekomen en, niettegenstaande Roze's aanhoudende koppigheid, bij hem gegaan op de voutkamer. Hij had, wanneer hij boven kwam, de deur achter zich toegegrendeld.

Roze had zulks gehoord en was, op hare kousen, tot aan de deur geslopen en stond daar te luisteren, instinctmatig bewust dat daarachter iets ongewoons moest gebeuren. En, inderdaad, zij hoorde zoo bepaald hoe daar binnen gefezeld werd over geld. Niet éénmaal echter hoorde zij den naam van den notaris en zij voelde hoe haar hart zenuwachtig in hare keel begon te tikken.

Op de voutkamer volgde een lange stiltepoos. Toen weerklonk nogmaals, altijd gesmoord, de stem van Gust, tot aan de deur waar zij stond. En zij hoorde hoe hij den ouden man vragen stelde:

— Hee?... Wat?... Ja... Waar?...

En dan hoorde zij ook, meende zij:

—... Schotelhuis... zoldertrap... ovenbuur...

De zoldering kraakte en voetstappen schenen nader te komen. Haastig vluchtte Roze van de deur weg en liep over den vloer met een luid gekletter harer zware kloefen.

Wanneer Gust beneden kwam, deed hij haar opmerken het onuitstaanbaar gerucht dat zij maakte en zei dat zulks nonkel belette te rusten.

Roze zag het onrustig aan hoe een groote tevredenheid over zijn gelaat lag gespreid en zij antwoordde, bits en snauwend:

— Ik moet toch mijn werk doen, zeker!...

Nauwelijks was de neef vertrokken, of Roze ging beslist de vouttrap op.

In zijn bed lag Pier-Cies te sluimeren, onbeweeglijk, als dood. Zijn korte, benauwde ademhaling piepte en reutelde in zijne keel en zijne handen lagen te zenuwtrekken op de deken, lijk bij iemand die angstig droomt.

— Het ware zonde Gods hem nu te wekken, meende zij en daalde weêr de trap af.

In den val-avond, echter, was hij wakker geworden en had gevraagd dat zij het nachtlichtje, op de tafel, zou aansteken, omdat hij niet gaarne in den donker lag, zoo gansch alleen. En

een vage angst bibberde zachtjes in zijn zwakke stem. Daarop had zij voorgesteld bij hem te blijven, den ganschen nacht, nevens zijn bed, om bij de hand te zijn wanneer hij iets noodig mocht hebben. Maar hij had het voorstel van de hand gewezen, onvriendelijk, brutaal bijna, omdat, beweerde hij, hij zich nu veel beter gevoelde.

Roze bemerkte dat hij loog; maar zij durfde niet tegenstribbelen, hoe ongaarne ook.

— Ik zal mij beneden, nevens het vuur zetten, zei zij. Als gij iets noodig hebt, dan hoor ik het seffens.

— Ja, had hij geantwoord, en daarop was hij weer dieper in het bed gezonken, zwaar insluimerend....

Roze zat daar reeds een geruimen tijd nevens de stoof, vechtend tegen den vaak die haar onophoudelijk plaagde en induttend altemet, wanneer zij plotseling opschrikte. Zij meende iets gehoord te hebben en luisterde angstig, wrijvend den slaap uit hare jeukende oogen. Boven hoorde zij dan het bed kraken en daarna een dof geklaag als van iemand die wanhopig worstelt tegen de hand die zijne keel toenijpt.

Een groote vrees sloeg haar plotseling in de beenen.

— Jezus, Maria! kermde zij, wat gaat er gebeuren?

Een oogenblik nog bleef zij op haren stoel zitten, bewegingloos, onmachtig bijna zich te veroeren, luisterend naar het gerucht. Dan stond zij langzaam op, als gebroken, en ging zien wat er gebeurde.

Toen zij even boven de trap kwam en de op de kier staande deur behoedzaam had geopend, zag zij, in de half donkere kamer, Pier-Cies liggend in zijn bed, het eene oog strak naar haar toe gericht. En dat ééne oog leek zoo zonderling, zoo glazig en zoo groot, zoo groot als dat eener koe dat uit den kop was gehaald en daar lag te blekker-glimmen in den flauwen schijn van het nachtpitje. Roze voelde eene ijskoude rilling over haar gaan en zij wreef nogmaals aan hare oogen, om zich wel te overtuigen dat zij niet droomde en bepaald wakker was.

— Roze!.... hoorde zij hem toen fluisteren.

Zij ging op het bed toe en keek den ouden man aan.

— Jezus, Maria! Pier-Cies! Wat is 't, mensch?

Pier-Cies bewoog den kop, pijnlijk en zwaar als woog hij hem

lijk lood, en zijne eene hand beefde zoekend over de deken. Het windsel was van zijn hoofd losgewoeld en zijn klein, ingekrompen gelaat, lag daar onbeweeglijk nu in het hoofdkussen, met die viezig-donkere holte nevens zijn stijfstarend oog.

Roze had zich over het bed heen gebukt:

— Kan ik u niet helpen, Pier-Cies, jongen? vroeg zij, zoo innig mogelijk en goedig als tegen een klein, ziek kind.

Hij knikte nauw merkbaar.

— En waarmeê kan ik u helpen, Pier-Cies? vroeg zij weêr, altijd op den zelfden, zachten toon.

De oude man deed eene hopelooze beweging om zich op te richten, maar zijn hoofd zonk nog dieper in het hoofdkussen terug. Zij hief hem toen lichtjes op en stak hem een tweede kussen onder den rug. Hij deed een teeken met de hand, als wilde hij zeggen dat het goed was alzoo, en fezelde toen met eene stem die van heel diep kwam:

— De lichtmiskaars, Roze!.... Ik ga sterven....

— Sterven? — Gij, Pier-Cies? kreet de vrouw.

Maar hij werd ongeduldig en zij liep haastig naar de kast en woelde in een der schuiven.

Pier-Cies volgde haar gedoe, met zijn eenig, groot oog dat *nu* zoo eigenaardig-angstig glom.

Wanneer zij de kaars gevonden had, poogde zij dezelve aan te steken aan het kleine nachtlicht; maar het ging moeilijk, daar zij te veel beefde. Pier-Cies werd nog meer ongeduldig en zij hoorde hoe hij hijgde:

— De lichtmiskaars, Roze! — Roze!.... Roze!....

Eindelijk toch brandde de kaars en Roze had ze, met veel moeite — de aandoening rilde steeds voort in hare knokkige vingeren — in de vuist van den ouden man geduwd.

Pier-Cies scheen nu kalm en rustig. Stil mompelde hij dan:

— 't Is gedaan, Roze.... Lees een Vader-ons....

Het overige ging verloren in een dof gestamel en zijn eenig oog schoot vol water.

De vrouw was op de knieën gevallen, bij het bed:

— Och, Pier-Cies! Pier-Cies! smeekte zij, — laat mij toch niet alleen!....

Weêr mummelde de oude man eenige onverstaanbare woorden, als in een droom.

— Och, Pier-Cies! schreide nu Roze, hebt gij ook aan mij gedacht? Eene arme, oude sloor zooals ik?

Maar Pier-Cies antwoordde niet. Zijne borst ging nu onrustig op en neer, zijne hand, met de lichtmiskaars, rustte zwaar op het bed en diep in zijn keel reutelde reeds de aankillende dood, verlammend langzamerhand de laatste levenskracht in hem.

Roze zat steeds bij het bed, geknield en het hoofd gebogen, luide biddend aan haar pater-noster.

Plotseling viel de kaars nevens haar. Zij slaakte een luiden gil en sprong overeind. Pier-Cies lag daar, onbeweeglijk, met wijd-openstaanden mond en zijn stijf-glazig oog vol water. Hij was dood, uitgegaan lijk een keersken, zooals men altijd had gezeid.

Roze neep zijn oog toe en poogde het ook voor zijn mond te doen. Maar het kon haar niet lukken. Van de tafel, nevens het nachtpitje, nam zij een kerkboek en bond het onder de kin vast boven het hoofd. Daarna lei zij een doek over de bloedige holte in het gelaat van den doode, nam het wijwatervat en een palmtakje van den muur en besprenkelde Pier-Cies met wijwater.

Toen daalde zij stil de trap af, bevend en angstig en ging naar de kast waaruit zij een flesch jenever te voorschijn haalde. Drie, vier glazen dronk zij in één teug leeg, het eene na het andere.

— Heere God toch! Heere God toch! jammerkloeg zij, terwijl zij den mond met den voorschoot afveegde.

Met twee brandende kaarsen keerde zij vervolgens naar de voutkamer terug en plaatste ze langs weêrszijden van een klein, koperen Christusbeeld op de tafel, nevens het bed. Dan keek ze nog eens naar Pier-Cies die daar zoo grauwig-bleek lag en voelde met den rug der vingeren aan zijn voorhoofd. Het was klam en koud bijna.

Nu wilde zij weêr beneden gaan, maar er kwam plotseling als een koude, lange rilling door hare beenen zinderen, zoodat hare knieën knikten. Aan het bed, waarin Pier-Cies nu zoo rustig lag, moest zij zich vast houden om niet voorover te vallen. Zij liet zich dan stil neêrzakken en kroop de kamer uit, de kleine trap af.

Beneden nam ze nog een lange slok jenever uit de flesch, en tastend door de duisternis, ging ze, op de kousen, het huisje uit.... (*Slot volgt.*)

VERZEN

DOOR

J. F. VAN HEES.

I.

Het leek wel, of de dag te wachten zat
ver, over 't water, in witmarmren stad;
de witte koepels blonke' er, en er stak
een goude' en witte vaan op ieder dak....
een hooge' tempel was er midden in,
daar stond een witte wachter op de tin
en blies geelkoperen bazuin. Het was
over het water als vergruizeld glas.

Toen is ze zeker heengegaan. Dan daalde
de witte wachter, die nog even draalde
omlaag, en langzaam zag ik, een voor een
de vanen binnenhalen. Even scheen
er voor een enkel venster nog wat licht,
toen er de vaan zonk, sloot het luik er dicht.
Hoog boven blonk een ster op.
                                        Heel stil zat
'k en keek. Het leek nu wel een doodenstad.

II.

Ik liep zoo maar wat in het leven
rond. Toen bewoog het even
boven mijn hoofd.
Toen wilde de wind wat spelen
en kwam ruischend over mij varen
en over mijn haren
streelen.
Het bloesemde op mij neer
rood, rood, een bloesemregen,
al meer.
Ik heb lang neergelegen
zonder wil,
roode bloesems al over me
en de wind wiegende
in den boom boven me.
Nu is het weer heel stil,
en ik loop maar wat rond in het leven
en ik zing wat liedjes van
de roode bloesems, en dan
wil ik ze U wel geven.

III.

De klok tikt heel gewoon
in mijn kleine kluis
de tijd aan gruis
heel gewoon, heel gewoon....
Ik weet niet, hoe het me zoo'n
pijn doet, het gaat
toch maar doodgewoon:
de klok slaat
den tijd stuk....
en mijn broos geluk....
Ik heb er niet veel meer van
dan wat tranen, zoo nu en dan.
O, ik moet snikken
luid op
om dat kloktikken —
hou op, hou in godsnaam op!
't Is alles zoo vreemd gewoon:
de klok slaat de tijd stuk
en mijn broos geluk
vergaat.

Nov. 1905.

IV.

O, zie daar ginds het zinken van de zon
gelijk een purp'ren bloem, waarvan de blaân
diep in de donker-zilvren zee vergaan
en gloeien aan de blauwe lucht. O, kon

mijn ziel, wier dag in heerlijkheid begon,
die gaat in gouden glorie langs haar baan,
eens voor mijn stervend' oogen ondergaan
in purpren gloed, zooals de avondzon.

Mijn ziel van licht is aan de zon gelijk,
zij kent geen kou, geen nacht, geen duisternis,
zij troont ver van de aard' in eenzaamheid,
zij geeft haar licht, en vraagt niet wie 't verblijdt,
zij is een wonderschoon geheimenis
gezeten in zichzelve goddelijk.

V.

Ik heb in al mijn smart door U genoten,
Eeuwige, die het licht mijns levens zijt,
door U, die heel mijn ziel is toegewijd,
Heilge, mijn Heilge, in mijn hart besloten.

Ik heb mijn tranen in Uw licht vergoten,
mijn smart was wellust, voor U uitgeschreid,
de klachten die mij van de lippen vloten
een zang van schoonheid uit een ziel die lijdt.

U blijft mijn zang, mijn leven toegewijd,
dat nu geheel in schoonheid zal vergaan.
U heb ik lief, mijn God, U bid ik aan,
U, die alleen mijn harte kunt verstaan
omdat Gijzelf het Hart mijns harten zijt,
ik wil in Uwe armen ondergaan.

Maart 1906.

HET WEERZIEN

Een Dramatisch Tooneel.

DOOR

TOP NAEFF.

Personen:

BERTRUDE.
De oude dienstbode.
De knecht.

De vestibule van een ouderwetsch heerenhuis. Donker-eikenbetimmering. In den achterwand de voordeur en twee geblinde ramen. Links vóór een eikenhouten deur, daar naast de gebeeldhouwde trap. Rechts een groene tochtdeur. In het midden een ronde tafel waarop in koperen kandelaars enkele brandende kaarsen. Langs de wanden hooggerugde stoelen, een besneden bank. In de vakken daarboven olieverf-portretten. Door de in lood gevatte ruitjes boven de voordeur valt grauw vroeg-morgenlicht binnen.

DIENSTBODE (*tot den knecht, die bij de tafel staat en tuurt in een telegram*). De kaarsen kunnen nu wel uit. 't Wordt dag. (*Blaast er een uit*).

KNECHT. Laat er één aan. 't Is hier zoo donker. In 't huis van een dooje weet je van geen dag of nacht.

DIENSTBODE. Ik was toch blij toen ik op kon staan. Sliep jij van-nacht?

KNECHT. Nee.

DIENSTBODE. Geen oog heb ik dichtgedaan. Bang ben ik wel niet, maar .... (*ziet naar deur links*).

KNECHT. Ik ben niet bang.

DIENSTBODE. Waarom ook eigenlijk. Ik heb hem zelf mee afgelegd.

KNECHT. Dat is vrouwe-werk.

DIENSTBODE. En niemand, niemand van de naasten er bij....

KNECHT. Wie had er kúnnen zijn....

DIENSTBODE. Wel zij, zijn dochter.

KNECHT. En dan nóg. Na negen jaar....

DIENSTBODE. Na ál wat er gebeurd is!

KNECHT. Dat weegt niet aan een sterfbed. Maar misschien.... had hij haar niet herkend. Dan zou zij aan zijn bed hebben gestaan als een vreemde. En een vreemde bij je dood geeft onrust. Het is erger dan eenzaamheid.

DIENSTBODE. Toch riep hij om haar. Aldoor haar naam: Bertrude, Bertrude. Het was zijn laatste woord

KNECHT. Hij was al veel vergeten, zoo dicht bij den dood, en leefde in 't verleden, toen zij nog kind was, *zijn* kind. Hij zag niet op tegen het weerzien. Waarom ook.... Een vader en een kind. Hij is gestorven vóór de teleurstelling.

DIENSTBODE. Vóór de verzoening. Het is een schande dat zij niet gekomen is.

KNECHT. Stil. Ze komt nu toch.

DIENSTBODE. Nu 't te laat is. Onverzoend is hij gestorven, alleen met de boojen.... Een schande zeg ik!....

KNECHT. Ch't....

DIENSTBODE. Als *wij* er niet geweest waren. Ze mag ons dankbaar zijn.

KNECHT. Dat zal ze wel.

DIENSTBODE. Mij zal 't benieuwen hoe alles is beschikt. Ze zullen ons niet op straat zetten, maar toch.... kan ik niet gerust zijn vóór ik weet of.... of meneer ons, mij tenminste — ik ben hier vijf en twintig jaar geweest — voor 't léven heeft bedacht.

KNECHT. Misschien een som ineens, berekend naar de jaren....

DIENSTBODE. (*Rekent prevelend uit*). Dan zou *ik*....

KNECHT. De opening van het testament wacht op de freule. Zij komt vandaag. De notaris wist het gisteren al. Maar niet hoe laat. En nu dit telegram....

DIENSTBODE. Laat nog eens zien.... (*beziet het telegram*). „Bertrude" staat er onder. Uit Londen is 't afgezonden. Het is geen Hollandsch. Als nu meneer nog maar....

KNECHT. Het is meneer's adres. 't Adres van een dooje....

DIENSTBODE. Een schánde!

KNECHT. Zij kon 't niet weten. Er staan hier cijfers, de trein denk ik, 7.40.... Zou dat vanmorgen of vanavond zijn?

DIENSTBODE. 't Kan allebei.

KNECHT. Wat 'n thuiskomst....

DIENSTBODE. Wèl anders dan ze ging!

KNECHT. Dat overweegt geen mensch vooruit. 't Hield menigeen nog tegen. Ik zal de blinden open doen, dan staat ze niet opeens onvoorbereid.... (*Gaat naar de ramen*).

DIENSTBODE. Laat dicht. 't Behoort zoo in een sterfhuis. Gesloten ramen is rouw.

KNECHT. Daaróm. Nádat ze binnen is zal ik dadelijk sluiten.

DIENSTBODE. Nee, vóór haar komst. Dan kan ze zien dat *wij* tenminste treuren. Hoe laat is 't nu?

KNECHT. Bij acht. Het wordt vandaag geen dag. 't Is dooiweer. Ik heb den heelen nacht de boomen hooren druipen.

DIENSTBODE. En 't klokken van de goot.

KNECHT. De kou hangt nog in huis al dooit 't. (*Wrijft rillerig zijn handen*).

DIENSTBODE. Het waken van de laatste weken.... en gisteren die schrik, toen 't onverwacht zoo schielijk afliep, zit je ook nog in de leden.

KNECHT. Dat kan wel. En dan.... ik was aan meneer gehecht.

DIENSTBODE. Een goeje mensch, dat is waar.

KNECHT. Voor háár alleen niet.... Negen jaar....

DIENSTBODE. Haar eigen schuld. Ze wou, ze zou, er was geen praten tegen.

KNECHT. Wanneer je jong bent....

DIENSTBODE. En zonder dégelijkheid.

KNECHT. Ze schijnt nu weer in Londen, of daar ergens, te wonen.

DIENSTBODE. Daar zijn ze getrouwd.

KNECHT. De brief op ouwejaar kwam uit Parijs.

DIENSTBODE. Nu zit ze hier, dan daar; of 't waar zou zijn dat ze eens.... hier in 't dorp is terug geweest?

KNECHT. Ze zeggen 't, maar niemand weet 't zeker. 't Was vóór mijn tijd.

DIENSTBODE. Láng. Nu door de ziekte van meneer wordt 't weer opgerakeld. Vrouw Ras van hierover houdt strak vol, het wás de freule.

KNECHT. Vrouw Ras is suf.

DIENSTBODE. Daaróm. 't Is geen bewijs. Ze sloop om 't huis, stil als een dief, en gluurde door de ramen, zegt ze.

KNECHT. Maar binnenkomen dorst ze niet....

DIENSTBODE. Geen wonder! Nou kan ze nog eens komen, en bang hier binnen te gaan hoeft ze niet meer te zijn. Die (*wijst op de deur links*) zal haar niets verwijten.

KNECHT. Wat zál ze bang zijn.

DIENSTBODE (*spottend*). Wie weet, brengt ze hém wel mee!

KNECHT. Wien?

DIENSTBODE. Wel, dien man natuurlijk! Om wien alles is te doen geweest. De schoelje die zijn vrouw, een ziek zwak mensch, hier achter liet, om zelf met onze freule....

KNECHT. Waar is die vrouw gebleven?

DIENSTBODE. Eerst woonde ze in de dorpstraat. Daarom ging meneer hier nooit meer uit. Ze is toen van haar man gescheiden, en verhuisd. Ik weet niet waarheen. Toen was meneer het uitgaan heel ontwend, en bleef aldoor in huis.

KNECHT. Misschien wachtte hij op de freule. Of ze mogelijk keeren zou.

DIENSTBODE. Misschien.

KNECHT. Negen jaren wachten! Wat een tijd....

DIENSTBODE. Ja, en waarop!

KNECHT. Op vandaag heeft hij gewacht. Hoor ik daar rijden?

DIENSTBODE. Een kar.... 't hottert op de keien (*zij luisteren beiden*).

KNECHT. Het gaat voorbij.

DIENSTBODE. Hoe zal ze zijn?.... 't Was een bijzonder kind, altijd. Stil en stuursch, en soms zoo driftig! Ze gooide wel haar poppen, hier van de bank, in scherven op de steenen. Een kleine kat! En dan opeens weer was ze lief, aanhalig, dan kon ze fleemen.... Alles bij buien. Een echt kind-zonder-moeder. En meneer, dat is wel waar, zag niet veel naar haar om.

KNECHT. Zou ik toch maar niet de blinden....?

DIENSTBODE. Nee.

KNECHT. 't Is hier zoo somber.

DIENSTBODE. 't Móet somber zijn. Er is een dooje. Zij zal 't *voelen* (*heftig*). Als ik bedenk hoe ze dit huis is uitgeloopen! Wat 'n schandaal ze heeft gemaakt!

KNECHT. Stil, stil, er is een dooje.

DIENSTBODE. Stil! Wat kan jij er over oordeelen. Als jij 't hadt

bijgewoond als ik. Nee, sparen zal ik haar niet! Weten moet ze, hoe hij geleden heeft om haar, om haar slechten aard! En hoe hij verlangd heeft, zonder een woord, zonder een zucht, gehunkerd naar haar berouw.... En van zijn ziekbed, toen hij voor 't eerst, voor 't eerst in negen jaren, haar naam noemde: Bertrude, aldoor Bertrude. En telkens als de deur maar kraakte overeind kwam in zijn bed, en keek.... Dacht dat *zij* 't was. En dan weer terug viel en huilde, huilde. Als een kind heeft die man gehuild! (*veegt haar tranen af*).

(*De knecht gaat naar de voordeur, kijkt buiten en komt terug*).

KNECHT. Er is nog niets in 't zicht, een lange leege weg.

DIENSTBODE. En van zijn sterven! Alles zal ik haar vertellen, voor de voeten gooien, uitgeplózen, tot ze 't als zelf heeft gezien! En 't berouw mag ze dan meeslepen hier uit huis. Dat is ook een erfenis.

KNECHT. Voorzichtig. Zeg 't voorzichtig. Wat eenmaal *is* gezegd.... Er wischt niets uit.

DIENSTBODE. Het is haar straf.

KNECHT. 't Kwaad straft zich zelf. God is rechtvaardig.

(*Er wordt gebeld, een holle klank van omfloersd metaal. Zij deinsen beiden achteruit*).

DIENSTBODE. Dat zal....

KNECHT. (*Fluisterend*). Ze weet nog zelfs niet dat hij dood is. Wie moet 't zeggen?

DIENSTBODE. (*Angstig*). Zeg.... zeg jij dát maar, dan zal *ik*....

(*De knecht doet open, neemt door de deurreet een kleinen ruiker van chrysanten en bruine blaren aan*).

KNECHT. Ze is 't nog niet. Dit brengt Marietje van den dokter, voor meneer.

DIENSTBODE. Och....

KNECHT. Haar oogen waren rood, en ze liep hard weg, of ze er zich voor schaamde.

DIENSTBODE. Marietje is zijn zonnetje geweest. Als zij kwam fleurde hij op. 't Kind heeft hier menigen langen middag, stilletjes, bij meneer gezeten.

KNECHT. Ja, in de bibliotheek, aan 't tafeltje, bij 't raam. Die beiden hebben heel wat afgeschaakt. Soms lachte hij om haar gesnap en om haar leepe zetten, en als ik binnen kwam vertelde hij 't mij: Hendrik, ze is me te slim!

DIENSTBODE. En anders lachte hij nooit, hè. Altijd stroef en stom. Wat staat op 't kaartje?

KNECHT. (*Lezend*). Van uw vriendin Marietje.

DIENSTBODE. Anders niet?

KNECHT. Nee.

DIENSTBODE. Zijn geluk was ze! 't Kan best, dat zij óók in het testament genoemd wordt. Zij heeft het zoo wel verdiend als jij en ik, en zeker méér dan....

KNECHT. Die bloemen zijn voor.... daár (*wijst op de sterfkamer*).

DIENSTBODE. Breng ze er dan.

KNECHT. Doe jij 't.

DIENSTBODE. (*Neemt de bloemen, legt ze besluiteloos neer, fluistert*). Gisteravond waren zijn oogen open, het was zoo'n vreeselijk gezicht, zijn oogen kéken.... De dokter heeft ze dicht gedrukt, maar misschien, het kán.... zijn ze van zelf weer.... Ik kan wel wachten tot de dokter nog eens komt vandaag, en de bloemen zoolang in water leggen. (*Zij vult een blauwe schotel vol water en legt er de bloemen met de stelen in*).

KNECHT. Zouden wij ook niet, samen, een krans....?

DIENSTBODE. Natuurlijk. Dat behoort. De boojen in een deftigen dienst doen 't overal.

KNECHT. Meneer was goed voor ons.

DIENSTBODE. Over mevrouw is hier 't personeel in den rouw geweest. Dat wou meneer. Toen was alles met floers behangen, de schilderijen en de lampen.... En de spiegels omgekeerd. De lantaarns van 't rijtuig brandden als nachtpitten. 't Ligt alles nog op zolder in de kamfer.

KNECHT. Moet het ook voor meneer gebruikt?

DIENSTBODE. Ik weet niet. Er is niemand om te rouwen meer.

KNECHT. Nee.

DIENSTBODE. Toen liep de kleine freule, een kind nog, ook heelemaal in 't krip, en op straat met een zwarten sluier tot aan de knieën. Een stille, eenzelvige jeugd heeft ze gehad, dat is zeker.

KNECHT. En een treurigen ouden dag zál ze hebben.

DIENSTBODE. Wat weet je ervan! De menschen, die haar hier die keer hebben gezien — tenminste als ze 't was — zeien: ze zag er uit als een prinses. En dan nog, al had ze 't ellendig nu, 't is eigen schuld.

KNECHT. Die wéégt.

DIENSTBODE. Denk om 't vuur in de bibliotheek. (*Er wordt weer gebeld, kaartjes vallen in de bus*).

KNECHT (*ze er uit nemend*). Al kaartjes....

DIENSTBODE. Rouwbeklag.

KNECHT. Aan wie?

DIENSTBODE. Wel, aan 't sterfhuis.

KNECHT. Aan een huis....

DIENSTBODE. Ik kan den lap wel van den klepel doen, die is niet meer noodig.

KNECHT. Wacht tot na de begrafenis. Je schrikt hier van geluid. (*Af, tochtdeur rechts*).

DIENSTBODE (*verschikt wat aan de meubels, stoft ze af, veegt schuw-voorzichtig langs de deurknop van de kamer links*).

KNECHT (*terug komend*). Je ziet meneer nog zitten in de bibliotheek bij 't tafeltje. 't Schaakspel staat nog op. Ik mocht er nooit aan raken. 't Is net of ik nòg niet durf.

DIENSTBODE. 't Moet ingepakt. Ik zal 't wel doen. Straks, als de notaris komt, moet het er ordelijk zijn. Weet jij wanneer 't begraven is?

KNECHT. Nee, de freule zal dat komen regelen. Nú is zij toch de naaste....

DIENSTBODE (*afgaande in de bibliotheek*). Ik hoop dat 't gauw zal zijn. (*Omziende naar de sterfkamer*). Het geeft toch altijd iets.... iets kils.... een dooje in huis. (*De knecht schuift snel één blind open, wil dan links afgaan. Er wordt weer gescheld*).

KNECHT (*ontsteld, om de bibliotheekdeur*). Dina! (*Doet de voordeur open*).

BERTRUDE. (*Vrouw van midden dertig, eenvoudig maar wat uitheemsch gekleed. Zij staat zwijgend rond te zien. Een koetsier zet een koffer binnen*).

KNECHT (*sluit de voordeur*).

BERTRUDE (*schuw, gejaagd rondziende*). Thuis!.... Thuis!.... (*haakt haar mantel open aan den hals; tot den knecht*). Ik.... ik ben de dochter.... (*heesch*) je kent me niet.... Ik ben freule Bertrude.

KNECHT. Ik zal Dina roepen.

BERTRUDE. Dina.... nog altoos Dina! (*angstig*). En zij komt me niet tegemoet....

KNECHT (*wil gaan*). Ik zal haar roepen.

BERTRUDE. Nee, nee, nu zij niet komt. Ik wil haar niet zien! Waar is.... meneer?

KNECHT (*duidt onwillekeurig op deur links*).

BERTRUDE. Hoe is 't?.... Hoe is 't vandaag?

KNECHT. Meneer is.... heel.... heel naar, zwaar ziek.

BERTRUDE. Ja, ja, ik weet 't nu. Sinds gisteren. 't Bericht heeft lang gezworven. Ik telegrafeerde den notaris eerst.... meneer te willen voorbereiden. Ik.... woon in het buitenland. Is de notaris hier geweest?

KNECHT. Gisteravond.

BERTRUDE. En toen heb ik aan vader zelf geseind. Het telegram is toch gekomen?

KNECHT (*knikt*).

BERTRUDE. Vanmorgen?

KNECHT. Ja, vanmorgen.

BERTRUDE. Heb je.... het dadelijk aan meneer gebracht?

KNECHT. Nee.... nog niet.... Ik kon.... ik vreesde.... meneer is zeer zwaar ziek.

BERTRUDE. O, dan weet hij nog niet, dat het vandáág zal zijn. Vandaag.... (*maakt een beweging naar de deur links*). Ik kan zoo niet naar binnen gaan.

KNECHT. Nee.... nee!

BERTRUDE. Iemand moet hem gaan zeggen. Woont de notaris altijd nog....?

KNECHT. Ginds, aan den anderen kant van 't dorp, vlak bij de school.

BERTRUDE (*zich herinnerend*). Een pomp staat voor de deur....

KNECHT. Ja, juist, een pomp. U weet dat nog!

BERTRUDE (*omziende*). 't Bleef alles onveranderd. Alleen.... de bel, de bel klonk oud en dor, het was een vreemd geluid.

KNECHT. De klepel is omwonden.

BERTRUDE. O, voor den zieke.

KNECHT. Ja.

BERTRUDE. Wat is hij zwak.... (*zich bezinnend*). Ik zal maar eerst naar den notaris gaan.

KNECHT. De notaris komt vanmorgen hier.

BERTRUDE. O, dat is ook goed. Dan zal ik wachten (*zij gaat zitten op een stoel tegen den muur*). Dien je hier al lang?

KNECHT. Vier jaar wordt 't met Augustus.

BERTRUDE. Vier jaar. Het is hier stil, een stille dienst (*ziet rond*). Daar staat de bank, ik kén de bank.... de trap.... de groene deur.... Er hangt een geur hier, die ik nergens anders vond, een geur van „thuis”. 't Bleef alles net als vroeger.

KNECHT. Al wat „van vroeger” is, vergeet men niet.

BERTRUDE. Niets vergeet je, niets kán je vergeten! (*staat op*). Als ik toch maar zelf.... o God, hoe zal ik....

KNECHT. Nee, nee, wacht eerst.

BERTRUDE. Is Dina bij hem?

KNECHT. Dina is in de bibliotheek.

BERTRUDE. Is hij alleen?

KNECHT. Alleen.

BERTRUDE. Ik ben bang hem te storen. Misschien slaapt hij.

KNECHT. Hij slaapt.

BERTRUDE (*fluisterend*). Kan ik niet door een reet hem zien, stil zien?.... De deur is dicht.

DINA (*komt uit de bibliotheek, treedt langzaam uitdagend nader*).

BERTRUDE (*haar beide handen toestekend*) Dina!

DINA (*ontwijkt, blijft stom-vijandig staan. Bertrude slaat de oogleden neer*).

DINA (*verward tot den knecht*) Heb je 't gezegd?

KNECHT. Nee.

BERTRUDE (*zeer zenuwachtig*). Dina.... jij weet alles, van vroeger.... hebt alles meegemaakt.... Nee stil, vraag niets.... Zeg eerst, hoe is 't met vader....? Zou hij me....? (*De bedienden zien elkaar vragend aan*).

BERTRUDE. Ik durf niet.... ik durf er niet in te gaan. Er is zooveel gebeurd (*ziet al schuwer rond*). En alles herinnert er aan, alles wijst er op, de meubels.... 't Bleef alles onveranderd, als was er maar één nacht over heen gegaan. Het huis is vol verwijt.

DINA (*haalt stug de schouders op*).

BERTRUDE. Waarom zwijg je zoo! spreek wat tegen me. Was je bij hem vandaag? Zei hij niets over mij? Geloof je, dat hij vergeven kan, als ik smeek....? Ik wil niet meer wachten. Laat me er in.

DINA (*haar als instinktmatig terughoudend*). Nee, nee.

BERTRUDE. Ga jij dan, Dina, toe en zeg 't.... voorzichtig, heel voorzichtig.... dat ik gekomen ben. Alleen. Alléén, zeg er

dat bij. En dat ik verlang, vol berouw. En vraag hem, smeek hem, dringend, geeft 't niet op, tot hij vermurwd is, vergeven móet. En wenk me dan. Ik blijf hier staan.

KNECHT (*meelijdend op haar toetredend*). Hij is zeer.... ernstig ziek.... Gisteravond....

BERTRUDE (*ziet van den een naar de ander, plots de waarheid speurend.*

DIENSTBODE (*zich vermannend, hard*). Hij is dood.

BERTRUDE (*wijkt vol ontzetting weg van de deur*). Wat! Al dood....

DIENSTBODE (*onverschillig*). Ja!

KNECHT (*schuift een stoel van de tafel achter Bertrude, zij neemt geen plaats*). (*stilte*).

KNECHT (*tot de dienstbode, zacht*). Had 't *mij* laten zeggen.

DIENSTBODE. Wat doet er dat toe.

BERTRUDE (*dof*). Wanneer?

DIENSTBODE. Gisteravond.

BERTRUDE. Ná dat de notaris, of....?

DIENSTBODE. Er vóór. Hendrik was boven, ik in de keuken, toen.... opééns....

BERTRUDE (*zakt op den stoel neer*). O, mijn God!

DIENSTBODE. Als u gisteren was gekomen....

BERTRUDE (*zacht*). Ik kon niet. 'k Moest op de nachtboot wachten. Al dood....

DIENSTBODE. Er is geschreven en getelegrafeerd, overal heen.

KNECHT. Zal ik het goed naar boven brengen?

BERTRUDE (*knikt onverschillig*).

KNECHT (*af*).

DIENSTBODE (*wil heengaan naar de bibliotheek*).

BERTRUDE (*houdt haar tegen*). Dina, zeg eerst.... hoe is hij.... heeft hij.... mijn naam genoemd, nog vóór....?

DINA (*zwaar*). Genoémd! Hij riep niet anders meer op 't laatst dan uw naam. Al maar door: Bertrude.... Bertrude! En als *ik* binnenkwam dacht hij dat *u* 't was....

BERTRUDE. Hoe riep hij mijn naam.... hoe.... klonk 't?

DIENSTBODE (*haalt de schouders op*).

BERTRUDE (*dringend*). Klonk 't als vroeger?

DIENSTBODE (*hard*). Wannéer vroeger?

BERTRUDE. Toen.... ik een kind was.

DIENSTBODE. Zijn stem was zwak en heesch, maar hij riep zoo hard hij kon, of u 't moest hóóren.

BERTRUDE. En toen, op 't laatst, vertel van 't eind. Wie was er bij?

DIENSTBODE. *Ik*. Ik kwam net op tijd. Hij is in mijn armen gestorven.

BERTRUDE. Bij kennis?

DIENSTBODE. Ja, en zoo benauwd!

BERTRUDE (*gaat weer zitten*).

DIENSTBODE. Hij hield zich aan de beddestijlen vast van benauwdheid en hij hijgde! Hij wou wat zeggen, ik zag 't, maar hij kon niet. Zijn gezicht was blauw, vertrokken, 't schuim stond om zijn mond. En al maar klanken stootte hij uit, geluiden. Ik kon niets verstaan. Ik vroeg al: wat wil meneer? Maar niks, niks! En toen opeens greep hij mijn arm, en heesch zich op, half uit het bed, om de *deur* te zien. En toen riep hij, dat verstond ik, „Bertrude".... En dat was 't laatste. Ik hoorde nog hijgen, heel zacht, 't werd gereutel.... Ik wou gauw bellen om Hendrik, en toen opeens deed hij zijn oogen open, heel wijd, zijn hoofd viel op zij.... En zóo was hij dood. Ik zag 't dadelijk, 't verschieten van de kleur. Ik ril er nog van.

BERTRUDE (*zit huiverend ineengedoken en zwijgt*).

DIENSTBODE. Maar ik ben toch blij, dat 't *mij* juist trof. Als je in een huis vijf en twintig jaren trouw hebt gediend, dan ben je van zelf meer eigen dan een ander, zooals Hendrik, die er pas drie jaar is. Ik kan wel zeggen: ik heb alles aan meneer gedaan.

BERTRUDE (*haar de hand reikend*, *heesch*). Ik dank je wel.

DIENSTBODE (*milder*). Ik heb wel te doen met u, dat u niet eer kon komen. Zoo iets is nooit weer goed te maken.

BERTRUDE (*dof*). Nee —

DIENSTBODE. Alles blijft.

BERTRUDE. Alles, álles!

DIENSTBODE (*huilend*). Nu is hij uit zijn lijden. Gelukkig maar. Wat had die man aan 't leven!

BERTRUDE (*heftig*). Hij heeft het zelf vergald. Hard was hij, hard en bitter. Hij kende geen vergeving. Tweemaal heb ik geschreven, gepoogd....

DIENSTBODE. Spreek geen kwaad van de dooden.

KNECHT (*komt terug*).

BERTRUDE. (*zich radeloos verdedigend*) En tweemaal stelde hij

me voor de keus, mijn man of hem, mijn man of mijn vader, of d' een of d' ander. Geen twee. O hij was hard!

KNECHT. Oók zacht, oók zacht. Hij had een klein vriendinnetje, Marietje van den dokter, dat kwam hier wel. Voor háár....

BERTRUDE. Marietje?

DIENSTBODE. Een heel lief meisje.

BERTRUDE (*jaloersch*). Kwam ze hier veel, dat kind?

KNECHT. Eén middag in de week, Woensdags, en soms een avond.

DIENSTBODE. Daar teerde hij op. Hij telde de dagen: van Woensdag tot Woensdag.

KNECHT. Ze schaakten samen, dat deed hij graag. En zij was zoo geduldig. Een aardig ding.

DIENSTBODE. De andere dagen schaakte hij alleen. Och als je niemand hebt.... Wij konden 't niet leeren.

BERTRUDE. O God, hoe eenzaam was hij!

DIENSTBODE. Dat wél, dat wél. In dagen sprak hij soms geen woord. En nooit ook ging hij uit.

BERTRUDE. Nooit uit?

DIENSTBODE (*fluisterend tot haar*). Hij dórst niet, om 't schandaal.

KNECHT. Meneer zat altoos in de bibliotheek, aan 't tafeltje bij 't raam, achter het blauwe hor.

DIENSTBODE. Hij kon er uren lang zoo zitten staren.

BERTRUDE (*smeekend*). Hou op!

KNECHT. Maar als hij dan Marietje aan zag komen....

BERTRUDE. Kwam er hier niemand, niemand dan dat kind?

KNECHT. Een enkele maal de dominé of de notaris, en op Nieuwjaarsdag meneer pastoor.

DIENSTBODE. De menschen dachten op 't laatst dat meneer niet wel bij 't hoofd meer was.

BERTRUDE (*gretig*). Was hij dat soms wel niet?

DIENSTBODE. Nooit. Altoos helder, tot zijn laatste uur.

KNECHT. Er is geen troost. (*gaat hoofdschuddend in de bibliotheek*).

BERTRUDE. Is vader in die jaren dikwijls ziek geweest?

DIENSTBODE. Weinig. Veel hoofdpijn had hij. Maar ziek bepaald.... Drie maal dat ik me herinner. *Ik* heb hem altoos opgepast.

BERTRUDE. Sprak hij dan over mij?

DIENSTBODE. Nee nooit.

BERTRUDE. Doód was ik voor hem....

DIENSTBODE. Alleen nu in zijn laatste ziekte.

KNECHT (*komt terug*).

DIENSTBODE. Hij heeft het aldoor opgekropt.

BERTRUDE (*voor zich heen*). Hij was onverzoenlijk, onverzoenlijk!

KNECHT (*zacht beslist*). Hij is verzoend gestorven.

BERTRUDE (*ziet op*).

KNECHT (*knikt*). Verzoend.

BERTRUDE. Hoe?

KNECHT (*nadrukkelijk en gevoelig*). Verleden Woensdag is Marietje hier geweest. Ze zat bij zijn bed. Hij was heel helder. Toen noemde hij haar *Bertrude* en strééldе haar handen....

BERTRUDE (*begint zacht te schreien*).

KNECHT. De dood verzacht. (*Stilte*).

DIENSTBODE. U wilt meneer toch zeker zien?

BERTRUDE (*ziet huiverend op*).

DIENSTBODE (*wijzend naar de deur links*). Dáár.

BERTRUDE (*staat werktuigelijk op, loopt langs de tafel, ziet de bloemen*). Van wie?

KNECHT. Marietje bracht ze vanmorgen.

DIENSTBODE. Neem u ze maar mee, naar meneer.

BERTRUDE. Ze zijn niet van mij.

DIENSTBODE. Wilt u soms ook een krans besteld hebben?

BERTRUDE (*schudt van neen, gaat langzaam naar de deur links*).

KNECHT (*haar weerhoudend*). Wacht u nog even ... Misschien .... de dokter zei, vanmorgen nog te zullen komen. Laat hem eerst gaan.

BERTRUDE (*komt aarzelend terug*).

DIENSTBODE. Toen *mijn* vader dood lei, kende ik geen bangheid. Ik dacht: al is 't een dooje.... 't is toch mijn eigen vader. Dat trekt. Al zie je er tegen op, 't trekt toch. Omdat 't eigen is. Een vreemde, dat voelt ànders.

BERTRUDE (*wrijft rillerig haar handen*).

KNECHT (*houdt de tochtdeur open*). Wacht u zoolang in de bibliotheek — daar brandt een vuur — totdat de dokter komt.

BERTRUDE (*naar binnen wijzend*). Zat hij daar?

KNECHT. Ja, in dien grooten stoel.

DIENSTBODE. Waar wilt u slapen vannacht? Op uw oude kamer?

BERTRUDE (*kijkend*). Ja, goed. Daar zat hij....

DIENSTBODE. Ik zal alles open zetten. In geen negen jaar is ze gebruikt!

BERTRUDE (*heel zacht*). Daar wáchtte hij....

DIENSTBODE. En zullen we 't floers ophangen?

BERTRUDE. Floers?

DIENSTBODE. 't Floers dat boven ligt, nog van mevrouw d'r sterven. Het staat zoo onverschillig zonder floers, bij de begrafenis.

BERTRUDE. Ja, ja, hang alles op. (*rechts af*).

DIENSTBODE (*tot den knecht*). Die sprak daar van haar mán.

KNECHT. Wat zou 't....

DIENSTBODE. Ook mooi verkregen, een ánders man.

KNECHT. Wat ziet ze er uit....

DIENSTBODE. Licht dat ze er weet van heeft! Niet eens een krans.... toch kaal.

BEIDEN (*links af. Even tooneel leeg. Dan komt uit de deur rechts Bertrude, gaat aarzelend, schuw naar de deur links, ziet, met de kruk in de hand, besluiteloos om, treedt dan binnen. De deur blijft op een kier staan. De dienstbode en de knecht komen van boven met rouwfloers. Dina, op een stoel, behangt de portretten.*)

DIENSTBODE. 't Staat deftig in een sterfhuis. Je moet een rouwband om je mouw doen, Hendrik.

KNECHT. 'k Heb meelij met die dochter. En met menéer nu ik haár zie.... Hij is te *vroeg* gestorven.

DIENSTBODE. Ze is wèl bedaard. Ik had veel meer nog willen zeggen, maar ik kon, ik kon geen woorden vinden.... De sleutel van haar kamer zat vastgeroest in 't slot. Daar mochten wij nooit in. Keer binnen vast de spiegels om. En ga eens vragen, of de lantaarn aàn 't hek ook moet omwonden worden?

KNECHT (*gaat naar de bibliotheek, kijkt, komt terug, fluistert*). Ze is er niet.

DIENSTBODE. Wat?

KNECHT. Ze is weg.

DIENSTBODE (*wijst op de deur links*). Dan is ze toch.... zei ik het niet! Eigen blijft eigen. Dat trékt. De deur staat aan.... (*ze gluurt door de opening*).

DIENSTBODE (*fluisterend*). Kom hier. Ik kan haar zien Ze staat bij de chiffonière, heelemaal in den hoek. Ze huilt niet. Er is geen beweging in. Zij staart naar 't bed; ik kan 't bed niet zien. Ze durft niet dichter bij te komen. Ze is báng.... Aan 't raamkozijn houdt ze zich vast.

KNECHT. Kan je 't bed niet zien?

DIENSTBODE. Nee. (*kijkt tusschen de scharnieren, deinst ontsteld achteruit*).

KNECHT. Wat is 't!

DIENSTBODE (*van angst drukt ze de vuist tegen den mond, fluisterend.*) De oogen zijn weer opengegaan! Hij kijkt.... hij kijkt haar aan....

EEN NIEUWE „LETTERKUNDE"

DOOR

R. A. KOLLEWIJN.

G. KALFF, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*. — Eerste deel. — Groningen, Wolters, 1906.

Met geschiedenissen van onze literatuur worden wij niet overvoerd.

Van 1868—1872 verscheen het bekende werk van Jonckbloet [1]); een hoogst verdienstelik boek indertijd, maar nu in meer dan één opzicht verouderd.

In 1897 — de wat de tekst betreft matig bewonderde, geïllusteerde letterkunde van Jan ten Brink.

En voor 't overige alleen geschriften over de literatuur in een bepaalde periode, zoals de reeds bijna 20 jaar oude maar altijd nog belangrijke Geschiedenis der Nederl. Letterkunde in de Middeleeuwen van Jan te Winkel [2]), als Kalff's literatuurhistorie van de 16e eeuw, zijn studies over de 17e, werken van verschillende auteurs over de 19e, enz.

Het schraalst kwam altijd de 18e eeuw er af.

Maar nu wordt ons dan het 1e deel van een geschiedenis der nederlandse letterkunde aangeboden, die het onderwerp weer in zijn geheel zal behandelen. En 't vooruitzicht dat dit werk wordt voltooid, is gunstig. Voor de 16e en de 17e eeuw heeft prof. Kalff het meeste voorwerk gedaan. 't Is te verwachten dat de 18e en 19e hem de handen vol zullen geven, maar hij is er de man niet naar om zich daardoor te laten afschrikken. Daar komt bij, zijn opvatting van literatuurgeschiedenis is van dien aard dat de overweldigende

1) Vierde druk van 1888—1892.

2) Bedoeld als 1e deel van een volledige geschiedenis van onze literatuur. Verschenen in 1887.

hoeveelheid van te bewerken stof hem niet hoeft te bezwaren en neer te drukken. Hij zal de hoofdwegen zoeken in 't grote woud. Wijzen op kleurschakeringen, mooie partijen, verrassende uitkijkjes; maar het onnodig achten elk voetpad te volgen, verslag te doen van iedere stijging en daling, van alle struikpartijtjes een inventaris te maken.

Toen te Winkel in de voorrede van zijn boek met begrijpelike voldoening verkondigde dat hij zo goed als geen enkele versregel ongelezen gelaten had van al wat ons aan dichtwerken uit de 13e en 14e eeuw bewaard is gebleven, bestond er wellicht reden om bezorgd te zijn over het lot van de delen die moesten volgen.

Alles te lezen wat door ons voorgeslacht aan literaire werken geschreven werd (en bewaard bleef!) in de 15e en 16e eeuw, zou misschien mogelik zijn voor iemand met buitengewone volharding. Maar hij zou 't afleggen in de 17e. En dus — dient er een keus gedaan. Veel zal hij niet of nauweliks inzien, nòg veel meer niet behandelen.

Wanneer nu niet met zekerheid blijkt naar welke werken de meeste vraag is geweest of welke de grootste invloed hadden, zal de wetenschappelike beschrijver van die literatuur al heel gauw voelen dat zijn keus in meerder of minder mate willekeurig is. En dat zou zijn kracht kunnen verlammen.

Maar, zal iemand opmerken, het veel of weinig gelezen zijn, is toch niet van zo'n overwegend belang. De grootste helft van veelgelezen werken bestaat immers uit prullen! Komt het in de eerste plaats niet op kunstwaarde aan?

Kunstwaarde. Te Winkel wijst er op — m. i. volkomen terecht — dat er geen wetenschappelike esthetika bestaat; en dat zelfs zij die op „wijsgeerig-wetenschappelijke gronden een vonnis meenen te vellen", grotendeels een zuiver persoonlik oordeel uitspreken.

Het is een teer punt. Kalff gaat er làngs in zijn voorrede: „Mijne opvatting van literatuur en literatuur-geschiedschrijving hier uiteen te zetten, schijnt mij overbodig; men zal die uit mijn werk voldoende kunnen opmaken."

Geheel bevredigt dit niet. En wij zoeken naar een geloofsbelijdenis in de *Geschiedènis der Nederlandsche Letterkunde in de 16e eeuw*.

Niet te vergeefs. Wij lezen er o. a. dat men zich om „de kunstwaarde van eenig literair werk" te bepalen, op het gevoel verlaat;

„de zuiverste, meest geoefende *smaak* is hier ten slotte de hoogste rechter."

Ik zou willen vragen: waaraan herkent men de zuivere, zuiverder, zuiverste smaak? En wánneer is de smaak voldoende „geoefend" om zijn bezitter stem in 't kapittel te geven?

Méést geoefende smaak.... Het betekent toch niet: wantrouwen in jeugdige kritici?

En als de zuiverheid uitblijven mocht, niettegenstaande langdurig geoefen? Want blijkbaar dienen zuiverheid en geoefendheid samen te gaan....

En eindelik: wie stelt de kunstrechter aan? Of werpt hij zichzelf als zodanig op? Maar wie maakt dan uit of hij vertrouwen verdient? Want dàt kan men van een opperste rechter verlangen.

Ik weet niet of professor Kalff in 1905 zijn mening van '89 nog is toegedaan. Haast zou ik het betwijfelen.

Is het met kunstsmaak niet als met godsdienstleer? Men mag er zeker van zijn dat de zijne de beste is; kunnen uitleggen waaròm; maar het bewijs, 't voor andersdenkenden overtuigend bewijs, is men nimmer in staat te leveren. En daar die andersdenkenden per slot van rekening evenveel recht hebben om er een innige overtuiging op na te houden, gaat het niet aan van de ware leer of de zuiverste smaak te spreken.

Is het dan niet verklaarbaar dat er geleerden zijn die menen dat van hun mooi- of lelik-vinden in een wetenschappelik literairhistories werk weinig of niets behoort te blijken?

Maar — wàt wordt er van de historie van een *kunst*, wanneer de geschiedschrijver 't schone en onschone opzettelik als gelijksoortig beschouwt?

Neen, dàn liever subjektiviteit, dàn liever een oordeel dat op tegenspraak stuiten zal, maar waar overtuiging en schoonheidsontroering uit spreekt.

Kan de eerlike kritikus tegenspraak wachten, 't zal hem ook doorgaans niet aan instemming ontbreken. Naast onvermijdelik oordeels-verschil bestaat oordeels-overeenkomst. In een zelfde tijd, in een zelfde land heeft zich altijd over tal van kunstwerken een communis opinio gevormd. En die is op nagenoeg ieder van invloed, al zal ook de een hier, de ander daar er zich aan trachten te onttrekken.

Natuurlik is zo'n oordeel, al sluit in een bepaalde tijd haast elk er zich bij aan, geen oordeel voor alle tijden. Denkt men na 30 of 50 jaar anders over de literatuur van onze voorouders dan nù professor Kalff, dan zal men een nieuwe geschiedenis van onze letterkunde schrijven en zijn werk uit een estheties oogpunt verouderd noemen.

Maar dat gaat òns op 't ogenblik niet aan. Wij wensen een boek te bezitten waarin wordt verteld hoe en waar 't letterkundig mooi (wat wij als zodanig beschouwen) opduikt en zich ontwikkelt; hoe en waardoor het verband houdt met maatschappelike toestanden; hoe het tot uiting komt bij verschillende dichters.

Kalff heeft — voor de 13e en 14e eeuw — getracht die vragen te beantwoorden in 't 1e deel van zijn letterkunde. Een fris, prettig boek, dat nergens lijkt op een beredeneerde katalogus. Er is kleur in en warmte en perspektief.

De grootste verdienste ligt, dunkt mij, in de ernstige poging om ons de auteurs te doen zien in hun tijd en omgeving, de werken in hun eigenaardigheid; om het verband aan te wijzen tussen de literatuur en 't kenmerkende van de maatschappij in een bepaalde periode.

Dat er — vooral wat dit laatste betreft — geen sprake kan zijn van een volkomen *bereiken* van het doel, is natuurlik. Daar zou meer kennis van 't leven in vroeger tijden toe nodig zijn dan iemand bezit en waarschijnlik ooit zàl bezitten. Maar 't komt mij toch voor dat door Kalff hier meer resultaat is verkregen dan door een van zijn voorgangers.

Dat is misschien de voornaamste, maar zeker niet de enige verdienste van 't boek. Hoe voortreffelik, om maar iets te noemen, wordt soms een kunstwerk er in gekarakteriseerd! Daar is b. v. de tegenstelling tussen de heerlike Reinaert van plm. 1250 en de omwerking met vervolg (Reinaert II) uit de laatste helft van de 14e eeuw: „.... Voor een ander gedeelte was het oude gedicht geboren uit natuurliefde, welbehagen in het wezen en leven der dieren, lust om het leven der dieren in de natuur met het menschenleven in- en buitenshuis te vereenigen en te verwerken tot een groot tafereel. Wat is daarvan in de bewerking der 14e eeuw overgebleven? Het natuurleven en dierenleven is er natuurlijk nog; doch als een tafereel, hier verbleekt, daar overschilderd, dat menigen fijnen trek heeft verloren en nieuwe trekken vertoont

die kwalijk passen bij den geest van het geheel. Wij zien in de latere bewerking niet de menigvuldige kromme paden in Reinaert's jachtveld; wij hooren den beer niet meer luid steunen en zuchten, wanneer hij, van zijn rampzaligen tocht naar Malpertuis teruggekomen, vóór koning Nobel staat. Verdwenen zijn uit *Reinaert II* de kinderen die den wolf een blinddoek voorbinden, verdwenen ook het aardige tooneel van Reinaert's vijanden bij de galg waaraan zij hem aanstonds hopen te hangen.

„Het onvermijdelijk anthropomorphisme, door den ouden dichter met natuurlijken takt binnen de grenzen gehouden, vertoont zich hier op hinderlijke wijze: koning Leeuw zegt: nimmer zal ik meer een zwaard aangorden of een kroon dragen; Reinaert vertelt den koning, dat vrouwe Hermeline heeft moeten zweren in naam der drie koningen; de dieren dansen hofdansen op trompen en schalmeien, zelfs dragen zij „„sproken ende stampien"" voor; bij het beleg van Malpertuis bedienen zij zich van „„donrebussen en bombaerden.""

„Zoo weinig schijnt de omwerker de dieren in hun wezen en gedrag te kennen, misschien ook geeft hij zoo weinig acht op zijne eigen voorstelling van het dierenleven, dat hij den leeuw laat „„brieschen als een stier"" en den vos zijne voetstappen dekken (?) met den mond." [1]) Enz.

Bij het bespreken van vertalingen (en daarmede hebben we in in onze middeleeuwse literatuur aanhoudend te maken) vestigt Kalff steeds de aandacht op de verschillen tussen vertolking en origineel. Uitlatingen en inlassingen worden aangewezen; veranderingen die van eigen opvatting blijk geven, besproken.

Wat de afzonderlike hoofdstukken van het boek betreft, wijzen we op de *Geestelijke Poëzie* die hier naar het mij toeschijnt, beter dan elders tot zijn recht komt; op *Dichters*, *Voordragers*, *Publiek*, dat over „clercke ende menestrele", over de verhouding van dichter tot voordrager, over het voordragen en voorlezen van poëzie, wetenswaardige mededelingen bevat; op het geestelik proza van Ruusbroec.... Wij zouden méér kunnen opsommen.

Dat Kalff's geschiedenis prettig leest, werd al gezegd. Men wordt

---

[1]) Het vraagteken achter *dekken* is van Kalff. Achter *mond* was 't beter op zijn plaats geweest. In Reinaert I staat dat de vader van de vos „decte sijn spore metter mouden", d. i. met zand, met aarde. De bewerker van II die 't woord *moude* blijkbaar niet kende, maakte er van: „ende decte sijn voetstappen mitten monde."

niet vermoeid door professorale deftigheid. Integendeel. De schrijftrant doet soms aan het luchtige denken van de conférencier. Maar zeker is 't dat de auteur de kunst verstaat om zijn wetenschap mede te delen op heldere, boeiende wijze. [1])

Mijn grote ingenomenheid met het werk belet niet dat ik enkele gebreken meen te zien.

Zo komt het mij voor dat de schrijver in zijn prijzenswaardig streven om het verband tussen literatuur en maatschappelike toestanden aan te tonen, nogal eens voor zeker door laat gaan, wat niet meer dan mogelik of zo men wil waarschijnlik is. Wij stuiten op verklaringen die doen vermoeden dat de balans van ons literairhistories weten door de auteur wat is geflatteerd. Laat ik als voorbeeld de kwestie van het Oudnederlands aanvoeren.

Het is een feit dat er geen nederlandse geschriften van vóór het laatst van de 12e eeuw bekend zijn. [2]) Volgens professor Kalff zijn ze er ook niet geweest. Wèl lag hier „poëtische stof voor het grijpen....; maar geen dichter die er de hand op legde om er een poëtisch werk in de volkstaal uit te scheppen."

Hoe weet Kalff dat? Pleit er niet iets voor 't vermoeden dat ook vóór 't jaar 1170 véél is verloren geraakt?

Maar: „het Dietsch.... werd (toen) nog niet als schrijftaal gebezigd....!"

Het komt er op aan dàt te bewijzen.

Welnu, een poging wordt daartoe gedaan. Alleen dàn, zegt de schrijver, zou men zich van de volkstaal (en niet van 't Latijn) voor letterkundige werken hebben bediend, indien „een krachtig nationaliteitsgevoel aanwezig ware geweest." In Duitsland o. a. had men dat: er ìs een oudhoogduitse literatuur. Men zoekt het vergeefs bij òns: oudnederlandse letterkunde ontbreekt.

Dit lijkt me niet meer dan een verklaring in schijn.

Want ligt de gevolgtrekking niet voor de hand: eerst als het nederlandse nationaliteitsgevoel krachtig geworden is, kan er een nederlandse literatuur ontstaan? Welnu, het is Kalff zelf

[1]) De korrektie van 't boek kon beter zijn. Zinstorende drukfouten zijn echter zeldzaam. De middelhoogduitse regels onderaan op blz. 47 zijn onverstaanbaar door verkeerd geplaatste aanhalingstekens.

[2]) De zogenaamde Wachtendonckse psalmen (10e eeuw) kunnen hier om verschillende redenen buiten beschouwing blijven.

die getuigt dat nog in de 13e eeuw „van het nationale in den vollen zin des woords eigenlijk niet gesproken kan worden!" [1])

Nog sterker: Maerlant behoort tot de eersten die zich bewust worden „van die gehechtheid aan den geboortegrond, die zulk een voornaam bestanddeel vormt van het nationaliteitsgevoel." En men beelde zich niet in, dat hij „tot die bewustheid .... uit zichzelven (is) gekomen. *Gautier de Chatillon* heeft hem door zijne *Alexandreis* op die gehechtheid aan den geboortegrond opmerkzaam gemaakt"! [2])

Maar tientallen van jaren al bestond er een letterkunde, eer Jacob van Maerlant van Gautier vernam dat hij zijn land liefhebben moest....

Het eigenlike nationaliteitsgevoel blijft echter nog eeuwen afwezig. Er is volgens Kalff in de 16e eeuw eerst sprake van *wordende nationaliteit.* [3])

Wordt hier m. i. een onjuiste verklaring gegeven, elders laat ons de auteur in het duister staan — en schijnt dat nauweliks te merken.

Hendrik van Veldeke schrijft in 1171 zijn Servatius-legende. 't Is een bewerking naar een latijns origineel en heeft geringe letterkundige waarde; 't „herinnert ons," zegt Kalff, „dat wij bij den aanvang van de ontwikkeling onzer literaire kunst staan". Dat kan toch zeker alleen betekenen: van Hendrik van Veldeke's werk kòn weinig worden verwacht; de man was een baanbreker, had geen voorgangers.

Maar een paar jaar later schrijft diezelfde Veldeke zijn Eneit, die (verduitst) in Duitsland bekend wordt (in Duitschland waar zich de literatuur al eeuwen had ontwikkeld!) — en plotseling staat daar diezelfde beginner, die Veldeke, onder de Duitsers als een beroemd man! — Hoe is zo iets mogelik?

Iets anders. Kalff vestigt er bij herhaling de aandacht op dat het individualisme zich in de middeleeuwen uiterst langzaam ontwikkelt. Wij nemen geen scherpbelijnde persoonlikheden waar. Maerlant vertoont wel „iets van een dichterlijke persoonlijkheid, maar schaduwachtig van omtrek. Eenige andere namen van dichters der 13e eeuw zijn tot ons gekomen, doch het zijn *slechts* namen.... Dat onpersoonlijke kenschetst een groot deel dezer poëzie als volkspoëzie". Maar ligt het niet voor de hand dat

[1]) Blz. 293.
[2]) Ald.
[3]) *Geschied. Ned. Lett.* XVIe eeuw, blz. XI.

dit vage en onpersoonlike allereerst een gevolg is van ònze gebrekkige kennis? En dat die middeleeuwse mensen lang niet zo schaduwachtig waren als wij ze zien?

Aan het toevallig (volgens hem niet-toevallig) bekend of niet bekend zijn van dichternamen, hecht Kalff naar 't mij voorkomt te veel gewicht. Hij ziet er een hulpmiddel in om kunstlied en kunstepos van volkslied en volksepos te onderscheiden. Wij weten niet wie 't Nibelungenlied in 't Middelnederlands heeft vertaald, wìe de auteurs zijn van Wisselau en Brandaen. „Dat is geen toeval, maar in overeenstemming met het onpersoonlijk karakter der volks-poëzie, in tegenstelling met de bekendheid van de auteurs der meer individueele kunstpoëzie...."

Dit is toch wat héél willekeurig! Moeten we nu de Ferguut tegenover de Walewein stellen? De Reinaert als kunstpoëzie tegenover de Cassamus?!

Nog even dien ik terug te komen op het individualisme, dat, naar het heet, in de tijd waarvan wij spreken, niet tot ontwikkeling geraakt. Er was een neiging om „de maagschap boven den enkeling" te stellen, „het samengestelde boven het enkele...." Die laatste zin, in z'n algemeenheid, wekt enig wantrouwen. Maar nù volgt het verrassende: „Wat wonder dat wij dezen geest der tijden terugvinden in die meest geestelijke uiting van het leven: de taal? Dat ook daar de synthese het wint van de analyse, *zooals blijkt uit de neiging tot het vormen van groote zin-complexen bij menigen middeleeuwschen schrijver?*" 1)

Het is bekend dat veel duitse geleerden zich aan wanhopig lange zin-complexen te buiten gaan. Dat er bij hun weinig sprake zou wezen van individualiteit is echter, meen ik, nooit gebleken. —

Soms schijnt het of professor Kalff zijn aantekeningen meer naast elkaar heeft gelegd dan tot een geheel verwerkt.

Zo deelt hij mede dat de hogere adel in Vlaanderen Frans kende; 't hoorde bij de opvoeding. Maar hij betwijfelt, dat de lagere adel „de voordracht van Fransche gedichten met eenig gemak kon volgen." En ten bewijze voert hij aan dat de Heilige Lutgardis — wier moeder van adel was — „in de veertig jaren die zij doorbracht in het klooster Aquiria bij Kamerijk,

1) Kursivering van mij.

waar men Fransch sprak, nauwelijks zooveel van die taal leeren (kon) dat zij daarin om brood kon vragen wanneer zij honger had." [1])

Het blijft bij dit ene bewijs. Het zou kunnen dienen bij de stelling dat in Lutgardis zeker iets heel „individualisties" stak. Maar dat de lagere adel in 't algemeen ééntalig was toont het evenmin aan als dat die adel buitengewoon hardleers mag worden genoemd. —

Vers 1075 van de Reinaert luidt:

„Wat cost Reinaerde scone tale?"

Op de overeenkomstige plaats van de franse Renart staat:

„Mes sa parole que li coste?"

Dat Willem dit vers heeft nagevolgd, kunnen wij „kwalijk betwijfelen". [2])

Maar nu vindt Kalff ergens in de Lorreinen:

„Want mi cost niet hoefsce tale".

Misschien mag men daaruit besluiten dat de uitdrukking: „mooie praatjes kosten geen geld" (in andere vorm) spreekwoordelik was in de middeleeuwen. Maar wij behoeven volstrekt niet „te vermoeden, dat Willem ook dit vers (uit de Lorreinen) gekend moet hebben"!

Iets dergelijks bij Dirc Potter, die het huwelik boven de ongehuwde staat verheft. Boendale had dit óók gedaan, en Kalff denkt aan invloed van Boendale.

Maar is 't niet waarschijnlik dat nagenoeg àlle dichters gedacht zullen hebben over de vraag: wat beter is, te trouwen of niet te trouwen? Dan is 't toch niet nodig te onderstellen dat Potter zich vóór het huwelik verklaarde — òmdat Boendale het aanbeval.

Maar ik eindig met het bespreken van kleinigheden; te eer omdat over het algemeen de beschouwingen en opvattingen van Kalff mij juist voorkomen.

Alleen nog een paar woorden over de Reinaert.

Ik zie niet in waarom ons Dierenepos juist onder de „Poëzie der Gemeenten" thuishoren zou.

1) Volgens Jan te Winkel (*Geschied. Ned. Lett.* I, 287) wilde zij geen Frans leren, om daardoor „eene mogelijke verkiezing tot priores" van haar klooster te ontgaan.

2) Vgl. ook de uitgave van Martin, Einleitung S. XXXIV.

Dat poorters en dorpers er van genoten hebben, geloof ik graag. Maar heeft zich de adel er niet evengoed bij verkneukeld?

Kalff noemt het gedicht „het rechte epos der gemeentenaren": list gaat er boven macht. Maar dàt zien we ook in verscheiden ridderromans. Om maar een enkel voorbeeld te noemen: Floris en Blancefloer, waarin de held alleen door list tot zijn geliefde doordringeu kan.

En dan: Reinaert zelf is allerminst het type van de plompe, werkzame, zwaar-op-de-hante derde-stand. Hij is een edelman, houdt er verschillende burchten op na, is aan de grootste heren van 't hof vermaagschapt.

En hoe worden de dorpers, Lamfroit's vrienden, niet uit de hoogte bespot! B.v. die „Ludolf metten crommen vingheren" die zo voornaam heet! De „best gheboren" van allen (op één na) want:

„Hughelijn metten crommen benen
Was syn vader, dat weet men wale."

en zijn moeder was

„vrouwe Ogherne
(ene) houtmakerigghe van lanternen."

Kalff noemt Reinaert een held naar het hart van „poorters en boeren, wier grove zinnelijkheid met moeite in band gehouden werd door het geloof en de wet, wier nuchter verstand gescherpt werd vooral door den lust naar voordeel en gewin" enz. Alles goed en wel. Maar heeft diezelfde Reinaert voor ons, beschaafde 20e-eeuwers, die niet graag met de middeleeuwse dorpers op eén lijn worden gesteld, niet nog altijd een buitengewoon grote aantrekkelikheid? En zou de middeleeuwse adel niet meer dan de burgerij van de *kunst* van 't gedicht hebben kunnen genieten?

Er is nog iets. Niet professor Kalff alleen, ook andere letterkundigen zien in de Reinaert een parodie [1]) op de ridderromans. Dat dit juist zou zijn, wil er bij mij zo grif niet in.

Zeker, aan die romans doet Willem ons herhaaldelik denken. Maar was het wel anders mogelik? De hoofdpersonen uit de Reinaert zijn mens-dieren. Dier in gedaante, in sommige eigen-

[1]) Het schijnt onzeker, of wel ieder die spreekt van parodie aan opzet om te *bespotten* denkt, aan de bedoeling om 't geparodieerde belachelik te maken. Prof. Kalff doet het wèl. Hij schrijft dat Willem de geest der parodie van 't franse gedicht uitnemend heeft gevat, en getoond „dat wapen van den spot voortreffelijk te kunnen hanteeren ook waar hij geen voorgangers vond" (blz. 198).

aardigheden. In denken, voelen, handelen veelal mens. Ook in hun spreken natuurlik. Dat de voorname dieren moesten gaan lijken op mensen uit hoger kringen, edelen vooral, maar ook geesteliken — 't lag voor de hand. Daardoor waren herinneringen aan ridderromans onvermijdelik. Maar daarom hebben we nog geen parodie!

Kalff citeert uit de Lancelot:

„Die meyer liep sere verbolgen:
Die scepenen gingen hem volgen.
Men geboet al ute daer,
Wat elc conste vinden vorwaer,
Waes 't riec, pike, vleghel, stocken,
Hake, sceppen, swingen, rocken,
Wat dat si gegripen conden.
Also alsi in haer ambacht stonden,
Nam elc dat ende volgede naer...."

De volgende verzen uit de Reinaert, waarin beschreven wordt hoe de dorpelingen op Brune, de beer, losstormen, hebben er grote gelijkenis mee:

„Doe volchde hem een mekel [groot] here.
Int dorp ne bleef man no wijf:
Den bere te nemene sijn lijf
Liep 't al dat lopen mochte.
Sulc was die enen bessem brochte,
Sulc enen vleghel, sulc een rake:
Sulc quam ghelopen met enen stake,
So si quamen van haren werke."

Maar nogmaals: is dit nu parodiëren van de stijl van een ridderroman?

Het grootste bewijs voor de parodie-hypothese ziet men gewoonlik in de proloog van de Reinaert.

Willem zegt daarin dat hij 't gedicht niet zou hebben geschreven, zo het hem niet was verzocht door een dame

„die in groter hoveschede
gherne keert hare saken."

Dergelijke mededelingen vinden wij ook nu en dan in de proloog van een ridderroman.

Maar weer vraag ik: Waarom is dit *parodie?* Waren „davonturen van Reinaerde" niet dubbel en dwars waard dat een echt dichter ze beschreef? Kan de dame die waarschijnlik goed bekend was met Willem, niet hebben begrepen dat juist hij met zijn geest en zijn groot talent de man was om Reinaert's lotgevallen te bewerken?

En zou 't niet enigszins vreemd zijn dat iemand zich er toe zet ridderromans te parodiëren en begint met de vermelding (enige aanduiding tevens van zijn persoon!) dat hij zo'n ridderroman (de Madoc) heeft gemaakt?

Zou eindelik Maerlant (of heeft hij 't fijne van de zaak niet begrepen?) de ridderromans èn de parodie er op, in één adem hebben genoemd, zoals hij deed toen hij zich aan het slot van zijn Rijmbijbel minachtend uitliet over:

„Madocs droom, Reinaerts (en) Arturs boerden?"

Er is ongetwijfeld satire in Willems werk. Satire op zelfgenoegzame, domme edelen, onontwikkelde geesteliken, onbeschaafde dorpers. Maar dat de ridder*romans* in de Reinaert worden geparodieerd — het lijkt mij niet bewezen.

Ik vind dit eerste deel van Kalff's *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* een goed, mooi boek. Het verruimt de blik en wekt voortdurend belangstelling voor onze literatuur-historie. Er spreekt iets eigens uit, iets persoonliks; zowel in de behandeling van de stof, als in de wijze van zeggen.

Blijken de volgende delen op gelijke hoogte te staan (en reden om dat te betwijfelen is er niet) dan zal professor Kalff na, hopen wij niet te lange tijd, ons een werk hebben geschonken waaraan behoefte bestond; en wel een werk van grote waarde.

DRAMATISCHE KUNST.

NICO VAN SUCHTELEN, *Kroisos*. Tragedie in vijf bedrijven [1]).

Bij het vergelijken van de tragedies der Ouden met die der latere literaturen, moet wel treffen het groote verschil in de opvatting van het tragische, van datgene wat den dieperen inhoud vormt van het voor onze oogen gebeurende. Zoowel in de oude tragedie als in de treurspelen van Shakspere, Racine, Ibsen is een beheerschende macht, een noodlot waartegen het individu worstelt, dat hem verderf en ondergang brengt. Is hier de overeenkomst — het verschil ligt in de wijze waarop dat noodlot zich openbaart en heerscht.

En dat verschil is van groote beteekenis.

In de tragedie der Ouden zien wij den mensch veelal als een volkomen beheerscht wezen, met wien de goden hun spel spelen, en nog meer, de Macht die ook de goden beheerscht. Door die Geheimzinnige is een den stervelingen onbekend vonnis geveld, de executie ervan geven de tragici te zien in het lijden hunner helden. De goden laten hem waarschuwen door raadselachtige orakels, en de mensch in zijn verblinding begrijpt den zin niet, loopt nogtans zijn verderf te gemoet. Hij weet soms — als Oedipus — wat als een bedreiging boven hem hangt, tracht het te ontkomen, wil niet de zonde begaan die tot zijn eeuwig verderf hem is opgelegd, maar meedoogenloos drijft het noodlot hem voort op den verkeerden weg. Er is iets in van het wreede spel der kat met de muis, der vernielende macht die telkens weer eenige speelruimte geeft, zeker toch 't volgende oogenblik weer te kunnen treffen.

Tegenover dat ontzagwekkende noodlot, hoe klein wordt daar de menschelijke schuld. De mensch is feilbaar en hij zal op een of ander oogenblik doen wat strijdig is met wat de hoogste zedewet beveelt, en daardoor — als gansch onschuldig offer valt hij niet. Maar — als we

---

1) Uit den bundel *Verzen*, Haarlem, Erven F. Bohn, waarover ik schreef in de Dec. afl. van den vorigen jaargang met de mededeeling dat ik op deze tragedie nog terug zou komen.

daartegenover stellen dat zijn lot al te voren bepaald is door de onwrikbare beslssing eener hoogste godheid, voor wier duistere besluiten zelfs de goden huiveren; dat het schuldbedrijven hem als 't ware opgelegd is, en vaak zijn rol als zoenoffer voor 't nog ongestrafte kwaad van gansch een geslacht hem bij zijn geboorte reeds werd toebedeeld, — dan blijkt in hoofdzaak dit het tragische: het blind in de hand werken van, het daarna als een vertwijfelde strijden tegen, en het eindelijk vernietigd worden door een overmachtig noodlot.

Hiermede hadden de latere tragici geen vrede. Hoe aangrijpend de worsteling zijn moge van het individu tegen het noodlot, hoe daarbij alle energieën zijner ziel tot volle werkzaamheid worden opgevoerd, de mensch is daarbij een te zeer beheerschte, een te zeer geheel buiten zijn eigen toedoen lijdende. Het gevoel voor recht dat eenig ethisch verband zoekt tusschen schuld en straf, kon op den duur geen vrede hebben met de ongelijkheid. En naarmate een andere levensbeschouwing zich baan brak, waarbij den wil van den mensch meer vrijheid gegeven werd, zijn invloed van grooter uitwerking geacht werd op zijn daden, naar die mate werd de absolute macht van het noodlot in de tragedie beperkt. Het bleef er heerschen, doch op andere wijze. De verhouding tot de schuld onderging de grootste verandering, er kwam een voor onze ethische voelingen veel zuiverder verhouding tusschen deze beide.

Niet door de onverbiddelijke Moira werd het in duister raadsbesluit vastgesteld, neen — het noodlot werd geboren uit de schuld van den mensch zelven. De essentie van het tragische werd gewijzigd. Het noodlot moge vaak nog ongeëvenredigd groot zijn vergeleken met de schuld, in elk geval was die schuld de oorzaak, de daad van den mensch zelven het uitgangspunt. En hoe meer verklaarbaar menschelijk de oorzaak zij van de verdere conflicten met het logisch onvermijdelijke, des te meer zullen wij aangegrepen worden door de worsteling van het individu daartegen, door zijn bezwijken daarvoor. De ziele-zuivering, die de Ouden voelden bij het onwrikbaar voltrekken van hunner hoogste Godheid wil ten koste van het geluk of het leven der helden, — wij voelen ze het weldadigst naarmate we het lijden der personen rechtstreeks verklaard zien uit hun eigen daden [1]).

De dichter N. van Suchtelen heeft, wat me niet alleen zeer verklaarbaar maar evenzeer verdedigbaar lijkt bij de dramatische behandeling van een

1) Schiller beproefde in zijn *Braut van Messina* het Grieksche noodlot-treurspel te doen herleven, doch het bleef bij de poging. De Schicksals-tragödien van hem navolgende dramaschrijvers, Zacharias Werner e. a., zijn grove nabootsingen, waarbij aan uiterlijke dingen en toevalligheden de noodlotsrol is toebedeeld.

gegeven aan de oude geschiedenis ontleend, ook de oude opvatting van het tragische gevolgd.

Zijn treurspel behandelt den ondergang van Kroisos, den door zijn rijkdommen spreekwoordelijk bekend geworden koning van Lydië.

Welnu, die ondergang, — al blijkt Kroisos, gelijk we dadelijk zien zullen, behept met de ijdelheid welke vaak het gevolg is van groote macht en grooten rijkdom, en al kunnen we dus uit zijn geschiedenis een exempel vinden voor de ethische waarheid: hoogmoed komt voor den val, — die ondergang is besloten over hem door de hooge goden. Kroisos moet het zoenoffer worden van een nog altijd niet geboete misdaad. Was niet zijn voorvader Gyges die de heerschappij der Mermnaden vestigde in Lydië, door een euveldaad, den moord gepleegd op den lichtvaardigen Kandaules, tot zijn koningschap geraakt?

In het vierde bedrijf, als de katastrofe nadert, laat de dichter het gansche tot nog toe door Kroisos ongeweten noodlot door een priester onthullen. Hier ligt het zwaartepunt niet der handeling — maar der tragiek.

Wee Kroisos! vijfde vorst uit der Mermnaden rij,
Wee, aan wiens schuldloos hoofd de schande wordt gewroken
Van Gyges' gruweldaad; uw glorie is voorbij,
De al-oude vloek vervuld die eens werd uitgesproken
Over 't geslacht dat door der Herakliden moord
Lydië heeft beheerscht. Wee, Kroisos, die uw handen
Rein hield als geen. Wee, wee, die door geen daad of woord
Ooit zondigde, wiens wil en wijsheid deze landen
Gewrocht heeft tot een lusthof voor uw volken, gij,
Grootmoedigste en rechtvaardigste, edelste aller vorsten!
Een god heeft u vervloekt; verloopen is 't getij
En boeten zult ge 't bloed dat uit Kandaules' borsten
Onschuldig stroomde.... O Heer, wat baat uw hooge deugd;
Een god heeft u vervloekt; mijn offers en gebeden,
Zij zijn versmaad.... Kroisos, r e c h t v a a r d i g h e i d n o c h d e u g d
W e n d e n h e t w e r k e n v a n e e n g o d - v e r v l o e k t v e r l e d e n[1]).

Al brengen wij van deze lofspraak in mindering de vleierij, waaraan Kroisos, die steeds naar priesterraad luisterde, blootstond, dan nog ligt hierin zuiver weergegeven de verhouding van de treurspel-helden tot datgene wat hen beheerschte. De godheid wil iemands ongeluk, moet een schuld wreken die sinds eeuwen rust op het geslacht der Atriden of der Labdakiden of der Mermnaden en „r e c h t v a a r d i g h e i d n o c h d e u g d w e n d e n h e t w e r k e n v a n e e n g o d - v e r v l o e k t v e r l e d e n."

Toch eischte het ethische gevoel van den toeschouwer eenige schuld óók bij den persoon, dien de verhevenste kwaliteiten niet zouden kunnen redden. 't Ware anders toch ook al te willekeurig wreed. En nu laat de

1) Ik spatieer.

treurspel-dichter zijn held lijden aan een zekere geestelijke verblinding, waardoor wat op zichzelf een deugd is, tot ondeugd verwordt, hoogheid ontaardt in hoogmoed, rechtvaardigheid in wreedheid, tevredenheid met zijn lot in zelfvoldaanheid en zelfoverschatting. Dit is echter maar een ethisch „doekje voor 't bloeden." We weten dat het noodlot toch komen moet. En als de mensch door zekere zedelijke dwaling het blindelings tegemoet loopt, dan is het toch de godheid die hem dat pad opstuurt. Quem perdere vult deus, prius dementat . . . [1]).

Van Suchtelen stelt derhalve Kroisos al bij zijn eerste optreden voor als een zeer zelfvoldaan mensch, een ijdel koning, een koninklijke pochhans. Hij heeft bezoek van den Griekschen wijsgeer Solon, wandelt met hem op het terras van zijn burcht tegen val-avond. Aan den voet van den Tmolos waarop de burcht gebouwd is, breidt zich Sardes uit en over de stad heen ziet men de vlakte met den Hermos en den Paktolos die ook door de stad stroomt. Terzijde het Gyges-meer waarin de Hermos uitmondt en aan welks oever de reusachtige graftomben der Lydische koningen verrijzen.

Deze aanwijzingen zijn voldoende om onze fantazie te hulp te komen. We zien den prachtig gekleeden koning met den eenvoudigen wijsgeer in gesprek, en op een afstand zijn schoondochter, zijn veldoversten eenige edellieden en slaven. Het uitzicht is grootsch, en straks als de vreugdevuren der nieuwe overwinningen zullen opvlammen uit de rijke stad daar beneden, wordt het een apotheoze van weelde en glorie.

Kroisos kennen we in zijn zwakheid zoodra van Suchtelen hem voor 't eerst het woord doet richten tegen Solon.

Van nieuwe zege werd mij heden weer bericht.
Het anker heeft mijn vloot nog niet een maand gelicht
Of triomfantlijk keert zij tot mijn haven weder,
Nog rijker toegerust en tot den strijd gereeder
Dan toen zij henenvoer. Bezwaard van oorlogsbuit,
Van kostbaarheên en vee, van slaven en van vrouwen,
Nadert zij langzaam, maar 't gerucht ging haar vooruit
En sprak bij monde van wien ik het best vertrouwen
Kan, Atys [2]) zelf, die mij zoo ganschlijk onverwacht
De tijding van zijn strijd en overwinning bracht.
Zooals een leeuw die door zijn wijd-beheerschte landen
Langzaam zijn prooi voortsleept, zoo nadert thans mijn vloot;
Doch weldra zullen overal langs Lydiëns stranden
De welkomstvuren opslaan en een morgenrood
Van nieuwen luister over deze stad doen gloren,
Van eene heerschappij door niets meer te verstoren,
En van een macht zoo hoog dat geen haar ooit verneêrt.

1) Wien de godheid verderven wil, slaat zij eerst met geestelijke verblinding.
2) Kroisos' zoon.

Vooral in de twee laatste verzen hooren we den hoogmoedige. Hij wordt dan ook door den wijzen Solon dadelijk terecht gewezen:

Nog weinig hebt ge, Kroisos, van 't geluk geleerd.

uit welke woorden wij tevens de waarschuwing hooren voor geluks onbestendigheid.

Direct maakt de dichter nu gebruik van het bekende verhaal hoe Kroisos aan Solon vroeg wien hij den gelukkigsten mensch acht, waarop deze, na eerst genoemd te hebben den in eere gesneuvelden Athener Tellos en de twee jongelingen, Kleobis en Biton, die na een daad van groote kinderliefde in een tempel stierven, eindelijk den misnoegden koning zei, dat niemand gelukkig kan geprezen worden vóór zijn dood.

De dichter laat Solon echter verder gaan, en hem zeggen:

Sterven is 't zaligst lot

met deze uitweiding:

O kind'ren [1]) dat de dooden
Toch tot u spraken! ziet, wien is er niet ontvloden
Wat hem het liefst eens was; wie onder menschen had
Standvastig tot het eind wat hij aan vreugd bezat?
Groot is der goden nijd, standvastigheid gedogen
Zij nimmer; want zooals de dauw wordt opgezogen
Door 't heldere gestraal der morgenlijke zon,
Zoo wordt ook telken dag wat ons de Moira spon
Ontheven....

Ik kan de laatste verzen niet gelukkig vinden, noch in beeld noch in expressie. Immers het adjectief „heldere" voor „gestraal" geeft geen verklaring van of versterking aan het „opzuigende" vermogen der zon, en zou dus beter door „dorstige" vervangen kunnen worden, maar tevens is er een leemte door het absolute gebruik van „ontheven".

Intusschen — het hoofd-motief is voldoende aangegeven — we weten nu wat ons wacht.

Solon is de weeprofeet, op wiens woorden Kroisos geen acht slaat en waaraan hij eerst denken zal als het noodlot zich over hem voltrekt.

Het eerste zal 't hem treffen in zijn, in dit treurspel [2]), eenigen zoon, Atys. Van hem is 't tweede bedrijf vervuld. De bijgeloovige koning werd gewaarschuwd door een orakel, dat zijn zoon door een speersteek sterven zal. Op aandringen van Atys, gesteund door Aryanis, wordt hem toch toegestaan te gaan jagen, nu een groot everzwijn het land onveilig maakt. Adrastos,

1) Hij spreekt hier tevens tegen Kroisos' schoondochter Aryanis en den veldheer Ninos.

2) Volgens Herodotus had hij ook nog een doofstommen zoon die, toen hij zijn vader in doodsgevaar zag, plotseling de spraak terug kreeg.

een door Kroisos beweldadigde die tot hem gevloden was nadat hij uit onvoorzichtigheid zijn eigen broeder gedood had, zal Atys vergezellen. Maar op Adrastos rust een vloek: hij brengt den dood met zich en door zijn speer valt Atys op de jacht. Het duistere voorvoelen van Kroisos en het binnendragen van Atys' lijk is de hoofdinhoud van het derde bedrijf. Nu volgt het eene ongeluk het andere — de Lydiërs zijn door de Perzen overvallen, Sardes wordt genomen, in brand gestoken, en Kroisos houdt zich met zijn getrouwen bereid om als laatste offers te vallen. Op het binnenhof van 't paleis is een brandstapel opgericht: daar boven op troont Kroisos, en de vrouwen met brandende fakkels moeten zoodra een Pers den burcht betreedt den stapel aansteken. Dit geschiedt, maar de goden willen het offer niet, een zwaar onweer barst plotseling los, een wolkbreuk bluscht het brandend hout. Kuros (Cyrus) is inmiddels toegesneld en bewijst Kroisos genade.

Ten slotte komt een Medisch Magiër, die in de zege van Kuros de overwinning ziet van Ormuz over Ahriman:

Mithra! wiens heilig licht weer daagt en van de toppen
Der bergen over nachtverzonken landen glanst,
O dageraad die rond de wit-gekruinde koppen
Als een robijnen kroon van schitteringen kranst;
Gij die den nacht bedwingt waarin duizend demonen
Tegen der godheid schepping stormen en hun kwaad
De macht van Ormuz blindt zooals de zandcyclonen
In een woestijn de zon met hun vaalgrauw gewaad
Omhangen en bekleên; die nacht waarin de spoken
En roovers rondgaan en der menschen stal en huis
Van schrik vervullen; wolf en jakhals, al 't gespuis
Der hel is tot der weerld verwoesting losgebroken;
O hoog-gezegend licht dat dezen nacht verwon,
Geweld'ge God voor wien Ahriman's horden vluchten!
Opnieuw is de aarde ontwaakt, een nieuwe dag begon,
En 't luide leven vult opnieuw de zuivre luchten;
Mithra! uw rijk breekt aan en Ormuz' schepping staat
Levend, geweldig, in uw grooten dageraad.

'k Heb dit slot geciteerd omdat het mij voorkomt de plaats in te nemen aan 't slot van het laatste bedrijf van iets wat ik aan het einde der andere bedrijven gemist heb. Namelijk het Koor. Me dunkt, zoo iemand, dan was Van Suchtelen de dichter die, — evenals hij nu het bizonder gebeuren tot algemeene beteekenis uitbreidt in wat voor mij een Koor van Magiers is, — van elk bedrijf de dramatisch-ethische beteekenis kon onderlijnen door zinrijken Reizang. Want, gelijk ik reeds aantoonde in mijn beoordeeling van zijn Verzen: in zijn poëzie zoeken wijsheid en schoonheid een harmonisch verband.

Er zijn de laatste jaren heel wat pogingen gedaan tot een in-eere-herstel van het drama-in-verzen. Royaards heeft er naar uitgezien als een zoekende. Welnu — ik acht dit treurspel van Van Suchtelen in zijn beknoptheid een der best geslaagde pogingen. Misschien zou het slot-tooneel wat veel van de tooneelschikking eischen. Als dramatische compozitie geeft het een logisch voortschrijdende handeling, de hoofdpersonen zijn psychologisch goed verklaard en in hun karakter volgehouden. Daarbij — over 't geheel is er in de alexandrijnen veel schoonheid van rythme en klank. De bouw der verzen is sierlijk en vrij, de midden-caesuur niet slaafs gehandhaafd, en hun beweging is in harmonie met de gemoedsstemming die ze hebben weer te geven.

Als voorbeeld van bizonder gelukkige, en — wat het zijn moet — dramatische zegging in poëtische taal, tevens karakteristiek, citeer ik nog het volgende uit het Derde Bedrijf.

Kroisos zit neerslachtig op zijn troon, bang voor naderend onheil. Ninos, de veldheer tracht hem op te wekken; Zeus zelf heeft het hoofd wel eens omwolkt, maar de stormen verstrooien de nevelen....

Aryanis. (*zich aan Kroisos' voeten zettend.*) Of zachtkens aangeschreden
Zet zich aan zijnen voet Athene en bidt en vleit....
Dan glimlacht Zeus en houdt zijn zware hand geleid
Om 't blondbestroomde hoofd, lief dochterkens gebeden
Verklaren zijn gelaat dat als een zon opgloeit
Uit wijkend wolkenwaas zoo 't lachen overvloeit.

Kroisos. Lief-dochterken!

Aryanis. Kroisos, gij glimlacht? Ach maar even....
Om mijnentwil... uw ziel is zorgelijk gebleven.....

Ninos. Maar zorg is nutteloos. Wien redde uit een gevaar
Voorzorgelijk gepeins! Kon Zeus Titanen vellen
Door denken? Sloeg hij zoo de tuimelende schaar,
Den steil gestegen storm der reuzige rebellen
Ruglings den hemel uit?

Kroisos. Om niets!.... en Kroisos vreest....
Door eenen waan laat ik mijn redeloozen geest
Zich warren in een wats van zelfgesponnen zorgen,....
Wat welt er in mijn ziel.... raadselig, diep-verborgen?....

Nu ons tooneel zich maar bij uitzondering de weelde schijnt te mogen veroorloven van een drama in verzen te geven, hebben meer en meer de voordrachten van dergelijke werken de aandacht getrokken. Ik noem maar *Julius Caesar* en *Richard II* door Royaards, *Oedipus*, *Starkadd* en *Koning Svend* door Albert Vogel. Mij dunkt *Kroisos* moet voor wie zich op de kunst van dramatisch reciet toeleggen een lang niet te versmaden aanwinst zijn.

W. G. v. N.

LITERATUUR.

HENRI BOREL, *Wijsheid en Schoonheid uit Indië*, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon.
J. B. RUZIUS, *„Heilig Indië"*, 2 dln. Bussum, C. A. J. van Dishoeck.

Van het zoo terecht bewonderde *Wijsheid en Schoonheid uit China* gaf Henri Borel in dit nieuwe boek een tegenhanger. Doch hij is ditmaal meer geroerd geweest door de Schoonheid dan getroffen door de Wijsheid. 't Is een verzameling geworden van indrukken, weergegeven in die wel eens wat weeke, zacht deinende en klankrijke taal, waardoor deze schrijver zoo velen bekoord heeft. Zijn eerste werk was daardoor iets nieuws in onze jongere letteren.

Borel is zeer gevoelig voor Oostersche schoonheid. En hij bezit ontegenzeggelijk de niet geringe gaaf, dat vreemde en den meesten onzer onbekend-schoone in gevoelige woorden ons naderbij te brengen, er onze sympathie voor te wekken. Ik herinner me nog hoe mij troffen die sierlijke schilderingen van het Chineesche tooneel, die de innerlijke bewogenheid door dat uitheemsche wondermooie gebaren tot zoo overtuigende uiting bracht.

Dan de schoonheid van de Indische natuur. Vooral in *Een droom*, waarin het gevoel voor het menschelijke me vaak onzuiver docht, maar waarvan toch de liefde van den schrijver voor de tropische heerlijkheid van het land, als een inwijding was in de bekoringen van een onbekende omgeving. Henri Borel heeft in die verre landen een eigen schoonheid gevonden, en te midden van die schoonheid ook gevoeld hoezeer wij Westerlingen verschillen van de donkerkleurige Oosterlingen, in wier ziel een zoo gansch ander leven ons als een geheimenis bleef.

Hij kwam daar met het superioriteits-bewustzijn van den orang-blanda tegenover een menschensoort van minder gehalte. En menigmaal stond hij met zijn Westersche begrippen en opvattingen beschaamd tegenover zeer fijne uitingen van kieschheid en kuischheid, van innerlijke beschaving en uiterlijk decorum. Want in het dagelijksche leven van die

Oosterlingen, in hun bewegen, hun gang, hun dans, hun plechtigheden, hun vertooningen, hun uitingen van vreugde en smart vond hij een fijne harmonie, waartegen de gedragingen van de superieure Westerlingen vaak een-en-al grofheid werd.

Waren hier niet de overblijfselen van een beschaving uit verre eeuwen, toen de Westerlingen nog als ruwe barbaren leefden, een beschaving waarvoor nog de ruïnen van grootsche bouwwerken als kunstvolle getuigenissen eerbied vroegen?

Eerbied daardoor ook voor den donkerkleurigen broeder?

Is dat niet de wijsheid welke hem de schoonheid daar in 't verre Oosten leerde?

Er is zoo vaak in onze verhouding tot den aan ons gezag onderworpen Oosterling gesproken van filanthropie — nog wel van ziekelijke filanthropie — wanneer een beroep werd gedaan op christelijke gevoelens. Daarin — in dat verwijt — lag tevens opgesloten de van-zelf-vaststaande superioriteit. Dat wij met die tot een neerbuigende goedheid te verlagen er tòch niet kwamen, dat na zooveel eeuwen van overheersching ook in milderen vorm de ziel van den Oosterling nog een geheim bleef voor den Westerling — 't is overbekend. Augusta de Wit heeft het laatst in *De Godin die wacht* op het onvoldoende van zulk een streven van uit de hoogte gewezen.

Henri Borel predikt dus als wijsheid: eerbied. En hij wil blijkbaar dien aankweeken door onze aandacht in te roepen voor de schoonheid. Maar is dit niet de stem eens roepende in de woestijn? Hoeveel Westerlingen die naar ginds gaan om te werken voor 't gouvernement of voor den eigen buidel of voor beide, brengen schoonheidszin, ontvankelijkheid mee? Zie ons volk — in de allen omvattende beteekenis — eens in zijn uitspanningen, vermaken, kunstliefde en kunstgedoe. Zie de menigte eens bij feestelijke drukte van welken aard ook. Waar blijft het decorum, waar de fijne vorm, waar de beleefdheid, als 't er op aan komt een ander vóór te zijn? Kan iemand die dat gadeslaat aan werkelijke „beschaving" denken?

En die „beschaving" levert aan Indië haar contingent. Die „beschaving" welke hier zich vaak met amuzementen verlustigt van het geringste allooi, na een avond te voren vromelijk zich verveeld te hebben bij muziekuitvoeringen, die 't mode is bij te wonen, staat plotseling superieur in Indië. En de Oosterling met zijn gevoel voor decorum, waar Borel ons zoo vaak en overtuigend van verhaalde, met zijn sierlijkheid in 't feestvieren, zijn echte innige aandacht bij 't wayang-vertoonen, zijn gamelan, zijn harmonisch bewegen in gang en dans.... wat moet hij denken, hij de zwijgende met zijn diep-donkere oogen, van die „meerderen" met hun ruwheid, hun opschetterende, vaak valsche kopermuziek, hun „balgespring"?

Hoe leelijk het wordt als hij ons gaat nadoen: *Een bezoek bij den sultan van Linga* kan het ons vertellen. Er mag in de overige schetsen hier en

daar iets te sterk gepoëtizeerd zijn, de liefde voor zijn onderwerp heeft mogelijk den schrijver wel eens wat te ver gevoerd, — welnu, doe er als nuchter Hollander wat àf — en blijft over wat te lang niet gezien, niet bewonderd, niet geëerbiedigd werd.

Behalve de verheerlijkingen van 't Indische volksleven in schoonheid, bevat dit boek een uitgewerkte beschrijving van Singapore. En voor mij — die tegen enkele romans van Borel groote bezwaren heb geopperd — is 't nu een behoefte om een brokje van de meest alle meesterlijke beschrijvingen hier in te lasschen. Hij heeft eerst de Japansche wijk bezocht, komt nu bij avond in de Chineesche.

„Deze Chineesche straten-wijk is een verschrikking, een benauwing van verrotting en vuil, maar óók een apothéose, een paradijs van kleur en goud en pracht. Het leven gaat hier dampend en walmend en goudelend en stralend, over de roode, bloedige aarde. Zóó loop ik van de eene straat in de andere, en vooral liggen de lillende stukken vleesch, de rookende darmen, de stinkende inktvisschen langs mij in de warongs; ik zie vruchten, vurig en heet als grimmige beesten met prikkels en stekels, vruchten als goud en vuur en bloed, alles lijkt hier te fonkelen en te branden van hitte en hartstocht en opgegaarde zon, en rusteloos jagen de ratelende ricksha's [1]) mij voorbij, en vreemd komen telkens warme, bruin-gele, glimmende chineezengezichten voor mijn oogen loenschen, wijl van boven de muziek uit theehuizen en lustwaranden neêrzwiept en tingelt als een gouden en zilveren regen, onverbiddelijk, striemend, kittelend, met snerpende gillen van violen en tokkelende tinkeling van luiten. — De kleuren laaien voor mijn oogen, mijn ooren tinkelen van felle muziek, de walmen en dampen slaan mij tegen, alles brandt en vlamt en bloedt om mij heen, en 't is of een duizeling mij voort wil tuimelen, met die razende, ratelende warreling mee; ik voel den lust om óók te gillen, te schreeuwen als een dolle, en als een razende voort te rennen, met die kletterende ricksha's mee, al dat vuur en dat goud tegemoet dat vóór mij laaiert en loeit, zóó als een razend paard rent den vlammendood tegemoet."

In één opzicht doen deze verzamelde schetsen elkaar wel eens afbreuk, nl. hierin: dat de schrijver wel wat dikwijls, en wat veel met dezelfde, persoonlijke gevoelsuitingen tusschen beide komt. Doch in veel bladzijden van fraai gestyleerd en doorvoeld proza is Borel hier op zijn best.

* * *

Het tweedeelig boek van den heer J. B. Ruzius is een protest.
Indië is belasterd.

1) Lichte, elk door een koelie getrokken wagentjes.

Henri Borel heeft het gedaan en Bas Veth heeft het gedaan en andere deden hetzelfde. Zij hebben gezegd dat het Indische klimaat op de meeste Nederlanders een slechten, ontzenuwenden invloed heeft, dat zij er vermoeid en energieloos worden, dat de beste kwaliteiten van 't blanke ras verloren gaan onder de tropenhitte en in 't veelal kleinsteedsche der Indische samenleving. Er is verteld dat de naijver van militaire en civiele autoriteiten zich vaak op de kleingeestigste wijze uit, dat de vormendienst er heerscht tot in 't belachelijke, niet zelden tot nadeel van de belangen waarvoor gewaakt moest worden. Zekere heer Jäger schreef een dikken roman alleen hierover onder den titel *Toga en Degen*. En in *Janneke de Pionierster*, het sympathiek-frissche boek van Louise B. B. zagen we de verwording van eenige Westerlingen op een eenzame buitenpost, waar alleen afleiding te vinden was in genietingen waarbij de maag meer dan haar recht kreeg.

Dat alles doet den heer Ruzius op blz. 57 van zijn Tweede Deel zeggen:

„Gij jonge mannen en vrouwen, die gereed staat de verre reis naar 't vreemde land te beginnen, wien 't hart nog angstig klopt na het lezen van Veth's boek over Indië, „het bagno Indië," — en gij ouders, die uw kinderen dáár weet, in 't land, waarvan ge met zooveel zorg hebt gelezen in boeken en tijdschriften, in dagbladen ook, waarin goedkoope verslaggevers los trekken op Indië, op ons land, op eigen volk, God betere 't, waarin ze kolommen vulden over de verdorven maatschappij dáár, omdat het bezwadderen van 't schoone land hier getolereerd wordt, omdat het en vogue is, — ge zult ook dit boek ter hand nemen; lachend zult ge mijn stem aanhooren en — twijfelen."

Tot zoo ver.

Ieder merkt het, de schrijver is verontwaardigd en tracht met klem te protesteeren. Maar.... het gaat niet best — hij kan de overtuigende woorden niet vinden, wordt pathetisch en als we twijfelen dan is het niet aan zijn goede bedoeling, maar aan het afdoende van een dergelijke ontboezeming. Zoodra als hij begint over die „dagbladen, waarin goedkoope verslaggevers lostrekken op Indië" — klinkt het wat vreemd. Beter was het man en paard te noemen. Eerstens omdat wij nooit gehoord hebben dat de journalistiek in Indische bladen, — of zijn Hollandsche bedoeld? — zoo slecht betaald wordt (alles is betrekkelijk: de heer Ruzius is of was ambtenaar en vindt hun honorarium misschien hongerloon), en tweedens omdat we niet weten waar door die geïncrimineerde penvoerders verslag van gegeven wordt of werd, iets dat tot rechte beoordeeling van de zaak werkelijk iets zou afdoen.

Maar de schrijver heeft het niet op de verslaggevers begrepen, dat wordt al duidelijker wanneer hij op de volgende bladzij het heeft over een recensie, die hij in zijn Ochtendblad las over het terecht geprezen

blijspel des heeren Schuil *Gedeballoteerd*, hetwelk de heer Ruzius niet „typisch Indisch", maar „typisch menschelijk" vindt. Des te beter!... zou ik zeggen. Het typisch menschelijke in het typisch Indische, mèt de komische overdrijving, waartoe niemand den blijspel-schrijver het recht kan ontzeggen.

Doch die verslaggever heeft het misdaan.

„Neen, heer verslaggever! die na de voorstelling nog tijd hebt gevonden om in vroolijk gezelschap een pot bier te drinken, voor ge u zettet aan uw schrijftafel om er in enkele oogenblikken een kort verslag van de opvoering te geven en er een breedvoerige beschouwing over de verdorven Indische maatschappij aan vast te knoopen."

Zulke uitvallen doen inderdaad twijfelen... Of ook niet des heeren Ruzius' zenuwen onder den invloed van 't Indische klimaat wat overprikkeld geraakt zijn en hij daardoor zijn naam met eere draagt? Waarom dien verslaggever zijn glaasje bier te misgunnen en het vroolijke gezelschap waarvan hij stellig niet làng genieten kan, de nachtwerker, wien de taak is opgelegd „een kort verslag aan een breedvoerige beschouwing vast te knoopen", opdat de actieve of non-actieve schouwburg-ganger, na de voorstelling rustig te bed gegaan, aan zijn ontbijt zich al zal kunnen ergeren!... Maar — de schrijver doet zich hier slechter voor dan hij is. Of zijn humeur wat geleden heeft onder de jarenlang gevoelde tropen-zon, die hem — hij erkent het zelf — in den aanvang van zijn loopbaan zoo gehinderd heeft, dan wel door de vele verplaatsingen, die plaag voor den O.-I.-ambtenaar, welke voor hem en zijn lieve Bets — als kinderloozen — toch gemakkelijker te dulden vielen dan voor anderen, ik laat het in 't midden, al moeten wij het door zulke onrechtmatige uitvallen en door zijn mopperen over het Hollandsche klimaat en onze woningen, wel eens vermoeden.

Hij is een gevoelig man met een goed hart — een beste kerel! zouden we familiaar zeggen.

„Het boek van Bas Veth is nooit ernstig weerlegd." Daar zit 'm de kneep. Dat kan hij niet verkroppen. Want hij heeft Indië lief gekregen en nu hij op het punt was weer de „uitreis" te beginnen, heeft hij van die liefde willen getuigen „ook tegen den luiden vloek in van honderd anderen, zoo het zijn moet!"

Dat getuigenis is een verhaal geworden. Een verhaal van zijn eigen leven en ervaringen in de tropen. En al brengt het na ál wat in de laatste jaren in romantische en onromantische inkleeding verteld is van 't warme land, weinig nieuws, al zijn de meeste uitdrukkingen die de heer Ruzius nog noodig vindt in een lange lijst van aanteekeningen — niet heel practisch: alleen achter het twéédе deel — te verklaren, in Holland al gemeengoed geworden: ja al mocht zelfs het doel om liefde te wekken voor de Indische

maatschappij niet zoo ten volle bereikt worden als hij dat wel wenscht — één doel bereikt hij stellig, sympathie te winnen voor hem zelven en zijn goedhartige, flinke vrouw, zijn Bets. Moge het al geen boek zijn van veel literaire waarde, 't is er een van warme menschelijkheid. We voelen in alles de overtuigdheid van den schrijver, zijn goede trouw, die hem zonder jacht op mooie woorden doet vertellen van die jaren, ginds doorgebracht. Hij doet het gemoedelijk, zoo in den trant van iemand die nu en dan zich zelf in de reden valt, of plotseling het woord richt tot afwezigen die hij iets aantoonen of iets weerleggen wil, gaat dan weer door, lascht er een herinnering tusschen of een vergelijking met toestanden elders, verhaalt even ernstig het aannemen van een vasten leverancier den eersten morgen van hun vestiging, als de tocht met zijn vrouw van Watoe Gedeh naar Soerabaia, op het bericht dat haar moeder plotseling overleden is.

In het verhaal van die reis is veel goeds — het doet vermoeden wat de heer Ruzius als schrijver zou kùnnen, indien hij eens géén pleidooi wou leveren. De reis gaat per „bendy-milord van den president". Het weer is slecht. Door de vele regens is de Bengawan bij Plosso sterk gerezen; daar is de overvaart. Drie breede prauwen, met elkaar verbonden en overdekt met een gevlochten bamboe, vormen de pont. Zoodra het rijtuig er op staat worden de paarden uitgespannen.

„De strengen werden losgegooid, de boom neergelaten; instinctmatig-kalm, rustig, bleven de paarden staan, alsof ze voelden, dat elke beweging noodlottig kon zijn.

„Over het spatbord heen zagen we de uitstekende nebben van de prauwen, — verder niets dan water, borrelend, kuilend, schuimend water! De regen sloeg ons in 't gezicht.

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Zwoegend worstelde het twaalftal koelies met den fellen stroom. Ze drukten de boomen diep in de vereelte schouders, steunden, strekten het naakte lichaam, waarvan elke spier opbolde dan, verzetten voet voor voet op den glibberigen vloer van gevlochten bamboe, vuurden elkaar aan tot uiterste krachtsinspanning door 't kloppen met de vlakke hand tegen de prauwborden, waarvan de rythme verbroken werd, als zij de staken als op de maat trokken uit den slikbodem en terug draafden naar de voorplecht voor een nieuwen gang.

„Dan, grommend, wonnen ze weer enkele voeten op den oever, die langzaam, langzaam voorbijgleed.

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Aan de monding van een kreek had het wilde water zich een weg gebaand over het land heen; de armelijke stroodaken van een verwoeste dessa staken verwaaid op uit den grijzen vloed.

„... Luider en luider schreeuwden de koelies, heviger werd hun strijd. De rivier zoog het water op uit de overstroomde lage landen; van rechts gulpte een nieuwe watermassa aan.

„Boomstammen dreven voorbij; met de natte bladerklissen aan de opstekende lange takken gaven ze den indruk van drenkelingen in doodsangst...

„Bamboe-vlechtwerk, dat een dak had gedragen in de dessa, kuilde op, hoog boven het watervlak uit; de zwiepende, trillende reepen klepperden tegen elkaar aan, verdwenen dan in de diepte, meegesleurd door de draaiende, wentelende kolken. Achter, op de hoeken van de pont, knoerpten nu ook de korte pagaaien in de rottan-stroppen.

„Een luid, kort bevel volgde vandaar.

„De pont week meer en meer van den wal.

„Met inspanning van al hun krachten duwden de koelies den gang aan, zoolang ze met de boomen nog even grond konden krijgen; — totdat hijgend, steunend, achterop de roeiers alleen werkten op de korte, zware riemen en de anderen met zwaargaande borst stonden te kijken, hoe de jagende stroom het logge pontgevaarte voortdreef.

„'t Was een oogenblik van groote spanning. De hooge overwal met de boomtoppen er boven uit dreef snel voorbij, maar — naderde toch! Ja, we naderden!

„En of 't water schuimend opgolfde voor tegen de prauwstevens, of de wagen onder ons trilde, schudde op de veeren, toch ademden we reeds op uit looden angst zwaarte.

„We naderden, naderden".

Me dunkt uit deze bladzijde blijkt voldoende wat de heer Ruzius in zijn beste oogenblikken vermag, tevens dat een boek waaruit meer dergelijke fragmenten te lichten zijn, ondanks veel bedenkelijks, toch van talent getuigt en de schrijver het best zal doen zich voortaan niet door boosheid of verontwaardiging te laten verleiden tot het houden van weinig overtuigende pathetische speeches in een werk van deze soort. De fantazie en het talent voor het schrijven van „geniale pamfletten" zijn maar het deel van zeer enkelen.

* * *

L. DE ROOY VAN HEERLEN, *Het Liefdeleven van Leo Trelong*. Amersfoort, Valkhoff & Co.

„Dat was de grote smart in zijn jong leven: zijn lelikheid, zijn slungelig lichaam, zijn lelik gezicht vooral, het rosse haar, de bleke en bruinrood-gevlekte magere wangen, de fletsgrijze ogen.

„Spiegels waren hatelike dingen voor hem. Die grote vooral, zooals

in de stad de enorme spiegelruit van „De Ster", waarin hij opeens, als hij rustig-gelukkig te droomen liep, zichzelf languit zag tot hevig beroerende schrik, treiterig een klaar-groot beeld. Als hij er aan dacht — en dat gebeurde meestal — liep hij er langs, ekspres 't hoofd afwendend. Maar als hij een nieuw pak aan had of een nieuwe demi, dacht hij: Laat ik eens proberen, misschien nu? Doch altijd hetzelfde: Boven zijn nieuw kostuum of zwierige demi grijnsde zijn hoofd. Dàt alleen zag hij steeds, altijd-gelijk, bleek-lelik; en verschrikt, bedroefd stapte hij haastig verder, 't magazijn voorbij.

„'s Avonds, in de stilte van zijn studeerkamertje, achter de zware gordijnen afsluitend de vijandige buitenwereld, bij het kunstlicht dat verinnigt en onwerkelik maakt, voelde hij zijn lelikheid minder, verdreef hij dikwels het pijnend denken maar door 't zich fantazeren van een heerlik hoe-'t-zou-kunnen-zijn. Vooral ook in de dromenwekkende onwezenlikheid van de nacht spande zich zijn verbeelding zó hevig, dat fantazie werkelikheid scheen te zijn: dan was hij de mooie ridder van zijn boeken, die komt, ziet en overwint, de onweerstaanbare salonheld, die achteloos leunend tegen een schoorsteenmantel, geestige woordjes laad fladderen naar kokette dames. Dan flirtte en schertste hij, en beleefde wonderheerlike avonturen met héél mooi meisjes.

„Maar de volgende dag was hij de doodgewone gymnaziast, de slungelige rooie Leo, een jongen zooals er zooveel zijn, alleen leliker dan de meeste andere."

Het liefdeleven dus van een leelijken jongen — dat is de inhoud van dit boek. Van een jongen, zich zijn leelijkheid aldoor bewust, voor wien ze een obsessie wordt. Want — en hierin ligt de tragiek van 't verhaal — er is een groote tegenstelling tusschen innerlijk en uiterlijk.

Leo is uiterst fijngevoelig, een dweper, een dichter, een idealist. Als zoodanig door zijn leelijkheid dubbel beschroomd tegenover jonge meisjes, die hij op een afstand verheerlijkt.

De schrijver doet hem ons kennen in drie tijdperken.

Eerst als gymnaziast. Hij woont in bij een tante met haar hem onsympathieke dochter, en als jongen voelt hij door een eerste verliefdheid op een blond rank kindje, — zijn overbuurtje dat hij heimelijk bespiedt doch niet durft naderen, — alle innigheid van zijn ziel ontwaken. Doch tevens wordt in hem wakker de eerste zinnelijkheid. Het is heel zuiver gevoeld dat de auteur deze beide neigingen op dien leeftijd zoo streng gescheiden houdt, dat hij voor elke een ander doel laat kiezen.

Maar nòch in de eene, nòch in de andere richting heeft deze sensitieve blonde jongen succes. En de wijsheid van zijn vriend Frank die hem zegt: „Je hebt een rooie kop, maar dat beteekent niets. Bij de meeste

meisjes komt 't niet aan op mooiheid. Als je maar durft, je moet brutaal zijn..." — deze wijsheid brengt hèm niet veel verder.

In de tweede periode van dit jonge leven heeft Leo een gemiddelde gevonden, dat hem natuurlijk tot teleurstelling voert. Als student komt hij in relatie met een „scharreltje." Doch hij staat tegenover zulk een vrijwel wereldwijs meisje als een groen, woont met haar in 't zelfde huis, maar eerbiedigt het vrouwelijke, dat hem eindelijk na lang smachten, wel niet in idealen maar toch in vriendelijken vorm nabij komt, zoo zéér, dat het meisje zelf, heel andere behandeling gewend, en houdend van knappe, pretmakende mannen, gauw van zijn platonische vereering genoeg krijgt.

Na die, toch wel pijnlijke ervaring nadert het geluk. Gepromoveerd en als journalist in een provinciestad werkzaam, leert hij daar een meisje van goeden huize kennen, wier sympathie hij al vóor ze elkaar ontmoeten, gewonnen heeft door den inhoud van eenige gevoelige schetsjes, in zijn blad gepubliceerd. Een verloving volgt, — maar nu begint de zelfkwelling eigenlijk pas eens goed.

Leo Trelong heeft een Rostandsche Cyrano-natuur, kan zich maar niet vereenzelvigen met de mogelijkheid dat een meisje als Annie van hèm, van een zoo leelijken man, houdt. Nu ja, zij houdt van zijn werk, sympathizeert met zijn gevoelens, maar dat is alles psychisch. Hij wil dat ze ook fyziek hem liefheeft, passie voor hem voelt, gelijk hij voor haar.

Hij kàn niet gelooven dat zij hem kust met verlangen, met meer warmte dan een zekere goedigheid, omdat ze zijn uiterlijk er nu maar bij aanvaardt uit sympathie voor zijn ziel. En zij is nog te schuwbeschroomd om zijn gepassionneerde liefkoozingen te beantwoorden, ja, onttrekt er zich eer aan. Maar zij houdt van hem, en voor haar innige liefde is er geen scheiding tusschen uiterlijk en innerlijk.

Dit belangwekkende thema is met talent en vooral met zeer zuivere psychologie behandeld. De zelfkwelling van Leo wordt een werkelijke bedreiging voor zijn geluk. Zijn voortdurend ongeloof, zijn wantrouwen komt te staan tusschen hem en zijn verloofde, en nu volgen uren van volslagen misverstand, waardoor zij zich beiden ongelukkig voelen. Fijn uitgewerkt is ook het lijden van Annie hieronder.

Jammer dat het verhaal door dezen toestand in een slop geraakt, waar de schrijver naar een uitweg heeft moeten zòeken. En ik kan niet vinden dat hij gelukkig daarin slaagde. 't Middel is te gemakkelijk en toch — geforceerd. Annie houdt namelijk een dagboek, dat zij zorgvuldig voor Leo verbergt.... En dat dagboek — o, 't wordt zoo oud-romantisch — weet Leo te bemachtigen. En daar leest hij in.... nu ja, dat begrijpen we allemaal wel. En op die wijze komt alles terecht.

Wat zou het belangwekkend gebléven zijn, als de auteur er zich niet

op deze wijze af gemaakt had! Als hij — gedachtig aan de waarheid dat waar echte liefde is, een misverstand op den duur niet blijven kàn — zonder uiterlijke romantische middelen, alleen door psychologische ontwikkeling de volkomen vereeniging dezer jonge menschen had tot stand gebracht.

Ik moet dit voorbehoud maken, maar er is in dit naar ik meen tweede werk van L. de Rooy van Heerlen zooveel goeds, zooveel natuurlijks in den dialoog, overtuigends in de karakterteekening, vooral van den hoofdpersoon, zoo'n vlotheid van vertellen en gemakkelijkheid van stileeren, dat het als poging tot een roman zeer te waardeeren valt.

W. G. v. N.

